Z ČESKÉHO RÁJE A PODKRKONOŠÍ

svazek 22

Z ČESKÉHO RÁJE A PODKRKONOŠÍ

vlastivědný sborník 22

Semily – Turnov 2009

Obálka:

Jeremias Gath, Výbuch jičínského zámku 1. února 1620. (Fiktivní pohled.) In: Dorothy, Alexander: The German Single-Leaf Woodcut 1600-1700. Volume 1: A-N, s. 195.

Frontispis:

Osobitý figurální náhrobek Karla Stuchlíka (?) v Robousích. Páter Okrouhlický byl pastýřem svých oveček – věřících. (Foto MUDr. Lubomír Dlouhý.)

KATALOGIZACE V KNIZE – Národní knihovna ČR
Z Českého ráje a Podkrkonoší : vlastivědný sborník. 22 – Semily : Státní okresní archiv = Turnov : Muzeum Českého ráje, 2009 – 327 s.
ISBN 978-80-86254-20-3
ISSN 1211-975X

908(437.31-17)
Český ráj (Česko) – vlastivěda
Podkrkonoší (Česko) – vlastivěda
sborníky

© Státní okresní archiv Semily 2009
© Muzeum Českého ráje Turnov 2009

ISBN 978-80-86254-20-3
ISSN 1211-975X

OBSAH

Články a studie

Kristýna Peroutková Matějková *Nové interpretace počátků města Jičína* 9
Přemysl Špráchal *Jindřich Nístějka z Valdštejna – oblíbenec markraběte Jošta* 21
Jan Boháček *Spor Turnova s vrchností na počátku 18. století. Cesta poddanského města k nesvobodě* – I. část 44
Pavel Jakubec – Zuzana Šonská *Zaniklé vesnice Mýdlov, Přáslavice a Zlabecko* 96
Vladimír Úlehla *Sochařská rodina Stuchlíků* 111

Materiály

Petr Hartman – Jan Prostředník *Archeologický výzkum Aehrenthalského paláce na hradě Valdštejnu* 145
Petr Uličný *Jičínský zámek za Trčků a Smiřických* 175
Hana Kábová *Jak vzpomínal J. V. Šimák na gymnaziální léta v Mladé Boleslavi* 191

Drobnosti

Václav Bartůšek *Slánská životní epizoda Václava Fortunáta Durycha v polovině 18. století a její tradice* 209
Vilém Kmuníček *Jan Weiss: Dům o 1000 patrech* 220
Robert R. Novotný *Komunální heraldika na scestí?* 229
Tomáš Řídkošil – Tereza Brožová *Evropský geopark UNESCO – Český ráj* 237

Kronika

Státní okresní archiv Semily (Ivo Navrátil) 251
Muzeum Českého ráje Turnov (Vladimíra Jakouběová) 253
Krkonošské muzeum v Jilemnici (Jan Luštinec) 257
Městské muzeum Lomnice nad Popelkou (Jan Drahoňovský) 259
Památník zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou (Andrea Bariaková) 262
Městské muzeum Železný Brod (Petra Hejralová) 263
Státní okresní archiv Jičín (Radka Janků) 265
Regionální muzeum a galerie v Jičíně (Jaromír Gottlieb) 268
Městské muzeum v Hořicích (Václav Bukač) 271
Pekařova společnost Českého ráje (Karol Bílek) 274
Paseky nad Jizerou mají své obecní symboly (Robert R. Novotný) 276
Mladý sedmdesátník Karol Bílek (Hana Kábová) 279
Odešel divadelní historik Vojtěch Ron (Ivo Navrátil) 295
Odkaz Karla Samšiňáka rodnému kraji (Aleš Fetters) 301
Fotograf minulosti Krkonoš. Za Miroslavem Kubátem (Ivo Navrátil) 303
Zemřel JUDr. Václav Lukáš (Jan Kahuda) 306

Literatura

Recenze a zprávy o literatuře 311

ČLÁNKY A STUDIE

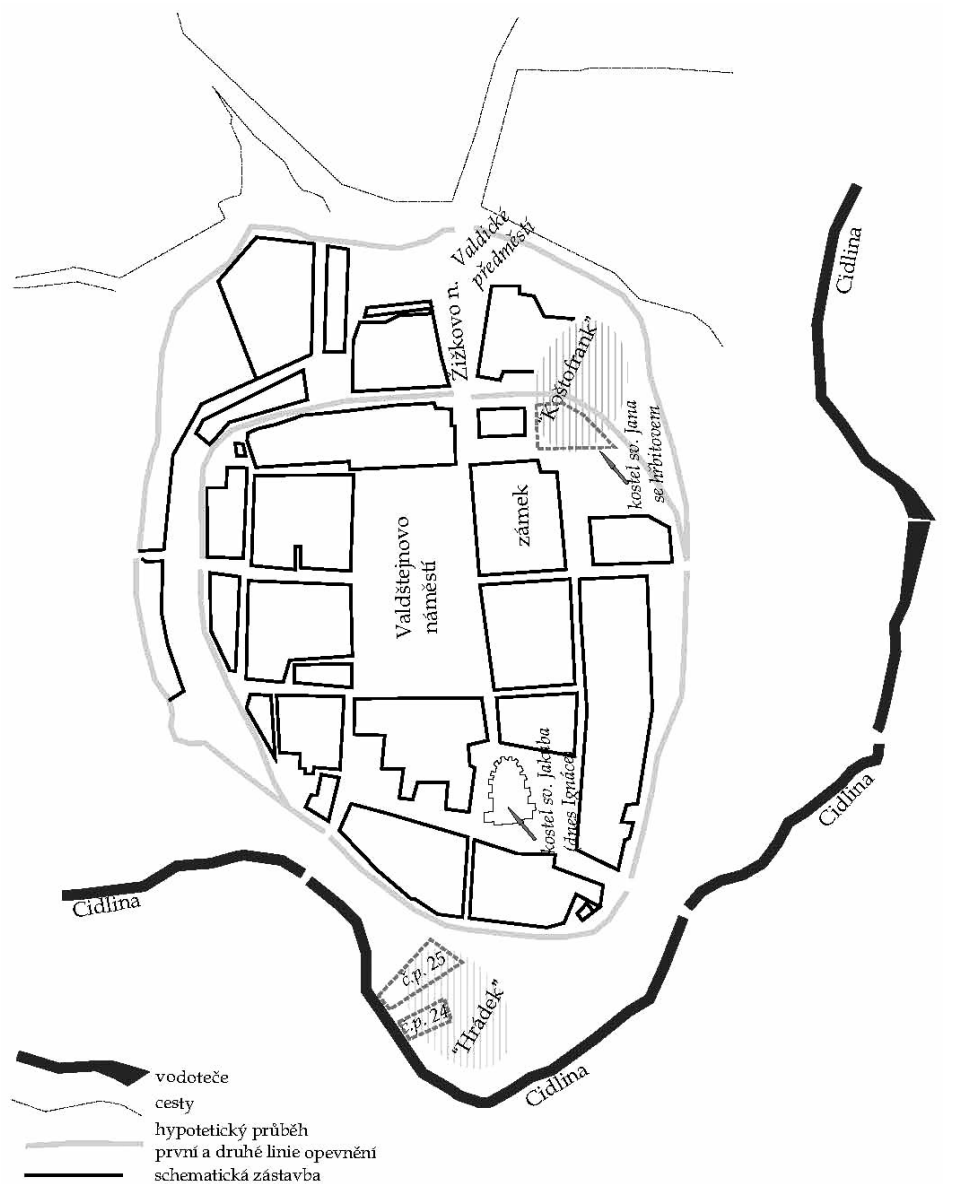

Obr. 1. Schematický půdorys Jičína v průběhu 15. století (upraveno dle F. Menčíka).

Nové interpretace počátků města Jičína

Kristýna Peroutková Matějková

Vznik a vývoj českých měst je obecně lákavou látkou pro badatele, ačkoli každá z vědních disciplín, které se jí zabývají (historie, historická topografie, archeologie, architektura, dějiny umění, etnografie ad.), si k ní hledala cestu odlišným způsobem. Toto studium se nadále vyvíjí a zvláště v poslední době se daří rozvíjet programy mezioborové spolupráce. To s sebou přináší jak nová východiska dříve diskutovaných problémů, tak i přehodnocování dřívějších závěrů. Samozřejmě s množstvím možností narůstají i otázky, které se snažíme klást, abychom dospěli k co nejvěrohodnějšímu obrazu města v minulosti. Navíc každý obor, který se danou problematikou zabývá, sleduje primárně vlastní cíle. Výsledky získané obory příbuznými často podřizuje právě těmto cílům, přičemž je velmi těžké badatelskému přesvědčení oponovat. Nekritická prezentace takových závěrů pak zpravidla vede k tomu, že skutečnosti uváděné v tisku jsou zvláště laickou veřejností přijímány jako nezpochybnitelný fakt.

Předkládaný článek neslibuje najít odpovědi, chce pouze upozornit na problémy spojené s počátky Jičína. Jeho cílem je prověřit, posoudit a zhodnotit některé názory, které se na toto téma objevily v poslední době, a poukázat na případné sporné body. Tento postup sice neposouvá bádání směrem k vyjasnění (spíše naopak), ale nabízí přehled možností i úskalí, které nám poskytují písemné prameny, archeologické nálezy a neomezená míra interpretace.

Translace

Jednou z prvních otázek, ohledně kterých panují dosud spory, je translace města z polohy Staré Místo. Ačkoli je přenesení Jičína dlouhodobě omílaným faktem provázejícím nás už od základní školy, má své odpůrce, ale především mezi historiky řadu zastánců. Předně si musíme uvědomit, co translace znamená a jaké jsou její

obvyklé důvody. Translaci můžeme vysvětlit jako přenos právního statutu a přesídlení obyvatel určitého urbánního celku, kdy původní poloha je buď zcela opuštěna, anebo nadále funguje, ale její prvotní význam zpravidla upadá. Historicky doložené přenosy (např. Nový Bydžov, Plzeň, Bělá pod Bezdězem, Písek, Děčín aj.) reprezentují nejobvyklejší příčiny takového počínání; často se zdůrazňuje špatný přístup k vodě, změna majetkových poměrů, nedostačující ekonomické zázemí nebo nevhodná poloha v případě vojenského ohrožení. Mnohdy se příčiny vzájemně prolínaly.[1]

Probereme-li možné důvody přeložení Jičína, vyvstane nám několik modelových situací. Jako nejčastější příčina se uvádí nedostatek vody.[2] Ve Starém Místě pramení drobný potok, ústící o kus dále do blízkého potoka Čejkovického a s ním do Cidliny. Jižně od obce protéká další přítok Cidliny – Černý potok. Velkorysému pojetí města[3] by takovýto zdroj vody výhledově nepostačoval, ale pro obec, jakou je Staré Místo dnes, by v tehdejších dobách mohl být dostačující.

J. Smetana spatřuje v translaci Jičína důvody majetkoprávní.[4] Konkrétně se domnívá, že [...] *Léva z Konecchlumí, sídlící na hradě Brada, přenesl ekonomické centrum dominia blíže ke svému sídlu.* Tady pak vyvstává otázka, jíž se budeme ještě dále věnovat: Byl Léva schopen takového založení?

Dalším zmiňovaným důvodem přesunu, se kterým se setkáváme, mohla být odlehlost Starého Místa od staré obchodní cesty vedoucí od Hradce Králové přes Železnici a Turnov do Žitavy.[5] Tato cesta ovšem fungovala přinejmenším od pravěku,[6] a tak není příliš pravděpodobné, že by si její výhody uvědomili až po založení Starého Místa. Na druhou stranu nevíme, jakou roli hrála v té době vzdálenost 7 až 8 km.[7] Mohla opravdu být natolik závažná, aby si vynutila přiblížení města? Navíc ani nově založený Jičín nebyl napojen přímo na Hradeckou cestu; připojoval se k ní až cestou vedoucí z města směrem na Roubousy.[8]

Zaměřit se můžeme i na jiné obvyklé důvody translací, např. nedostačující obranyschopnost (jako v případě Sezimova Ústí). Staré Místo se nachází v poloze vyvýšené, ale výrazněji nechráněné. Přirozenou ochranu před vojenským konfliktem tedy skýtá spíše poloha nová – na vyvýšeném ostrohu nad řekou. Z dnešního pohledu se sice Cidlina tekoucí za západní stranou města nezdá být nějak nepřekonatelnou překážkou, ale okolní podmáčený terén v kombinaci s hradbou a příkopem přinejmenším zužoval manévrovací prostor případných útočníků. Takto ohraničené prostranství navíc zcela odpovídá většině českých založení vzniklých ve vyvýšených polohách s alespoň dvěma stranami vymezenými terénní hranou, příp. vodním tokem.[9]

Přijmeme-li čistě teoreticky fakt, že město Jičín bylo původně založeno v poloze pod kopcem Veliš, musíme také přijmout, že tehdejší lidé si neuvědomili veškerá výše uvedená rizika. Jestliže ale víme, že nezdařená městská založení byla jevem obvyklým po celé Evropě, není to tolik překvapivé.

Důležitou roli při řešení otázky translace Jičína hrají písemné prameny. Vůbec nejstarší zprávou, která bývá vztahována k existenci Jičína, je zmínka v Neplachově kronice k r. 1277.[10] Zde se píše, že král dal Čéčovi z Budějovic za odňaté pozemky Veliš u Jičína. Nejenže Neplachova kronika byla sepsána až ve 14. století a navíc nepatří mezi nejrelevantnější prameny českého středověku, ale díky rozboru Jindřicha Francka[10a] víme, že se tato zmínka k našemu Jičínu vůbec neváže.

V r. 1293 se objevují *statky zvané Jičín* jako majetek královny Guty (1271 – 1297; manželka Václava II.) odedávna patřící českým královnám, což chápeme jako dotvrzení toho, že tu tyto statky existovaly ještě před Gutou. Není jasné, s čím bychom je mohli ztotožnit. Následující datum nepochybně související s Jičínem (ačkoli konkrétní zmínku nemáme) je rok 1297, kdy královna umírá a statky připadají králi. Po další odmlce pramenů se r. 1304 objevuje Jičín jakožto město (*civitas*) spolu s hradem Brada odnímané králem Lévovi z Brad. Ještě r. 1305 nacházíme zmínku o Jičínu jako o *oppidu* (označení v té době už je spíše ekvivalentem města).[11] Od té doby se už pravidelně objevuje jako *civitas*. [12]

Vedle toho se v písemných pramenech později setkáváme v různých obměnách se starým Jičínem (*antiquum Gytschin, in antiqua Gyczin*), vztahujícím se ale k obci Staré Místo. Adjektivum *starý* nemusí být vždycky dokladem přenesení sídla,[13] je ovšem zvláštní, že ještě roku 1327, 1361, 1362 a 1369[14] je Staré Místo označeno jako *Starý Jičín*. Pokud nemá tato poloha s později založeným městem nic společného, jak vysvětlíme, proč se objevuje v jeho názvu? Podobnou situaci nacházíme i v případě Nového a Starého Bydžova, kde ovšem o translaci nikdo nepochybuje.

V neposlední řadě se můžeme obrátit na výpověď pramenů archeologických. Bohužel období 13. století se z hlediska keramiky vyznačuje přetrváváním pozdněhradištních prvků a současně nástupem regionalizace, což spolu se stavem bádání znesnadňuje preciznější datování. Nálezy fragmentů keramiky, sesbírané ve Starém Místě, můžeme proto zhruba zařadit do 13. století, resp. do jeho druhé poloviny (obr. 2/a).[15] Vrcholně středověká keramika tu zatím ve větší míře nebyla zjištěna. Nejstarší keramiku z Jičína, pocházející většinou z vrstev narušených mladší intruzí, lze rovněž spojit s druhou polovinou 13. století s přesahem do století 14. (obr. 2/b).[16] Oproti fragmentům keramiky mladšího stáří jsou získávány poměrně sporadicky a jejich vzorek rozhodně nelze považovat za reprezentativní. E. Ulrychová spojuje tři známé koncentrace nálezů s tzv. předlokační keramikou (tedy keramikou z doby před založením města) – Koštofránek/Žižkovo náměstí, prostor Letné a Palackého ulici – s existencí *statků řečených Jičín* (viz výše) a translaci Jičína odmítá. Zmiňovaná keramika ovšem z hlediska archeologické typologie neposkytuje nijak určitou odpověď – její zařazení na přelom 13. a 14. století pro naše potřeby není příliš konkrétní. Navíc nálezy z ulice Palackého pocházejí z polozemnice, která měla sloužit (podobně jako druhá doložená polozemnice v místech pozdějšího příkopu městského opevnění v ulici Tylově) jako provizorní obydlí pro nově příchozí obyvatele města, dokud

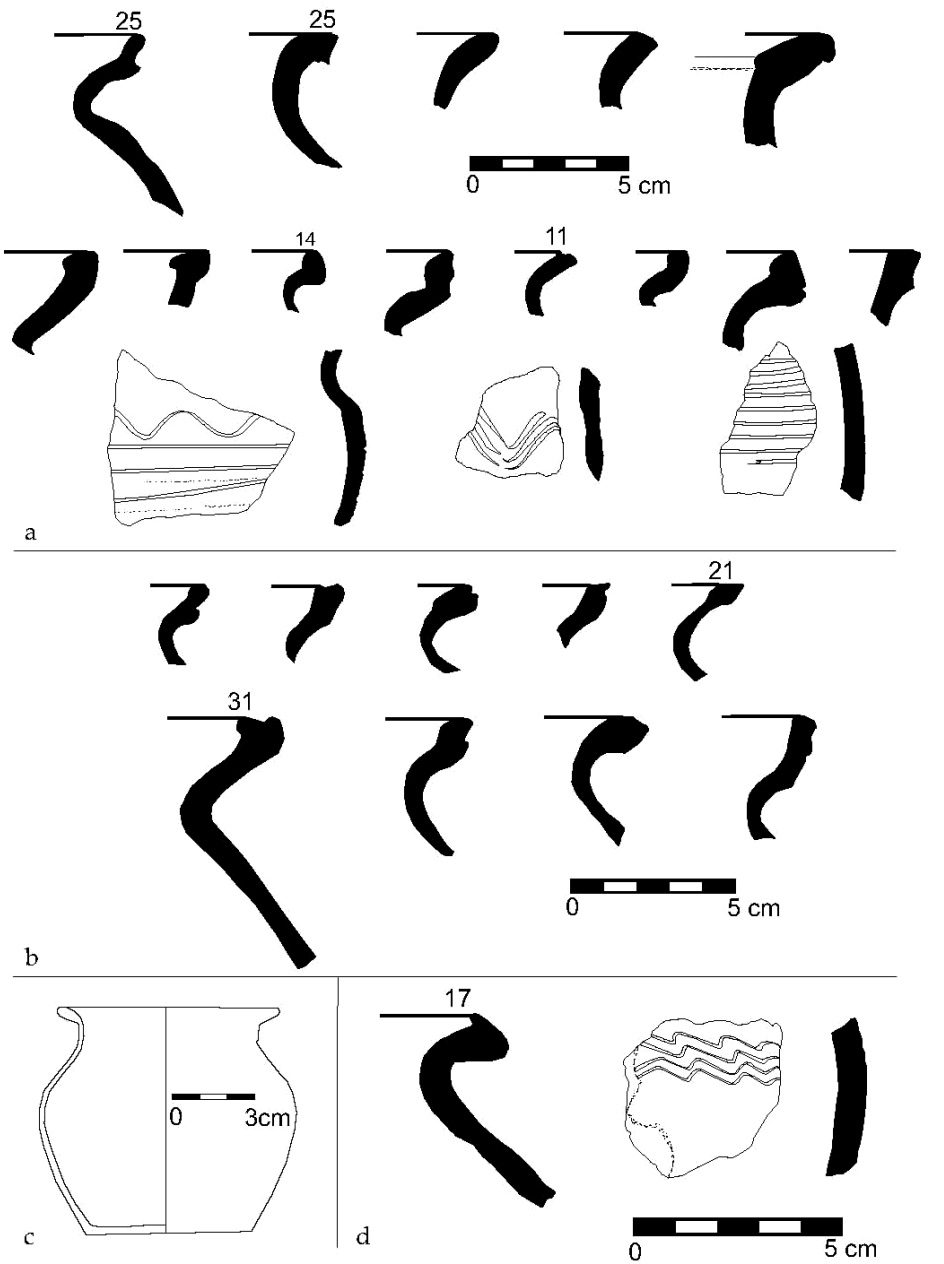

Obr. 2. Fragmenty keramiky ze Starého Místa (a) a Jičína (b, c, d).

si nevystavěli domy.[17] To ovšem znamená, že tento objekt plnil svou funkci až po založení města a nikoli v tzv. předlokačním období.

Jak je vidět, ani jeden z pramenů nedokládá translaci přímo, ale nejsilnějším argumentem se jeví výpověď písemných pramenů. Proto také není divu, že z pohledu historie o přenosu Jičína není pochyb.[18] Stále tedy nemáme dostatek důkazů, abychom mohli definitivně určit, co se před založením města Jičína odehrálo. O to opatrnější bychom měli být při vyslovování závěrů, ať už pro nebo proti.

Lokátor

Další neznámou, časově navazující na problematiku translace, je postava lokátora.[19] Označujeme tak profesionálního zakladatele, který měl na starosti vznik nového města. Mezi povinnosti takové osoby musíme zahrnout nejen výběr vhodné polohy, odhad budoucí rozlohy, znalost měřičských dovedností i schopnost místo *zasídlit*, ale v neposlední řadě i určitou odvahu. Řečeno dnešními slovy – takový člověk musel mít *podnikatelského ducha*. Povolání lokátora zkrátka vyžadovalo pokročilé znalosti různého zaměření a neslo v sobě značná rizika. Právě proto zde nehrála velkou roli stavovská příslušnost, ale způsobilost, zkušenosti a majetkové poměry.[20]

Lokátor je tedy osobou, mající na vzniku města důležitý podíl. Navzdory tomu se málokdy podaří dohledat jeho totožnost. Písemných pramenů z období vzniku měst se dochovalo poskrovnu (vzpomeňme jen, kolik měst má zachovanou zakládací listinu!), a tak nejen lokátor, ale i přesný průběh založení měst nám zůstává utajen. S jistou mírou tolerance lze v některých případech na totožnost lokátora usuzovat, známe-li prvního doloženého rychtáře. Jak totiž vyplývá z historického bádání, mnohdy se jednalo o jednu osobu. V odměnu za vytyčení města byl lokátor ustaven rychtářem a požíval tak četných výhod spojených s odváděním různých dávek.

S největší pravděpodobností v Jičíně prvního rychtáře neznáme. Nejstarším doloženým je až Henlin, o jehož smrti máme zmínku k r. 1362.[21] Lokátorem musel být dospělý muž; počítáme-li se založením města kolem přelomu letopočtu, znamenalo by to, že v době smrti měl Henlin kolem 80 let. Ačkoli je tato možnost reálná, přesto vyznívá nepravděpodobně. Středověká společnost totiž – na rozdíl od současné – byla společností relativně *mladou*. Písemné prameny nám tudíž jméno lokátora neprozradí.

Zcela pozoruhodná teorie, že zeměměřičem, který se podílel na vytyčení Jičína a nedalekého Nového Bydžova (obě města opravdu mají velice podobnou kompozici), byl Ital pocházející z oblasti Florencie, je přinejmenším odvážná, nicméně ji nemůžeme vyvrátit. Ponecháme-li stranou dosud nerozřešenou otázku, zda v našem prostředí působil vedle lokátora ještě zeměměřič,[22] lze se zamyslet nad tím, jaká

byla v časném 14. století mobilita umělců, stavitelů nebo architektů. V době rozmachu gotického slohu, který k nám pronikal ze západní Evropy, byla první v této oblasti Francie, kdo se mohl pyšnit dokonale urbanisticky ztvárněnými půdorysy měst. Vezmeme-li v potaz směry šíření gotiky a tzv. německou kolonizaci, vliv západní Evropy se jeví jako nejpravděpodobnější pro vznik šachovnicového schématu městských lokací ve střední Evropě.[23]

V neposlední řadě stojí za úvahu, proč by zrovna Ital musel vykonávat něco, co nepochybně dovedli zvládnout i zkušení místní zeměměřiči – lokátoři.[24] Samozřejmě nelze upřít všudypřítomnou inspiraci vyspělou římskou kulturou, jejíž úrovni se středověká Evropa přibližovala jen pozvolna. Přítomnost osoby italského původu v Čechách za účelem vytyčení nově vznikajících měst mi ale osobně přijde nepravděpodobná.

Zakladatel

Nejasnosti ohledně osoby zakladatele města poskytují poměrně široký prostor pro interpretace různého druhu. Pozornost si proto zaslouží nedávno publikovaná práce,[25] v níž je za *lokátora* jednoznačně označen Léva z Brad. Předpoklad, který vyjádřili badatelé už mnohem dříve,[26] ale kterému se neodvážili z nedostatku důkazů připsat větší důležitost, se nyní objevuje jako fakt. Nezbývá než se ptát, jaký nový pramen k dějinám Jičína byl objeven, že nám dovoluje rozptýlit dřívější pochybnosti.

Léva z Brad (později z Konecchlumí) byl podle některých historiků synem předchozího vlastníka hradu Brada Načerata a měl tedy pocházet z rodu Načeraticů.[27] Tuto vcelku logickou domněnku se mi zatím nepodařilo potvrdit a proto na ní nelze stavět další závěry. V období po smrti královny Guty získal Léva ke svému hradu Brada ony statky zvané Jičín (spolu se 100 lány), které mu byly – jak je uvedeno výše – r. 1304 odňaty. Nad tím, co vlastně Lévovi dočasně patřilo, se zamýšlel už J. Mencl, když vypočítával obsah oněch zastavených 100 lánů, do kterých nezahrnul Staré Místo.[28] Shodně uvažoval i K. Kuča.[29] Podle jeho názoru Léva z Brad Staré Místo v zástavě neměl, takže odtud jednoduše nemohl nově lokovaný Jičín přenést. Rovněž je na pochybách, zda byl Léva dostatečně *velkým pánem*, aby mohl zřídit město takové velikosti.[30] Navíc když doba jeho zástavy byla poměrně krátká – někdy po r. 1297 král statky zastavuje a r. 1304 Lévovi odnímá.

Totožnost zakladatele města tedy vyděluje dva názorové tábory. Část badatelů je toho mínění, že Jičín byl městem královským a poddanským se stává nedlouho po svém vzniku.[31] Tato teorie se zdá vzhledem k zamýšlené velikosti města pravděpodobná, musíme si ale uvědomit, že v tomto období vznikala založení s rozsáhlým náměstím v Čechách běžně. Rozloha náměstí nově lokovaného Vysokého Mýta dosáhla 1,9 ha a Berouna 1,3 ha.[32]

Lévovu zakladatelskou činnost připouští zbývající část zainteresovaných badatelů.[33] Výklad pramenů (jakkoli nedostačujících) uvedenou hypotézu dovoluje, proto nelze tuto variantu vyloučit. Je ovšem třeba zdůraznit, že se jedná pouze o hypotézu, které nemůžeme přikládat větší důležitost. Přinejmenším do té doby, než získáme opravdu relevantní podklady.

Teorie hrádků

Zcela nového pojetí se dostalo také dvěma jičínským polohám, nacházejícím se mimo hranice původně vytyčeného města. Jedná se o prostor v ulici Pod Koštofránkem a v ulici Na Hrádku, zjednodušeně označované jako *Koštofránek* a *Hrádek*. Podle nového výkladu písemných pramenů a předpokládaného vztahu těchto lokalit k celkové kompozici města se jedná o místa *předlokačního osídlení*. [34]

Podpořit tuto teorii by mělo tvrzení B. Balbína, že na místě, kde byl založen Jičín, stávaly před tím dvě vsi – Metčany a Židinaves. Jejich umístění se shoduje s lokalizací zmiňovaných sídel; Metčany na východě města při kostele sv. Jana a Židinaves na západě při kostele sv. Jakuba (dnes Ignáce).[35] Historikové však zjistili už dávno, že zmínka o Židinavsi je mylná, což – spolu s vědomím, že se jedná o dílo v mnoha ohledech rozporuplné – této tezi věrohodnosti příliš nepřidává.

Pravidelný půdorys města, charakteristický i pro Jičín, vypovídá o jednorázovém založení. Dříve se soudilo, že byl založen na tzv. *zeleném drnu*, tj. místě bez předchozího osídlení. Moderní bádání ovšem ve většině podobných případů prokázalo sídelní kontinuitu. V případě Jičína mohl návaznost na starší sídelní struktury představovat nedaleký hrad Brada (pocházející už z 1. poloviny 13. století), obchodní stezka vedoucí od Hradce Králové na Žitavu nebo právě přítomnost drobných osad – snad vesnic, o kterých píše B. Balbín.

Jestliže tomu tak bylo, vystupuje otázka, proč nebyly zahrnuty do jeho půdorysného plánu, jak se obvykle dělo,[36] a proč o nich nemáme žádné písemné zprávy. Jak poznamenal už J. V. Šimák,[37] nelze se domnívat, že zde stával hrad, a rozhodně se v našem prostředí jeví jako velmi nepravděpodobné, že by zde stávaly hrady dva, výsledkem jejichž soupeření by bylo např. upřednostnění výstavby kostela sv. Jakuba právě na straně západní.[38]

Velký problém přitom představuje skutečnost, že ani na jedné z poloh nemohl v minulosti proběhnout systematický archeologický výzkum. Z toho důvodu veškeré informace, které můžeme použít, pocházejí z písemných pramenů, příp. topografie. Jak dále uvidíme, ani jejich výklad není jednoznačný.

Koštofrank

Díky přetrvávajícímu dobovému označení nejprve v názvu kostelíka s přilehlým hřbitovem a posléze v pojmenování ulice nemáme problém tzv. *Koštofrank* lokali-

zovat. Nachází se na východní straně města v místech dnešního Valdického předměstí (obr. 1). Zřejmě vůbec prvním, kdo se jím zabýval, byl A. V. Maloch. Na jeho nedokončenou Historii města Jičína odkazuje F. Menčík. U něj se objevuje výklad pojmenování Koštofrank (ze spojení *castellum francum*) ve smyslu svobodný hrad. Naopak podle A. Sedláčka je Koštofrank jednou *pojmenování kostela filiálního, jenž vybaven z podruží kostela matečného* a podruhé ho vysvětluje coby *název opevnění, které bylo jako svobodný hrad otevřeno okolním vesničanům*. Z rukopisu V. Malocha[39] přitom vycházeli oba badatelé.

Uznáme-li uvedený výklad slova Koštofrank za správný, pak *castellum* je skutečně v latinské terminologii hrádek nebo malý hrad. Navíc pojem *castrum*, který má totožný význam, se v této souvislosti objevuje i v Soudní knize města Jičína (viz dále). Na druhou stranu – jiné známé Koštofranky nacházíme právě ve spojitosti s kostelem v Semilech a Lázních Bělohrad.[40] Zda tu můžeme hledat souvislost pojmenování s jičínským kostelíkem sv. Jana Křtitele na Koštofránku, není jasné. Tato stavba sama o sobě představuje množství otazníků – nevíme, kdy byla vystavěna ani jaká byla její původní podoba.

Nejstarší zmínky, vážící se k danému prostoru, nacházíme v Soudní knize města Jičína k r. 1392 a později r. 1406. Odkazuje na ně právě F. Menčík, který daný pramen zpracoval. Proto je záhadou, proč se u A. Sedláčka a v současnosti u P. Uličného objevují tato data ve vztahu k poloze v ulici Na Hrádku. F. Menčík pak datuje zánik tohoto sídla na počátek 15. století.[41]

Co se týká archeologických nálezů z ulice Pod Koštofránkem, jde vesměs o silně promíšené novověké soubory, mezi kterými se vzácně objeví keramika 14. století. Rozhodně ale vzhledem k nálezové situaci nemá velkou vypovídací hodnotu. Keramika 13. století se tu nevyskytuje, několik zlomků keramiky hradištní tradice pochází z prostoru Žižkova náměstí při ústí ulice Pod Koštofránkem, ale nejedná se ani o *opakované nálezy*, ani o keramiku, již bychom s jistotou mohli zařadit do 13. století.[42]

Z výzkumu v zámecké zahradě (v místech dříve stojícího kostelíka se hřbitovem), prováděného J. Menclem v letech 1937 – 1938, se zachoval pouze jeden menší hrnek, datovaný nejspíše do 14. století (obr. 2/c). Dokumentace – na tehdejší dobu dobře zpracovaná – dokládá nález pravoúhlého půdorysu kostelíka a okolních hrobů, ke zpřesnění datování bohužel nijak nepřispívá. Narušené hroby byly následně odkryty i při terénních úpravách parku v r. 2009.[43]

Z uvedeného je jasné, že archeologie ani historie neposkytují doklad toho, že Koštofrank existoval před založením města. Jediné, co by mohlo vypovídat pro jeho časný vznik, je zvláštně vyhraněná poloha za hradbami. Nesmíme ale zapomínat, že právě Valdické předměstí se rozvíjelo ze všech předměstí nejdříve a k zástavbě prostoru Koštofranku tak mohlo dojít bezprostředně po vytyčení původních hranic města.

Hrádek [44]

I tento objekt, nacházející se na západní straně města (obr. 1), je dodnes dobře lokalizovatelný podle dochovaného místního označení. F. Menčík uvádí,[45] že zde stával (nejspíše ohrazený) dům, postavený v 15. století vrchností. Dobu jeho vzniku však blíže nespecifikuje. Přídomek *na Hrádku* pak od 15. století vystupuje v názvech některých stavení daného prostoru. Jak bylo uvedeno, ani v těchto místech nebyl dosud proveden archeologický výzkum. Z polohy Na Hrádku tedy nemáme nálezy žádné, plocha byla v minulosti zastavěna a existuje obava, že veškeré starší situace tak byly narušeny.

To zčásti potvrdil kastelolog T. Durdík, který po vizuálním průzkumu v místě bývalých městských jatek zkonstatoval, že *zástavba hradního areálu nevykazuje žádné relikty středověké situace.*[46] Stavebně historickým průzkumem, jehož výsledky zpopularizoval J. Wagner, se podařilo prokázat v přilehlém čp. 25 (kam také spolu s již neexistujícím čp. 24 F. Menčík Hrádek situuje) přítomnost gotických prvků. Na jejich základě byl vznik *panského sídla* zasazen do 2. poloviny 15. století.[47] Poslední prozkoumání provedené pracovníky josefovského pracoviště Národního památkového ústavu v r. 2008 potvrdilo existenci starších stavebních prvků v prostoru sklepa s tím, že zde nejspíše došlo k jejich sekundárnímu využití. Po celkovém zhodnocení situace bylo konstatováno, že v případě domu č. p. 25 se jedná o částečně zachovalou předměstskou zástavbu 16. století.[48]

V případě polohy v ulici Na Hrádku se domnívám, že bez provedení archeologického, příp. stavebně historického průzkumu nelze souhlasit s teorií jeho vzniku před založením města. Rovněž není pravděpodobné, že by zde vzniklo *refugium pro přišlé osídlence*, ačkoli např. Sedláčkův výklad slova Koštofrank k tomu svádí (viz výše). Odhlédneme-li od toho, že by se jednalo o situaci v Čechách ojedinělou, prokázala už archeologie v mnoha případech (např. Most, Staré Mýto, Jirkov, Tábor, Chrudim aj.) existenci provizorních zahloubených příbytků, které byly pro tento účel budovány. Specifický tvar opevnění v těchto místech, který jediný navozuje představu výjimečnosti tohoto prostoru, lze vysvětlit např. snahou vysunout linii hradeb z obranných důvodů do příznivější polohy.[49] Přinejmenším má tato hypotéza stejnou pravděpodobnost jako nově publikované teorie.

Závěr

Jak je vidět, výklad písemných pramenů nabízí různé alternativy. Pro historii, stejně jako pro archeologii, je důležité zpřístupnění informací a následná diskuse nad jejich závěry. Ty by ovšem neměly vycházet z nepodložených fabulací či snad dokonce z přizpůsobování informací určitým záměrům. V prvé řadě, pokud se jedná o dílo zpřístupněné široké veřejnosti, by mělo jít o seriózní výklad dějin z hle-

diska doložených skutečností. Bohužel v současnosti asi těžko můžeme předpokládat objev nových písemných pramenů týkajících se počátků Jičína. Jedinou nadějí na vyjasnění celé problematiky tedy zůstává archeologie spolu se stavebně historickým průzkumem. Právě proto by měla být všem stavebním aktivitám probíhajícím v centru města věnována náležitá pozornost.

Poznámky

[1] SMETANA, J.: *K problému translací českých měst ve 13. – 14. století. Terminologie, třídění, kód středověkých předmětů*. Archaeologia historica (dále jen: AH), *14*, 1989, s. 95-107.

[2] Srovnej: FRANCEK, J.: *Jičín*. Praha – Litomyšl 2004; MENCL, J.: *Historická topografie města Jičína I*. Jičín 1940; SMETANA, J.: *K problému translací českých měst ve 13. – 14. století*. AH, *14*, 1989, S. 95-107.

[3] Jinou otázkou je, jestli Staré Místo bylo původně zamýšleno jako město. Ani tak ale není možnost translace vyloučena; stále se jedná o přenos součástí stávajícího urbánního celku na místo jiné.

[4] Viz pozn. 1.

[5] Tzv. Hradecká cesta. MENCL, J.: *Historická topografie města Jičína II*. Jičín 1949, s. 299.

[6] Jak prokázal např. výzkum v Turnově – Maškových zahradách. Za upozornění laskavě děkuji PhDr. Janu Prostředníkovi, Ph.D.

[7] Počítáme-li, že cesta na Turnov probíhala v místech dnešní železniční zastávky Železnice.

[8] Citace viz pozn. 5.

[9] RAZÍM, V.: *K některým otázkám vymezení hranic středověkého města*. AH, *25*, 2000, s. 43–50.

[10] Kronika Neplachova. In: BLÁHOVÁ, M. (ed.): *Kroniky doby Karla IV*. Praha 1987, s. 545.

[10a] PhDr. Jindřich Francek – osobní sdělení.

[11] KEJŘ, J.: *Vznik městského zřízení v českých zemích*. Praha 1998, s. 86.

[12] Uvedené písemné zmínky jsou citovány z díla K. Kuči; KUČA, K.: *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha 1997, s. 640-643.

[13] Citace viz pozn. 1. J. Klápště naopak považuje použití adjektiva *alta* za doklad soužití dvou sídlišť. KLÁPŠTĚ, J.: *Proměna českých zemí ve středověku*. Praha 2005, s. 377.

[14] Citace viz pozn. 11. Toto označení se objevuje ještě ve 2. polovině 15. století.

[15] Za zprostředkování materiálu velice děkuji archeoložce RMaG Jičín PhDr. Evě Ulrychové.

[16] Jedinou výjimkou jsou nálezy keramiky pozdněhradištní tradice (po r. 1200) z prostoru křížení ulic Čelišova a Železnická (obr. 2/d). Pravděpodobně je můžeme spojit s časnou existencí cesty směrem na Železnici.

[17] ULRYCHOVÁ, E.: *Nález objektu ze druhé poloviny 13. století v Jičíně*. In: Zpravodaj muzea Hradec Králové, *20,* 1994, s. 107.

[18] Srovnej: FRANCEK, J., c. d., s. 6.

[19] HOFFMAN, F.: *České město ve středověku*. Praha 1992, s. 38. Autor zde uvádí, že: *Název lokátor je odvozen z termínu římského práva, který byl převzat i do práv středoevropských, a znamenal smlouvu, pronájem i přímo založení.*

[20] KEJŘ, J., c. d., s. 125.

[21] MENČÍK, F: *Dějiny města Jičína*. Jičín 1902, s. 54. Právě z toho F. Menčík usuzuje, že Henlin byl také lokátorem Jičína.

[22] RADOVÁ, M. – HAUSEROVÁ, M.: *Lokační urbanismus*. AH, *16*, 1991, s. 121–130.

[23] Viz pozn. 21.

[24] Za upozornění laskavě děkuji doc. PhDr. Martinu Wihodovi, Ph.D.

[25] ULRYCHOVÁ, E. – ULIČNÝ, P. – KUDYN, M. – CHODĚJOVSKÁ, E.: *Jičín*. In: Historický atlas měst České republiky, sv. 18. Praha 2008, s. 4. Na tomto místě je ovšem nepochybně užito tohoto termínu nesprávně ve smyslu *zakladatel* (tedy osoba, která dala k založení města podnět), neboť není příliš

pravděpodobné, že by si Léva sám rozměřoval parcely budoucího města.

[26] Srovnej: ŠIMÁK, J. V.: *Ke sporu o počátek Jičína*. Jičínské noviny, *30*, 1911, č. 4, s. 6-8; FRANCEK, J.: *K počátkům města Jičína*. In: Sborník prací východočeských archivů. Sv. 5. Zámrsk 1984, s. 87-95.

[27] SEDLÁČEK, A.: *Hrady, zámky a tvrze království českého.* Díl V. Praha 1887, s. 265.

[28] MENCL, J., *Historická topografie města Jičína I*., s. 6.

[29] KUČA, K.: *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha 1997, s. 650-651.

[30] Víme, že rozloha náměstí (13 170 m^2) je na dnešní poměry poněkud předimenzovaná. To vyvolává dojem, že Jičínu byla připisována původně asi větší důležitost, než jaké později dosáhl.

[31] Srovnej např.: DURDÍK, T.: *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů.* Praha 1999, s. 229; MENCL, J., *Historická topografie města Jičína II,* s. 439.

[32] Srovnej: KLÁPŠTĚ, J., c. d., s. 378-379. K této problematice dále: RADOVÁ, M. – HAUSEROVÁ, M., c. d., s. 121-130; HOFFMAN, F., c. d., s. 117.

[33] FRANCEK, J., *K počátkům města Jičína*, s. 87-95; ŠIMÁK, J. V., *Ke sporu o počátek Jičína*, s. 6-8; JEŽEK, M.: *Archeologia na rynku małego miasta w Czechach*. In: Kultura średniowiecznego Śląska i Czech 4. Centrum średniowiecznego miasta. Wroclaw 2000, s. 21-42.

[34] ULRYCHOVÁ, E. – ULIČNÝ, P. – KUDYN, M. – CHODĚJOVSKÁ, E., c. d., s. 3.

[35] FRANCEK, J., *K počátkům města Jičína*, s. 87-95.

[36] PIEKALSKI, J.: *Transformace měst středověké střední Evropy.* In: Mediaevalia Archeologica, *1*, 1999, 21–42.

[37] ŠIMÁK, J. V., *Ke sporu o počátek Jičína*, s. 6-8; FRANCEK, J., *K počátkům města Jičína*, s. 87-95.

[38] ULIČNÝ, P.: *První léta města Jičína. Příspěvek ke studiu jeho nejstarších dějin.* In: Z Českého ráje a Podkrkonoší. Sv. 20. Semily-Turnov 2007, s. 280-288. Poloha kostela sv. Jakuba (dnes Ignáce) přitom není nijak neobvyklá. Kostel často zaujímal místo právě mimo hlavní náměstí, u měst nově založených zpravidla blízko hradeb.

[39] Srovnej: MENČÍK, F., *Dějiny města Jičína,* s. 7; FRANCEK, J., *K počátkům města Jičína*, s. 87-95; SEDLÁČEK, A.: *Místopisný slovník historický*. Praha 1998, s. 446; SEDLÁČEK, A.: *Hrady, zámky a tvrze království českého.* Díl V. Praha 1887, s. 114.

[40] Jak poznamenává F. Menčík, bratři z Ratné, kteří r. 1392 získali domek v prostoru Koštofránku, pocházeli právě z Bělohradu, kde vlastnili Ratenskou tvrz. Ať už uvažujeme o tom, že by převzali název druhé tamější tvrze Koštofranku, nebo o tom, že jádro osady Bělohrad se původně nazývalo Koštofrank, pohybujeme se stále pouze v rovině nic neřešících spekulací. K tomu: SEDLÁČEK, A.: *Hrady, zámky a tvrze Českého království.* Díl V. Praha 1887, s. 114.

[41] MENČÍK, F.: *Soudní kniha města Jičína (od r. 1361 do r. 1407)*. Jičín 1898, s. 246; 320; MENČÍK, F., *Dějiny města Jičína*, s. 7.

[42] ULIČNÝ, P., *První léta města Jičína*, s. 281-288. Autor si výsledky archeologického bádání zjevně přizpůsobil.

[43] MENCL, J., *Historická topografie města Jičína*, s. 3-4; E. Ulrychová – osobní sdělení.

[44] Pojem *hrádek* není přesně vymezenou castellologickou kategorií. Jedná se o objekt velikostí se řadící mezi hrad a tvrz, obecně *malý hrad*. Viz DURDÍK, T.: *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů*. Praha 1999, s. 185.

[45] MENČÍK, F., *Dějiny města Jičína*, s. 171.

[46] DURDÍK, T.: *Výzkumy v Čechách*, 1999, s. 77.

[47] WAGNER, J.: *Jičín.* Praha 1979, s. 19.

[48] SLAVÍK, J.: *Hrádek a Koštofrank – dva jičínské hrady?* In: Z Českého ráje a Podkrkonoší. Supplementum 13. Semily-Turnov 2009, v tisku.

[49] Viz pozn. 8.

Kristýna PEROUTKOVÁ MATĚJKOVÁ: ***Neue Interpretationen der Anfänge von der Stadt Jičín***

Der Beitrag befasst sich mit der zusammenfassenden Einschätzung der zugänglichen Dokumente historischer, topographischer und archäologischer Art, die sich zu den Anfängen der Stadt Jičín (Jitschin) und den ersten Jahren nach ihrer Anlegung binden, und mit den Möglichkeiten ihrer Interpretation. Zum Ziel wurde keine andere Auffassung der ältesten Jitschiner Geschichte zu präsentieren gesetzt, sondern die Kraft der Argumente übersichtlich zu machen, die in der letzten Zeit zu neuen Theorien zu diesem Thema führten.

(Übersetzt von Günter Fiedler)

Jindřich Nístějka z Valdštejna – oblíbenec markraběte Jošta

Přemysl Špráchal

I přes všeobecnou známost rodu pánů z Valdštejna se jedná o poměrně složitou genealogickou otázku, zvláště pro období 14. věku. Není proto divu, že v mnohých popisech dějů je v tomto období, ve spojitosti s Valdštejny, zmínka o nich obcházena nebo přecházena docela. Nemění na tom nic ani fakt, že se jimi okrajově zabývají historici již po několik staletí.[1]

Každý se toho zhostil s různě odpovídajícím výsledkem, závislým na osobním zasvěcení, a i navzdory mnohdy velice originálním descendentům si nelze nepovšimnout častého nekritického opisování předešlých rodopisných schémat. Společnou linií všech těchto různě dílčích prací je patrná nutnost značné hypotetické výpomoci.

V případě Jindřicha Nístějky z Valdštejna (1360 – 1410) je výhodou poměrně zřetelná viditelnost jeho osobnosti a odlišitelnost od ostatních příslušníků rodu, stejně tak jako relativní hojnost pramenných zdrojů s dlouhodobým zájmem vlastivědné literatury o něj.[2] Přesto se dodnes v souvislosti s ním často vyskytují nepřesné až chybné informace. Obecné povědomí v odborné literatuře je však mizivé a nezřídka končí u povrchní znalosti vztahu Jindřicha z Valdštejna k vlastnictví hradu Nístějky.

Jindřich z Valdštejna se dostal do nejbližší přítomnosti moravského markraběte, čímž se jako jeden z mála Valdštejnů výrazněji zapsal svým významem do *galerie* osobností rodové historie. Dá se říci, že byl prvním z rodu, kdo dosáhl takto vysokého postavení.[3]

Cílem této statě je především snaha o vyznačení výchozího rámce daných a potenciálních skutečností na základě pramenů a porovnání s příslušnou literaturou.

Spory o místo ve valdštejnském rozrodu

S Jindřichem z Valdštejna se v historických pramenech poprvé setkáváme na počátku druhé poloviny 14. století. Z žádné písemné zmínky však přímo nevyznívá nic o jeho rodinné vazbě, a tak se jeho rodopisné zařazení dělí o dvě základní teze.

Dominantní teorií je mínění podle Augusta Sedláčka,[4] který jej považuje, *soudíc tak z jistých příčin,* za bratra Zdeňka Dlouhého z Valdštejna, majitele sousedního štěpanického panství, a oba zároveň za syny Heníka z Valdštejna (*Haynyngi de Waldnstein*), který roku 1354 vykonával podací právo ke kostelům ve Vysokém (nad Jizerou) na nístějském panství a Poniklé na panství štěpanickém.[5] Toto přesvědčení po něm sdílelo mnoho autorů až do současnosti [6] a zároveň se stalo i jakýmsi zobecnělým tvrzením.

Z logiky posloupnosti držitelů panství, odvozených nejčastěji z konfirmačních patronací, se tato verze genealogického odvození zdá být nejpřesvědčivější. Jindřicha z Valdštejna lze na nístějském panství (ve Vysokém) opravdu doložit i podle zápisů v konfirmačních knihách v letech 1369 (*Henrici de Waldenstayn dicti Nyestyeczka*) a 1371 (*Henrici de Waldenstayn*).[7]

V prvním záznamu je navíc dokonce historicky poprvé uvedeno i jméno jeho sídla, tedy zmínka o již stojícím hradu Nístějce, i když i k tomuto tvaru užití byly vysloveny nepřímé pochybnosti. Naopak to některé autory vedlo k názoru, že byl Jindřich z Valdštejna stavitelem jmenovaného hradu, nebo v mírnější interpretaci, že byl pro něho postaven.[8] Podle Sedláčkova tvrzení *se tak stalo v první polovici 14. století.* Závěr archeologického výzkumu zní podobně, že *celý komplex památek nám umožňuje datovat počátky hradu do první poloviny 14. století…* byť *nalezená keramika jak materiálem, tak i tvarově stále ještě připomíná pozdně hradištní keramiku, i když s bohatěji profilovanými okraji.*[9] O něco méně zdrženlivější v dataci artefaktů jsou některé novější práce.[10]

V literatuře má ale stejně dlouhé trvání i druhá teorie podle Pekařova schématu.[11] Nutno přiznat, že je méně frekventovaná té předešlé, neboť v ní Josef Pekař nístějského pána Jindřicha z Valdštejna ztotožňuje s Jindřichem, synem Zdeňka z Valdštejna, pánem na 40 kilometrů vzdáleném rodovém hradu Valdštejně.

Touto teorií se nechaly inspirovat i některé další práce.[12] Jiné statě se buď úplně vyhýbaly hodnocení či tvorbě možných hypotéz, anebo byl jejich způsob interpretace písemných pramenů brzy překonán.[13]

Důvodem pro ztotožnění turnovského Jindřicha z Valdštejna s nístějským je především fakt podobného osudu obou, byť nesouvisejících panství. Na obou vládl ve stejné době Jindřich z Valdštejna a ve stejné době došlo k odprodeji obou panství stejným příslušníkům téhož šlechtického rodu.

Jak první již uvedl J. V. Šimák,[14] po Jindřichovi z Valdštejna se v Turnově na valdštejnském panství vyskytují ve společném držení bratři Vartemberkové. Ti se sice

Zřícenina hradu Nístějky. (Foto Pavel Jakubec, 2004.)

poprvé zmiňují až roku 1392 po smrti faráře Jana Šindela z Nudvojovic,[15] od kdy probíhal soudní spor ohledně společného podacího práva, který skončil ustanovením nového plebána roku 1394,[16] ale jejich majetkoprávní nedílnost je důkazem, že zboží nenabyli jednotlivě, leč jako společné dědictví po otci. Tím byl Jan z Vartemberka, v literatuře znám též jako Jan z Ralska; zemřel asi roku 1383.[17] Jeho nejstarší synové byli nedílní zhruba do roku 1390 a u mladších nedílnost trvala až k roku 1395 s tím, že nejmladší Jindřich, pozdější dědic hradů Valdštejna a Nístějky, se zpočátku pro nezletilost v zápisech nevyskytoval vůbec.[18]

Tatáž situace byla i na nístějském panství. Bratři Vartemberkové (*Wenceslai et Wilhelmi fratrum germanorum de Wartemberg*) roku 1392 po Jindřichu z Valdštejna společně dosazovali k vysockému kostelu nového kněze.[19] O rok dříve i do (Zlaté) Olešnice.[20] Právě v této vsi, jež byla k nístějskému panství připojena patrně až za vlády Vartemberků, lze ještě přesvědčivěji vidět, že šlo o otcovské dědictví. Roku 1383 totiž zastával olešnické podací právo Beneš Veselský z Vartemberka (*Benessium de Wessel*),[21] který byl po smrti Jana z Vartemberka opatrovníkem jeho synů a přebíral na sebe nejen spravování dědictví, ale také u soudu vymáhal nekrácení jejich podílů.

Tyto souvislosti poměrně přesvědčivě hovoří o prodeji obou panství najednou již někdy před rokem 1383. Pravděpodobně je tedy někdy v té době koupil již Jan z Vartemberka († 1383) od Jindřicha z Valdštejna, nikoliv od dvou různých Jindřichů z Valdštejna.

Tím je částečně napovězeno i na otázku, komu přičíst otcovství. Jediná zmínka o Heníkovi z Valdštejna z r. 1354 je příliš málo pro vyvozování dalekosáhlejších zá-

věrů, nadto nikdy nijak nefiguroval na valdštejnském panství, například kolem turnovských záležitostí. V případě Turnova se už dlouho jednalo o jedno z nejvýznamnějších markvartických center. Je pravděpodobnější, že k poměrně dobře zajištěnému panství s Turnovem bylo přikoupeno chudé nístějské panství, než obráceně.

Proto se jeví logické, že Jindřich z Valdštejna Turnov s rodovým sídlem a právy k městu Turnovu zdědil po otci Zdeňkovi.[22]

Nad dvěma dominii

Za první písemný záznam o zmíněném Jindřichovi z Valdštejna nelze s jistotou pokládat dubnový zápis z roku 1360, kdy Karel IV. dává Jindřichovi (*Heinricus de Woldesteyn*) dispens k uzavření manželství s Helenou, dcerou Herborta z Janovic.[23] Také to ovšem tuto možnost nevylučuje a naopak pozdější spor z roku 1407, ve věci vdovského stavu Anežky z Janovic v souvislosti s věnem,[24] by mohl svědčit spíše ve prospěch nístějského pána. V textu je totiž uváděn plným jménem (*Henico de Walstein et de Nieztieky*).

Pevnější historickou půdou jsou až konfirmační zápisy, třebaže jich také není mnoho. V prvním případě se po Zdeňkovi z Valdštejna dělil o podací právo v Turnově 18. října 1362 s turgovským vlastníkem druhé (rohozecké) poloviny města (*Henzlini de Turczow et Henrici de Waldmsteyn*).[25] Jak už bylo zmíněno výše, o několik let později (v červenci 1369 a říjnu 1371) je pak také patronem ve Vysokém.

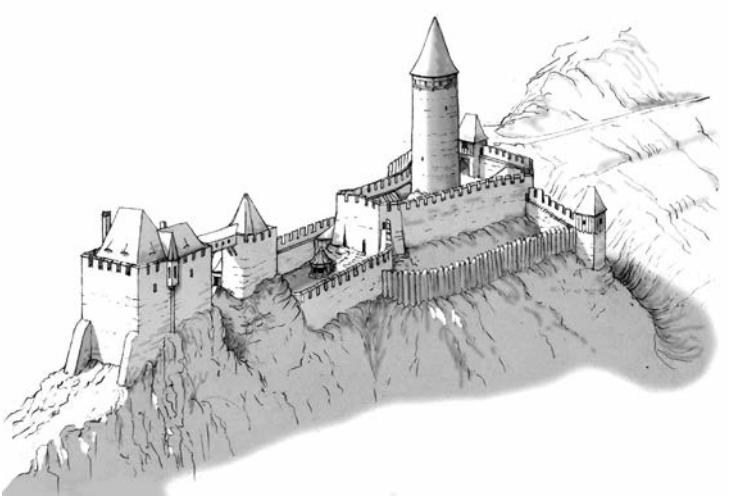

Rekonstrukce Nístějky pro poslední fázi hradního období v polovině 15. století. Pohled z východu. (Kresba Rostislav Vojkovský.)

Jilemnické spolukonfirmace Hynka a Zdeňka z Valdštejna[26] v letech 1361 – 1370, někdy ztotožňované s tímto Jindřichem, mu také nelze s plnou jistotou přisoudit. Navíc tyto zmínky ve stávající literatuře zatím bohužel plní funkci jakési podpory oné *Sedláčkovy teorie*, do krajnosti rozvíjené i v dalších pracích.[27] Zdeněk z Valdštejna roku 1393 obhajoval u soudu majetek (v Dolní Sytové, Roprachticích a Přívlace) po zemřelém Janovi z Valdštejna. Spolu s ním i Janův bratr *Hinko de Roprechticz et de Przewlak*.[28] Tímto směrem je nutno vést sled okolností a podobně je vede i J. Pekař. Přívlackého Hynka je tedy dlužno ztotožnit s tím přítomným u jilemnické konfirmace, než s nístějským Jindřichem.[29] Není příliš pravděpodobné, že by se zázemí hradu Štěpanice stalo ještě předmětem dělení s majitelem hradu Nístějky.

Problematickými i nadále zůstávají okolnosti spojené se zařazením osoby *Henyka de Walsten et de Wysoka* (1382 – 1396).[30] Zřejmě nejde o výše uváděného Jindřicha z Valdštejna, jak se snaží obhájit některá literatura, jelikož zprávy o něm nezapadají do sledovaného kontextu. Jakousi bližší vazbu lze však i přesto vysledovat ve spojitosti se stejnou trojicí aktérů – příbuzných z rodu Valdštejnů, kde roku 1375 vystupuje *Hynko dictus Nyestyeyka dicti verisimiliter de Waldenstayn*[31] a o sedm let později (1382) už místo nístějského Hynka – *Henich de Wyssoke dictus de Waldstein*. Přestože šlo v každém případě o jinou věc, další svědci byli titíž. Vzhledem k ostatním zmínkám o Heníkovi z Vysoké se jeví jako možné, že nístějského Jindřicha z Valdštejna vystřídal právě on. To by byla další věc, která by posunovala Jindřichův prodej statků a odchod na Moravu už před rok 1382.

V této problematice však otázka města Jilemnice na štěpanickém panství nebo identifikace Heníka z Vysoké nehraje tak důležitou roli. Zatím stále bez odpovědi leží důvod, co by Jindřicha z Valdštejna nutilo k tomu, aby měl ve svém držení dvě odlehlá dominia. Z hlediska správy panství je to poněkud nevýhodné řešení, zvláště pak když do budoucna nebyla ani možnost sloučení přikoupením mezilehlých držav. Nevelké nístějské panství, s jedinou *čtyřgrošovou* farností, ani nebylo nikterak ekonomicky výnosné. O to nepochopitelnější je důvod takovéhoto vlastnictví, které trvalo přes dvacet let!

Vysvětlením by mohl být samotný hrad Valdštejn, který byl z nějakého důvodu neobyvatelný v takové míře, že byl Jindřich nucen vyhledat si nedaleko jiné reprezentativní sídlo. Z valdštejnského rozrodu kolem poloviny 14. století známe více jednotlivých členů rodu než samostatných sídel. Obecně se dokonce konstatuje, že mnozí se vlivem přílišného dělení dostali až na úroveň pouhé nižší šlechty. Přímo při turnovských konfirmacích je znám větší počet příslušníků rodu, aniž bychom znali jejich sídelní příslušnosti. Nejméně známou etapou dějin hradu Valdštejna je právě období do druhé poloviny 14. století, což ještě navíc komplikuje vlastní rodový predikát, z něhož často nelze odlišit rodovou příslušnost od sídelní.

Není ale vyloučeno, že na Valdštejně sídlilo více členů rodu, jelikož je nemožné je na většinu jiných známých valdštejnských sídel dosadit.[32] Následná zchátralost neznámého stupně by se tak dala přičíst z části společnému vlastnictví několika lidí, což bývá obecně předpokladem spíše k sešlému stavu než ke zvelebení, a z části k samotnému charakteru stavby jako takové, byl-li hrad skutečně zpočátku ze značné části dřevěný.[33] Že Jindřich z Valdštejna upřednostňoval před rodovým hradem za svoji rezidenci Nístějku, poukazuje například ten fakt, že se minimálně v polovině dochovaných zmínek po Nístějce píše, a to i v době, kdy Nístějku prokazatelně prodal. To nepřímo potvrzuje i další majitel, nejmladší syn Jana z Vartemberka Jindřich, který se v letech 1398 – 1410 často tituluje po Nístějce a teprve až později, od roku 1404, začíná pozvolna připisovat i sídelní příslušnost k Valdštejnu. Tomuto předpokladu nasvědčuje i stavební vývoj hradu, kde se přepokládá, že v druhé etapě, datované do druhé poloviny 14. století, došlo k zásadní přestavbě sídla.[34] Je tedy docela možné, že z větší části neobyvatelný Valdštejn znovu začal plnit svoji rezidenční funkci až kolem roku 1400, po větší vartemberské přestavbě hradu.

Vliv u královského dvora

Z roku 1375 známe dvorského úředníka, hofmistra Hynka z Valdštejna, který byl účasten i při zářijové cestě Karla IV. do Braniborska na korunovaci jeho syna Václava IV.[35] Ani zde nelze s jistotou říci, zda se jednalo o Jindřicha z Valdštejna, ale jeví se to jako docela pravděpodobné.

Za povšimnutí jistě stojí, že o několik měsíců dříve se ve funkci hofmistra vyskytuje Jindřichův příbuzný Petr z Vartemberka. Spolu s ním se nejvyšší purkrabí Jan z Vartemberka s Benešem Veselským z Vartemberka a několika dalšími zaručili za krále Karla IV. v případě vysokého dlužního úpisu na 64 000 zlatých ještě Joštovu otci, markraběti Janu Jindřichovi. Císař tento dluh nebyl schopen splatit, což vedlo až k zástavě Kladska markraběti Joštovi. Moravským hejtmanem v Kladsku se pak ve službách Jošta stal právě Beneš, v jehož rodině se orientace na Kladsko stávala jakousi tradicí.[36]

Beneš Veselský se na královském dvoře v důležitých funkcích pohyboval již dlouhou dobu, ale teprve kolem roku 1380, po uvolnění úřadu zemského hejtmana, se těžiště jeho úřadů přesouvá do služeb markraběte Jošta. Tyto vztahy však mohly vzejít už o něco dříve, neboť Vartemberkům mezi lety 1376 – 1387 patřil dům pozdější mincovny v Brně.[37] Právě Beneš z Vartemberka († 1385), jak už bylo zmíněno, poručnicky spravoval někdejší Jindřichovo turnovsko-nístějské panství, odprodané Janu z Vartemberka. Minimálně přímluvné konexe z Benešovy strany mohly pomoci Jindřichovi z Valdštejna k uplatnění se u dvora, ať už šlo o funkci hofmistra po Petrovi z Vartemberka, nebo později, kdy po Benešovi odešel k moravskému markra-

běcímu dvoru. Byť se to může zdát poměrně přesvědčivé, jde jen o hypotetickou teorii, která může být jen shodou okolností. Dlužno však podotknout, že příbuzní Vartemberkové byli s královským dvorem dlouhodobě po generace sžití, což s takovou jistotou nelze říci o Valdštejnech.

Markrabí Jošt v té době (po smrti císařově) byl nejbohatším Lucemburkem, dokonce byl finančně lépe zajištěn než jeho bratranec Václav IV. s dědictvím Království českého. Toho si byl dobře vědom i mladý Václav, a tak bylo i v jeho zájmu udržovat s Joštem dobré vztahy. Ten toho naopak zase využíval ve svůj prospěch k posílení vlastního postavení u dvora a ve vysoké politice.[38] Dokonce tomu v některých směrech podřizoval i jisté personální změny.[39] Takto vidíme u Joštova dvora nejen úředníky ještě otcovy vlády, ale i některé dvořany Karla IV. Joštovi patrně nešlo o přetahování vysokých úředníků, ale jak se domnívá i V. Štěpán, spíše o bližší sepětí s pražským dvorem (mimo výjimky, kde mohl mít značný vliv i pozdější postoj v papežském schizmatu či strannost některému z táborů v době markraběcích válek).

Nelze nevzpomenout na dosud nevyjasněný problém s identifikací bozkovského patrona *Henrici de Nawarow dicti Waldestein* z roku 1380.[40] Zvláště zde se není vůbec čeho přidržet, což dosud v literatuře vzbuzovalo různé představy. I když hrad Navarov leží pouhých 7 km od Vysokého, nelze Jindřicha z Navarova ani hypoteticky ztotožnit s nístějským. Jistou nadějí v pramenech jsou opět konfirmační zápisy, z nichž vyplývá, že kolem data, kdy neznámý Valdštejn sídlí na Navarově, získali páni z Lemberka zmíněný Bozkov (do té doby Lemberkům patřila jen část Bozkova a podací právo zřejmě náleželo k Navarovu), zatímco jejich zlatoolešnická farnost se poté už natrvalo dostává k Nístějce. To poukazuje na zřejmou směnu farností, v níž opět figuruje nejen nístějské panství, ale nepřímo i blíže neurčený Jindřich z Valdštejna. Pokud by se však v budoucnu potvrdilo, že Navarov byl zpočátku královským hradem a první zjištění majitelé opravdu jen královští purkrabí,[41] jen by to potvrzovalo Jindřichovu příslušnost ke dvoru.

Ještě než se dostaneme k Jindřichovu odchodu na Moravu, bylo by na místě vůbec vzpomenout toho, kdo od něj jeho české statky koupil. Je možné, že tím, kdo Jindřichovi k pražskému dvoru dopomohl, nebyl Beneš z Veselé, s nímž později dlel na markraběcím dvoře, ale právě Jan z Vartemberka …

Jan z Vartemberka († 1383) byl velice váženým mužem, neboť se poměrně často vyskytoval v různých souvislostech na mnohých listinách v roli věrohodného svědka nebo garanta záruky. Vzhledem k mnohačetným obchodním transakcím a postoji bratrského nedílu se lze domnívat, že býval i dobrým hospodářem, což je vidět i v případě rozsahu zanechaného dědictví. Stejně tak dobře si vedl i při královském dvoře, kde býval u Karla IV. v takové přízni, že mu císař daroval část relikvie svatého Zikmunda. Jan také zastával nejen nejvyšší číšnictví, ale také funkci pražského purkrabího.[42]

Janovi z Vartemberka, jednomu z nejdůležitějších královských úředníků a de facto svému příbuznému, Jindřich z Valdštejna prodal svá panství. Příliš mnoho podobností vnucuje domnění, že Jindřichovi dopomohli ke dvoru právě zmínění příbuzní. Nejdříve po členu jejich rodu získal hofmistrovský úřad. Následně se dosud neidentifikovaný Jindřich z Valdštejna vyskytuje v souvislosti s bozkovsko-olešnickou směnou. A nakonec se dostává k prestižnímu dvorskému úřadu nejvyššího číšníka, který v Čechách velice úzce souvisel nejen s Vartemberky, ale konkrétně s výše uvedeným, jemuž se také stal úřadem dědičným. Celou tuto spleť souvislostí zakončuje zmíněný prodej Nístějky a Valdštejna. Ve všech jmenovaných záležitostech stále figurují tatáž jména, což oprávněně vzbuzuje hypotézy tímto směrem.

Vzhledem k nadznačenému vztahu Jindřicha k uvedeným Vartemberkům a jejich společenskému postavení se zdá být reálné, že se Jindřich z Valdštejna dostal do dvorského prostředí díky vlivu jeho příbuzných u panovnického dvora.

Odchod na Moravu

Odchod Jindřicha z Valdštejna na Moravu do služeb markraběte Jošta je záležitostí natolik obecně známou, že ji dlouho zmiňuje i mnohá populárně vlastivědná literatura.[43] Leč horší to bývá s vročením jeho moravské působnosti. Značná část literatury sice uvádí,[44] že to bylo přinejmenším již od roku 1383, ale dodnes se ještě hojně zmiňuje rok 1399 a valdštejnské držení nístějského panství k roku 1390, případně až na přelom století.[45] Tato data jsou pouhým mechanickým přepisem nedoplněných údajů Augusta Sedláčka.[46] Z. Fišera se sice v novější práci domnívá, že k prodeji došlo po roce 1384,[47] ale písemné prameny dokládají jeho přítomnost na Moravě už k roku 1383. To je dalším argumentem pro tvrzení, že k prodeji hradu Nístějky muselo dojít už před tímto datem. Za současného stavu vědění však blíže tuto změnu určit nelze.

Hrubým odhadem je možné stanovit jen rozmezí let 1375 – 1383, kde spodní hranici vymezují zmíněné záznamy z roku 1375. Přijmeme-li možnost, že téhož roku byl hofmistrem Jindřich Nístějka z Valdštejna, pak to dokládá, že se v tom čase ještě vyskytoval v královských službách u pražského dvora. Druhým záznamem ze stejného roku je jeho přítomnost mezi příbuznými Valdštejny, Zdeňkem Štěpanickým a Albertem z Lomnice, což také svědčí o tom, že se zde ještě vyskytoval.

Jak už bylo výše podotknuto, místo Jindřicha Nístějky se roku 1382 ve společnosti těchto Valdštejnů vyskytuje Heník z Vysoké. I přes obtížné určení totožnosti se nezdá být příliš pravděpodobné, že by se nejbližší markraběcí dvořan, vždy spojovaný pouze s *Nístějkou*, plně vytížený prostředím vysoké politiky, dlouhodobě vyskytoval ve spojitosti s nevýznamným sídlem, vzdáleným 300 kilometrů od místa jeho působnosti. S větší jistotou lze ovšem horní hranici vyznačit rokem 1383, tedy

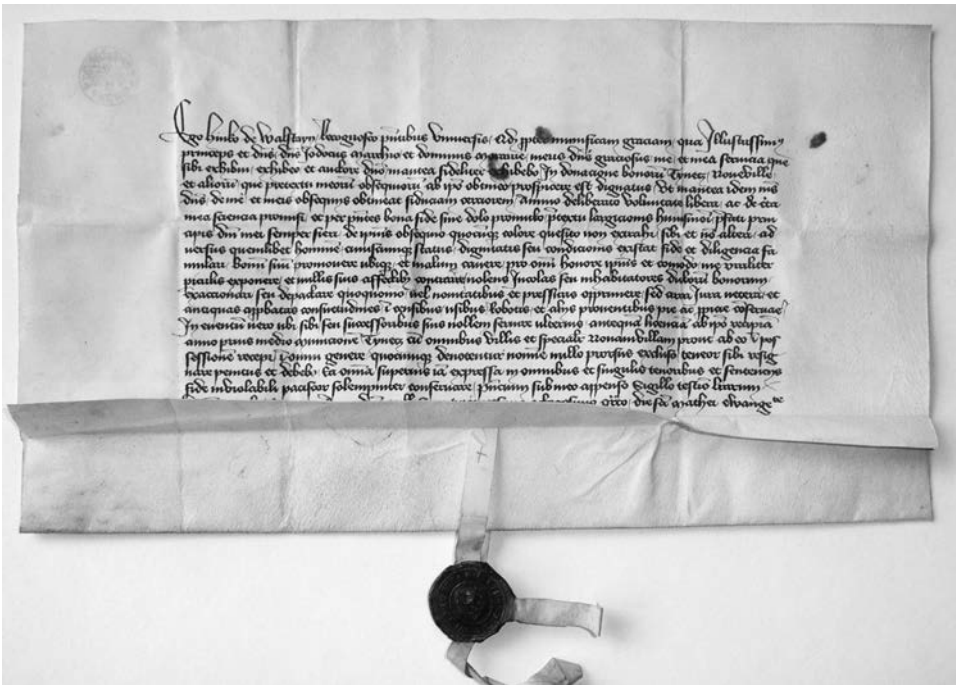

Závazek loajality Jindřicha (Hynka) z Valdštejna vůči markraběti Joštovi za obdržené týnecké panství z 21. 9. 1384. MZA Brno, fond A 1, Stavovské listiny, inv. č. 172. (Foto Eva Tichomirovová.)

smrtí Jana z Vartemberka a prvními zmínkami o Jindřichovi z Valdštejna již v souvislosti se dvorem moravského markraběte.

Podaří-li se vyvrátit nebo naopak prokázat, že Jindřich z Navarova je totožný s nístějským, pak by se dalo rozmezí prodeje v ideálním případě zúžit mezi roky 1380 – 1382 (1383). To ale není předmětem této práce.

Ani shrnutí česko-moravské politické situace pro období této dekády není o moc výmluvnější. Pohyb české šlechty k moravskému dvoru lze zaznamenat jak od 70. let, tak i v celém průběhu let osmdesátých. Pro Jindřichův příchod k moravskému dvoru se zdá být nejpříznivější doba buď těsně před prvními moravskými zmínkami spojenými s ním nebo naopak až ke konci 70. let. Ve sledovaném období (1375 – 1388) se Jošt ze dvou třetin vyskytoval především na Moravě. V letech 1379 – 1380 se dokonce ani jednou nepodíval do Čech.[48] Zato do roku 1378 se u pražského dvora vyskytoval z různých důvodů poměrně často. Většinou v obchodních záležitostech, ale jeho přítomnost zde mohla sehrát svoji roli v seznámení obou šlechticů. Stejně tak mohla být příčinou jejich seznámení už dřívější společná zářijová cesta

na Václavovu korunovaci do Braniborska roku 1375, které se mimo Karla IV., jeho syna, markraběte Jošta, biskupů a významné šlechty účastnil i zmíněný hofmistr Hynek z Valdštejna. Nakolik byl Jindřichův odchod svázán s odchodem Beneše z Vartemberka na Moravu, se můžeme jen domnívat. Benešova pozice byla značně rozdílná od Jindřichovy a navíc i Beneše postihla zakrátko dvorská personální změna.[49]

V jiném období by pro Jindřichovo přesídlení na Moravu byla nejvhodnější doba až po roce 1380. Tehdy se Jošt po dvou letech znovu rozjel do Prahy, v dubnu 1381 a květnu 1382, kde se v druhém případě dokonce účastnil jednání dvorského a zemského soudu. Teprve od roku 1383 a v letech následujících opět jezdí do Prahy pravidelně, nejméně dvakrát ročně a vždy na delší dobu.

Důvod markraběcích návštěv v Praze je poměrně prostý; podle J. Mezníka *se tehdy lucemburská politika stěží mohla obejít bez Joštovy finanční podpory.* Jošt se stále více zapojoval do politiky pražského dvora, kde téhož roku (1383) získal dokonce prestižní titul říšského generálního vikáře pro Itálii. Pro sblížení s pražskou politikou získával do svých služeb právě i dvořany pražského dvora. To všechno vykresluje ideální dobu pro takovýto přestup. Právě od roku 1383 je minimálně jednou ročně v moravských pramenech Jindřich z Valdštejna zmíněn.

Pro Moravu to byla doba jistého uklidnění, protože před tím, v letech 1379 – 1380, probíhaly války proti olomoucké kapitule, v jejichž důsledku došlo k vypálení olomoucké katedrály a Moravu postihly přísné církevní tresty. Roku 1380 Čechy a Moravu půl roku sužovala epidemie moru, jíž podle odhadů podlehlo 15 % oby-

Pečeť Jindřicha z Valdštejna přivěšená k listině z 21. září 1384.
(Foto Eva Tichomirovová.)

vatelstva, včetně mnohých duchovních i šlechty. Do toho přišel v letech 1381 – 1382 první vážný spor mezi markrabaty, který vyústil v otevřenou válku.

Pro markraběte Jošta proto bylo vhodné v tomto čase relativního klidu získat oddané stoupence, příslušníky vysoké šlechty, úředníky a v neposlední řadě také osídlence do více či méně morem postižené země. Proto se ve shodě s písemnými prameny jeví jako nejreálnější doba Jindřichova příchodu na Moravu léta 1382 – 1383. A tím i Jindřichovy závazky loajality vůči Joštovi s markraběcími lenními dary za logicky odůvodnitelné.

Oblíbenec moravského markraběte

Prvním doslovným doložením Jindřichovy přítomnosti u markraběcího dvora na Moravě je markraběcí listina datovaná 28. května 1383 v Brně, v níž Jošt povoluje nejvyššímu číšníku Jindřichovi z Valdštejna (*Hainczonis de Walnstein, supremi nostri pincerne*) prodej purkrechtního mlýna na tzv. Trávníku (*Trawing*) na řece Bystřici, s poli, loukami, vodami a jejich stokem a k tomu příslušným rybářstvím za 31 hřiven grošů, špitálu sv. Antonína.[50]

Tento mlýn, zvaný též na Plejchu, byl prostředním ze tří obilních mlýnů na témže náhonu. Stál za hradbami města Olomouce, poblíž kostelíka sv. Ondřeje, což byl v té době důležitý orientační bod. Dnes nestojí nejen svatoondřejský kostelík, ale ani nelze s jistotou blíže určit, kde se některý ze tří mlýnů nacházel. Teoreticky byla lokalita kostelíka situována do dnešní Pasteurovy ulice.

Jednalo se o součást markraběcího *šenkovství* čili užitek z léna, jenž souvisel s úřadem nejvyššího číšníka. K němu se vázaly i další statky, jak stojí v jiné listině: … *zboží, ješto k šenkovství sluší. Najprvé jeden lán role ve vsi Předmostí a druhý lán role v Radvanicích a v Hodňanech* (Hodolany) *dvuor se dvěma podsedkoma, než z toho dvoru plat jest položen a u svatého Ondřeje mlýn a štyři podsedkové s lukami a s řekami a což k tomu přísluší…* Je tedy nasnadě, že titul nejvyššího číšníka býval spojován s jistými benefecii, často dědičnými v návaznosti na úřad.[51]

Z Jindřichova pojmenování (*Hainczonis, Hainczo* = Heníček) by se na oblíbenost Joštem dalo usuzovat spíše nežli na mladý věk, jak vyznívá z některé literatury. I vysoká dvorní funkce číšníka musela mít své opodstatnění, bylo jí těžko dojít bez mimořádných zásluh a v mladistvém věku. Ve funkci číšníka – nejvyššího číšníka sice máme Jindřicha doloženého k letům 1383 – 1385, ale jak dlouho skutečně tuto funkci zastával, nevíme. Později (1404) se ve funkci nejvyššího číšníka objevuje jiný markraběcí úředník, Sulík z Konice.[52] Z listiny ale není zcela zřejmé, nakolik jde o udělení tohoto léna v rámci titulu číšníka a nakolik jen darování zeměpanského majetku někdejšího *šenkovství*. Není ovšem bez zajímavosti, že mnohem později, roku 1454, potvrdil král Ladislav Janovi a Hynkovi z Valdštejna právě toto léno po Sulíkovi, který je zde uváděn jako jejich tchán.[53]

Nejvyšší číšnictví bývalo vysoce prestižní funkcí, jak dokazují některé šlechtické pečeti, zvláště vartemberské, kde se symbolické atributy číšnictví ztvárňují i do samotného výtvarného motivu pečeti. V kontextu říšské politiky se arcičíšníky stávali i čeští králové. Nejvyšší číšník se účastnil především událostí mimořádného významu a korunovačních ceremoniálů, kde podával panovníkovi číši. Pro ostatní fyzické úkony spojené s touto funkcí a přímou obsluhou panovníkova stolu měl svůj podřízený personál. K jeho povinnostem patřil také dohled nad dvorními sklepy a vinicemi. Protože se nejvyšší číšník pohyboval v nejbližším okruhu panovníka, býval tento úřad svěřován převážně vyšší šlechtě. Mimo odměny za výkon úřadu měl také jisté užitky v podobě určených městských cel a platů odváděných z krčem. V jeho kompetenci bývalo i udělovat povolení ke zřizování nových krčem. Ke svému úřadu navíc získával zmíněné lenní statky, nazývané *šenkovstvím*. Z nejvyššího číšnictví plynula také jistá dědičnost úřadu.[54]

Moravské statky

Kromě lenní majetkové součásti číšnického úřadu byl Jindřich Nístějka odměňován od markraběte i jistými statky jako projev markraběcí náklonnosti a vděčnosti za Jindřichovu věrnost, spolehlivost a loajalitu. Někdy tyto dary, v pozemkové podobě, mohly být také vyrovnáním různých dluhů a odměn, namísto hotových peněz.

Takovým závazkem věrnosti vůči markraběti byl i Jindřichův (v orig. *Hinko de Walsteyn*) příslib naprosté oddanosti z 21. září 1384 za získání tvrze v Týnci (*Tynecz*) *se všemi vesnicemi a zvláště Novou Vsí* (*Noveville*, Moravská Nová Ves, pův. Waltersdorf) *...do vlastnictví v každém ohledu*.[55] Nejednalo se však o dědičný majetek, a tak po uplynutí dvou let bylo toto léno zastaveno Erhartovi z Kunštátu.[56] V souvislosti s touto listinou a starší holštejnskou lze předpokládat, že i Jindřichovi z Valdštejna bylo na tyto dva roky zastaveno celé týnecké panství, tedy dvě městečka s tvrzí a čtyřmi až pěti vesnicemi.

Půl roku od získání týneckého panství mu (*Hennykoni de Waldstein*) Jošt připsal markraběcí dům v Olomouci naproti dominikánskému klášteru sv. Michala, jak o tom svědčí listina z 16. března 1385, sepsaná v Brně.[57]

Téhož roku došlo k dalším dvěma transakcím, zaznamenaným do olomouckých desk zemských.[58] Jindřich (*Hennyk – Hennik de Waldensteyn*) prodal se svolením markraběte Jošta svůj dvůr se dvěma lány ve vsi Senici na Hané (*Senicz*) Zbyňkovi, vladykovi ze sousedních Dubčan. Samotná Senice byla majetkově roztříštěna do několika částí, z nichž jednu držela olomoucká kapitula. Ve druhém případě se jednalo o prodej části vsi (*ville Pernyk*) Erazimovi z Bystřice.[59]

Z tohoto období je relativně dost zpráv o Jindřichově působnosti na Moravě, průměrně každý rok dvě zmínky. Ovšem v druhé polovině 80. let zaznamenala markraběcí kancelář jisté organizační změny a stejně tak se změnil i charakter mar-

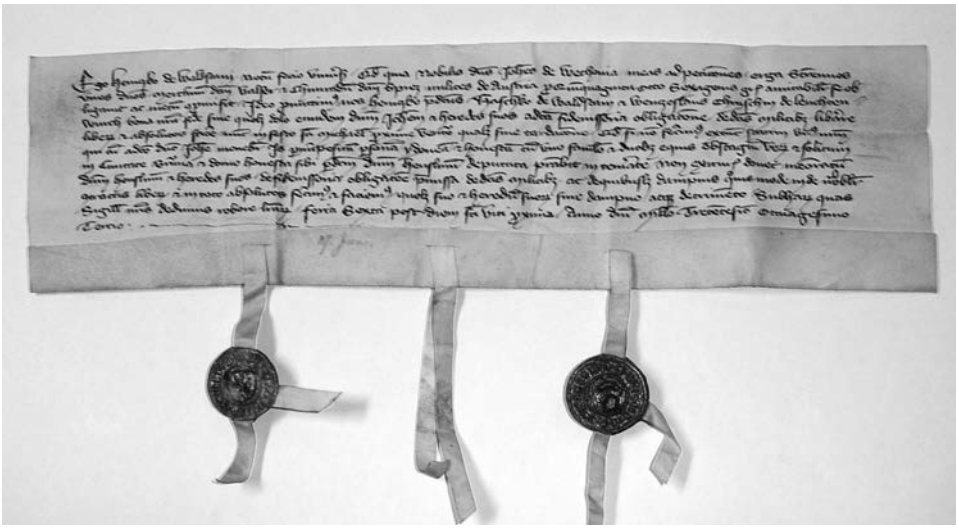

Listina Jindřicha (Heníka) z Valdštejna o vyvázání Jana z Bítova z ručitelství Jindřichova dluhu z 19. 6. 1383. MZA Brno, fond A1, Stavovské listiny, inv. č. 161. (Foto Eva Tichomirovová.)

kraběcích majetkových transakcí.[60] Přestože markrabě Jošt oproti předešlým obdobím příliš statků již nezískával (dokonce se mluví o jistém úpadku zeměpanského majetku), o to více jich převáděl do držení šlechty. S podivem právě u Jindřicha Nístějky také došlo k obratu majetkového vývoje. Není zaznamenán jediný zisk, ba spíše útlum veškerých aktivit spojených s jeho osobou.

Teprve po čtyřech letech byla 2. dubna 1389 v Brně vydána listina, kde Jindřich z Valdštejna (*Hinko de Waldnstein*), opět s dovolením markraběte Jošta, prodal svoji doživotně drženou ves Šumice u Uherského Brodu (*villam nostram Schympnicze dictam retro Brodam Ungaricalem*) Janovi z Meziříčí.[61]

Útlum a politický odklon

Z dochovaných zmínek pro další období není jasné, co se s Jindřichem Nístějkou dělo. Funkce číšníka spolu s funkcí špilberského purkrabí patřila mezi nejbližší dvoranu markraběte Jošta, ale nevyvíjela, tak jako u písařů, tlak na záznam jména v listinách, takže jejich listinně doložitelný výskyt bývá spíše vzácný. Dokonce i notářská funkce bývala nárazová, kde nebyla výjimkou několikaletá pauza. Tím hůře je dohledatelná Jindřichova činnost v následujícím období.

Pozornost vzbuzuje již prodlužující se frekvence záznamů v druhé polovině 80. let, zatímco do roku 1385 jej zaznamenáváme průměrně ve dvou zápisech ročně, v dalším odbobí je to nanejvýše jednou za dva roky.

To by se dalo přičíst politické situaci, neboť v letech 1385 – 1387 bylo největší společnou snahou Lucemburků zajistit dědictví v Království uherském, současně s vojenskými taženími, kterých se účastnil i Jošt, včetně osobní finanční záštity.

Po správě zástavního území na dnešním západním Slovensku se pod Joštovu kompetenci dostalo od roku 1388 Lucembursko, Alsasko, Braniborsko a posléze nakrátko i Krnovsko. Markrabě tak byl plně zaměstnán vysokou politikou, dalece přesahující hranice Moravského markrabství, k čemuž se přidružilo i plnomocné říšské vikářství pro zaalpskou oblast a Itálii s planými vyhlídkami na titulaturu římského krále. V 90. letech se situace zkomplikovala válečným vyhrocením v Lucembursku, Horní a Dolní Lužici a neméně problematické byly proměnlivé příbuzenské vztahy na domácí půdě, které s různou intenzitou eskalovaly v podobě mnohaletých bratrovražedných válek. T. Baletka toto období příznačně nazval *válečným decéniem*.

To vše se odrazilo i na Joštově dostupnosti, kdy v 90. letech v Brně trávil podstatně méně času než dříve (jen něco přes 40 %), stejně tak se snížily i jeho pobyty v Olomouci. Oproti tomu se zdvojnásobila jeho přítomnost v Praze a úhrnem skoro půldruhého roku, který strávil v Braniborsku. Po roce 1400 se tento průměr ještě více znásobil na úkor jeho brněnské rezidence, kde trávil už jen pouhých 25 % svého času.

Naprosté vytracení listinných zmínek o Jindřichovi z Valdštejna nemusí být jen důsledkem Joštovy zahraniční vytíženosti, mezi nimiž nelze vyloučit Jindřichovu přítomnost na jeho cestách, ale může být také následkem různých příčin jako ztráta prestižní funkce a krajně i upadnutí v nemilost.

V druhé polovině 80. let se v pramenech s jeho jménem setkáváme jen v jediném, výše zmíněném záznamu z roku 1389 a hypoteticky snad i ve zmínce z let 1387–1388 (*Hynkonis baronis baronie Waldstein*).[62] Devadesátá léta pak vůbec znamenají odmlčení na celých deset let.

Absenci jeho jména na seznamech svědků u veřejných a landfrýdních listin můžeme vysvětlit jeho dvorní funkcí spojenou s loajalitou vázanou k markraběti a tím i vyloučením vystupování jako nezávislého subjektu.

Přesto březnové vyhlášení interdiktu z Vídně roku 1399 vnáší do dalších událostí patrný obrat, který by také mohl být vysvětlením pro tak dlouhou odmlku Jindřichovy osoby.

V době Joštova pobytu v Braniborsku vypukla na Moravě třetí etapa markraběcích válek (1399–1402), iniciovaná zvláště mladším markrabětem Prokopem. Jedním ze zásadních spouštěcích momentů konfliktu byl útok na statky olomoucké kapituly. Dokonce došlo i k většímu poškození samotného olomouckého dómu, což na 14

měsíců znemožnilo konání bohoslužeb.[63] Opat Jindřich ze skotského kláštera ve Vídni vyhlásil 4. března 1399 nad markrabětem Prokopem a jeho přívrženci interdikt a případně exkomunikaci, pokud nedojde k nápravě.

O tom, že Jindřich z Valdštejna stále patřil k nejvlivnějším osobnostem vysoké šlechty na Moravě, svědčí do jisté míry i samotná listina, na níž je Jindřich (*Hynko dictus Nyestyeyka de Waldsteyn*) mezi téměř 400 jmény jmenován první v řadě hned za markrabětem Prokopem, slezskými knížaty a Janem ze Šternberka.[64] Tato skutečnost nabízí možnost ztotožnit Jindřicha Nístějku s Hynkem z Valdštejna, který roku 1396 půjčoval Prokopovi značnou sumu 1000 kop grošů, jak vyplývá z listiny datované 25. května v Uherském Brodě.[65]

Není známo, kdy došlo k onomu obratu, že se Jindřich odklonil od Jošta, ale jestliže roku 1389 tomu na Joštově listině ještě nic nenasvědčovalo (vyloučit můžeme, že to bylo již při personálních změnách kolem roku 1385), pak k tomu zřejmě muselo dojít někdy v rozmezí let 1389 – 1396, tedy v průběhu prvních dvou markraběcích válek, aniž lze s jistotou říci, ke které straně se Jindřich přiklonil a co bylo příčinou změny jeho strannosti. Jednou z možností je, že se, stejně jako i někteří další, od Jošta odklonil v letech 1394 – 1396, po vyhrocení politicky napjaté situace, která vyvrcholila uvězněním krále Václava IV.

Doznívání zášti Prokopových straníků vůči kapitule bylo po půldruhém roce (24. 10. 1400) i předvolání staříčského faráře Buška z olomoucké diecéze k zodpovědnosti a navrácení všech statků a dalších věcí, u nichž bude prokázáno, že byly nabyty z kapitulního držení od jistých osob, *zvláště od řečeného Nístějky (specialiter dictum Nyestyeyka)*.[66]

Po těchto událostech se na dlouhou dobu z historie ztrácí, než se definitivním ohraničením jeho života stane zápis z 29. června 1410 (*Henricus Nyestyeyka*), kdy byla v Čáslavi na jeho statky severně od Jihlavy vyhlášena odúmrť.[67]

Otazníky posledního decénia

Pozoruhodně rozšířeným omylem je chybné ztotožnění pražského soudního přísedícího *Henricus de Niesstieyky et de Walsstein*[68] z roku 1406 s Jindřichem Nístějkou. Ve skutečnosti jde o Jindřicha z Vartemberka, který v letech 1402 – 1411 skutečně u zemského soudu poměrně často zasedal a jemuž tou dobou oba v predikátu citované hrady patřily. Nístějku ke svému predikátu dosazoval v letech 1398 – 1410 a Valdštejn od roku 1404.[69] Přesto se stále ještě v některé odborné literatuře vyskytují rafinované kombinace s Jindřichem Nístějkou.[70]

Nejednotnost názorů od počátku doprovázela také jeho působení na Moravě, kde se mělo za to, že po prodeji hradu Nístějky v Krkonoších získal hrad Kolštejn.[71] Oproti tomu novější práce především z pera Z. Měřínského a M. Plačka

předpokládají pravděpodobnější Jindřichovu vlastnickou spojitost se zbožím hradu Rukštejna poblíž Jihlavy.[72] Ale ani zde zatím nelze vyslovit jednoznačné stanovisko.

Velmi vratkou teorií pak bylo ztotožňování Hynka z Valdštejna s oběma hrady – Rukštejnem i Kolštejnem, jak to udělal zejména F. Hoffmann na základě jihlavských popravčích knih.[73]

Větší jasno by do předešlých teorií vnesla identifikace Hynka z Valdštejna, pohybujícího se ve veřejných událostech, podchycených písemnými prameny, kolem roku 1400.

Zde jakémusi *Hennynkoni de Waldenstein* byl 10. června 1398 zapsán dům po Cetlínovi z Uherského Brodu na Měnínské ulici v Brně.[74] Téhož roku se *Hincone de Waldstein* objevil u brněnského soudu v pozici přísedícího.[75]

Následujícího roku 1399 lze vysledovat skupování většího množství drobnějších statků Hynkem z Valdštejna, tvořících pak převážně příslušenství hradů Rukštejna a Sádku.[76] Všechny tyto statky později přešly na potomky Hynka z Valdštejna, kterému byl samotný Rukštejn od markraběte Prokopa někdy nedlouho před tím (po roce 1396) připsán.[77] Hynek byl prokazatelně, neznámo jak dlouho, po smrti již roku 1409.[78] Toto datum se sice nápadně shoduje s úmrtím Jindřicha Nístějky, který je oficiálně označen za zemřelého o rok později (1410), ale otázky vzbuzuje především to, proč by byla vyhlášena odúmrť na jeho statky (Štoky, Zvonějov, Dobronín, Dobešov, Žďírec) severně od Jihlavy až s ročním zpožděním. Proti provolání odúmrti se někteří odvolali, ale nikdo z nich nebyl z rodiny nebo příbuzných Hynka Rukštejnského.

Někdejší Joštův oblíbenec zemřel půl roku před markrabětem.[79] Podle odhadu asi tak ve věku kolem sedmdesáti let, usuzujíc dle časového rozsahu písemných zmínek. Ty se na nístějském panství vyskytují od roku 1369 a na Turnovsku od roku 1362. Vezmeme-li v potaz i snubní dispens z roku 1360, pak by to odpovídalo Jindřichově formální zletilosti již kolem tohoto roku.

To koresponduje ve styčných souvislostech i s předchozími členy rodu. Na nístějském panství se ve Vysokém vyskytuje ještě roku 1354 Heník z Valdštejna. Stejně tak v méně přehledné situaci kolem Turnova je mezi lety 1357 – 1362 uváděn Zdeněk z Valdštejna. V listinách z let 1327, 1335 a 1341 se také jeho domnělý otec Zdeněk z Valdštejna skutečně uvádí.[80]

Jindřichovo narození by se tak dalo hypoteticky posunout někam kolem roku 1340. Ani na středověké poměry není jeho stáří nijak výjimečné, přestože průměrný věk činil kolem čtyřiceti let.[81]

Dalšímu zodpovězení otázek ohledně Jindřichovy nejbližší rodiny brání nedostatečná identifikace a ztotožnění s Hynkem Rukštejnským. Nelze tak zatím ani určit, jedná-li se po roce 1409, v případě dědiců panství Rukštejna a Sádku, o jeho potomstvo a z ostatních přímých pramenů ani nevyplývá, že by jiné měl. Ještě nejistější

je pak spojování Heníka z Vysoké se synem Jindřichovým. Tam se kromě podobnosti Heníkova predikátu[82] s poddanským městečkem na nístějském panství jiná spojitost neshledává.

Podobná je situace kolem jeho manželství, kde je listinným dispensem roku 1360 uváděna Helena z Janovic a roku 1436 vdova po Hynkovi Rukštejnském Kateřina z Tepence.

Je zřejmé, že některé otázky spojené s Jindřichem z Valdštejna si jistě vyžádají další pozornost.

Poznámky

1 Z nejznámějších lze uvést zvláště PAPROCKÉHO, Bartoloměje: *Zrcadlo slavného Markrabství moravského*, kniha I., částka II., fol. LXXVIII.-LXXXII. Olomouc 1593; týž: *Diadochos id est successio, O stavu panském,* kniha II., kapitola XI., s. 226-232. Praha 1602, který čerpal doplňkově informace, kromě přednostních přímých zdrojů, také z děl Václava Hájka z Libočan, Matouše Philomathea Walkenbergera a jiných.

2 Abych se vyhnul znepřehlednění textu, užívám jednotné základní tvary jmen s citací původních v závorce a vypouštím jakékoli genealogické číslování příslušníků rodu.

3 T. Baletka se podle srovnatelných analogií domnívá, že *existovala dvorská skupina osob, která měla právo zasedat s markrabětem u jednoho stolu, popřípadě v jeho těsné blízkosti.* Jedním z pojmenování těchto osob jsou tzv. *familiares*. Podobně lze označit i některé přední dvorské funkce, které byly svěřovány markraběcím důvěrníkům. Mezi ně patřila i funkce nejvyššího číšníka. Podle T. Baletky nejbližší okruh lidí kolem markraběte Jošta mohlo tvořit zhruba pět lidí. Lze se tedy důvodně domnívat, že Jindřich Nístějka byl jedním z nich, alespoň co se období kolem poloviny osmdesátých let týče. Tehdy zastával funkci nejvyššího číšníka a dokonce byl i veřejně na markraběcí listině označen jako jeden z familiárů (*pincerne et familiari nostro dilecto*). Tyto skutečnosti pak vysvětlují i Jindřichovo zdrobnělé pojmenování na markraběcích listinách.

4 SEDLÁČEK, August: *Hrady, zámky a tvrze království Českého X., Boleslavsko.* Praha 1895, s. 299.

5 *Liber primus confirmationum ad beneficia ecclesiastica Pragensem per archidioecesim* (1354-1362). sv. I/1. Ed. F.A.Tingl. Praha 1867, s. 14, 20.

6 ŠIMÁK, Josef Vítězslav: *Počátek města Vysokého n. Jiz.* In: Kde se bělí Krkonoše. Vysoké nad Jizerou 1934, s. 16; týž: *Co lze říci o počátcích Jilemnice a Jilemnicka?* Krkonoše, *1*, 1937, s. 65; ÚLOVEC, Jiří – FIŠERA, Zdeněk: *Hrad Nístějka*. In: Z Českého ráje a Podkrkonoší. Sv. 14. Semily 2001, s. 37; FIŠERA, Zdeněk: *Skalní hrady zemí Koruny české*. Praha 2004, s. 155; ŘEHOŘEK, Ladislav: *Dějiny města Vysokého nad Jizerou*. Diplomová práce Pedagogické fakulty Vysoké školy pedagogické v Hradci Králové, Ústav historických věd, 1998, s. 15, a po nich další z řady regionálních autorů.

7 *Liber secundus confirmationum ad beneficia ecclesiastica Pragensem per archidioecesim,* (1369-1373). Ed. F. A. Tingl. Praha 1868, s. 8, 60.

8 ŠIMÁK, J. V.: *Počátek města*, s. 16; týž: *Čechy. Severní Čechy.* Sv. XII. Praha 1902, s. 188; DURDÍK, Tomáš: *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů.* Praha 1999, s. 380; ŘEHOŘEK, L.: *Dějiny města*, s. 15; LUKÁŠ, Václav: *Vysoké nad Jizerou – pohledy do minulosti daleké i nedávné*. Vysoké nad Jizerou 1992, s. 7; ANDĚL, Rudolf a kol.: *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku.* Sv. 3. Severní Čechy. Praha 1984, s. 345.

9 KAVÁN, Jaroslav: *Příspěvek k datování založení hradu Nístějky*. In: Zpravodaj Severo-

českého musea. Liberec 1955, s. 10; týž: *Středověké kachle a keramika z hradu Nístějky u Vysokého nad Jizerou*. In: Sborník Severočeského musea. Historia 2. Liberec 1959, s. 48; týž: *Hrad Nístějka*. In: Krkonoše, 1979, č. 2, s. 18-20.

[10] PROSTŘEDNÍK, Jan – ŠÍDA, Petr: *Novosvětský průsmyk – přechod přes západní Krkonoše v pravěku a středověku*. II. část. In: Z Českého ráje a Podkrkonoší. Sv. 15. Semily 2002, s. 7; PROSTŘEDNÍK, J.: *Záchranný výzkum hradu Nístějky v Krkonoších*. In: Castellologica Bohemica. Sv. 10. Praha 2006, s. 387-400. Nálezy datuje do 13. století, případně do *závěru 13. a počátku 14. století*. Stejně tak tyto výsledky interpretují i ÚLOVEC, J. – FIŠERA, Z.: *Hrad Nístějka*, s. 36-37; FIŠERA, Z.: *Skalní hrady*, s. 155. Na základě stavebně historických srovnání ji posunuje na přelom 13./14. století i VOJKOVSKÝ, Rostislav: *Byli jsme na Nístějce*. Posel zpod Žalého, 2/2002, s. 23.

[11] PEKAŘ, Josef: *Paměti o hradu Valdštejnu*. Turnov 1892, též v Jizeranu 1889; týž: *Rozrod pánů z Valdštejna ve věku XIV*. In: Od Ještěda k Troskám, 1995, podle rukopisu z r. 1890 kdysi uloženého ve valdštejnském rodinném archivu.

[12] ANDĚL, R. a kol.: *Hrady, zámky a tvrze,* 586; VOJKOVSKÝ, Rostislav: *Valdštejn*. Dobrá 2003.

[13] PRÁŠEK, Justin V.: *Dějiny města Turnova nad Jizerou v Boleslavště*. Turnov 1879.

[14] ŠIMÁK, Josef Vítězslav: *Příběhy města Turnova nad Jizerou.* Díl I. Turnov 1903, s. 19.

[15] ŠIMÁK, J. V.: *Příběhy města,* s. 39.

[16] *Libri quinti confirmationum ad beneficia ecclesiastica Pragensem per archidioecesim*. Ed. F. A. Tingl. Praha 1865, s. 181; souhrn konfirmací pro Turnov a turnovský děkanát také v: KURKA, Josef: *Archidiakonáty kouřimský, boleslavský, hradecký a diecese litomyšlská (místopis církevní do r. 1421)*. Praha 1914, s. 296-298.

[17] SEDLÁČEK, A.: *Hrady, zámky a tvrze*, sv. X., s. 150.

[18] Shrnutí s odkazy na literaturu i zde: ŠPRÁCHAL, Přemysl: *Vartemberkové. Generace potomků Jana z Ralska se zřetelem na državu nístějskou.* Vysoké n. J. 2001.

[19] LC V, s. 136-137.

[20] LC V, s. 104-105.

[21] *Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica Pragensem per archidioecesim*. *Liber tertius et quartus* (1373-1390). Ed. Jos. Emler. Praha 1879, s. 156.

[22] V otázce majitele valdštejnského panství Zdeňka z Valdštejna a jeho plné identifikace s odlišením rodinných jmenovců kolem poloviny 14. století také není zcela jasno, ale pro širší souvislosti tohoto problému je zde nelze rozebírat.

[23] *Regesta diplomatica Bohemiae et Moraviae*, sv. VII. (1358-1363). Ed. J. B. Mendl – M. Linhartová. Praha 1955, s. 315; ŠIMÁK, J. V.: *Příběhy města*, s. 18, 19; URBAN, Jan: *Lichtenburkové. Vzestupy a pády jednoho panského rodu*. Praha 2003, s. 213.
Za panování Karla IV. se u dvora z tohoto rodu pohybovali Herbort a Petr z Janovic. Petr byl královniným hofmistrem. Naskýtá se otázka, nakolik Jindřichovi z Valdštejna k uplatnění se u dvora dopomohlo, že byl zetěm Herbortovým. (VLASÁK, Antonín Norbert: *Janovice Vrchotovy*. In: Okres Votický, nástin statisticko-historický. Praha 1873, s. 35.)

[24] *Reliquiae tabularum terrae regni Bohemiae anno MDXLI igne consumptarum*. Sv. I. Albus citationum. Ed. J. Emler. Praha 1870, s. 87; *Archiv český čili staré písemné památky české i morawské.* Sv. I. Ed. F. Palacký. Praha 1840, s. 536-537, č. 335.

[25] LC I/1, s. 185.

[26] LC I/2, s. 106; LC II., s. 32.

[27] ŠIMÁK, J.V.: *Co lze říci o počátcích*, s. 65; podle něj i AMBROŽ, Jindřich: *Jilemnice. Výňatky z dějin, rozvoj a zvláštnosti města*. Jilemnice 1941, s. 4-5; týž: *Jilemnice.* Díl I. *Výňatky z dějin*. In: Krkonoše, roč. 2, 1939-1941, s. 86-87.

[28] *První kniha provolací desk dvorských (1380-1394)*. In: Archiv český, sv. XXXI. Ed. G. Friedrich. Praha 1921, s. 79, č. 118.

[29] V pramenech (LC I/2, s. 106) uvedeno doslovně *Sdenconis et Hinconis de Waldstein*.

Blíže k farnostem v konfirmačních knihách. Dále KURKA, J.: *Archidiakonáty;* HRDÝ, Jan: *Poměry církevní a duchovní správa v horním Pojizeří v době předhusitské*. In: Sborník okresu železnobrodského, 1924, č. 6; *Registra decimarum papalium*. Ed: W. W. Tomek. Praha 1873.

Někdejšímu tržnímu městečku se z neznalosti někdy přikládá ještě větší váha, než jakou mělo, jak ukazují některá zavádějící pojmenování: *Hynek z Valdštejna na Jilemnici* (PEKAŘ, Josef: *Žižka a jeho doba*, sv. III. Praha 1930, fotoreprint 1992, poznámkový aparát s. 102), *majitel severočeských hradů Jilemnice* (MĚŘÍNSKÝ, Z.: *Hrad Rokštejn*, s. 27). K vystavění tvrze v Jilemnici došlo až později, do té doby se pouze jednalo o 4 km vzdálené tržní zázemí hradu Štěpanice.

30 Problematika Heníka z Vysoké vyžaduje mnohem hlubší rozbor, než jaký jí byl doposud věnován a než pojme tato stať. Nejdůležitější prameny s odkazy nastíněny ve spisku ŠPRÁCHAL, P.: *Heník z Vysoké. Podklady k historickým událostem ve spojitosti se šlechticem rodu Valdštejnského.* Vl. nákl., Vysoké nad Jizerou 2001.

31 DOBNER, Gelasius: *Monumenta historica Bohemiae*. Sv. I. Praha 1764, s. 248.

32 ŠIMÁK, J.V..: *Příběhy města Turnova I.,* s. 17; SEDLÁČEK, A.: *Hrady, zámky a tvrze X.,* s. 60.

33 ANDĚL, R. a kol.: *Hrady, zámky a tvrze III.,* s. 489; VOJKOVSKÝ, R.: *Valdštejn*, s. 9.

34 HARTMAN, Petr – PROSTŘEDNÍK, Jan: *Záchranný výzkum středověké zásobnice na hradě Valdštejnu.* In: Z Českého ráje a Podkrkonoší. Sv. 17. Semily 2007, s. 12; DURDÍK, Tomáš: *Ilustrovaná encyklopedie*, s. 579.

35 ŠTĚPÁN, Václav: *Moravský markrabě Jošt (1354-1411)*. Brno 2002, s. 41.

36 ŠTĚPÁN, V.: *Moravský markrabě*, s. 40; BALETKA, Tomáš: *Dvůr, rezidence a kancelář moravského markraběte Jošta (1375-1411)*. In: Sborník archivních prací, *46*, 1996, s. 311, 480; MEZNÍK, Jaroslav.: *Lucemburská Morava 1310-1423*. Praha 1999, s. 219-220.

Tento Petr z Vartemberka byl bratr Markvartův, jemuž shodou okolností patřila po Turgovcích rohozecká polovina města Turnova. Je tedy vysoce pravděpodobné, že se s Jindřichem z Valdštejna znali. SEDLÁČEK, A.: *Hrady, zámky a tvrze X.,* s. 85, 199; ŠIMÁK, J. V.: *Příběhy města Turnova I.,* s. 16; ANDĚL, R. a kol.: *Hrady, zámky a tvrze III.,* s. 160. V poslední citované práci se bez uvedení pramenů uvádí, že Markvartovi část Turnova patřila již od roku 1374.

37 SEDLÁČEK, August: *Hrady, zámky a tvrze království Českého.* Sv. V. Praha 1887, s. 319; MEZNÍK, J.: *Lucemburská Morava*, s. 245; BALETKA, T.: *Dvůr, rezidence*, s. 317. Podle V. Štěpána (cit. dílo, s. 141) se Beneš zVartemberka stal novým zemským hejtmanem již v průběhu roku 1379.

38 MEZNÍK, J.: *Lucemburská Morava*, s. 215, 226; ŠTĚPÁN, V.: *Moravský markrabě,* s. 141.

39 Vyplývá to i z různých míst ve trojici citovaných titulů, jež jsou tematicky nejzásadnější zvláště pro období poslední čtvrtiny 14. století. Ty jsou zde přednostně využívány, neboť množství interpretací ze starší literatury již bylo z hlediska historicko-politických souvislostí překonáno.

40 LC III-IV., s. 126.

41 Starší literatura se většinou spokojila s výstavbou hradu rodem Valdštejnů, což dokládala zmíněným zápisem v konfirmačních knihách roku 1380. Pozdější práce se této teorie přidržovaly také, nebo připomněly ještě starší zmínku z roku 1365, v níž se vyskytuje *Ade de Hermans alias de Hermanicz dictus Nawarow* (Adam Heřman z Heřmanic řečený Navarov). Především Vilém Vaníček zastával teorii královského původu hradu, kterou nezřídka zmiňoval i Z. Fišera. Se souhrnem literatury také ŠPRÁCHAL, Přemysl: *Navarov.* Dobrá 2003. Jindřicha v souvislosti s Navarovem nejistě zmínil i Aug. Sedláček (*Hrady X.,* s. 299; v *OSN XXVI.*, s. 335-336, viz pozn. 44, kde oba Jindřichy ztotožňoval s již větší jistotou).

Dlouho se mělo za to, že hrad vznikl kolem poloviny 14. století, poslední výzkumy ale ukazují, že se tak stalo mnohem dříve,

a vzhledem k tomu bude nutné přehodnotit i dosavadní pohled na stavbu i její historické počátky.

42 SEDLÁČEK, A.: *Hrady, zámky a tvrze X.,* s. 150; KASÍK, Stanislav: *Nejvyšší číšník království českého v rodě pánů z Vartenberka.* In: Heraldická ročenka, roč. 1999/2000, s. 61-62.

43 Např. HORÁČEK, Jaromír: *Štěpanice-Nístějka-Navarov*. In: Krkonoše, 1970, čís. 3, s. 21-22. Dále pak mj. obecně zmiňuje i AMBROŽ, J.: *Jilemnice*, (1939-41), s. 87, týž (1941), s. 5.

44 SEDLÁČEK, August: *z Valdštejna.* In: Ottův slovník naučný. Sv. XXVI. Praha 1907, s. 336; ŠIMÁK, J. V.: *Co lze říci,* s. 65; ČINOVCOVÁ, Ilona – KAŠPÁREK, Zdeněk – NAVRÁTIL, Ivo: *Archiv města Vysokého nad Jizerou 1612-1945 (1955)*. Inventář. SOkA Semily. Bystrá nad Jizerou 1992, s. 1; ŠPRÁCHAL, Přemysl: *Nístějka*. Dobrá 2001, s. 5.

45 ÚLOVEC, J. – FIŠERA, Z.: *Hrad Nístějka*, s. 37-38; ANDĚL, R. a kol.: *Hrady, zámky a tvrze III.,* s. 346; DURDÍK, T.: *Ilustrovaná encyklopedie*, s. 379; MYSLIVEČEK, Milan – KOUBOVÁ, Ludmila – VRBENSKÁ, Františka: *Čas hradů v Čechách.* Sv. III. Praha 1996, s. 50; MALÍNSKÝ, Petr – KRÁTKÁ, Veronika: *Hrad Nístějka.* Pokračování studentské vědecké práce Hrad Štěpanice. In: Posel zpod Žalého, 1992, č. 6, s. 6; *Hrady a zámky v Čechách*. A-Z na cesty. Praha 1986, s. 277.

46 SEDLÁČEK, A.: *Hrady, zámky a tvrze X.,* s. 299.

47 FIŠERA, Z.: *Skalní hrady,* s. 155.

48 BALETKA T.: *Dvůr, rezidence*, s. 283-284. Dále itineráře u téhož autora s. 504-517 a ŠTĚPÁNA V.: *Moravský markrabě*, s. 804-821. Odkazy na další itineráře moravských markrabat u Baletky v příloze č. 6, s. 504.

49 ŠTĚPÁN, V.: *Moravský markrabě,* s. 161. Oproti T. Baletkovi (viz pozn. č. 36) se V. Štěpán domnívá, že hejtmanský úřad v Kladsku (Kłodzku) byl pro Beneše z Vartemberka spíše odklizením ode dvora v rámci Joštových personálních čistek. Podle blíže nespecifikovaného údaje obecního kronikáře E. Kraumana se Jindřich z Nístějky stal majitelem části obce Štok už v roce 1377 (KRAUMAN, Emil: *Kapitoly z historie Štoků.* Štoky 1997, s. 13, 71).

50 *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae*, sv. XI. Ed. V. Brandl. Brno 1885, č. 295, s. 266; překlady St. Hlavy k těmto moravským listinám též in: ŠPRÁCHAL, Přemysl – HLAVA, Stanislav: *Jindřich Nístějka z Valdštejna*. Čtvrtý svazek pracovních vlastivědných spisků. Přerov 2002.

51 ČERMÁK, Miloslav: *Mlýny v Olomouci a jejím nejbližším okolí*. Ročenka Okresního archivu v Olomouci. Olomouc 1977, s. 81-82; BALETKA, T.: *Dvůr, rezidence*, s. 300, 479.

52 *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae.* Sv. XIII. Ed. V. Brandl. Brno 1897, č. 316, s. 329; BALETKA, T.: *Dvůr, rezidence*, s. 300, 429.

53 ČERMÁK, M.: *Mlýny v Olomouci a jejím nejbližším okolí*, s. 82.

54 KASÍK, S.: *Nejvyšší číšník,* s. 58-71; ČELAKOVSKÝ, Jaromír: *číšník.* In: OSN, sv. VI. Praha 1893, s. 763; BALETKA, T.: *Dvůr, rezidence*, s. 300; PALACKÝ, František: *Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě.* Sv. I. Praha 1939, s. 509.

55 *CDM XI*., č. 335, s. 307; HOSÁK, Ladislav: *Historický místopis země Moravskoslezské.* Praha 1938, s. 256, 258; HOSÁK, Ladislav – ZEMEK, Metoděj a kol.: *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku.* Sv. I. Jižní Morava. Praha 1981, s. 238. Zde je Jindřich (Hynek) označen zjednodušující rétorikou *loupežný rytíř*. Rozhodně se ale ani v další věci podle těchto autorů nelze domnívat, že by byly tyto statky Jindřichovi zabaveny pro porušení smluvních závazků. Patrně šlo jen o chybné vyvození závěrů, jelikož Jindřichova majetková tendence hovoří spíše o něčem jiném.

56 *Archiv Český čili staré písemné památky české i moravské.* Sv. XIV. Ed. Jos. Kalousek. Praha 1895, č. 35, s. 521.

57 *CDM XI*., č. 355, s. 326; HOSÁK, L.: *Historický místopis*, s. 464.

[58] *Die Landtafel des Markgrafthumes Mähren. Brünner Cuda. Olmützer Cuda*. Ed. J. Chytil, C. Demuth, A. R. Wolfskron. Brünn 1856, s. 632, 663.

[59] Mohlo by se jevit, že jde o zaniklou ves někde v okolí Velké Bystřice, odkud zmíněný Erazim pocházel, což by bylo poměrně logické, neboť by tak nový majitel získal blízkou ves k rozšíření svého panství. Zde totiž opravdu došlo k nesouvisejícímu zániku několika různých vsí a tzv. Pernyk by mohl být jednou z nich. Ale pro takové tvrzení zde přímá doložení neexistují (viz CAHOVÁ, Veronika: *Zaniklé obce Olomouckého kraje*, diplomová práce FF UP, Olomouc 2006). Podle T. Baletky (*Dvůr, rezidence*, s. 479-480) jde o část vsi Brníčka. (Srv.: HOSÁK, L.: *Historický místopis*, s. 598.) Jmenný ekvivalent Brníčka, dnešní součást Uničova, je v němčině *Pirnik*.

[60] MEZNÍK, J.: *Lucemburská Morava*, s. 246, 248.

[61] *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae.* Sv. XV. Ed. B. Bretholz. Brno 1903, č. 287, s. 251; HOSÁK, L.: *Historický místopis*, s. 428.

[62] *Monumenta Vaticana res gestas Bohemicas illustrantia.* Sv. V. 1378-1404. Ed. K. Krofta. Praha 1903, č. 156, s. 100; *Libri erectionum archidioecesis Pragensia.* Sv. III. 1385-1390. Ed. C. Borový. Praha 1879, č. 460, s. 314-315.

[63] FIALA, Jiří: *Dějiny města Olomouce v datech do roku 1526).* Sv. I. Olomouc 1995, s. 115.

[64] *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae.* Sv. XII. Ed. V. Brandl. Brno 1890, s. 455-464, č. 524.

[65] ŠVÁBENSKÝ, Mojmír: *Stavovské listiny 1212-1847.* Brno 1965, s. 357, č. 1537; Zdeněk Měřínský (*Hrad Rokštejn. Dějiny, stavební vývoj a výsledky čtvrtstoletí archeologického výzkumu 1981-2006.* Brtnice 2007, s. 26) se dokonce domnívá, že markrabě Prokop nebyl schopen tuto částku splácet, tak ji Hynkovi kompenzoval hradem Rukštejnem. (Srovnej také ŠTĚPÁN, V.: *Moravský markrabě*, s. 404.)

[66] *CDM XIII.,* s. 77, č. 59.

[67] *Druhá kniha provolací desk dvorských z let 1395-1410.* Archiv český. Sv. XXXV. Ed. G. Friedrich. Praha 1935, s. 318, č. 52.

[68] RT II., s. 23; AČ II., s. 365, č. 115.

[69] ŠPRÁCHAL, Přemysl: *Vartemberkové. Generace potomků Jana z Ralska se zřetelem na državu nístějkou.* Vlastivědné pracovní spisky, sv. III. Vysoké nad Jizerou 2001, s. 7.

[70] ŘEHOŘEK, L.: *Dějiny města*, s. 15; ÚLOVEC, J. – FIŠERA, Z.: *Hrad Nístějka*, s. 38; ANDĚL, R. a kol.: *Hrady, zámky a tvrze*, s. 345-346. Tento omyl má však mnohem hlubší kořeny; nekriticky je přenášen již od druhé poloviny 19. století – srv. heslo Nístějka in: *Slovník naučný.* Ed. F. L. Rieger. Praha 1866, s. 846; *Topograficko-statistický slovník Čech Království českého.* Ed.: J. Orth – F. Sládek. Praha 1870, s. 488.

[71] SEDLÁČEK, A.: *z Valdštejna,* s. 336; ŠIMÁK, J. V.: *Co lze říci*, s. 65; HORÁČEK, J.: *Štěpanice-Nístějka-Navarov*, s. 22. (Pozůstatky někdejšího hradu Kolštejna jsou situovány v zadní části zámeckého objektu v obci Branná v Jeseníkách.)

[72] Hrad Rukštejn leží 11 km jihovýchodně od Jihlavy. V současnosti v jeho pojmenování spíše převládá novotvar Rokštejn. Níže vypsaná literatura s opravenými údaji vychází ze schematu podle místy nepřesného PILNÁČEK, Josef: *Staromoravští rodové*. Wien 1930, s. 367.
MĚŘÍNSKÝ, Z.: *Hrad Rokštejn. Dějiny, stavební vývoj a výsledky čtvrtstoletí archeologického výzkumu 1981-2006.* Brtnice 2007; týž: *Brtnice a její okolí od poloviny 13. století do válek husitských*. In: Dějiny Brtnice a připojených obcí. Brno 1988; MĚŘÍNSKÝ, Zdeněk – PLAČEK, Miroslav: *Rokštejn – středověký hrad na Jihlavsku (jeho dějiny, stavební vývoj a výsledky archeologického výzkumu 1981-1989)*. Brno-Brtnice 1989; PLAČEK, Miroslav: *Hrady a zámky na Moravě a ve Slezsku,* Praha 1996; týž: *Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, hrádků a tvrzí.* Praha 2001.

[73] Pro Hoffmannovy práce viz bibliografii v literatuře uvedené v předchozí poznámce. Jihlavské popravčí knihy byly nedávno vy-

dány: *Popravčí a psanecké zápisy jihlavské z let 1405-1457*. In: Archiv český. Sv. XXXVIII. Ed. F. Hoffmann. Praha 2000.

74 BALETKA, T.: *Dvůr, rezidence*, s. 328, 480.

75 *Die Landtafel des Markgrafthumes Mähren (1348-1466). Brünner Cuda*. Kn. VIII., Brno 1856, s. 213, č. 1.

76 Viz edici moravských desk zemských.

77 MĚŘÍNSKÝ, Z.: *Hrad Rokštejn*, s. 30, 27; *Archiv český čili staré písemné památky české i moravské*. Sv. VII. Ed. Jos. Kalousek. Praha 1887, s. 579, č. 23. Podobně se domnívá i V. Štěpán. Oproti tomu J. Mezník (*Lucemburská Morava*, s. 292) má Rukštejn uveden na mapce jako zcizený markraběcí majetek.

78 *Libri citationum et sententiarum. Knihy půhonné a nálezové*. Sv. II. Ed. V. Brandl. Brno 1873, s. 168, č. 674. K Hynkovi z Rukštejna – Jindřichu z Valdštejna nejnověji Z. Měřínský (*Hrad Rokštejn*, s. 27-31). Podle Paprockého *Zrcadla* (fol. LXXIX) se v jihlavském klášteře nacházel valdštejnský náhrobní kámen, na kterém byl vytesán rok úmrtí *Hinco de Waldssteyn* k roku 1402.

79 Markrabě Jošt (* říjen 1354 – † 18. leden 1411).

80 LC.I.17, 170; ve druhé zmínce není zcela jisté, jedná-li se o téhož Zdeňka.

81 U šlechty se nezřídka setkáváme s průměrem o něco vyšším, čemuž také nahrávala celkově odlišná životní úroveň, včetně příznivého období 14. století, kterému populační věkový průměr kazila jen četnost rozšíření morové nákazy. Srovnatelně vysoký věk můžeme pozorovat i u všeobecně známých osobností, jakými byli kupř. Rudolf I. Habsburský (73 let, 1218-1291), Władysław Łokietek (72 let, 1261-1333), Zikmund Lucemburský (69 let, 1368-1437), Petr Chelčický (70 let, 1390-1460). Podle Macka (MACEK, Josef: *Jagellonský věk v českých zemích /1471-1526/*. Sv. IV. Venkovský lid. Národnostní otázka. Praha 1999, s. 89) se jen zlomek poddaných dožil padesáti let. Vysoká dětská úmrtnost toto číslo potom snižovala až k průměru třiceti let. V případě aristokracie a lépe situovaného obyvatelstva konstatuje častější průměrný věk i přes 65 let.

82 Může se jednat o tvrz Vysokou u Sukorad na Hořicku, která je vzdálená pouhých 14 km od Lužan, které určitou dobu tomuto Heníkovi v jistém rozsahu patřily. Ve Vysokém nad Jizerou žádné sídlo vrchnosti nikdy v minulosti nebylo a v době působení Heníka z Vysoké toto poddanské městečko prokazatelně patřilo zcela jinému rodu. SEDLÁČEK, A.: *Hrady, zámky a tvrze V.*, s. 309; KŘÍŽEK, Pavel – ŘEZNÍK, Miloš: *Hrady, zámky a tvrze na Královéhradecku*. Hradec Králové 1992, s. 94.

Přemysl ŠPRÁCHAL: ***Jindřich Nístějka von Valdštejn (1360-1410)***

Jindřich von Valdštejn (Waldstein) ist in der allgemeinen Geschichte eine unbekannte Persönlichkeit, obwohl er beim Markgrafenamt eine hohe Funktion bekleidete, die ihm das Beisein im engsten Personenkreis der Hofleute von dem mährischen Markgrafen Jošt (Jodokus) gewährte. Obwohl er einer der ersten so hoch gestellten Waldsteiner war, gelangte er in ein größeres Bewusstsein nur in regional historischen Zusammenhängen mit dem Besitz der Burg Nístějka im Riesengebirge. Trotz vielen genealogischen Unklarheiten ist wahrscheinlich, dass in seinem Besitz auch die Burg Valdštejn (Waldstein) bei Turnov (Turnau) war. Irgendwann vor 1383 verkaufte er beide Burgen dem Jan von Vartemberk (Johann von Wartenberg) und ging in die Dienste des mährischen Markgrafen Jošt, wo er in den Jahren 1383-1385 in der ansehnlichen Hoffunktion des obersten Kellners erscheint. Im Laufe der Achtzigerjahre, als er von dem Markgrafen mehrere verschiedene Güter erhielt, können wir von dem Gipfel seiner Karriere sprechen. In der zweiten Hälfte der Achtzigerjahre verliert er sich langsam aus dem Bewusstsein, bis er später, in der zweiten Hälfte der Neunzigerjahre, an der Seite des Markgrafen Prokop steht, der durch die kirchliche Strafe mit der Exkommunizierung wegen Kirchenschadung betroffen wurde. Wegen Mangel an schriftlichen Dokumenten ist ungenügend beantwortet, ob es sich um denselben Adeligen handelt, den wir als Hynek von Valdštejn (Ignaz von Waldstein), von anderswoher als von Rukštejn (Ruckstein) kennen. Sicher steht nur, das Jindřich Nístějka im Jahre 1410 starb, als er einen Besitz in der Form von einigen Dörfern um den Marktflecken Štoky (Stecken) herum nördlich von Jihlava (Iglau) hinterließ.

(Übersetzt von Günter Fiedler)

Spor Turnova s vrchností na počátku 18. století
Cesta poddanského města k nesvobodě (1. část)

Jan Boháček

Úvod

Výrazným předělem v dějinách poddanského města Turnova byl spor, který městská obec vedla na počátku 18. století se svou vrchností, Františkem Josefem z Valdštejna. Již současníci vnímali význam tohoto konfliktu, kdy na jedné straně šlo o uhájení městských svobod a na straně druhé o potlačení vzdoru tvrdošíjných poddaných. Během několika let se z turnovských měšťanů, do té doby privilegovaných poddaných, stali *kmetiční poddaní*, navíc zbavení všech dosavadních privilegií. Ačkoliv tehdejší turnovské události nezůstávaly pro českou historiografii zcela neznámé, jejich dosavadní zpracování byla založena na omezené pramenné základně.[1] Hlavním zdrojem informací pro tyto práce byly narativní prameny a v různé míře také materiály z turnovského městského archivu.[2] S využitím písemností ústředních úřadů a archiválií z patrimoniálních fondů však bude možné lépe pochopit vývoj sporu, vidět jej z *obou stran*. Podaří se snad také upozornit na některé dosud opomíjené detaily, které mohou vhodným způsobem doplnit obraz tehdejšího dění.

Hlavní pozornost bude věnována událostem mezi lety 1708 – 1714, od podání první stížnosti na vrchnost až po zrušení všech městských privilegií a uvržení měšťanů do člověčenství. Uvedené roky však netvoří pevně daný počátek a konec tehdejších událostí, stejně jako se tato práce nezabývá pouze děním uvnitř těchto hranic. To, co v oněch letech kulminovalo, vyrůstalo z mnohem starších kořenů, podobně jako lze pozorovat silné dozvuky sporu ještě mnoho dalších let po jeho oficiálním konci.[3]

Turnov byl v první polovině 18. století městem střední velikosti a významu,[4] představoval tradiční tržní centrum regionu, zahrnujícího okolní dominia. K hos-

podářskému významu města přispívala rovněž jeho poloha na okraji podhorské a horské protoindustriální oblasti, což z Turnova činilo jedno z míst obchodní výměny mezi *horami* a *krajem*; měl právo na dva trhy v týdnu a tři trhy výroční.[5] Mezi města střední kategorie se Turnov řadil také počtem svých obyvatel. Sčítání konzumentů soli z roku 1702 evidovalo v Turnově 1084 křesťanů a 35 židů.[6] O jedenáct let později uvedl turnovský děkan v duchovenské fasi ve městě 1068 duší.[7] Obě čísla nezahrnují děti v předzpovědním věku (zhruba do 12 let). Jejich podíl činil ve vesnické populaci v období před demografickými změnami 19. století zhruba jednu třetinu.[8] Pro srovnání: roku 1746 bylo v Turnově pro výměr daně z hlavy napočteno 1244 osob.[9]

Značný vliv na vývoj Turnova měla skutečnost, že o vládu nad ním se téměř po celou dobu jeho existence od druhé poloviny 13. století až do dvacátých let 17. století dělili majitelé sousedních panství. V letech 1613 – 1615 podléhaly jednotlivé části města dokonce třem různým pánům.[10] Rozdělení poddanského města mezi více vrchností bylo v českém prostředí poměrně neobvyklé, avšak nikoliv výjimečné.[11] V případě Turnova se dá předpokládat, že tento jev působil do značné míry jako překážka v rozvoji městské obce.

K prvnímu, přechodnému spojení města pod jednou vrchností došlo v letech 1538 – 1565 za Jana z Vartemberka a jeho syna Adama.[12] Znovu a již definitivně bylo město spojeno až po Bílé hoře. Albrechtovi z Valdštejna byly v roce 1621 císařem zastaveny statky rodu Smiřických a následně byl Valdštejn jako vzdálený příbuzný jmenován poručníkem slabomyslného Jindřicha Smiřického. V roce 1622 si pak na Smiřických vymohl odstoupení od dědických nároků a mohl se tak uvázat v držení rozsáhlých majetků svého poručence, k nimž spolu s dominiem Skály (Hrubá Skála) náležely také tři čtvrtiny města Turnova. Zbylou část města – rohozeckou čtvrť – koupil Albrecht z Valdštejna v lednu 1623 jako součást panství Rohozec, konfiskovaného nedlouho předtím Janu Jiřímu z Vartemberka.

Tím se město už natrvalo dostalo pod vládu jedné vrchnosti. Bývalé rozdělení však zanechalo stopy v některých oblastech života města. Například roční plat 101 slepic (nebo po 20 kr. za slepici), jejž roku 1615 zavedl v rohozecké čtvrti Turnova Ota Jindřich z Vartemberka, byl vymáhán z této části města i od úředníků vévody frýdlantského a doklady o jeho výběru nalézáme rovněž v rejstříku městské dávky z přelomu 17. a 18. století.[13] Podobně řád várek z roku 1639, stanovený vrchností, určil týdenní várku dvanácti sudů piva rozdělit po šesti sudech na každou polovinu města.[14]

Po Valdštejnově smrti bylo zkonfiskované panství Hrubá Skála a město Turnov postoupeno císařským reskriptem z 9. března 1635 do dědičného držení Albrechtovu příbuznému Maxmiliánovi z Valdštejna, kterého vévoda frýdlantský již dříve určil svým dědicem a část svých statků mu dědičně předal.[15] Turnov pak nadále sdílel osudy panství Hrubá Skála, jež bylo největším ze statků rozsáhlého dominia, které

Valdštejnové v Boleslavském kraji postupně vybudovali. Jádrem tohoto komplexu se však stalo panství Mnichovo Hradiště, cíleně vytvářené z menších sousedících statků. Z řady majitelů nás zajímá především Arnošt z Valdštejna († 1708) a jeho syn František Josef († 1722), jemuž bylo panství Hrubá Skála roku 1704 ještě za života otce postoupeno.[16] V držení Valdštejnů, konkrétně jejich duchcovské linie, zůstala Hrubá Skála spolu s Turnovem až do roku 1821, kdy bylo celé panství prodáno Aehrenthalům.

Orgány městské správy

V čele městské správy stál *hraběcí rychtář* (fiskál, fiskální rychtář), v Turnově prvně doložený roku 1651.[17] Od obnovy rady 30. března 1700 byl nazýván *aktuár*.[18] Z řad měšťanů jej jmenovala vrchnost, aby se účastnil zasedání rady a podle potřeby informoval o dění ve městě. Náhradou za původní rychtáře měl být zástupcem vrchnostenské moci ve městě. Po výkupu rychty, k němuž v Turnově došlo roku 1537, se totiž městská samospráva zcela osamostatnila a *rychtář* byl od té doby pouze městským úředníkem.[19] Vlastní městskou radu tvořilo dvanáct *konšelů*, včetně primase. Členy městské rady jmenovala vrchnost na základě vot, předložených členy dosavadní rady.[20] Novou radu pak do funkce uvedl v zastoupení vrchnosti většinou hejtman hruboskalského panství, někdy též inspektor všech valdštejnských panství, za přítomnosti turnovského děkana. Často je zmiňována i účast dalších patrimoniálních úředníků (purkrabího, důchodního písaře aj.). V ideálním případě setrvávala jedna rada ve funkci dvanáct měsíců, během kterých se postupně vystřídalo všech dvanáct radních ve funkci purkmistra. V reálu se však funkční období jednotlivých rad protahovala až na několik let a radní na počátku 18. století tak museli ve svých funkcích setrvávat i několikanásobně déle, než byl předpokládaný a ještě v 16. století obvyklý jeden rok.[21]

Rozhodnutí městského soudu, nižší soudní pravomoc a dohled nad veřejným pořádkem vykonávali tři *městští rychtáři (starší, druhý a třetí)*. Správou městského hospodářství byl pověřen jeden z radních jako *primas* za pomoci šesti *obecních starších*. Jmenovanými úředníky byli rovněž dva *radní písaři (starší a mladší)*, od roku 1689 byl jmenován písař pouze jeden.

Většinou až několik týdnů po obnově rady volívali konšelé a obecní starší některé další městské úředníky: čtyři obecní konšely, dva správce solního obchodu, dva správce nad špitálem, vodáka a po dohodě s děkanem též čtyři správce záduší (kostelníky) a jednoho inspektora záduší. V některých případech byli tito úředníci jmenováni přímo vrchností v rámci obnovy městské rady.[22]

Zvláštní útvar pak představovala *obec* nebo *veliká obec*. V oblasti městské správy je tak označováno shromáždění plnoprávných měšťanů. Obec se scházela při obnově rady a před výročními trhy, mohla být svolávána také při jiných významných pří-

ležitostech. Jako její zástupci vystupovali již zmínění obecní starší. Ani ve starším období nelze v případě Turnova hovořit o nějakých zvláštních pravomocích velké obce, jak je pro počátek 16. století doloženo z některých královských měst. Shromáždění obce nemusela být vyhrazena pouze samotným měšťanům, svévolně se jich mohli zúčastnit také ostatní obyvatelé města. Je-li v dokumentech obec zmiňována, nelze mnohdy s jistotou určit, zda se jedná o obec v právě uvedeném, užším smyslu, nebo je pod takovým označením myšlena celá městská komunita.[23]

Přehled významnějších privilegií udělených městu Turnovu

Tržní a obchodní privilegia

Právní postavení každého poddanského města vycházelo z privilegií udělených příslušnou vrchností nebo panovníkem. Bezprostřední vliv panovníka se mimo jiné uplatňoval při povolování trhů a výběru cla.[24] Tak roku 1497 král Vladislav II. udělil Turnovu *dva osmidenní jarmarky*, což roku 1500 doplnil o *právo výběru cla* po tři týdny o každém jarmarku; výnos ze cla měl být použit na opravu mostů a silnic.[25] Vladislavovo obdarování potvrdil v roce 1531 Ferdinand I. a výběr cla Turnovskými rozšířil na dobu celého roku, v roce 1538 pak dal městu *třetí osmidenní jarmark*.[26] Roku 1596 potvrdil Rudolf II. Turnovu *tři roční trhy* (dobytčí a koňské).[27]

Roku 1560 dal Adam z Cimburka a na Mladé Boleslavi měšťanům své rohozecké půle Turnova právo zřídil ve městě *sklad a prodej soli*, tutéž milost pak skalské půli města udělil Jindřich Šťastný z Valdštejna.[28] Roku 1560 potvrdil Adam z Vartemberka oběma stranám města *právo várečné*.[29]

Úpravy vztahu k vrchnosti

Roku 1335 vysadil v Turnově Zdeněk z Valdštejna na Chlumu, pán valdštejnské (pozdější skalské) strany města, *svobodnou rychtu* a rychtáře obdařil platy. Roku 1439 pak páni obou částí města Otta a Jan z Bergova na Troskách a Heník z Valdštejna společně potvrdili tehdejšímu rychtáři předchozí list.[30]

Turnovští ze skalské strany byli roku 1499 svým tehdejším pánem Jindřichem Šťastným z Valdštejna zproštěni povinnosti odvádět pravidelné vánoční a velikonoční platy na Skalách (Malé Skále) a za roční náhradu 2 grošů míšeňských za každého obyvatele mohli tyto platy nadále odvádět ve městě.[31]

Roku 1501 zaručil Jindřich Šťastný z Valdštejna poddaným usedlým na skalské straně Turnova *právo volného kšaftování*, umožnil jim *volné vyprodání* z města a zřekl se ve prospěch městské obce *práva odúmrti*.[32] Obdobné privilegium pro ro-

hozeckou stranu městu vydali asi roku 1506 Jan ze Šelmberka s Johankou z Krajku.[33]

Roku 1509 povolila Johanka z Krajku, aby se poddaní na rohozecké straně spojili s poddanými Jindřicha Šťastného z Valdštejna na skalské straně města ve věci důchodů a platů a společně je užívali *na opravy města nebolito ohrady a cest*. Přebytky se měly rozdělit na půl. Toto spojení se však netýkalo odúmrti.[34]

Privilegium Jáchyma Ondřeje Šlika (1613)

Roku 1613 osvobodil Jáchym Ondřej Šlik poddané na své, svijanské straně Turnova ode všech platů, dávek, robot a povinností za roční plat 1 000 kop míš., potvrdil předchozí privilegia a požádal Matyáše o svolení vložit toto privilegium do desk zemských.[35]

Šlik umožnil Turnovským svobodné *vystěhování bez výhostního listu* pod podmínkou, že včas oznámí svůj úmysl vrchnosti a s jejím povolením osadí grunt zachovalým člověkem. Děti se mohly volně vdávat a ženit pryč z města až po dosažení *spravedlivého věku*, vrchnost si zachovala právo stavět sirotky i děti měšťanů k vlastní službě, sirotci mohli dostat zachovací list pouze se svolením vrchnosti. V odůvodněných případech *buď pro neposlušnost anebo nějakou nenáležitou protimyslnost učiněnou* mohla vrchnost nařídit dotyčnému vystěhovat se ve čtvrtletní lhůtě spolu se vším svým majetkem pryč z města.

Měšťané a obyvatelé na svijanské straně Turnova mohli volně kšaftovat podle městského práva *tím vším způsobem jako jiná královská a svobodná města.* Podle městských práv se měli řídit také v záležitostech odúmrti. Pokud by však pro skalskou stranu města podobné privilegium nebylo vydáno, nebylo možné činit odkazy lidem na druhou stranu města a eventuální odúmrť by připadla pouze ve prospěch svijanské (tj. Šlikovy) strany Turnova. Šlik rovněž svijanské straně města udělil svobodný šenk vína a právo várečné (i v pivovarech, které budou teprve vystavěny).

Privilegium Albrechta z Valdštejna (1628)

Nové privilegium vydal Turnovu 8. května 1628 Albrecht z Valdštejna, od roku 1623 jediný pán města.[36] Vydání této listiny souviselo s Valdštejnovou snahou vybudovat z Frýdlantského vévodství zvláštní enklávu, do značné míry nezávislou na českých zemských úřadech. Vévodství, Ferdinandem II. vyňaté z působnosti českého zemského práva, postupně získávalo řadu atributů suverénního knížectví. V té době probíhaly přípravné práce na zcela novém zemském zřízení pro Frýdlantsko, které mělo mimo jiné ustanovit vznik tří stavů: prelátů, pánů s rytíři a měst. Valdštejnův reskript z 2. dubna 1628 již dokonce určil, v jakém pořadí budou vé-

vodská komorní města zasedat a hlasovat na budoucích zemských shromážděních: Jičín, Frýdlant, Hostinné, Česká Lípa, Turnov, Český Dub a Bělá pod Bezdězem. Později k nim byl přiřazen také Liberec. Zemské zřízení však nebylo do konce Valdštejnova života v roce 1634 dohotoveno a rovněž tak nebyl nikdy svolán frýdlantský *zemský sněm*.[37]

Turnovskému magistrátu bylo tehdy potvrzeno právo svobodně přijímat *poctivé, dobře zachovalé a k tomu svobodné a žádné jiné vrchnosti člověčenstvím podrobené lidi za měšťany.* Podmínkou ovšem bylo, že tito přistoupí *k obyčejným závazkům a slibům, kteréž nám jakožto vládnoucímu knížeti […] a teprve, jakž obyčej jest, k radě a k obci Turnovské se vztahující, že oni nám a jim všelijaké poddanosti a povin[n]ého poslušenství dokazovati a osvědčovati mají.* Každý, kdo takový slib učiní, *všech privelejí[!], svobod a spravedlností, kteréž toto město od starodávna mělo, od nás sobě potvrzené, aneb vnově pojištěné má, a ještě potvrzené míti může, jakož my toho oumyslu jsme, toto město Turnov i některé více města naše k svobodnému způsobu přivésti, podobně jako i jiné měšťanstvo požívati a z něho se veseliti má.* Tato formulace jasně odkazuje na výše zmíněné Valdštejnovy nerealizované plány. Městská rada byla zároveň oprávněna vydávat zhosty bez zásahů vrchnosti. Kdo zhost obdržel, mohl se vystěhovat s celou svojí rodinou, včetně dětí, i se vším svým majetkem.

Měšťanům bylo potvrzeno právo svobodně kšaftovat, s výjimkou vévodských lén. Každý také mohl svobodně určit poručníka svým dětem. V případě, že by poručník nebyl v kšaftu určen, měl jej jmenovat městský úřad. V závěru privilegia pak byl purkmistr, radní i celá obec zavazováni, aby v případě vévodovy smrti nebyla poslušnost a poddanost slibována nikomu jinému, než jeho dědici nebo poručníkům.

Privilegium Maxmiliána z Valdštejna (1647)

Na žádost turnovských městských úředníků potvrdil roku 1647 Maxmilián z Valdštejna předchozí privilegium vévody frýdlantského. Jednalo se o konfirmaci, text Albrechtovy listiny však nebyl inserován celý, ale pouze jeho dispozitivní části. Samozřejmě chyběla zmínka o vévodově úmyslu přivést Turnov i jiná města *k svobodnému způsobu*, stejně jako závazek věrnosti města vůči Albrechtovým dědicům.[38]

Předehra sporu a jeho průběh

Právo várečné

Jedním z tradičních sporných témat ve vztahu poddanských měst a jejich vrchností byla výroba piva. Na příkladě Turnova lze ukázat, jak se tato otázka v průběhu 16. a 17. století vyvíjela.

Roku 1560 potvrdil Adam z Vartemberka, tehdy jediný pán města, Turnovu právo várečné. Za sebe i své dědice se zaručil, že nebude na rohozeckém a (malo)skalském panství vařit pivo ve vlastní režii a odnímat městu krčmy. Poplatek za várku byl tehdy stanoven na 10 grošů českých (počítaje za 7 peněz bílých). Pokud by se to někdo z budoucích pánů města rozhodl změnit, byli turnovští poddaní zbaveni povinnosti tento poplatek za várku platit.[39] Za Adamových synů se objevily první pokusy turnovské právo várečné omezit zřizováním vrchnostenských pivovarů na okolních panstvích.[40] Právo várečné potvrdil roku 1613 Jáchym Ondřej Šlik, pán na Svijanech, k nimž v té době náležela jižní polovina opět rozděleného Turnova. Měšťanům této části zaručil svobodné vaření a šenkování piva a zřizování pivovarů, přičemž se za sebe i za budoucí vrchnosti zavázal neprovozovat a nezřizovat panské pivovary ve městě ani jinde na panství. Zároveň jim daroval pánve k jeho vaření. Do té doby odváděli Turnovští ze svijanské strany po jedné kopě míšeňských z každé várky. Tento i další v privilegiu vyjmenované poplatky a povinnosti shrnul Šlik do jednoho ročního platu 1000 kop míš., odváděného ve dvou splátkách.[41]

Albrecht z Valdštejna brzy poté, co se stal novým pánem Turnova, začal bez ohledu na dřívější privilegia vymáhat staré dávky a povinnosti, ignoruje právo města na obchod se solí, šenk vína a právo várečné. Měšťanům bylo přikázáno brát pivo jen z hruboskalského pivovaru. Původní městský pivovar byl vrchnostenskými úředníky nově upraven, jednotlivé měšťanské sladovny byly za nájem převzaty vrchností.[42] V novém privilegiu, které vévoda frýdlantský městu Turnovu v roce 1628 udělil, nebyla o právu na vaření piva nejmenší zmínka.[43] Po Albrechtově smrti podali měšťané u nového pána, Maxmiliána z Valdštejna, supliku o navrácení várek městu, jejich opakovaným prosbám však nebylo ani v dalších letech vyhověno. Teprve roku 1638 byl městu pronajat na dva roky, s platností od ledna 1639, dřívější městský pivovar na rynku. Všechny suroviny k vaření musely být brány pouze od vrchnosti a pivo mohlo být vyšenkováno jen v Turnově. Řád várek stanovil týdenní výstav 12 sudů. Z každé várky náleželo vrchnosti 10 zl. (tj. 520 zl. ročně), obci 12 kr. (tj. 10 zl. ročně) a z každého sudu 12 kr. císaři (tj. 124 ¾ kopy míš. ročně). Na údajnou přímluvu hraběcího regenta Králíka z Brocenberka byl pivovar městu propůjčen i v roce 1641. Plat za jeho užívání se však zvedl na 1000 zl. ročně.[44]

Poté, co 7. května 1643 požár zničil více než polovinu města, včetně pivovaru, odpustila vrchnost městu mj. splátky, jež měly být za pivovar v onom roce odvedeny, stejně jako splátky na další půlrok. Do obnovení pivovaru v Turnově měli brát pivo výhradně z panského pivovaru na Hrubé Skále.[45] Várky pak byly Turnovským propůjčovány také v dalších letech. Plat na rok 1655 byl stanoven na 2333 zl. 20 kr. ve čtyřech splátkách, zahrnoval ovšem nejen užívání pivovaru, ale také poplatek za vinopalní kotle, šenk vína, náhradu za svatojiřský a svatohavelský úrok, za slepice, za masné a pekařské krámy, za *plat soukenický* a za podruhy. Příslušný vrchnostenský reskript také obsahoval určité sociální prvky. Měšťanům, kteří by neměli peníze, měla být potřebná pšenice poskytnuta z panských sýpek; uhrazena by byla až po zpeněžení hotové várky. Zároveň bylo zakázáno skupovat právo várky bohatšími měšťany od chudších sousedů, *protože jse[!] skrze tu příčinu lidé chudí ztenčují a zavozují*.[46] Nové privilegium, jež městu udělil Maxmilián z Valdštejna v roce 1647, nepřineslo ve věci várek žádnou změnu, o vaření piva se nezmiňovalo; šlo pouze o konfirmaci frýdlantského privilegia z roku 1628.[47]

Roku 1658 koupila v Turnově Marie Eleonora z Valdštejna od dědiců Petra Partyčka nárožní dům v Hluboké ulici (č. 217) *s pivovarem zbořeným a sladovnou při něm* za 500 kop míš., aby v něm nově zřídila vrchnostenský pivovar.[48]

Přesto bylo právo várek měšťanům pronajímáno i v dalších letech, vždy však jen na omezenou dobu. Např. roku 1677 byly várky propůjčeny na jeden rok, včetně povolení šenkovat pivo a víno a vyrábět pálenku, za 2333 zl. 20 kr. Tato částka však nezahrnovala pravidelné úroční platy, *úroční slepice*, poplatek za masné krámy a pekařské kobky. Spolu s tím hrabě nařídil obci pověřit dva z měšťanů dohledem nad spravedlivým rozvržením várek a vymínil si takové rozvržení schválit.[49] Když Turnovští zanedlouho žádali vrchnost, aby jim bylo v berních záležitostech uleveno snížením stanoveného počtu osedlých, reagovala vrchnost poukazem na várečnou živnost, jež byla městu propůjčena.[50]

Každé nové propůjčení práva várečného na další období bylo ze strany vrchnosti tehdy vykládáno jako projev zvláštní milosti. Za důkaz oprávněnosti takového postupu pak byla považována písemná potvrzení o podobných aktech předchozích vrchností.

Vrchnostenské návrhy nových privilegií

Napětí mezi městem a vrchností však nepřestávalo pouze na právu várečném. Již v poslední čtvrtině 17. století lze vypozorovat, byť jen v útržcích, bez širších souvislostí, známky nově vznikajícího konfliktního pole. Z doložených příkladů pak zřetelně vyplývá, že události, ke kterým v Turnově došlo po roce 1707, byly výsledkem dlouhodobější krize ve vzájemných vztazích.

Již v novoročním přání z roku 1689, zaslaném turnovskými radními vrchnosti, byla vedle žádosti o poskytnutí práva várek vyslovena prosba o potvrzení městských

privilegií. Hrabě se však vyslovil zamítavě s poukazem na jakýchsi *pět punktův*, přednesených již dříve prostřednictvím vrchního hejtmana shromážděné obci. Roku 1693 se regent valdštejnských panství dotázal na hruboskalském zámku zástupců rady města Turnova, chtějí-li od vrchnosti přijmout nová privilegia. Ti se však odvolali na nutný souhlas celé obce. Na radnici proto shromážděné obci přednesli návrh privilegií a jednali, *který by tak punkta v nich nad předešlé obdarování od slavných pamětí milostivých vrchností, již v Pánu Bohu odpočívajících, nám udělené, za tvrdé a obtížné se zdály.* Prostřednictvím regenta pak obec podala své vrchnosti výčet bodů, za jejichž *obměkčení* prosila. Z původního vrchnostenského návrhu, který měl nejméně 14 článků, tak známe alespoň rámcově obsah pouze těchto konfliktních bodů:

Měšťané měli výhrady k tomu, aby byli poddaní z hruboskalského panství osvobozeni od cla vybíraného v Turnově (bod 4). Dále bylo připomínáno, že by město mělo mít *tradiční* užitek z plavení dříví po Jizeře. Další výhrada se týkala změny v zavedeném počítání (vyšenkovaného?) vína a s tím souvisejících poplatků a také vyžadovaného chození zástupců města na vrchnostenskou kancelář (vše bod 8). Turnovští se také ohrazovali proti povinnému odběru plátna (bod 9). Další body se pak týkaly ustanovování městských orgánů (bod 12), zákazu odprodeje rolí od městských gruntů (bod 13) a platu z řeznických krámů a kupování dobytka do panských dvorů (bod 14).

Z odpovědi, kterou regent jménem vrchnosti městu zaslal, jasně vyznívala ochota ustoupit pouze v některých ze sporných bodů. Šlo jednak o úlevu u poplatků za víno, dále bylo deklarováno, že v případě včasných plateb do vrchnostenské pokladny nebudou městští úředníci zbytečně povoláváni na zámeckou kancelář a také že nikdo nebude nucen k odběru plátna. Turnovští se však oprávněně obávali, že přijetím nového privilegia by pozbyly platnosti ty články starších privilegií, jež v navrhovaném textu obsaženy nejsou. Prosili tedy vrchnost, aby se uvolila jejich dosavadní privilegia *v těch všech punktích a klausulích potvrditi a konfirmovati*.[51] Bezprostřední výsledek tohoto jednání bohužel neznáme, zdá se však, že jednání o městských privilegiích pokračovala i v dalších letech. Na podzim roku 1697 Turnovští vysvětlovali hraběti, že se nemohli písemně zřeknout *všech starých privilegií*, ani zatím nemohli přijmout nová privilegia, poněvadž vrchní hejtman jim neposkytl opis opraveného návrhu. Neučinili tak rovněž *v respektu zvláště k dědovi současné vrchnosti a bez vědomí a vůle celé obce,* čímž naráželi na privilegium, jež Turnovu v roce 1647 udělil Maxmilián z Valdštejna. Zároveň ovšem prosili vrchnost o vyhotovení nového privilegia. Hrabě jim však odpověděl, že dokud si budou nechávat tajně radit, aby nepodepisovali revers o zřeknutí se starých privilegií, žádnou milost jim neudělí.[52]

Mohlo by se zdát, že měšťané si poté vrchnost přece jen udobřili. Roku 1700 jim Arnošt z Valdštejna s trvalou platností slevil polovinu gruntovních platů. Tato milost

se však nevztahovala výhradně na Turnov, týkala se všech poddaných na panství Hrubá Skála.[53] Téhož dne Valdštejn vydal také jinou listinu téměř identického znění, ale v němčině, určenou pro panství Doksy a Bezděz.[54]

Napětí mezi Turnovem a hruboskalskou kanceláří přetrvávalo nejspíš i v dalších letech a výrazně se projevilo v červenci 1704. Turnovský městský úřad tehdy odmítl písemně potvrdit slib *věrnosti, poslušenství, poddanosti*, daný předešlý den na hruboskalském zámku hraběcímu inspektorovi Mayerovi, zastupujícímu novou vrchnost – mladého pána Františka Josefa z Valdštejna. *Neb to při předešlejch slibování <zde v místech rad[ních]> příkladu nebylo, aniž v pamětech starožitnejch našich se co podobného <ne>vynachází, ouřadě také jakožto měnitedlní za celou obec písebně slibovati a jako v rukojemství bez dovolení týž <celé> obce se co do předkův našich činěno nebylo, mimo včerejšího rukou podání slibu se zavazovati nemůže.* Pokud by však byl ústní slib považován za nedostatečný, úřad za sebe i celou obec vyjádřil ochotu slib učinit znovu, přímo vrchnosti.[55] Událost byla rovněž zaznamenána v městské knize s dodatkem, aby napříště nebyl podobný slib skládán na Hrubé Skále, ale pouze na radnici. Slib byl prý tentokrát výjimečně proveden na zámku pouze s ohledem na příslib povolení práva várečného.[56] Před tento zápis byl tehdy zanesen také záznam o předchozím slibu věrnosti a poslušnosti, učiněném roku 1674 otci nynějšího pána, Arnoštu Josefovi z Valdštejna: *dle starobylého způsobu věrnost, poslušnost zde v místech radních slibování se stalo.*[57]

O nových privilegiích se jednalo i potom. Zachovala se odpověď Františka Josefa z Valdštejna z roku 1705 na memoriál turnovské obce ohledně sporných míst ve vzájemných vztazích a rovněž také známe reakci Turnovských. Hlavní spor se tehdy vedl o výši vymáhané kontribuce. Valdštejnovy argumenty byly poněkud vyhýbavé, s jistým tónem přezíravosti. Hrabě tvrdil, že počet osedlých, podle něhož odvádělo město kontribuci, nebyl stanoven vrchností, ale na základě generální vizitace v roce 1654 (tj. podle berní ruly). I kdyby Turnov platil po jistou dobu z více osedlých, je prý třeba vzít v potaz, že město je živeno *jak handlem, tak jinými obchody* z hruboskalského panství. Hrabě navrhl přeměřit turnovské role, aby se ověřilo, zda odpovídají stanovené osedlosti. Velká kontribuce a časté odvody rekrutů se prý netýkaly pouze Turnova, ale také všech královských měst. Tím se snažil poukázat na to, že statut města, byť poddanského, s sebou přináší také určité závazky. Separaci Turnova od panství hrabě zamítl a rovné rozvržení kontribuce podmínil pravidelným předkládáním účtů. Stará městská privilegia se uvolil potvrdit pouze tehdy, pokud se prokáže jejich *dostatečnost*. V reakci na turnovské stesky na špatnou situaci města nabádal měšťany k větší přičinlivosti: *Jedno každé město nejen toliko na usedlost neb role a grunty patřiti, anobrž svýma handly a řemesly vzhůru a v znik přicházeti své obživování hledati má (a to jest způsob, odkadž vždy do rukouch hotové peníze přicházejí), ono se místa, sídla a města příkladem dosti nacházejí, které rolí a živností nemají, krom od svých řemesel, bez nedostatku se živějí, obvzláště též jenž (jako Tur-*

nov) velice užitečných a vejnosných trchův užívají. Z toho opravdivě vyplejvá, že ne rolní živností, nýbrž pouhým opouštění[m] a nedbalostí řemesel svých zacházejí, kdež ustavičnému opilství se oddávají a sami svývolně do ruiny a zpuštění domův se uvádějí.[58]

Město reagovalo výčtem kontribučních přeplatků od vzniku berní ruly. Ohledně prověření městských privilegií odkázali na vidimus, jenž byl vrchnosti předán již roku 1681 a měl by tedy být k dispozici v hruboskalské kanceláři. Špatnou situaci turnovských živnostníků pak odůvodňovali především nekalou konkurencí ze strany vesnických řemeslníků. Hraběcí výtky, že zanedbávají své živnosti a oddávají se opilství, byly podle Turnovských založeny na pomluvách závistivých a nepřejících lidí. S trochou ironie k tomu dodali: *ačkoliv že mnohý starý pracovitý soused a řemeslník pro posilnění k své práci by potřeboval trunček piva užíti. Však když toho prostředku <peněžitého> nemá, s vodou žízeň hasiti přinucen a na tom trunku vody obvyknouti musí.*[59]

Odpor proti návrhu nových privilegií

Hruboskalský hejtman Hendrich Rochus Holan požádal koncem roku 1706 turnovský magistrát o zaslání opisů privilegií města, aby je mohl odeslat vrchnosti, jež si je vyžádala. *Pro jakou příčinu Jeho Excel[ence] to žádá jmíti, mně povědomo nejní. Mám zato, že nepochybně, když Jeho Excel[ence] je prohlídnouti ráčí, takové napřed a potom Jeho Vy[soce] Hrab[ěcí] Milost naše milostivá vrchnost, budou oba konformírovati.*[60] Měšťané očekávali, že jejich privilegia konečně vrchnost potvrdí. Není vyloučeno, že výzva k předložení privilegií souvisela s patentem Leopolda I. z 16. července 1705. Ten nařizoval držitelům starých privilegií předložit je ve stanovené lhůtě k přezkoumání. Po náležitém prověření, zda nejsou v rozporu se současným politickým a soudním systémem a kamerálními zájmy státu, měla být tato privilegia buď potvrzena, omezena nebo zrušena. Vzhledem k tomu, že příslušné úřady neobdržely v té věci dostatečně přesné instrukce, vyzněla celá tehdejší akce do ztracena.[61]

Mezitím však 20. dubna 1707 vypukl v Turnově ničivý požár, který pohltil přes 170 domů a chalup, radnici, farní kostel sv. Mikuláše a františkánský klášter. Po požáru přijel do města hraběcí hofmistr Jiří Bubák, který sdělil radním, že vrchnost se uvolila městu pomoci: na vlastní náklady prý nechá obnovit radnici, farní kostel, děkanství a školu. Při obnově ostatních domů v Turnově se měli držet regulačního plánu, *že aby po jeho [hraběte] vůli stavěli, že jim sám obrysy dá, jak kterej dům má státi.* Zároveň jim byl přislíben potřebný stavební materiál. Později se však ukázalo, že za vše odebrané musí zaplatit.

Když pak hrabě znovu vyzval měšťany, aby mu předložili opis jejich dosavadního privilegia k potvrzení, zdálo se, že konečně vyslyšel opakované prosby o konfirmaci

a poskytnutí várečného práva. Návrh nového privilegia, jejž hofmistr Bubák po nějaké době přednesl na turnovské radnici, však Turnovští odmítli přijmout; jeho text se prý zcela rozcházel se zněním starších privilegií:

1) vrchnost může kohokoli v půlroční lhůtě vypovědět z města,

2) sirotci nemohou být propouštěni z města bez svolení vrchnosti,

3) turnovští radní i ostatní měšťané se mají na předvolání dostavit na vrchnostenskou kancelář,

4) kdo by se chtěl z města vyprodat, musí zaplatit z každých sta zlatých pět zlatých obci a pět zlatých vrchnosti; z každého sudu vrchnostenského piva bude 30 kr. dáno na děkana a na kantory,

5) kdyby se kdokoliv ze sousedů protivil vrchnosti, může být toto privilegium městu odebráno.[62]

Není zcela jasné, zda vrchnostenský návrh nového privilegia neobsahoval i další články a zda se měšťané nevymezovali pouze proti sporným bodům. Při srovnání tohoto návrhu s předchozími turnovskými privilegii, Šlikovým z roku 1613 a Maxmiliána z Valdštejna z roku 1647, se ukazuje, že právo vrchnosti vypovědět v odůvodněných případech kohokoliv z města v určité lhůtě bylo uvedeno již ve Šlikově privilegiu. Toto právo sice nebylo zaneseno v privilegiu Albrechta z Valdštejna (1628) ani Maxmiliána z Valdštejna (1647), nově se v nich však objevil poplatek z prodejní ceny gruntu ve prospěch vrchnosti a obce. Právo na propouštění sirotků z města si vrchnost osobovala již za Šlika. V novém vrchnostenském návrhu městských privilegií tedy byla nově kodifikována pouze povinnost měšťanů dostavit se na předvolání na vrchnostenskou kancelář a právo vrchnosti v případě vzdoru některého z měšťanů privilegium odebrat.

Turnovští odmítali takový návrh přijmout a přes hofmistrovu snahu vyjednávat neustoupili. Při odchodu je prý varoval, že když nechtěli přijmout tento návrh, jinde si nic nevyžalují. Na rozmyšlenou proto dostali lhůtu do příštího rána. Ani poté se však měšťané nepodvolili. Hofmistr se již neovládl a podle svědectví Kristiána Vejrycha řekl: *že nám [turnovským měšťanům] naše privilejum nic platný nejsou, že nám na ně ani žádný zlatej, ani půl, ani krejcaru na ně nepučí, abychom sobě je na pláště a na nosy pověsili, že nám nic platný nejsou, a dyby nám je císař p[án] měl potvrditi, že by se musil císař p[án] přes hubu s nima bíti, a pravil, že dyž se budem ucházeti k vrchnosti, že od nás nic nepřijme, že co mu podáme, že to nepřijme, že to roztrhá a že nás nebude slyšeti žádnýho a že je dá do arestu sadit.*[63]

Jakoby na oplátku odmítala vrchnost vyhovět žádostem o poskytnutí várek. Když 5. června 1707 prosili Turnovští starého hraběte Arnošta z Valdštejna o várky přímo na zámku v Mnichově Hradišti, bylo jim rozhodnutí vrchnosti sděleno pouze ústně, prostřednictvím hraběcího štalmistra: Kdo prý chce užívat živnost váreční, ten ať se zakoupí v některém z královských měst.[64]

V nedatovaném konceptu psaném po dubnovém požáru představitelé města spolu s celou obcí znovu prosili vrchnost o potvrzení svých starých privilegií. Byli si však zřejmě vědomi toho, že starší privilegia z doby před stavovským povstáním by mohla působit jako problém; znali pardubickou pragmatiku Leopolda I. z 22. března 1680, která mj. rušila všechna poddanská privilegia vydaná před *ohavnou rebelií*, pokud nebyla po Bílé hoře nově potvrzena.[65] Ve své žádosti se tedy pouze souhrnně zmínili o městských privilegiích vydaných panovníky a předchozími vrchnostmi, prý potvrzených dědem současné vrchnosti Maxmiliánem z Valdštejna. Původní dramatická formulace, že stará privilegia byla Maxmiliánem *již po vší rebelii ve všech punktích, klausulích, slovích a znění stvrzené (poněvadž nám dle přednešených resolucí, takových privilegií v nařknutí, že by nic platné, vymazané a skrze rebelii zkasirované býti měly, žádným způsobem v takové ničemnosti a neplatnosti položené zanechati nelze a možné nejní, nebo bychme všickni společně raději smrti sobě volili, nežli podotknuté privilegia a v takovém zlechčení zanechali)*, byla ještě v konceptu škrtnuta.[66] Takové tvrzení by bylo snadno napadnutelné a mohlo by veškerou snahu o konfirmaci zmařit. Z porovnání textu maxmiliánovského privilegia z roku 1647 s privilegii předchozích vrchností totiž vysvítá, že Maxmilián potvrdil pouze privilegium Albrechta z Valdštejna z roku 1628, privilegií starších se jeho konfirmace netýkala, resp. se o nich vyjadřovala jen velmi neurčitě.

Další projekt nových privilegií byl turnovským konšelům, starším obecním, rychtářům a několika dalším měšťanům přednesen 13. ledna 1708 na hruboskalské kanceláři s tím, aby se k němu vyjádřili. Ti však opět nechtěli rozhodnout sami a odvolávali se na nutný souhlas celé obce. Požádali proto vrchnost, aby jim byl text návrhu zapůjčen k projednání.[67]

Jeden z tehdejších návrhů nových privilegií, bohužel nedatovaný, se dochoval v opise. Ten však nezachycuje celý text, nýbrž jen důležitější pasáže. Turnovští své připomínky k jednotlivým bodům návrhu, *které na újmu starých privilegií a proti vejsadě práva zdejšího drobet tvrdé a nepříjemné se býti zdají*, sepsali jako interní podklad k suplice, podané po smrti Arnošta z Valdštejna nové vrchnosti.[68]

Návrh měl 15 bodů. V úvodu, v prvním bodě a v závěru textu měšťanům scházelo prohlášení o potvrzení všech starých privilegií, které město *od starodávna užívalo*. Úvodní formulace vrchnostenského návrhu: *níže psaným způsobem konfirmíruji, potvrzuji a privilegíruji*, totiž znamenala, že konfirmace se bude týkat pouze těch bodů dřívějších privilegií, které budou výslovně uvedeny. Dále byla dokonce podtrženě citována pasáž, že obec má *všelijaké poddanosti dokazovati a osvěčovati*; její vágnost zřejmě budila v měšťanech jisté podezření. Jednotlivé body obsahovaly zhruba toto:

1) Svobodné přijímání nových měšťanů; kdo by se protivil, toho vrchnost může v půlroční lhůtě vypovědět z města; zakoupení osoby z vyšších stavů musí povolit vrchnost.

Připomínka města: zrušit právo vrchnosti vypovídat měšťany.

2) Svobodné vydávání zhostů; právo vystěhovat se s rodinou i celým majetkem, povinnost osadit grunt zachovalým člověkem, z každého 100 zl. za prodaný grunt připadne 5 zl. vrchnosti a 5 zl. obci; zákaz odprodávat role od gruntů; odprodej pozemků, z nichž vrchnost nevybírá žádný plat, je možný pouze s jejím souhlasem.

Připomínky města: odstranit poplatek při prodeji gruntu.

3) Zaručeno volné kšaftování; stanoveny lhůty k přihlášení se k dědictví, pokud někdo zemře bez závěti; odúmrť ve prospěch obce.

4) Svobodná volba poručníků vlastním dětem, není-li určeno kšaftem, stanoví poručníky městský úřad; vrchnost má právo revidovat sirotčí účty.

5) Při jarmarcích a trzích má město vybírat clo ve prospěch obce; clo se bude týkat také poddaných; clu nepodléhá zboží, které je určeno vrchnosti.

6) Obci potvrzeno užívání lesa a luk Farářství, vymezen jejich rozsah.

Připomínky města: správně by měl být rozsah luk větší; chybí zmínka o bezplatném užívání řeky Jizery a plavby po ní.

7) Obci ponechán Podhruštický rybníček, měšťané mohou vést vodu do svých domů, což nesmí být na úkor pivovaru nebo obce; poplatek za vedení vody náleží obci.

8) Potvrzeno vrchnostenské nadání obchodu se solí a provoz lázně; stanoveny roční poplatky vrchnosti z vinného šenku, z vinopalu a z masných krámů.

9) Turnovští jsou privilegovaní poddaní, vrchnost se zříká člověčenství; vrchnost si ponechává právo vybírat si vhodné osoby do svých služeb *dle slušné mzdy*; povinnost stavět sirotky každoročně na radnici; nezletilé sirotky nelze pouštět jinam bez vůle vrchnosti.

10) Dodržovat poslušnost vůči vrchnosti a jejím úředníkům.

11) Z každého sudu panského piva uvařeného ve městě dostane obec 30 kr.; když část obce nezachová věrnost (nejen dvě nebo tři osoby), může být vrchností odejmuto.

12) Rozdělení peněz za panské pivo mezi děkana a kantora.

13) Týká se darování stavebních potřeb.

14) V městě lze trpět pouze 8 židů.

15) Zachovávat všechna ustanovení.

Hlavními překážkami, jež bránily městské obci takový návrh přijmout, tedy zůstávalo právo vrchnosti nařídit neposlušnému měšťanu nucené vyprodání a procentuální poplatek za prodej gruntu při vystěhování z města.

Záležitost várek, údajného přeplatku na kontribuci a potvrzení privilegií se táhla i v dalších měsících roku 1708. Návrh nových privilegií, který se lišil od obsahu privilegií starých, odmítalo město přijmout.[69] Když hraběti Františku Josefovi z Valdštejna došla trpělivost, byli radní, kteří v září 1708 doručili další supliku, na jeho

příkaz uvězněni. Ani to však turnovské měšťany nezlomilo. V žádosti o propuštění svých sousedů totiž neopomněli zopakovat svůj požadavek, že na příliš zavazující články nového privilegia nepřistoupí, dokud nebudou potvrzena jejich stará privilegia.[70] Následné prosby o propuštění vězněných odmítal hraběcí hofmistr přijmout. Ti, kteří přijeli žádat o propuštění svých sousedů, byli naopak uvězněni místo nich, *a tak se skoro celí na úřadu a starší obce vypořádali. Dyž jedny pustil, druhý zase dal saditi.* Posléze jeden z vězněných onemocněl tak těžce, že musel být zaopatřen svátostí umírajících. Kristián Vejrych v té souvislosti neopomněl poznamenat, že jednomu z arestantů se během modlitby před krucifixem rozskočil zámek na poutech.[71]

Působení úřadů

Poddaní nemohli vést žaloby proti svobodným osobám, tedy ani proti svým vrchnostem u řádného soudu. O jejich stížnostech rozhodoval pouze panovník, resp. jeho místodržící.[72] Aby však nebyly vyšší úřady nebo dokonce samotný panovník nadměrně obtěžováni suplikami poddaných, bylo vyřizování poddanských stížností upraveno zvláštními normami. Řešení sporů mezi poddanými a jejich vrchnostmi upravoval již patent Leopolda I. z 22. března 1680[73] nebo císařská pragmatika ze 4. dubna 1704. Spory měly být ve formálním sporném řízení řešeny pouze v nevyhnutelných případech, nejdříve měl být krajskými hejtmany učiněn pokus vyřídit věc po dobrém. Hlavním podnětem k tomuto nařízení byly obavy z velkých výdajů, které vznikaly poddanským obcím při vleklých procesech. Krajští hejtmané ovšem neměli v těchto záležitostech plnou rozhodovací pravomoc, působili spíše jako prostředníci mezi vrchnostmi a poddanými. Všechny komplikovanější případy postupovali místodržícím. Problematiku poddanských stížností podrobně řešily také robotní patenty z let 1717 a 1738.[74]

Výkon tehdejší byrokratizované správy se potýkal s mnoha překážkami. Tou nejzřetelnější byla vzdálenost mezi Vídní a Prahou v konfrontaci s dopravními možnostmi té doby. Poněvadž byl při styku mezi úřady přísně dodržován instanční postup *krajský úřad – místodržitelská kancelář – česká dvorská kancelář*, mohlo se vyřízení konkrétní věci protáhnout na několik týdnů až měsíců. Vyšší instance totiž vyžadovaly od nižších stupňů dobrozdání jako podklad k příslušnému rozhodnutí či podrobné zprávy o vykonaném nařízení. Naopak krajští hejtmané, vzhledem ke svým omezeným pravomocím, ustavičně žádali pražské místodržící o pokyny k jednotlivým úkonům. I když se poddaní obrátili navzdory opakovaným zákazům přímo na panovníka, vyžádala si obvykle dvorská kancelář od místodržících patřičnou zprávu, aby mohla zodpovědně rozhodnout, případně odkázala suplikanty na příslušný nižší úřad. Pokud měl být podán rozklad k složitějšímu právnímu případu nebo navržen postup k dalšímu průběhu vyšetřování nějaké

kauzy, vyhotovoval takové dobrozdání pražský apelační soud. Apelační tribunál však nevydával své zprávy přímo, jeho korespondence probíhala prostřednictvím místodržitelské kanceláře.

K vyřizování určitých agend ustanovovali místodržící speciální komise. Podle náplně jejich práce se jednalo buď o komise stálé nebo o komise dočasné, pověřené pouze splněním určeného úkolu. Komisaři samotní však nerozhodovali, to příslušelo místodržícím.

Z místodržitelské kanceláře byly císařské rezoluce zasílány krajským hejtmanům v opisech jako přílohy příslušných intimací. Originály zůstávaly v místodržitelské registratuře. U krajského úřadu byly tyto opisy znovu opsány a s podpisy a pečetěmi krajských hejtmanů zasílány turnovskému magistrátu.[75] Ve vyhrocených chvílích se však tento standardní postup měnil v očích některých turnovských obyvatel v důkaz o spiknutí krajských úředníků s vrchností. Nedůvěřovali císařskému reskriptu, který byl podepsán a zpečetěn pouze krajskými hejtmany, a považovali jej za podvrh.[76]

První stížnosti turnovských měšťanů (1708, 1710)

22. listopadu 1708 byla z Turnova odeslána místodržícím stížnost na hraběte z Valdštejna, že již mnoho týdnů drží v šatlavě na hruboskalském panství v poutech tři měšťany (z toho byl jeden konšelem a druhý obecním starším), poněvadž prý vyžadovali čas na rozmyšlenou, než přistoupí na nová privilegia navržená vrchností. Suplikanti neopomněli připomenout, že jejich stará privilegia hraběcí hofmistr Bubák veřejně pohaněl a nové artikule by zhoršily postavení městské obce vůči vrchnosti. Turnovští tedy místodržitele žádali o přímluvu u vrchnosti, aby byli jejich sousedé propuštěni z vězení, aby byla městu ponechána stará privilegia a konečně aby místodržící nařídili mezi Valdštejnem a turnovskou obcí komisi, která by následně mohla místodržícím referovat o dalších stížnostech měšťanů. Hrabě z Valdštejna však na místodržitelský dekret odeslaný mu v té věci prostřednictvím krajských hejtmanů nereagoval a podle pozdějšího vyjádření Turnovanů pouze nechal propustit jejich tři sousedy.[77]

Zachoval se rovněž koncept konkrétních výtek turnovské obce, jež měly být po ustavení komise předloženy k projednání.[78] Obsah stížnosti byl rozdělen do dvaceti bodů a podpořen doklady ve čtrnácti přílohách, bohužel nedochovaných.

Body 1, 19 a 20 se týkaly městských privilegií jako celku. Zmíněn byl ústní i písemný příslib hraběte z Valdštejna, že Turnovu městská privilegia potvrdí. Patřičně zdůrazněno bylo pohanění privilegií, jehož se měl dopustit vrchnostenský úředník (výše uvedený hofmistr Bubák). Ten prý rovněž tvrdil, že všechna taková privilegia byla anulována *skrze rebelii*. Turnovští proto žádali komisi o vysvětlení, zda byla jejich privilegia skutečně zrušena, a to i ta, která jsou vepsána v deskách zemských.

Poukazovali na to, že vrchnost nechala městské radní uvěznit, jelikož nechtěli přijmout návrh nových privilegií, *vidouce, že by nás […] zaseji do nové a takové služebnosti uvedly, z které již dávno před mnoha lety my osvobození a zproštění jsme.* V závěru svého spisu žádala obec komisi: *abychme při všech našich starých privilegiích pokojně in statu quo pozůstaveni býti a těch v nich obsazených živností městsk[ých] dle práva a spravedlností nám patřících svobodně a bez překážky, jakožto měšťané, effective požívati mohli.*

Dalším tématem turnovské stížnosti bylo právo várečné, týkaly se jej body 2, 3 a 4. Ačkoliv byli měšťané kdysi tímto právem obdařeni, nemohli je nyní užívat. Várky prý městu odňal již roku 1622 Albrecht z Valdštejna. V roce 1656 si pak turnovské várky přivlastnil Arnošt z Valdštejna, když město nebylo schopno přistoupit na jeho podmínku, zaplatit na pět let předem 10 000 kop míš. nebo okamžitě 1 000 tolarů. Přílohy ke stížnosti měly mj. dokazovat, že vrchnosti si várky od obce vypůjčily. Důkazem o kdysi užívaném právu várečném měl být rovněž vyhořelý starý obecní pivovar a sladovny v jednotlivých domech. Kdyby si vrchnost před lety nekoupila tzv. Partyčkovský grunt, nemohla by ve městě pivo vařit. Ve všech starých privilegiích se navíc prý píše pouze o městských pivovarech, nikoliv o pivovaru panském. Turnovští proto žádali, aby komise vyšetřila, zda vrchnost měla právo vařit pivo ve městě ještě před tím, než koupila Partyčkovský grunt. V 6. bodě si měšťané stěžovali na konkurenci pivovarů, vinopalen a řezníků mimo město. Navzdory tomu musí z těchto živností platit poplatky vyšší, než jaké stanovují stará privilegia z doby, kdy žádná taková konkurence nebyla.

Závažným problémem byla otázka kontribucí, rozebíraná v bodech 5, 7, 8, 9 a 16. Město zvláště trápil přeplatek na kontribuci, odvedený do panské pokladny v uplynulých desetiletích, kdy byl Turnov nucen platit z vyššího počtu osedlých, než kolik stanovily zemské úřady. Nespokojenost byla také s výší kontribuce, vyžadovanou po nedávném požáru, a s nedostatečnou bonifikací za postavené rekruty. Měšťané si stěžovali rovněž na to, že vrchnost skupuje v Turnově grunty, z kterých pak kontribuci neplatí. Přesto prý město na kontribuci dluží ve srovnání s jinými sídly relativně málo. S berními povinnostmi částečně souvisel také bod 10. Měšťané poukazovali na vysoké výdaje, které městu vznikají s ubytováním vojenských důstojníků. Ačkoliv má skalské panství více osedlých než Turnov, jsou tam ložírováni pouze obyčejní vojáci a městu se tím děje křivda. Aby se v budoucnu předešlo podobným sporům, žádala turnovská obec separaci města v kontribučních záležitostech od hruboskalského panství; ještě ve čtyřicátých letech 17. století totiž město odvádělo kontribuci prý přímo berničnímu úřadu.

Další body se týkaly jednotlivých problémů ve vztazích mezi městem a vrchností. Arnošt z Valdštejna, předchozí vrchnost, se prý snažil městu odebrat obchod se solí, jejž mělo pronajato, a poté je nutil k prodeji vrchnostenské soli (bod 13). Město se cítilo omezováno ve svých právech i v oblasti výkonu soudní pravomoci. Nařízení

apelačního soudu, která jsou adresována výslovně *opatr[ným] purgmistru a konšelům města Turnova*, zvlášť když se týkají cizích poddaných, prý docházejí otevřená a znovu zapečetěná hraběcím sekretem nebo jen v opisech, což se za předchozích vrchností nedělo (bod 15).

Jako silně neuralgický bod byl v Turnově pociťován celkový postoj vrchnosti, resp. vrchnostenských úředníků, k městu. Úředníci prý opakovaně jednali proti

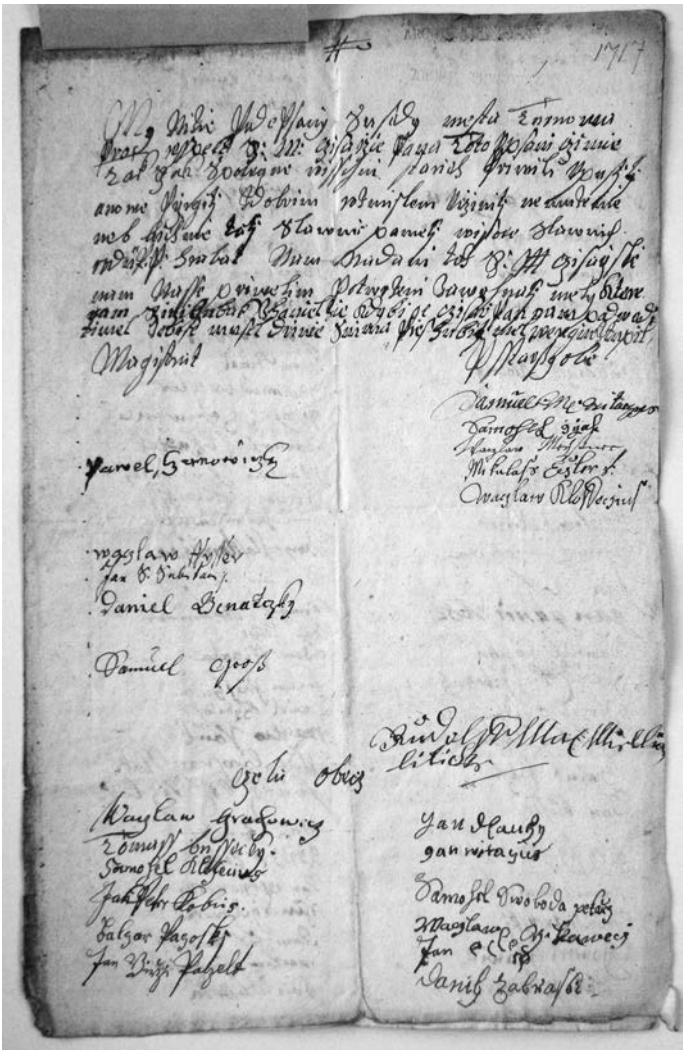

První strana memoranda 153 turnovských měšťanů k odmítnutí nových privilegií [1708-1713]. SOkA Semily, AM Turnov, sign. II-B-7.

městským privilegiím (bod 11). Měšťané žádali, aby vrchnostenská nařízení byla městu oznamována hruboskalským hejtmanem na radnici v Turnově, nikoliv v panském pivovaru nebo na zámku. Taková nařízení chtějí dostávat v originále a ne v opisech, které prý mnohdy neodpovídají skutečnému rozhodnutí hraběte (bod 17). Měšťanům se rovněž nelíbilo, že v seznamech dlužníků, zasílaných z vrchnostenské kanceláře do Turnova, bývají mezi počestnými sousedy *k tomu největšímu despektu města* uváděny také dluhy židů nebo pohodného (bod 9). Zároveň požadovali změnu v jednání hruboskalského hejtmana k nim, aby *jako nějakým sedlákům ve všem se nenařizovalo* (bod 18). Město také chtělo požádat komisi, aby byla v Turnově zrušena funkce aktuára (fiskuse, fiskálního rychtáře), který se jako zástupce vrchnosti účastnil na zasedáních městského úřadu, *kdež v přítomnosti jeho, co by k dobrému obci sloužiti mohlo, nic veřejně a směle před ním se říditi nemůže, protože maje jurament vrchnosti k ruce a ním zavázaný jest*. Podkladem pro takovou žádost měl být krajský patent z 11. února 1701, který nařizoval fiskální rychtáře v poddanských městech zrušit (bod 14).[79]

V jednotlivých bodech stížnosti byl zvláštní důraz kladen na různé výdaje, které bylo město nuceno vynakládat v souvislosti s údajným neoprávněným jednáním vrchnosti a jejích úředníků. Tak byla předložena výše útrat na výživu neprávem vězněných měšťanů, podobně jako na cestovné v té věci, nebo částka, za níž nechali pořídit opis městských privilegií, která pak hrabě stejně nepotvrdil. Vypočteny byly rovněž náklady na cesty, jež museli Turnovští podnikat s různými žádostmi ke své vrchnosti, a to už od časů Maxmiliána z Valdštejna († 1655). Na závěr pak Turnovští poznamenali, že o množství jiných, soukromých a dílčích stížností se pro jejich obšírnost nezmiňují.

Jako svého právního zástupce v Praze si Turnovští najali advokáta Karla Rudolfa Lhotského. Ten jim v březnu 1709 psal, že jejich suplika místodržícím nemohla být dosud vyřízena. Chyběla totiž jedna příloha – potvrzení o výši turnovské osedlosti. Jelikož takové potvrzení nemohl získat přímo u berničního úřadu, musel se o ně ucházet prostřednictvím místodržících a získal je teprve 5. března za poplatek 10 zl. Teď vyzýval turnovské radní, aby podle tohoto potvrzení sepsali, kolik zaplatili na kontribuci do vrchnostenské pokladny a kolik přeplatili, a takový výčet mu odeslali. V listopadu téhož roku advokát měšťany informoval, že hrabě z Valdštejna údajně jednal se sekretářem místodržitelské kanceláře Liebmannem o tom, aby se posečkalo s projednáváním případných nových podání, dokud nepřijede z Vídně referent apelačního soudu Hanel. Advokát proto doporučil Turnovským, že zatím bude lepší vyčkat a vyřizovat věc pokud možno po dobrém.[80]

Koncem ledna 1710 byli do Prahy vysláni dva měšťané Rudolf Antonín Hertl a Václav Meisner se zplnomocněním, aby v místodržitelské kanceláři zjistili, proč dosud Turnovští nedostali na svou stížnost žádnou odpověď. Plná moc je opravňovala i k dalšímu jednání ve prospěch celé obce, včetně písemných podání, aniž

by to snad mělo směřovat k soudnímu řízení.[81] Nepochybně právě na základě informací, které Hertl s Meisnerem přinesli z Prahy, byla v únoru 1710 v Turnově sepsána nová, propracovanější a přehlednější stížnost. Autorem jejího textu byl advokát Lhotský. Městská obec zde znovu popsala hlavní konfliktní oblasti svého vztahu s vrchností. Tři stížné články, týkající se 1) nadměrné osedlosti, 2) ubytování vojenských oficírů ve městě, 3) odebrání městských várek vrchností, byly podloženy údaji v několika přílohách. Turnovští také zopakovali svou dřívější prosbu, aby místodržící ustanovili komisi, která by vyšetřila nastíněné spory mezi Františkem Josefem z Valdštejna a městem Turnovem a přispěla k nápravě vylíčených křivd.

Pozornost si zaslouží výše přeplatku císařské kontribuce a jiných dávek, které město zaplatilo do vrchnostenské pokladny nad stanovený počet berních osedlých v letech 1655 – 1697. Celkem se mělo jednat o 15 932 zl. 9 kr. 5 d. Ačkoliv bylo město Turnov při vizitaci roku 1654 i při revizitaci roku 1677 uznáno za 37 osedlých,[82] přesto prý muselo do důchodu hruboskalského panství odvádět mnohem více: do konce září 1675 z 86 osedlých, od 1. října 1675 do konce roku 1679 z 80 osedlých, v letech 1680–1684 z 50 osedlých, mezi lety 1685–1697 ze 40 osedlých a od počátku roku 1698 z 35 osedlých.[83]

Stížnost byla 12. března odeslána z místodržitelské kanceláře hraběti z Valdštejna, aby se k ní mohl vyjádřit. Po dubnové urgenci hrabě odpověděl, že stížnosti jeho poddaných jsou smyšlené a *že oni žádné odpovědi nezasluhují*. Ke komisi byl ochoten přistoupit pouze proto, aby vyšla najevo nepodloženost a zbytečnost takových stížností. Zúčastnit se jednání komise však může až počátkem srpna, *neb před tím časem lidí mých k tomu dostaviti nemohu*. Tři měšťany dal prý uvěznit proto, aby se od nich dozvěděl jména těch, kteří po městě šířili řeči o tom, že prý budou mít z císařské vůle místo Valdštejna jiného pána, zástupci města se rovněž nedostavili k instalaci nového hejtmana a nechtěli splácet své dluhy a jiné povinnosti. Po nějaké době arest svévolně opustili. Teprve čtyři měsíce poté dostal Valdštejn od krajského úřadu k vyjádření stížnost na dlouhé věznění tří Turnovanů. Nepovažoval proto za nutné na ni odpovídat. Podle hraběte tedy není pravda, že by je propustil až po obdržení communicata od krajských hejtmanů. Dále se pak hrabě věnoval přímo jednotlivým bodům předložené stížnosti:

1) Co se týče předchozí velké osedlosti, ze které muselo město platit a z toho důvodu se nyní dožaduje celkové náhrady 15 932 zl. 9 kr. 5 d., hájil se hrabě tím, že tehdy nebyl pánem a nic o tom neví a ani měšťané samotní prý proti tomu tenkrát neprotestovali. Zároveň poznamenal, že celé panství bylo tehdy uznáno za 364 osedlých, podle poslední revizitace za 224 osedlých, a proto i město muselo platit více.[84]

2) Ubytování vojáků se prý děje podle místodržitelského nařízení, aby důstojníci byli pokud možno ložírováni do měst, nikoliv do vesnic. Případné excesy ze strany vojska bývají měšťanům nahrazeny.

3) Měšťané nemají žádné privilegium k vaření piva. I kdyby prý nějaké měli, císařská pragmatika z roku 1680 by je zrušila. Hrabě může komisi předložit doklady s turnovskou městskou pečetí, ze kterých vyplývá, že várky mívali propůjčené od Maxmiliána z Valdštejna († 1655) vždy pouze na rok. Není proto pravda, že by jim várky sebral Ferdinand z Valdštejna († 1656) – nikdy předtím je totiž neměli ani neužívali.[85]

V nedatovaném konceptu shrnuli měšťané své argumenty proti Valdštejnovým výkladům. Bránili se proti nařčení z neposlušnosti: *známe toliko, že to z přednešení nám ne dobře <myslících> mínících pochází, kteří nás u Jeho Vy[soce] Hr[aběcí] Ex[celence] jen skrze to osočiti usilovali neb posavad usilují*. Důraz však kladli především na obhajobu platnosti městských privilegií. Zrušení všech privilegií nepotvrzených po *hanebné rebelii* se prý na jejich privilegia nevztahuje, poněvadž tato byla potvrzena Albrechtem z Valdštejna (1628) a poté Maxmiliánem z Valdštejna (1647). V jejich prospěch měla hrát také skutečnost, *že město Turnov nikda nerebelírovalo*.[86]

Místodržitelská komise (1710–1712)

Konečně 22. července 1710 jmenovali místodržící komisi, jejíž členové, prezident nad apelacemi Jan Josef hrabě z Vrtby a královský podkomoří rytíř Václav Arnošt Markvart z Hrádku, si měli na určitý den předvolat obě strany sporu, aby *pro et contra vyslyšeli, tu věc dle prozřetedlnosti jich dobrým způsobem porovnati se vynasnažili*.[87]

Na turnovské radnici se 11. srpna sešli konšelé, starší obecní i ostatní měšťané, aby se dohodli na dalším postupu. Usnesení z tohoto jednání se zachovalo. Před komisí měla být zmíněna otázka jejich podepisování pod písemnými žádostmi, které byly městu vráceny, poněvadž se neuvedli jako *poddaní*. Dále se mělo jednat o kontribuci z domu, který Václav Raur prodal vrchnosti k rozšíření pivovaru. Chtěli také požádat o navrácení opisu svých privilegií; nová privilegia odmítli přijmout. Pro vyslance měla být vyhotovena plná moc a rovněž byl stanoven den jejich odjezdu do Prahy.[88]

Jako zástupci turnovské obce byli ke komisi do Prahy vysláni Samuel st. Vitacius, Václav Svoboda, Václav Meisner, Adam Václav Tomášek, Max Jiří Jeník z Gemsendorfu, Samuel A. Vejrych, Václav Vodsloň a Karel Myller. Jeden z komisařů, Markvart z Hrádku, se však tehdy nezdržoval v Praze, turnovští vyslanci proto žádali, aby byl na jeho místo do komise jmenován místodržící Karel Jáchym hrabě Breda a menší úředník při úřadu desk zemských a soudce komorního soudu František Karel Pecelius z Adlersheimu.[89] Místodržitelé nejprve rozhodli, že složení komise se měnit nebude, poněvadž Markvart z Hrádku se prý brzy vrátí a naopak hrabě

Breda tehdy v Praze nebyl.[90] K rozšíření komise však přece došlo až 28. dubna 1711.[91]

Turnovští vyslanci v Praze pouze pasivně nečekali. Část se jich sice vrátila domů, ale zbylí jednali o slevu na kontribuci kvůli ohni a krupobití v roce 1707 a rovněž zjišťovali, jaké zápisy jsou ve prospěch města zaneseny v deskách zemských. Kromě šlikovského privilegia je zajímaly zmínky o turnovském pivovaru v závěti Maxmiliána z Valdštejna († 1655), podobně jako záznamy o právu várečném, vinopalu, masných krámech a podacím právu v Turnově za Adama z Vartemberka († 1564). Doufali, že získají ověřené výpisy z desk a ty pak bude možno předložit komisi jako jeden z důkazů.[92]

Jednal také advokát Lhotský a průběžně do Turnova posílal své zprávy. Důležitou součástí jeho práce byla kontrola formální správnosti písemností zasílaných z Turnova ještě před tím, než budou podány na příslušných úředních místech. Nevyhovující pak vracel zpět k opravě. V případě chybného podání totiž nemusel být spis úřadem přijat, nebo mohla být projednávaná věc zkomplikována. Dalším advokátovým úkolem bylo pokračovat v jednání o kontribučních úlevách po ohni a krupobití.[93] Advokát byl také prostředníkem pro předávání různých dárků, jimiž si Turnovští snažili naklonit rozhodující úřední personál. Např. v únoru 1711 Lhotský do Turnova vykazoval, kolik kvíčal, zajíců, krocanů a kapounů předal apelačnímu radovi Sterneggovi, sekretáři místodržitelské kanceláře Kupcovi, vrchnímu registrátorovi při zemské berni Felixovi a kolik kvíčal si ponechal on sám.[94]

Teprve 3. prosince 1711 se konalo slyšení stran před komisaři. Hraběte z Valdštejna zastupoval apelační rada Václav Řehoř Hanel[95] a hraběcí inspektor Jiří Bubák, zájmy města hájili zplnomocněnci spolu s advokátem Lhotským.[96] Podle pozdějšího zápisu Kristiána Vejrycha však komisaři *všemu dávali za lež, dobře voni věděli, že naše věc je spravedlivá, hned nás chtěli utlačiti.* Vejrych dále uvádí, že při jednání komise byla ze strany úředníků zapírána existence zápisu turnovských privilegií v deskách zemských, ačkoliv jej Samuel Vejrych prý před několika lety na vlastní oči četl.[97]

Turnovským vyslancům komisaři sdělili, aby nejdříve písemně požádali vrchnost, teprve pak aby podali supliku komisařům. Město však ani poté na svou žádost od vrchnosti žádnou odpověď nedostalo. Hruboskalští úředníci mu naopak kvůli dluhům na kontribuci a vrchnostenských dávkách údajně vyhrožovali vojenskou exekucí. Měšťané proto následně žádali komisaře, aby pohnuli hraběte z Valdštejna k písemnému vyjádření, jak se hodlá vůči městu zachovat.[98]

Skutečnost, že mezi jmenováním komisařů a prvním zasedáním komise uplynulo téměř půldruhého roku, jen potvrzuje obecně známý fakt. Komise, jež místodržitelé zřizovali ad hoc k řešení jednotlivých případů, a především komise stálé, se často vyznačovaly nízkou aktivitou. Pokud taková komise měla vyšetřit nějaký spor, jako v tomto případě, musely angažované strany urgovat, aby se komisaři vůbec sešli.[99]

Komisaři Markvart z Hrádku a Pecelius z Adlersheimu přijeli za doprovodu hraběte z Valdštejna 26. července 1712 do Turnova. Pro své zaneprázdnění se v Turnově neobjevil přední člen komise hrabě z Vrtby, od dubna 1712 již v úřadě nejvyššího purkrabí.[100] Na výzvu pánů, aby se radní a přední členové obce dostavili do panského pivovaru ve městě, však měšťané nejdříve vyslali písaře a slouhu a teprve potom dva radní, kteří žádali komisaře, aby se jednání komise uskutečnilo na radnici. Komisaři však trvali na svém a měšťané se museli dostavit do pivovaru.

Jasně zde vysvítá úloha, jakou vrchnostenský pivovar v Turnově hrál. Vedle své prvotní, hospodářské funkce se postupně stal také základnou a výsostným územím vrchnosti a jejích úředníků – protiváhou radnice, v níž se naopak zhmotňovaly samosprávné funkce městské obce. Například 31. srpna roku 1701 byl z turnovského pivovaru do františkánského kostela na náměstí vypraven pohřeb dítěte hruboskalského hejtmana Holana a hejtman k té příležitosti žádal turnovské radní, aby se spolu s cechmistry zúčastnili průvodu.[101] Výše již bylo zmíněno, že měšťané s nelibostí nesli, když jim byla vrchnostenská nařízení oznamována na zámecké kanceláři nebo právě v turnovském pivovaře. Tato symbolická role pivovaru pak o to víc vynikla ve vyhrocených chvílích během konfliktu mezi městem a vrchností.

Podle Vejrychova svědectví bylo purkmistrovi na pivovaře oznámeno, že sousedé budou jeden po druhém předvoláni, aby se zjistilo, je-li obec jednotná. Obec však s takovým postupem nesouhlasila. Před komisi tedy bylo povoláno několik radních, obecních starších a sousedů, kteří však prohlásili, že celá obec jednomyslně trvá na zachování starých privilegií. Komisaři opakovaně poukazovali na jejich neplatnost a snažili se přimět měšťany k přijetí návrhu nového privilegia. Na rozmyšlenou jim byla dána čtyřhodinová lhůta a komisaři odešli poobědvat do františkánského kláštera. Protože obec nechtěla návrh přijmout, byla lhůta prodloužena na osm dní, ani poté se však názor Turnovských nezměnil.

Napjatou atmosféru dokumentují výroky některých aktérů: Dva radní, které obec vyslala za komisaři s žádostí, aby komise jednala na radnici, na pivovaře *husvutů a jiných špatných slov museli slyšet.* V reakci na to na radnici *Vencl Svoboda rynkovný pravil, aby na posledním stupni hlavu srazil, že dyž dolů na pivovar půjde, že on nepůjde, aby nezačínali handlovati.*[102] Přímo před komisí pak měl Svoboda prohlásit, *že by Turnovští všichni za jednoho a jeden za všechny státi hotov byl.*[103]

Rozhodnutí místodržících (září 1712)

Na základě zprávy komisařů vydali místodržící ve věci turnovské stížnosti následující rozhodnutí, které plně odpovídalo stanovisku hraběte z Valdštejna:

1) Hrabě uvěznil tři měšťany oprávněně, aby mu sdělili jména těch, kteří v Turnově rozšiřovali *nepravdivé a k pozdvižení obecního lidu směřující řeči,* oni však po nějakém čase z arestu svévolně odešli domů.

2) O přeplacené kontribuci nemá nynější vrchnost žádnou povědomost, poněvadž byla uložena předešlými vrchnostmi a Turnovští si tehdy na výši kontribuce nestěžovali. Vyšší kontribuční zatížení města odpovídalo vyššímu zatížení celého hruboskalského panství.

3) Přednostní ubytování důstojníků ve městě, nikoli po vsích, se děje podle císařského poručení.

4) Turnovští privilegium na vaření piva neměli a i kdyby nějaké měli, bylo by zrušeno císařskou pragmatikou z roku 1680. Že práva várečného nepožívali, vyplývá i z toho, že várky měli od Maxmiliána z Valdštejna pouze propůjčené na rok.

Místodržící proto nařídili krajským hejtmanům, aby si v Turnově nechali předvolat městský úřad, konšele, starší obecní a celou obec, *jim takové smyšlené a nepravdivé zanášení, obvzláště ale jich tvrdošíjnost ostře ztížili a že by slušného a příkladného trestání byli zasloužili, jim oznámili* a napomenuli je k zachovávání náležité poslušnosti vůči vrchnosti a vrchnostenským úředníkům. Ty, kteří by se nepodřídili, měli krajští hejtmané zatknout a spoutané je uvěznit v nejbližším krajském městě. Václav Svoboda rynkovný, označený za *jich hlavního původa a radelführera*, pak měl být v poutech odeslán do Prahy, kde by pracoval tři měsíce na obecním díle.

Krajským hejtmanům bylo dále nařízeno, aby zjistili, zda Turnovští nemají kromě prokurátora Lhotského někoho dalšího, kdo by jim *consullendo vel concipiendo byl sloužil neb na ruku šel*. Takovému pokoutnímu poradci pak měli hejtmané pohrozit trestem a jeho jméno oznámit místodržícím.[104] Podezření místodržitelů bylo zřejmě oprávněné, v prosinci 1712 totiž psali čáslavským krajským hejtmanům ohledně kutnohorského advokáta Vavřince Stamperského, který prý pomáhal Turnovanům koncipovat jejich stížnosti na vrchnost.[105]

K tomuto rozhodnutí je namístě připomenout, že vrchnost měla proti turnovským měšťanům nezanedbatelnou výhodu. Arnošt z Valdštejna a později i jeho syn František Josef z Valdštejna byli mimořádnými místodržícími.[106] Aniž by se snad oni sami museli snažit ovlivňovat výsledek, jako členové sboru nejvyšších úředníků měli nespornou výhodu ve znalosti prostředí a v osobních vazbách. Ty se pak mohly uplatnit i bez jejich aktivního přispění.

Krajská komise v Turnově (říjen 1712)

Krajští hejtmané přečetli místodržitelské rozhodnutí 1. října v Turnově v panském pivovaře shromážděné městské obci.[107] Na výzvu hejtmanů, zda proti tomuto rozhodnutí něco mají, měšťané nereagovali. Bylo jim tedy umožněno poradit se ve vedlejší místnosti. Poté byli povoláni purkmistr, několik radních, starších obecních a sousedů; jednomyslně poděkovali za vynesené rozhodnutí a dosvědčili svou poslušnost vůči vrchnosti a jejím úředníkům. Radní, starší obecní a ostatní měšťané

pak byli jednotlivě předvoláni a tázáni, zda místodržitelské rozhodnutí přijímají. Vedle obligátních díků Turnovští zároveň prosili o možnost ucházet se o další milost. Hejtmané však odpověděli, že obec se v té věci může nyní obracet pouze na svou vrchnost.

Skalský hejtman byl, podle Vejrycha, dobře informován o dění ve městě od *zráců těch, kteří donášali[!], co se při obci řídilo, na Skálu p[anu] hejtmanu, co se mělo kam kdy psáti, dycky to dřív pan hejtman a p[an] hra[bě] věděl, nežli tam přišlo, kde to mohlo přijíti.* Zatímco ostatní byli puštěni na dvůr, ti, kteří trvali na zachování várek městu nebo byli pomluveni u vrchnosti, se ocitli zavřeni na pivovaře ve zvláštní místnosti. Z nich byli posléze vybráni: purkmistr Samohel Gross, radní Samohel st. Vitacius, starší obecní Samohel ml. Vitacius, bývalí radní Samohel Vejrych, Václav Vodsloň a Karel Miler, dále Samohel Klofec, Samohel Čejka, Hans-Jiří Vejrych a Johanes Christman. Jmenovaným byla nasazena pouta a spoutaní byli za doprovodu rychtáře, biřice a kata odvezeni do Mladé Boleslavi. Skalský hejtman se pak vrátil mezi ostatní zadržené *a vybíral z nás sousedy jako vovce*; Servacius Kobus, Daniel Zábranský, Jiřík Kratochvíle a Daniel Vejrych byli spoutáni. Ostatním domlouval, aby netrvali na várkách; jejich odpor nemá smysl, protože by museli zřídit nový pivovar a samotné vaření piva by se jim beztoho nevyplácelo vzhledem k drahotě ječmene a k výběru akcízu.[108] Hejtman prý naléhal: *[…] pan hrabě chce vám lepší milost dáti, nežli by vám ty várky mohly vynýst. A jen tomu svolte jako druzí a budete mít lásku u pana hraběte.* Zadržení však odpověděli, *jen, že při našich starých privilejum stojíme a od nich nepouštíme.* Hejtman pak odešel a po chvíli se znovu vrátil a vyzýval ty, kteří chtějí, aby šli ven mezi ostatní. Větší část jich vystrkal ven, čtrnáct sousedů ale zůstalo v místnosti. Na hejtmanovu otázku, zda chtějí ven nebo snad s druhými v poutech do Boleslavi, odpověděl Jan Vitacius, že chtějí zůstat v arestu. Hejtman jej proto odvedl *do setnice*, kde mu nasadili pouta. Podobně se vyjádřili také ostatní: *My pravili všichni jedním hlasem, že zůstáváme v arestu.* Purkrabí pak ukázal hejtmanovi na Václava Jikavce a ten byl spoután spolu s Janem Vitaciem. Všichni spoutaní pak byli odvezeni pod dohledem ozbrojených myslivců do Boleslavi. Vrchnostenský hejtman se poté německy zeptal krajských hejtmanů, *co budem s těmi 12 rebelanty dělat*, maje na mysli zbylé měšťany. Páni krajští rozhodli, že budou propuštěni; bylo jim však nařízeno, aby doma čekali na další poručení.

Během výslechů na pivovaře se jednotlivé skupiny zadržovaných spolu nemohly domlouvat, hlídalo je přes čtyřicet myslivců. *Jak sme tam vešli, hned nás zavřeli, ani nám nedali celej den jíst, musili sobě navazovati provázky a voknami sme sobě museli chléb vytahovat nahoru.*[109]

Ve zjitřené atmosféře těch dnů se odehrála událost, v níž mysl sužovaných Turnovanů jistě spatřovala nezpochybnitelný důkaz Boží přízně. *V ten den, dyž sme byli největší těžkostí obklíčení, tedy Pán Bůh ukázal zázrak, Matička Boží otvírala oči*

a zase zavírala, po tři dni pořád ten zázrak se ukazoval, že mn[o]ho lidí ten zázrak viděli a spatřovali, ale ti páni z toho měli posměch, že je to paškvil, že dřevo jako dřevo, že se nepochne, pravili.[110] Panna Marie tu vystupovala jako ochránkyně města, soucítící s jeho utiskovanými obyvateli, v protikladu k pohrdavé, až rouhačské reakci *pánů* (vrchnostenských úředníků a snad i krajských hejtmanů). O úctě, jíž se tato soška v hřbitovním kostele Narození Panny Marie těšila, svědčí drobná mědirytina ze 17. – 18. století. Pod zobrazením korunované sošky Madony v ozdobných šatečkách, držící v pravé ruce žezlo a na levé žehnajícího korunovaného Ježíška s říšským jablkem, je česká orace: *Pozdravená buď rodičko Boží, Panno Maria! Tys ochrana všech, vzlášť od dávných let města Turnova.*[111] Četnější doklady mariánského kultu v Turnově jsou známy z 18. a 19. století.[112]

Po třech dnech byl z arestu propuštěn purkmistr a starší Vitacius. Po šestnácti dnech byli v noci propuštěni také ostatní a nařízeno jim, aby hned šli poděkovat prvnímu krajskému hejtmanovi. Tam byli jmenovitě zapsáni, přičemž se jim dostalo ujištění, že brzy dostanou *milost* od své vrchnosti. Později nařídil skalský hejtman, aby se turnovští měšťané dostavili k výlovu Novoveského rybníka. Vyhrožoval jim vězením, kdyby neuposlechli. *Žádný tam nechtěl jíti, zůstalo to tak.*[113]

V neděli 27. listopadu 1712 přijeli do Turnova krajští hejtmané *a přinesli od pana hraběte milost a byla horší, než kdy prve.* Ve skutečnosti však obsahovala stejné body jako návrh z roku 1707. Krajští hejtmané trvali na tom, aby se měšťané rozhodli tentýž den. Obec reagovala písemným vyjádřením: *My sme odpovídali písebně, že to obec přijíti nemůžem, poněvadž sme my sprostí lidé, sprostí řemeslníci, že tomu nemůžem srozumět, poněvadž němůž žádný lhůty míti, abychom se mohli uraditi co má bejti na věčnost, že se bojíme na sebe nářků od našich potomkův jako i my musíme naříkati naše předky, který nás zadali i naše privilejum, a brali sme odvolání k císaři p[ánu].* Aniž by něco zmohli, krajští z města odjeli.[114]

Vrchnost ovšem nenechávala nic náhodě. Hrabě z Valdštejna popsal místodržícím ve své žádosti o *zkrocení* turnovských poddaných obyvatele města v těch nejčernějších barvách. Setrvávají *in ihrer eingewurtzelter boßheit*, nemají respekt před žádnou autoritou a došlo to prý tak daleko, že se žádný jeho úředník nemůže v Turnově objevit bez ohrožení svého života. Tím jsou krácena vrchnostenská práva a příjmy. Hrabě prý nechce použít násilí, a proto prosí nejvyšší úředníky, aby v zájmu ochrany jeho práv podnikli příslušná opatření, *ne ibidem parva licet scientilla magnum tamen excitet incendium.*[115]

Vídeňská deputace

Představitelé města se poté rozhodli ucházet se o potvrzení svých privilegií přímo u panovníka. U jičínského magistrátu si nechali 9. prosince 1712 svá privilegia vidimovat a místodržícím zaslali žádost o povolení odvolat se k panovníkovi. Pořízen

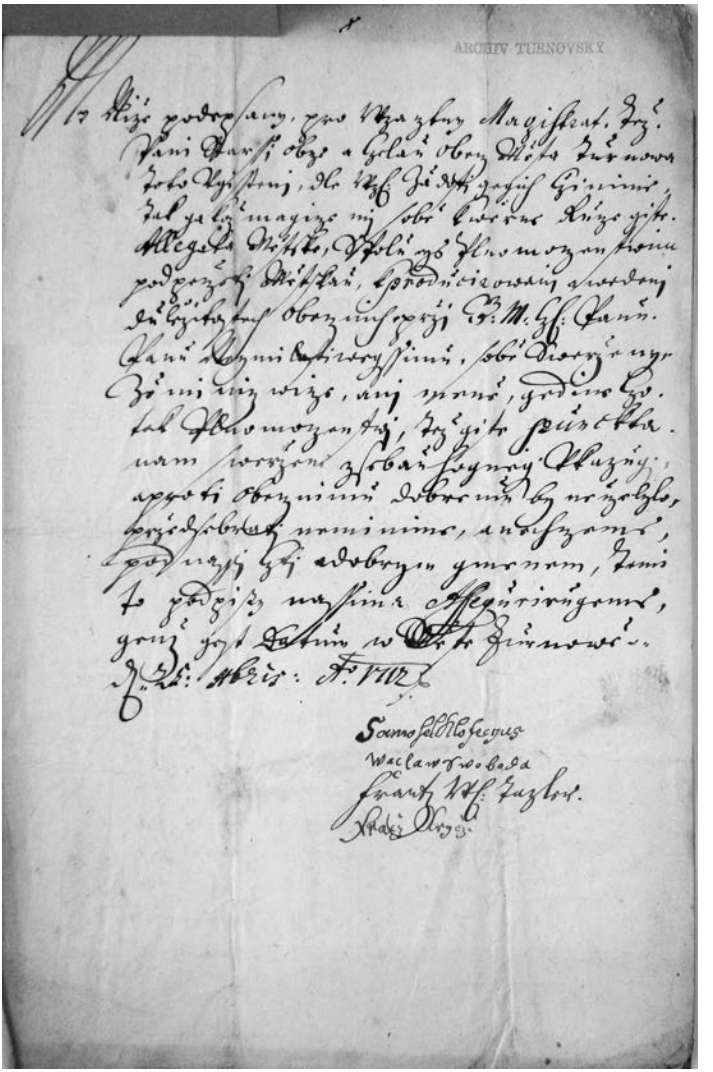

Prohlášení turnovských zplnomocněnců před cestou do Vídně z 25. 12. 1712. SOkA Semily, AM Turnov, sign. II-B-61.

byl rovněž německý překlad privilegií.[116] V první polovině prosince 1712 byli na cestě do Prahy zadrženi krajskými úředníky turnovští měšťané František Tázler a Václav Svoboda rynkovný. Spisy, které nesli místodržícím, jim byly zabaveny. Zatímco Tázler byl propuštěn a poslán domů, Svobodu až do Štědrého dne drželi v Praze. Jeho zatčení nařídili místodržící již v září. Byl totiž původně označen za

hlavního buřiče a odsouzen ke třem měsícům nucených prací v okovech. Se souhlasem vrchnosti byl propuštěn teprve po podepsání reversu, že nebude proti vrchnosti nadále nic konat ani radit.[117] Kristián Vejrych k tomu ve svých pamětech na vysvětlenou poznamenal: *bál se [Svoboda], že jednu vdovu spravil, bál se veliký potupy, že byla jeho žena ještě živa. Kurva mu zle sloužila. Strašili ho, že musí pro to krk dáti.*[118] Hlavní význam pro Svobodovo propuštění však měla zpráva krajských hejtmanů, z níž mělo vyplývat, že Svoboda nebyl *radelsführer*, ale vyslanec městské rady a obce k místodržícím a ke krajskému úřadu.[119]

Již 27. prosince vyslala obec do Vídně své zástupce. Vybráni byli Václav Svoboda kovář,[120] Samuel Klofecius, Franc Tázler a Franc Kryc. Tázler se podle svých později zaznamenaných slov takovému pověření bránil, nakonec se však rozhodnutí obce podvolil. Byl prý vybrán, protože uměl německy, Kryc se zase vyznal ve Vídni, byl tam usedlý jeho bratr.[121] Není bez zajímavosti, že Tázler byl dříve zaměstnán jako písař u buchhaltera valdštejnských panství Daniela Krauze, v jehož domě v Turnově bydlel a který roku 1707 od Krauze koupil.[122] Vyslanci před odchodem obdrželi plnou moc a podepsali prohlášení, že budou konat pouze v souladu se svým zplnomocněním a v zájmu obce.[123] Vedle konfirmace privilegií se měli ucházet také o *zlepšení a na nynější českou minci uvedení cla*, k čemuž byli vybaveni bianko listinou.[124] K dispozici dostali čtyři koně a nezjištěné množství peněz vybraných mezi měšťany. Podle pozdější zprávy prý v noci před odchodem z města učinili slib pod křížem u františkánského kláštera na turnovském náměstí. Již 5. ledna 1713 byli ve Vídni a spis s přílohami předali samotnému Karlu VI. v kostele Narození Panny Marie v Hietzing, v sousedství Schönbrunnu. V následujících týdnech pak marně čekali na císařskou rezoluci, v české dvorské kanceláři prý však byli neustále odbýváni a referendář české expedice Schwalbel ze Schwalbenfeldu jim vyhrožoval vězením, jestli se znovu objeví.[125]

V době vyslání poselstva do Vídně již postup měšťanů nebyl zcela jednotný. Během podzimních měsíců roku 1712 se někteří členové obce distancovali od dalších akcí a nepodpořili ani vídeňskou deputaci. Při pozdějším vyšetřování vypovídali vídeňští poslové, že plnou moc podepsala celá obec, kromě osmi až desíti měšťanů. Mezi podpisy 153 osob skutečně chybí mj. jména šesti radních: Daniela st. Svobody, Jana Navrátila, Jana Jiřího Hertla, Jana Durycha, Rudolfa Hertla a Samuela Lebedy.[126]

O úmyslu Turnovských žádat o potvrzení městských privilegií věděli v české dvorské kanceláři snad ještě dřív, než oni stačili supliku císaři předat. Už 29. prosince 1712 totiž o nich zaslali místodržící zprávu do Vídně, spolu s doporučením, aby žádost o konfirmaci byla *a limine* odmítnuta a vyslanci zatčeni a posláni k náležitému potrestání.[127] V tom duchu vydaný císařský reskript z 16. ledna 1713, adresovaný českým místodržitelům, žádost turnovských poddaných skutečně odmítl. V dalších věcech, kromě potvrzení privilegií, však mělo být Turnovským

umožněno obracet se na krajský úřad a k místodržícím. Znění přiloženého dekretu měli místodržící oznámit měšťanům i jejich vrchnosti. Osoby vyslané do Vídně se podle něj měly vrátit během tří dnů do Čech a zachovávat poslušnost své vrchnosti; v jiných jejich záležitostech bylo Turnovským nařízeno dodržovat instanční postup. Do Turnova bylo znění dekretu doručeno prostřednictvím krajského úřadu 7. února.[128]

Výzva k opuštění Vídně se pak opakovala 7. února.[129] Přítomnost turnovských poddaných ve Vídni nebyla z hlediska úřadů potřebná ani žádoucí. Oni však zřejmě považovali svůj úkol za splněný teprve tehdy, až císař privilegia potvrdí. Není zcela zřejmé, zda věděli o lednovém reskriptu, bezpečně však o něm věděl jejich právní zástupce. V reakci na císařovo nařízení, aby turnovští vyslanci opustili Vídeň, totiž Turnovany najatý dvorský agent Norbert František Hammerle žádal koncem ledna 1713 panovníka o svolení vydat z registratury dvorské kanceláře dva nákladně pořízené vidimusy privilegií, které Turnovští přiložili ke své suplice.[130] Pokus získat zpět cenné přílohy z odmítnuté supliky nebyl úspěšný, vidimusy vydány nebyly. Z dvorské kanceláře je odeslali místodržícím do Prahy spolu s příkazem, aby krajští hejtmané zajistili v Turnově originály těchto privilegií a předali je místodržícím.[131]

Vyslanci uzavřeli 20. února 1713 se svým vídeňským advokátem písemnou smlouvu, mimochodem zmiňující, že originál své plné moci pro něj museli nechat přeložit do němčiny. Zároveň se zavazovali jím vynaložené úsilí patřičně zaplatit.[132] Hammerlovi prý zaplatili 30 tolarů, jiný doktor práv, jenž jim slíbil sepsat nový spis císaři, prý dostal 50 tolarů.[133] Už 21. února 1713 obdržel císař od turnovských vyslanců novou supliku. Hned následující den byl vydán císařský dekret, který zopakoval výzvu, aby se turnovská deputace odebrala z Vídně domů. Její členové byli zároveň ubezpečeni, že nebudou ze strany úřadů po svém návratu nijak postihováni. Oni i celá obec byli vyzváni k povinné poslušnosti vůči vrchnosti: *im übrigen aber sie sammentliche Turnauer unterthanen alß leibeigene ihrer obrigkeit in allen gehorchen sollen.*[134] Tato formulace je pro další vývoj turnovského případu velmi důležitá. Právě na jejím základě totiž byl na turnovských poddaných následně vymáhán slib *kmetičné poddannosti*, jinak též *člověčenstvím zavázalé poddanosti.*

Peníze, které Turnovští zplnomocněnci měli k dispozici, zřejmě nestačily k uhrazení všech výdajů. Byli si proto nuceni vypůjčit. *Dosti sem vynadiviti se nemohl, že i vy vaše sliby tak špatně a mizerně držíte*, psal v září roku 1715 z Vídně do Turnova Františku Tázlerovi, Samuelovi Klofcovi a Václavovi Svobodovi kováři vídeňský měšťan Wenzl Kritz.[135] Vyzýval je ke splacení dluhu, který oni v roce 1713 ve Vídni učinili. Kritz totiž tehdy podepsal dlužní úpis, na nějž bylo turnovským vyslancům půjčeno 100 zl. na vyhotovení jejich spisu. Po dvou letech však neuspokojený věřitel již nechtěl déle čekat a právní cestou na Kritzovi vymáhal splacení dluhu, včetně úroků ve výši 15 zl. Kritz tedy žádal po adresátech, aby dluh i s úrokem splatili doručiteli upomínky.[136] Na své peníze ovšem musel čekat ještě několik dalších let.

V listopadu 1721, když obec prodávala grunt po zemřelém Samuelovi Klofcovi, obrátili se Tázler se Svobodou kovářem na městské úředníky s žádostí týkající se tohoto starého dluhu. Do té doby totiž byly zaplaceny pouze úroky ve výši 30 zl. Někdejší turnovští vyslanci proto žádali, aby z peněz utržených z prodeje Klofeciova gruntu, předtím než budou předány vdově, bylo jako Klofeciův podíl na onom dluhu uloženo 25 zl. *při právě města*.[137]

Pacifikace odporu v Turnově (únor – březen 1713)

Turnovští hledali podporu na všech stranách. Obrátili se dokonce na prezidenta české komory a místodržícího Františka Josefa Šlika s prosbou, aby se za ně přimluvil u svého bratra, nejvyššího kancléře Leopolda Josefa Šlika. Doslechli se prý totiž, že císař v jejich věci ještě nerozhodl. Kromě líčení svých dosavadních těžkostí poněkud netakticky odkazovali na privilegium vydané městu Jáchymem Ondřejem Šlikem v roce 1613, *poněvadž naše obdarování od V[aší] V[ysoce] Hr[aběcí] Ex[celence] slavné paměti vzáctné familie pochází.* V té souvislosti se Šlika tázali, zda bylo zrušeno i toto privilegium, ačkoliv je zapsáno v deskách zemských, odkud dostali jeho ověřený výpis.[138] Jen sotva bylo tomuto vysokému zemskému úředníkovi příjemné, když mu byl připomínán jeho vzdálený příbuzný, přední z českých rebelů, jenž roku 1621 skončil na popravišti.

Zatímco turnovští vyslanci čekali ve Vídni, pokoušely se úřady eliminovat v Turnově vliv těch měšťanů, o nichž se domnívaly, že jsou hlavními strůjci obecního vzdoru. Podle prosincové zprávy krajských komisařů povzbuzovali v říjnu 1712 Václav Hrachovec, Tomáš Bušek a Jiřík Kratochvíle ostatní měšťany, aby nepřijímali návrh nového privilegia, a vybízeli je k finančním příspěvkům, jež by pomohly k císařské konfirmaci starých privilegií. Místodržící tedy nařídili tyto tři osoby zatknout a v poutech poslat do Prahy.[139] Pod záminkou dopravy spíže do Prahy byl Václav Hrachovec vylákán vrchnostenským hejtmanem na hruboskalský zámek, kde byl 20. ledna 1713 zadržen a v poutech dopraven do krajského vězení. Poté si krajští hejtmané nechali předvolat Tomáše Buška, Jiříka Kratochvíleho a Jana Vitacia. Po příchodu na krajský úřad byli rovněž uvězněni. Poslední lednový den pak Hrachovce, Buška a Kratochvíleho poslali bez pout a bez zvláštní ostrahy do Prahy, do šatlavy na Novém Městě.[140]

Téhož dne vydala dvorská kancelář intimát místodržícím, aby prostřednictvím krajských hejtmanů nejdříve odebrali turnovské obci originály městských privilegií a poté aby je prohlásili za zrušená a neplatná.[141] Turnovským bylo toto nařízení oznámeno 12. února. Měšťané se však zdráhali privilegia vydat a odkazovali na to, že *p[an] hrabě má naše privilijum v knize přepsaný slovo od slova tak, jak v nich stojí,* a že dosud nevědí, jak se vede jejich uvězněným sousedům. Kdyby však přece museli originály vydat, pak pouze přímo císaři. Stejně reagovali také na příkaz krajských

hejtmanů ze 17. února, aby se dostavilo třináct vyjmenovaných měšťanů, včetně pěti konšelů a pěti obecních starších, a přinesli s sebou městské privilegium.[142] Bylo jasné, že Turnovští neustoupí – jejich nedůvěra vůči úřadům byla příliš silná. Těžko říct, zda si v tu chvíli uvědomovali, že další odpor je zbytečný. O neplatnosti jejich privilegií již bylo rozhodnuto. Neochota měšťanů vydat privilegia však nevyplývala pouze z jejich bojovného odhodlání. V kapitole o originálech privilegií bude doloženo, že listiny se tou dobou ve městě vůbec nenacházely. Nejspíš z taktických důvodů to však bylo zapíráno.[143]

Městský písař Adam Tomášek tehdy odmítal psát cokoliv ve prospěch městské obce, *že by se p[an] hrabě na něj rozhněval, že by ho z[e s]lužby propustil, že vodkad by se potom živil, že žádný řemesla neumí, že se mu n[e]učil.* Radní ho přesvědčovali, též předložením zápisu v jedné z městských knih, že městský úřad má právo vybrat si městského písaře sám. Kdyby se přesto ocitl v hraběcí nemilosti, dostane prý jako náhradu od města kus pole k doživotnímu užívání. V téže době se údajně další část radních odvrátila od zájmů obce a přichýlila se k těm, kteří byli na straně vrchnosti již dříve a kteří se nepodepsali pod plnou moc vyslancům do Vídně. Po oficiálním jednání na radnici se prý scházeli u primase a podávali písemná hlášení hruboskalskému hejtmanovi. Vrchnost tak měla potřebné informace o veškerém dění ve městě. Kristián Vejrych tyto *odpadlíky* přímo jmenuje: aktuár Franc Stehlík, primas Daniel starší Svoboda švec, další radní Jan Jiří Hertl, Jan Durych, Samuel Lebeda, Rudolf Hertl, rychtář Václav Salus, starší obecní Václav Svoboda rynkovný, měšťané Jan Šlechta, Mates Wolf a Václav Salus zlatník, Jakub Ber, Bubák, Mikuláš Budenšac a Jan Svoboda švec. Jediní z městských úředníků, kteří podle Vejrychova svědectví zůstali věrni obci, byli Václav Fišer a Samoel Gros.[144]

Úřední místa došla k přesvědčení, že vzpurné měšťany je nutno účinně pacifikovat, třeba silou.[145] O tom, co se poté na přelomu února a března v Turnově odehrálo, byli svými sousedy okamžitě písemně zpraveni vídenští zplnomocněnci. Znění tohoto listu z 8. března se dochovalo v německém překladu, zřejmě pořízeném podle originálu zabaveného při jejich zatčení v dubnu. Další informace podává rovněž Kristián Vejrych ve svých pamětech.[146]

28. února, ještě před rozedněním, byl Turnov obklíčen panskými myslivci, tak aby se nikdo nedostal z města. Kolem šesté hodiny ráno přitáhlo z Prahy asi 150 vojáků, kteří pak zůstali sešikováni na náměstí. Prý to vypadalo, jako by čekali ozbrojený odpor měšťanů. Spolu s vojáky přijel krajský hejtman hrabě Schütz. Měšťané byli svoláni na radnici, někteří konšelé a také jiní členové obce se však nedostavili. K uvítání komisařů byli vysláni dva radní Jan Jiří Hertl a purkmistr Jan Durych, spolu s dvěma sousedy Adamem Šteterem a Johanem Christmanem. Oba radní prý o sobě před krajskými hejtmany prohlašovali, že jsou nevinní. Dvanáct měšťanů, stejně jako purkmistr, pak bylo přes noc drženo v radních místnostech. Do domů těch, kteří se na radnici nedostavili, byli dáni na kvartýr vojáci s denní

porcí jedné libry masa a pinty piva. V domě městského písaře, který již dříve utekl z města, prý bylo ubytováno 30[!] vojáků, starší a mladší Vitacius, Samuel Gros a Václav Klofecius dostali po 12 mužích, Mikuláš Ecler, Litický a Jakob Pust po šesti, Pavel Černovický pět.

Na druhý den ráno byli všichni měšťané znovu předvoláni na radnici. Nedostavili se pouze nemocní, chyběli také Václav Meisner a Samuel mladší Vitacius, kteří se *ustranili, že dyby na nás něco těžkýho přišlo, že půjdou k císaři pánu s městským písařem.* Vojáci prý stáli kolem radnice, jako by ji chtěli vzít útokem. Na otázku *pánů krajských,* proč nechtěli v souladu s vydaným příkazem složit svá privilegia, nikdo neodpověděl, *žádný z ouřadu ani pulmistr huby neotevřel.* Kristián Vejrych k tomu ve svých pamětech s výčitkou poznamenává, že úkolem městských úředníků by v takové chvíli mělo být *obec zastávati a sousedy hájiti. […] Oni pak ještě místo zastávání se přištívali, aby byli neviní ušetřeni. Dřívej sobci se dycky srovnali a […] potvrzovali snešení ouřadu a celý obci uďali jako nedobří páni a nás sprostý sousedy nechali v štychu, sami se ze všeho vytáhli, neuďali tak jak sou se císaři pá[nu] podepsali.* Celá obec byla vyzývána k vydání privilegií a k otevření *depozice*. Purkmistr i ostatní radní tehdy prohlašovali, že o privilegiích nic nevědí – byla prý svěřena primasovi a písaři. Ovšem primas na radnici nebyl, vydával se za nemocného, a písař odešel před dvěma týdny z města. Nikdo jiný z měšťanů prý klíče od depozice neměl. Myslivci a hajní byli tedy vysláni přinést z mlýnů železná páčidla a tyče, aby mohla být depozice otevřena násilím. Teprve tehdy, v obavách před škodami na kamenném ostění, přiznal bývalý písař Jan Subitan, že má klíč, jejž mu svěřil nynější písař před svým odchodem. Po otevření depozice vojáci rozbili truhly, kde bývala privilegia, a sekretářovi krajského úřadu přinesli do radních místností zásuvky, v nichž se domnívali ony listiny najít. Byly tam však pouze staré zhostní listy. Krajský hejtman pak prý před shromážděnými prohlašoval, že císař při nástupu na trůn *musí všechny svobody zanechati a cky zemský že musí potvrditi a při všech svobodách všechny města zanechati.* Jsou-li tedy turnovská privilegia zanesena v deskách zemských, jsou v právu. Po diskrétním upozornění hruboskalského písaře Hanyše se však krajský hejtman začal ze svého neopatrného tvrzení vymlouvat. Postupně pak byli předváláváni jednotliví měšťané, nejdříve Jan Kobus a Jan Christman; tázali se jich, kde přechovávají originály privilegií a s jakým svolením jeli do Jičína privilegia vidimovat. Poté byli spoutáni a v železech odvedeni na pivovar. Potom byli takto potupně vedeni také Samuel a Vencl Vejrychové, Václav Vodsloň a dalších zhruba 16 lidí. Všichni prohlašovali, že budou držet spolu.

Ostatní, kteří se odvolali k císaři nebo odkazovali na turnovské zplnomocněnce ve Vídni, byli drženi v depozici a hlídáni silnou stráží. Přes padesát osob tam bylo natěsnáno tak, že si prý nemohli ani sednout. Teprve kolem půlnoci za nimi přišel vojenský hejtman a na jejich prosby pustil větší část zadržovaných do radní světnice, ovšem v poutech a s ozbrojenými hlídkami u dveří. Dokonce i na záchod byli voděni

v páru, tak jak byli spoutáni, pod dohledem stráží. Na radnici, bez kontaktu se svými rodinami, byli zadržováni od 1. do 6. března.

Další den, 2. března, byli vojáci nakvartýrováni také do domů těch, kteří byli uvězněni. Situace se zřejmě komplikovala i v očích krajského hejtmana. Další postup proto konzultoval s místodržícími, jak dokládá zmínka o poslu, který 3. a 4. března jezdil mezi Turnovem a Prahou.[147] Ve snaze uklidnit situaci byl 5. března na radnici vyvěšen patent v českém a německém znění, že krajský hejtman je k jednání zplnomocněn císařem.

6. března ráno byli vězni z depozice vyvedeni ven, a když se jich ptali, kde jsou privilegia, znovu odpověděli, že nevědí. S početným vojenským doprovodem byli poté dovedeni na pivovar. Zde pak bylo více než 30 z nich zmrskáno lískovými pruty až do krve. Přihlížející zadržení žádali přítomného turnovského děkana, aby dal rozhřešení Kobusovi a Christmanovi, zbitým téměř k smrti. *Žádali sme ho všichni, aby je vyzpovídal, aby jako hovada neumřeli. On jíti nechtěl a tak nebozí stlučení museli jako psi ležeti na slámě. Děkan se menoval Karel Korvín.*[148] Devět osob bylo po tomto bití spoutáno provazy a odvedeno vojáky do vězení na Hrubou Skálu, další čtyři byli v železech posláni do Nymburka.

7. března bylo dalších patnáct osob, z nichž několik přijalo Tělo Páně, v provazech a železných poutech rozvezeno do arestů na valdštejnských panstvích – do Bakova, Doks, Bělé a Mnichova Hradiště. Samuel Vejrych, Václav Vejrych, Lorenc Meer, Václav Jikavec, Samuel Čejka, Daniel Zábranský byli odvezeni do Prahy. Celkem bylo tehdy uvězněno přes padesát turnovských obyvatel.

Vězni na Hrubé Skále byli drženi v naprosté tmě a teprve třetí den dostali trochu chleba. Skalský hejtman zakázal strážím kohokoliv z města pouštět k vězňům nebo jim přinášet jídlo. Dostávali pouze zapáchající vodu z kašny a zkažený chléb, *a tak sme takovou psotu a smrad museli trpět tři a dvaceti neděl.* Pouze v noci prý podplacené stráže nebo někteří ze zámecké čeledi dávali vězňům něco z jídla, které jim bylo posláno od rodin. Ženy vězněných, které se odvážily až k zámku, byly odháněny kamením. Teprve o Velikonocích, když úředníci odjeli do Turnova, umožnily stráže přijít příbuzným až k oknu do vězení.[149]

Text císařského reskriptu z 21. února 1713 obdrželi boleslavští krajští hejtmané 15. března. O tři dny později se hejtmané písemně dotazovali místodržících, jestli mají dekret oznámit Turnovským obvyklou cestou, tj. písemně formou intimátu, nebo ústně před celou obcí. Domnívali se, že písemná intimace nebude mít u turnovských měšťanů patřičný účinek. K tomu, aby se do Turnova mohli dostavit osobně, oznámit svolané obci znění dekretu a trvat na jeho uposlechnutí, však požadovali doprovod většího počtu Valdštejnových myslivců. Ti by zabránili všelijakým nesnázím, které by prý mohly lehce povstat.[150] Místodržící tedy rozhodli, aby byli krajští hejtmané při oznámení reskriptu v Turnově osobně přítomni a doprovod aby si předem vyjednali s turnovskou vrchností.[151] Stojí za povšimnutí, že v podtextu

listu krajských hejtmanů byli Turnovští líčeni jako neposlušní poddaní bez dostatečného respektu před královskými úřady, kteří se podvolí teprve ozbrojené moci. Když po svém příjezdu do Turnova krajští hejtmané vyzvali ke shromáždění obce na radnici, řada obyvatel z města utekla. Poddanost prý tehdy přijalo jen kolem třiceti osob. K písemnému slibu prý byly bez úspěchu nuceny také ženy nebo děti arestovaných. Krajští hejtmané tedy museli odjet s nepořízenou, dekret zanechali na radnici. Jeden z rychtářů jej pak každé ráno vyvěšoval na radnici, přes noc si bral dekret domů.[152]

Zatčení vyslanců ve Vídni (duben 1713)

Když po jednom z marných dotazů na vyřízení své žádosti odcházeli 9. dubna 1713 odpoledne Franc Tázler, Franc Kryc a Pavel Černovický z české dvorské kanceláře, byli na ulici zadrženi oddílem vídeňských *rumlknechtů* a odvedeni do jejich strážnice.[153] Zde byli zamčeni do želez a v prvních dnech bez jídla a vody vyslýcháni, u koho ve Vídni mají uložené originály privilegií. Podle informací, jež měly úřady k dispozici, se ve Vídni zdržovalo celkem sedm *vzpurných turnovských poddaných*, ale čtyři z nich prý z města již odešli. Nepodařilo se tedy zatknout turnovského vyslance Samuela Klofecia, Václava Svobodu kováře, Jan Jiřího mladého Hrachovce a Johana Klerika.[154]

Teprve na Zelený čtvrtek 13. dubna byli v doprovodu několika strážných odvezeni zadržení vyslanci z Vídně do Prahy, kam dorazili 20. dubna. Mezitím byl vydán císařský reskript, který informoval pražské místodržící o nařízení převézt zadržené do Prahy a tam s nimi zahájit proces u apelačního soudu a přivést je tak k náležitému trestu. Staroměstský hejtman byl instruován, aby vězňové byli drženi odděleně a rovněž aby nepřišli do styku s ostatními vězni z Turnova.[155] První noc strávili na Starém Městě. Poté byl Tázler převezen na Nové Město, kde byl zprvu dán do *sousedského arestu* a po několika dnech na základě místodržitelského nařízení přesazen do podzemní kobky, kde zůstal až do 18. září 1713. Tehdy byl kvůli hrozícímu moru spolu s dalšími třinácti Turnovany propuštěn.[156] Pavel Černovický byl vsazen do šatlavy na Hradčanech, odkud 28. dubna žádal místodržitele o propuštění prohlašuje, že působil ve Vídni jako kamenář (steinschneyder) a spolu s turnovskými deputanty byl zajat omylem.[157] Franc Kryc byl v Praze uvězněn na Novém Městě, kde již od počátku roku seděli Hrachovec, Bušek a Kratochvíle. Krycova žádost o propuštění, že prý šel do Vídně jen jako průvodce, kvůli výdělku, byla předána apelaci k vyjádření. Hruboskalský hejtman však krajskému úřadu o Krycovi referoval jako o spojenci turnovských spiklenců, který se do té doby živil kamenářstvím, nikoliv jako průvodce nebo posel. Než ale bylo rozhodnuto, Kryc v žaláři zemřel.[158]

Další císařský dekret byl vydán 14. června. Instruoval místodržící, aby nařídili provést výslechy vězňů, vše nechali bedlivě vyšetřit apelačním tribunálem a prověřili,

jaká turnovská privilegia nebo jiné dokumenty se nalézají v deskách zemských.[159] Když koncem srpna vyšetřování skončilo, žádali pražští vězni znovu o propuštění z arestů, také s ohledem na hrozící morovou nákazu.[160] Právě kvůli moru a k zamezení možných škod na živnostech vězněných Turnovanů rozhodli místodržící, na základě vyjádření apelace, pražské vězně propustit. Magistrátům pražských měst byly v té věci intimovány příslušné pokyny.[161] Domů se však pražští vězňové dostali až po dalších čtyřech týdnech, které museli strávit před Turnovem v povinné karanténě.[162]

Ostatní však zůstávali sedět v různých arestech na území Boleslavského kraje. Když se dozvěděli o propuštění svých sousedů, žádali o totéž. Krajští úředníci jim však museli sdělit, že teprve nedávno odeslali zápisy z výslechů, jak měli nařízeno, a dokud z místodržitelství nedorazí příslušné pokyny, nemohou nikoho svévolně propustit.[163] Naopak místodržící si na únorovou supliku 53 měšťanů a 3 vdov, vězněných téměř jeden rok, vyžádali zprávu krajských hejtmanů.[164] Na rozhodnutí museli tito arestanti čekat další tři měsíce až do května. Situace v Turnově se stále neuklidňovala. Hrabě z Valdštejna si stěžoval u apelace na trvající vzpurnost svých poddaných, kteří se prý tajně scházejí.[165] Valdštejnova stížnost, zdá se, nebyla zcela bezdůvodná. Z února 1714 se totiž dochoval pas pro Jiříka Kratochvíle a Samuela Klofce na cestu do Rokycan, Plzně a zpět v blíže nespecifikovaných důležitých obecních záležitostech. Kvůli moru se právě do těchto měst přestěhovaly v říjnu 1713 pražské úřady – místodržitelství do Plzně, apelační soud do Rokycan.[166]

Incident na Rohozci (květen 1713)

V samé blízkosti Turnova, za řekou Jizerou, se nacházelo sídlo Albrechta Maxe hraběte Desfours, zámek Hrubý Rohozec. Sousedství cizí vrchnosti vyplývalo z někdejšího rozdělení města mezi přilehlá panství. Albrecht z Valdštejna, od roku 1623 jediný pán Turnova, prodal rohozecké panství (ovšem bez rohozecké části města Turnova) jako frýdlantské léno svobodnému pánovi Mikuláši Desfours. Po Valdštejnově smrti získal Desfours panství Rohozec i další statky v Pojizeří od panovníka do dědičného držení.[167] Turnov se tak ocitl na severním okraji nově vzniklé domény Maxmiliána z Valdštejna a jeho dědiců.

Krajští hejtmané se na jaře 1713 dozvěděli, že na rohozeckém panství se prý ukrývají uprchlí turnovští poddaní. Předpokládalo se, že mezi nimi budou také Turnované, kteří odešli z Vídně dřív, než mohli být v dubnu toho roku spolu s ostatními zatčeni. Bylo proto nařízeno tyto uprchlíky vypátrat a poslat k vyšetřování do Prahy. Krajský úřad pověřil hruboskalského hejtmana Kröschla (Groschla) po uprchlících pátrat a zajistit je.

Když 2. května 1713 při vizitaci hospodářství v Nudvojovicích obdržel hruboskalský hejtman Kröschl zprávu, že se zběhlý vídeňský vyslanec Johan Klerik spolu

s měšťanem Vorlem nacházejí u řezníka Vencla Uhlika na rohozeckém panství, narychlo povolal několik sedláků z Modřišic a kolem desáté hodiny v noci se s nimi vydal do Daliměřic nedaleko rohozeckého zámku. Do řezníkovy chalupy se však nemohli dostat, dveře a okenice byly zavřeny. Hospodyně jim nechtěla otevřít, protože prý vrchnost vydala přísný zákaz. Hejtman na to nedbal a nechal dům otevřít násilím. Tam zastihl Vorla, který se však stačil schovat do pevně uzavřené komory. Hospodyně nezvané hosty ohrožovala nožem a tak se jí podařilo utéct do vsi, kde udělala strašlivý povyk, že jejich dům přepadli lupiči. Vesničané přiběhli s křikem k domu a třikrát vystřelili z ručnice na hejtmana a jeho lidi, nikoho však nezasáhli. Hejtman pak musel s nepořízenou odejít.

Hrabě Desfours po tomto incidentu napsal hraběti Valdštejnovi, že to považuje za porušení článků zemského zřízení[168] a žádal proto Valdštejna o vysvětlení. Hrabě z Valdštejna však celou záležitost postoupil krajským hejtmanům, aby bylo o věci rozhodnuto výše. Součástí jeho spisu nebyl jen Desfoursův list, ale také zpráva hruboskalského hejtmana o tom, co se na Rohozci událo. Krajští hejtmané uvedli ve své zprávě místodržícím, že hruboskalský hejtman pouze vykonal, co mu nařídili. O porušení článků zemského zřízení se tedy nejednalo, naopak hrabě z Valdštejna by prý mohl potahovat hraběte Desfours k zodpovědnosti, protože ten podporoval vzpurné turnovské poddané, přechovával turnovské buřiče na svém panství a údajně i na svém zámku.[169] Místodržící proto nařídili, aby hrabě Desfours poslal ke krajskému úřadu uprchlé turnovské poddané, pokud se zdržují kdekoliv na jeho panství. V případě, že se na rohozeckém panství nalézají také turnovská privilegia, mělo s nimi být naloženo podobně.[170]

Komise v Bělé (květen 1714)

Se souhlasem hraběte z Valdštejna bylo rozhodnuto svolat na jeho panství Bělá pod Bezdězem novou komisi, jež turnovskou kauzu vyšetří. Jejími členy, jmenovanými prezidentem nad apelacemi, se stali apelační radové hrabě Millesimo, Wecker a Paroubek. Je nutné zmínit, že úkolem této komise již nebylo vyšetřovat spor mezi obcí města Turnova a hrabětem z Valdštejna jako její vrchností, nýbrž obnovit vyšetřování *tvrdošíjných poddaných* a dovést je k poslušnosti.[171]

Na ráno v sobotu 5. května 1714 byli do Bělé povoláni všichni turnovští sousedé. Bylo tam svezeno také 53 měšťanů, vězněných již od počátku března 1713, kteří dosud neúspěšně prosili o propuštění.[172] V neděli 6. května se zhruba 35 nejmenovaných měšťanů, kteří sepsali bez vědomí ostatních členů obce jakýsi memoriál, nechalo slyšet, *že oni ubezpečnost mají, že svobodní zůstanou.* Před komisaře byli tito měšťané předvoláni zvlášť a po slibu poddanosti byli propuštěni domů. Ostatní byli na základě císařského nařízení z 22. února 1713 nuceni pod hrozbou přísnějšího trestu slíbit vrchnosti poddanost a pravé člověčenství. *A ihned přes 100 měšťanův*

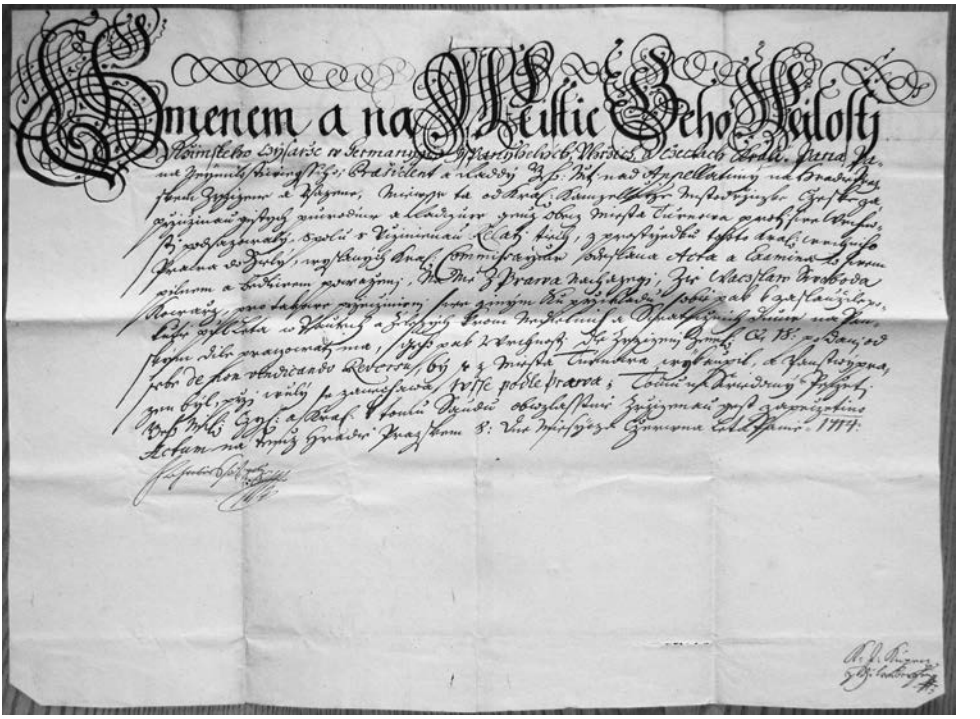

Rozsudek apelačního soudu nad kovářem V. Svobodou z 8. 6. 1714.
SOkA Semily, AM Turnov, sign. II-B-86.

(mimo vejš jmenovaných vězňův, kteří mezi nás pustiti se dovoliti chtíti neráčilo) všichni na své kolena přes čtyrykráte padli a vys[oce] slav[nou] komisí s pláčem a namnoze slz vyléváním s sepatýma rukami pro nejsvětějších pět ran Krista Pána a všechny svatý, též pro milosrdenství Boží, s srdcem bolestí klečíce prosili, by ráčili to, pokudž za možné, od nich mil[ostivě] odvrátiti a na ně tak těžké břemeno s člověčenstvím zavázané poddanosti nežádati. Pakli jináč býti nemůže, aspoň nám ubohým tu jedinkou milost učiniti a dovolení dáti, bychom se toliko o pouhou milost k Jeho Císařské a Královské Milosti panu, pánu nejmilostivějšímu nejpodanějc ucházeti mohli, jsme pro odplatu Boží prosili.[173] Po vykonaném slibu byli téměř všichni vězňové propuštěni.

Terminologie v oblasti poddanských vztahů

Na tomto místě je vhodné učinit odbočku a vysvětlit některé pojmy z oblasti poddanských vztahů, které se v souvislosti s turnovským případem objevují. V prů-

běhu 20. století probíhala mezi historiky diskuse o charakteru postavení poddaných ve střední a východní Evropě v období raného novověku, s důrazem na 17. – 18. století. Cílený výzkum této problematiky totiž postupně odhaloval značné regionální rozdíly. Jádrem diskuse byla především otázka, nakolik v odborné literatuře běžně užívaný termín *nevolnictví* (něm. *Leibeigenschaft*), resp. *druhé nevolnictví*, vystihuje postavení poddaných nejen v typicky nevolnických oblastech robotního velkostatku na východ od Labe, ale také např. v Uhrách nebo v českých zemích.[174] Postupně převládl kompromisní názor, formulovaný např. J. Válkou, že termín *nevolnictví* lze použít pro označení utužené formy poddanství, která však může podle doby a místa nabývat různých forem. Typ tohoto vztahu mezi vrchnostmi a poddanými v českých zemích označil za *nevolnictví středoevropského typu* a zároveň podal jeho charakteristiku: *Český typ ‚druhého nevolnictví' se tedy vyznačuje poměrnou volností v rámci pozdněfeudální struktury, která má všechny znaky druhého nevolnictví. Je to typ, kde si sedláci udržují svůj majetek, určitá majetková práva (emfyteusi), značnou tržní aktivitu, ale kde jsou omezeny jejich svobody, které měli ve stadiu ‚poddanství'. Je to zřejmě jeden z ‚nejmírnějších' typů druhého nevolnictví.*[175]

Na rozdíl od německojazyčného prostředí, kde je používán dobový termín *Leibeigenschaft*, byla česká diskuse komplikována právě použitím termínu *nevolnictví*. Toto slovo totiž bylo pro utužené poddanské postavení (ve smyslu *Leibeigenschaft* = *nevolnictví*) zavedeno až literaturou 19. století a zvláštní oblibu si získalo zejména po druhé světové válce v marxistickém dějepisectví. Nešlo přitom o novotvar; ze staré češtiny byl pouze vzkříšen výraz *nevolník* – nesvobodný člověk, otrok. V pozdějších pramenech, ze 17. – 18. století, se tento český termín v kontextu poddanských vztahů nevyskytuje.[176] Až Jungmann ve svém Slovníku vykládá a překládá *nevolník* = *nesvobodný, otrok, vězeň, rab, Unfreier, Sklave* a zvláště pak *otrok* = *chlap, nevolník, mancipium, servus, Knecht, Leibeigener, Sklav*.[177] Snad právě Jungmannova autorita přispěla k postupnému zavedení termínu *nevolník* jako plnohodnotného ekvivalentu německého výrazu *der Leibeigene*. Z důvodu jisté významové rozkolísanosti a především kvůli ideologické zátěži pojmu *nevolnictví* se jej někteří čeští autoři po roce 1989 ochotně vzdali, vedeni snahou najít vhodný termín vycházející z dobového českého výraziva.

Při snaze o výklad dobové terminologie v oblasti poddanských vztahů v českých zemích se obvykle vycházelo z pevněji ukotveného německého termínu *Leibeigenschaft*, jenž se v pramenech běžně vyskytuje. Zásadním úkolem bylo stanovit vztah, resp. popsat případné rozdíly mezi pojmy *Leibeigenschaft* a *Untertänigkeit*. Válka rozlišil *Untertänigkeit (poddanství)* jako vztah vyplývající z držby půdy, včetně příslušných povinností, zatímco *Leibeigenschaft* podle něj vyjadřoval osobní vazbu poddaného na vrchnost a z ní vyplývající vrchnostenská práva nad poddanými.[178] Jak však upozornili jiní, nebyly oba termíny zcela vyhraněné, jejich skutečný význam

se mohl různou měrou prolínat až splývat. Obsah termínu *Leibeigenschaft* totiž nebyl v českých zemích v období raného novověku přesně definován.

Na základě dobových pramenů, slovníků, právních a publicistických textů uvedl J. Mikulec několik významových rovin, v nichž byl tento výraz v 17. a 18. století v Čechách užíván:

1) *jako synonymum poddanství*,

2) *jako označení vázanosti poddaných k panství*,

3) *jako název pro silnou závislost poddaných na vrchnosti, která se rovná či blíží otroctví,*

přičemž poslední význam shledal v soudobých textech jako nejčastější. Možnost širokého výkladu tohoto klíčového pojmu, resp. absence jeho přesného vymezení, byly podle Mikulce jedním z projevů gradující krize vrchnostensko-poddanských vztahů v Čechách té doby.[179] Německý termín *Leibeigenschaft* navíc neměl plnohodnotný český ekvivalent. Jakkoliv se mu obsahově velmi přibližoval český termín *člověčenství*, nelze mezi ně klást rovnítko. Josef Válka v tom podobně spatřoval důsledek ustrnutí vývoje české sociální, právní a správní terminologie. Ta podle něj v průběhu 17. a 18. století již nedokázala jednoznačně vystihnout a pojmenovat měnící se nuance vztahů mezi vrchnostmi a poddanými.[180] O tom, že jisté potíže s pojmenováním reálných poddanských vztahů v Čechách měla v 17. a 18. století i terminologie německá, svědčí nejen nechuť k pojmu *Leibeigenschaft* v některých dobových úvahách o postavení českých poddaných, ale také komplikovaná jednání před vydáním patentu *o zrušení nevolnictví* z roku 1781.[181]

Ve své době byl německý termín *Leibeigenschaft* chápán jako pojem pro těžší formu poddanosti. Český termín *člověčenství* se však v soudobých pramenech, na rozdíl od německého *Leibeigenschaft*, neobjevuje jako prostý výraz pro utuženou formu poddanství. V těchto textech je používán pouze ve formulacích, že určitá osoba složila *slib pravého člověčenství* a nachází se *v pravým člověčenstvím zavázalé poddanosti* a je tedy *pravým člověčenstvím poddaná*. Používání slova *člověčenství* ve větných vazbách nebylo zcela pohodlné. Na jeho základě nebylo navíc možné vytvořit univerbalizované pojmenování pro osobu, jež se v tomto postavení nacházela. Proto bylo jako synonymum pro takovou poddanost užíváno sousloví *kmetičná (kmetničná) poddanost* a lidé v takovém postavení byli označováni jako *kmetiční poddaní*. Tento opisný termín měl vyjadřovat, že takoví lidé jsou poddaní stejným způsobem jako poddaní na vsích, tedy *Leibeigenschaft = kmetičná poddanost = selská poddanost.*[182] Obsah termínu *kmetičný poddaný* se však zároveň částečně prolínal s pojmem *dědičný poddaný.*[183] Na to ukazuje také zmínka z doby jednání první komise mezi Turnovskými a Valdštejnem. Advokát Lhotský tehdy upokojoval turnovské radní, že titulování hraběte z Valdštejna jako *Grundobrigkeit* nemůže městské obci škodit, poněvadž nevypovídá o jejich poddanosti, nýbrž odkazuje na vlastnictví půdy, na níž město leží. Měšťané se zřejmě obávali, že takové oslovení vrchnosti v jejich písemných podáních by je mohlo bezděky zavazovat.[184]

Stojí za pozornost, že v prvním vydání Vusínova trojjazyčného slovníku ze samého počátku 18. století je termín *člověčenství* překládán pouze jako *humanitas, vel humana natura, die Menschheit*, zatímco ve třetím vydání téhož slovníku ze 40. let 18. století se vedle uvedeného významu nově objevuje také další heslo *člověčenství pravé, aneb otroctví, mancipatus, die Unterthänigkeit*.[185] Zde se potvrzuje výše uvedený Válkův názor o limitovaných schopnostech tehdejší češtiny jasně popisovat oblast sociálně-právních vztahů.

Nové privilegium (15. května 1714)

Poté, co většina turnovských měšťanů slíbila poslušnost a poddanost před komisí na Bělé, byla obec donucena učinit slib znovu 15. května na radnici v Turnově. Hraběte z Valdštejna zde zastupoval přední člen komise, apelační rada hrabě Millesimo, přítomni byli také zbylí dva komisaři. Bezprostředně po složení slibu, když se měšťané již rozcházeli, vjel do města posel, *hned od mostu zvostra na pěkným koni jako nejaký kurýr na poštovskou trubku troubil a pořád k rathauzu přijel a na rathaus do míst radních vešel a těm pánům komisařům od milostivé vrchnosti zase propuštění z poddanosti nové privilegia přinesl, které hned před celou obcí čtěné byly.*[186] Podobné efektní divadlo, kdy je napětí stupňováno až do poslední chvíle, bylo v té době s oblibou inscenováno i jinde.[187] V písemném reversu, vzápětí složeném, Turnovští nové privilegium přijali a zavázali se poslušností vůči své vrchnosti. V případě nedodržení reversu, byť jednotlivcem, hrozilo celé obci opětovné uvržení *do kmetničné poddanosti a závazku pravého člověčenství.* Podpis reversu, resp. písemný slib poslušnosti, byl ze strany úřadů chápán jako mimořádně důležitý akt. Svůj podpis k němu museli později připojovat také nově přijímaní měšťané.[188]

Listina, v níž František Josef z Valdštejna uděloval městu Turnovu nová privilegia, byla vydána 15. května 1714 na Mnichově Hradišti. Privilegium spolupečetili jeho bratr Jan Josef z Valdštejna a Kajetán Krakovský z Kolovrat, hejtman guttensteinského regimentu. Originál listiny se nezachoval, text je znám pouze v soudobém opise.[189] Vzhledem k tomu, že existence tohoto privilegia nebyla v novější literatuře k tématu zaznamenána,[190] bude vhodné věnovat se jeho obsahu podrobněji.

V úvodu listiny bylo zmíněno císařské nařízení z 30. ledna 1713 o zrušení vrchnostenských privilegií města Turnova a císařský reskript z 22. února 1713, jímž měl panovník prohlásit Turnovské za *kmetičné poddané* hraběte z Valdštejna. Poté, co složili slib poddanosti a reversem se zavázali k poslušnosti, se hrabě rozhodl udělit jim k pomoci obce a k zvelebení jejich živností nové privilegium.

Předně byli turnovští poddaní propuštěni z kmetičné poddanosti (člověčenství), což vrchnost formulovala tak, že radní a celou obec *z té kmetičné a s pravým člověčenstvím mně patřící poddanosti […] propouštím a je do předešlého způsobu poddanosti mně patřící uvrhuji a postavuji.* Vzhledem k tomu, že v očích hraběte byli vinni

jen někteří měšťané, a to různou měrou, uvalil jmenovitě na grunty 120 domnělých viníků povinnost roboty při dvorech na Valdštejnsku nebo v Nudvojovicích. V připojeném seznamu byli rozděleni do tří kategorií po dvou, čtyřech a šesti dnech ruční roboty ročně o žních a při senoseči. Tomu, kdo by tuto robotu odmítl vykonávat, hrozilo opětné uvržení do kmetičné poddanosti. Městský úřad byl pověřen dohledem na to, aby robotní povinnost přecházela i na nové majitele příslušných gruntů. Jména zběhlých a vězněných nebyla v seznamu uvedena s tím, že o nich rozhodne vrchnost později.

Městskému úřadu byla zachována pravomoc přijímat svobodné lidi za měšťany. Osoby z vyšších stavů se však v Turnově mohly zakupovat pouze se svolením vrchnosti. Městská rada rovněž mohla vydávat zhosty turnovským obyvatelům. Vrchnost si ovšem vyhradila právo nařídit v půlroční lhůtě vyprodání poddaného z města. Z každého 100 zl. za prodaný grunt měl pak zaplatit 5 zl. vrchnosti a 5 zl. obci.

Měšťanům bylo přiznáno právo svobodně nakládat se svým majetkem v Turnově i na jiných panstvích vrchnosti, za podmínky zachování celistvosti gruntů. Oddělování rolí od gruntů se mohlo dít pouze se souhlasem vrchnosti nebo jejích úředníků, aby nedocházelo ke zmatkům v evidenci vyměřených urbárních platů. Turnovští mohli svobodně kšaftovat (v rámci určených podmínek), bylo však zapovězeno odkazovat nemovitosti k záduší. Kšaftující mohl také svobodně určit poručníka svých dětí; když nebyl poručník stanoven v závěti, měl jej jmenovat městský úřad. Cizí člověk, který by se stal majitelem gruntu v Turnově, byl povinen se ve městě usadit nebo grunt prodat jiné, vhodné osobě. Odumřelý grunt měl připadnout obci, která pak byla povinna předložit vyúčtování z jeho prodeje vrchnosti.

V privilegiu bylo rovněž výslovně stanoveno, že po předvolání bude kdokoliv povinen dostavit se na vrchnostenskou kancelář a řídit se tím, co mu tam bude jménem vrchnosti předneseno.

Další body privilegia se týkaly hospodářských a majetkových práv. Vrchnost se vzdávala ve prospěch obce tržného z jarmarků, měšťanům bylo potvrzeno užívání lesa Farářství a přilehlých luk, stejně jako Podhruštického rybníčka, z něhož byla v trubkách vedena voda do města. Potvrzeno bylo také užívání lázně a přilehlé strouhy a stanoveny poplatky za obchod se solí, vinný šenk, vinopalné kotle a masné krámy. Vrchnost se při té příležitosti zavazovala nepálit ve vlastní režii.

V závěru pak vrchnost, na základě údajné žádosti měšťanů, vymezila k pobytu židů v Turnově výhradně osm domů, které v té době již obývali.

Obsah privilegia vycházel z návrhů, jimž se Turnovští před lety tak urputně bránili. Uvalení robotní povinnosti však bylo v Turnově něčím zcela novým. Nejméně sto uplynulých let nemuseli žádné nucené práce ve prospěch vrchnosti vykonávat.[191] Je zřejmé, že z hlediska vrchnosti měly tyto nové roboty pouze prestižní charakter; byly fyzickým vyjádřením pokoření vzpurných měšťanů. Tento trest však neposti-

hoval pouze konkrétní osoby, měl zůstat vázán na příslušném gruntě i po změně majitele. Přesto prý byly stanovené roboty odpracovány jen v prvním roce, v dalších letech už vyžadovány nebyly.[192] To jen dokládá, že ekonomické důvody pro zavedení robot byly velmi slabé.

Šlechtické rodiny v Turnově

Na základě vrchnostenského nařízení zanedlouho předvolal městský úřad na radnici Maxe Jiřího Jeníka z Gemsendorfu a Rudolfa Maxe Litického, osoby stavu rytířského sídlící v Turnově, kteří měli podobně jako předtím ostatní měšťané podepsat revers o poslušnosti a přijmout robotní povinnost uvalenou na jejich turnovské grunty. Jeník i Litický však odmítli revers podepsat a naopak sepsali společné ohrazení, které pak turnovští radní odeslali prostřednictvím hruboskalského hejtmana vrchnosti.[193]

Osoby z řad nižší šlechty měly mezi turnovskými obyvateli zvláštní postavení. Ačkoliv zůstávaly osobně svobodné, zakoupením městského gruntu se musely zavázat také k povinnostem, jež vyplývaly z jeho držby, jak vůči vrchnosti, tak vzhledem k městu.[194] Zatímco v 16. století a v předbělohorském období se v Turnově objevuje řada vladyckých rodin, v průběhu 17. století z města postupně mizí. Často se jednalo o vrchnostenské úředníky, kteří turnovský grunt vyženili nebo zakoupili. Málokdy však jejich rodiny setrvaly ve městě déle než dvě generace. Na počátku 18. století takto ve městě zůstávali pouze Maxmilián Jiří Jeník z Gemsendorfu a Rudolf Maxmilián Litický ze Šonova. Zatímco Litický v Turnově roku 1685 vykoupil rodný dům své manželky, Jeníkův otec Jiří Jeník, později nobilitovaný úředník ve valdštejnských službách, se do města přiženil již před mnoha desetiletími.[195]

Vztah turnovské vrchnosti, hrabat z Valdštejna, k Maxi Jiřímu Jeníkovi († asi 1716) nebyl zrovna vřelý. Působení osoby rytířského stavu mezi měšťany poddanského města muselo a priori budit nedůvěru. O snaze vrchnosti zbavit se Jeníků a zároveň s tím získat největší grunt v Turnově svědčí dopis hruboskalského hejtmana Andrease Henricha Laubského z roku 1672, v němž píše Arnoštu Josefovi z Valdštejna mimo jiné o tom, že Jeník nechce prodat svůj turnovský grunt za méně než 3 000 zl. Jeníka prý tehdy spolu s Laubským přesvědčovali také turnovský děkan s fiskálním rychtářem a primasem, ovšem bez úspěchu.[196] V první fázi sporu městské obce s vrchností působil Max Jiří Jeník aktivně na straně městské obce. Když byl v roce 1712 jedním komisařů odbyt, *aby on se do toho s měšťany nemíchal*, z další účasti na událostech se stáhl.[197]

Poznámky

[1] PRÁŠEK, Justin V.: *Dějiny města Turnova nad Jizerou v Boleslavště*. Turnov 1879, s. 205-255 (dále jen PRÁŠEK); DĚDKOVÁ, Lidmila: *Ochranná municipální města v Čechách (Studie o vývoji a postavení poddanských měst a jejich správy po Bílé hoře)*. Sborník archivních prací (dále jen SAP), *28,* 1978, s. 292-355; FRANKOVÁ, Lidmila: *Poddanství a jeden ze způsobů jeho likvidace (municipální ochranná města)*. In: Poddanská města v systému patrimoniální správy. Ústí nad Orlicí 1996, s. 11-18.

[2] Výjimečnou pozici mezi relevantními prameny mají soudobé paměti turnovského pekaře Kristiána Vejrycha, Státní okresní archiv Semily (dále jen SOkA Semily), Sbírka rukopisů, č. 115 (dále jen *Vejrych*), a pamětní zápisy France Tázlera, Muzeum Českého ráje v Turnově (dále jen MČR v Turnově), Sbírka rukopisů, sign. R-132 (dále jen *Tázler*). Upravené texty obou společně vydal ČERNÝ, Jan (ed.): *Kronika Turnovská první doby XVIII. století. Psána svědkem událostí Kristianem Vejrichem, měšťanem Turnovským*. Praha 1864.

[3] Tato studie vychází z mé diplomové práce *Spor města Turnova s Valdštejny na počátku 18. století. Příspěvek ke studiu poddansko-vrchnostenských vztahů*, obhájené v září 2007 na Ústavu českých dějin Filosofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Na tomto místě děkuji řediteli Státního okresního archivu Semily PhDr. Ivo Navrátilovi za velkorysé zpřístupnění archivních fondů a Mgr. Robertovi R. Novotnému za cenné rady a podněty, jež jsem mohl ku prospěchu zde předkládaného textu použít.

[4] MÍKA, Alois: *Řemesla a obchod v českých městech ve světle tereziánského katastru*. In: Pražský sborník historický, *11*, 1979, s. 104-138.

[5] Srov. katastrální fasi pro město Turnov z roku 1714, BOHÁČEK, Jan (ed.): *Tereziánský katastr pro město Turnov – rustikální fase a vizitace*. In: Archivum Paradisi Bohemici. Sv. I. Turnov 2003, s. 193. Privilegium Vladislava II. na dva osmidenní trhy z roku 1497, srov. ŠIMÁK, Josef Vítězslav: *Privilegia města Turnova*. In: Třetí zpráva Musea Turnovského za léta 1893-1896. Turnov 1897, s. 1-64 (dále jen ŠIMÁK, *Privilegia*), č. V; též *Codex Iuris Municipalis regni Bohemiae* (dále jen *CIM*), IV, sv. 2, č. 605, s. 352. Právo na třetí osmidenní jarmark udělil městu Ferdinand I. v roce 1538, srov. ŠIMÁK, *Privilegia*, č. XXVII.

[6] MAUR, Eduard – PÍŠOVÁ, Dagmar: *Sčítání konzumentů soli v Čechách roku 1702. Edice pramene*. Historická demografie, *18,* 1994, s. 7-67.

[7] Národní archiv v Praze (dále jen NA), Tereziánský katastr, inv. č. 427, k. 71, fol. 1-8. Viz též BURDOVÁ, Pavla – CULKOVÁ, Dagmar – ČÁŇOVÁ, Eliška – LIŠKOVÁ, Marie – RAJTORAL, František (edd.): *Tereziánský katastr český. Sv. 3. Dominikál.* Praha 1970, s. 71.

[8] MAUR, Eduard: *Základy historické demografie*. Praha 1983, s. 87-88. Srov. též MAUR, Eduard: *Velikost českých městských obcí podle tereziánského katastru. (Edice statistických dat)*. Historická demografie, *19*, 1995, s. 176.

[9] SOkA Semily, fond Archiv města Turnova, (dále jen AMT), sign. I-ZA-19.

[10] Ke staršímu dějinám města dosud nejpodrobněji ŠIMÁK, Josef Vítězslav: *Příběhy města Turnova nad Jizerou. Díl I. Od založení města do r. 1620*. Turnov 1903 (dále jen ŠIMÁK, *Příběhy*). Sídelní poměry v době vzniku města rekonstruoval KLÁPŠTĚ, Jan: *O počátcích města Turnova.* In: Praehistorica, VIII. Varia archaeologica, 2. Praha 1981, s. 289-293.

[11] Jistou představu o četnosti tohoto jevu, ovšem z mnohem mladšího období, poskytuje revizitační katastr z roku 1757, který v Čechách uvádí celkem 25 rozdělených měst, městeček a městysů; srov. MAUR, *Velikost českých městských obcí,* s. 169-204.

[12] V roce 1547 byly statky Adama z Vartemberka konfiskovány za účast na odboji stavů proti králi, od královské komory je Vartemberk vykoupil zpět až v roce 1555.

[13] ŠIMÁK, *Příběhy města Turnova nad Jizerou. Díl I., 3. kniha. Turnov protireformační,* s. 31, strojopis, uloženo: MČR Turnov, Šimák, inv. č. 353 *(*dále jen ŠIMÁK, *Příběhy I/3*). Zmínky o *slepicích* v rejstříku panského úroku: SOkA Semily, AMT, rkp. 41, fol. 33-69, 82.

[14] ŠIMÁK, *Příběhy, I/3*, s. 83.

[15] HORÁČKOVÁ, Svatava: *Správa valdštejnských statků na Mnichovohradišťsku v druhé polovině 17. století*. SAP, *33*, 1983, s. 391.

[16] BUDIL, Vladimír: *Valdštejnové na Boleslavsku (Příspěvek k dějinám velkostatku v druhé polovině 17. století)*. In: Boleslavica '68. Sborník příspěvků k dějinám Mladoboleslavska. Mladá Boleslav 1969, s. 47-69. HORÁČKOVÁ, Svatava: *Správa valdštejnských statků na Mnichovohradišťsku,* s. 390-442. Instrument o předání Hrubé Skály intabulován 19. června 1704, srov. opis závěti Arnošta Josefa z Valdštejna: Státní oblastní archiv Praha (dále jen SOA Praha), Rodinný archiv Valdštejnů (dále jen RAV), inv. č. 2522, sign. IX-K (25. června 1708).

[17] SOkA Semily, AMT, II-BA-5 (20. srpna 1651). Pravidelné doklady o jmenování hraběcího zástupce při obnovách městské rady v letech 1660-1720 viz SOkA Semily, AMT, kn. 29.

[18] Císařský reskript 14. ledna 1701 nařídil dodržovat reskript z 25. července 1692, který českým stavům zakázal ustanovovat v poddanských městech panské rychtáře (fiškály). Vrchnosti mohly k ochraně svých zájmů v poddanských městech nadále jmenovat pouze úředníky s titulem *aktuár* nebo *zplnomocněný*. Podobně též císařský reskript ze 4. února 1700, prvotně se týkající knížecího fiskála v Roudnici nad Labem. Šířeji k zástupcům vrchnosti v poddanských městech viz DĚDKOVÁ, *Ochranná municipální města v Čechách*, s. 292-355, hlavně s. 329-346.

[19] ŠIMÁK, *Příběhy*, s. 69.

[20] Srov. např. SOkA Semily, AMT, II-E-45, II-E-46 (leden 1706, hruboskalský hejtman Holan žádá turnovské pány o zaslání hlasů k obnově městské rady a následně je vrací kvůli formální chybě), II-E-105e (12. srpna 1720, hejtman Kröschl (Gröschl) žádá o vota turnovských radních k renovaci městské rady).

[21] ŠIMÁK, Josef Vítězslav: *Konšelé turnovští v l. 1620-1778*. In: Osmá zpráva musea turnovského za l. 1907-1920. Turnov 1921, s. 1-2. K předbělohorskému období srov. ŠIMÁK, *Příběhy*, s. 144 ad.; seznam konšelů viz tamtéž, s. 287-301.

[22] SOkA Semily, AMT, kn. 29, Manuál právní.

[23] ŠIMÁK, *Příběhy*, s. 149; srov. též MACEK, Josef: *Jagellonský věk v českých zemích (1471–1526), 3. Města*. Praha 1998, s. 47-66, 69-70. Pozornost by si jistě zasloužila otázka, zda a jakým způsobem souvisela účast ve sboru obecních starších s členstvím v městské radě. Srov. např. ŠIMÁK, *Příběhy I/3*, s. 105, citován Manuál 135; při obnově rady 7. prosince 1641 dosavadní radní Mikuláš Lichvice *pro věk vstoupil mezi obecní starší*.

[24] Srov. HAAS, Antonín: *Pravomoc českého krále nad poddanskými městy a městečky*. Právněhistorické studie, *4*, 1958, s. 153-184, zde s. 154.

[25] SOkA Semily, AMT, I-A-1. ŠIMÁK, *Privilegia*, V., s. 4-5, V., s. 7. *CIM, IV, 2*, č. 605, s. 352. Nezmiňuji pozdější konfirmace uváděných privilegií.

[26] SOkA Semily, AMT, I-A-13a, I-A-14. ŠIMÁK, *Privilegia*, XXV., s. 31-33; XXVII., s. 35-36.

[27] SOkA Semily, AMT, I-A-17. ŠIMÁK, *Privilegia*, XXX., s. 38-39.

[28] Privilegium pro rohozeckou stranu viz ŠIMÁK, *Privilegia*, VIII., s. 7; *CIM, IV, 2*, č. 648, s. 397. Privilegium pro skalskou stranu viz ŠIMÁK, *Privilegia*, IX., s. 7-8; *CIM, IV, 2*, č. 650, s. 398-399.

[29] SOkA Semily, AMT, I-A-16. ŠIMÁK, *Privilegia*, XXIX., s. 38.

[30] ŠIMÁK, *Privilegia*, I., II., s. 3. Text privilegia z r. 1335 viz *CIM, IV, 1*, č. 42, s. 60-61. Text z listiny z roku 1439 viz *CIM, IV, 1*, č. 271, s. 383.

[31] SOkA Semily, AMT, I-A-3. ŠIMÁK, *Privilegia*, VI., s. 5-6. *CIM, IV, 2*, č. 637, s. 386-387.

[32] SOkA Semily, AMT, I-A-22 (zbytky kopiáře). ŠIMÁK, *Privilegia*, X., s. 9. *CIM, IV, 3*, č. 651, s. 7-8.

[33] SOkA Semily, AMT, I-A-22 (zbytky kopiáře). ŠIMÁK, *Privilegia*, XVII., s. 16-17. *CIM, IV, 3*, č. 708, s. 88-90.

[34] SOkA Semily, AMT, I-A-10. ŠIMÁK, *Privilegia*, XXII., s. 24-25. *CIM, IV, 3*, č. 752, s. 146-147.

[35] ŠIMÁK, *Privilegia*, XXXI., s. 39-47. Šlikova žádost o intabulaci privilegia: NA, Stará manipulace (dále jen SM), T-8-2 (28. února 1613); císařské nařízení k intabulaci: NA, Česká dvorská kancelář (dále jen ČDK), inv. č. 759, sign. IV D 7, k. 560 (20. března 1613), odtud citováno; zápis privilegia v deskách zemských: NA, Desky zemské větší (dále jen DZV), č. 136, kvatern trhový stříbrný 2. (1612–1614), fol. P 16 (30. dubna 1614).

[36] Opis *frýdlantského privilegia* zachován ve vidimusu turnovských privilegií z 9. prosince 1712: NA, SM, P-106 / T-28, Lit. B, odtud citováno. Citace pramenů jsou opatřeny obvyklými značkami. V hranatých závorkách jsou otištěny doplňky editora, tři tečky označují místa editorem vypuštěná, výkřičník upozorňuje na nezvyklou podobu původního textu. Pasáže v originále přeškrnuté jsou zde uvedeny v lomených závorkách.

[37] Přehledně srov. STARÝ, Marek: *Frýdlantské vévodství a jeho státoprávní postavení v rámci České koruny*. In: Malý, Karel – Soukup, Ladislav (edd.): Vývoj české ústavnosti v letech 1618-1918. Praha 2006, s. 135-157. Originál Valdštejnova reskriptu o městech: NA, Valdštejniana, inv. č. 31, sign. F 67/17, k. 31, fol. 52-53.

[38] SOkA Semily, AMT, I-A-18. ŠIMÁK, *Privilegia*, č. XXXIII., s. 48-50.

[39] ŠIMÁK, *Privilegia*, č. XXIX, s. 38 (s. l., 8. září 1560).

[40] Srov. ŠIMÁK, *Příběhy*, s. 90-91.

[41] ŠIMÁK, *Privilegia*, č. XXXI, s. 39-47, konkrétně s. 44-45, (Svijany, 30. ledna 1613).

[42] ŠIMÁK, *Příběhy I/3,* s. 14, 29.

[43] NA, SM, P-106 / T-28, Lit. B, fol. 23^{r}-26^{r} (neověřený opis).

[44] ŠIMÁK, *Příběhy I/3,* s. 77, 81, 83, 100.

[45] Opis reskriptu Maxmiliána z Valdštejna (Vídeň, 28. října 1643) v SOkA Semily, AMT, rkp. 31, fol. 94^{r}-94^{v}.

[46] SOA Praha, Ústřední správa valdštejnských velkostatků (dále jen ÚSV), inv. č. 227, sign. IV-7-11, k. 6 (Vídeň, 1. ledna 1655).

[47] ŠIMÁK, *Privilegia*, č. XXXIII, s. 48-50.

[48] ŠIMÁK, *Místopis*, s. 223, cituje ze zápisu o koupi v městské knize SOkA Semily, AMT, rkp. 31, fol. 50.

[49] SOkA Semily, AMT, II-B-17d (Praha, 1. května 1677); ed. ŠIMÁK, *Privilegia*, č. XXXIV, s. 50-52.

[50] SOkA Semily, AMT, rkp. 31, fol. 76^{v} (opis dekretu Arnošta z Valdštejna z 2. listopadu 1679). *Osedlý* byla abstraktní berní jednotka užívaná od poloviny 17. století do r. 1792, nejednalo se tedy o počet poddanských usedlostí v daném místě. Na základě stanoveného počtu osedlých byla rozvrhována kontribuce.

[51] SOkA Semily, AMT, III-BA-23 (praes. 18. ledna 1689, na rubu odpověď hraběte); tamtéž, II-B-18 (30. května 1693); tamtéž, II-B-19 (30. října 1693).

[52] SOkA Semily, AMT, II-B-20 (s. d.), na rubu text odpovědi hraběte (2. listopadu 1697).

[53] ŠIMÁK, *Privilegia,* č. XXXV, s. 52-53 (Mnichovo Hradiště, 20. dubna 1700), český text vydán podle opisu v manuálu Rovenska pod Troskami, fol. 204.

[54] SOA Praha, ÚSV, inv. č. 5324, k. 271.

[55] SOkA Semily, AMT, II-B-23 (10. července 1704).

[56] SOkA Semily, AMT, rkp. 31, fol. 73^{v}.

[57] Tamtéž, fol. 73^{r}.

[58] List hraběte: SOkA Semily, AMT, II-B-24 (praes. 14. března 1705).

[59] Koncept odpovědi na předchozí hraběcí list: SOkA Semily, AMT, II-B-13 (s. d).

[60] SOkA Semily, AMT, II-B-25 (28. prosince 1706). Míněn Arnošt Josef z Valdštejna († 27. června 1708) a jeho syn František Josef z Valdštejna (1680-1722).

[61] KAHUDA, Jan: *Panovnické konfirmace privilegií českých klášterů v 18. století*. In: Paginae historiae, *9,* 2001, s. 32-34.

[62] *Vejrych,* fol. 2^{v}.

[63] Hofmistrův výrok citován podle *Vejrycha,* fol. 3r, podobně je uveden také v konceptu turnovské supliky hraběti Šlikovi, SOkA Semily, AMT, II-B-11 (s. d.), II-B-42 (s. d).

[64] SOkA Semily, AMT, II-B-25e (12. července 1707).

[65] Srov. ČÁŇOVÁ, Eliška a kol. (edd.): *Prameny k nevolnickému povstání v roce 1680*. Praha 1986, č. 1396, s. 563-564.

[66] SOkA Semily, AMT, II-B-25a.

[67] SOkA Semily, AMT, II-B-26b (14. ledna 1708).

[68] Arnošt z Valdštejna zemřel v Praze 27. června 1708. Srov. PODLAHA, Antonín: *Hammerschmidova Historia Pragensis*. Věstník Královské české společnosti nauk. Třída filosoficko-historicko-filologická, 1891, s. 124. Obsah návrhu privilegia: SOkA Semily, AMT, II-B-29g, II-B-29h (s. d.); seznam výhrad spolu s dvěma heslovitými koncepty požadavků (jeden určen místodržícím, druhý snad hraběti): SOkA Semily, AMT, II-B-23a (s. d.).

[69] Některé z opětovných žádostí k vrchnosti: SOkA Semily, AMT, II-B-27 (27. srpna 1708), II-B-28 (15. září 1708).

[70] SOkA Semily, AMT, II-B-29 (18. září 1708).

[71] *Vejrych,* fol. 3r-3v.

[72] RIEGER, Bohuslav: *Krajské zřízení v Čechách, I. Historický vývoj do r. 1740*. Praha 1889, s. 275.

[73] ČÁŇOVÁ: *Prameny k nevolnickému povstání*, č. 1396, s. 563-564.

[74] RIEGER, *Krajské zřízení v Čechách,* I, s. 279-282.

[75] Srov. instrukci krajským hejtmanům z r. 1706, aby místodržitelská nařízení vyhlašovali v plném znění; podle RIEGER, *Krajské zřízení v Čechách,* I, s. 264.

[76] Podle supliky turnovských vězňů císaři (1718): NA, Staré české místodržitelství (dále jen SČM), spisy, sign. 1718, VII-e-23.

[77] Stížnost Turnovských byla 11. prosince 1708 odeslána z místodržitelské kanceláře boleslavským krajským hejtmanům, aby spis půjčili Valdštejnovi k vyjádření, srov. NA, SM, T-8-5, fol. 2.

[78] SOkA Semily, AMT, II-B-29b (31. 12. 1708).

[79] Patent se ve skutečnosti netýkal funkce jako takové, pouze nařizoval změnit pojmenování těchto úředníků; viz pozn. 18.

[80] SOkA Semily, AMT, II-B-30 (6. března 1709), II-B-31 (16. listopadu 1709).

[81] Plná moc: NA, SM, T-8-5, fol. 121-122 (23. ledna 1710).

[82] V berní rule pro Turnov uvedeno 37 $^{7}/_{8}$ osedlých, srov. CHALUPA – ČECHURA – RYANTOVÁ (edd.): *Berní rula, 8-9. Kraj boleslavský*. Praha 2001, s. 34.

[83] NA, SM, T-8-5, fol. 53-56 (praes. 10. února 1710). Přílohy: (No. 1) *S vejpisem poručení k úřadu krajsk[ému]*; (No. 2) opis revizitace berní ruly z r. 1677: NA, SM, T-8-5, fol. 96-114; (No. 3) opis nařízení hraběte Arnošta z Valdštejna z r. 1680 o snížení počtu osedlých: tamtéž, fol. 115-116; (No. 4) přehled předané kontribuce: tamtéž, fol. 71-95; (No. 5) výpis předepsané kontribuce: tamtéž, fol. 57-70; (Lit. A) originál plné moci vyslancům: tamtéž, fol. 121-122. Evidováno v NA, SČM (dříve Komorní knihy, dále jen KK), kn. inv. č. 1042, T, březen 1710.

[84] Kalkulus berní ruly z r. 1656 uvádí pro celé panství včetně Turnova 337 ½ osedlých, od r. 1659 358 osedlých, podle revizitace z r. 1684 224 $^{7}/_{16}$ osedlých. Srov. DOSKOČIL, Karel (ed.): *Berní rula, sv. 2. Popis Čech r. 1654, díl 1*. Praha 1953, s. 114.

[85] NA, SM, T-8-5, fol. 253-256 (praes. 13. května 1710).

[86] SOkA Semily, AMT, II-B-38 (s. d.): *Notací, co by při krajském úřadě pro obhájení našich nadání se uvésti mělo.*

[87] NA, SM, T-8-5, fol. 43. K Markvartově osobě srov. URFUS, Valentin: *Václav Arnošt Markvart z Hrádku, šlechtický právník, zemský hodnostář a manufakturní podnikatel. (K problematice feudálního stavovství v pobělohorských Čechách)*. Právněhistorické studie, *29,* 1989, s. 91-101.

[88] SOkA Semily, AMT, II-B-33a (11. srpna 1710), na rubu koncept plné moci.

[89] NA, SM, T-8-5, fol. 5-6 (praes. 19[?]. srpna 1710). Úřední funkce nových členů komise zjištěny dle: *Nový titulární kalendář ke cti sv. Václava […]. K letu Páně 1712*, s. 9-10, 19.

[90] NA, SČM, kn. inv. č. 1249, protokol o přidělení došlých spisů 1710–1712, T, č. 51 (praes. 14. srpna 1710); další žádost: tamtéž, T, č. 96 (praes. 19. ledna 1711).

[91] NA, SM, T-8-5, fol. 45-46.

[92] List Václava Meisnera a Václava Vodsloně do Turnova: SOkA Semily, AMT, II-B-34 (28. srpna 1710).

[93] Turnovskou supliku za odpuštění kontribuce na rok 1713 kvůli škodám po ohni předali stavové nejvyššímu berníkovi k dobrozdání: NA, SČM (KK), kn. inv. č. 1151, protokoly dekretací, T, červenec 1712 (praes. 14. července 1712).

[94] Např. SOkA Semily, AMT, II-B-47 (13. února 1711), II-B-48 (9. března 1711). Sternegg dostal 15 kvíčal a 1 zajíce, Kupec a Felix dostali každý 15 kvíčal, 1 krocana a 1 kapouna, Lhotskému zůstalo 11 kvíčal.

[95] Srov. AUERSPERG, J. C.: *Geschichte des königlichen böhmischen Appellationsgerichtes*. I. Theil. Prag 1805, s. 79; *Nový titulární kalendář ke cti sv. Václava […]. K letu Páně 1712*, s. 17.

[96] Podle zprávy komisařů místodržícím, NA, SM, T-8-5, fol. 266-269 (praes. 6. září 1712). Hruboskalský hejtman Kröschl do Turnova původně oznamoval, že komise se bude konat 2. prosince v domě prezidenta apelačního soudu, jenž komisi předsedal; srov. SOkA Semily, AMT, II-B-52 (21. listopadu 1711).

[97] *Vejrych,* fol. 7[r]. Vejrych tu odkazuje na zjišťování zápisů v deskách ve prospěch Turnova, které probíhalo v srpnu a září 1710.

[98] Koncept listu komisařům: SOkA Semily, AMT, II-B-56 (s. d.)

[99] Srov. ROUBÍK, František: *Místodržitelství v Čechách v letech 1577-1749*. SAP, *17*, 1967, s. 571.

[100] PALACKÝ, František: *Přehled současný nejvyšších důstojníků a úředníků*. In: Charvát, Jaroslav (ed.): Dílo Františka Palackého, I. Praha 1941, s. 397.

[101] SOkA Semily, AMT, II-E-7[a].

[102] Podle zprávy komisařů místodržícím (praes. 6. září 1712), NA, SM, fol. 266-269; některé detaily: *Vejrych,* fol. 4.

[103] V opisu nařízení místodržících boleslavským krajským hejtmanům (12. září 1712), SOkA Semily, AMT, II-B-58.

[104] Tamtéž.

[105] NA, SČM (KK), kn. inv. č. 1193, repertorium misivů 1711–1721, T, prosinec 1712, č. 3.

[106] Arnošt z Valdštejna od r. 1686, František Josef z Valdštejna od r. 1710. Srov. ROUBÍK, *Místodržitelství v Čechách*, s. 588.

[107] NA, SM, T-8-5, fol. 279. Podle *Vejrycha,* fol. 4[v], se komise v Turnově konala 17. října 1712. Není-li uvedeno jinak, v této kapitole čerpáno z *Vejrycha,* fol. 4[v]-6[r].

[108] Akcíz byla spotřební daň vybíraná v letech 1709–1714.

[109] *Vejrych,* fol. 4[v]-6[r].

[110] *Vejrych,* fol. 6[r].

[111] Rytina uložena v MČR Turnov, Karel Kinský, sign. P-KK 1071c; otištěno ve sborníku Z Českého ráje a Podkrkonoší, 16, 2003, s. 8.

[112] Soška se nachází v mariánském kostele v Turnově, na jeho epištolní straně, na bočním oltáři sv. Václava. Nynější novogotický chrám byl ve druhé čtvrtině 19. století od základů vybudován na místě starší stavby. Srov. KINSKÝ, Karel: *Dějiny a popis chrámu Narození Panny Marie v Turnově*. Turnov 1948. K turnovské madoně též NOVOTNÝ, Robert R.: *Náboženská bratrstva barokního období v Turnově*. ZČRP, *16*, 2003, s. 57, pozn. 154.

[113] *Vejrych,* fol. 6[r]. Pokyny krajského sekretáře Jana Františka Dittricha turnovskému písaři Adamovi Tomáškovi ohledně propuštění vězňů: SOkA Semily, AMT, II-B-59 (21. října 1712); koncept žádosti vězňů ke krajským hejtmanům o propuštění, včetně slibu poslušnosti: SOkA Semily, AMT, II-B-60, II-B-59a (25. října 1712). Dittrichova funkce zjištěna podle seznamu krajských úředníků Boleslavského kraje: SOA Praha, Krajský úřad Mladá Boleslav, inv. č. 165, fol. 297.

[114] *Vejrych,* fol. 6[r]-6[v].

[115] NA, SM, T-8-5, fol. 270-271 (praes. 19. prosince 1712).

[116] Koncept vidimační formule pro jeden z vidimátů: SOkA Semily, AMT, II-B-59b (9. prosince 1712); dva svazky vidimátů tur-

novských privilegií: NA, SM, P-106 / T-28 (9. prosince 1712); německé překlady privilegií: SOkA Semily, AMT, II-B-60a (16. prosince 1712). Žádost místodržícím: NA, SM, T-8-5, fol. 257-260 (praes. 22. prosince 1712).

[117] Zpráva komisařů a rozhodnutí místodržících uvěznit Svobodu: NA, SČM (KK), kn. inv. č. 1250, protokol došlých spisů 1712, T, č. 126 (praes. 6. září 1712, vyhotoveno 12. září, exped. 21. září). Prosba Daniela Svobody o propuštění syna Václava z arestu; o vyjádření požádán hrabě z Valdštejna: tamtéž, T, č. 147 (praes. 19. prosince 1712). Rozhodnutí o okamžitém Svobodově propuštění na základě vyjádření vrchnosti, hraběte z Valdštejna: NA, SČM (KK), kn. inv. č. 1043, repertorium o rozhodnutí suplik 1711–1736, Č, 24. prosince 1712.

[118] *Vejrych,* fol. 6^{v}.

[119] Podle konceptu zprávy místodržících hraběti z Valdštejna: NA, SM, T-8-5, fol. 123 (22. prosince 1712).

[120] Václav Svoboda rynkovný, vězněný v prosinci 1712 v Praze, a Václav Svoboda kovář, vyslaný do Vídně, byly dvě různé osoby.

[121] Podle pozdější supliky vězňů: SOkA Semily, AMT, II-B-126 (12. července 1718); podle zprávy hruboskalského hejtmana krajským hejtmanům o Krycovi: NA, SM, T-8-5, fol. 12-13 (27. července 1713).

[122] SOkA Semily, AMT, III-BB-19 (seznam škod způsobených při požáru města r. 1707 na majetku D. Krauze a F. Tázlera); ŠIMÁK, Josef Vítězslav: *Příběhy města Turnova nad Jizerou. Díl III. Místopis*. Turnov 1904, s. 324-326.

[123] Prohlášení vyslanců: SOkA Semily, AMT, II-B-61 (25. prosince 1712).

[124] Podle zprávy turnovského magistrátu krajským hejtmanům o pozdějším zneužití této bianko listiny: NA, SM, T-8-5, fol. 338-339 (7. ledna 1715).

[125] *Tázler,* fol. 1^{r}. Přísaha před odchodem do Vídně zmiňována v SOkA Semily, AMT, IV-B-94 (s. d.).

[126] Plná moc (opis): NA, SM, T-8-5, fol. 274-276 (19. prosince 1712); srov. pozdější supliku NA, SČM, spisy, sign. 1718, VII-e-23; též SOkA Semily, AMT, II-B-127, II-B-126.

[127] NA, ČDK, inv. č. 515, kn. 66, expediční protokol – privata 1713, fol. 34, č. 108.

[128] Opis reskriptu místodržícím (16. ledna 1713, praes. 24. ledna 1713): SOkA Semily, AMT, II-B-63; opis dekretu (16. ledna 1713): NA, SM, T-8-5, fol. 29; opis místodržitelského intimátu boleslavským krajským hejtmanům (27. ledna 1713): SOkA Semily, AMT, II-B-66. *Vejrych*, fol. 7^{r}.

[129] NA, ČDK, inv. č. 515, kn. 66, expediční protokol – privata 1713, fol. 77, č. 33.

[130] NA, SM, T-8-5, fol. 25-26 (praes. 26. ledna 1713).

[131] NA, ČDK, inv. č. 515, kn. 66, expediční protokol – privata 1713, fol. 55, č. 170 (30. ledna 1713); NA, SČM (KK), kn. inv. č. 1203, repertorium českých císařských rozkazů 1711–1718, fol. 126^{v}, 4. února 1713; tamtéž, kn. inv. č. 1251, protokol došlých spisů 1713, T, č. 14 (praes. 4. února 1713); jičínské vidimusy turnovských privilegií z r. 1712: NA, SM, P-106 / T-28, Lit. A, Lit. B (9. prosince 1712).

[132] SOkA Semily, AMT, II-B-67 (opis).

[133] Podle pozdější zprávy apelačních radů místodržitelské kanceláři: NA, SM, T-8-5, fol. 239-244 (8. června 1714, praes. 21. června 1714).

[134] Opis císařského dekretu (22. února 1713), NA, SM, T-8-5, fol. 27-28. Zde citovaná část je v opise podtržena. Opis doprovodného císařského reskriptu místodržícím (22. února 1713): SOkA Semily, AMT, II-B-68.

[135] Vídeňský Kritz byl bratrem France Kryce, jednoho z turnovských vyslanců do Vídně. Franc Kryc byl v dubnu 1713 ve Vídni spolu s ostatními zatčen, dopraven do Prahy a v létě 1713 v jednom z pražských arestů zemřel.

[136] SOkA Semily, AMT, II-B-116 (2. září 1715, praes. 22. září 1715).

[137] SOkA Semily, AMT, II-B-132 (praes. 5. listopadu 1721).

[138] Koncepty supliky hraběti Šlikovi: SOkA Semily, AMT, II-B-11 (s. d.), II-B-42 (s. d); zřejmě konečná, opatrnější verze: tamtéž, II-

B-55a (s. d.). Výpis z desk zemských (patent císaře Matyáše z roku 1614 o intabulaci šlikovského privilegia): SOkA Semily, AMT, II-B-54 (4. prosince 1711).

[139] Podle pozdější zprávy: NA, SM, T-8-5, fol. 279-282 [1713]. Rozhodnutí místodržících o jejich uvěznění: NA, SČM (KK), kn. inv. č. 1250, protokol došlých spisů 1712, T, č. 144-147 (22. prosince 1712, exped. 6. ledna 1713).

[140] Záznam o zprávě krajských hejtmanů: NA, SČM (KK), kn. inv. č. 1056, repertorium relací 1711–1725, 31. ledna 1713. Prosba vězňů o propuštění z novoměstského vězení: NA, SM, T-8-5, fol. 213-214 (praes. 2. 2. února 1713).

[141] NA, ČDK, inv. č. 515, kn. 66, expediční protokol – privata 1713, fol. 55, č. 170 (30. ledna 1713).

[142] *Vejrych,* fol. 7^{r}-7^{v}.

[143] Srov. kapitolu *Originály městských privilegií* v 2. části této studie.

[144] *Vejrych*, fol. 8^{r}.

[145] Rozhodnutí místodržících o vojenském zásahu: NA, SČM (KK), kn. inv. č. 1251, protokol došlých spisů 1713, T, č. 22 (23. února 1713).

[146] NA, SM, T-8-5, fol. 261-263. *Vejrych,* fol. 7^{v}n.

[147] Srov. také záznam o místodržitelských pokynech vydaných krajským hejtmanům: NA, SČM (KK), kn. inv. č. 1251, protokol došlých spisů 1713, T, č. 31 (3. března 1713).

[148] *Vejrych,* fol. 9^{v}.

[149] NA, SM, T-8-5, fol. 261-263.

[150] NA, SM, T-8-5, fol. 7-8 (18. března 1713).

[151] NA, SČM (KK), kn. inv. č. 1251, protokol došlých spisů 1713, T, 38 (exped. 22. března 1713).

[152] Vejrych, fol. 11^{r}.

[153] *Rumorwache* – zvláštní bezpečnostní jednotka, fungující ve Vídni mezi lety 1646–1773, jejímž úkolem byl dohled nad veřejným pořádkem, včetně mravnostního a zdravotního dozoru, dále denní i noční hlídky v ulicích. Strážnice se nacházela za Schwarzenberským palácem. Viz CZEIKE, Felix: *Historisches Lexikon Wien*, sv. 5. Wien 1997, s. 12.

[154] Jména zatčených: *Frantz Deßekr[!], Frantz Joseph Gritz und Paul Tschernowitz*, NA, SM, T-8-5, fol. 33-34. Ostatní zmiňováni: NA, SM, T-8-5, fol. 217-219 (12. června 1713, praes. 22. června 1713 podle NA, SČM (KK), kn. inv. č. 1251, T, č. 70); NA, SM, T-8-5, fol. 338-339.

[155] NA, SČM (KK), kn. inv. č. 1251, protokol došlých spisů 1713, T, č. 43 (list z Vídně odeslán 15. dubna 1713, v Praze praes. 18. dubna, rozhodnutí místodržících vydáno 20. dubna, exped. 21. dubna).

[156] *Tázler,* fol. 1^{v}-2^{r}.

[157] Záznam o Černovického žádosti: NA, SČM (KK), kn. inv. č. 1043, repertorium o rozhodnutí suplik 1711–1736, Č, květen 1713.

[158] Záznam o Krycově suplice: NA, SČM (KK), kn. inv. č. 1251, protokol došlých spisů 1713, G, č. 65 (20. června 1713, praes. 27. června 1713); hejtmanova zpráva: NA, SM, T-8-5, fol. 12-13 (27. července 1713).

[159] Opis císařského reskriptu z 14. června 1713: SOkA Semily, AMT, II-B-69a; záznam o reskriptu: NA, SČM (KK), kn. inv. č. 1203, repertorium českých císařských rozkazů 1711–1718, fol. 128^{v}, 27. června 1713.

[160] Supliky vězňů: NA, SM, T-8-5, fol. 212-213 (praes. 11. srpna 1713), fol. 210-211 (praes. 31. srpna 1713).

[161] Např. v manuálu hradčanského purkmistra (1711–1715) zaznamenáno 15. září 1713 propuštění turnovských vězňů na základě místodržitelského dekretu, jenž byl doručen předchozí den, srov. Archiv hlavního města Prahy, rkp. č. 1553, fol. 135^{v}, 136^{r}. Jména vězněných neuvedena.

[162] *Tázler,* fol. 1^{v}-2^{r}.

[163] Suplika mimopražských vězňů (s. d.), na rubu odpověď z krajského úřadu (29. října 1713): SOkA Semily, AMT, II-B-72.

[164] Záznamy o suplice vězňů a zprávě krajských hejtmanů: NA, SČM (KK), kn. inv. č. 1252, protokol došlých spisů 1714, T, č. 5 (praes. 13. února 1714), č. 6 (praes. 13. března 1714).

[165] Podle listu místodržících krajským hejtmanům: NA, SM, T-8-5, fol. 137-138 (14. března 1714).

[166] Pas: SOkA Semily, AMT, II-B-81 (únor 1714). K dočasnému přesunu úřadů srov. ROUBÍK, *Místodržitelství v Čechách*, s. 570.

[167] SEDLÁČEK, August: *Hrady, zámky a tvrze království Českého. Díl X. Boleslavsko*. Praha 1932 (2. vyd.), s. 206.

[168] JIREČEK, Hermenegild (ed.): *Constitutiones Regni Bohemiae anno 1627 reformatae*. Codex juris Bohemici, V, 2. Pragae – Vindobonae – Lipsiae 1888, s. 562, 563, W I – o pychu, W II – o výtržnostech (použití násilí a škody způsobené na cizích gruntech); tamtéž, s. 470, Q XXVIII – o škodách způsobených cizími úředníky nebo poddanými.

[169] Zpráva krajských hejtmanů místodržícím: NA, SM, T-8-5, fol. 217-219 (12. června 1713, praes. 22. června 1713 podle NA, SČM (KK), kn. inv. č. 1251, T, č. 70); přílohy Sig. ⊙ (Valdštejnův list krajským hejtmanům): tamtéž, fol. 220-221 (8. června 1713); Lit. A (zpráva hruboskalského hejtmana Valdštejnovi): tamtéž, fol. 222-223 (3. června 1713); Lit. B (Desfoursův list Valdštejnovi): tamtéž, fol. 224 (20. května 1713).

[170] Místodržitelské nařízení krajským hejtmanům: NA, SM, T-8-5, fol. 226-227 (29. srpna 1713).

[171] NA, SČM (KK), kn. inv. č. 1252, protokol došlých spisů 1714, T, č. 11 (20. dubna 1714, exped. 24. dubna 1714); ke jmenovacím dekretům komisařů srov. tamtéž, kn. inv. č. 1177, repertorium na dekrety 1693-1721, duben 1714, č. 9.

[172] Supliky vězňů k místodržícím o propuštění: SOkA Semily, AMT, II-B-39d [konec března 1714]; tamtéž, II-B-41 (s. d.).

[173] Suplika vězňů: SOkA Semily, AMT, II-B-125 [druhá polovina května 1714].

[174] Srov. např. příspěvky z vědeckého sympozia o charakteru feudalismu na Slovensku v 16. – 18. století, konaného 17. – 18. prosince 1970 ve Smolenicích, in: Historické štúdie, *17*, 1972.

[175] VÁLKA, Josef: *K typologii „druhého nevolnictví"*. Historické štúdie, *17*, 1972, s. 179-189, zde s. 184-186.

[176] Vusínův slovník heslo *nevolník* neuvádí, srov. WUSSIN, Caspar: *Dictionarium von dreyen Sprachen, Teutsch, Lateinisch, und Böhmisch*. Prag 1700-1706.

[177] JUNGMANN, Josef: *Slovník česko-německý, II, K-O*. Praha 1990 (reprint 1. vydání z r. 1836), s. 712, heslo *nevolník*; s. 1019, heslo *otrok*.

[178] VÁLKA, Josef: *„Zrušení nevolnictví" roku 1781 (Termín a skutečnost „nevolnictví" v dějinách a historiografii)*. Jižní Morava, 1981, *17,* sv. 20, s. 110-121, tam s. 112. Válka používá *Leibeigenschaft = nevolnictví*.

[179] MIKULEC, Jiří: *Poddanská otázka v barokních Čechách*. Praha 1993, s. 23.

[180] VÁLKA, *„Zrušení nevolnictví"*, s. 113.

[181] Srov. MIKULEC, *Poddanská otázka*, s. 112-114; KOČÍ, Josef: *Patent o zrušení nevolnictví v českých zemích*. Československý časopis historický, *17*, 1969, s. 69-108.

[182] Srov. GEBAUER, Jan: *Slovník staročeský. Díl II. (K–N)*. Praha 1970², hesla *kmetičný* – poddanský, Untertanen- (s. 61); starší tvar *kmecí* – poddanský, selský; *kmecí člověk* – robotní člověk (s. 59).

[183] Srov. WUSSIN, Caspar: *Dictionarium von dreyen Sprachen, Teutsch, Lateinisch, und Böhmisch*. Prag 1700-1706, hesla *kmetičný* – allodialis, grund-erblich (s. 90), *poddaný dědičný* – manceps, leibeigener unterthan (s. 196).

[184] Lhotského dopis turnovským radním: SOkA Semily, AMT, II-B-48 (9. března 1711).

[185] WUSSIN: *Dictionarium,* 1700-1706, s. 29. WUSSIN, Caspar Zacharias: *Lexicon tripartitum oder Teutsch-Lateinisch- und Böhmisches Wörterbuch.* Dritte Auflag. Prag 1742-1746, s. 33.

[186] SOkA Semily, AMT, IV-B-94 (s. d.).

[187] Srov. např. ČECHURA, Jaroslav: *Broumov v srpnu 1680: epilog selské rebelie*. In: Ladislav Soukup (ed.): Pocta prof. JUDr. Karlu Malému, DrSc., k 65. narozeninám. Praha 1995, s. 203-204.

[188] Revers obce, jímž přijímá nové privilegium: SOkA Semily, AMT, II-B-82b (15. května 1714, ověřený opis 16. května 1714); originál předali komisaři hraběti z Valdštejna, tři noví měšťané podepisovali 16. listopadu 1714 ověřený opis.

[189] SOA Praha, ÚSV, inv. č. 147, sign. I-1-23/1.

[190] DĚDKOVÁ, Lidmila: *Ochranná municipální města v Čechách (Studie o vývoji a postavení poddanských měst a jejich správy po Bílé hoře)*. SAP, *28*, 1978, s. 292-355; FRANKOVÁ, Lidmila: *Poddanství a jeden ze způsobů jeho likvidace (municipální ochranná města)*. In: Poddanská města v systému patrimoniální správy. Ústí nad Orlicí 1996, s. 11-18.

[191] Srov. ŠIMÁK, *Příběhy*, s. 113, 137.

[192] Podle pozdější zprávy: SOkA Semily, AMT, IV-B-94 (s. d.).

[193] SOkA Semily, AMT, II-B-82c (koncept zprávy purkmistra a konšelů vrchnosti, 1. června 1714; na rubu koncept průvodního dopisu hejtmanovi).

[194] Ke šlechtickým rodinám v Turnově srov. ŠIMÁK, *Příběhy*, s. 250-267; po r. 1620 srov. ŠIMÁK, Josef Vítězslav: *Erbovní a šlechtické rodiny turnovské v XVI. – XVIII. stol.* Časopis společnosti přátel starožitností českých v Praze (ČSPSČ), *10,* 1902, s. 83-92, 116-142.

[195] ŠIMÁK, Josef Vítězslav: *Jeníkové Zásadští z Gemsndorfu*. Hlasy pojizerské, *18,* č. 13 (13. 7. 1902), č. 14 (27. 7. 1902), s. 3-4, č. 15 (10. 8. 1902), s. 2-3; Listy pojizerské, *17* [18], č. 18 (20. 7. 1902), s. 3-4, č. 19 (3. 8. 1902), s. 3-4. Tentýž text otiskl Šimák také souhrnně jako součást své práce *Erbovní a šlechtické rodiny turnovské v XVI. – XVIII. stol.* ČSPSČ, *10*, 1902, s. 83-92, 116-142, zde s. 116-125. K Litickému tamtéž, s. 131.

[196] SOA Praha, RAV, inv. č. 3364, sign. II-2-IV-12, fol. 348-349 (19. července 1672).

[197] SOkA Semily, AM Turnov, sign. IV-B-94 (s. d.).

Jan BOHÁČEK: ***The conflict between the town of Turnov and its landlord at the beginning of the 18th century. The way of the tributary town into the serfdom***

The present thesis describes the open dispute between the town of Turnov and its governing authority, Count of Waldstein, which took place between 1708 and 1714, with strong repercussions years later. The course of the dispute is reconstructed from available sources. Special care is given to the period terminology in the sphere of subjection.

Tension that had been accumulating between the town and the landlord for decades climaxed in the early 1700's. The authorities refused to endow the townsmen with the right to brew their beer; contrariwise, the Turnov men refused to approve the proposed new set of municipal privileges and demanded a reimbursement for the overpayment on the contribution fees that they had paid to the aristocrats' treasury. Their complaint was found illegitimate by the governors, and the emperor rejected their plea for confirmation of the old municipal privileges and ruled that they act as *Leibeigene* towards their authorities. However, the townsfolk refused to submit and to surrender their old privileges. Even long-term imprisonment and interrogation of some of them yielded no results. It was only when part of the inhabitants, including the majority of the town councillors, ceased their support to the others' defiance of the authorities that nearly all the townsmen were forced to pledge serfdom. The authorities then granted a new privilege to the town, freeing the townsmen from the serfdom. However,

the alleged leaders of the *rebellion* were sentenced to hard labour and prison by the Prague Appellate Court. Given the continuing defiance among some of the townsmen, the emperor affirmed the sentences, declared all inhabitants of Turnov serfs again, and cancelled all the municipal privileges. The convicts remained in prison for several more years, interrogated repeatedly in connection with the old charters. The town council blamed everything on the convicts and pleaded in vain to be released from the serfdom. The last of the prisoners was released in 1721; the serfdom was only lifted from the inhabitants of Turnov in 1775.
Enquiry into the dispute suggests that the townsmen had grounded their defence of the old privileges in inaccurate assumptions. At the same time, it casts doubt on the accepted contention that the town had enjoyed a great degree of freedom prior to the Battle of Bílá Hora. However, it cannot be refuted that the authorities exerted a constant pressure on the tributary town during the 17th and 18th centuries and restricted its privileges piece by piece.

Zaniklé vesnice Mýdlov, Přáslavice a Zlabecko

Zuzana Šonská – Pavel Jakubec

Tématu zaniklých vesnic v oblasti Turnovska jsme se poprvé dotkli příspěvkem z konference *Šlechtické rody a jejich sídla v Českém ráji*, konané ve dnech 24. a 25. dubna 2009 v Turnově. Příspěvek *Zanikání vesnic na Turnovsku následkem hospodaření vrchnosti* se ovšem věnoval pouze jedné z příčin procesu mizení vesnických sídel ve vybrané oblasti – hospodářských ambicí šlechty v raném novověku a v 19. století.[1] Bylo však již předesláno, že vybraný okruh lokalit lze rozčlenit do čtyř skupin na vesnice zaniklé, vesnice druhotně osídlené, vesnice se zaniklým názvem a místa sporná, jejichž existence v podobě vesnického sídla není dosud přesvědčivě objasněna, anebo je jen velmi hypotetická. Ze souboru 42 řešených lokalit jsme protentokrát zaměřili svou pozornost na dvě vesnice zaniklé (Mýdlov, Přáslavice) a jedno místo s neužívaným, zapomenutým názvem, které splynulo se sousedící vesnicí (Zlabecko). Zatímco pojmenování Přáslavice patří dodnes mezi užívaná toponyma a existenci vesnice prokazuje dokonce gotický kostel sv. Jiří, Mýdlov a Zlabecko se z povědomí obyvatel téměř vytratily a jejich lokalizace je pouze terénním výzkumem, bez studia písemných pramenů, vyloučena. Nehledě na skutečnost, že obě lokality nalezly v minulosti své místo na stránkách vlastivědných periodik, kronik i historických časopisů.[2]

Naše studium zaniklých osad se odehrává výhradně na poli archivní heuristiky a interpretace získaných pramenů a pouze tam, kde proběhl archeologický výzkum, zohledňuje jeho výsledky. Jak ukázal nález usedlosti u Všeně v r. 2008, nelze od sebe archeologii pozdně středověkých či raně novověkých zaniklých sídlišť a prospekci v písemných pramenech oddělovat.[3]

Mýdlov (k. ú. Vyskeř, obec Vyskeř, místní část Poddoubí)

Písemné prameny, v nichž Mýdlov zanechal svůj odkaz, dovolují vážně uvažovat o tom, že vesnici postihl v minulosti jak zánik fyzický, tak později, po jejím vzkříšení,

Poddoubí-Krupníkov č. ev. 1 (dříve čp. 6), ruina domu postaveného na pozemcích někdejšího Mýdlova. (Foto P. Jakubec 2007.)

též zánik původního názvu. Tvrzení může v budoucnu podpořit potenciální archeologický průzkum.

J. V. Šimákem editovaná registra hruboskalského panství z r. 1514 Mýdlov ještě neznají a v rychtě novoveské, z níž se později odděluje vyskeřská rychta, vypočítávají pouze Novou Ves (zanikla), Vyskeř, Krasnov, Chlum pod Mladostovem (později Vrchy, dnes Kacanovy), Poddoubí, Skalany, Chlum pod Vyskří, Mladostov a Mašov.[4] S ohledem na skutečnost, že polohu Mýdlova lze dnes bezpečně stanovit do těsné blízkosti vsi Poddoubí, se musíme domnívat, že vesnice v době vypracování register zatím neexistuje, anebo jsou její grunty anonymně začleněny právě do Poddoubí.

Na přítomnost vsi upozorňuje J. V. Šimák až v úvodu edice téměř o sto let mladšího hruboskalského urbáře (1602), kde je Mýdlov citován ve výčtu mezi osadami Lažany s dvorem Libnovem a Poddoubím v rychtě vyskeřské, a přináší tak první svědectví o místních obyvatelích – Janovi Hrubém, odvádějícím o sv. Jiří a sv. Havlu úrok ve výši 10 gr. a dvou slepic, a Vítu Vitáčkovi, povinným ročně 16 gr. a třemi úročními slepicemi.[5] Obě chalupy se do budoucna stanou stěžejním průvodcem barvitou historií osady.

V letech 1602 – 1618 musí dojít ke změně majitele jedné z nemovitostí. Když si totiž 12. prosince 1621 nechává na Hrubé Skále nový vlastník téže chalupy Jiřík Budskej zanést své vlastnictví do pozemkové knihy, poznamenává se v úvodu, že ji ujal *podle prošacování právem rychty vyskeřský… po neb. Jiříkovi Podobským… léta P. 1618 za sumu 32 ½ kop gr. č.* Zesnulý Podobský po sobě zanechal pět sirotků, kte-

rým je Budskej povinen vystrojit svatbu a vydat po jedné krávě. Vdova Mariana pojímá nového hospodáře bezpochyby za manžela.[6]

Krátce poté jsme svědky opuštění vesnice, neboť berní rula o vsi praví, že je *celá pustá a lesem zarostlá, v nížto někdy bejvali 2 chalupníci.*[7] Můžeme jen spekulovat, zda za zpustnutím stojí útrapy třicetileté války, anebo celkově nepříznivá poloha Mýdlova na prudkém svahu nad močálovitým údolím říčky Žehrovky, nicméně ještě během druhé poloviny 17. století dochází ke znovuosídlení obou opuštěných gruntů, které se stávají základem *nového* Mýdlova a existují v různé podobě dodnes, byť se historický název vsi z písemných pramenů postupně vytrácí.

První chalupy (pozdější Poddoubí čp. 5, st. parc. 168) se v neznámé době ujímá Jan Borohradský, který ji ovšem již r. 1678 prodává v ceně 15 kop gr. Janu Petrnouškovi i se dvěma strychy rolí vedle panského lesa a loukou nad vyskeřským, dnes již zaniklým rybníkem pro půl vozu sena. V r. 1717 se majitelem nemovitosti stává Jiřík Škopán, ale již 17. února 1733 ji v ceně 42 kop gr. míšeňských dobrovolně postupuje Václavu Procházkovi, jehož rod zde hospodaří po tři generace až do r. 1778, kdy jej získává rodina Šorejsových.[8] Usedlost je poté během první poloviny 20. století přestavěna na zotavovnu TJ Sokol Mašov a dnes je jejím vlastníkem TJ Sokol Turnov.

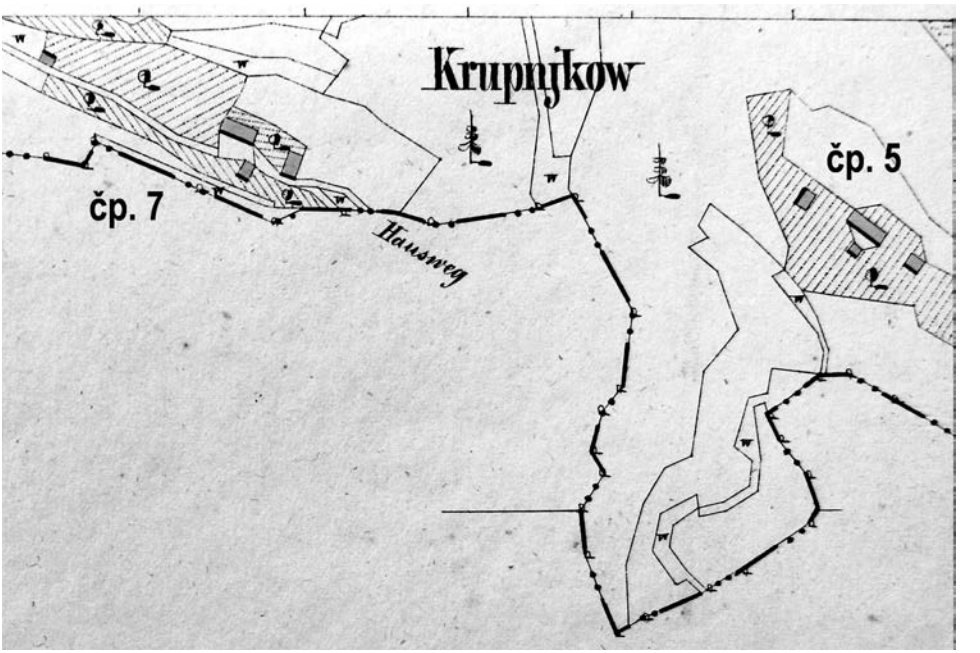

Indikační skica stabilního katastru obce Vyskeř, osada Krupníkov (dř. Mýdlov).

Druhou chalupu, *od mnoha let pustou* (pozdější Poddoubí čp. 7, st. parc. 171), k níž náleží jeden strych role, kupuje od vrchnosti teprve v r. 1696 za 13 kop a 30 gr. Václav Novotný. Polovina každoročního úroku mu byla prominuta, takže vydával pouze 13 krejcarů při sv. Jiří.[9] Narozdíl od předchozí usedlosti se tato stává majetkem jediného rodu až r. 1751 poté, co se zde v předešlých 55 letech vystřídalo celkem sedm vlastníků.[10] Tohoto roku ujímá živnost Jiřík Mlejnek v ceně 69 kop gr. a jeho potomci zde žijí až do konce 19. století, kdy je prodána Františku Karáskovi.[11] Současní majitelé jsou jeho potomky již ve třetí generaci.

Při zápisu vlastnictví Janu Klabanovi 2. března 1724 se poprvé v souvislosti s usedlostí čp. 7 objevuje pojmenování Rozsypalov *(…tuto návesní chalupu slově na Rosypalově řečenou…)*. Nelze vyloučit, že výmluvný pomístní název reflektuje skutečnost dřívějšího zániku Mýdlova.[12] Jméno posléze proniká i do josefínského katastru *(28. plac Rosypalov / Rosypalovský)* a dále do speciálního mapování z r. 1914 a současné turistické mapy (1:50 000).

Hospodářskou potenci Mýdlova v polovině 18. století upřesňuje tereziánský katastr, který zde pod oběma usedlostmi nalézá 13 strychů a 2 věrtele rolí, z nichž se osívá 9 strychů ve třetí kvalitativní třídě a 2 strychy a 4 věrtele leží pusté a zarostlé. Luka vynášela 1 ½ vozu sena a ½ vozu otavy.[13] Demografickou situaci vesnice nám dovoluje poznat soupis poddaných hruboskalského panství, zpracovaný pro berní účely v r. 1783, který zde vypočítává sedm rodin s dvaceti osobami.[14]

Právě v této době, na konci 18. století, mizí název Mýdlov z písemných pramenů, jak studiem úmrtní matriční knihy prokazuje vyskeřský kněz František Klapuch,[15] který se po druhé světové válce otázkou lokalizace Mýdlova zabýval a vyhledával jména místních obyvatel, aniž měl ale možnost nahlédnout do pozemkových knih, které by jeho úsilí značně usnadnily. Vyskeřský duchovní byl doposud jediným, kdo se Mýdlovu věnoval. J. V. Šimák ve svém soupisu památek pouze anotačně dodává, že jde o zaniklou ves u Vyskře, oživlou snad pod jiným jménem.[16] Informaci berní ruly o zpustnutí vsi posléze přejímá do svého soupisu rovněž František Roubík a z neznámých důvodů umísťuje Mýdlov chybně do oblasti vzdálené několik kilometrů jihozápadně od jeho skutečné polohy, a sice mezi vsi Skalany, Pohoří a Olešnice.[17] Stejným údajem se nechají v budoucnu přesvědčit i editoři mladoboleslavského svazku berní ruly.

Osadu nelokalizuje žádné z vojenských mapování ani indikační skica stabilního katastru z r. 1842. Ba naopak, stabilní katastr je prvním dokladem pojmenování domů čp. 5 a 7 v jižní části Poddoubí, kam Mýdlov po zavedení domovního číslování připadl, jako Krupníkov.[18] Nedlouho před r. 1842 tedy dochází k nahrazení jména Mýdlov novým toponymem. Jsme svědky, jak již profesor Šimák tušil, pouze zániku jména, nikoli druhého fyzického zpustnutí osady.

Název Mýdlov ale z paměti obyvatel nezmizel. Dokazují to vzpomínky poslední trvale žijící obyvatelky domu čp. 7, Jiřiny Karáskové, která svou usedlost společně

s nedalekou sokolskou zotavovnou (čp. 5) nazývá Krupníkovem, zatímco Mýdlov lokalizuje cca 100 m západně od svého bydliště, do míst, kde na prostranství, obehnaném z jihu vysokou opracovanou skalní stěnou a ze severu limitovaném strmou strání, svažující se k říčce Žehrovce, nalezneme dvě roubené chalupy, užívané jako rekreační objekty (č. ev. 2 a 5), a zříceninu menšího zděného domu (č. ev. 1, dříve čp. 6).[19] Jedná se o objekty, které ale s historickým Mýdlovem, zpustlým během třicetileté války a krátce nato obnoveným, nemůžeme ztotožnit. Indikační skica stabilního katastru zná toliko čp. 6,[20] zatímco zbývající dvě nemovitosti zobrazuje teprve aktualizace mapování z počátku 20. století. V době jejich výstavby se již zcela prosazuje pojmenování Krupníkov.

Současná podoba kostela sv. Jiří a hřbitovního areálu v Přáslavicích. (Foto P. Jakubec 2007.)

Přáslavice (k. ú. Karlovice, obec Karlovice)

Ze šesti vesnic zkoumaného regionu, k jejichž zániku dochází ještě během středověku a v budoucnu nejsou opakovaně osídleny (Dřevolisy, Kokoško, Modlice, Přáslavice, Vesecko a neznámá ves v lokalitě Vlčínek u Vyskře), jsme s terénní situací schopni ztotožnit pouze Přáslavice, dnes pouhé pomístní jméno v obci Karlovice. Přítomnost kostela sv. Jiří ve vsi zaručuje bohatší spektrum dochovaných středověkých písemných pramenů, které existenci Přáslavic dokladují.

Poprvé jsou to registra papežských desátků v r. 1352, posléze v letech 1358 – 1406 konfirmační knihy.[21] 14. dubna 1358 tedy instaluje plebán od kostela sv. Jakuba Většího v Přepeřích k přáslavickému kostelu plebána Ottu, který si o čtyři roky později, 10. října 1362, vyměňuje svou farnost se Zdeňkem, plebánem dražickým, a přechází ke kostelu Všech Svatých do Zdětína. Brzy však i tento odchází plnit kněžské poslání do nedaleké farnosti sv. Jiljí v Rejšicích a v Přáslavicích je za něj 29. ledna 1364 dosazen prostřednictvím hruštického plebána otec Mikuláš z Újezda. Výčet duchovních uzavírají kněz Martin, prezentovaný do Přáslavic Jaroslavem z Valdštejna a na Lomnici v říjnu 1384, a Jan z Rožďalovic, který Martina nahradil po jeho smrti (1406).

Ze zápisů prokazatelně vyplývá, že Přáslavice byly ve druhé polovině 14. století farní vsí, příslušnou ke zboží pánů z Valdštejna, ať to byli oba Jaroslavové seděním na Skalách a Lomnici, anebo Hynek z Valdštejna a na Štěpanicích, který podací právo kupuje u příležitosti instalování posledního předhusitského kněze Martina.[22]

V průběhu bouřlivého 15. století se okolí Turnova, Valdštejna a Hrubé Skály několikrát stává dějištěm nájezdů husitských, lužických a slezských vojsk (1424, 1440, 1468 – 1469). Jejich násilným aktivitám lze se značnou pravděpodobností připsat zánik přáslavické osady. Svou existenci uhájil pouze kostel, jemuž 29. listopadu 1456 daruje Jan z Jenštejna a na Skalách rybník, vybudovaný nad mlýnem Doubravicí jakýmsi Petrem. Po jeho smrti připadne výnos z rybníka přáslavickému záduší a spravovat jej budou zdejší kostelníci a *jeden obecní člověk z žantovské rychty, příslušející k tomu záduší*.[23]

Prokazatelně před polovinou 16. století dochází k připojení vesnic, příslušných k přáslavickému kostelu, pod farnost sv. Mikuláše v Turnově a fara v Přáslavicích je ponížena na pouhou lokálii. Když je pak v r. 1801 zřízena na Hrubé Skále filiálka a po vystavění kostela sv. Josefa též nová farnost, přichází kostel v Přáslavicích o další duše z Bukoviny, Podháje, Hrubé Skály, Doubravice, Hnanic, Radvánovic, dvora Hořenska a novoveské hospody.[24]

Jediný materiální pozůstatek vsi se uchoval v podobě regotizované stavby jednolodního kostela sv. Jiří s pětibokým presbytářem, situovaného přibližně uprostřed hřbitova na návrší, svažujícím se k severu a severovýchodu, a vzdáleného necelý kilometr jižně od historického centra Karlovic.[25] Všechna podrobná mapování zde zachycují až do výstavby sousedních moderních domů ve druhé polovině 20. století výhradně kostel se hřbitovem, márnicí a sedmibokou zvonicí a v těsné blízkosti budovu školy. V letech 1850 – 1871 dochází z důvodu neutěšeného stavu kostela k jeho přestavbě. Zaniká též zvonice, kterou nahradí kamenná přistavěná věž, a mizí i čtyřboká márnice. Vinou nešetrného přístupu byly zničeny historické náhrobníky, rozdrcené do základů věže, ale i gotická klenba interiéru, z níž zůstal uchován pouze kruhový svorník s trojúhelným štítem a majuskulními gotickými písmeny *RMD* nejasného významu.[26]

Výřez z indikační skici stabilního katastru obce Karlovice, zachycující areál kostela sv. Jiří v Přáslavicích ještě před gotizující přestavbou se sedmibokou zvonicí a márnicí.

V červnu a srpnu 2000 provedli Jan Prostředník a Bohumil Jakoubě letecké snímkování polohy *Hrobka* jihovýchodně od kostela a v délce cca 600 m zde prostřednictvím vegetačních příznaků odhalili antropogenní sídlištní aktivitu, zachycující asi sedm usedlostí a jeden samostatný dvůr.[27] Místo nálezu až nápadně koresponduje s hranicí katastrálního území Karlovice, vybíhajícího zde nepřirozeně parcelami

bývalých zádušních pozemků do katastru Mašova.[28] Z téhož místa pocházejí taktéž starší nálezy z pozdní doby hradištní a středověku, představující zlomky keramiky s profilovanými okraji, zdobenými horizontálními rýhami a zvlněným podhrdlím, ale i hrnčířskou značkou (dělený kruh) na pozůstatku dna.[29] V dubnu až září 2001 byla letecká prospekce potvrzena nálezem keramiky ze 13. – 14. století v erozní vrstvě pod kostelem.[30]

Zlabecko (též Zlatečko, k. ú. Čtveřín, obec Čtveřín)

První doklady o dvoru pojmenovaném jako *Zlabeczko* datujeme teprve krátce před polovinu 16. století, když zde v letech 1545 a 1547 správní registra frýdštejnského panství nalézají pouze Ondřeje Zlabeckého *(Andreas Zlabetzky)*, který je povinen odvádět vrchnosti o sv. Jiří i o sv. Havlu po 30 gr. a k tomu ročně 4 slepice.[31]

20. července roku 1547 zasedá v Praze soud, který vyměřil Adamovi z Vartemberka, majiteli zdejších panství, pokutu za jeho účast ve stavovském povstání vydáním části panství skalského a celých statků rohozeckého, dubského, maloskalského, frýdštejnského, všelibického a hradišťského kláštera. K odevzdanému zboží náležely mimo jiné *ve vsi řečené Zlatečko dvory kmetcí s platem*.[32] Krátce nato daruje král obě inkriminovaná panství Český Dub a Frýdštejn Janovi z Oprštorfu, kterému je kromě desítek vsí do desek zemských 1. prosince 1556 zapsáno též *Zlatečko, co tu měl*.[33]

Zlabečtí pravděpodobně sídlili na dvoře, či vsi, již předtím, neboť r. 1522 nacházíme mezi panskými úředníky na Hrubém Rohozci Václava Zlabeckého z Ostroměře.[34] Téhož sledujeme později v letech 1536 – 1542 ještě v Mladé Boleslavi.

Nejpozději ve druhé polovině 16. století přechází na dvůr jméno vsi Čtveřína, v jejímž bezprostředním sousedství se rozkládal. Urbář spojeného českodubsko-frýdštejnského panství, městečka Osečné a statku Víska z r. 1567 jmenuje totiž pouze *dvůr Štveřín*, na němž sedí Mikuláš Vlčepolský, odvádějící stejně jako Zlabečtí 30 gr. o sv. Jiří i sv. Havlu. Suma stálých ročních úroků činila 1 kopu gr. Hospodář byl rovněž povinen poskytovat služby při lovech a stavbách a měl na lukách pod hradem Frýdštejnem pomáhat séci otavu, shrabovat seno do kop tam, kde mu bude nařízeno, a dovážet dříví k hodkovickému pivovaru.[35]

Skutečnost, že Vlčepolského dvůr Čtveřín náleží panství Český Dub, zatímco všechny okolní usedlosti a pozemky včetně vsi Čtveřína samozřejmě přísluší maloskalskému a posléze svijanskému dominiu, potvrzuje fakt, že se jedná o tentýž dvůr, který ještě dvacet let předtím vlastnili Zlabečtí. I několik následujících století po rozparcelování dvora na selské grunty zůstala tato část Čtveřína pod českodubským panstvím. K začlenění nemovitostí do svijanského velkostatku došlo až r. 1838.

Mikuláš Vlčepolský vlastnil usedlost až do velikonoc 1579, kdy jej pod sumou 400 kop gr. míšeňských prodává synu Václavovi. Ten se během dvanácti let ze všech závazků vůči svým devíti žijícím sourozencům vymanil a hospodařil na zaplaceném

statku až do své smrti v r. 1607. Grunt poté za 620 kop gr. koupili jeho synové Jan a Jiřík.[36]

I přesto, že Vlčepolští vlastní čtveřínský dvůr kontinuálně až do r. 1635, zaznamenáváme během jejich působení prozatím nepříliš objasněnou epizodu, kdy je v r. 1583 majitelem dvora, nazvaného nyní opět Zlabeckem, Petr Rozýn z Auhornu

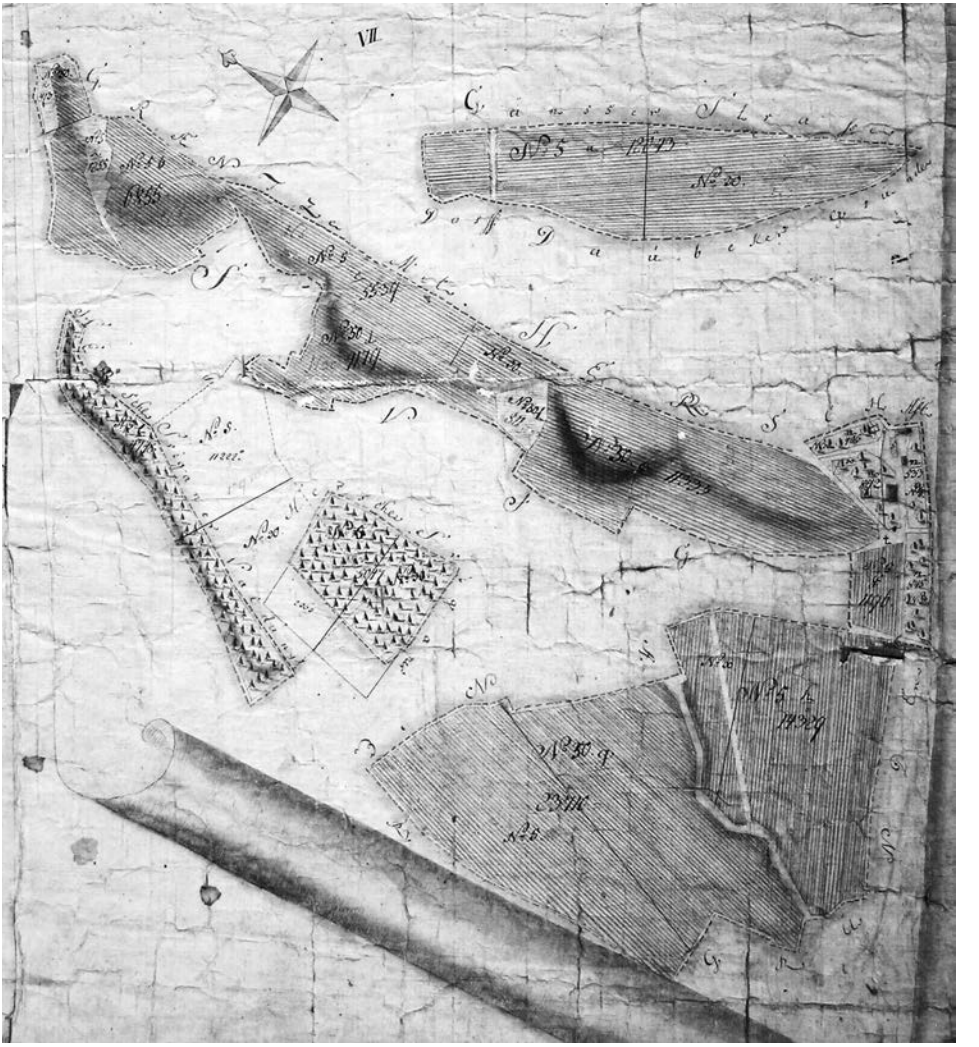

Výřez nedatované mapy josefínského katastru od Johanna Holfelda s vyobrazením rustikálních pozemků českodubského panství ve vsi Čtveříně. Grunty čp. 5 a 30 na pravém okraji tvoří dodnes JZ cíp obce.

Zdobný kamenický prvek na pozůstatku brány usedlosti čp. 30 ve Čtveříně. (Foto P. Jakubec 2006.)

(podle jiné Šimákovy verze Rozín z Javorníka).[37] Drobnému šlechtici se ale zalíbilo v nedalekém Turnově, kde vlastnil nám neznámý dům, a v letech 1592 – 1597 jej nalézáme dokonce v Mladé Boleslavi a později na Novém Městě pražském.[38] V téže době dochází znovu k odhadu českodubského panství, který zná naopak zase jen *dvůr Štveřín*.[39]

V polovině 17. století, když už na gruntě sedí Matěj Chloumecký ze Sezemic, zeť vzpomínaného Jana Vlčepolského, potkáváme potomky předchozích majitelů v širokém okolí. Už r. 1612 je to Václav Vlčepolský ve Voděradech, doložený však berní rulou o čtyři desetiletí později zase v českodubské části Čtveřína. Soudobý soupis obyvatel podle víry z r. 1651 zase přináší jména Ondřeje a Kateřiny Vlčepolských s pohůnkem Janem ve vsi Vorklebicích.[40] Přesto v téže době rodina postupně mizí ze scény. Čtveřínské zboží se nakrátko dostává do rukou Ondřeje Novotného a v lednu 1654 konečně do vlastnictví Václava Horáka. Nahlédnutím do Šimákových excerpt rustikálu Tereziánského katastru narazíme na zvláště výmluvné pomístní názvy Horákových rolí ve Čtveříně – *Hintern Hofe*, *Untern Hofe*, *Gegen und hintern Gruben* a luk – *Aufn Stumpf untern Hof*.[41]

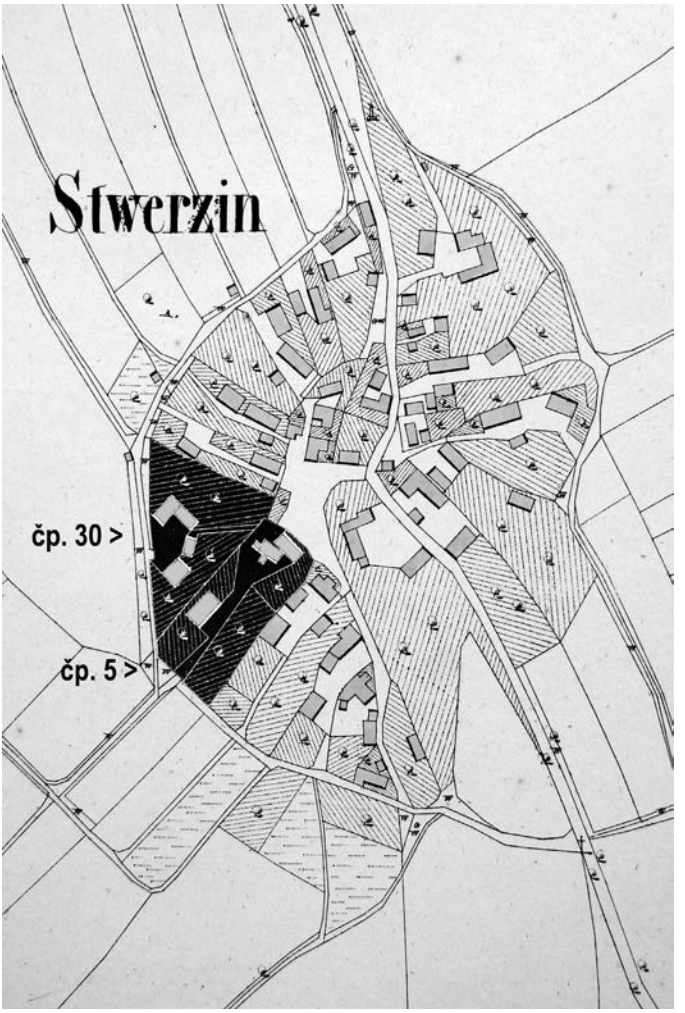

Indikační skica stabilního katastru obce Čtveřín s vyznačeným katastrem ZSO Zlabecko.

V 18. a 19. století se dějiny čtveřínského dvora stávají už jenom dějinami selského gruntu, jemuž povinné josefínské číslování přiřklo číslo popisné 5. Pozemková fase z r. 1788 nezapomíná ovšem u žádných parcel tehdejšího majitele Jana Bičíka, který nemovitost vlastnil již patnáct let, poznamenat, že jde o panství dubské.[42] Tohoto dualismu se dotýká i J. Schaller ve své topografii, když ve svijanské části Čtveřína napočítá 27 domů s tím, že *etwas davon gehört nach Eiche*. Pozemková fase zná ovšem domů 28, a to včetně usedlosti Bičíkových. Schaller se tedy mýlí, když tvrdí,

že něco z 27 domů náleží k Českému Dubu. Ba naopak, jeho počet, zahrnutý pod panství Svijany, je správný, zatímco dovětek o dubském zboží je nadbytečný.[43]

Krátce poté se areál někdejšího dvora tříští v rámci Bičíkovy rodiny na další grunt, jehož domovní stavení získává čp. 30. Skutečnost, že rozparcelované dvorské pozemky zůstaly i nadále součástí jiného panství, citelně usnadňuje a v jádru řeší dosud opomíjenou lokalizaci bývalého Zlabecka, které tak snadno ztotožníme s usedlostmi čp. 5 a 30. Nemovitosti obou gruntů výstižně zachytil Johann Holfeld na své nedatované mapě josefínského katastru, zobrazující rustikální pozemky českodubského panství ve vsi Čtveříně.[44]

Obě rodiny Bičíkových tak byly posledními majiteli nemovitostí, kteří se v r. 1838 osobně potýkali a definitivně rozloučili s rozdělením Čtveřína mezi dvě dominia.

Poznámky

1 ŠONSKÁ, Z. – JAKUBEC, P.: *Zanikání vesnic na Turnovsku následkem hospodaření vrchnosti*. In: Z Českého ráje a Podkrkonoší. Supplementum 13. Turnov 2009, v tisku. Oba příspěvky jsou rozšířeným výtahem diplomové práce Zuzany Šonské *Zaniklé osady Turnovska do konce 19. století*. Univerzita Hradec Králové. Fakulta filozofická. Historický ústav 2008, 154 s.

2 KLAPUCH, F.: *Vyskeř v minulosti*. Vyskeř 1943, s. 25-26. Nepublikovaný strojopis. Originál rukopisu uložen na vyskeřském obecním úřadě (*Dějiny a paměti obce Vyskře)*. Několik dalších xerokopií a cyklostylů vlastní obyvatelé Vyskře; HRDÝ, J.: *Das Verwaltungsregister der Friedsteiner Herrschaft v. J. 1545*. In: Mitteilungen der Heimatkunde, *4,* 1910, s. 207-219; ŠIMÁK, J. V.: *Různé zprávy. Zlabecko.* Časopis společnosti přátel starožitností, *8*, 1900, s. 168-169.

3 Sborník NPÚ ÚOP v Liberci 2009, v tisku.

4 ŠIMÁK, J. V (ed.): *Panství Hruboskalské r. 1514.* Od Ještěda k Troskám, *3*, 1924, s. 73-74.

5 ŠIMÁK, J. V. (ed.): *Urbář hruboskalský z r. 1602.* Od Ještěda k Troskám, *16,* 1937-1938, s. 147.

6 SOkA Semily, AM Rovensko, inv. č. 6, kn. 2, fol. 126r.

7 CHALUPA, A. – ČECHURA, J. – RYANTOVÁ, M. (ed.): *Berní rula 8-9. Kraj boleslavský*. Praha 2001, s. 54. Soupis poddaných z r. 1651 není pro hruboskalské panství dochován.

8 SOA Litoměřice, pob. Žitenice, Vs Hrubá Skála, inv. č. 302, sign. OS Turnov 3625, fol. 200r-206r; tamtéž, inv. č. 334, sign. OS Turnov 55, fol. 212v-229r.

9 SOA Litoměřice, pob. Žitenice, Vs Hrubá Skála, inv. č. 302, sign. OS Turnov 3625, fol. 194r-194v, 200r.

10 Vedle Václava Novotného ještě Matěj Mlejnek (1708), Adam Staněk (1711), Jan Klaban (1724), Daniel Venclů (1727), Matěj Lynhart (smlouva v pozemkové knize nezanesena) a Václav Havle (1731). Matěj Mlejnek z panství zběhl pro stíhání za krádež. Chalupa sloužila nejpozději do 30. let 18. stol. k ubytování panských myslivců. SOA Litoměřice, pob. Žitenice, Vs Hrubá Skála, inv. č. 302, sign. OS Turnov 3625, fol. 195r-199r.

11 SOA Litoměřice, pob. Žitenice, Vs Hrubá Skála, inv. č. 302, sign. OS Turnov 3625, fol. 475v-483r; tamtéž, inv. č. 334, sign. OS Turnov 55, fol. 218v-219v.

12 Totožné pomístní jméno rovněž registrujeme v k. ú. Olešnice u Turnova, při úpatí zalesněného vrchu Ostrá mezi Všení a Olešnicí, pod nímž narazil archeologický průzkum v únoru 2008 na pozůstatky novově-

kého sídla. Rozsypalovem se zde nejpozději od druhé poloviny 18. století nazývá dodnes obývaná panská hájovna.

13 SOkA Semily, Sbírka opisů a kopií archiválií, Tereziánský katastr rustikální. Panství Hrubá Skála. Osada Mydlov, sign. SbO-95.

14 1) Jiřík Procházka s manželkou Kateřinou, 2) Jiřík Mlejnek s manželkou Marií, 3) Václav Procházka s dětmi Janem, Josefem, Marií a Francem, 4) Václav Procházka s manželkou Annou, 5) Jiří Mlejnek s manželkou Alžbětou a syny Janem a Václavem, 6) vdova po Martinu Procházkovi se synem Václavem, 7) vdova po Václavu Havlovi se syny Adamem a Janem. ŠIMÁK, J. V.: *Soupis poddaných panství hruboskalského r. 1783*. Od Ještěda k Troskám, *12*, 1933-1934, s. 117.

15 SOA Zámrsk, Sbírka matrik, inv. č. 10237, sign. 5301, 1789-1854, fol. 138.

16 ŠIMÁK, J. V.: *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okresu turnovském.* Praha 1909, s. 64.

17 ROUBÍK, F.: *Soupis a mapa zaniklých osad v Čechách.* Praha 1959, s. 98.

18 V. Kotyška uvádí Krupníkov jako samotu u Poddoubí. KOTYŠKA. V.: *Úplný místopisný slovník Království českého.* Praha 1895, s. 659.

19 Vzpomínky sourozenců Jiřiny a Miroslava Karáskových zaznamenány 24. listopadu 2007 na Poddoubí čp. 7 – Krupníkově. Oba pamětníci vypovídají, že další z domů, patřící rodině Mlejnkových, zanikl požárem asi ve 30. letech 20. století. Dům čp. 7 byl někdy označován jako *u Karásků masařů* a čp. 5 jako *na prdlantě*. Jedinou přesněji datovatelnou stavbou je skalní klenutý sklep u Karásků s letopočtem 1868 na pravém pilíři ostění.

20 NA Praha, SK duplikát, Duplicat Bauparzellen Protocoll der Gemeinde Wiskerž 1842, inv. č. 878, kart. 394.

21 V letech 1369-1406 odchází z přáslavického kostela desátek ve výši 6 grošů. TOMEK, V. V. (ed.): *Registra decimarum papalium.* Praha 1873, s. 82; EMLER, J. (ed.): *Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica Pragensem per archidioecesim. Libri primi pars altera ab anno 1363 usque ad annum 1369.* Praha 1874, s. 19, 38, 131. Též SOkA Semily, DÚ Turnov, Liber memorabilium do 1868, sign. KR-378, s. 195-196. Citované zápisy používají několik podob místního jména: *Przaslauicz, Przaslawicz*. Profousem předkládané podoby *Prasslouicz* a *Prasluicz* byly přejaty z register papežského desátku. Místní jméno zaniklé osady autor vykládá jako ves lidí Přáslavových a svou domněnku dokladuje na nejstarším známém užití názvu v podobě *Preiazlauici* v r. 1141 a ruském tvaru *Perejaslavlь* ze 13. století. PROFOUS, A.: *Místní jména v Čechách, jejich vznik, původní význam a změny.* Sv. III. Praha 1951, s. 457.

22 TADRA, F. (ed.): *Soudní akta konsistoře pražské.* Část II. (1380-1387). Praha 1893, s. 291; ŠIMÁK, J. V.: *Příběhy města Turnova nad Jizerou.* Díl I. *Od založení města do r. 1620*. Turnov 1903, s. 18.

23 ŠIMÁK, J. V.: *Dar rybníka kostelu v Přáslavicích r. 1456*. Od Ještěda k Troskám, *3*, 1925, s. 30.

24 SOkA Semily, DÚ Turnov, Liber memorabilium do 1868, sign. KR-378, s. 86.

25 Rozsáhlá uliční zástavba Karlovic od hlavní silnice Jičín – Turnov severním směrem, nazvaná později Novou Vsí, vzniká až počátkem 20. století. S historickou a tehdy již zaniklou Novou Vsí ovšem sdílí jen část zemědělských pozemků.

26 Jako jedna z hypotéz významu zkratky se nabízí rozvití do podoby **R**(ENOVATVM) **MD**. Žádný podpůrný písemný doklad o opravě nebo přestavbě kostela v r. 1500 se ovšem nedochoval.

27 PROSTŘEDNÍK, J.: *Archeologické aktivity Okresního muzea Českého ráje v roce 2000.* In: Zpravodaj muzea v Hradci Králové, *27,* 2001, s. 18.

28 SOkA Semily, Sbírka map a plánů, Indikační skica k vodní knize, Karlovice, 1843, 1:2880. Neobvyklý tvar katastrálního území, nevázaný na geomorfologická specifika krajiny, jakož i situování katastrální obce na jeho okrajích může být často vodítkem k lokalizování zaniklých středověkých, popř. novověkých osad.

[29] FILIP, J.: *Dějinné počátky Českého ráje.* Praha 1947, s. 241.

[30] PROSTŘEDNÍK, J.: *Archeologické výzkumy Okresního muzea Českého ráje v roce 2001.* In: Zpravodaj muzea v Hradci Králové, *28*, 2002, s. 11.

[31] HRDÝ, J.: *Das Verwaltungsregister der Friedsteiner Herrschaft v. J. 1545.* In: Mitteilungen der Heimatkunde, *4,* 1910, s. 207-219; SOkA Semily, Sbírka opisů a kopií, Registra správní panství Frýdštejnského, 1547, sign. SbO 135.

[32] PRÁŠEK, J. V.: *Dějiny města Turnova nad Jizerou v Boleslavště.* Praha 1879, s. 71.

[33] DZV 12, H 25; SEDLÁČEK, A.: *Hrady, zámky a tvrze Království českého.* Sv. X. *Boleslavsko.* Praha 1895, s. 266; PROFOUS, A.: *Místní jména v Čechách, jejich vznik, původní význam a změny.* Sv. IV. Praha 1957, s. 779.

[34] ŠIMÁK, J. V.: *Příběhy města Turnova nad Jizerou.* Díl I. *Od založení města do r. 1620*. Turnov 1903, s. 285.

[35] SOA Litoměřice, pob. Děčín, Vs Český Dub, inv. č. 238, urbář od r. 1567, fol. 206r-206v.

[36] SOA Litoměřice, pob. Děčín, Vs Český Dub, inv. č. 61, sign. OS Český Dub 3338, pozemková kniha rychty Kobyly, fol. 83r-83v.

[37] ŠIMÁK, J. V.: *Různé zprávy. Zlabecko.* ČSPSČ, *8,* 1900, s. 168-169.

[38] ŠIMÁK, J. V.: *Příběhy města Turnova nad Jizerou.* Díl I. *Od založení města do r. 1620*. Turnov 1903, s. 264.

[39] ŠIMÁK, J. V.: *Odhad panství dubského okolo r. 1600.* Od Ještěda k Troskám, *16*, 1937-1938, s. 79. Vážně musíme uvažovat i o skutečnosti, že Rozýn z Auhornu i Vlčepolští žili ve Zlabecku společně, neboť Albrechtu Janu Smiřickému ze Smiřic je (podobně jako předešle Adamovi z Vartemberka) s celým českodubsko-frýdštejnským dominiem konfiskována i ves *Zlatečka* nikoli s dvorem, ale hned s dvory(!) kmetcími s platem. BÍLEK, T. V.: *Dějiny konfiskací v Čechách po r. 1618.* Praha 1882-1883, s. 537.

[40] SOA Litoměřice, pob. Děčín, Vs Český Dub, inv. č. 48, sign. II-57, fol. 183 v; PAZDEROVÁ, A. (ed.): *Soupis poddaných podle víry z roku 1651. Boleslavsko.* Praha 2005, s. 99.

[41] SOkA Semily, Sbírka opisů a kopií, Tereziánský katastr rustikální. Panství Dub a Frýdštejn. Čtveřín, Doubí, sign. SbO-94. Pojmenování *Gruben* může hypoteticky vycházet z geomorfologie Čtveřína, charakteristické hlubokým zářezem, protínajícím ves od jihozápadu k severovýchodu, kterým vedla až do výstavby tzv. císařské silnice cesta do Liberce, přirozeně protínající čtveřínskou náves. Zatímco od návsi k severu byl úvoz zavezen, jeho spodní část je patrná dodnes. Těsně před návsí sousedí s domem čp. 5, jehož pozemky (včetně dalších, ve 20. století postavených domů), ztotožňujeme se Zlabeckem.

[42] SOkA Semily, Sbírka rukopisů, Fassions Buch Přepeř & Štveřín, Douby, Husa, Sichrov und Lažan, sign. SbR-300, fol. 61v-62r. Bičíkovým náležely ještě parc. č. 364-366 a 509 ve vsi Čtveříně a č. 566, 567, 579, 600, 601, 646-653, 657-658, 662-664, 709 a 710 ve vsi Doubí. Není vyloučeno, že významná část pozemků u Čtveřína dříve příslušela ke dvoru.

[43] SCHALLER, J.: *Topographie des Konigreichs Böhmen.* Vierter Theil. *Bunzlauer Kreis.* Prag-Wien 1790, s. 229.

[44] SOA Litoměřice, Vs Český Dub, *Rustical Grunde in dem Dorf Schtverzin Swyganer Herrschafts liegend*, inv. č. 361, b. d.

Zuzana ŠONSKÁ – Pavel JAKUBEC: ***Die untergegangenen Dörfer Mýdlov, Přáslavice und Zlabecko***

Der Artikel befasst sich mit drei von den ca. 30 untergegangenen Dörfern in der Region von Turnov (Turnau). Mýdlov wurde während der Zeit des Dreißigjährigen Krieges ganz verwüstet und erst in der zweiten Hälfte des 17. Jahrhunderts wieder besiedelt. Kurz vor dem Jahre 1842 hat sich der Name des Dorfes verändert. Er ist nicht mehr Mýdlov, sondern Krupníkov. Přáslavice wurde schon im 15. Jahrhundert verlassen. Vielleicht hängt dies mit den Aktivitäten des Hussiten zusammen. Von dem Dorf blieben nur eine gotische Kirche und von den Archäologen gefundene Anwesenspuren übrig. Zlabecko bildet heute einen Teil des Dorfes Čtveřín. Es war vielmehr ein Hof, aber einmal wird es als Dorf angeführt, das zur Herrschaft Český Dub (Böhmisch Aicha) gehört, derweil das ganze Dorf Čtveřín auf der Herrschaft Svijany liegt. Seit dem 16. Jahrhundert ist der Begriff Zlabecko unbekannt.

(Übersetzt von Günter Fiedler)

Sochařská rodina Stuchlíků

Vladimír Úlehla

V roce 1872 zemřel sochař Jan Sucharda, oslněný už jako chlapec krásou novopackého chrámu, vychovaný a vyškolený svým otcem – samoukem.[1] Ten v druhé polovině svého života pracoval především v Jičíně. Po své první jičínské zakázce – malované křížové cestě pro chrám sv. Jakuba – vytvořil několik pomníků a na hřbitově řadu figurálních náhrobků velmi dobré úrovně – v duchu doznívajícího klasicismu.

Tři roky po smrti Jana Suchardy se v Jičíně usadil řezbář a sochař Josef Stuchlík, rodák novopacký, který se vyučil u jeho bratra – Antonína Suchardy staršího. A po prvních pěti letech, kdy se věnoval jen řezbářské práci, ke které stačila malá dílnička, stal se Josef Stuchlík ve tvorbě kamenných soch a pomníků a zvláště hřbitovních náhrobků nástupcem Jana Suchardy. Tvořil náhrobky různých tvarů, také figurální náhrobky dobré úrovně, v duchu klasicismu, který přecházel v cítění novorenesanční.

Josef Stuchlík vyšel z nuzných poměrů. Narodil se 20. listopadu 1848 Bohumilu Stuchlíkovi, sousedu novopackému z čp. 270, jehož otec František byl chalupníkem v Radkyni. Josefova matka Aloisie pocházela z Dolní Dobrouče (okres Lanškroun) a její otec Karel Dušek byl rolníkem. Malý Josef musel o otce v dětství přijít, protože v novopacké evidenci obyvatel z r. 1869 je veden jako dítě Josefa Barka, kramáře z Radkyně.[2] To byl druhý muž paní Aloisie. A tak k dětem z prvního manželství přibyly čtyři děti Barkovy. Rodina bydlela v Nové Pace ve vlastním domku čp. 270.[3]

Josef Stuchlík se stal v roce 1861 učněm mistra Antonína Suchardy staršího a učil se u něho tři roky, načež v téže dílně ještě pět měsíců pracoval.[4] V roce 1865 se stal pomocníkem u akademického sochaře Jindřicha Votočka v Praze. Ten pocházel z Fořtu u Vrchlabí a vyučil se také u Suchardů, proto rád přijal jako pomocníka vyučence z téže dílny.[5] Votočkovo vysvědčení dosvědčuje nejen bezúhonné chování, ale i *zběhlost a zručnost v práci sochařské.*[6] Podle Kasky[7] pracoval pak Josef Stuchlík v Praze u přední řezbářské firmy Jana Kaše.

Vyřezávaný krucifix, dílo Josefa Stuchlíka. (Foto Mgr. P. Kracík.)

Také v Jičíně, když se tu v roce 1875 usadil, byl zprvu činný jako řezbář. Hned v roce 1876 se zúčastnil první řemeslnické výstavy, kterou pořádala jičínská Řemeslnická beseda v domě U zlatého hroznu na Velkém náměstí. Josef Stuchlík vystavoval také na druhé výstavě Řemeslnické besedy v srpnu 1884 v týchž prostorách. Jeho práce tam získaly jedno z nejvyšších ocenění.[8]

Drobné Stuchlíkovy práce se líbily a mnoho jičínských rodin mělo prý od něho doma nějaké dílo. Pro kostel ve Vysokém Veselí vyřezal oltář, pro jičínskou obecní spořitelnu vytvořil ve dřevě sv. Václava.

Teprve po pěti letech přešel v Jičíně také k práci v kameni. Poptávka, zvláště po hřbitovních náhrobcích, byla velká. Jenže kamenická práce byla náročná na zařízení a na prostor. V zimě se sice nepracovalo, ale pro další roční období bylo třeba mít větší přístřešek a dosti místa pro uskladnění kamene. Patrně proto Stuchlík v roce 1880 přesídlil do domku čp. 85 v Šafaříkově ulici, který patřil Marii Havlasové, vdově po puškaři. Tam asi vytvořil svou první zakázku v kameni: svatého Jana Nepomuckého, který nahradil na mostě přes Cidlinu chatrnou sochu starší. Sv. Jana vysvětil 16. 5. 1880 děkan P. Josef Šturma, který se o tuto sochu zasadil patrně i proto, že byl v roce 1871 – 1872 jednatelem komitétu pro postavení sochy Mistra Jana Husa v Jičíně.[9] Stuchlíkovo pevné vůdčí postavení v Jičíně potvrdilo v roce 1884 jeho jmenování soudním znalcem pro práce řezbářské a sochařské u krajského soudu v Jičíně.[10]

Rodina Josefa Stuchlíka na snímku Antonína Brožka – rok 1900 (RMaG Jičín).

Od Marie Havlasové se Josef Stuchlík přestěhoval nejpozději v r. 1887 do rozlehlého rohového domu čp. 39, tehdy Huga Spáleného, později ve vlastnictví rodiny Volfových. I ten měl rozsáhlou zahradu a dosti místa na práci s kamenem. 16. srpna 1887 ohlásil Josef Stuchlík v tomto domě sochařskou a řezbářskou živnost a dochovaný *poplatní list* dokládá, že v letech 1887 – 1896 jeho výdělková daň ročně činila 3 zl. 15 kr.[11]

Trvalým místem Stuchlíkovy dílny a bytem jeho rodiny se měl stát dům čp. 20 na Pražském předměstí, který postavil Václav Fejfar a který v roce 1900 vlastnili Ferdinand a Bohumila Elisovi, a vedli tu hostinskou živnost. Za Fejfarovou nárožní stavbou, nazývanou pro neobvyklý půdorys *Harmonika*, se dozadu táhla velká parcela, kde do října 1885 stálo *Bahno*, roubená stavba kdysi dvorce, později hospody. O stavební povolení postavit tam boudu pro pomníky požádal Josef Stuchlík v roce 1893,[12] když se do domu čp. 20 s celou rodinou přestěhoval. Dům byl nedaleko od jičínského hřbitova a zhotovování náhrobků se stávalo pro Stuchlíkovu dílnu hlavní pracovní náplní.

Sčítací listy zachycují na samém konci roku 1900 [13] v čp. 20 v bytě č. II Josefa Stuchlíka, jeho ženu Marii, o čtyři roky starší, která obstarává domácnost, a jejich

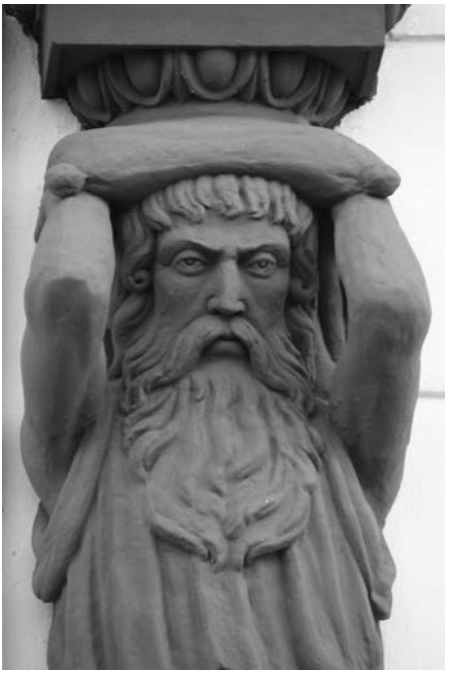

Atlant na vile p. rady Tůmy, Revoluční ul. čp. 182, vytvořil Josef Stuchlík. (Foto Mgr. P. Kracík.)

Pomník P. Antonína Marka v Libuni, nejlepší Stuchlíkova pomníková práce. (Mgr. P. Kracík.)

tři děti. Dceru Boženu, pomáhající tehdy v domácnosti, v roce 1905 pak provdanou za otcova učně a pomocníka Karla Rybu. Syna Karla, nar. 1884, tehdy studenta reálky v posledním maturitním ročníku, a dceru Josefu, žákyni obecné školy, která se později provdala do rodiny Heršálků. V roce 1900 bydlil u Stuchlíků jeden učeň.

V Jičíně vytvořil Josef Stuchlík ke konci 19. století pomník Antonína Štraucha (odhalen 4. 8. 1888), který stál vlevo od tehdejší hlavní cesty na Čeřovku, bezprostředně před vstupem do lesního parku. Vysoký jehlan doplňuje bronzový reliéf Mořice Černila. A potom v souvislosti s blížícím se třístým výročím narození pomník J. A. Komenského v malém parčíku, upraveném tehdy pro něj v místech dnešního vyústění Jarošovské ulice do Kollárovy. Odhaloval se s velkou slávou na svatého Václava v září roku 1891, půl roku před vlastním výročím. Podobně vlastenecky slavně se už 28. 9. 1882 odhalovala na domě, kde léta bydleli (Ruská čp. 21), deska Karlu Simeonu Macháčkovi a Františku Šírovi, také práce Stuchlíkova.[14] Organizátorem těchto slavností a zároveň objednavatelem uvedených desek a pomníků byl

jičínský Okrašlovací spolek v čele s mimořádně výkonným předsedou JUDr. Františkem Lohařem, který dovedl opatřit sbírkami také finanční prostředky.

Roku 1880 – 1881 restauroval J. Stuchlík pro město hořejší kašnu s Amfitrité. V roce 1889 opravil na objednávku města na hřbitově náhrobky kupce Kneise a primátora Konvičky, a rok nato kašnu vedle sochy sv. Trojice na Valdickém předměstí. Roku 1893 ho rada města podezírá, že přestupuje svou ohlášenou živnost tím, že občas provádí i práce stavební, pro které neměl koncesi.[15]

Jako dovedný řezbář uměl Josef Stuchlík vyřezávat také formy pro štukové ozdoby staveb. V roce 1883 tak vytváří znak města Jičína na Valdické bráně, na straně do náměstí, v roce 1885 městský znak na tehdejší radnici čp. 99 (dnes K-klub). Brzy nato použije této techniky pro zhotovení atlantů na dvou jičínských domech: na Havlově lékárně čp. 60 na Velkém náměstí a na domě soudního rady Tůmy čp. 182 (vedle domu kdysi Fingerlandova) na počátku dnešní Revoluční ulice, táhnoucí se podél Lip.

Jičínské pomníky a sochy průměrné úrovně, nepříliš výrazné, převyšuje Stuchlíkova práce v Libuni z roku 1896. Jeho P. Antonína Marka, s výraznou hlavou, F. Kaska právem považuje za Stuchlíkovu nejlepší práci.[16]

Největší počet Stuchlíkových sochařských prací je na novoměstském hřbitově. Hned u hlavní cesty na poli I. vytvořil na trojdílné hrobce Prokopových a Jeníkovských prostřední edikulu – antický chrámek se čtyřmi sloupy s korintskými hlavicemi. Na poli III. to byl už neexistující empírový klečící anděl se zkříženýma nohama na hrobě Aloise Pižla (podle modelu akad. sochaře Václava Antoše), na poli IV. náhrobek s P. Marií Lurdskou na hrobě Anny Slukové, na poli V. truchlící génius podle Jana Suchardy na hrobě rodiny kupce Václava Janďourka, též už neexistující. U severní zdi je jeho dílem třídílná hrobka s konzolovitými polosarkofágy rodiny ředitele gymnázia Františka Šíra, kde je pochován také další proslulý ředitel tohoto ústavu, Šírův zeť František Lepař. Podle Kasky jsou jeho nesignovaným dílem také dětské pomníčky s andílky. V levém trojúhelníku hřbitova, na rozhraní starého hřbitova a nové části hřbitova z roku 1906, zhotovil masivní kříž s reliéfem Krista na hoře Olivetské na hrobě P. Josefa Synáčka.

Rok nato navrhoval velkou hrobku pro lomnického továrníka Vincence Mastného, který pocházel z Jičína a přál si zde ležet, na počátku nové části hřbitova proti hrobce notáře Heindla (k realizaci nedošlo). Josef Stuchlík se uměl vyrovnat také s novým secesním pojetím náhrobků po roce 1900. Na XII. poli vytvořil secesní celek s truchlící ženou podle návrhu Duchače-Vyskočila na hrobce Hrubých a Burešů, na XIV. poli u severní zdi secesní hrobku Stunových, opět s postavou navrženou Duchačem-Vyskočilem.

Stuchlíkovy hřbitovní náhrobky najdeme i na hřbitovech v okolí. Tak v Lomnici nad Popelkou je jeho jménem signován náhrobek rodiny Pekárkových (u zdi hřbitova): kamenný kříž s přehozenou rouškou a s rostlinnou kompozicí u paty, posazený

Náhrobek Prokopa a Jeníkovských, Jičín, I. odd. hřbitova. Josef Stuchlík vytvořil prostřední chrámek mezi klasicistními anděly žalu od Jana Suchardy.

na *skalku*, v níž je zasazena nápisová deska.. Takových náhrobků je na lomnickém hřbitově nejméně pět. Ve Valdově u Nové Paky vytvořil pro nově založený hřbitov v roce 1905 ústřední kamenný kříž s reliéfem poutníka na podstavci. Také na jičínském židovském hřbitově vytvořil několik náhrobků, většinou tehdy oblíbených vysokých, lehce komolých jehlanů.

Podivné je, že beze sporu dobrý řezbář a sochař si nedokázal pořídit vlastní dům. Dům zajišťoval řemeslníkovi, že nebude muset dílnu stěhovat, že ji bude moci rozšiřovat a upravovat. Umožňoval mu také ubytovat učedníky i pomocníky a využít jej k získání hypotéky v době zlé. To, že si neopatřil vlastní dům, se Josefu Stuchlíkovi brzy vymstilo.

V září 1903 píše Josef Stuchlík městskému úřadu, že dostal od Ferdinanda Elise výpověď, a to i s dílnou. Hodlá najmout byt v Širově ulici čp. 42 (tedy ještě blíže k hřbitovu) v domě Filomeny Pažoutové a sochařskou dílnu chce vystavět podle plánu tesařského mistra Josefa Pluhaře jižně od tohoto domu pod hrází Cidliny.[17] Její neregulované zanesené koryto probíhalo tehdy o něco blíže Starému Městu a poslední dům Pražského předměstí čp. 44 výrobce likérů Františka Vejnara byl

postaven teprve roku 1905.[18] Stuchlík žádal městský úřad o povolení stavby [19] a dřevěnou dílnu mu vystavěl Josef Mareš.

Syn Karel Stuchlík si pronajal byt, když si do Jičína po svatbě přivedl v prosinci roku 1911 z Hořic svou ženu, v nedalekém jednopatrovém rohovém domě čp. 200 na Novém Městě. Později si jako čekatel Stavebního družstva rodinných a dělnických domků vybral pro stavbu rodinného domu místo na pravém břehu Cidliny proti sochařské dílně – na začátku Raisovy ulice.

Po Josefu Stuchlíkovi zůstala po jeho smrti 7. 8. 1915 lehce předlužená pozůstalost.[20] Převzal ji syn Karel. Když si otec v prosinci 1912 ověřil jeho schopnosti vést závod jako dílovedoucí, předal mu celou živnost. Ten sochařství kamene ohlásil 16. prosince 1912 na hejtmanství. Při předání živnosti synovi muselo dojít k majetkovému vypořádání i s dvěma dcerami. Patrně se tak stalo dohodou, která nebyla zachycena notářským zápisem.

Božena byla tehdy už provdána (od roku 1905) za Karla Rybu, narozeného 12. 2. 1881 ve Veliši, který se u Josefa Stuchlíka vyučil kamenosochařem. Hned po svatbě

Náhrobek rodiny Stunových se secesní plastikou navrženou Duchačem-Vyskočilem (XIV. odd.), provedl J. Stuchlík.

se Karel Ryba osamostatnil a pokusil se uchytit v Lázních Bělohradě: neotevřel si tu kamenosochařství, ale lahůdkářský obchod.[21] Moc se jim nedařilo, a tak se Rybovi po čtyřech letech vrátili do Jičína[22] a Karel Ryba se vrátil ke kamenosochařství u Stuchlíků. Byl pověřován převážně úkoly obchodními, stal se cestujícím zástupcem firmy.

Spolkového a veřejného života se Josef Stuchlík neúčastnil. Důvodem byla jeho silná nedoslýchavost.[23] Ta mu znemožňovala jak účast na spolkovém životě, tak i práci v obecním zastupitelstvu a v profesním společenství. V dopisu radě města Jičína z 23. 3. 1909 [24] o svém omezení trpce píše: *Třicet pět let vedu krutý boj o živobytí, neboť tělesnou vadou mojí jsem velice utižován před mojí konkurencí.* Jistě, pro zákazníka nebylo jednání s téměř neslyšícím živnostníkem příjemné.

Josef Stuchlík mohl být se svým synem v čele kamenosochařství, které založil, spokojen. Dočkal se ještě vypuknutí první světové války a pomáhal synovi, který musel narukovat, udržet jičínskou živnost. Ale 7. srpna 1915 zemřel. Náhrobek na místě posledního odpočinku vytvořil po válce jeho syn Karel a reliéf klečící ženy z bílého mramoru, alegorii sochařství, na něj dodal Josef Vašata. (Pravý trojúhelník jičínského hřbitova.)

□

Jediný syn řezbáře a kamenosochaře Josefa Stuchlíka Karel, narozený 25. února 1884, šel cestou otcovou. Obecnou školu vychodil na čtyřtřídní cvičné škole při učitelském ústavu. Ta měla z jičínských obecných škol nejvyšší úroveň, protože na ní učili vybraní učitelé a protože počet žáků ve třídě byl podstatně menší, aby tu mohli konat své výstupy za vedení profesorů studenti ústavu. Když ji roku 1894 ukončil, přešel jako mnoho nadaných žáků na jičínskou sedmitřídní vyšší reálku.

Také na ní patřil k lepším žákům. Na jeho vysvědčeních převládaly chvalitebné a dobré, jen v jazycích (němčině a francouzštině) míval dostatečné. V druhé a třetí třídě reálky dostal od suplujícího učitele Kabeláče dostatečnou i z kreslení. Jakmile však převzal v čtvrté třídě reálky kreslení učitel Voříšek, měl Karel z tohoto předmětu, důležitého pro jeho pozdější profesi, chvalitebnou a v sedmé, maturitní třídě pak výbornou.

Maturitní zkoušce se podrobil v letním období roku 1901. Vysvědčení mu bylo vydáno 16. června 1901 třídním profesorem Ferdinandem Tomkem, výborným pedagogem, od něhož si odnesl z českého jazyka chvalitebnou.[25]

Po celá studia na reálce byl vzhledem k nevelkým otcovým výdělkům osvobozen od školného. Jen v prvním pololetí sedmé třídy musel za něho otec školné zaplatit. Karel totiž porušil na jaře roku 1899 školní řád, když se zúčastnil taneční zábavy, která byla studentům zakázána. Dostal za to šestihodinový karcer ve školním sklepě a na vysvědčení bylo jeho chování ohodnoceno jen jako zákonné.[26] Takovému žákovi osvobození od školného na nejbližší pololetí nepříslušelo!

Fotografie dílenského osazenstva z roku 1912, kdy je Karel (třetí zprava) dílovedoucím otcova závodu.

Maturant jičínské reálky Karel zůstal na podzim roku 1901 doma, jistě pomáhal v otcově dílně, ale od 1. února 1902, pro nás nečekaně, nastoupil na úřední praxi na Post- und Telegraphenamt v německém Probstdorfu. Pobyl tam do 1. září a dostalo se mu vysvědčení plného chvály. Jaký smysl mělo toto odbočení z vytyčené dráhy? Hlavně naučit se dobře německy.

Jako maturant měl Karel právo vybrat si k jednoroční vojenské službě zbraň a pluk. Absolvoval ji na útraty státu od 1. října 1902 do 30. září 1903 u pěšího pluku v Brně a byl vyřazen jako poručík v záloze.[27] Jisté je, že i později měl Karel Stuchlík uniformu rád a na svou důstojnickou hodnost byl pyšný.

Nějakou dobu pracoval za otcova vedení v jeho dílně doma, ale od 1. dubna 1904 najdeme dvacetiletého učně v Tochovicích na Příbramsku u znamenitého kamenického mistra Josefa Honzíka. Ale dne 15. 9. 1905, pět měsíců před vyučením, které tehdy trvalo dva roky, Tochovice opouští a nastupuje do 2. třídy odborné školy sochařské a kamenické v Hořicích (první třída je mu prominuta). To už se sotva děje z vůle otcovy. Karel Stuchlík má sám silnou touhu po vědění a poznání. Dokládají to i vysvědčení z hořické školy. Po celé tři roky má jen samé výborné a ve třetím

ročníku je mu jako vyznamenání za výtečný prospěch poskytnuto 20 K z nadace školy. Výroční vysvědčení po ukončení IV. ročníku s datem 4. července 1908 je podle zákona současně listem výučním a zkouškou tovaryšskou. Opravňuje ho po jednom roce zaměstnání tovaryšského, tj. v úloze mistrova pomocníka, k samostatnému vedení živnosti sochařsko-kamenické.

Po nedlouhé době, co pomáhal doma v otcově dílně, se na dobu od listopadu 1908 do konce března 1909 vrátil do Hořic, aby tu absolvoval ještě kurz štukatérský. Do Hořic ho tentokrát nezavedla jen touha vzdělávat se, ale i láska. Za studia se seznámil s Ludmilou Kánskou. Byla to velice půvabná, něžná dívenka, dcera zámožného hořického rolníka, který pod Gotthardem vybudoval výrobnu cikorky a kávovin. Byla o šest let mladší než Karel. Dostalo se jí výchovy, jaká se poskytovala dívkám ze zámožných kruhů. Po absolvování hořické měšťanské školy ji rodiče poslali na školní rok 1905/1906 do církevního penzionátu a školy voršilek v Hostinném, kde se také zdokonalila v němčině. Poté využili rodiče hořické Vesny. Ve školním roce 1908/09 tam navštěvovala II. oddělení školy jazyků pro jazyk německý a od listopadu 1910 do konce února 1911 večerní kurz šití šatů a kreslení střihů a současně pětiměsíční kurz kuchařské a hospodyňské školy. Na vstup do manželství byla připravena podle tehdejších představ velice dobře.[28]

Karel Stuchlík se v roce 1909 ještě jednou odebral k mistru Honzíkovi do Tochovic, aby tam jako pětadvacetiletý dokončil své vyučení kamenosochařem, které přerušil odchodem na střední odbornou školu sochařskou a kamenickou do Hořic.[29] Stal se tak, vlastně podruhé, pomocníkem kamenosochařským.

Když už bylo rozhodnuto, že Karel od ledna 1912 převezme jako dílovedoucí otcovu živnost a od počátku roku 1913 se stane majitelem závodu, mohla se 20. listopadu 1911 konat v Hořicích velká svatba. Karlovi jeho Ludmila jistě přinesla do sochařského závodu významné věno. Karel si svou půvabnou ženu odvezl do Jičína do bytu pronajatého a zařízeného v jednopatrovém rohovém domě čp. 200 na začátku dnešní Poděbradovy ulice za Cidlinou, pár kroků od rodinné dílny. Otec mu svou živnost počínaje rokem 1913 předal.[30]

V létě roku 1914 vypukne válka, která se stane první válkou světovou. Kromě lidských trampot a utrpení přináší také starosti podnikatelské. Většina kameníků narukuje a odchází na frontu, zakázek ubývá. Sám Karel Stuchlík musí na základě mobilizace nastoupit hned 2. srpna 1914 k svému pěšímu pluku v Brně. Tím více cítí jako zradu, když jeho švagr Karel Ryba, který využil toho, že měl jednu nohu po úrazu kratší, a životu v zákopech se vyhnul, dal Karlovi v kritické době výpověď a otevřel v Raisově ulici čp. 196 vlastní kamenosochařskou živnost. Později, po otcově smrti, Karlu Stuchlíkovi nezbývá jiné řešení než závod zavřít.

V Brně zůstal Karel do 28. října 1914. Pak odchází do pole, na ruskou frontu, jako velitel čety. Už 11. listopadu je raněn. Jeho dcera pamatuje na dlouhou otcovu jizvu na prsou a na to, že mu kulka až po letech vyšla z těla. Naštěstí to není zranění

První světová válka Karla Stuchlíka odvedla do pole.

příliš vážné. Pobude čas v nemocnici a po uzdravení zůstává v týlu jako instruktor ve škole pro výchovu důstojníků pěšího pluku č. 8.

Teprve 20. února 1916 odchází jako velitel roty v hodnosti nadporučíka opět na frontu, tentokrát rumunskou. Zase byl raněn, 11. června 1916 se stává velitelem roty u náhradního praporu v Karczaku, tedy opět v týlu. Tam je mu 10. listopadu 1916 propůjčeno druhé vojenské vyznamenání: řád železné koruny III. třídy s válečnou dekorací a meči.

Dne 6. března 1917 odchází Karel Stuchlík jako velitel setniny a praporu na italskou frontu a zůstává tam – povýšen na kapitána – až do konce války. V září a říjnu 1918 se zúčastní poslední rakouské ofenzívy a s ní spojených těžkých bojů na Piavě. 21. září 1918 se mu dostane třetího rakouského vyznamenání – rytířského kříže s meči a válečnou dekorací řádu Leopoldova. Když se po zhroucení fronty cestou domů na samém konci října 1918 nakazí tyfem, leží doma, pak v posádkové nemocnici v Hradci Králové a nakonec na nemocenské dovolené opět doma.[31]

Podle vyprávění jeho dcery paní Dlouhé vzpomínal otec hlavně na zážitky a přátelství na východní frontě. Osvojil si tam dosti dobře ruštinu či ukrajinštinu a patrně mu byla milá i otevřená slovanská povaha obyvatel.

Karel Stuchlík se přihlásil hned na počátku roku 1919 do československé armády a 8. března 1919 byl jmenován velitelem IV. pochodového praporu československého pluku č. 43 v Brně. Prokazatelně však nepobývá v Brně, ale v Jičíně. Musela mu být udělena, i když to nemáme doloženo, dovolená. Domobranecké okresní velitelství v Jičíně udělovalo vracejícím se vojákům dovolenou k začlenění do práce, středoškolákům a vysokoškolákům mohla být povolena až do 15. 7. 1919. Bylo to nezbytné opatření ke konsolidaci válkou rozvráceného hospodářství.

Po válce si Karel Stuchlík otevírá znovu svou živnost v Širově ulici, obnovuje práci své kamenické a sochařské dílny a pracuje na řadě zakázek.[33] Začleňuje se také do politického života v nově založené živnostenské straně. Za ni je v červnu 1919 zvolen do městského zastupitelstva a zasedání se pilně zúčastňuje. K 1. lednu 1920 byl z činné služby oficiálně propuštěn, demobilizován a v květnu 1921 jmenován kapitánem československé armády v záloze.

U Karla Stuchlíka byly zážitky z kruté války do paměti silně vštípeny. Rád se k nim vracel a rád o nich vyprávěl. Také důstojnická uniforma vzbuzující obdivné pohledy mladých žen Karla Stuchlíka těšila. Nesporně mu slušela. Ostatně být vojákem k řádnému muži patřilo!

Proto také Karel Stuchlík vstoupil do jičínské odbočky československého důstojnictva, kde měli hlavní slovo ti, co prošli legiemi, a čile v ní pracoval. Proto se zúčastňoval instrukčních kurzů pro záložní důstojníky, proto ho těšilo povýšení na štábního kapitána v záloze k 28. říjnu 1927. A když mohl být v padesáti letech propuštěn ze svazku armády, přál si dále zůstat důstojníkem v záloze svého pěšího pluku č. 43 v Brně. Teprve v roce 1947 je ze svazku československé branné moci propuštěn.[34]

Pozitivní vztah k armádě přivedl Karla Stuchlíka pochopitelně i do Spolku pro udržování hrobů padlých z války r. 1866. Patříval mezi členy výboru jako technický referent a často opravoval náhrobky na vojenském hřbitově kolem kbelnického ossaria i jinde. Však jeden pomník padlým ve válce roku 1866 (pruského 18. pěšího pluku) sám navrhl a vytvořil. Stojí na Prachově.

Poctivá práce v sochařské dílně, k níž se Karel Stuchlík vrátil koncem března roku 1919, brzy z jeho závodu vytvořila nejvýznamnější kamenosochařství v Jičíně.

I když se za pobytu na hořické sochařské škole naučil ztvárňovat lidskou postavu – jako školní práci např. vytvořil děti v ruce Šalounova Krakonoše v hořických Smetanových sadech (podle rodiny) – věděl, že ve figurální tvorbě nevyniká. Naopak v architektonickém komponování hmot, sladění barev několika druhů kamene a v dokonalém zpracování a leštění kamene mu brzy nebylo rovno. Na rozdíl od otce dával přednost tvrdým horninám před pískovcem, tedy žule (hlavně černé

švédské žule v kombinaci s bílým mramorem), syenitu a zvláště pak tmavě zelenému až hnědavému dioritu, který do Jičína uvedl.[35]

Co do tvarů nepoužíval už jako jeho otec vysokého, lehce komolého jehlanu, který na samém počátku století (například na Vinohradském hřbitově nebo novém židovském hřbitově v Praze – Strašnicích) převládal. Výjimkou je náhrobek z černé žuly pro rodinu lékárníka Havla (v X. poli u jižní zdi), jistě na výslovné přání rodiny. Nevytvářel klasicistické anděly žalu s překříženýma nohama (jaké měli řečtí bohové spánku – Hypnos a smrti – Thanatos) a s pochodní života skloněnou k zemi, nepoužíval ani urny. A zcela cizí mu byly romantické zlomené větve a torza zlomených kmenů nebo sloupů.

Jeho estetickým vzorem byly volné listy z nám neznámé německé publikace, které si schovával po celý život. Kompozice středově souměrné, počítající také se symetricky vysazenou zelení, kompozice užívající často kříže s krátkými širokými rameny (ten měl zvláště rád) nebo oblouku, doplněné většinou drobnou reliéfní plastikou (Kristova hlava trpitele, kříž …). Kompozice vkusné a přitom cenově dostupné.

K. Stuchlík vytvořil na Prachově pomník padlým pruského 18. pěšího pluku ve válce roku 1866. (Foto Mgr. P. Kracík.)

Kompozičním principem náhrobku pro rodinu léčitele Nedvídka z Rybníčka je kříž s krátkými a širokými rameny. (Foto Mgr. P. Kracík.)

V prvních třech čtyřech poválečných letech objednávaly rodiny pozůstalých většinou skromné náhrobky. Doba byla těžká, peněz bylo třeba hlavně na potraviny kupované na černém trhu. Náročnější zakázky dostal pan Stuchlík jen tři. Od řeznické rodiny Františka Kohla (hrobka na XIII. poli u západní zdi), od rodiny Antonína Knotka (hrobka s dioritovým reliéfem na jižním okraji levého trojúhelníka) a od zámožných manželů Řežábkových, kteří chtěli své jediné dcerušce, zesnulé v třinácti letech, vybudovat památník zcela mimořádný (a dlouho jednali s řadou výtvarníků, ba i s J. V. Myslbekem). Zhotovil jej Stuchlíkův závod.

Pečlivost byla příznačnou kvalitou jeho realizací. Estetická regulace byla v Jičíně přísná. Každý návrh náhrobku musel být předložen ve dvou exemplářích umělecké komisi. Ta, v čele s jedním radním (v r. 1920 a pak řadu let lidovcem Františkem Bohdaneckým, mistrem kolářským), musela návrh doporučit radě a teprve po jejím schválení mohl být náhrobek proveden.

Kříž s krátkými a širokými rameny se stává kompozičním principem náhrobku pro rodinu léčitele Nedvídka z Rybníčka. Karel Stuchlík ho opakuje na hřbitově v Popovicích na hrobě Jana Páva. Kříž vyrůstající z široké základny dvěma stoupajícími oblouky je působivé architektonické řešení a provedení je jako vždy dokonalé.

Dokonale provedený náhrobek P. Františka Dittricha s bronzovým Vašatovým Ukřižovaným na I. odd. hřbitova v Jičíně.

To platí také o náhrobku děkana P. Františka Ditricha na I. odd. jičínského hřbitova vlevo od hlavní cesty, s krásným bronzovým Ukřižovaným. Tento bronz však není prací Karla Stuchlíka, nýbrž dílem Josefa Vašaty.

Od poloviny dvacátých let přibývalo náročnějších zakázek. Bez figurálního reliéfu, alegorické postavy nebo alegorického výjevu, ztvárnění biblické postavy nebo biblického výjevu anebo portrétní bysty se náročný náhrobek zřídka obejde. Pro figurální prvky náhrobků si Karel Stuchlík našel sochaře Josefa Vašatu. Absolvoval také hořickou sochařskou a kamenickou školu, pokračoval ve studiu na uměleckoprůmyslové škole ve Vídni a nedokončil ji jen proto, že smrt otce uvrhla rodinu do nouze. Pracoval pak jako pomocník v ateliérech několika německých umělců v Berlíně, Drážďanech a v Lipsku, nejznámější byl jeho lipský zaměstnavatel Max Klinger, u něhož pobyl až do vypuknutí první světové války. Tu strávil na frontě.[36] Vašata byl nadaným umělcem. Chyběla mu však větší víra v sebe a průbojnost. Karel Stuchlík si ho po válce získal tím, že mu ve své dílně u Cidliny vyhradil samostatný prostor a dovolil mu tam pracovat i na skulpturách pro jiné zákazníky

než pro sebe.[37] O početnosti Vašatových prací pro Stuchlíkův závod dávají obraz dochované průpisy z účetní knihy evidující v letech 1937 – 1942 Vašatovy práce pro Stuchlíkův závod.[38]

Druhým, méně častým a nezávislejším Stuchlíkovým pomocníkem pro figurální práce byl Václav Blažek, narozený v Jičíně a vyrůstající od třinácti let, kdy ztratil oba rodiče, v sirotčinci. Dostalo se mu stipendia na hořickou školu, podle Kasky v prvním ročníku 132 zl. ročně, od druhého ročníku pro dobrý prospěch 155 zl. Ale když už mu nebylo pro čtvrtý ročník stipendium uděleno, nemohl školu dokončit a doučil se řezbářem a sochařem u Karlova otce. Získával pak zkušenosti v Německu a Anglii, a když se v roce 1912 usadil v Jičíně, pracoval občas také pro Karla Stuchlíka.[39]

Motiv ženy s kyticí v ruce, klepající na dveře do neznáma, kam jí odešel milovaný člověk, na hrobě Dolenských není originálním námětem Karla Stuchlíka a sotva také akademického sochaře Duchače-Vyskočila z Hořic, který navrhl postavu ženy.

Náhrobek pro Marii Žďárskou s Vašatovou plastikou je nedaleko od kaple jičínského hřbitova. (Foto Mgr. P. Kracík.)

Truchlící žena (práce Václava Blažka podle návrhu Duchače–Vyskočila) klepe na dveře do neznáma – hrob Dolanských, IV. oddělení.

Pro Stuchlíka ji vytesal Václav Blažek. Podobný náročný a působivý náhrobek najdeme na řadě hřbitovů. Náhrobní plastika se nepovažuje za originální tvůrčí čin, je možné a přípustné náměty přebírat, je to *jen* umělecké řemeslo!

V druhé polovině dvacátých let a na konci třicátých rostla poptávka po nákladnějších náhrobcích. Karel Stuchlík je nejčastěji komponoval v novorenesančním duchu. Dvojice sloupů nebo polosloupů, většinou kanelovaná (žlábkovaná), nese kladí. Takovou je např. hrobka Vokrouhleckých (v levém trojúhelníku), kde je pochován také akademický malíř Jindřich Procházka.

Kromě zakázek hřbitovních podílel se kamenosochařský závod Stuchlíků ve dvacátých a třicátých letech na zřizování památníků padlých v první světové válce. Pracovnice jičínského muzea Jana Kořínková a Jiřina Holá evidovaly k 28. říjnu roku 1998 tyto pomníky na okrese Jičín.[40] Prací Stuchlíkova závodu jsou podle jejich zjištění pomníky ve Slavhosticích, s výraznou ženskou hlavou obracející oči k nebesům (ze září 1920), v Ostrově (podle návrhu V. Suchomela) s podobnou hlavou ve vysokém reliéfu v zahloubeném oválného medailonu, v Újezdu pod Troskami

Na hrobce Vokrouhleckých (levý trojúhelník jičínského hřbitova) a na velkolepé hrobce pro zemřelou dceru Řežábkových (XIV. oddělení) užívá K. Stuchlík kanelování sloupů.

(1924), kde před hranolovitou architekturou se jmény padlých stojí matka s dítětem, v Pařezské Lhotě, Střevači (odhalen 1930), Chyjicích a Křelině.

Figurální pomníky významných lidí Karel nevytvářel. Jeho prací je však architektonicky řešený pomník Vladislavu Lepařovi (jednomu z průkopníků turistiky na Jičínsku) na Prachově.

Běžnou prací kamenosochařství jsou také pamětní desky. I když si Jičín pro tuto práci dvakrát za autora zvolil hořického Josefa Bílka (deska Kukulova na jeho rodném domě a Raisova na bývalém učitelském ústavě), uplatnil se též Karel Stuchlík. Irmě Geisslové nezhotovil jen hřbitovní náhrobek na XI. poli jičínského hřbitova (v roce 1921), ale i pamětní desku na domě čp. 174 v Havlíčkově ulici, kde jičínská básnířka zemřela (odhalena 1935). A jako funkcionář divadelního spolku J. K. Tyl jen za cenu materiálu zhotovil roku 1937 pamětní desku Tylovi na domě čp. 6 na Valdštejnově náměstí, kde snad tento buditel v zadní, dnes zbořené budově v roce 1854 se svou kočovnou společností hrál.

Jak rostla pověst Stuchlíkova závodu sochařského a kamenického a s ní i počet zakázek, bylo třeba rozšiřovat také dílenské zázemí.

Nedaleko své dílny přistavuje Josef Stuchlík ještě před vypuknutím války na podzim roku 1911 na pozemku č. kat. 580 kolnu a v roce 1913 Karel na pozemku č. kat. 579/2 v Širově ulici při silnici ze Starého Města na Nové Město vyřezávaný dřevěný výkladní pavilon. Všechno na levém břehu Cidliny, blízko sebe.[41]

Ale Stuchlíkovi potřebují řešit i svou bytovou situaci. Dne 28. 4. 1921 žádá Karel Stuchlík městskou radu o přidělení bytu v nouzových domech na Novém Městě, ale pak vstoupí jako čekatel do Stavebního družstva rodinných a dělnických domů. V druhé polovině roku 1923 se dočká. Začíná se stavět jeho rodinný dům, stavba podle zákona o stavebním ruchu z 25. 1. 1923. Na takový dům stát poskytoval výhodnou půjčku až 70 % a stavba pak nepodléhala dani činžovní.[42]

Práce začínají na podzim roku 1923 navážkou. Vlastní stavba probíhala od 1. máje do 1. října 1924 a přišla podle podrobných záznamů o provedených pracích na 143 975 Kč.[43] Karel Stuchlík získává v domě, který po kolaudaci dostává čp. 210, pro svou rodinu hezké bydlení. Vlastní byt je v 1. patře: pokoj, ložnice s koupelnou, kuchyňka se spíží, služkovský pokojík (prádelna je až na půdě). Služkovský pokojík posloužil děvčeti teprve v roce 1931, když se paní Lidmile přece jen, už nečekaně, narodila dcera, pokřtěná po mamince. Do té doby obstarávala domácnost paní Stuchlíková a pečovala o převážně okrasnou zahradu s nekvalitní půdou navážky. Žena řemeslníka nebývala dámou. Absolvováním účetnického kursu pro živnostníky na Veřejné škole obchodní v Jičíně[44] nadto získala odborné znalosti, aby mohla manželovi pomáhat s účetnictvím.

V přízemí má K. Stuchlík předsíň, v místnosti s arkýřem hovornu pro přicházející zákazníky a pro obchodní jednání, vedle velkou pracovnu – kancelář (o ploše 25m čtverečných) a jeden menší pokoj, který sloužil podle potřeby jako sklad, malá dílna anebo jako přechodné ubytování zaměstnance.

Architektonicky řešený Stuchlíkův památník Vladislavu Lepařovi, jednomu z průkopníků turistiky na Jičínsku, na odbočce k Turistické chatě (z roku 1936). (Foto Mgr. P. Kracík.)

Stuchlíkův dům čp. 210 v Raisově ulici navrhl ing. arch. Čeněk Musil. (Foto Mgr. P. Kracík.)

Tento dům navrhoval pro Stavební družstvo – jako už tři typy řadových domů v roce 1919 – ing. arch. Čeněk Musil. Svědčí o tom v jeho nezpracované pozůstalosti klíčová kniha – soupis prací, které navrhl počínaje rokem 1915. V roce 1923 je tam vedle komplexu dvouleté rolnické školy, Studentského domu a budov Rolnických družstevních podniků (včetně mlékárny) uveden pod číslem 34 i rodinný dům K. Stuchlíka čp. 210. Po umoření půjčky přešel dům v roce 1933 z vlastnictví stavebního družstva do vlastnictví manželů Stuchlíkových.[45]

Již předtím však si tento dům Stuchlíkovi přizpůsobovali, aby co nejlépe sloužil živnosti. Především, aby nemuseli z domu do dílny chodit oklikou přes nedaleký most přes Cidlinu, postavil hned v roce 1925 od domu k dílně na protějším břehu dřevěnou lávku. Podmínky pro její zřízení byly přísné: musela stát nejméně 50 m od *klenutého kanálu* státní silnice (tj. mostu silnice ze Starého Města na Nové Město přes Cidlinu) a 290 cm nad normální hladinou.[46]

V pozdním podzimu roku 1927 žádá o povolení přistavit k domu dvě kolny, prorazit dveře z domu do nich a nad nimi upravit pavlač. Ale práce se protáhly a objekty byly kolaudovány až 15. 5. 1930.[47]

Teprve na podzim roku 1932 zřizuje Karel Stuchlík kolem pozemku betonový chodník a o tři roky později pro něho zřizuje stavitel Karel Frýba drátěný plot. Majitel utváří velkou zahradu u domu jako estetický celek, kde jsou do vybrané zeleně zasazena také sochařská díla. Karlova dcera paní Dlouhá měla zvláště ráda okřídleného amorka, který však při pokusu o krádež přišel o hlavu. Roku 1934 staví majitel u dílny na druhém břehu jednoduchou kolnu na ochranu čisté, hotové práce před deštěm a nepohodou.

Když po druhé světové válce dospěly meliorační úpravy Cidliny do oblasti, kde stály Stuchlíkovy objekty, znamenalo to velký zásah do jeho vlastnictví. Koryto řeky bylo prohloubeno, břehy zpevněny kamennou dlažbou a řečiště posunuto k vokšické silnici. Tehdy musela být větší část nového plotu, překážejícího melioračním pracím, odstraněna. Ten bylo třeba obnovit tak jako dřevěnou lávku od domu k dílně a zřídit na kamenem zpevněném břehu schody k řece. Posunem řečiště byl také Stuchlíkův pozemek o 140 čtverečních metrů zmenšen. Upravena musela být také kůlna a kovárna u dílny na druhém břehu.

Ztráty způsobilo Stuchlíkovým také to, že pozemky na levém břehu se staly v roce 1945 nejprve tábořištěm sovětské armády, později rejdištěm dětí a prostranstvím navštěvovaným zlodějíčky. Proto majitel žádá po dokončení stavebních prací na úpravě řeky Cidliny dopisem z 12. prosince 1949 a znovu 27. prosince 1949 Místní národní výbor v Jičíně o stanovení přesných hranic svých pozemků, aby je mohl znovu oplotit, a současně o náhradu škod ve výši 30 000 Kč.[48] Za tuto sumu provede obnovu sám. Jinak by musel trvat na tom, aby jeho pozemek a zařízení na něm uvedla do původního stavu obec. Rada MNV v Jičíně dopisem z 4. ledna 1950[49] Stuchlíkův nepřemrštěný návrh přijala s tím, že také vyplatí náhradu za podstatné zmenšení jeho pozemku.

Vysoká prestiž Stuchlíkova závodu sochařského a kamenického a ušlechtilé, umírněné jednání Karla Stuchlíka vedly k tomu, že byl často volen do vedoucích funkcí v odborných stavovských organizacích. Jakmile se ujal po otci vedení závodu, stal se členem jičínského Společenstva různých živností, zahrnujícího zvláště živnosti stavební. V roce 1923 byl po Václavu Šmejcovi zvolen starostou tohoto nejpočetnějšího společenstva a zůstal jím do dubna 1936, tedy třináct let. V domě čp. 210 bylo po tu dobu sídlo společenstva a předseda měl k ruce jednu placenou ženskou administrativní sílu na částečný úvazek – svou příbuznou paní Heršálkovou.[50] Za tuto a další práci v zájmu stavu živnostenského a obchodního byl jičínskou organizací navržen v roce 1935 Zemské jednotě řemeslnických a živnostenských společenstev pro Čechy k vyznamenání. Ta mu udělila na valné hromadě konané 8. září 1935 stříbrnou medaili.[51]

V druhé polovině třicátých let se společenstva dále diferencovala a ze společenstva různých živností se vydělili sochaři. Starostou tohoto nového společenstva se stal opět Karel Stuchlík a zůstal jím i v období druhé světové války a po ní. Společenstvo sochařů na jičínském okrese bylo členem Jednoty společenstev sochařů kamene pro Čechy a Moravu v Praze. Také jemu stál Karel Stuchlík v čele.[52] Pracoval také ve Svazu samostatných mistrů sochařů kamene v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Ten ho zvolil svým zástupcem v Státní radě živnostenské pro období 1937 – 1941.[53]

V říjnu 1946 byl účastníkem Sjezdu československého řemesla jako delegát Jednoty společenstev sochařů kamene v Praze a valná hromada sochařů kamene v Praze

ho 18. prosince 1946 jmenovala svým čestným předsedou. Podle sdělení ing. Rybaříka byl K. Stuchlík také předním funkcionářem spolku zpracovatelů kamene, který vydával časopis Kámen.

Volba Karla Stuchlíka v prvních poválečných volbách do obecního zastupitelstva za živnostenskou stranu se opakovala ve všech dalších obecních volbách. Karel Stuchlík patřil v této straně, která po celou první republiku spolupracovala v Jičíně s národními demokraty a národními socialisty a společně s nimi ve městě vládla, k předním členům. Nedlouho byl i předsedou místní organizace této strany, několik let jejím místopředsedou.[54]

Vůdčí osobností se v živnostensko-obchodnické straně stal po Václavu Šmejcovi pekař František Kraus z Fügnerovy ulice, který býval pravidelně v radě a od obecních voleb v únoru 1927 opakovaně druhým náměstkem starosty. Dalšími předními členy živnostenské strany byl také obchodník s uhlím a stavebninami František Šimek, později drogista Oldřich Filip, krejčí pan Chaloupský, hodinář František Buss, ing. František Holeček aj. Mnoho nechybělo a Karel Stuchlík se v listopadu 1922 mohl stát druhým náměstkem starosty. Jednání stran zastoupených v zastupitelstvu k tomu směřovalo, ale živnostenská strana trvala na svém nároku na prvního náměstka, a druhého náměstka obsadit odmítla.

Místo radního pan Stuchlík zaujal po volbách v únoru 1927, kdy v radě nahradil jednasedmdesátiletého Václava Šmejce. Dostal na starost referát kanalizační a komunikační (dlažby vozovek a chodníků) a počínal si jako ve všem svědomitě. V obecních volbách 29. 3. 1931 však živnostníci ztratili proti posledním volbám 118 hlasů a získali proti dřívějším pěti jen čtyři mandáty. To vedlo 28. července 1931 k odchodu Karla Stuchlíka z rady. Městská rada mu usnesením z 28. 7. 1931 za obětavou práci poděkovala.[55] Místní organizace Čs. živnostensko-obchodnické strany středostavovské *za jeho práci, námahu a obětavost ve prospěch města, strany a jejích příslušníků* také.[56] Protože obecní volby v roce 1935 vláda ČSR odložila, zůstal Karel Stuchlík členem zastupitelstva po celé sedmileté období a obecní volby 12. 6. 1938 na jeho postavení zastupitele nic nezměnily.[57]

Prací pro střední stav – pro řemeslnictvo, obchodníky, živnostníky – byla také Stuchlíkova dlouholetá práce v předsednictvu jičínské Občanské záložny.

Jako radní a zastupitel po celou dobu první republiky využíval Karel Stuchlík svého členství v radě a zastupitelstvu především k řešení otázek sobě blízkých: rozšíření hřbitova, jeho podoby, zřízení urnového háje.

Projevem protirakouské nálady bylo po vzniku Československé republiky vystupování z katolické církve – opory Rakouska a vstupování do nové národní církve. A také zájem o zpopelňování, které nebylo v Rakousku povolené. Nepočetní rozhodní přívrženci Volné myšlenky se dávali za Rakouska zpopelnit v nejbližším krematoriu – v Žitavě. Evangelické Sasko totiž pohřeb žehem povolovalo. Do Žitavy také rakev prvního jičínského občana, který si přál být zpopelněn, Františka Holveka,

doprovázelo v srpnu 1912 vlakem čtrnáct jičínských přívrženců nového druhu pohřbu.[58]

Vzniku Československa okamžitě využilo krematorium, které vystavělo převážně německé město Liberec, když mu rakouský Nejvyšší soud roku 1916 stavbu státem zakázanou povolil. Otevřeno bylo slavnostně 23. 8. 1917, ale hned zapečetěno, protože zákaz pohřbu žehem, zastávaný katolickou církví a respektovaný státem, nemohl Nejvyšší soud zrušit. Už 30. 10. 1918 Liberec první krematorium v ČSR uvedl do provozu.[59] Ale kde bude stát první krematorium severovýchodních Čech?

Již na zasedání zastupitelstva 23. 6. 1915 navrhl soudní rada Jan Kasalický zřídit v Jičíně krematorium a na konci roku 1918 a v lednu 1919 se rada touto myšlenkou znovu vážně zabývala. Dostává plány spalovacího zařízení a rozpočet na ně od vídeňské firmy Manoschek, která v Jičíně roku 1904 postavila plynárnu, provedla ve městě rozvod plynu a zřídila plynové osvětlení. Náklady na postavení krematoria by činily nejméně 80 000 Kč. Do Jičína přijíždí přednášet předseda spolku Krematorium v Praze ing. František Mencl a jako místo vhodné pro postavení krematoria doporučí, podle převládajícího směru větru, oblast Šibeňáku. Krematorium mělo stát v ose ulice Sv. Čecha, natočeno čelem k městu. Mladý člen komise ing. arch. Čeněk Musil vypracoval náčrt a přístupovou cestu navrhl zvýraznit stromořadím.

Stavba se jeví nad síly a finanční možnosti města a není ani silné vůle a energie projekt prosadit.[60] A tak se pohřby žehem pro jičínské zájemce odbývají ve dvacátých letech většinou v Nymburku, kde bylo postaveno krematorium Jičínu nejbližší.

Také Karel Stuchlík se stal členem a funkcionářem spolku Krematorium v Praze a do své smrti mu posílal členský příspěvek.[61]

Když jičínský hřbitov, rozšířený v roce 1906/1907 o více než dvojnásobnou plochu, už byl zase téměř zaplněn, uvažovalo se o zřízení nového hřbitova, nejlépe na Vrchách. Karel Stuchlík se stal s dr. Jakubem Všetečkou hlavním zastáncem méně nákladného řešení: zřídit pod Vrchy *Na bělidle* urnový háj pro 500 – 600 hrobů. Významné pro konečné rozhodnutí bylo, že dr. Všetečka získal od ústředí spolku Krematorium na zřízení urnového háje pro město výhodnou půjčku 60 000 Kč.

Hrubý projekt urnového háje o výměře 4511 m^2, vypracovaný radním Stuchlíkem a městským hospodářem Františkem Kohlem a doplněný náčrtem mladého ing. arch. Č. Musila, schválilo zastupitelstvo po komisionálním jednání na místě na zasedání 26. 10. 1927 včetně předpokládaného nákladu 70 000 Kč.[62] Od jara 1928 se pod Vrchy pilně pracuje, zakládá se zelený rámec a dole, kde je dnes hlavní vchod, se zeleň pohledově vyzvedá topoly vzdálenými od sebe 5 m. Nedatovaný dopis, který zaslali radě na jaře 1928 za jedenáct dělníků František Drapák, František Donát a Josef Starý, aby jim byla zaplacena práce (navážení zeminy) za půl druhého dne, ukazuje, že Karel Stuchlík sám práce řídíval. Řekl prý dělníkům, píší v dopise, že sám jim požadovaný plat dát nemůže, že se musí obrátit na radu.[63]

Konzultantem města byl tehdy nejuznávanější teoretik hřbitovní architektury Emil Edgar, který Jičín na pozvání městského úřadu navštívil. Karla Stuchlíka silně ovlivnil svým důrazem na vzrostlejší hřbitovní zeleň, přírodní kámen a estetickou regulaci. Shodl se v tom také s ing. arch. Č. Musilem. S oporou Edgarových názorů a podle vzoru urnového oddělení Vinohradského hřbitova se po slavnostním otevření jičínského urnového háje 3. 11. 1929 zpracovává jeho hřbitovní řád. Řád po posouzení spolku Krematorium v Praze dne 11. 4. 1930 zastupitelstvo schválí.[64]

Náhrobky po dobrozdání umělecké komise schvaluje rada města. Snahou je, aby v jednotlivých okrscích háje bylo použito stejného materiálu (žuly, pískovce, nikoliv umělého kamene) o přibližně stejné hmotnosti.[65]

Pro urnový háj vytvářel Karel Stuchlík drobnější náhrobky a opustil při tom svou přísnou osovou souměrnost. Vytváří i kompozice nesymetrické, jako je např. náhrobek pro rodinu Honysových a Poznerových. Uplatní tu i urnu jako něco přirozeného – ne jako klasicistní rekvizitu.

Diktát jednotného vkusu uplatněný na urnovém háji, zvláště pak zákaz používat umělého kamene, podnítí větší část radních, aby se pokusili přísněji esteticky regulovat také hřbitov novoměstský. Hlavní spor se vedl o umělý kámen. Ten se v druhé polovině třicátých let rychle šířil, hlavně proto, že byl lacinější a lidé měli v době hospodářské krize hluboko do kapsy. Karel Ryba zřídil v domě čp. 196 na začátku Raisovy ulice už v říjnu 1919 výrobnu cementu (městská rada mu dokonce zaplatila plynové potrubí, práci platil sám) a patřil k jeho nejhorlivějším zastáncům a propagátorům. Karel Stuchlík sice svou živnost sochaře kamene v květnu 1927 rozšířil o živnost *výroba cementového a betonového zboží,*[66] ale soudil podobně jako ing. arch. Čeněk Musil, že tato imitace je výtvarnou nepoctivostí, nehledě k tomu, že rychle chátrá. Oba byli přesvědčeni, že *jedině přírodní kámen je důstojným materiálem k uctění památky mrtvých.*[67]

Rada nakonec 8. 11. 1937 rozhodne povolit na hřbitově náhrobky z umělého kamene, ale s vyloučením hrobek včetně jejich kamenných obrub a deskových příkrovů. Nejen K. Ryba a společenstvo výrobců cementového zboží, ale i jičínští občané protestují (protest podepsalo 96 občanů) a podávají stížnost na okresní úřad. Ten vyzve město k změně usnesení,[68] neboť platný josefinský zákon z roku 1784 ukládá, aby se *příbuzným a přátelům, kteří si přejí zanechat potomstvu zvláštní pomník lásky, úcty nebo vděčnosti k zemřelému, dovolilo jejich přání splnit*. Ale městské zastupitelstvo může podle okresního úřadu nadále posuzovat každý jednotlivý případ z estetického hlediska. Tak se pak také děje.[69]

Po zřízení urnového háje se mohou urny ukládat na novoměstském hřbitově, jen pokud rodina vlastní hrob nebo hrobku. Uložení urny, pokud se nedává do země, musí být nenápadné a radou předem schválené.

Na všech těchto řešeních otázek hřbitovních, osobně mu blízkých, se podílel vydatně Karel Stuchlík. Ze svých zkušeností s osamělými starými lidmi, které často

tížila starost, kdo bude jejich hrob udržovat, vzešel 27. 7. 1936 Stuchlíkův návrh radě, aby založila fond pro udržování hrobů na hřbitově a v urnovém háji. Jeho základem měly být odkazy osamělých starých lidí a spravovat jej měla kulturní komise zastupitelstva.[70]

Tento Stuchlíkův neuskutečněný návrh ukazuje jeho ušlechtilou povahu. Jemu nemuselo vedení města připomínat, jako jeho švagrovi K. Rybovi, že se nehodí na hřbitově po pohřbech vést obchodní jednání ani při práci přinášet na hřbitov pivo a lihoviny nebo po práci nechávat u hrobu neuklizený písek, kámen a prkna.[71] S nevolí ovšem snášel Rybovo občasné oslovování a chytání pozůstalých, kteří šli ke Stuchlíkovi objednat náhrobek, na ulici. Rybův dům čp. 196 a dílna stál totiž v Raisově ulici naproti jeho domu.

Karel Stuchlík byl považován – a právem – za člověka kulturního. Proto ho hned první obecní zastupitelstvo ČSR zvolilo do kuratoria městské veřejné lidové knihovny.[72] V dubnu 1937 ho zastupitelstvo vyslalo do školního výboru odborné živnostenské školy pokračovací [73] a v listopadu 1938 byl zvolen do knihovní rady.[74]

Byl také dobrým řečníkem. Na slavnostní schůzi Společenstva různých živností k 50. výročí existence mluvil o životě a práci společenstva za tu celou dobu jeho dlouholetý předseda Karel Stuchlík.[75] Na valné hromadě Stavebního družstva dělnických a rodinných domků, které dosud vystavělo 235 bytů v hodnotě 4 101 000 Kč, poděkoval v březnu 1938 za členstvo. A na oslavách šedesátin Františka Krause, které uspořádala živnostensko-obchodnická strana, byl slavnostním řečníkem.[76] Uměl vystoupit i bez přípravy z pléna: např. 4. 9. 1938 na schůzi mladé generace Živnostensko-obchodnické strany, župy mladoboleslavské, která se konala v Jičíně *U Němců*.

Pro svou umírněnou, nekontroverzní povahu a organizační schopnosti byl oblíben a vyhledáván do vedení řady spolků. Tolika spolků, že si klidných večerů v kruhu rodiny mnoho neužil. A manželka jeho.

Kulturní a umělecké zájmy přivedly Karla Stuchlíka do divadelního spolku J. K. Tyl, který od svého založení roku 1912 obohacoval jičínský kulturní život. Byl mezi ochotníky přijat na výborové schůzi v roce 1921. Ještě v prosinci toho roku se členkou spolku stala i jeho manželka Lidmila Stuchlíková.[77] Ale na rozdíl od svého muže zůstala jen pasivním členem a vystoupit na jevišti se neodhodlala.

Už na valné hromadě roku 1922 je Karel Stuchlík zvolen do osmičlenného výboru spolku a zůstává jím řadu let. Teprve roku 1929 se stal náhradníkem výboru (podobně je tomu roku 1932). Protože však se náhradníci výboru zúčastňují výborových schůzí, patří stále k vedoucím osobnostem Tyla. Ba v letech 1936 až 1938 je místopředsedou, a po dvou letech, kdy udával náročnější tón ve výběru i provedení dramatických děl jako předseda spolku soudní rada JUDr. J. Augustin, sekunduje v letech 1940 a 1942 až 1946 jako místopředseda spolku Jaro Fricovi, divadelníku každým coulem.[78]

Karel Stuchlík zná touhu vkročit jako herec na scénu a zároveň trochu ostychu a nejistoty, zda dokáže postavu dramatu ztvárnit. Proto se ve výboru zabývá mladými přistupujícími členy a navrhuje pro ně zřídit dramatickou školu. Apeluje na režiséry spolku, aby při obsazování rolí mysleli na obměnu herců.[79] Myslí při tom i na sebe. Není od Boha nadaným mimem, ale vystupovat, třeba v menších rolích, rozhodně chce, hraje rád. Podporuje také společné zábavy a výlety členů ochotnického spolku, protože tam se lépe poznávají a lidsky sbližují.

Když se jednou dvakrát stalo, že představení skončilo deficitem, navrhl uzavírat s korporací, pro kterou se hraje, písemnou smlouvu. Ta má stanovit, co si počít s případným deficitem.[80]

Velkou zásluhu měl K. Stuchlík na zřízení přírodního divadla na Čeřovce. S úpravami starého lomu pro divadelní představení se začalo už v roce 1924 z iniciativy policejního komisaře Josefa Matějky a v lomě se i hrálo.[81] V druhé polovině 30. let se chápe dokončení přírodního divadla Stuchlík. Členové spolku (vedení J. K.Tyla vyhlásilo pracovní povinnost) zavážejí rokli a upravují v lomu hlediště i jeviště. Karel Stuchlík využívá své práce v zastupitelstvu a předtím i v radě k získání podpory od starosty pro poslední úpravy a dokonce k příspěvku města 5000 Kč.[82] 29. června 1933 je dokončená přírodní scéna za účasti vojenské hudby slavnostně otevřena.[83]

V době hospodářské krize na počátku třicátých let mnozí lidé na vstupné do divadla nemají a představení bývají prodělečná. Tehdy navrhuje Karel Stuchlík uspořádat alespoň dvě přestavení pro děti.[84] V roce 1939 doporučuje poskytnout dělníkům a žactvu pokračovací školy lacinější vstupné.[85] Další doklad Stuchlíkovy lidskosti a sociálního cítění.

Jak se Karel Stuchlík uplatnil jako herec? K jičínským ochotnickým hvězdám nepatřil a velké role nedostával. Vystupoval však pravidelně, zhruba v každé čtvrté inscenaci.[86] Hrával postavy blízké svému naturelu. Nedokázal ztvárnit jadrnou lidovou postavu ani člověka ze společenské spodiny nebo zvláštního podivína. Zpodoboval lidi z vyšších společenských vrstev, kteří se uměli chovat, společensky vystupovat. Uplatnil se přitom i jeho hezký, ušlechtilý zjev.

Hrával velkostatkáře, velkoobchodníka, majitele realit, bankéře, poslance, lékaře, v historických hrách dvořana, mladého hraběte, ve hrách z doby husitské papežského legáta-kardinála, Husova průvodce do Kostnice Jana z Chlumu, arcibiskupa Zbyňka Zajíce z Házemburka. Ve hrách z vesnického prostředí alespoň rychtáře.

Podle jeho dcery uměl tatínek dobře zpívat a rád hrával v operetách. Ty však byly pro svou náročnost na přípravu na repertoáru zřídka. V Schubertově *Domě u tří děvčátek* si zahrál a zazpíval hraběte Sandorfa, ale do oblíbené *Mamzelle Nitouche* ho režisér neobsadil.[87] Jeho paní ochotnicky nevystupovala, dcerka Lidmila hrála dětskou roli děvčátka v *Podzimní písni lásky* a vzpomíná na své zklamání, když velká Dvořákova historická freska *Král Václav IV*., ve které měla vystupovat v říjnu 1939, byla krátce před uvedením zakázána.[88]

Po válce se do vedení spolku dostávali noví lidé. Karel Stuchlík byl v roce 1949 zvolen jeho čestným členem, a také výkonný výbor Ústřední matice divadelního ochotnictva v Praze mu k jubileu 65 let vyslovil za jeho práci na poli lidového divadelnictví čestné uznání.[89]

Láska k divadlu ve spojení se sochařskými dovednostmi vedla Karla Stuchlíka k zhotovení loutkového divadla pro svou dcerku. Vyřezal a oblékl několik desítek marionet, výrazných individualit (např. zbrojnoše s kovovou přílbou, hrudním plátem a mečem) a sám rád hrál pro svou Lidmilku a později dokonce pro svého čtyřletého vnoučka.[90]

Poválečná doba, ani bezprostředně po únoru 1948, nebyla pro Karla Stuchlíka nepříznivá. Závod prosperoval. Bilance firmy za rok 1949 vykazuje výnos 282 139 Kč a čistý zisk 55 468 Kč. V tomto roce závod vyrobil patnáct hřbitovních náhrobků v hodnotě 266 602 Kč.[91]

Ale začalo se zhoršovat Karlovo zdraví. Tyfus prodělaný na sklonku roku 1918 a počátkem roku následujícího nezůstal bez následků. Karel Stuchlík trpěl chronickým katarem žaludku, který nakonec vedl k rakovině.

A pak: přední jičínský občan se v socialismu stal jako živnostník příslušníkem podezřelé vrstvy vykořisťovatelů, silně omezované a kontrolované. Osvobození nemovitostí postavených Stavebním družstvem rodinných a dělnických domů ve dvacátých letech od domovní daně je zrušeno a daň činí v roce 1953 1575 Kč ročně. Nová je daň přepychová. Živnostník musí založit záznamy o příjmu a vyskladnění přepychových náhrobků. Časté jsou kontroly okresního finančního ředitelství a důchodkového kontrolního úřadu.[92]

Nejvíce problémů přináší přidělování nájemníků národním výborem do domu, který je prohlášen za nadměrný, nemá však dostatek příslušenství. Karel Stuchlík zařídí, že bytová komise MNV mu na byt přikáže jeho sestru Boženu, která ovdověla a ve svých jednasedmdesáti letech a sama bez pomoci žila jen s obtížemi. Druhý byt v přízemí bytová komise přikáže Lubomíru Dlouhému, manželu dcery Lidmily. Vzali se v roce 1951 a brzy se jim narodily děti Lubomír a Lidmila. Mladá maminka bydlela v domě rodičů svého manžela v Hradecké ulici čp. 566, kde měla příznivější podmínky. Hlavně proto, že manželovi rodiče byli mnohem mladší a mohli snaše s dvěma malými dětmi lépe pomáhat. Ale i tam, u Dlouhých, byl do rodinného domu už dříve k čtyřem členům rodiny přikázán nájemník, který bydlel v prvním patře, a rodina Dlouhých se ho dlouho nemohla zbavit.

Teprve dne 12. 7. 1955 přiděluje rada MNV byt po panu Dlouhém, který se v domě čp. 210 zdržoval málo, Růženě Udatné. Ta bydlela nedaleko domu rodiny Dlouhých v dnešní Hradecké ulici a její přesídlení do Raisovy ulice čp. 210 umožnilo, aby se na její místo odstěhoval nájemník z prvního patra a domek čp. 566 mohl sloužit jen rodině.

Pokračující choroba a s ní spojený úbytek sil vedly Karla Stuchlíka k tomu, že se roku 1949 vzdal živnosti výrobce cementového a betonového zboží a k 31. 12. 1952 odhlásil i živnost sochařství kamene. Soupis zásob zboží a materiálu, ubezpečuje pan Stuchlík městský národní výbor, provede, až sejde sníh. Dva z téměř hotových náhrobků ještě pan Stuchlík prodal, když o ně projevili zájem dva jičínští občané. Ale usazení v urnovém háji a vytesání jmen zemřelých musel převzít jeho hořický kolega a přítel sochař Josef Deyl.[93]

Dílnu v Ruské ulici převzal okresní průmyslový kombinát a Karlu Stuchlíkovi za ni platil měsíčně 96 Kčs nové měny (tj. po měnové reformě roku 1953). Po odečtení daně dostával majitel 52 Kčs.[94]

Na podzim roku 1953 požádala Lidmila Stuchlíková o sociální důchod. Ale Státní ústav sociálního zabezpečení v Praze její žádost zamítl, protože vlastní společně s manželem vilku a manžel, který pobírá důchod 265,80 Kčs, ji může podporovat. Proti tomu paní Stuchlíková vznesla u Lidového soudu v Hradci Králové opravný prostředek. Vlastní sice vilku společně s manželem, ale ta je dnes neprodejná a ani půjčit si na ni není možné. Manželův důchod je příliš nízký, aby ji mohl podporovat. Vždyť většina manželova důchodu padne na zaplacení předepsaných dávek. Manžel se snažil zapojit do práce, ale v sedmdesáti letech žádnou nenašel. Ona je nemocná a pracovat nemůže. Žádala, aby soud potvrdil, že je neschopná práce a bez prostředků k živobytí, a udělil jí právo chudých.[95] Podle vzpomínek paní Dlouhé nakonec maminka malý důchod dostala. Dne 12. listopadu 1956 Karel Stuchlík, neobyčejně pracovitý a slušný člověk, zemřel.

Poznámky

1 SLAVÍK, Bedřich: *U Suchardů.* Hradec Králové 1973, s. 9-12.
2 Státní okresní archiv Jičín (dále SOkA Jičín), Archiv města (dále AM) Nová Paka, kn. 209.
3 Tamtéž.
4 Dodatečné potvrzení Antonína Suchardy ml. z 29. 8. 1887 v majetku rodiny.
5 Vysvědčení z 13. 11. 1868 v majetku rodiny.
6 Tamtéž.
7 SOkA Jičín, pozůstalost Kasky Františka, rukopis Z říše věčného klidu, s. 37.
8 SOkA Jičín, Řemeslnická beseda Jičín, kn. 2, 20. 10. 1884.
9 Josef Stuchlík účtoval za sv. Jana 300 zl., za postavení 28 zl. SOkA Jičín, AM Jičín, kn. 267, zastupitelstvo 21. 5. 1880. Po letech, v roce 1949, ji opravil, přemístil před vchod na novoměstský hřbitov a zhotovil nový podstavec Stuchlíkův syn Karel. Podle dochovaného účtu za 7340 Kč, v majetku rodiny.
10 Jmenování v majetku rodiny.
11 List poplatní č. 3076 v majetku rodiny.
12 SOkA Jičín, AM Jičín, kn. 537, obecní index.
13 SOkA Jičín, fond Okresní úřad Jičín, inv. č. 1378, kt. 394.
14 HOLÁ, Jiřina – KOŘÍNKOVÁ, Jana: *Sochy, pomníky, kříže a pamětní desky v Jičíně.* Jičín 2006, s. 38.

[15] SOkA Jičín, AM Jičín, kn. 537.
[16] SOkA Jičín, Kaska František, Z říše věčného klidu, rukopis, s. 39.
[17] Stavební archiv Městského úřadu Jičín (dále MÚ Jičín), složka čp. 210 N. M.
[18] MENCL, Jaroslav: *Historická topografie města Jičína*. Díl 1. Jičín 1940, s. 406.
[19] Stavební archiv MÚ Jičín, složka č.p. 210 N. M.
[20] SOkA Jičín, Krajský soud Jičín, sbírka listin, čd. 33/16.
[21] SOkA Jičín, Kaska František, Z říše věčného klidu, s. 40.
[22] SOkA Jičín, AM Jičín, přihláška v evidenci obyvatel z 2. 7. 1909.
[23] Byl to následek spály, kterou prodělal v osmi letech. SOkA Jičín, Kaska František, rukopis Z říše věčného klidu, s. 37.
[24] SOkA Jičín, AM Jičín, inv. č. 2328, sign. 613/9, kart. 582, N-Ž 1920-32.
[25] Vysvědčení z reálky jsou v majetku rodiny.
[26] SOkA Jičín, Státní reálka Jičín, kn. 42, katalog VI. třídy.
[27] Uvádí to domovský list vystavený mu obcí Jičín 19. 2. 1904, v rubrice *charakter neb zaměstnání.* V majetku rodiny.
[28] Vše doloženo dochovanými vysvědčeními v majetku rodiny.
[29] Odpracoval u mistra zbytek požadované dvouroční výuční doby a odnesl si odtamtud výuční list, datovaný 8. 8. 1909 (v majetku rodiny).
[30] Potvrzuje to vysvědčení Společenstva různých živností z 16.12.1912 podepsané jeho starostou Václavem Šmejcem. Ve vlastnictví rodiny.
[31] Vše na základě písemných dokladů, které pečlivý Karel Stuchlík schovával a rodina uchovala.
[32] SOkA Jičín, AM Jičín, kn. 256, s. 163.
[33] Tamtéž, s. 223.
[34] Doklady vlastní rodina.
[35] SOkA Jičín, AM Jičín, Kaska František, citovaný rukopis s. 66.
[36] Tamtéž, s. 31.
[37] Podle Lidmily Dlouhé.
[38] Josef Vašata odvedl v roce 1937 šest prací za 4300 Kč, 1938 devět prací za 5500 Kč, 1939 – 1940 sedm prací za 5720 Kč, 1941 osm prací za 7539 Kč, 1942 devět prací za odměnu 11 489 Kč (zkresleno inflací).
[39] Kaska, citovaný rukopis, s. 32-33.
[40] Muzejní noviny, Regionální muzeum a galerie Jičín (dále RMaG Jičín), říjen 1998, s. 17-24.
[41] MÚ Jičín, stavební archiv, složka čp. 210 N. M.
[42] Věstník ústřední jednoty pro reformu bytovou v ČSR, *15*, č. 1, leden 1923, s. 3.
[43] Uchováno na 61 stranách v majetku rodiny.
[44] Doklad vlastní rodina.
[45] MENCL, Jaroslav: *Historická topografie města Jičína*, 1. díl, s. 548.
[46] MÚ Jičín, stavební archiv, složka čp. 210 N. M.
[47] Doklad o kolaudaci v majetku rodiny.
[48] Opis žádosti vlastní rodina.
[49] Kladnou odpověď vlastní rodina.
[50] Děkovný dopis Okresního úřadu v Jičíně z 23. 4. 1936 v majetku rodiny.
[51] Dopis Zemské jednoty z 1. 8. 1935 – v majetku rodiny.
[52] Svědčí o tom dopisy Jednoty nebo Jednotě z 17. 11. 1939, z 31. 5, 30. 11. 1944 a z 24. 9. 1945 v majetku rodiny.
[53] Přípis o tom z ministerstva obchodu z 5. 11. 1937 je v majetku rodiny.
[54] Podle článku *Padesát let* v jičínských novinách (výstřižek má rodina).
[55] SOkA Jičín, AM Jičín, kn. 308.
[56] Přípis vlastní rodina.
[57] SOkA Jičín, AM Jičín, pamětní kniha města, č. 263.
[58] Pokrokové listy, *4*, č. 30, 27.7. 1912, s. 5.
[59] *Kniha o Liberci*, objekt č. 477.
[60] SOkA Jičín, AM Jičín, kart. 268, inv. č. 1300, a pamětní kniha Jičína 1918, č. 256, s. 161 a 169.
[61] Doklady schovával nalepené – v majetku rodiny.
[62] SOkA Jičín, AM Jičín, kn. 275 a kart. 373, inv. č. 1759.
[63] Tamtéž, kart. 373, inv. č. 1759.
[64] Tamtéž, kn. 276, zápisy ze zastupitelstva. Popelnicové hroby I. třídy u hlavních cest o ploše 4 m^2 mohou mít náhrobky výšky 150

– 160 cm, hroby II. třídy u vedlejších cest (o ploše 1,5 – 2,0 m²) jen náhrobky do výšky 110 cm. Malé skupinové hroby v horní části urnového háje, které tvoří řady nebo obdélníky, smějí mít jen malé kamenné desky 45 cm vysoké a veškeré vysazování květin a stavění skleněných lamp je u nich zakázáno. Nedovoluje se zasklívat pomníkové dutiny k ukládání popelnic a užívat skleněných okének, umísťovat na náhrobky porcelánové fotografie, stavět na ně skleněné lampy i květináče s květinami (u hrobů III. třídy zcela, u hrobů I. a II. třídy je lze stavět jen omezeně). U hrobů se nesmí vysazovat vysoké keře nebo květiny, protože plocha urnového háje je členěna živými ploty: vyššími túyovými a nižšími zimostrázovými, do nichž se nesmí zasahovat.

65 Tamtéž, kart. 373, inv. č. 1759.
66 Výměr okresní správy politické z 14. 5. 1927 v majetku rodiny.
67 SOkA Jičín, AM Jičín, kart. 582, inv. č. 2327.
68 Tamtéž, kart. 313, inv. č. 1759.
69 Tamtéž, kart. 582, inv. č. 2327.
70 Tamtéž, kart. 373, inv. č.1759.
71 Tamtéž, kart. 582, inv. č. 2327.
72 Tamtéž, kn. 272, zápisy ze schůzí zastupitelstva.
73 Tamtéž, kn. 263, 1937, s. 102.
74 Tamtéž, kn. 263, 1938, s. 274.
75 Tamtéž, kn. 262, 1935, s. 103.
76 Tamtéž, kn. 263, 1938, s. 60.
77 SOkA Jičín, fond Spolek divadelních ochotníků J. K. Tyl v Jičíně, kn. 1, zápisy ze schůzí.
78 Tamtéž, kn. 3.
79 Tamtéž, kn. 2, výbor 19. 7. 1929.
80 Tamtéž, kn. 2, výbor 29. 2 .1928.
81 Tamtéž, kn. 1.
82 Tamtéž, kn. 2, výbor 6. 5. 1932.
83 Tamtéž, kn. 2.
84 Tamtéž, kn. 2, výbor 7. 1. 1932.
85 Tamtéž, kn. 3, výbor 30. 6. 1939.
86 V letech 1925 – 1936 hrál ve dvaceti pěti hrách.
87 Tamtéž, vše v kn. 4 divadelních her.
88 Tamtéž, kn. 3.
89 Diplom v majetku rodiny není datován.
90 Podle vzpomínek MUDr. Lubomíra Dlouhého.
91 Koncept v majetku rodiny.
92 Kontrolní záznam v majetku rodiny.
93 Dopisy o tom v majetku rodiny.
94 Doklad má rodina.
95 Opis opravného prostředku adresovaný lidovému soudu, odvolání proti rozhodnutí SÚSZ, v majetku rodiny.

Za poskytnutí fotografií a dokumentů děkují autor a vydavatel Státnímu okresnímu archivu v Jičíně, Regionálnímu muzeu a galerii v Jičíně, Stavebnímu archivu Městského úřadu Jičín, rodině Dlouhých a Bryscejnových a Mgr. Pavlu Kracíkovi.

Vladimír ÚLEHLA: ***Die Bildhauerfamilie Stuchlík***

Der Autor analysiert die Lebensschicksale und das Werk von Josef Stuchlík (1848-1915) und seines Sohnes Karel (1884-1956). Josef Stuchlík stammte aus Nová Paka (Neupaka), lernte bei Antonín Sucharda und ab 1875 war er in Jičín (Jitschin) als Holzschnitzer und Bildhauer tätig. Er ist Verfasser von mehreren Denkmälern (z. B. für P. Antonín Marek in Libuň) und Grabmalen.
Karel Stuchlík lernte nicht nur das Steinmetzenhandwerk aus, sondern war auch Absolvent der Fachschule für Bildhauer und Steinmetzen in Hořice (Hořitz). Im Jahre 1912 wurde er Werkleiter im Gewerbe seines Vaters und danach auch Betriebsbesitzer. Außer vielen Grabsteinen schuf er ferner einige Denkmäler für Gefallene im Ersten Weltkrieg. Er war Vorsitzender von Genossenschaften verschiedener Gewerbe in Jičín und des ganzstaatlichen Verbandes der Gewerbegenossenschaften für Steinmetzen, Mitglied der Stadtvertretung und Ratsmann, begeisterter Dilettant. Nach 1948 zog er sich aus dem öffentlichen Leben zurück. Als Gewerbebetreibender hatte er eine minimale Rente, die kränkliche Gattin überhaupt keine.

(Übersetzt von Günter Fiedler)

MATERIÁLY

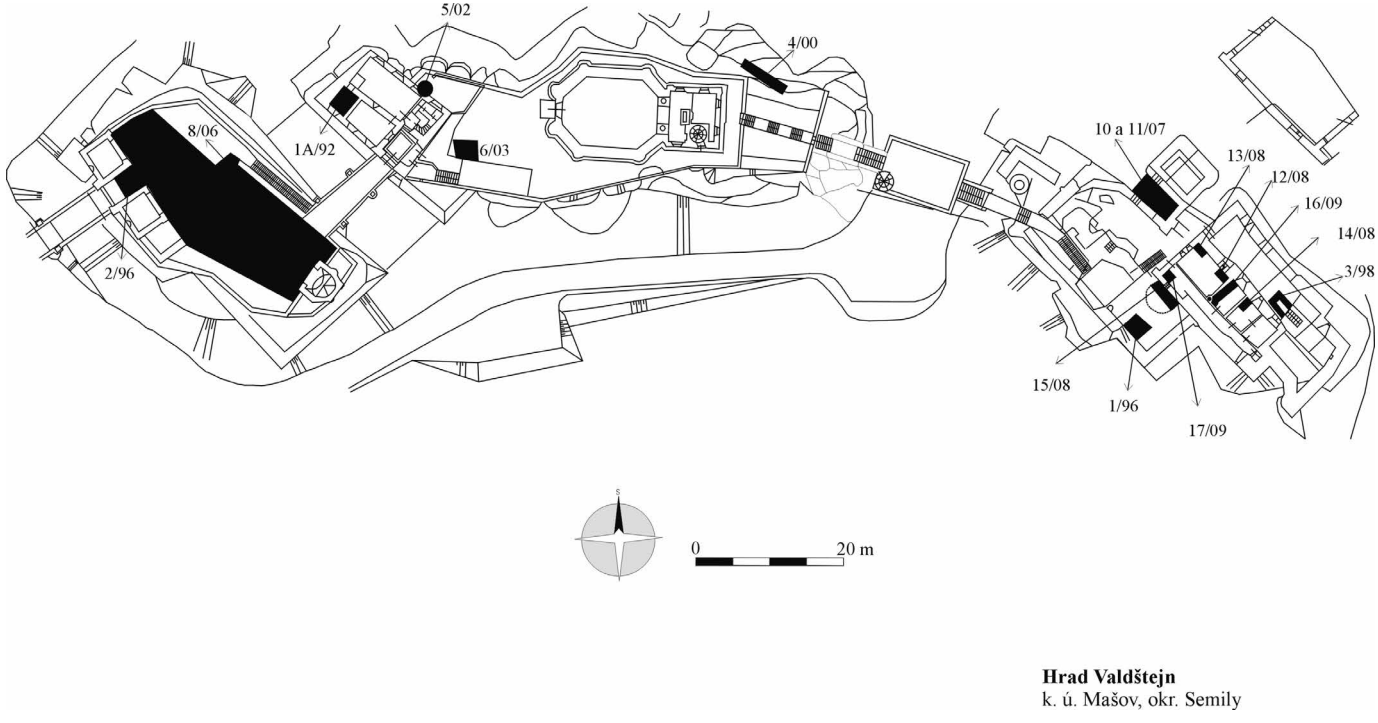

Hrad Valdštejn
k. ú. Mašov, okr. Semily

Archeologický výzkum Aehrenthalského paláce na hradě Valdštejnu

Petr Hartman – Jan Prostředník

Úvod

Od 23. října 2008 do 14. ledna 2009 proběhla na hradě Valdštejnu (k. ú. Mašov, okr. Semily), na třetím skalním bloku, terénní část záchranného archeologického výzkumu. Ten se uskutečnil v předstihu před rekonstrukcí Aehrenthalského paláce.[1]

Jde o další ze záchranných výzkumů, které souvisejí s rekonstrukčními nebo konzervačními pracemi na hradě. Přehled dějin hradu i výsledky předchozích záchranných akcí byly prezentovány jak na stránkách tohoto sborníku,[2] tak v dalších odborných periodikách.[3]

Popis Aehrenthalského paláce[4]

Značnou část jádra hradu zaujímá romantický palác (též rytířský palác), který byl postaven z druhotně použitého středověkého zdiva. Ve stávající podobě jde o přízemní objekt, který však byl podle dispozice i celkového charakteru zamýšlen nejméně jako dvoupodlažní.

Ve vstupním průčelí s výrazně slabší stěnou se nachází trojice otvorů – ve středu je neprofilovaný hrotitý vstup do paláce, vpravo drobné půlkruhové okno do chodby, vlevo velké okno osvětlující hlavní sál paláce.

Za uvedeným nárožím má boční fasáda dvě zcela odlišné části. Přední, v délce přibližně 10 m, byla postavena současně s průčelím a má s ním shodnou sílu. Za tímto úsekem následuje cca 11 m původní středověké zdi paláce. Po novém vyspá-

Obr. 1. Valdštejn – hrad (k. ú. Mašov, okr. Semily).
Plán hradu Valdštejna (Macek -Novosadová 1988).
Sondy 1 – 10 z let 1992, 1996, 1998, 2000, 2002, 2003, 2006, 2008, 2009.

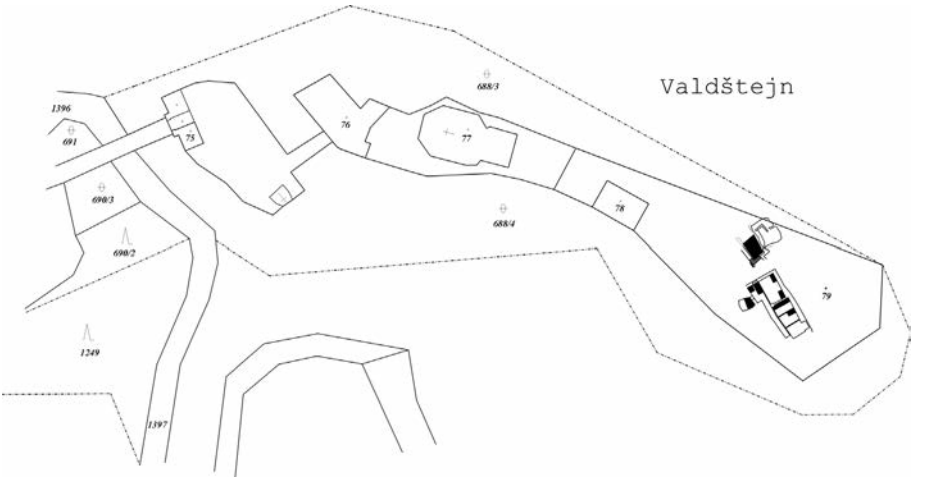

Obr. 2. Valdštejn – hrad (k. ú. Mašov, okr. Semily). Sondy 12 – 17 (18)/ 2008 – 2009 zaměřené do pozemkové mapy. (Ing. Alexej Bělecký, Geodetické služby Liberec.)

rování však nejsou patrné některé stavební prvky – např. vodorovná spára, pod níž zdivo oproti horní partii mírně předstupuje. Nižší úsek zdiva obsahuje jeden úzký otvor, který byl zřejmě dodatečně rozšířen. V horní části zdiva je dnes rovněž jediný

Obr. 3. Valdštejn – hrad (k. ú. Mašov, okr. Semily). Letecký snímek hradu s vyznačeným Rytířským palácem, kde v zimě 2008 a 2009 proběhl záchranný výzkum. (Foto J. Prostředník, srpen 2006.)

Obr. 4. Valdštejn – hrad (k. ú. Mašov, okr. Semily). Pohled na západní průčelí Rytířského paláce. (Foto J. Prostředník, leden 2009.)

otvor, který náleží nice rozměrnějšího okna 1. patra paláce. Líc zdiva byl patrně pod oknem dodatečně vylámán a v 19. století opětně uzavřen slabší kamennou zídkou. Pod oknem se nachází lůžko po trámu ztužující dřevěné konstrukce.

Severovýchodní průčelí ve své hmotě obsahuje relikt středověké situace. Trojice východněji situovaných oken má s určitostí romantické ostění. Po zlomu v průběhu průčelí je z původní středověké budovy zachován mocnější blok zdiva.

Západní průčelí paláce je bez otvorů a vzniklo v rámci stavebních úprav v 19. století. Pouze v jižním nároží z něj vybíhá starší zeď.

Interiér paláce byl nově zřízen v 19. století a následně byl několikrát upravován. Je řešen jako plochostropý dvoutrakt s chodbou při jihozápadním průčelí. Vnitřní stěna vytváří výrazný ústupek, do kterého je osazen krb. Ze širší části chodby lze vstoupit do sklípku tesaného ve skále (místnost E). Jeho charakter a zejména vazba na zdivo spíše napovídá vzniku až v 19. století.[5] Zdivo v užší části chodby je nepravidelné, částečně tvoří jen plentu přitesané skály. Před koncem chodby je nika středověkého okna, jehož podoba byla výrazně upravena.

Druhý trakt obsahuje 4 prostory. Prvním je hlavní sál (A) a dále následuje trojice menších místností B – D.

Metodika záchranného archeologického výzkumu v interiéru Aehrenthalského paláce

V souvislosti s komplexní rekonstrukcí stavby mělo podle projektu dojít k odebrání sedimentů v interiéru stavby od stávající úrovně do hloubky 0,4 m. Keramická podlaha v cementovém loži a dvě vrstvy podkladního betonu budou nahrazeny sypkým inertním sedimentem a prkennou podlahou na trámovém polštáři. Vzhledem tomu, že romantický palác byl vestavěn do ruiny gotické stavby, bylo velmi pravděpodobné, že by při zemních pracích mohlo dojít k narušení historických terénů. Z tohoto důvodu došlo v dostatečném předstihu k terénnímu archeologickému výzkumu. V místnostech byly položeny sondy, které postihly celý interiér paláce včetně chodby.

V největší místnosti A se nacházely sondy 12 a 13/08. V místnosti C byla umístěna sonda 14/08, v E sonda 15/08, v B sonda 16/09 a v chodbě sonda 17/09.

Sonda 12/08 byla umístěna do severovýchodního rohu místnosti A a měla rozměry 2,2 x 1,08 m (prozkoumaná plocha 2,376 m^2; mocnost uloženin: 1,49 m; objem historických terénů 3,57 m^3).

Obr. 5. Valdštejn – hrad (k. ú. Mašov, okr. Semily). Místnost A – sonda 12/08. Úroveň podloží, 901 – příčka (19. stol.), 902 – líc zdi a lité jádro -903, patrná jizva po ostění (14. stol.), pohled od severozápadu. (Foto J. Prostředník, říjen 2008.)

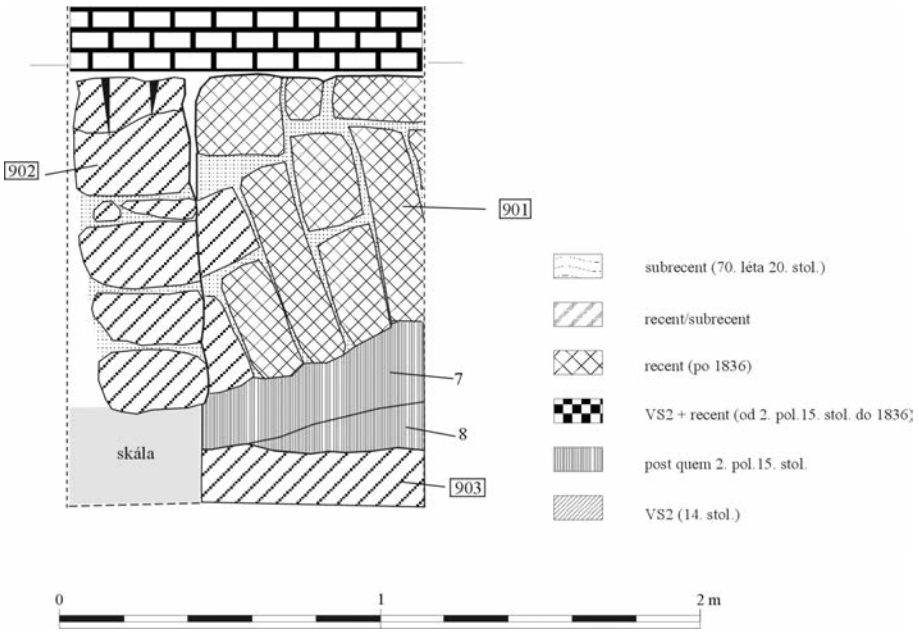

Obr. 6. Valdštejn – hrad (k. ú. Mašov, okr. Semily). Sonda 12/08, jižní řez, plán 2. Datované kontexty.

Sonda 13/08 byla situována do severozápadního rohu místnosti A a měla rozměry 2 x 1,1 m (prozkoumaná plocha 2,2 m²; mocnost uloženin: 0,94 m; objem historických terénů 2,07 m³).

Sonda 14/08 se nacházela v severozápadním rohu místnosti C a měla rozměry 2 x 1 m (prozkoumaná plocha 2 m²; mocnost uloženin: 1,66 m; objem historických terénů 3,32 m³).

Sonda 15/08 byla umístěna do sklípku vytesaného ve skále. Měla půdorys lichoběžníka se zaoblenými rohy na severní straně, rozměry sondy: východní strana 1,96 m, západní strana 1,3 m, severní a jižní strany 2,8 m (průměrné rozměry 1,63 x 2,8 m, prozkoumaná plocha 4,564 m²; mocnost uloženin: 0,15 – 0,3 m; objem historických terénů 1,03 m³).

Sonda 16/09 se nacházela v severozápadním rohu místnosti B a měla rozměry 4,2 x 1 m (prozkoumaná plocha 4,2 m²; mocnost uloženin: 1,6 m, objem historických terénů 6,72 m³).

Sonda 17/09 byla lokalizována do chodby vpravo od vstupu proraženého v západním průčelí paláce. Rozměry sondy byly 1,6 x 1,4 m (prozkoumaná plocha 2,24 m²; mocnost uloženin: 0,8 m; objem historických terénů 1,8 m³).

Celkem byla sondami 12 – 17/08 – 09 prozkoumána plocha 15,58 m² o objemu 18,51m³ historických terénů (včetně keramické dlažby a podkladních betonových vrstev subrecentního stáří).

Interiér paláce má plochu přibližně 112 m², záchranný výzkum, který proběhl v souvislosti s jeho rekonstrukcí, postihnul cca 16,5 % jeho plochy.

Tab. 1. Valdštejn – hrad (k. ú. Mašov, okr. Semily). Přehled, interpretace a datování jednotlivých kontextů ze sond 12 – 17/08-09

Kontext	***Identifikace***	***Totožné s kontextem***	***Poznámka***	***Datace***	***Výskyt kontextů v sondách***
1	dlažba – 70. léta 20. stol.			subrecent	12, 13, 14, 16, 17
2	beton – 70. léta 20. stol			subrecent	12, 13, 14, 16, 17
3	písek – 70. léta 20. stol			subrecent	12, 13, 14
3a	písek – izolační vrstva			recent/subrecent	12
4	stavební úroveň romantického paláce	10		recent	12, 13, 16
10	stavební úroveň romantického paláce	4		recent	13
18	stavební úroveň romantického paláce		výlev malty	recent	16
21	stavební úroveň romantického paláce			recent	16
22	stavební úroveň romantického paláce			recent	17
24	stavební úroveň romantického paláce		výlev malty	recent	17
5	destrukční horizont gotického paláce	11, 13, 14	odebrán stavební kámen pro stavbu paláce v roce 1836	VS2+recent	12, 16
11	destrukční horizont gotického paláce	5	odebrán stavební kámen pro stavbu paláce v roce 1836	VS2+recent	13
13	destrukční horizont gotického paláce	5, 11, 14	odebrán stavební kámen pro stavbu paláce v roce 1836	VS2+recent	14
14	destrukční horizont gotického paláce	5, 11, 13	odebrán stavební kámen pro stavbu paláce v roce 1836	VS2+recent	14
15	destrukční horizont gotického paláce		odebrán stavební kámen pro stavbu paláce v roce 1836	VS2+recent	14
20	destrukční horizont gotického paláce		odebrán stavební kámen pro stavbu paláce v roce 1836	VS2+recent	16

Kontext	*Identifikace*	*Totožné s kontextem*	*Poznámka*	*Datace*	*Výskyt kontextů v sondách*
6	historický terén vznikl po destrukci paláce v 2. pol. 15. stol.	12	interiér gotického paláce	post quem VS2	12, 14, 16
7	historický terén vznikl po destrukci paláce v 2. pol. 15. stol.		interiér gotického paláce	post quem VS2	12, 16
7a	historický terén vznikl po destrukci paláce v 2. pol. 15. stol.		interiér gotického paláce	post quem VS2	16
8	historický terén vznikl po destrukci paláce v 2. pol. 15. stol.		uloženina se deponovala až po požáru gotického paláce	post quem VS2	12
12	historický terén vznikl po destrukci paláce v 2. pol. 15. stol.	6	interiér gotického paláce	post quem VS2	13
19	historický terén vznikl po destrukci paláce v 2. pol. 15. stol.		interiér gotického paláce	post quem VS2	16
23	historický terén vznikl po destrukci paláce v 2. pol. 15. stol.	12	interiér gotického paláce	post quem VS2	17
9	základová vrstva malty pro V zeď paláce		zeď 903 – jádro a 902 – líc	VS2 (14. stol.)	12
903	lité jádro zdi paláce a za chovaný líc (902)		2. stavební fáze paláce	VS2 (14. stol.)	12, 13
16	pojivo zdi 906 – jíl		relikt příčky a zdi Z průčelí gotického paláce – 1. st. fáze	VS1-2 (13.-14. stol.)	16
906	zeď 906 z pískovců pojených jílem		relikt příčky a zdi Z průčelí gotického paláce – 1. st. fáze	VS1-2 (13.-14. stol.)	16
17	rozpadlá skála		neantropogenní původ		16

Rozbor a datování stratigrafické situace

Stratigrafická situace vykazovala ve všech sondách v interiéru paláce, s výjimkou sondy 15/08 ve sklípku, zřetelné styčné body. Povrch a svrchní úroveň tvořila keramická dlažba a podkladní betony (uloženiny 1-3). Tyto uloženiny vznikly při rekonstrukci paláce v 70. letech 20. století. Níže následovaly již historické terény, které byly od podkladních betonů odděleny izolační vrstvou písku (3a). Níže se nacházely uloženiny 4, 10, 18, 21, 22, 24, které souvisely se stavbou romantického paláce v roce 1836. Šlo o výlevy malty a hmotu druhotně deponovaných uloženin, které původně tvořily destrukční vrstvy gotického paláce. Níže ležící kontexty již pocházely z období destrukce středověké stavby – šlo o vrstvy 5, 11, 13, 14, 15 a 20. Tyto uloženiny však byly postiženy mladším zásahem, neboť z nich byly pro stavbu romantického paláce odebrány pískovcové kameny. Uloženiny 6, 7, 7a, 8, 12, 19 a 23 vznikly po pravděpodobném požáru gotického paláce v polovině 15. století.

Poslední 4 kontexty prezentují první a druhou stavební fázi gotického paláce. Jde o zeď 903+ 902 a její základovou vrstvu malty (9 – viz sonda 12/08, negativ v sondě 13/08), která souvisí s druhou fází stavby.

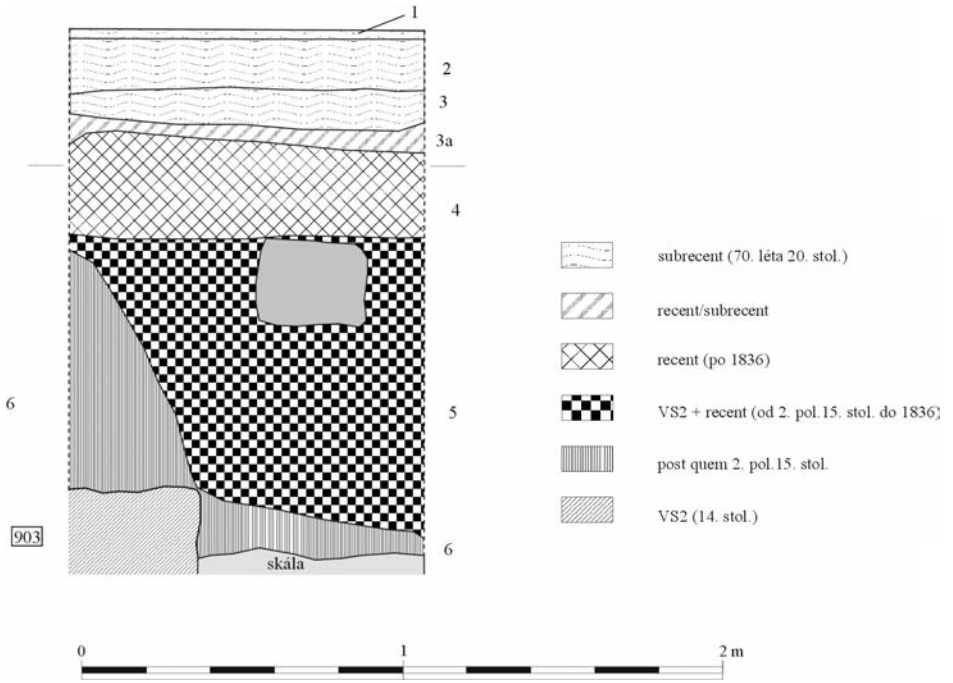

Obr. 7. Valdštejn – hrad (k. ú. Mašov, okr. Semily). Sonda 12/08, severní řez, plán 4. Datované kontexty.

Nejstarším dokladem antropogenních aktivit je relikt zdi 906 z pískovcových kamenů pojených jílem(?) – uloženina 16 v sondě 16/09. Jde s největší pravděpodobností o základ zdi západního průčelí první stavební fáze paláce a z ní vybíhající interiérovou příčku.

Do druhé stavební fáze paláce můžeme zařadit zeď 902+903 a maltovou vrstvu 9. Tato zeď byla lícovaná pískovcovými štukami a měla lité jádro, vnitřní líc nebyl v sondě zjištěn. Líc byl ukončen svislou jizvou po odstraněném ostění. Průběh zdi 902+903 souvisí s torzem gotického zdiva z druhé stavební fáze hradu, které se nachází před západním průčelím romantického paláce. Při severozápadním rohu průčelí paláce je patrný relikt zdí, který původně pokračoval k torzu gotické stavby. Podle prostorových vztahů jde právě o zakonzervovanou zeď 902+903.

Obr. 8. Valdštejn – hrad (k. ú. Mašov, okr. Semily). Sonda 12/08, půdorys v úrovni podloží, plán 1. Datované kontexty.

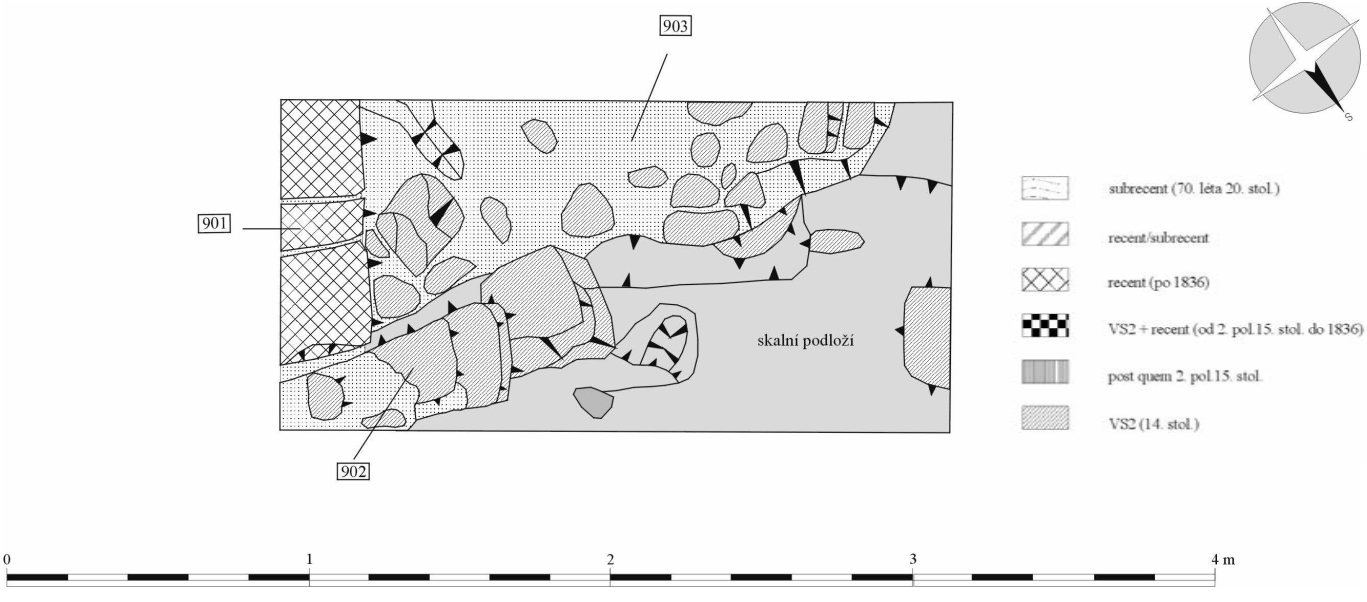
903
901
902
skalní podloží
S
subrecent (70. léta 20. stol.)
recent/subrecent
recent (po 1836)
VS2 + recent (od 2. pol.15. stol. do 1836)
post quem 2. pol.15. stol.
VS2 (14. stol.)
0
1
2
3
4 m

Prostor sklípku získal svoji současnou podobu až v 19. století, je však velmi pravděpodobné, že zde již ve středověku byla využívaná skalní dutina. Bohužel sonda (15/08), která zde byla položena, nepřinesla žádné zpřesňující informace. Uloženiny zde deponované souvisely až s úpravou v 70. letech 20. století a objevené pracovní stopy po nástrojích kameníků ve skalním reliéfu pocházely z doby úpravy sklípku v 19. století.

Rozbor nálezů

Při záchranném výzkumu byly získány 32 soubory artefaktů a ekofaktů. Jde o standardní spektrum nálezů, které lze očekávat v sídlištním kontextu středověkého zděného hradního paláce: keramické nádoby, komorové kachle, vypálenou výmazovou hmotu kamen, zvířecí kosti, stavební železo, prejzy, břidličnou střešní krytinu, maltu a interiérovou omítku. Datování artefaktů je sice intervalové, přesto však poměrně průkazné. Nejstarší artefakty korespondují s počátky stavební aktivity v řešeném prostoru, která se připomíná do závěru 13. a počátku 14. století (stavba paláce). V rámci další stavební fáze došlo ještě v průběhu 14. století k rozšíření tohoto objektu. Největší těžiště nálezů se váže k závěrečnému období existence gotického paláce do poloviny až druhé poloviny 15. století. Zejména jde o soubor komorových kachlů (viz níže). V uloženinách se nalezlo jen několik železných předmětů – šlo o fragment oka a 3 hřeby typu IIIa, IIIb podle R. Krajíce.[6] Za zajímavý doklad vý-

Obr. 9. Valdštejn – hrad (k. ú. Mašov, okr. Semily). Místnost A – sonda 13/08. Úroveň podloží – základový výkop pro zeď 902+903 (14. stol.). (Foto J. Prostředník, říjen 2008.)

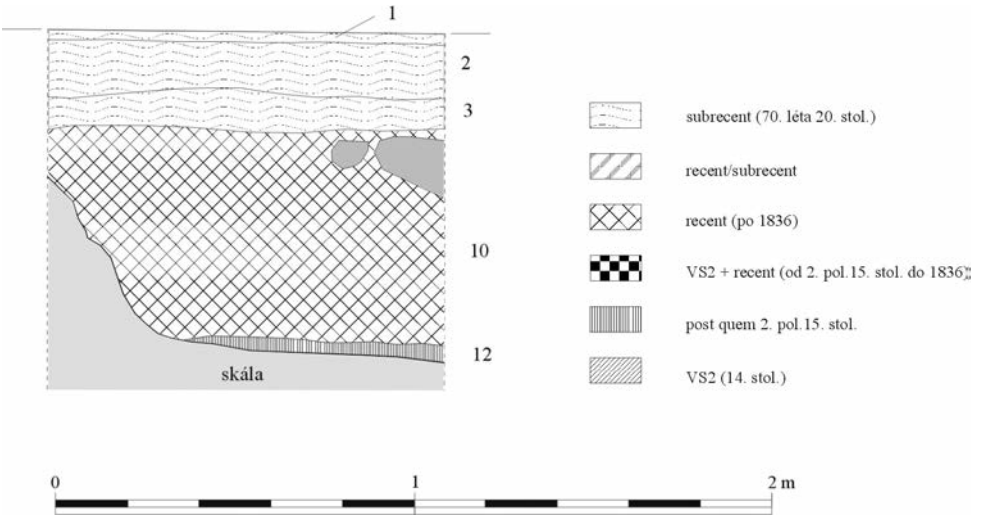

Obr. 10. Valdštejn – hrad (k. ú. Mašov, okr. Semily). Místnost A – sonda 13/08. Jižní řez, plán 6. Datované kontexty.

zdoby interiéru slouží zlomky vnitřní vápenné omítky se stopami blíže nedefinovatelné červené polychromie.

V nálezových souborech z interiéru Aehrenthalského paláce pocházejí fragmenty komorových kachlů s čelní vyhřívací stěnou, které lze přiřadit nejméně pěti typům kachlů.

V sondě 12/08, ve vrstvě 7 se nalezly 3 zlomky čelní vyhřívací stěny kachle typu *český lev en face* na štítu (levá varianta). Motiv je v dolních rozích doplněn plastickou šípatkou. Identický kachel byl nalezen pod východní stěnou paláce hradu Návarova.[7] Je pravděpodobné, že by mohlo jít dokonce o stejnou matrici. Podobný kachel s motivem českého lva en face (levá varianta) se nachází ve sbírce muzea ve Strážnici, zde jsou úhly po stranách hrotu štítu také doplněny šípatkou.[8] Další typ kachle s podobně ztvárněným motivem je uložen ve sbírce hradu Karlštejna, zde je však šípatka v rozích nahrazena reliéfem ptáka.[9] Datování u zmíněných analogií je chronologicky dosti široké. Kachel z Karlštejna je datován kolem roku 1400, strážnický lev do průběhu 15. stol. Nejmladší dataci mezi roky 1508 – 1515 uvádí P. Brestovanský u nálezu z Návarova.

Zlomky kachle z Valdštejna pocházejí bohužel z druhotně narušených středověkých terénů. Datování s ohledem na doprovodné nálezy, resp. chronologicky nejmladší artefakty v souboru nepřekračuje 2. polovinu až závěr 15. století. Kachel měl navíc stopy očazení na vnitřní straně, tudíž je průkazné, že byl použit do konstrukce kamen.

Obr. 11. Valdštejn – hrad (k. ú. Mašov, okr. Semily). Místnost C – sonda 14/08. Úroveň podloží a destrukčního horizontu 14. (Foto J. Prostředník, říjen 2008.)

Obr. 12. Valdštejn – hrad (k. ú. Mašov, okr. Semily). Místnost B – sonda 16/08. Úroveň zdi 906 – detail, vrstva 6, vrstva 17, vystupující skalní blok, odlehčovací oblouk 901. (Foto J. Prostředník, leden 2009.)

Obr. 13. Valdštejn – hrad (k. ú. Mašov, okr. Semily). Místnost C – sonda 14/08. Jižní řez, plán 9. Datované kontexty.

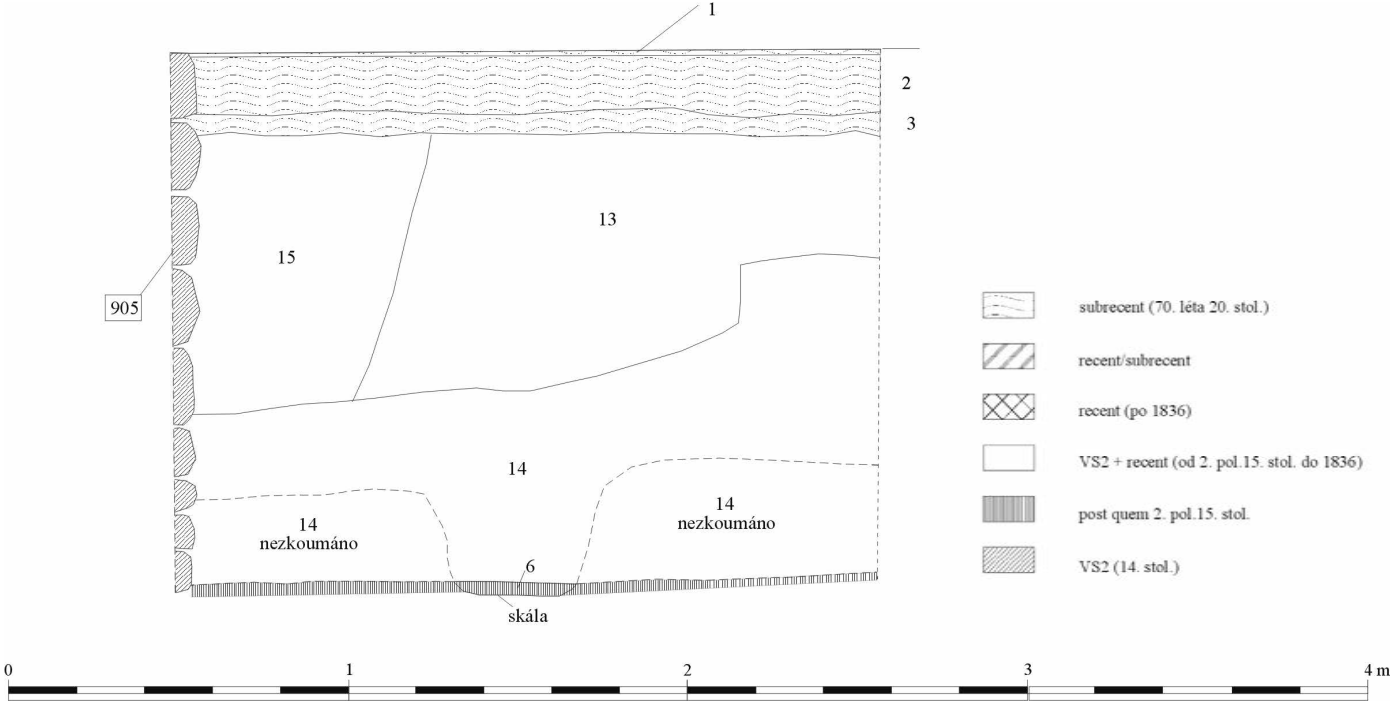
1
2
3
13
15
905
14
14
nezkoumáno
14
nezkoumáno
6
skála
subrecent (70. léta 20. stol.)
recent/subrecent
recent (po 1836)
VS2 + recent (od 2. pol.15. stol. do 1836)
post quem 2. pol.15. stol.
VS2 (14. stol.)
0
1
2
3
4 m

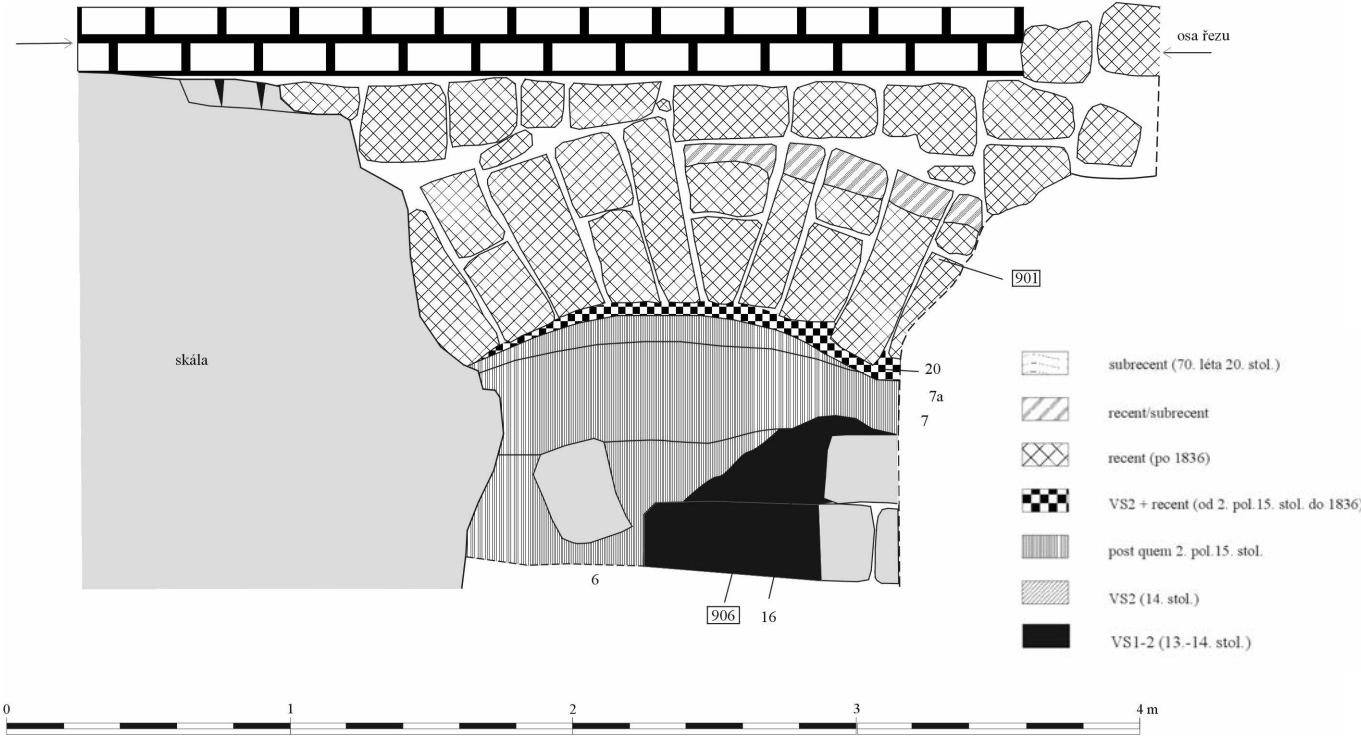
osa řezu
skála
901
20
7a
7
6
906
16
subrecent (70. léta 20. stol.)
recent/subrecent
recent (po 1836)
VS2 + recent (od 2. pol.15. stol. do 1836)
post quem 2. pol.15. stol.
VS2 (14. stol.)
VS1-2 (13.-14. stol.)
0
1
2
3
4 m

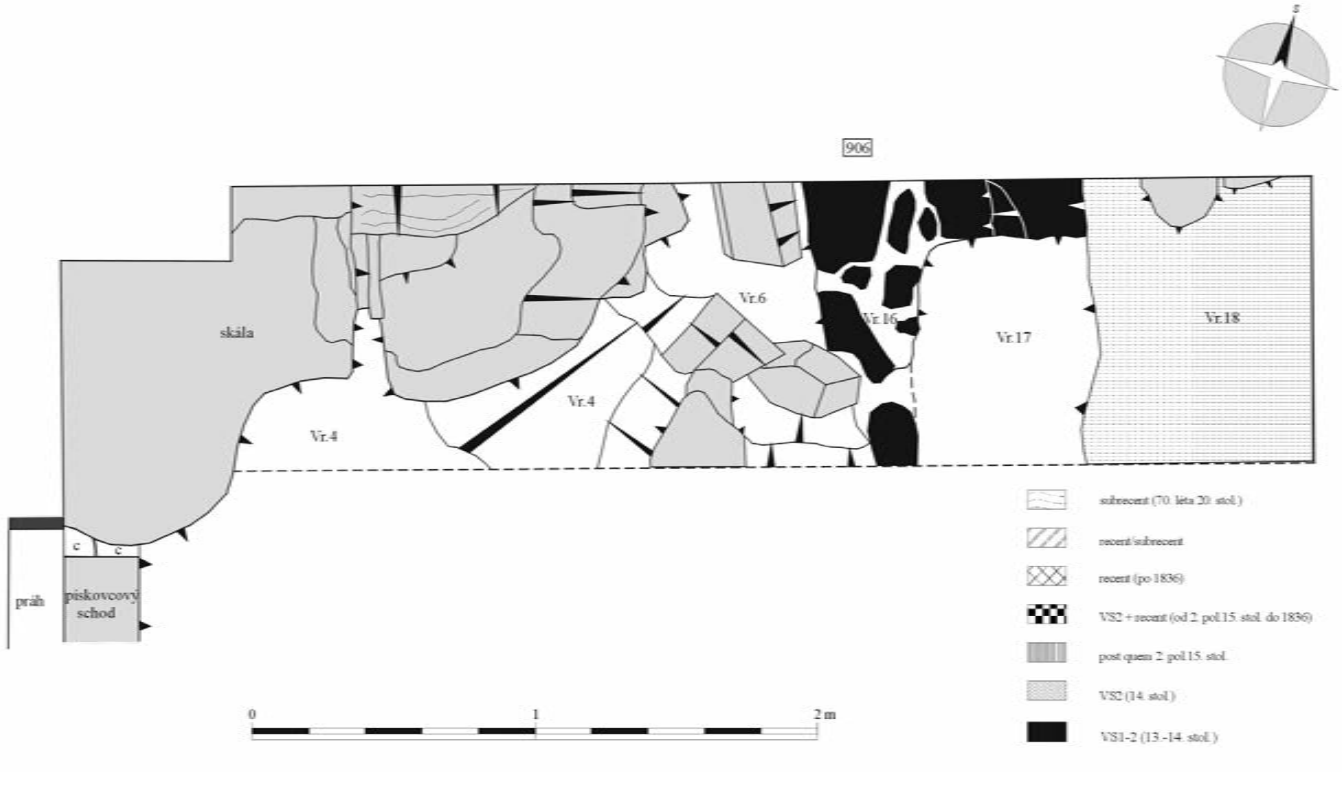
S
906
skála
Vr.4
Vr.4
Vr.6
Vr.16
Vr.17
Vr.18
c
c
prah
pískovcový schod
0
1
2 m
subrecent (70. léta 20. stol.)
recent/subrecent
recent (po 1836)
VS2 + recent (od 2. pol.15. stol. do 1836)
post quem 2. pol.15. stol.
VS2 (14. stol.)
VS1-2 (13.-14. stol.)

Obr. 16. Valdštejn – hrad (k. ú. Mašov, okr. Semily). Chodba - sonda 17/08. Úroveň podloží. (Foto J. Prostředník, leden 2009.)

V sondě 12/08 ve vrstvě 7 se nalezl další zástupce skupiny kachlů. Jde o zlomek čelní vyhřívací stěny kachle typu *slepá galerie se žaludy*.[10] Stejně jako u kachle s motivem lva en face i tato varianta byla nalezena na hradě Návarovu. Kachel je shodně datován P. Brestovanským do intervalu let 1508 – 1515. Tato varianta je uvedena i v Encyklopedii kachlů,[11] zde je datována kolem roku 1500.[12] Ke zlomku valdštejnského kachle však platí totéž, co bylo zmíněno u nálezu komorového kachle českého lva en face – žádné doprovodné nálezy nelze datovat do počátku 16. století.

Ze sondy 16/09 z vrstvy 4 pochází zlomek římsy korunního kachle s výzdobou rastru kosočtverců s prořezávanými listy (zřejmě čtyřlisty), na stince se nachází plastická hvězda ze šesti paprsků. K tomuto typu jsme nenalezli na jiných lokalitách přesnou analogii. Z Valdštejna však známe tuto variantu s hvězdou již ze záchranné

Obr. 14. Valdštejn – hrad (k. ú. Mašov, okr. Semily). Místnost B – sonda 16/08. Severní řez, plán 15. Datované kontexty.

Obr. 15. Valdštejn – hrad (k. ú. Mašov, okr. Semily). Místnost B – sonda 16/08. Půdorys, plán 13. Datované kontexty.

Obr. 17. Valdštejn – hrad (k. ú. Mašov, okr. Semily). Chodba – sonda 17/08. Půdorys a jižní řez, plán 17. Datované kontexty.

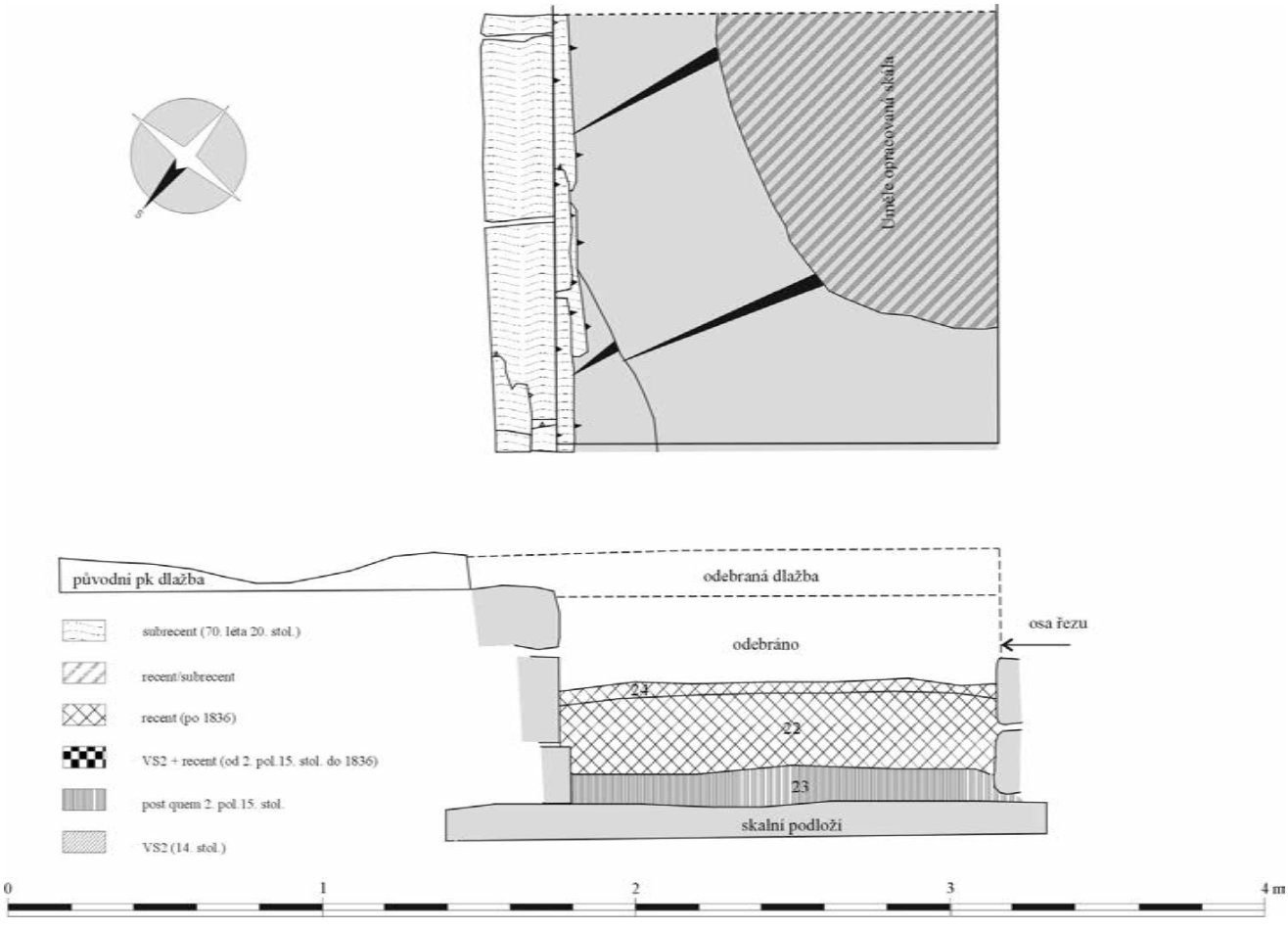
Umělé opracovaná skála
původní pk dlažba
odebraná dlažba
osa řezu
odebráno
subrecent (70. léta 20. stol.)
recent/subrecent
recent (po 1836)
VS2 + recent (od 2. pol.15. stol. do 1836)
post quem 2. pol.15. stol.
VS2 (14. stol.)
24
22
23
skalní podloží
0
1
2
3
4 m

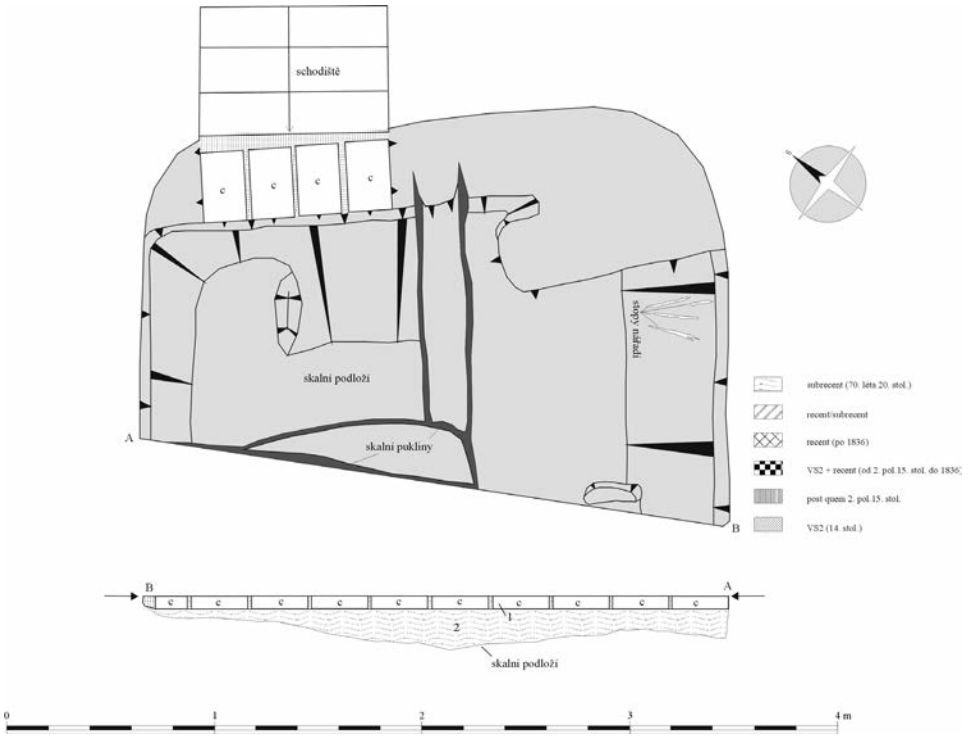

Obr. 18. Valdštejn – hrad (k. ú. Mašov, okr. Semily). Sklep – místnost E – sonda 15/08. Půdorys a severozápadní řez, plán 17. Datované kontexty.

Obr. 19. Valdštejn – hrad (k. ú. Mašov, okr. Semily). Sklep – místnost E, sonda 15/08 – úroveň podloží. (Foto J. Prostředník, prosinec 2008.)

Obr. 20. Valdštejn – hrad (k. ú. Mašov, okr. Semily). Chodba – stav po odebrání dlažby, obestavěný blok skály, vlevo nad ním původní gotické zdivo, základ interiérové příčky – 19. stol. (Foto J. Prostředník, leden 2009.)

akce z roku 1996, která proběhla v interiéru středověké zděné stavby na terase nad Aehrenthalským palácem. Zlomky tohoto typu kachle se nalezly v destrukčním horizontu stavby s datací do poloviny 15. stol.[13] Podobných kachlů s architektonickými náměty existuje celá řada.[14] Vedle reliéfní výzdoby se vyskytuje i prořezávání motivu – zpravidla u vícelaločných listů.[15] Varianty na daný architektonický motiv nalezneme na kachlích z již zmíněného hradu Návarova.[16] Na těchto nálezech však nebyla prokázána technika prořezávání stěny. P. Brestovanský datuje tyto typy opět do počátku 16. století na rozdíl od Č. Pavlíka a M. Vitanovského, podle kterých nepřekračují horizont 15. století.

Poslední fragment komorového kachle s čelní vyhřívací stěnou byl nalezen v sondě 16/09 ve vrstvě 5. Jde o zlomek kachle s motivem dvounohého draka s dlouhým zakrouceným krkem a ptačíma nohama. Analogický kachel pochází ze sbírky muzea v Hradci Králové a je datován do 14. století.[17] Pokud bychom se drželi této datace, mohl by valdštejnský kachel pocházet z otopného zařízení z druhé stavební etapy paláce.

Obr. 21. Valdštejn – hrad (k. ú. Mašov, okr. Semily). Sondy 12 – 17 (18)/ 2008 – 2009 zaměřené v interiéru Rytířského paláce, datované kontexty a rekonstrukce půdorysu dvou staveb z 1. a 2. stavební fáze. (Zaměření ing. Alexej Bělecký, Geodetické služby Liberec.)

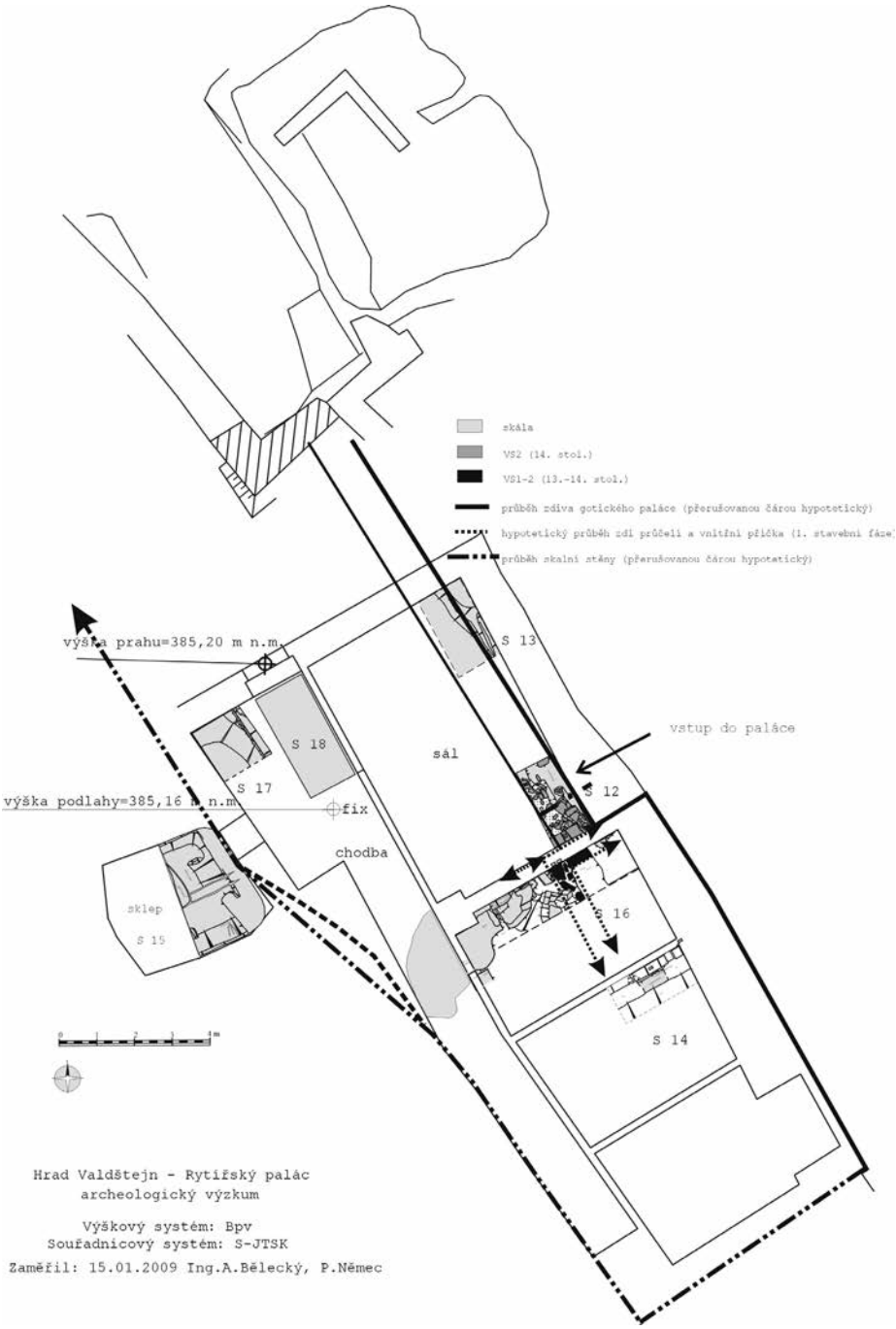
skála
VS2 (14. stol.)
VS1-2 (13.-14. stol.)
průběh zdiva gotického paláce (přerušovanou čárou hypotetický)
hypotetický průběh zdí průčelí a vnitřní příčka (1. stavební fáze)
průběh skalní stěny (přerušovanou čárou hypotetický)
výška prahu=385,20 m n.m.
výška podlahy=385,16 m n.m.
fix
S 13
S 18
S 17
sál
vstup do paláce
S 12
chodba
sklep
S 15
S 16
S 14
Hrad Valdštejn - Rytířský palác
archeologický výzkum
Výškový systém: Bpv
Souřadnicový systém: S-JTSK
Zaměřil: 15.01.2009 Ing.A.Bělecký, P.Němec

Tab. 2. Valdštejn – hrad (k. ú. Mašov, okr. Semily). Zastoupení chronologicky citlivé keramiky v jednotlivých kontextech sond 12-17/2008-2009

vrstva	**keramika**	**počet**
4	VS1	4
	VS1/2	5
	VS2	14
	VS2/NO1	1
vrstva	**keramika**	**počet**
5	VS1/2	1
	VS2	18
	VS2/NO1	
vrstva	**keramika**	**počet**
6	VS1	1
	VS1/2	4
	VS2	6
	VS2/NO1	
vrstva	**keramika**	**počet**
7	VS1/2	3
	VS2	10
	VS2/NO1	
vrstva	**keramika**	**počet**
10	VS1/2	
	VS2	6
	VS2/NO1	
vrstva	**keramika**	**počet**
13	VS1/2	1
	VS2	1
	VS2/NO1	
vrstva	**keramika**	**počet**
14	VS1/2	
	VS2	4
	VS2/NO1	

Tab. 3. Valdštejn – hrad (k.ú. Mašov, okr. Semily). Zastoupení chronologicky citlivé keramiky (sondy 12-17/2008-2009)

VS1	VS1/2	VS2	VS2/NO1
6	30	36	1

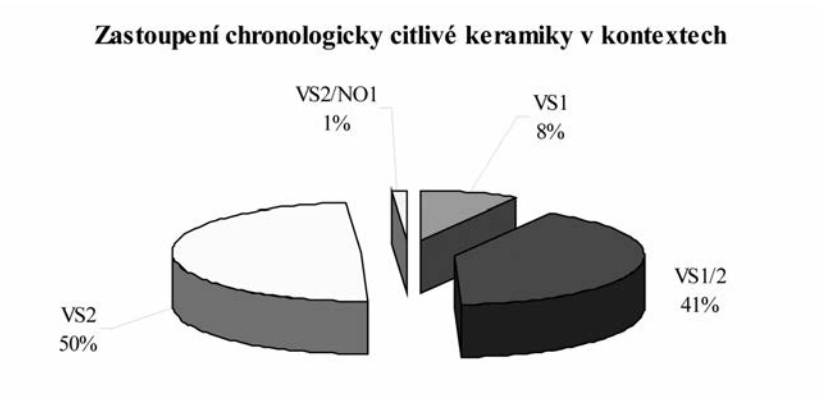

Tab. 4. Valdštejn – hrad (k. ú. Mašov, okr. Semily). Přehled nálezů keramických jedinců datovaných do VS2 z jednotlivých kontextů sond 12-17/2008-2009; ČVS – čelní vyhřívací stěna kachle, ČMK – červeně malovaná keramika

VS2	nádoby	komorové kachle	ČVS	ČMK	kamenina
vrstva 4	5	7		1	
vrstva 5	11	3	4		
vrstva 6		6			
vrstva 7	4	4		1	1
vrstva 10	1	5			
vrstva 13	1				
vrstva 14	1	3			
celkem	**23**	**28**	**4**	**2**	**1**

Závěr

Záchranný archeologický výzkum, který se uskutečnil na přelomu let 2008 a 2009 v interiéru romantického paláce na třetím skalním bloku hradu Valdštejna, přinesl některá doplnění k stavebnímu vývoji paláce i celého třetího skalního bloku.

Vyvýšený prostor skalního bloku a zřejmě i k němu navazující část zdiva starší stavby v hmotě Aehrenthalského paláce náležejí do samotných počátků hradu v závěru 13. století. Do další stavební etapy pak patří palác v západní části bloku (dnes torzo gotického zdiva se zachovaným ostěním okna a povrchovou úpravou omítky – tzv. rustikou).[18] Datování této etapy spadá do 14. století.[19]

Právě tyto dvě stavební etapy byly nejspíše zachyceny i naším výzkumem. V sondě 16/09 byl objeven základ zdi z lomových pískovcových kamenů pojených jílem (kontexty 906, 16). Zeď probíhala severním a východním směrem (nároží). Další zeď a negativ zdi byly registrovány v sondách 12 a 13/08. Nacházela se zde lícovaná zeď s litým jádrem, která byla na západní straně ukončena jizvou po odstraněném ostění (902+903). Tato zeď probíhala podél severní stěny aehrenthalské novostavby. Průběh zdi 902+903 souvisí s torzem gotického zdiva z druhé stavební fáze hradu před západním průčelím romantického paláce. Při severozápadním rohu průčelí paláce je patrný relikt zdí, který pokračoval původně k torzu gotické stavby. Podle prostorových vztahů jde právě o zeď 902+903.

Na základě zjištění učiněných v sondách 12, 13/08 a 16/09 se můžeme pokusit rekonstruovat půdorysy staveb. Starší objekt zabírá obdélníkový půdorys o rozměrech 8 x 11,5 m, v mladší fázi byla přistavěna stavba na pravidelném půdorysu cca 12,8 x 8,8 – 7,8 m (při JV průčelí).

Areál třetího skalního bloku vykazuje nejstarší stavební prvky hradu, které spadají ještě do závěru 13. století. Jde zejména o zdivo ve vyvýšené části skalního bloku a k němu na západní straně napojený objekt. Do této etapy bychom mohli řadit starší relikt zdiva v sondě 16/09 (kontexty 906, 16). Další stavební etapu reprezentuje stavba západně od průčelí – dnes torzo gotického zdiva s reliktem ostění okna a specifickou úpravou omítky – tzv. rustikou. S tímto objektem zřejmě souvisí mladší stavební etapa doložená v sondách 12 a 13/08 (zeď 902 + 903). Tato etapa je datovaná do průběhu 14. století.

Tyto čtyři kontexty tvořily jediné relativně nenarušené doklady stavební činnosti z období středověku. Další uloženiny již souvisejí se závěrečným obdobím existence gotického paláce a zejména s obdobím po jeho zániku. Jde o uloženiny 7, 8, a 12, které díky větším koncentracím tvrdě vypálené mazanice a uhlíkům ve své hmotě slouží jako průkazný doklad požáru. Z těchto uloženin pocházejí artefakty, které lze datovat nejvýše do druhé poloviny 15. století. Právě díky této dataci se dostáváme do rozporu s interpretovanými písemnými prameny:[20] V roce 1440 byla proti tlupě lupičů, kteří se usadili na Valdštejně, svolána hotovost kraje Boleslavského. Dobývání tehdy trvalo několik měsíců, došlo zřejmě k poškození hradu. Ovšem písemné prameny neuvádějí, zda hrad hořel, ač je to vzhledem k řadě okolností pravděpodobné. Do konce 15. století vystřídal Valdštejn řadu majitelů (Jindřich Šoff z Helfemburka – Jan Kolda ze Žampachu – Kryštoff Šoff na Valdštejně se syny Jindřichem a Jiříkem – Jindřich Vartenberk z Valdštejna).

Ovšem koncem 15. století byl Valdštejn v držení Kateřiny ze Štítar (z Vojkova a Strážnice), která zde *na Walstaynie* roku 1495 zemřela. Dále hrad získali Jindřich Svojanovský z Boskovic s bratrem Janem, páni na Hrubé Skále, ale prodali jej roku 1509 Valdštejnům na Klášteře Hradišti. Po roce 1514 až do stavovského povstání roku 1618 Valdštejn náležel pánům ze Smiřic.

Hrad byl již za Jana z Boskovic připojen ke statku Skalskému a ani za Smiřických se tento stav nezměnil. Hrad byl ponechán na pospas povětrnosti a k roku 1582 byl hodnocen jako zřícenina. Někdy v polovině 16. století údajně vyhořel, měla být zničena všechna dřevěná stavení, zůstala pouze zděná zástavba.[21]

Archeologická zjištění přinášejí důkazy o požáru nejpozději ve druhé polovině 15. století, z následujícího století žádné doklady *velkého ohně* nemáme. Obě záchranné akce (1996, 2007), které jsme provedli na třetím bloku, prokázaly požárové horizonty z doby kolem poloviny 15. stol, po nich následovaly již pouze destrukční vrstvy.[22]

Otázkou zůstává, zda byl od poloviny 15. století hrad obydlen celý nebo zda zde již byly nevyužívané prostory. Areál třetího skalního bloku je ze strategického hlediska velmi dobře hájitelná pevnost, která poskytla obráncům poslední možnost ochrany. Je proto velmi pravděpodobné, že právě tento prostor byl při obléhání hradu zemskou hotovostí v roce 1440 podroben postřelování. Zřejmě zde mohlo i hořet, ač tuto skutečnost písemné prameny neuvádějí. Vzniklé škody nemusely být již novými majiteli opraveny, protože hrad v pramenech figuroval spíše jako majetek a nikoliv sídlo (s výjimkou Kateřiny ze Štítar).

Obr. 22. Valdštejn –hrad (k. ú. Mašov, okr. Semily). Rekonstrukce Aehrenthalského paláce. Artefakty: 1) S12/08, vrstva 6, soubor 3,VS1/2; 2) S12/08, vrstva 4, soubor 1, miska/kahánek s nálepem malty – VS1; 3) S12/08, vrstva 4, soubor 1,VS1/2; 4 - 7) S12/08, vrstva 5, soubor 2, okraj komorového kachle, zlomky čelní vyhřívací stěny kachle typu ›český lev en face‹ katalogové číslo 16 podle P. Brestovanského (1999, 116-117) – VS2; 8) S14/08, MV 100-120 cm, soubor 27, VS2; 9) S12/08, vrstva 4, soubor 1, zlomek čelní vyhřívací stěny kachle typu ›slepá galerie se žaludy‹, katalogové číslo 90 podle P. Brestovanského (1999, 122-123) – VS2; 10 – 12) S12/08, vrstva 4, soubor 1, zlomek okraje miskového kachle, nádobkový kachel, okraj s červeně malovanou výzdobou – VS2; 13) S16/09, vrstva 4, soubor 29, zlomek římsy korunního kachle s výzdobou rastru kosočtverců s prořezávanými listy (zřejmě čtyřlisty), na stince se nachází plastická hvězda ze šesti paprsků – viz Prostředník 1997, 146, obr. 7:5; 14) S16/09, vrstva 5, soubor 30, zlomek kachle dvounohého draka s dlouhým zakrouceným krkem a ptačíma nohama – Pavlík – Vitanovský 2004, 74, 233, 360, typ 465 – 14. stol.; 15) S16/09, vrstva 6, soubor 31, zlomek okraje nádobkového kachle – VS2; 16) S16/09, vrstva 7, soubor 32, fragment hrnce s uchem – VS1/2; 17) S16/09, vrstva 7, soubor 32, zlomek kameninového poháru – VS2; 18) S16/09, vrstva 7, soubor 32, zlomek okraje hrnce s červeně malovanou výzdobou, světlé zboží, přílep malty – VS2.

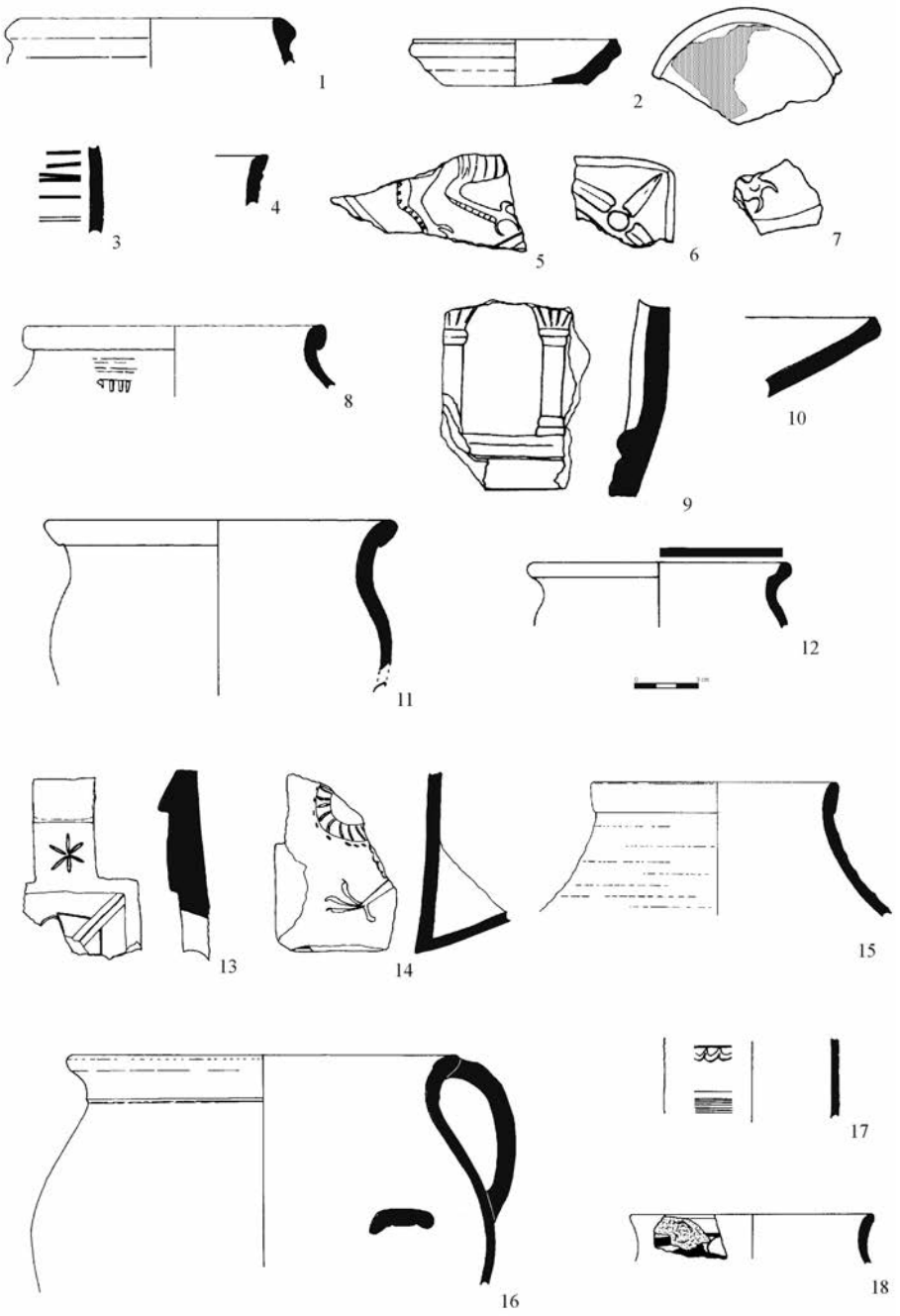
1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18

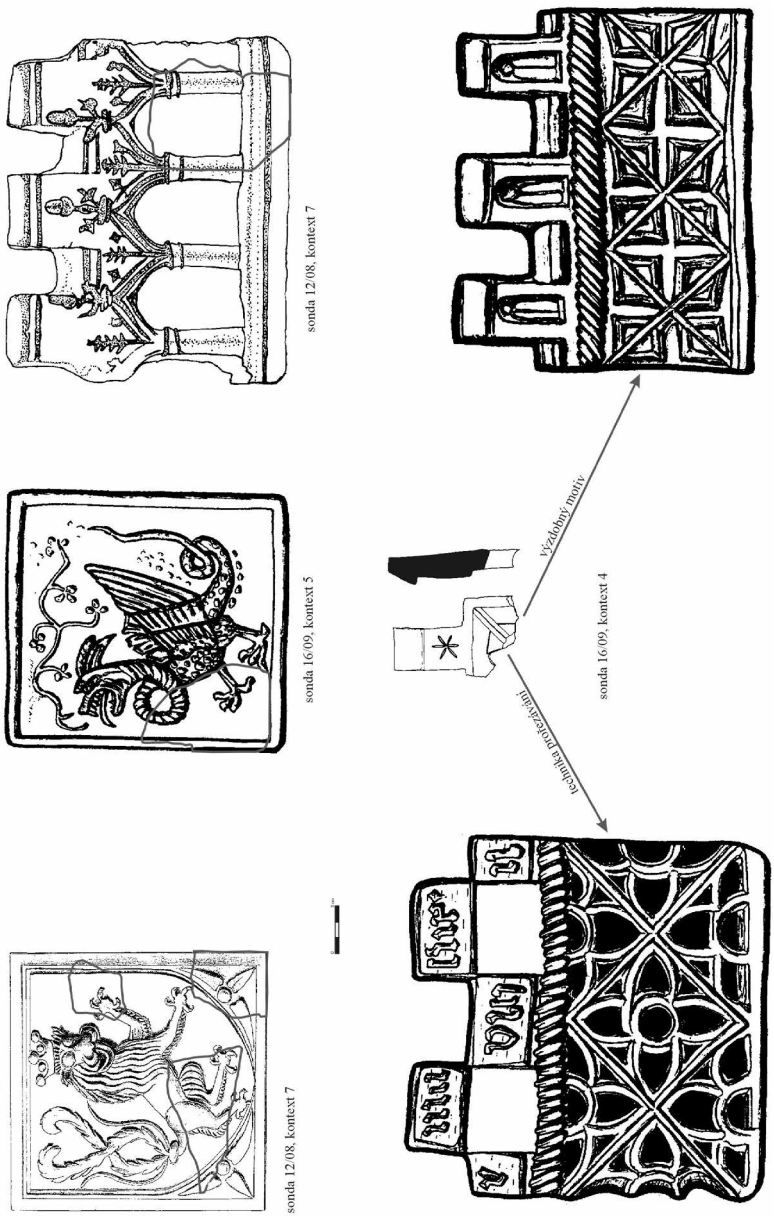

Obr. 23. Valdštejn – hrad (k. ú. Mašov, okr. Semily). Rekonstrukce kachlů podle P. Brestovanského (1999) a Č. Pavlíka – J. Vitanovského 2004.

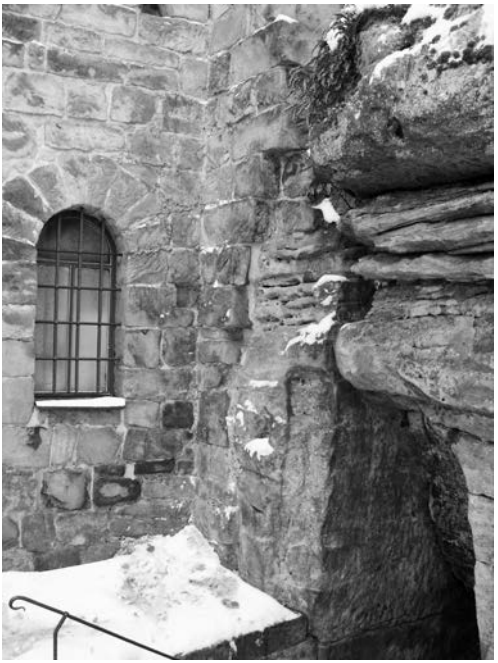

Obr. 24. Valdštejn – hrad (k. ú. Mašov, okr. Semily). Obezděná skála v jižním rohu západního průčelí Aehrenthalského paláce. Skála původně tvořila jižní stěnu předcházející gotické stavby. (Foto J. Prostředník, leden 2009.)

Jak bylo výše zmíněno, nejmladší antropogenní aktivity na třetím skalním bloku, které byly doloženy archeologickými výzkumy, spadají do druhé půlky až závěru 15. století.

Dále následuje více než třísetletý hiát, který je vystřídán ve třicátých letech 19. století čilou stavební aktivitou. O tu se zasloužili pánové z Aehrenthalu, kteří k roku 1836[23] nechali vystavět v půdorysu původní gotické (nejméně dvoufázové) stavby *Rytířský palác*. Jako stavební materiál byly použity pravidelně opracované kvádry vytažené z destrukčních horizontů staveb na třetím skalním bloku. Tyto štuky pocházejí zejména z druhé stavební etapy hradu ze 14. století.

Poznámky

[1] Lokalita se nachází v CHKO Český ráj na severní části Hruboskalska ve vzdálenosti přibližně 5 km jižně od města Turnova (ZM 10 03-32-23, koordináty – ZSČ/JSČ: 315/18, 319/20, 324/19, 328/15, 331/16, 331,5/20 mm, nadmořská výška 380 m).

[2] PROSTŘEDNÍK, J.: *Archeologické výzkumy Okresního muzea Českého ráje v Turnově v roce 1996.* In: Z Českého ráje a Podkrkonoší. Sv. 10, Semily 1997, s. 139-162; HARTMAN, P. – PROSTŘEDNÍK, J.: *Archeologické výzkumy na hradu Valdštejnu v letech 2002 a 2003*. In: Z Českého ráje a Podkrkonoší. Sv. 17. Semily 2004, s. 8-34.

[3] PROSTŘEDNÍK, J.: *Zpráva o archeologických akcích Okresního muzea Českého ráje v Turnově za rok 1992.* Zpravodaj MVČ v Hradci Králové 19/1993, s. 29-35; týž: *Soubor středověké keramiky z hradu Hrubá Skála (okr. Semily)*. Zpravodaj MVČ 20/1994, s. 101-106; týž: *Archeologické výzkumy Okresního muzea Českého ráje v Turnově v roce 1996.* In: Z Českého ráje a Podkrkonoší. Sv. 10. Semily 1997, s. 139-162; týž: *Archeologické výzkumy Okresního muzea Českého ráje v letech 1996 a 1997.* Zpravodaj MVČ v Hradci Králové 24/1998, 12-24; týž: *Archeologické aktivity Okresního muzea Českého ráje v roce 1999*. Zpravodaj MVČ 26/2000, s, 10-22; týž: *Archeologické aktivity Okresního muzea Českého ráje v roce 2000*. Zpravodaj MVČ 27/2001, s. 15-26; HARTMAN, P. – PROSTŘEDNÍK, J.: *Záchranný archeologický výzkum na hradu Valdštejn v roce 2007*. In: Sborník Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Liberci, 2007, s. 143-148.

[4] Podle MACEK, P. – NOVOSADOVÁ, J.: *Stavebně historický průzkum hradu Valdštejna.* Strojopis SÚRPMO. Praha 1988.

[5] S ohledem na výsledky záchranného výzkumu z roku 2008/2009 lze však uvažovat o středověkém stáří tohoto objektu s tím, že byl v 19. století stavebně upraven pro potřeby romantické stavby.

[6] KRAJÍC, R.: *Stavební železo a uzavírací mechanismy na vrcholně středověkých lokalitách Táborska. Archaeologia Historica,* 16/1991, s. 323-344.

[7] BRESTOVANSKÝ, P.: *Kachle Libereckého kraje.* Archeologie Libereckého kraje 1. Liberec 1999, s. 116-117, katalogové číslo 16.

[8] PAVLÍK, Č. – VITANOVSKÝ, M.: *Encyklopedie kachlů v Čechách, na Moravě a ve Slezsku.* Praha 2004, s. 265, 392, typ 806.

[9] Tamtéž, s. 265, 392, typ 807.

[10] BRESTOVANSKÝ, P., c. d., s. 122-123, katalogové číslo 90.

[11] PAVLÍK, Č. – VITANOVSKÝ, M., cit. dílo, s. 298, 424, typ 1139.

[12] Autoři Encyklopedie kachlů zde vycházejí z datace prezentované P. Brestovanským – viz poznámka 10.

[13] PROSTŘEDNÍK, J.: *Archeologické výzkumy Okresního muzea Českého ráje v Turnově v roce 1996*, s. 139-147, obr. 7:4,5.

[14] Viz např. PAVLÍK, Č. – VITANOVSKÝ, M., cit. dílo, s. 157-172.

[15] Tamtéž, s. 296, typ 1115.

[16] BRESTOVANSKÝ, P., cit. dílo, s. 132-133, katalogové číslo 190, 308 Liberec 1999.

[17] PAVLÍK, Č.- VITANOVSKÝ, M., cit. dílo, s. 74, 233, 360, typ 465.

[18] Tento prostor byl v roce 2007 podroben záchrannému výzkumu a byl zde objeven sklep s plnou valenou klenbou – viz HARTMAN, P. – PROSTŘEDNÍK, J.: *Záchranný archeologický výzkum na hradu Valdštejn v roce 2007*. In: Sborník Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Liberci, 2007, s. 143-148.

[19] MACEK, P. – NOVOSADOVÁ, J., cit. dílo; GABRIEL, F. – MACEK, P.: *Stavební vývoj hradu Valdštejna*. In: Archaeologia Historica, 17/92, s. 163-175.

[20] HARTMAN, P. – PROSTŘEDNÍK, J.: *Archeologické výzkumy na hradu Valdštejnu v letech 2002 a 2003*. In: Z Českého ráje a Podkrkonoší. Sv. 17. Semily 2004, s. 8-34.

[21] ANDĚL, R. a kol.: *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku.* III. Severní Čechy. Praha 1984, s. 491. Zmínka o požáru hradu v polovině 16. století je v této publi-

kaci uvedena bez zmínky o konkrétním pramenu. Další autoři však tento údaj přejímají.

[22] PROSTŘEDNÍK, J., *Archeologické výzkumy Okresního muzea Českého ráje v Turnově v roce 1996*, s. 139-162; HARTMAN, P. – PROSTŘEDNÍK, J., *Záchranný archeologický výzkum na hradu Valdštejn v roce 2007,* s. 143-148.

[23] Při rekonstrukci romantického paláce v zimě 2008 byl objeven trám s vročením 1836.

Petr HARTMAN – Jan PROSTŘEDNÍK: ***Archäologische Ausgrabungen im Aehrenthalerpalais auf der Burg Valdštejn***

Die archäologischen Rettungsgrabungen, die am Umbruch der Jahre 2008 und 2009 im Interieur des romantisches Palais auf dem dritten Felsblock der Burg Valdštejn stattfanden, brachten einige Ergänzungen zu der Bauentwicklung des Palais und des ganzen dritten Felsblocks.

Die etwas höher gelegene Fläche des Felsblocks und wohl auch die daran haftenden Mauerteile der älteren Bebauung in der Masse des Aehrenthalerpalais gehören ganz zum Anfang der Burg im ausgehenden 13. Jahrhundert. In die weitere Bauetappe, die in das 14. Jahrhundert fällt, gehört das Palais im westlichen Teil des Gebäudeblocks (heute Torso des gotischen Mauerwerkes mit erhalten gebliebener Fenstereinfassung und Oberflächenverputz – sog. Rustika. Das ältere Bauwerk nimmt einen rechteckigen Grundriss mit dem Ausmaß von 8 × 11,5 m ein, in der jüngeren Phase wurde ein Gebäude mit dem regelmäßigen Grundriss von ca. 12,8 × 8,8 – 7,8 m angebaut. Das Areal des dritten Felsblocks weist die ältesten Bauelemente der Burg auf, die sich noch zum Ende des 13. Jahrhunderts beziehen. Es handelt sich vor allem um das Mauerwerk auf dem höher gelegenen Teil des Felsblocks und das daran angebaute Gebäude auf der westlichen Seite. Die nächste Bauetappe repräsentiert das Bauwerk westlich von der Stirnseite – heute Torso eines gotischen Mauerwerkes mit Überresten von einer Fenstereinfassung mit spezifischem Verputz (Rustika). Mit diesem Bauwerk hängt wohl die weitere Bauetappe zusammen, die dem 14. Jahrhundert angerechnet werden kann.

Weitere Ablagerungen hängen bereits mit der Abschlussphase des Palais und vor allem mit der Zeit nach seinem Untergang durch einen Brand zusammen. Aus diesen Ablagerungen stammen Artefakte, die höchstens in die zweite Hälfte des 15. Jahrhunderts datiert werden können. Dann folgt ein mehr als dreihundert Jahre langer Hiatus, den in den Dreißigerjahren des 19. Jahrhunderts eine rege Bauaktivität abwechselt. Dafür machten sich die Herren von Aehrenthal verdient, die zum Jahre 1836 auf dem Grundriss des ursprünglichen gotischen Bauwerkes (wenigstens in zwei Phasen) das *Ritterpalais* erbauen ließen. Als Baumaterial wurden die regelmäßig bearbeiteten Quadersteine verwendet, die aus den Destruktionshorizonten der Bauwerke auf dem dritten Felsblock herausgezogen wurden. Diese Stuckarbeiten stammen besonders aus der zweiten Bauetappe der Burg.

(Übersetzt von Günter Fiedler)

Obr. 25. Valdštejn – hrad (k. ú. Mašov, okr. Semily). Ve sklípku se nacházela kolonie křižáka temnostního (meta menardi). (Foto J. Prostředník, leden 2009).

Na dílo malování při domě jitčínském ...
Jičínský zámek za Trčků z Lípy a Smiřických ze Smiřic

Petr Uličný

1. dubna léta 1620 před šestou hodinou večerní otřásl Jičínem obrovský výbuch. Spor o dědictví kumburského panství mezi Eliškou Kateřinou a Markétou Solomenou ze Smiřic tehdy vyvrcholil v tragický závěr, který si vyžádal životy více než čtyřiceti osob a mnohým dalším přivodil vážné zranění. Výbuch tehdy také rozmetal část jičínského zámku, právě nedávno nově vybudovaného pány ze Smiřic. A jako by tato tragédie nestačila, půl roku nato osudná bitva na Bíle Hoře rozhodla, že i pro přeživší Markétu Solomenu a tím i pro smiřický rod stojící v táboře stavovského povstání je Jičín nadobro ztracen.

Když si Jičín vyhlédl jako centrum svého nově budovaného českého panství Albrecht z Valdštejna, nespokojil se pouze s opravou poškozeného zámku, ale nechal jej celý přestavět a mnohonásobně rozšířit. Jen několik let předtím nákladně postavený smiřický zámek v něm ale dodnes lze dobře rozpoznat v hlavním průčelí a v asymetricky rozvržených předních dvorech.

Mnohem méně je ale dnes patrné z předchůdce smiřického zámku, z panského domu, který si na tomto místě nechali postavit Trčkové z Lípy. Z několika níže uvedených údajů lze ale předpokládat, že se jeho rozsah mohl již přibližně rovnat areálu zámku Smiřických. Nepochybné je, že byl větší než běžný měšťanský dům, neboť byl vybaven arkádou, která běžela v patřičně dimenzovaném nádvoří. O této arkádě (nazývané pavlač) se zmiňuje dobová zpráva o události seběhnuvší se v roce 1587 a také inventář zámku z roku 1611.

V roce 1587, jak popisuje August Sedláček, hostil na svém jičínském sídle Burjan Trčka Jaroslava Smiřického ze Smiřic a Bohuslava Křineckého z Ronova. Pod vlivem vína se tito dva šlechtici začali vadit, až přiopilý Bohuslav omylem polil Jaroslavovi

oděv. Ten se ohradil a vyhrožoval, že Bohuslav ráčí *k těm kamnům letěti*. Trčka je oddělil, Jaroslav šel k *oknu* a Bohuslav ke *dveřím*, odkud po chvíli přišel k Jaroslavovi žádat omluvu, ten se ale místo toho domáhal kordu. Ale Bohuslav byl hbitější, Jaroslava povalil a přítomný Jiřík Volanský jej vážně poranil na ruce. Trčka ho spolu s Bohuslavem vedl do *pokoje,* odkud šel Bohuslav *na palác*. Mezitím se ale na Bohuslava ohradil Vilém Konecchlumský tak hrubě, že Bohuslava museli služebníci nést do *světnice,* ale Vilém a pán z Rakvic *po pavlači k druhým dveřím běželi a na pána dvéře vytloukali.*[1]

Tyto vypsané události, odehrávající se v reprezentativním prvním patře sídla, jmenují vedle pokoje, světnice a arkády jakýsi *palác*. Není úplně zřejmé, zda to byla ona místnost, kde se hostina odehrávala, ale bylo by to logické, protože se tam odebral – a možná že tedy i vracel – Bohuslav Křinecký poté, co Jaroslava Smiřického odnesl spolu s Trčkou do pokoje. Kde se ale tato jistě hlavní prostora zámku nalézala, již nelze zjistit. V úvahu připadá hlavně trakt otočený do náměstí nebo do boční ulice (dnes Smiřických).

V roce 1607 koupil kumburské panství s městem Jičínem od Jana Rudolfa Trčky Zikmund Smiřický ze Smiřic. Ten ale brzy poté zemřel, a v roce 1611 také následující majitel Jičína Jaroslav Smiřický. V souvislosti s jeho úmrtím a předáním panství Albrechtu Janu Smiřickému ze Smiřic byly sepsány úředníky zemských desek Václavem Vackem z Růženného a Kryštofem Všerubem z Kolburgku inventáře jeho panství včetně *Panského domu* v Jičíně, který měl následující obsah:

Domy panský v městě Jitčíně

[1] *U nejsvrchnější J. M. ponebí pokoj, v něm stolička – 1*
Při témž pokoji komory, zámky zapaditý v nich – 3
[2] *Při druhém pokoji zámek zapaditý – 1*
Při dveřích v šneku zámek zapaditej – 1
[3] *U dveří velký světnice zámek zapaditý – 1*
V též velké světnici tabulka dřevěná – 1
Stoličky – 2
[4] *V druhé světnici velký, tabule velký – 4*
Stolička malá – 1
Při dveřích, kterýmž se na pavlač jde, zámek zapaditý – 1
[5] *V světnici stůl – 1*
Tabulka dřevěná – 1
Stoliček – 5
[6] *V komoře lože po*[d] *nebesy – 1*
Stůl – 1
[7] *Od též světnice přes síň jdouc pokoj a v něm stolička – 1*
Zámek při dveřích – 1

[8] *Za tou světnicí komora, při ní zámek zapaditej – 1*
[9] *Na dveřích jdouc vedle sklípka zámek zapaditý – 1*
[10] *Za tím sklípkem při velkém sklepu vokenice železná – 1*
Za tím sklepem jest u dveří zámek – 1
[2-11] *Sejdouc z téhož pokoje dolů ke sklepu, při něm mříže železný – 2*
[12] *Za tím sklepem při druhým opět mříže železný – 2*
[13] *V marštali v oknech mříže železný – 2*
[14] *V hospodářovi světnici tabulka – 1*
stůl – 1
stolečky – 3
hrnec měděný v kamnách – 1
[14] *Při té světnici ve sklepě mříže v oknách – 2*
Před světnicí almara proti dveřům – 1
[15] *V kuchyni stůl – 1*
Tabulka – 1
Při té kuchyni v pekárně mříže železná – 1
Vedle pekárny na dveřích sklepových zámek zapaditý – 1
Nade dveřmi mříže železná – 1
[16?] *Vedle téhož sklepu při jiným dveře železný – 1*
Mříže železná s prkenicí – 1
Při tom sklepě zámek zapaditý – 1
[17] *V světnici, kde soustružník zůstává, stůl – 1*
[18] *Při též světnici sklep se zámkem zapaditým – 1*[2]

Inventář, začínající v patře domu (v *ponebí*), ukazuje na rozsáhlou stavbu, pokud všech celkem osm nebo sedm zde zmiňovaných prostorů patřilo jen prvnímu patru a druhé patro nebylo pro ubytování využíváno (podkroví). Jednopatrové rozsáhlé budově odpovídá i velký počet místností zaznamenaný v přízemí.

První dva prostory (1 a 2) jsou pokoje, při druhém bylo šnekové schodiště z přízemí (11). Za nimi následovala velká síň a pak ještě jedna síň (3 a 4), ze které byly dveře na arkádu. Tato arkáda je zmíněna v inventáři jen jednou, snad byla tehdy jen na jedné straně dvora. Dále následuje skupina patrně vzájemně spojených prostorů. Za světnicí 5 následuje komora –ložnice (6) a patrně ze stejné světnice 5 se přes předsíň šlo do pokoje (7) a zřejmě opět z téže světnice ještě do další komory (8).

V přízemí bylo vedle čtyřech (?) klenutých prostor (*sklepy*) kuchyně s pekárnou a sklípkem s dveřmi, nad kterým byl zamřížovaný světlík. Stáj měla, stejně jako jedna patrně sousední klenutá prostora, dvě zamřížovaná okna. Velmi pozoruhodný je onen byt soustružníka se *sklepem*. Mohl zde mít provozovnu truhlář na soustružení dřeva, anebo zde mohly být také zpracovávány polodrahokamy, nalézané v blízkém okolí Jičína. Zprávy o nákupu těchto polodrahokamů totiž pocházejí hned

z následujících let, z roku 1613: *Za kamení drahé J. M. pan poručník od Horse Frýza z Smrziewky vzíti ráčil z poručení jeho milosti pana dáno – 17 kop 30 gr.*[3] a 1614: *Za kamení drahé řezané z poručení J. M. pana poručníka koupeno – 7 kop*.[4]

Historik města Jičína Jaroslav Mencl předpokládal, že trčkovský palác vznikl po požáru města v roce 1572, kdy byly pro jeho stavbu sceleny minimálně dva měšťanské domy: nárožní dům a dům s ním od východu sousedící.[5] Šíře smiřického zámku ale ukazuje, že stojí na místě tří parcel. Přikoupení nějakého třetího domu však v pramenech pro období Smiřických není známo, a tak tedy asi již před zakoupením sousedního domu pro novostavbu trčkovského paláce dosahoval nárožní panský dům šíře dvou měšťanských domů. Může na to ukazovat i průběh stěny v podloubí dnešního zámku, která běží přímo od západu v délce tří arkád – tedy déle než předpokládaná jedna šíře parcely o dvou arkádách – a pak se zalamuje v místě, kde zřejmě přiléhal Trčkou dokoupený dům (není ale vyloučené, že nárožní dům měl od počátku mimořádnou šířku).

V připojené části bylo v přízemní stěně podloubí v roce 1911[6] nalezeno zazděné okno s půlkruhovou archivoltou, vloženou do pravoúhlého rámu, obojí v bohaté profilaci; cvikly vyplňovaly mušle. Parapetní i nadokenní římsa, která okno doplňovala, byla odsekána při jeho zrušení. I když bohatěji profilované, podobá se svým základním konceptem půlkruhové archivolty, vložené do pravoúhlého rámu, oknům Valdické brány, stavěné před a po požáru města v roce 1572. Přízemí brány, jak dokumentují dva letopočty, bylo vystavěno v roce 1568, klenba schodišťové věžičky pak záhy v roce 1571. Dokončení stavby, jistě kvůli požáru, který strávil město v následujícím roce, však proběhlo nejdříve v roce 1578, kdy byl vyklenut průjezd.[7] Jak ukazuje podobnost řešení, vzniklo okno po požáru v roce 1572 při stavbě nového trčkovského zámku a za účasti stavitele Valdické brány, který byl, zdá se, z této stavby dočasně převelen pro stavbu zámku. Okno bylo následně zazděno již při smiřické výstavbě; zaústila do něj střední zeď nově budovaného východního křídla. Východní část trčkovského paláce tedy měla před tím patrně výrazně jinou podobu.

Zdeněk Wirth a Jan Morávek předpokládali, že tento trčkovský palác byl v letech 1607–1608 přestavěn novými majiteli pány ze Smiřic.[8] K této přestavbě skutečně došlo, ale jak dokládají nově nalezené účty z let 1612–1619, o něco později.[9]

První výdaje na stavbu jičínského zámku jsou zaznamenány od roku 1612, po nástupu Albrechta Jana Smiřického, a jsou dále doloženy průběžně až do roku 1618. Byl to tedy nepochybně Albrecht Jan, kdo stavbu jičínského zámku nařídil a také dozoroval. Jeho přítomnost v Jičíně je registry dobře doložena. V roce 1612 se za *outraty všelijakým způsobem v příjezdích Jeho Milosti pána do Jičína* vyplácelo celkem 50 kop grošů.[10]

V *Regimentu počtův léta 1612 Jeronýma Bukovského z Neydorfu* jsou uvedeny za tento rok náklady, z nichž přímo pro zámek se zaplatilo přes 55 kop *kameníkům od lámaní kamene a k stavění nového zámku.* Vedle toho se stavbou zámku snad sou-

Jičín, zámek. Okno v podloubí vedle portálu průjezdu pocházející patrně z trčkovského zámku. Po roce 1572. (Foto Petr Uličný, 2009.)

Jičín. Okno 1. patra Valdické brány. (Foto Petr Uličný, 2009.)

visely i další nespecifikované výdaje přes 20 kop *od tesání kamene do voken a dveří,* a dalším řemeslníkům. Blíže nerozepsaná velká částka přes 309 kop šla tehdy také *zedníkům za díla,* okolním a nádenním tesařům bylo dohromady vyplaceno přes 160 kop.[11]

V roce 1613 byly vydány peníze za četné stavební práce, aniž by ale bylo uvedeno, že se týkaly i stavby jičínského zámku. Vedle zmíněného platu 111 kop je placeno 96 kop *od lámaní kamene a štuk*. Při zednických pracích jsou vyjmenovány práce *na stavění pece, při cihelně ratejny, komor marštali ve dvoře zebínském, mlejnu oulibického, marštali ve dvoře chomutickém a mlejnu tužinského* v celkové částce 238 kop.[12]

Pro následující rok 1614 byly zaznamenány stavební náklady, z nichž se část opět týkala i stavby zámku. Přes 115 kop bylo zaplaceno *od lámaní kamene a štuk k stavění domu v Jitčíně, mlejnu řeheckého, mlejnu voříškovského* a *zedníkům od všelijakých (děl) na stavení domu ve městě Jitčíně* ve výši 271 kop. Se stavbou zámku ale mohla souviset i položka 69 kop *za kolečka skelná prohledací et prostější v rozdílná místa, jakž registra ukazují, posélané.* Také kameníkům byla tehdy placena vysoká částka 388 kop a cihláři vyrobili 118 tisíc kusů cihel za 51 kop (tisíc kusů za 26 gr.).[13] Na průběh stavby zámku mohl opět dohlížet sám Albrecht Smiřický nebo jeho poruč-

ník, kteří v letech 1613 – 1614 do Jičína přijeli. V roce 1613 *outraty za všelijaké věci v příjezdech do města Jitčína J. M. pana poručníka* stály přes 17 kop[14] a v roce 1614, kdy do Jičína přijel i Albrecht Smiřický, bylo za *outraty v příjezdích Jeho Milosti pana do města Jitčína* vyplaceno skoro 60 kop grošů.[15]

Také v roce 1615 jsou na stavbu jičínského zámku zaznamenány obdobně vysoké náklady. *Za železo a některé věci železné, jakž se toho roku nemálo železa k domu jeho páně v městě Jitčíně stavěnému,* se platilo 177 kop a *kameníkům od tesání kamene k domu jitčínskému* 278 kop. Použité železo snad bylo určeno k výrobě kleštin do arkádového ochozu. Obdobně jako loni se *zedníkům na stavení domu jitčínského* zaplatilo 398 kop, zatímco *od jiných děl* jen 7 kop. Z platu z*a 2 makovice na vížku při domu jitčínském vod pozlacování jich* za 20 kop a za vyplacení 34 kop *od vybití na 2 vížky při témž domě jitčínském* bílým plechem v množství 12 1/2 soudku plyne, že na zámek byl již osazen krov. To dokládá také zpráva o výdaji 97 kop *tesařům oukolním za všelijaká díla mezi tím jest na domě jitčínském*. Hotovy byly i zděné šíty, do nichž se *za 22 lilium do štítův* platilo mistru *Jiříkovi Šínkovi s Turnova* 70 kop. Pracovalo se již také v interiéru, jak ukazuje plat 31 kop *truhlářům mezi tím na dílo do domu jičínského*. Bez specifikace je tento rok také koupeno 265 kop *hřebu podlažného a 26 850 hřebu šindelného,* vedle pálení cihel, vápna a platba dalším řemeslníkům.[16]

V tentýž rok byl také sepsán nový inventář jičínského zámku. Patrně protože byl zámek ve výstavbě, nejsou prakticky v poměrně chudém inventáři vyjmenovány žádné prostory. Uvádí se pouze *dřevěnice*, ve které byla uložena část kuchyňského nádobí.[17] Stála tedy tato prostora v blízkosti kuchyně.

Ze stříbrného nádobí bylo tehdy na zámku 12 *pozlacovaných* lžíc se dvěma erby, 11 *prostých bílých s erby*, 4 pozlacené slánky a stejný počet pozlacených číšek. Z cínového 90 mís pro jídla, 72 talířů, 9 slánek, 3 konvice, 3 měděnice, 4 číšky, 40 *misek šalováních,* 12 svícnů s přikrývadly, 17 misek na omáčky, 8 hrnců k postelím a jedna plechová konvice. Z kuchyňského nádobí 5 kotlů, 3 rožně, dvoje kozy na ohniště, jeden velký kotel na vodu, jedna *pánvice dortová s přikrývadlem*, a jedna *pánvice s vocasem,* vedle ještě jedné malé pánvičky. Z *šatův pernýchzde* bylo 9 svrchních peřin, 12 spodních, 18 polštářů a 14 podušek. Z *vinutých šatů* 18 cích na svrchní peřiny a 7 na spodní peřiny. Dále 12 cích na polštáře, 19 na podušky a 20 prostěradel. Ze stolních věcí tu bylo 6 damaškových ubrusů, 6 *cínovatých*, 4 tenké plátěné a 7 *pačesatých*. Dále pak 3 damaškové ručníky, 4 *cínovaté* a 6 plátěných. Na konec ještě 36 damaškových *servetů* a 104 cínovatých a plátěných. Inventář uzavírá záznam o pěti *kožích zvířecích vydělaných*.[18]

O dalším průběhu stavebních prací vypovídají i registra za rok 1616. Stejně jako vloni i tento rok je placeno *za 12 1/2 soudku plechu bílého na pokrývání 2 věží při domu Jeho Milosti páně v Jitčíně po 8 kop 45 gr. a za cvoky*, tentokrát ale v ceně 115 kop grošů. Otázkou je, zda tedy šlo o opravu či dokončení předchozí práce nebo

o dvě další věže, protože v průčelí zámku jsou doloženy jen věže dvě. Vysoké jsou i výdaje 349 kop na zednické práce na zámku, ve kterém se již dokončovaly interiéry, jak o tom výmluvně svědčí účet na 171 kop *Bartolomějovi malíři z Prahy na dílo malování při domě jitčínském,* dále *Kryštofovi truhláři z Vosečna na dílo na rámův, dveří a jiného k domu jitčínskému* ve výši 105 kop a *Jiříkovi Šinekovi z Turnova zámečníku na dílo zámečnické k domu jičínskému* v ceně 87,5 kop. Stejně výmluvný je i údaj 50 kop *Matějovi sklenáři z Dubu na dílo v domě jitčínském*, svědčící o zasklívání nových oken.[19]

Za rok 1617 se nedochovala žádná registra a z následujícího roku 1618 jsou známé již poslední zprávy o stavbě jičínského zámku. Pokračovalo se v zasklívání nových oken, jak svědčí položka *za kolečka skelná prohledací a prostá na zámek Kostelec, do domu na Menším Městě pražském, též do domu ve městě Jičíně, kdež se všady v těch místech stavělo, posélané a za sklenice vedle oučtu s panem Šírerem učiněného* ve výši 152 kop. Pokračovalo se také v *lámání kamene a štuk k stavění domu jitčínského*, a zedníkům bylo vyplaceno přes 192 kop. Konkretizována je práce kameníků, kteří *od tesání a dlažiček k domu jičínskému a jinam* dostali zaplaceno 74 kop. K tomu se váže také výdaj 3 kop *za barvu červenou k barvení dlažení v domě jičínském*, používanou tedy nejspíš k imitování mramoru. Vedle toho se pokračovalo i v interiéru, jak vypovídá údaj na 48 kop *malířům od malování v domě jičínském*, a platba zámečníkům a sklenářům za práci na zámku. Se stavbou zámku asi souvisí i výdaj 3 kop za 240 kusů *hřebu branného*, které byly nejspíše třeba k probití zámeckých bran. Na vybavovaní kamny asi ukazuje výdaj *hrnčířům za všelijaká díla a za hrnce* přesahující 19 kop.[20]

Poslední registra, která ještě náležela době přímého smiřického panství nad městem Jičínem, pocházejí z roku 1619. Měla odlišný charakter od předcházejících, v záhlaví obsahovala seznam akcí, které se měly tehdy v Jičíně provést a které z důvodů politického chaosu tehdejšího roku patrně nebyly z většiny uskutečněny. Jičínského zámku se zřejmě týkala jen položka: *o vyvezení z města rumu*,[21] za kterou je možné vidět snahu po vyčištění staveniště zřejmě již kompletně dokončeného zámku.

Registra bohužel mlčí o jménech stavitelů, známá jsou ale aspoň jména stavebních řemeslníků, která jsou zajímavá z toho důvodu, že se objevují o pár let později i ve službách Albrechta z Valdštejna a opět na stavbě jičínského zámku. Je to zámečnický mistr Jiřík Šínek z Turnova, známý za Valdštejna jako Jiřík Šenek (Šnek, Schonegk), dále sklářský mistr Šírer (Hans Schürer) a zřejmě i truhlář Kryštof z Osečna, totožný patrně s Valdštejnovým truhlářem Kryštofem Gutbírem. Stejný Kryštof Gutbier je v té době doložený také ještě na jiné práci v regionu: v letech 1609 až 1610 pracoval spolu s řezbářem Ambrožem Fryčem na oltáři v zámecké kapli ve Frýdlantu.[22] A tento Ambrož (Fritzsch, Fritsch), který patrně ještě před tím pracoval v roce 1606 na oltáři a kazatelně kaple libereckého zámku,[23] je jistě totožný s dalším umělcem,

pracujícím později pro Valdštejna – malířem Ambrožem Frytzem, jenž v roce 1631 v Jičíně natíral barvami knížecí stavbu,[24] v roce 1632 pokoje zemského domu,[25] a po smrti Valdštejnově žádá vyplacení pohledávek.[26] Za nějaké práce je také za Valdštejna placen libereckým hejtmanem.[27]

Malíře Bartoloměje z Prahy lze celkem pravděpodobně ztotožnit s malířem Bartolomějem Achzehenem, který je v Praze na Malé Straně doložený v letech 1615–1629.[28] Svoji práci na jičínském zámku prováděl Bartoloměj v roce 1616, kdy je již v Praze doložen a bydlel na Malé Straně, kde měli svůj palác také Smiřičtí. V jeho prospěch mluví i okolnosti jeho uvěznění v roce 1620 kvůli dluhům. Tehdy se totiž za něj zaručil architekt Dominik de Bossi a malíř tak mohl být propuštěn. A právě u tohoto architekta dokládají registra, že také on pracoval ve službách rodu Smiřických, a to ve stejnou dobu jako malíř Bartoloměj. De Bossi bydlel od roku 1607 v domě U tří medvědů (čp. 271/III) přímo na Malostranském náměstí, naproti paláci Smiřických, a byl v Praze, zejména na Malé Straně, činný v letech 1590 – 1628.[29] Registra smiřického panství k jeho činnosti zaznamenala, že v letech 1615 až 1616 pracoval jako stavbyvedoucí při stavbě zámku Náchod. V roce 1615 je mu jako *M. Benešovi jinak Dominikovi de Bossi zedníku na dílo jeho stavení zámku Náchoda* vyplaceno 340 kop[30] a následující rok obdobná částka 335 kop.[31]

Z tvorby Bartoloměje Achzehena není nic známo. Pokud v Jičíně měl ještě jiné zakázky, je možné, že spolupracoval na rozměrném cyklu křížové cesty, k němuž patřily dva obrazy z kaple sv. Jiljí pod Zebínem, z nichž první, Nesení Kříže, je datován rokem 1614 a značen iniciálami T.R. Eliška Fučíková předpokládá, že další obrazy patřící zřejmě k tomu cyklu, dochované ve sbírkách jičínského muzea, byly malovány jiným autorem než monografistou T.R. a snad dokončeny až za Albrechta z Valdštejna.[32] Rozměry velký cyklus mohl být v předvaldštejnském Jičíně určen pouze pro jedinou stavbu ve městě: kostel sv. Jakuba. Zde již v roce 1611 obec zaplatila obraz na hlavní oltář, práce na kostele ale pokračovaly ještě v letech 1616 až 1617.[33] Není tak vyloučeno, že se na cyklu, patrně sponzorovaném ze smiřických prostředků, podílel i tehdy na zámku pracující malíř Bartoloměj.

Zůstává nezodpovězené, zda nejmenovaným stavitelem jičínského zámku mohl být také Dominik de Bossi; souvislosti jeho zaměstnání Smiřickými na náchodském zámku a jeho další stavební činnost by to připouštěly. Průčelí jičínského zámku dodnes přes pozdně barokní přestavbu rytmizují zdvojená okna, která jsou v prvním patře završena rozlomeným frontonem. Zachované písemné prameny objasnily, že Valdštejnem dostavovaná východní část záměrně kopírovala starší členění,[34] což je zejména patrné u nárožního arkýře. Otázkou ale je, zda také ono rozvržení oken s rozlomenými frontony je smiřické nebo až valdštejnské. Motiv rozlomených frontonů se v české architektuře začal pozvolna objevovat na konci 16. století. V době stavby smiřického paláce jimi vybavil císařský architekt Giovanni Maria Filippi castrum doloris císaře Rudolfa II., postavené v katedrále sv. Víta. Nad sdruženými

okny je pak použil neznámý architekt pro stavbu malostranské radnice v Praze, započaté naproti pražskému paláci Smiřických v roce 1617 a dokončené kolem roku 1619. V roce 1617 byla také s kameníkem Giovannim Battistou Bussim de Campione uzavřena smlouva na vytesání hlavního portálu malostranského kostela sv. Tomáše, který po svém dokončení (ještě v r. 1623 nebyl hotov)[35] vrcholil stejným motivem. V té době na stavbě kláštera působil již delší dobu výše zmíněný Dominik de Bossi a v roce 1617 také dostává plat 23 zlatých za nejmenovanou práci,[36] která patrně zahrnovala i návrh onoho portálu. Pokud tedy byl autorem jičínského zámku de Bossi, pak je velmi pravděpodobné, že také navrhl v roce 1612 jeho průčelí členěné rozeklanými frontony.

Boční strana zámku otočená do ulice, stejně jako jižní zahradní fasáda, měla v patře rovněž sdružená okna, některá patrně také s nástavci, se kterými počítala v první fázi i valdštejnská přestavba. Po změně projektu a navýšení valdštejnské přístavby o další podlaží byla tato okna nahrazena jednoduchým otvorem bez nástavce, dávající bočním fasádám Valdštejnova zámku typický monotónní charakter.[37] Dvoudílná okna zůstala zachována pouze v přízemí fasády otočené do 3. nádvoří.

Průčelí vrcholilo řadou štítů zdobených kovanými liliemi, jejich detailní tvar a počet lze ale jen stěží určit. Nároží zdobil mnohooký arkýř, s půlkruhovými archivoltami oken prvního patra, která měla pozoruhodně plochá ostění. Druhý východní kraj průčelí ukončoval další arkýř nebo rizalit obdélného půdorysu, patrný na starších vedutách a na plánu na rozšíření zámku v úrovni druhého patra, nale-

Jičín, zámek. Fragment druhotně použitého ostění s ornamentem ze smiřického zámku ve stěně 1. patra východní stěny arkádového nádvoří zámku.
(Foto Jiří Slavík 1992. NPÚ Pardubice 118181.)

Jičín. Zámek. Fragment druhotně použitého ostění s ornamentem ze smiřického zámku ve stěně 1. patra východní stěny arkádového nádvoří zámku.
(Foto Milan Krištof 1992. NPU Pardubice 118141.)

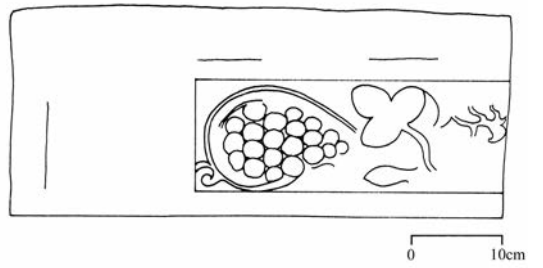

Zahrada Valdštejnova casina u Valdické obory. Fragment ostění s pobíjeným ornamentem a bosovaný portál pocházející ze smiřického zámku, zazděné v terase severně od severního křídla dvora. (Foto Petr Uličný, 2001.)

Zahrada Valdštejnova casina u Valdické obory. Fragment ostění s pobíjeným ornamentem. (Foto Petr Uličný, 2001.)

Zahrada Valdštejnova casina u Valdické obory. Fragment ostění s pobíjeným ornamentem. (Kresba Petr Uličný, 2001.)

zeném Petrem Fidlerem ve florentských Uffiziích.[38] Podle tohoto plánu bylo jeho čtyřkřídlé nádvoří obklopeno ze všech stran arkádami, oproti později provedené valdštejnské úpravě však na bočních stranách o jedno pole méně. Při předpokládané stejné výšce podlaží u smiřického a valdštejnského zámku by to asi znamenalo, že boční arkády měly výrazně stlačené archivolty. V interiérech smiřického zámku byly k spatření pozoruhodně formované kamenické práce, za valdštejnské přestavby vybourané a porůznu ve fragmentech zazděné do nových konstrukcí. Zapuštěné v mělkém pravoúhlém rámu je pokrývaly jemně modelované motivy rozvilin a hroznů. Při opravě zámku v 90. letech 20. století byly dva fragmenty nalezeny na východní straně arkádového nádvoří v úrovni prvního patra.[39] Další fragment, společně s kusem bosovaného portálku – asi také pocházejícím ze smiřického zámku – byl použit v terasní zdi Valdštejnem budované zahrady u Valdické obory.[40] Z vybavení smiřického zámku se nakonec dodnes také dochoval krb s monumentálně tvarovanými volutovými konzolami, osazený nyní druhotně v Porotním sále zámku.[41] S popsanými fragmenty ho spojuje dekorace vnitřních líců stojek a postranních pilířků, tvořená rovněž v pravoúhlém rámu zapuštěném variantně tvarovaným rozvilinovým motivem.

Jičín. Zámek. Vnitřní líc stojky krbu v Porotním sále, pocházející ze smiřické stavby. (Foto Petr Uličný, 2009.)

Ze tří fragmentů měl jeden kompletně dochované pole a tento celý prvek tak v porovnání s měřicky dokumentovaným fragmentem z Valdické zahrady dosahoval přes 110 cm, tedy výšky odpovídající buď oknu nebo právě krbu. Těsné spojení rozvilinového pásu s volutami stojky u dochovaného krbu v Porotním sále ale vzbuzuje otázku, zda nalezené fragmenty mohly z dalších krbů pocházet, protože na nich nebyly patrné stopy po odsekávaných prvcích. Ty nakonec ani nemusely mít, pokud byly drobnějších proporcí a byly tvořeny edikulou s pilířky bez volut. V úvahu ale samozřejmě také připadá, že některý z fragmentů patřil portálovému ostění, a to nejspíš v reprezentativních prostorách prvního patra.

Nově vybudovaný výstavný jičínský zámek, patřící jednomu z nejbohatších a nejvlivnějších rodů v zemi, měl vpravdě krátký život. Jen dva roky po skončení stavebních prací, v roce 1620, jej z nemalé části rozmetal výbuch zámecké prachárny.

Okolnosti a důsledky tohoto neštěstí podává nejpodrobněji jeho současník Pavel Skála ze Zhoře ve své *Historii České*.[42] Líčení této *příhody jičínské* je následující: Eliška Kateřina, dcera Zikmunda Smiřického, se zapletla s kovářem z jejich panství a byla pro tento nepřiměřený poměr dána do domácího vězení. Brzy nato však Zikmund zemřel a následně i jeho syn Albrecht Jan (18. 11. 1618). Zikmundova mladší dcera Markéta Salomena neměla zájem, aby se Eliška Kateřina z vězení vrátila, patrně aby mohla samotná užívat obrovitého dědictví, které by jinak z větší části připadlo Elišce. V tom jí zabránil Ota Henrich z Vartmberka, tehdy vdovec, který s pomocí svých druhů Elišku z vězení vyprostil a pojal za manželku. Novomanželé se poté přestěhovali do jičínského zámku, kam také osadili vojenskou posádku.

Jindřich Slavata z Chlumu a Košumberku, manžel Markéty Salomeny, však pohnal věc před tehdejší direktory a posléze i před krále Fridricha Falckého a dosáhl toho, že Ota z Vartmberka byl zemským soudem obviněn a Jindřich Slavata jako zástupce Markéty Salomeny uveden v jičínské statky. Do Jičína byla následně vyslána komise v čele s Rudolfem ze Šumperka, která měla panství přebrat a inventarizovat. Do města dorazila 1. dubna roku 1620, a když je Eliška Kateřina odmítla vpustit do zámku, vlastním klíčem se dostali dovnitř, kde našli *v jednom pokoji manželku a tetu Jeronýma neb Jarše Bukovského*.

Skála dále pokračuje: *A když odtud šli dále do pokojův hořejších, aby komorníci svršky a nábytky v nich zastižené popisovali; tu ona* [Eliška] *běžela dolů po schodech, hněvem rozpálena, k mušketýrům svým, domlouvajíc jim přísně, že jí přípovědí se nedrží, a namluviv ši je k další službě své, uvedla je všecky do pokoje svého*. Komisaři se ji snažili uklidnit s tím, že jejich akcí nepřijde o svá práva, ale marně. Komisaři tak dále pokračovali ve své práci a *vešli zatím do maštale, davše v ní koně kočárské inventovati.* Zde vypukla mezi Eliškou Kateřinou a komisaři další hádka a Eliška Kateřina volala své mušketýry k obraně a nařizovala zastřelit přítomného regenta Jaroše, což by asi i provedla, kdyby jej raději Slavata nevyprovodil ze zámku ven. To se již ale schylovalo k dramatickému okamžiku.

Po té tragedii a již třetím s touž paní odporu obrátili se komisaři zase do pokojův hořejších v rohu domu panského či Jarošovského, kdež věže proti rathauzu stála, a sstoupivše se v výstupku jejím do kola, počali o některé věci radu držeti mezi sebou. Mezitím paní vešla také do svého pokoje s mušketýry, a ti všickni měli lunty rozžaté, jimžto podlé napomínání ustavičného k stálosti dodávala vína hojně. I měla buď v tom pokoji aneb blízko něho ve sklepě prachu několik centnéřů; že se tedy schylovalo již k večeru mezi 5. a 6. hodinou, a chtějíc jim dle obyčeje předešlého sama prach rozdávati, vešla s nimi do toho místa, a oni jako ožralí neměli žádného pozoru na sebe, ale jeden přes druhého dali se k sudu, z něhož sypala jim do klobouků prach, takže v okamžení týž prach zňal se a prudkostí svou celou tu stranu s předkem i s výstupkem tímž, v němž panstvo to zůstávalo, rozhodil a v drť obrátil, tak že od náhlého a nenadálého domu toho rozvržení všickni téměř v něm zastižení od nejvyšších až do nejnižších tu mizerně zahynuli, jako i z lidu městského, kterýž před tím domem na tu tragédii se díval, osob nemálo. Ze všech lidí, kteří tehdy byly v zámku, přežilo popálených asi jen deset, a někteří z nich tím způsobem, že *v jednom pokoji trámové lámajíce se násilně, nespadli dolů kolmo, ale zpříčili se o sebe divně*, což lidem, kteří se pod ně schovali, zachránilo život. Výbuch byl tak silný, že vyhodil do vzduchu dva hochy, z nichž jeden doletěl na náměstí, aniž by se mu cokoli stalo, a druhý dopadl na střechu sousedního domu, kde volal o pomoc. Tragický výbuch přinesl smrt jak Elišce Kateřině Smiřické, tak i jejímu oponentovi Jindřichu Slavatovi. Z komisařů a úředníků a dalších tehdy zemřelo ještě 19 osob, dále 17 vojáků a tři dívky z Kateřinina fraucimoru, dohromady tedy 41 lidí. Mnoho dalších, kteří přežili, bylo vážně zraněno popálením, mezi nimi i Hanibal mladší z Valdštejna.

Vysoký počet obětí byl způsoben mimořádně silným výbuchem a demolicí nemalé části zámku. Z popisu lze usoudit, že vybuchnuvší prachárna byla vedle Eliščina pokoje, který byl jistě až v horním, tedy druhém patře. Zdá se, že ve stejném podlaží stáli i komisaři v arkýřovitém výstupku na jihozápadním nároží proti Regentskému domu (čp. 2). Arkýř však kupodivu zůstal stát minimálně do výše oken 1. patra, jak ukázalo odhalení jeho původních půlkruhových oken.[43]

I přes své poškození nebyl smiřický zámek Valdštejnem zbořen a nahrazen novostavbou, ale byl podobně jako Trčkovský dům u pražského paláce pojat do nově budovaného knížecího sídla. Zachovaly se z něj tak nejen jeho konstrukce, ale i členění hlavního průčelí se středním rizalitem doplněným o druhý krajní arkýř, dávající tak Valdštejnovu zámku neobvyklý a také mírně asymetrický tvar.

Článek byl zpracován v rámci grantu Grantové agentury České republiky č. 404/09/2112: Architektura, urbanismus a krajinotvorba frýdlantského panství Albrechta z Valdštejna (1621–1634).

Poznámky

1 SEDLÁČEK, August: *Hrady, zámky a tvrze království Českého.* 5. díl. Podkrkonoší. Praha 1887, s. 190-191.

2 Národní archiv Praha, fond Komorní knihy (dále NA Praha, KK), kn. č. 1778, No 19, fol. 38a-39a. Číslování prostorů 1 – 18 doplnil autor.

3 Tamtéž, kn. č. 1765b, N. 6, Regiment počtův léta 1613, též léta 1614, fol. 25a.

4 Tamtéž, fol. 37a.

5 MENCL, Jaroslav: *Historická topografie města Jičína I.* Jičín 1941, s. 77. Viz VLČEK, Pavel – KLIPCOVÁ, Barbora – ULIČNÝ, Petr: *Stavebně historický průzkum zámku v Jičíně,* 2009, s. 13.

6 VLČEK, Pavel – KLIPCOVÁ, Barbora – ULIČNÝ, Petr: *Stavebně historický průzkum*, s. ??.

7 ULIČNÝ, Petr: *Valdická brána v Jičíně*, in: Z Českého ráje a Podkrkonoší 15, Semily 2002, s. 210–236.

8 MORÁVEK, Jan – WIRTH, Zdeněk: *Valdštejnův Jičín*, in: Umění, *7*, 1934, s. 447 a tíž v knize *Valdštejnův Jičín. Příspěvek k dějinám barokního stavitelství.* Praha 1946, s. 21. Podobně Jaroslav Mencl, *Historická topografie I,* s. 78.

9 Za upozornění na původ těchto účtů děkuji Jindřichu Franckovi, který jejich obsah ve stručnosti publikoval. FRANCEK, Jindřich: *Příběh tajné lásky. Eliška Kateřina Smiřická a její sexuální skandál.* Praha 2005, s. 52-53. Viz také ULIČNÝ, Petr: *Elementy Valdštejnova Jičína.* In: FUČÍKOVÁ, Eliška – ČEPIČKA, Ladislav (eds.): *Valdštejn: Albrecht z Valdštejna. Inter arma silent musae?* Praha 2007, s. 229, pozn. 2.

10 NA Praha, KK, kn. 1765a, Regiment počtův léta 1612. Jeroným Bukovský z Nejdorfu, fol. 84b.

11 Tamtéž, fol. 85a-87b.

12 Tamtéž, kn. č. 1765b, N. 6. Regiment počtův léta 1613, též léta 1614, fol. 26a-27a.

13 Tamtéž, fol. 34b-36a.

14 Tamtéž, fol. 25a.

15 Tamtéž, fol. 34b.

16 Tamtéž, kn. č. 1766, Regiment počtů za léto 1615: Jeroným Bukovský z Nejdorfu, fol. 122a-122b.

17 Tamtéž, fol. 138a.

18 Tamtéž, fol. 138a-138b.

19 Tamtéž, kn. č. 1767, Regiment počtův peněžitých z statkův J. M. P. pana z Smiřic za léto 1615, 1616: Jeroným Bukovský z Nejdorfu, fol. 8a-8b.

20 Tamtéž, kn. č. 1768, No. 31: Regiment počtů panství jich milosti pánů z Smiřic: Jeroným Bukovský z Nejdorfu, fol. 56b-57a a 60b.

21 Tamtéž, Paměti všelijaké: No. 18: Jeroným Bukovský z Nejdorfu, 1619, fol. 12a.

22 KOTRBA,Viktor: *Georg neb Cajetan Bendl či Caspar Bechteler.* Umění, *22,* 1974, s. 317.

23 PAZOUREK, Gustav E.: *Schloss Friedland.* Reichenberg 1905, s. 8-10.

24 Týž, s. 13. Cituje podle ROHN, J. C.: *Chronik von Friedland und Reichenberg,* 1763, s. 178.

25 ULIČNÝ, Petr: *Item na lipové cestě … Rok 1632 na stavbách Albrechta z Valdštejna v registrech baušrejberských.* In: Z Českého ráje a Podkrkonoší. Sv. 18. Semily-Turnov 2005, s. 42.

26 MORÁVEK, Jan – WIRTH, Zdeněk: *Valdštejnův Jičín*, s. 40.

27 SCHOTTKY, Julius Max: *Ueber Wallensteins Privatleben.* München 1832, s. 122.

28 ŠRONĚK, Michal: *Pražští malíři 1600 – 1656. Mistři, tovaryši, učedníci a štolíři v knize staroměstského malířského cechu – Biografický slovník.* Praha 1997, s. 25.

29 VLČEK, Pavel (ed.): *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách.* Praha 2004, s. 75-76.

30 NA Praha, KK, kn. 1766, Regiment počtů za léto 1615: Jeroným Bukovský z Nejdorfu, fol. 57b.

31 Tamtéž, kn. 1767, Regiment počtův peněžitých z statkův J. M. P. pana z Smiřic za léto 1615: 1616: Jeroným Bukovský z Nejdorfu, fol. 23b.

32 Katalogové heslo 1.31, in: FUČÍKOVÁ, Eliška – ČEPIČKA, Ladislav (eds.): *Albrecht z Valdštejna*, s. 411.

[33] BUCHAR, Václav: *Z obecních účtů obce jičínské v letech 1602-1621.* In: Sborník muzejního spolku v Jičíně, *5,* 1969, č. 1-4, tabulka vydání.

[34] MORÁVEK, Jan – WIRTH, Zdeněk: *Valdštejnův Jičín*, s. 27.

[35] VLČEK, Pavel (ed.): *Encyklopedie,* s. 94.

[36] VLČEK, Pavel (ed.): *Encyklopedie,* s. 76.

[37] Snímky jižní fasády zámku bez omítky před obnovou ukazují všude v prvním patře velké okenní niky, do kterých je vloženo výrazně menší okno. Stejné niky byly vidět i na východní valdštejnské přístavbě. VLČEK, Pavel – KLIPCOVÁ, Barbora – ULIČNÝ, Petr: *Stavebně historický průzkum*, obr. 133-149. Fotografie vyvrací Wagnerovu domněnku o odsekaných pilířích arkádách; viz ULIČNÝ, Petr: *Pod omítkami jičínského zámku: Průzkumy Jaroslava Wagnera z let 1969 až 1979.* In: Z Českého ráje a Podkrkonoší. Sv. 19. Semily-Turnov 2006, s. 155-156.

[38] FIDLER, Petr: *Valdštejnovi pomocníci. Stavitelé a architekti.* In: Eliška Fučíková, Ladislav Čepička (ed.), *Albrecht z Valdštejna*, s. 96.

[39] VLČEK, Pavel – KLIPCOVÁ, Barbora – ULIČNÝ, Petr: *Stavebně historický průzkum*, obr. 123-126. Za upozornění na tyto nálezy děkuji Jiřímu Slavíkovi.

[41] Krb byl původně v jedné z místností 2. patra zámku (MORÁVEK, Jan – WIRTH, Zdeněk: Valdštejnův Jičín, obr. na s. 51) a do jižní stěny Porotního sálu byl přenesen v roce 1938.

[40] ULIČNÝ, Petr: *Stavebně historický průzkum letohrádku s loggií Valdštejnovy vily ve Valdicích u Jičína*, Jičín, 2001, s. 11 a obr. 43-44.

[41] TIEFTRUNK, Karel (ed.): *Pavel Skála ze Zhoře: Historie Česká. Od r. 1602 do r. 1623, III. díl: 1619 až do března 1620.* Praha 1867, s. 437-448.

[42] ULIČNÝ, Petr: *Pod omítkami*, s. 153-155.

Petr ULIČNÝ: *„Zum Malerwerk am Jitčíner Hause …" Das Schloss in Jičín zu Zeiten der Trčka's von Leipa und Smiřický's von Smiřice*

Als am 1. 4. 1620 das Pulverlager am Jičíner (Jitschiner) Schloss explodierte und so nicht nur das Leben von über 40 Menschen und den Streit zwischen den Erbinnen der Kumburger Herrschaft Eliška Kateřina und Markéta Salomena von Smiřice beendete, war es irgendwie auch ein Vorzeichen einer weiteren Schicksalsbegebenheit, die sich ein halbes Jahr später am Weißen Berge abspielte und für die überlebende Markéta Salomena und damit auch für das Smiřicer Geschlecht, das auf der Seite des Ständeaufstandes stand, den dauerhaften Verlust der Kumburger Herrschaft bedeutete. Die Explosion beschädigte das Schlossgebäude, welches nach neu vorgefundenen und hier präsentierten Rechnungen von den Herren von Smiřice in den Jahren 1612-1618 gebaut wurde. In den Rechnungen werden neben Steinmetz- und Glasarbeiten Leistungen an zwei Türmchen und an der Herstellung von zwei geschmiedeten Lilien in die Giebel spezifiziert. Die Malerarbeiten verrichtete im Jahre 1616 Bartoloměj aus Prag, wahrscheinlich identisch mit Bartoloměj Achzehen von der Prager Kleinseite. Der Baumeister und die Steinmetzen werden nicht genannt, dieselben Register nennen jedoch den Baumeister Dominik de Bossi, der für die Herren von Smiřice Bauarbeiten am Schloss in Náchod (Nachod) verrichtete und der gleichfalls auf der Kleinseite gegenüber dem Prager Palais der Herren von Smiřice wohnte. Somit konnte er auch Autor

des Schlosses in Jičín einschließlich der bis heute erhalten gebliebenen Stirnseite sein. Von der Inneneinrichtung blieb bis heute der monumentale Volutenherd (Herd mit Schneckenverzierung) übrig, sekundär jetzt im Gerichtssaal platziert, und Fragmente von weiteren Elementen, ähnlich wie der Herd mit fein modellierten Rankenfüßen. Zwei Fragmente wurden bei der Reparatur des Schlosses in den Neunzigerjahren des 20. Jahrhunderts gefunden, eins davon war sogar in die Gartenterrassenmauer eingesetzt, die von Waldstein (Wallenstein) beim Walditzer Gehege gebaut wurde.

Die Register vermerkten auch das Inventar des alten Schlosses von 1611, beschreibend, wie das Herrenhaus der Trčka's von Leipa aussah, wobei einige Angaben ferner die Beschreibung der Schlägerei bringt, die sich darin im Jahre 1587 abspielte. Der Bau von diesem Hause verlief nach dem Brande, den die Stadt im Jahre 1572 ergriff. Damals war im Aufbau wohl mit Unterstützung der Trčka's das turmförmige Walditzer Tor, dessen Bau wohl wegen dem Brand unterbrochen und der Baumeister wahrscheinlich zur Erneuerung des Trčka-Hauses berufen wurde. Darüber zeugt ein Fenster, das 1911 in der Schlosslaube neben der westlichen Einfahrt gefunden wurde. Es hat einen Rahmen, gebildet von einer Archivolte, eingesetzt in ein rechteckiges Feld, also mit derselben Lösung, welche die Fenster des Walditzer Tores haben.

(Übersetzt von Günter Fiedler)

Jak vzpomínal J. V. Šimák na gymnaziální studia v Mladé Boleslavi

Hana Kábová

Úvod a ediční poznámka

Jedním z posledních příspěvků, které publikoval historik Josef Vítězslav Šimák (1870 Turnov – 1941 Praha), byla obsáhlejší stať *Dvě vzpomínky o rezignaci a optimismu* v almanachu mladoboleslavského gymnázia, vydaném u příležitosti 250. jubilea jeho založení.[1] Rozepsal se zde o profesorech, kteří jej nejvíce ovlivnili za jeho středoškolských studií – Hynku Konvalinkovi a Antonínu Hoblovi. Tomuto důležitému memoárovému textu předcházel dopis, napsaný 21. dubna 1938 Ferdinandu Strejčkovi (1870 Jindřichův Hradec – 1963 Mladá Boleslav), v letech 1922 – 1933 profesoru češtiny a němčiny na mladoboleslavském gymnáziu.[2] Šimákův dopis vypovídá téměř o všech jeho ostatních vyučujících a je cenným pramenem nejen k poznání jeho studií, ale i gymnazijního života v Mladé Boleslavi, proto si zasluhuje vydání.

Korespondence J. V. Šimáka a F. Strejčka je ale obsáhlejší. Strejčkovy dopisy, dopisnice, pohledy a vzkazy (uložené v osobním archivním fondu Josef Vítězslav Šimák ve vědeckém útvaru Archiv Akademie věd ČR Masarykova ústavu a Archivu Akademie věd ČR, v. v. i. /dále: A AV ČR/) pocházejí z let 1928 – 1938 a dochovalo se jich 18; stejný počet Šimákových dopisů a pohlednic z let 1930 – 1938 je součástí osobního fondu Ferdinand Strejček v Literárním archivu Památníku národního písemnictví (dále: LA PNP), Strejčkův osobní fond v mladoboleslavském archivu žádnou korespondenci s J. V. Šimákem neobsahuje. Velká část korespondence se týká turnovského rodáka Václava Čeňka Bendla-Stránického (Strejčkových prací o něm, pamětní desky, umístěné 18. prosince 1932 na místě jeho rodného domu,[3] atd.), dále *národních buditelů* na Mladoboleslavsku a událostí vztahujících se k mladoboleslavskému gymnáziu. Literární a kulturní historik F. Strejček se soustředil na poznávání minulosti svého rodného Jindřichohradecka a Mladoboleslavska a edi-

torsky na básnickou generaci 70. a 80. let 19. století a národní obrození. J. V. Šimákovi se podobal důkladností a nesmírnou pracovitostí (stejně jako zdravotními následky velkého pracovního vytížení).

Dne 5. dubna 1938 se F. Strejček obrátil na J. V. Šimáka z Mladé Boleslavi dopisem:[4]

Velectěný pane profesore!

Prosím za laskavé prominutí, že Vás obtěžuji listem a prosbou, třebaže vím o Vaší zamítavé odpovědi kolegovi Kamprovi.[5]

Dostal jsem totiž úkol napsat pro chystaný památník k 250. výročí zdejšího gymnázia přehledný článek na téma ‚Vliv gymnázia na český ráz města'. Materiálu ze starší doby mám celkem dost, ale z novější téměř nic. Sám jsem studoval v Jindřichově Hradci, odkud znám stálý boj profesorstva a studentstva proti němčícím živlům města, vím, že podobně se žilo také zde. Buďte, prosím, tak laskav a napište mi několik svých vzpomínek a dojmů z doby svých studií, kdo z profesorů byl zvlášť uvědomělý, jak si počínali studenti, pokud se účastnili ‚politiky' apod.

Nehněvejte se, že Vás tím obtěžuji, ale bude to od Vás!

Poroučí se Vám s uctivou oddaností Ferd. Strejček

J. V. Šimák do jisté míry proti Strejčkovu očekávání odpověděl obsáhlým dopisem, za což mu F. Strejček poděkoval dopisnicí z Mladé Boleslavi 3. května 1938:[6]

Velectěný pane profesore!

Tisícerý dík za Vaše velmi zajímavé a poučné vzpomínky, jichž si dovolím zčásti použít k článku o vlivu gymnázia na národní uvědomění města.

Omluvte laskavě zpoždění mých díků: byl jsem do předvčerejška v Domažlicích u bratra.

Žena a já se co nejzdvořileji poroučíme. Zcela Vám oddaný ctitel Ferd. Strejček.

F. Strejček mohl využít Šimákových vzpomínek jen částečně, jak lze zjistit při porovnání dopisu se Strejčkovým příspěvkem *Gymnázium a český ráz města* z almanachu.[7]

Oslavy 250. výročí založení mladoboleslavského gymnázia, připravované na školní rok 1938/1939, v důsledku politické situace neproběhly. Jubilejní tisk ale vyšel, doprovozený slovy: *O tomto jubilejním almanachu pracovali jsme v měsících nevýslovné úzkosti o osud našeho národa a státu a vytiskli jsme jej ve dnech největšího neštěstí, kterým byly kdy postiženy.*[8]

Tou dobou, na podzim 1938, J. V. Šimák vážně onemocněl, jeho zdravotní stav se po přechodném zlepšení po 15. březnu 1939 opět zhoršil. Historik, bolestně prožívající osud svého národa, se ze zdravotních důvodů již nemohl v květnu 1939 sejít

s F. Strejčkem během jeho návštěvy Turnova.[9] Společenského života se J. V. Šimák v té době téměř neúčastnil, zemřel 30. ledna 1941. F. Strejček jej přežil o 22 let; po roce 1948 se však nuceně odmlčel. Jméno J. V. Šimáka je připomínáno, F. Strejček by si zasloužil více pozornosti.

Ediční práce se opírá o příručku Ivana ŠŤOVÍČKA a kol.: *Zásady vydávání novověkých historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti*. Praha 2002. Dopis je přepsán do platné pravopisné normy (interpunkce, psaní s a z atd.).

Rozepisovala jsem důsledně nezaměnitelná zkrácená slova (bez hranatých závorek). Pokud J. V. Šimák užil uvozovek pro označení přeneseného významu slova, byly ponechány, ostatní uvozovky (u názvů děl, přímé a nepřímé řeči) byly odstraněny a text v nich byl odlišen kurzívou.

Zůstaly některé dnes obecně nepoužívané výrazy (např. ošáliti, slynul, střehl; přetrhdílství, strážeň), infinitivy zakončené na –ti. V odůvodněných případech jsem respektovala původní kvantitu samohlásek (např. kozíbrádka, leta, ton) a dnes již archaickou podobu slov (např. krom místo kromě, přečtli místo přečetli, radostivý místo radostný, všickni místo všichni; je přirozeno místo je přirozené) nebo jejich skloňování (Boleslavě místo Boleslavi) či slovesnou vazbu (neměl kázně místo neměl kázeň). Dobově podmíněný je častější výskyt přechodníků a latinských slov a slovních spojení, které ponechávám bez překladu, neboť jsou srozumitelné. Lze upozornit též na studentský žargon (kóna – kompozice, prasknout – propadnout).

V Šimákově vzpomínkovém dopisu nebyly opraveny některé menší chronologické a věcné nepřesnosti, na něž upozorňují poznámky.

Údaje obsažené ve věcných poznámkách vycházejí především z literatury: *250 let gymnasia v Mladé Boleslavi*. Red. Josef Slánský. Mladá Boleslav 1938; *Gymnázium Mladá Boleslav. 300 let. 1688–1988*. Red. Vladimír Bednář, Zdeněk Louženský. Mladá Boleslav 1988; KÁBOVÁ, Hana – BÍLEK, Karol: *Josef Pekař a Josef Vítězslav Šimák (Edice vzájemné korespondence)*. In: Z Českého ráje a Podkrkonoší (dále: ZČRP). Sv. 20. Semily – Turnov 2007, s. 113–210. Dále byly využity hlavní třídní katalogy mladoboleslavského gymnázia.[10]

EDICE

Dopis J. V. Šimáka F. Stejčkovi, Praha, 21. dubna 1938 (LA PNP, osobní fond Ferdinand Strejček)

Drahý pane kolego,

odpusťte, že jsem prodléval s odpovědí, ale shrnulo se na mne na tento čas tolik zaneprázdnění úředních i mimo nich, že jsem věru nevěděl co dřív; za té nálady jsem také psal panu řediteli Sládečkovi,[11] aby prominuli, nepošlu-li ničeho do dané

lhůty pro jubilejní spis, poněvadž věru nevím, budu-li s to, abych napsal. Nebylo to odříkání, poněvadž bych opravdu rád se účastnil a jen fyzická nemožnost mně učiní překážku. Pro touž věc jsem i v rozpacích, jak vyhověti Vám; račte tedy přijmouti následující řádky jako chvatné aforismy, které nemohou býti pokládány za něco soustavného.

Dostal jsem se na boleslavské gymnázium na podzim roku 1882,[12] právě tuším první rok, co ústav byl převzat státem a dosavadní ředitel piaristský dr. Hradilík[13] zůstal už jako poslední piarista jen členem sboru. Bydlil jsem u školníka,[14] a měl tedy odtud první poučení o gymnazijních osobnostech. Hradilíka jsem sám nikdy ve škole neměl, byl pán větší silné postavy, mocné hlavy, světlých trochu zkadeřených vlasů, sutany nenosil; bydlil v klášteře, v jehož kostele jsem mu potom někdy ráno před školou ministrovával; jeho synovec[15] (dnes školní inspektor zemský v Brně) byl můj spolužák a tudy jsem často v klášteře i v zahradě pobyl. Jako bývalý ředitel, jako rektor i Dr. Phil. požíval obecného respektu, ač sotva zvláštní obliby, poněvadž jako examinátor býval dost přísný. Slynul jako výborný těsnopisec.

Ředitel Norbert Hajnovský,[16] pokročilý té doby padesátník, byl postavy střední, pohublé, vlasů prošedivělých, vždy krátce střižených. Bydlil na „vrabčině" u Fichtnerů, odkudž měl do ústavu jen krátkou procházku tehdejší uličkou mezi zdmi Kohoutky a Sommerovy zahrady. První ředitelnu měl však v patrové budově potom zbořené, kde je nyní řemeslnická škola; v přízemí byla opatrovna „šámalka" pod panem „ředitelem" Červou. [17] Druhý ředitel v patře měl okno do ulice před gymnázium, „vartu", jak říkal † školník Bednář, starý vysloužilec, poněvadž střehl odtamtud všecko, co se v ulici dělo, a nikdo si nebyl jist. Teprve dvě leta poté se přistavělo kus křídla hlavní budovy a ředitelna byla přenesena do prvního patra hned vedle schodiště. Na schodišti byl i karcer a nebylo jisto, z čeho šla hrůza větší, zdali z karceru nebo z ředitelny. Neboť Hajnovský byl vtělený strach, před ním se vyhýbal kde kdo, aby ho ani nepotkal, neboť si nebyl jist, zda ho neztrhá pro křivý knoflík, nedostatečný pozdrav, bláto na botě a podobně na veřejné ulici. A přece byl to dobrý člověk v jádru, jenže prošel strázněmi všelikými na školách v Uhrách a potom v Polsku, a přísný regiment byl hlavní jeho pedagogickou metodou. Laskavostmi šetřil, právě jako pochvalou, zato v pouštění hrůzy byl virtuos. Kdo byl volán ad audiendum verbum, třásl se už napřed, i když si nebyl čeho vědom. Drsný ton, v němž zejména jeho rr (když mluvil o krrčmách, v nichž se studenti povalují) byl dominantou většiny jeho projevů. Přirozeně nejen nebyl oblíben, ale i nenáviděn, zejména když se snažil v nás vypěstovati rakouské vlastenectví; neuměl to naznačiti, že jedná z povinnosti a nikoli z přesvědčení, a tak jsme ho měli za černožlutého náhončího, proti němuž bylo vlastenectvím demonstrovati při rakouské hymně jednak mlčením, jednak vyrážením některých slov. Učiti se německy doporučoval jako projev vlastenectví, naznačuje ovšem, že kdo umí oba jazyky, lépe prospěje – ale zase způsobem tak málo sympatickým, že vyprovokovával odpor vůbec.[18]

Vypravovalo se (možná, že to jen klep), že večer a v noci chodí se svou pověstnou lucerničkou po městě a slídí, zdali studenti jsou doma (po šesté hodině nesměl v zimě nikdo ven), nesedí-li v hospodě a co doma dělají? Confabulatio cum altero sexu bylo přísně zapovídáno vůbec; taneční hodiny povoleny jen oktávě, a to vždy na ponížen̄ou žádost každý rok. Vycházky delší musily býti vyprošovány, i do divadla se smělo jen na dovolení třídního. – Jako učitel neměl vážnosti žádné; prostě četl z knihy učebné, aniž čeho přidával nebo vysvětlil; za to tím drakoničtěji zkoušel, zejména z opakování: tu měl otázky na papírkách, examinand si vytáhl a běda mu, neuměl-li odříkati doslovně. – Když po šesti letech přišel ředitel Podstatný,[19] jako by se bylo ovzduší rozveselilo, teprve jsme si uvědomovali tlak, pod nímž jsme prve žili. – Já sám osobně nemám proč naň vzpomínati nepříznivě, měl mne svým způsobem rád, vím, že býval – soukromě – dojat až k slzám, když mu bylo blahopřáno; když se potom se mnou setkal v Praze, byl sama srdečnost. Přišel i na mou promoci a řekl mi: *Vy musíte na univerzitu* a měl radost, když jsem mu vypravoval o svých plánech; myslím tedy, že byl spíš obětí kaprálské soustavy, nežli z vlastního přesvědčení.

Z ředitele Podstatného nejdřív promlouval člověk, a proto byl naráz populární a měl při své blahovůli hned lepší kázeň, nežli jeho předchůdce při svém vojenském drilu.

Katecheta Th. Bergmann,[20] jehož jsme měli v nižších třídách, byl dobrotisko všemi soužené. Kázně neměl pražádné, a tím méně, čím víc prosil *Nekřičte tolik,*

Pohled na mladoboleslavské gymnázium na kolorované pohlednici.

když vykládal. Každý si dělal, co chtěl, psaly se úlohy, četlo se, hrálo, páter stál před první lavicí, namáhal se, div nesípal, aby přehlučel stádo, ale marně. Zpravidla mluvil pro pět šest lidí, a někdy, zkoušeje, volal i třikrát, nežli examinand zvěděl, že na něho dochází. Klasifikoval arci co nejliberálněji.

Což bylo jinak u ThDr. Jana Procházky![21] My u školníka jsme velmi brzy dostali ponaučení, co je to doktor mezi profesory – na celém ústavě tehdy byli jen dva filosofie, ale teologie doktor, ten že je nad všecky ostatní. Nadto byl i skladatelem fundamentální teologie,[22] kterou nás zasvěcoval do prvků filosofie, tedy spisovatel, k tomu řízný a výmluvný, to byl respekt, větší než před ředitelem, neboť neprýštil z hodnosti, nýbrž z osobnosti. Že by se byl těšil zvláštní lásce žactva, říci nemohu, právě zas v příčině jeho kompetence pastorální: exhort, rekolekcí, mší, které vymáhal důrazně a z nichž neodpouštěl, leda za zvláštních okolností. Jeho exhorty byly nám dlouhé a při veškeré jeho výmluvnosti nezajímavé; nevzpomínám, že by nás byl kdy čím uchvátil. Něco jiného bylo ve škole, pěkná řeč, bystrost výkladů, myšlenková náplň vskutku imponovaly. Někdy přišel i vtip, zpravidla dobře sedící, bohužel někdy i na úkor některého nešťastníka ve škamnech. Při tom všem byl přímý a spravedlivý i umírněný. Nedal podnět k vnitřnímu odporu; pokud vím, nikdy se nevyslovil nesnášenlivě o české náboženské minulosti. Vystupování měl sebevědomé, ale málokdy učinil projev jiného snižující, ač leckdy se i žáku vysmál. Jednou jsem se hlásil k jakési poznámce, nepamatuji se bohužel v čem, která (jak jsem si pozdě uvědomil) nebyla právě ve shodě s jeho výkladem. *Odkud to víte? – Dočetl jsem se toho*, přišlo mi na jazyk za odpověď podle knížky, kterou jsem nedávno četl, a kde se mi to rčení zalíbilo. – Procházka se dal do smíchu: *On se toho dočetl!* – Ale to bylo všecko.

Menší jeho oblibu zavinila okolnost, že nás měl k odbírání Škrdlovy *Vlasti*[23] a že ji doporučoval upozorňováním, jak pracuje v očistě dějin českých i mravů, zejména tepající nemravnosti veršů Vrchlického. To říci nám, kteří jsme Vrchlického zbožňovali od první básně *Smrt Alarichova*,[24] kterou jsme četli. Našlo se sic kolik odběratelů, ale náš „literární" kroužek[25] se nehlásil. A když jsem byl přímo osobně vyzýván, odepřel jsem, odvažuje se slov, že nesouhlasím s tím směrem. – Procházka hladce přes to přešel, aniž jsme cítili, že by snad proto na nás zanevřel. Nicméně osten proti němu zůstal, poněvadž *Vlast* se nám zdála čímsi hodným všeho opovržení.

Vzpomínám na epizodku tuším z kvarty. Myslím, že kolega Šolc (dnes zvěrolékař na Mělníce)[26] se srazil s kolegou Tauberem ze Sukorad,[27] židem, jenž se vyjádřil nějak hrubě o Kristu; druhý mu vyťal políček a došlo ke rvačce v samých posvátných síních gymnázia. Arci zápasníci byli překvapeni a došlo k vyšetřování. Dr. Procházka se však zastal Šolce s takovou vehemencí, že vyšel bez trestu, ano s gloriolou obránce víry; jak se vedlo druhému, již nevím. – Cítili jsme (arci podvědomě), že Procházka jest jaksi nejsilnější osobnost ve sboru, o níž si nikdo nedovolil po-

známky, a proto účast s jeho žalostným osudem a koncem byla obecná i upřímná. Naše třída mu na věnec pohřební dala stuhu a nápis *Pastori fideli, quos amabat, liberi*.

Jeho nástupci se mu nevyrovnali. Prozatímní katecheta Antonín Čech[28] (potomní biskup), sic dobrý a učený, byl proti Procházkovi jako limonáda po silném víně;[29] brzy se vyzkoumalo, že se dá snadno ošáliti, a kolegové v tom prováděli koncerty. Poněvadž jsme měli hojně zameškané látky a čas nestačil, zkoušel Čech písemkami, a ty byly zpravidla všecky opsány. Té pekelné radosti, když potom dostávali z velebných úst pochvalu i největší rošťáci, a když si někteří tak pomohli i k výborné na vysvědčení, ačkoli ani slovíčka se nenaučili! Mé svědomí v té věci je klidno, neboť jsem nepotřeboval se snižovati k opisování; méně bych byl jist, kdybych měl říci, že jsem při tom přátelům nepomáhal.

Katecheta Pršala,[30] jenž poté vystřídal Čecha, připravil se o první respekt směšnou příhodou, že před první svou exhortou se neinformoval, jaké jsou u nás zvyky, postaviv se na katedru, zanotoval píseň před kázáním – a byl nucen ji sám a sám dozpívati za utajeného chechtu nezbedníků – poněvadž se u nás nezpívalo a nikdo jí neuměl. Ovšem hned poté přišel nářez a příští exhorty už byla sláva boží naplněna. Ale co takto Pršala u „jinochů studujících" (jak neobvykle nás oslovil) ztratil, hned současně nabyl; byl totiž s celou exhortou hotov za deset minut, kdežto Procházka vykládával přes půl hodiny. Inu, právě pro nebesa jsme zralí nebyli. A potom jsme ho měli rádi, poněvadž byl dobrý a shovívavý ke všem slabostem studentským, třebaže nijak nezadal svému učitelskému postavení; měl arci výhodu, že učil církevním dějinám, a tu se omezil pouze na fakta.

Po svaté církvi historia magistra vitae. Pro nás v Mladé Boleslavi byla víc „paní mistrová". V prvních třídách Bareš,[31] v kvintě Hajnovský, v posledních třídách Chum.[32] O Barešovi bych neměl psáti, poněvadž mi těžce ublížil, a je těžko pak zachovati nestranný úsudek. Dnes ovšem vím, že strádal od počátku svého působení těžkou neurastenií, která se pak stupňovala, když byly žádány od něho úkoly nad jeho síly a neměl dost odvahy, aby se jich zříkal. A snad byly i příčiny jiné, které vysvětlují, a tudíž omlouvají – ale ty žákům zůstaly utajeny. Ve škole neimponoval a nebyl oblíben; jeho výklady byly nesoustavny, přeříkával se; jeho oblíbené „tejtejtak" vtisklo mu stigma komiky hned od počátku a neoblíbenost rostla častými výbuchy vůči žákům, někdy i hrubými, div že nepolíčkoval, a zase až devótním chováním k řediteli. Já jsem sic náležel k jeho oblíbencům a dokud nás učil, neměl jsem věru příčiny si naň stýskati. – To se objevilo až roku 1888, když se měly psáti dějiny gymnázia;[33] vlastně již před tím roku 1886, když se zakládalo boleslavské muzeum a Bareš byl volen jeho správcem; tenkrát se nešetrně dotkl mého patriotického citu, když vyzýval, ba skoro poroučel žactvu, aby co naleznou, nosili jemu, a když jsem namítl, že se zakládá i muzeum v Turnově,[34] vyslovil se o tom velmi opovržlivě. Poté si zjednal mne a kolegu Pekaře, abychom mu pročítali knihy boleslavské a vy-

psali všecko, co se týče dějin školství; půjčil nám k tomu domů, co jsme chtěli; věděl, že jsme již z domova zběhlí ve čtení, kdežto on teprve začínal. Přečtli jsme tak skoro celý archiv a výpisků o školství byla slušná hrstka; při tom ovšem jsme vypsali všecko, co nás zajímalo, zejména místopisné a genealogické věci. Velmi málo nás arci potěšilo, že Bareš, když vydal *Dějiny*,[35] ani zmínku neučinil o naší pomoci, a jedinou útěchou bylo, že se podobně zachoval k † Germářovi,[36] jehož stať v programu roku 1876[37] vyčerpal skoro doslova; i k profesoru Hoblovi,[38] jenž mu sestavil celý seznam bývalých profesorů a žáků (sám jsem mu při tom pomáhal) a nedočkal se ani slůvkem vděku. – Jak nás nepotřeboval, už nic nepůjčil ani na veliké prosby. – Pekař poté již opustil ústav a počal tisknouti v *Jizeranu* rozličné články;[39] Bareš sršel zlobou, když o nich byla zmínka, že jsou to věci „jemu kradené." – Potom, když jsem se neopatrně pochlubil, že mám také výpisky, vypůjčil si je ode mne „na tři dni" – bylo toho na 80 archů![40] – a za jeho života jsem jich nespatřil. Tiskem arci vyšly, jenže pod Barešovým jménem[41] – mohu doložiti právě chybami, jichž jsem se dopustil, a jež „spisovatel" prostě převzal. Dožádal jsem se poté Hobla, aby mi jich vymáhal, ale rovněž byl odbyt, že jsem zneužil jeho laskavosti a že je to jeho majetek. – Byly mi vráceny ty archy – bohužel ne už všecky, až po jeho smrti.[42] To všecko jsem mu dávno odpustil, chápaje dodatečně jeho postavení, učitele, který má příčinu žárliti na svého žáka. – O ostatním svém poměru k němu v letech pozdějších pomlčím.[43] Jen to otrávení duševní, když jsem cítil, jak může profesor zneužíti svého postavení nad malomocným studentem, těžko mu odpouštím, ač i to je už dávno za námi a srovnáno.

Chum, jak jsem později poznal, byl vlastně člověk nešťastný, jenž všecka svá mladá léta živořil jako uboze placený suplent a v Mladé Boleslavi byl soustavně zatlačován Barešem, opět ze žárlivosti. Sám mi potom, v Praze jsa na penzi, si stýskal, jak mu Bareš ve všem překážel, k ničemu, kde měl co rozhodovati, nepustil, ani do kabinetu, takže o každou pomůcku zvlášť musil žádati, i o mapu do třídy. Měl prý také vědecké touhy a byl by rád pracoval ve věcech boleslavských, ale ve všem mu druhý zabraňoval. Chápu potom jeho hořkost a trpkost, která Chuma činila navenek strohým a drsným. Už úvodní jeho slova: *Vím, že je mezi vámi několik ‚teplých' hochů, ale na mne si nepřijdou,* působila tvrdě, laskavosti od něho nikdo nezaslechl, ač ani ne hrubosti; jednal krátce, stručně, málo slovy, *Tož tedy* začínaje své odstavce. Ale jeho výklady byly hutné, logické, leckdy opravoval nebo doplňoval učebnici novějšími výzkumy (bohužel, jak vím nyní, nikoli právě kritickými). Zkoušel přísně, neodpouštěje – rád ho nikdo neměl, mne nevyjímaje, ačkoliv mně projevoval přízeň velikou. Udělal si ze mne „Paradepferda" třídy, jenž měl opravovat, co druhý nevěděl, a vědět všecko, co ostatní zapomněli, takže jsem byl nucen ležeti v Gindely-Řehákovi[44] a uměti celou knihu zpaměti, což mně tenkrát nijak nevonělo, ač pro mou budoucnost bylo požehnáním. „Zrzek" (měl ryšavý vlas i kozíbrádku) byl postrachem až do maturity, ale při ní se zachoval ke mnohým víc nežli velkodušně. – Svou

přízeň ke mně projevil ještě zvláštním způsobem při rozloučení, varuje mne výslovně, abych si dějepisu nevolil – *podívejte se na mne, odstrašující příklad!* – Tím raději mi po letech stiskl ruku, když viděl, že se zmýlil.[45]

Málo radostivé upomínky mám na matematiku a fyziku, s nimiž jsem byl (ačkoliv syn matematikův[46]) na štíru od malička. Za dobrého a laskavého Františka Hoffmanna[47] v nižších třídách jsem se jakžtakž protloukal, ale od kvinty nastalo martyrium. A chudák Václav Valášek[48] nebyl k tomu stvořen, aby z nás učinil miláčky této vědy královské. Samou svou postavou, poněkud obtloustlou, a dobráctvím, jež z něho přímo kynulo, nevzbuzoval nijak autority, tím méně, když si jí chtěl vynutiti, stroje se do kruté přísnosti, ve které choditi neuměl. Kdyby byl vyučoval něčemu, co lze pamětí získati, byl by snad nejpopulárnějším kantorem, ale ve svých naukách neměl bohužel zdaru ani v metodě, ani v praxi. Pokusy se nedařily (*máme to nějak polámané*), demonstrace selhávaly, příklady na tabuli nevycházely (*a tak to smažte!)* a výkladům se nerozumělo. Nedovedl se vyjádřiti jasně, přeříkával se, míval všeliká rčení, jež ihned znárodněla (mám na svědomí hexametr z jeho slov *Síce celá tato věc hoši má se nýni as takto!*). Ve fyzice dostal příjmení „Pílo" po jednom výroku *Co nezmůžete pílou* (chtěl říci: pilností)... Nesmrtelnosti se dočkal jeho ukvapený projev hněvu nad kterýmsi naším skotáctvím: *Dyž vy tak, tak já tak, přijdu sem, udělám tu svou potřebu a nebudu se už více o vás starat!* – Namáhal se, co byl, ale nic z nás nevytloukl; že jsme nepropadali hromadně, byla náhoda, přišel k nám totiž do třídy nový kolega Šorejs,[49] matematické fénomen; ten v okamžiku vypracoval úlohy, sousedství je rychle rozmnožilo a do konce hodiny byla kóna obecně opsaná. Domácí se ovšem vyráběly po továrnicku. Zato ústně u tabule krom Šorejse a několika málo (ač jen někdy) nikdo nic neuměl, leda co se dalo nabiflovat. Já jsem uměl zpaměti celou trigonometrii, potom i analytiku, a tak mi někdy přálo štěstí, že jsem mohl reprodukovati některý příklad. Ale přitom jsem ani jediné věci nerozuměl vůbec – a až do maturity se třásl, že z počtů prasknu. Z fyziky se přece dalo něco naučit, ale jak došlo např. k výpočtům ramena síly a ramena práce – konec. Všecku svou nervózu a nedůvěru v sebe mám jen z těchto nešťastných dvou nauk. Taftlově učebnici[50] jsme říkali „Pekelný žaltář", jak byla nám nesrozumitelna a nezáživna; bohužel se mnoho od těch dob nenapravilo, jak znamenám dosud při studii svých dětí.

V kvintě jsme měli velmi rádi z latiny mladého Vladislava Kalouska,[51] třebas nám nic neodpustil. Ale nedával nám cítit, že jsme „usmrkaní kluci!" (termín Hajnovského), nýbrž choval se k nám jako jeden z nás, ale rozumnější, nežádaje autority. A za to ji měl, a také oddanost všech, že jsme všickni skoro brečeli, když jsme slyšeli, že nás zas opustí.

Velmi neoblíbeni, ba nesympatičtí byli učitelé němčiny Antonín Setunský[52] a Karel Havránek,[53] čehož první vina byla ovšem němčina sama. Setunský měl nadto i málo vábný zevnějšek i způsob projevu, nepamatuji se však, že by byl vzešel s ním

který konflikt. Zato s Havránkem třída vedla vojnu. Byl krasavec a elegán, snad trochu domýšlivý, a tedy modlou boleslavských děv na staroměstském korzu; on směl – studenti tam nesměli; hned nezaviněná příčina napětí. Ve škole vystupoval právě naopak než Kalousek a neučil napoprvé než – nepovinné němčině. Ne právě pedagogicky projevoval své dojmy nad naším věděním i jednáním, a spíše dráždil, nežli získával. Pro jeho hrozby se mu říkalo „Neúprosná Nemesis" a neuctivé poznámky o něm i klípky o jeho krásce (vskutku se potom v Boleslavi oženil) zalévaly denně půdu vzájemného odporu. Ale Havránek si následující rok přibral u nás i latinu a stal se nyní vskutku Nemesí neúprosnou; dal nám to také najevo, že oplácí za rok loňský a mnohým pochroumal konduitu. Nad jeho odchodem by byl nikdo neplakal. – Až po letech při sjezdu kolegů, když Havránek už byl ředitelem v Rychnově a přijel, objevilo se, že je vlastně zcela roztomilý člověk a že by bylo stačilo trochu poznání z obojí strany, abychom byli měli život zcela pěkný.

Z učitelů starších, kterých jsme neměli, vzpomínám jen obou táborských krajanů mého otce, Františka Buriana[54] a Jana Wegera,[55] filologů (Weger byl ochromen na noze a chodil o holi) jako velmi vážených na ústavě i v městě.

Jan Placek,[56] pozdější ředitel, byl za mých let pověstný svou přísností; kterýsi student jeho si zoufal a vzal život, z čehož bylo v městě vzrušení; zdá se mi – jistě nevím – že proto Placek opustil příštím rokem ústav.

Na nižším gymnázii jsme zprvu neměli tělocviku. Tuším až v tercii se toho ujal Tad. Scheller,[57] ředitel řemeslnické školy. Krásný muž, plavé kadeřavé hlavy. Ale ne dlouho, myslím, byl jsem v kvintě, dostal se na ústav František Krátký,[58] později ředitel v Nymburce, sokol prvního řádu. Ten přímo vydupal tělocvičnou horečku, takže na konci roku mohl předvésti přímo skvělé cvičení, jež se potkalo s nelíčenou pochvalou. Mně toto cvičení zlomilo všecku sokolskou zanícenost; je přirozeno, že si Krátký vážil víc borců – akrobatů – nežli studentů nešiků, mezi něž jsem i já náležel, poněvadž jsem vůbec žádného cvičení dosud neměl. O tom Krátký arci nevěděl, a dával mně i jiným podobným své smýšlení najevo tak zřejmě, že jsem s hořkostí v srdci tělocvik i sokolství opustil. Na jaké maličkosti závisí někdy životní rozhodnutí!

O dvou, na něž vzpomínám s láskou nejvroucnější, Hoblovi a dr. H. Konvalinkovi,[59] Vám tu nepíši. Doufám totiž, že se mi podaří, i při tom mém přetrhdílství, najíti trochu sváteční chvíle, vysoukati z podvědomí víc momentů, na něž v tomto chvatném vrhu na papír se času nedostává, a snad mne i Múza políbí a propůjčí mi formu aspoň trochu slušnou, aby byla z toho vzpomínka pro památník, jaké oba zasluhují; chci k tomu i prohrabati staré vrstvy své korespondence, na což dosud mi času nezbývalo.[60] Prosím, nehněvejte se proto. Můžete-li užíti čehosi z mých řádků, bude mi velmi milo. Váš

Šimák

V Praze 21. dubna 1938

Ještě jsem se rozpomněl na Ant. Bailonyho,[61] jejž jsme měli v tercii na němčinu. Přišel do Boleslavě hotová troska člověka asi padesátiletý – stále suplent, ubohý vnějškem a malomocný projevem. Stal se ihned terčem veškeré zlomyslnosti klukovské hůř nežli předtím Bergmann; nakonec už prosíval... Nenašel tuším porozumění ani ve sboru, zejména ředitel ho nijak nešetřil. Nedoučil nás – ještě ten rok odešel ze světa. Teprve potom si třída uvědomila svou vinu.

Podobnou obětí byl Antonín Kvapil,[62] skladatel *Života antického,*[63] toho jsme však neměli. Figura budící politování už svým vzhledem. Zešílel a v tom skonal.[64]

Poznámky

1 ŠIMÁK, J. V.: *Dvě vzpomínky o resignaci a optimismu* [Hynek Konvalinka, Antonín Hobl]. In: 250 let gymnasia v Mladé Boleslavi. Red. Josef Slánský. Mladá Boleslav 1938, s. 125–132. Část vzpomínky na Antonína Hobla byla přetištěna znovu v příspěvku LOUŽENSKÝ, Zdeněk: *Gymnázium v bouřlivých proměnách společnosti a doby 1848–1938*. In: Gymnázium Mladá Boleslav. 300 let. 1688–1988. Red. Vladimír Bednář, Zdeněk Louženský. Mladá Boleslav 1988, s. 21.

2 F. Strejček působil v Mladé Boleslavi již od 1901, nejprve na místní státní reálce. Blíže o něm *Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce*. 4/I. Praha 2008, s. 378–382 (autorkou hesla Milena Vojtková).

3 BENDL-STRÁNICKÝ, Václav Čeněk: *Tatínkovy juchty a jiné historky*. Ed. Ferdinand STREJČEK. Praha 1921; TÝŽ: *Básně a novely*. Ed. Ferdinand STREJČEK. Praha 1938; STREJČEK, Ferdinand: *Rodák turnovský Václav Č. Bendl Stránický* [24. 10. 1832 Turnov – 27. 6. 1870 Volyně]. Od Ještěda k Troskám (dále: OJKT), *11*, 1932–1933, s. 89–91. Na druhou knihu, připravenou ke stému výročí básníkova narození, upozornil obsáhle ŠIMÁK, J. V.: *Básně a novely V. Bendla.* Pojizerské listy (dále: PL), *53,* 1938, č. 28, 15. 7., s. 1. Připomněl zde rovněž Strejčkovu zásluhu o zasazení pamětní desky V. Č. Bendlovi-Stránickému na čp. 254 Pod Stránkou a jeho další zásluhy o odkaz turnovského rodáka (viz PL, *47*, 1932, č. 48, 25. 11, s. 3; č. 50, 9. 12., s. 2; č. 51, 16. 12., s. 1, č. 52, 23. 12., s. 3).

4 A AV ČR, osobní fond J. V. Šimák I, kart. 25, i. č. 1944, korespondence osobní – F. Strejček.

5 Zdeněk Kamper (1880–1965), 1908–1936 profesor dějepisu a zeměpisu na mladoboleslavském gymnáziu, místní muzejník, konzervátor státní památkové péče v mladoboleslavském okrese, editor a vlastivědný spisovatel. J. V. Šimák se stal na Kamprovo vyzvání členem čestného výboru k pořádání jubilejních gymnazijních oslav (viz A AV ČR, osobní fond J. V. Šimák I, kart. 15, i. č. 900, korespondence osobní – Z. Kamper).

6 A AV ČR, osobní fond J. V. Šimák I, kart. 25, i. č. 1944, korespondence osobní – F. Strejček.

7 STREJČEK, Ferdinand: *Gymnasium a český ráz města*. In: 250 let gymnasia v Mladé Boleslavi. Mladá Boleslav 1938, s. 83–89.

8 *Dodatkem*. In: 250 let gymnasia v Mladé Boleslavi. Mladá Boleslav 1938, s. 284.

9 LA PNP, osobní fond Ferdinand Strejček, korespondence přijatá – J. V. Šimák, psaní Ludmily Šimákové z Turnova 12. května 1939.

10 Státní oblastní archiv v Praze – Státní

okresní archiv Mladá Boleslav, fond Gymnázium Mladá Boleslav, kn. 266, i. č. 330 – hlavní katalog 1. B. tř. za šk. r. 1882/1883, kn. 280, i. č. 344 – hlavní katalog 2. B. tř. za šk. r. 1883/1884, kn. 295, i. č. 359 – hlavní katalog 3. B. tř. za šk. r. 1884/1885, kn. 309, i. č. 373 – hlavní katalog 4. B. tř. za šk. r. 1885/1886, kn. 322, i. č. 386 – hlavní katalog 5. tř. za šk. r. 1886/1887, kn. 334, i. č. 398 – hlavní katalog 6. tř. za šk. r. 1887/1888, kn. 337, i. č. 401 – hlavní katalog 1.–8. tř. za šk. r. 1888/1889, kn. 338, i. č. 402 – hlavní katalog 1.–8. tř. za šk. r. 1889/1890, kn. 406, i. č. 470 – protokol o maturitních zkouškách ve šk. r. 1889/1890.

[11] PhDr. Bohumil Sládeček (1883–1965), klasický filolog a češtinář, 1937–1941 ředitel mladoboleslavského gymnázia.

[12] Mladoboleslavské gymnázium přešlo do státní správy císařským rozhodnutím ze září 1880, fakticky až v listopadu 1882.

[13] PhDr. Josef Justinián Hradilík (zemř. 1888), ředitel piaristické koleje, 1874–1888 profesor matematiky a fyziky na mladoboleslavském gymnáziu, 1880–1881 gymnaziální ředitel.

[14] Josef Bednář, vojenský vysloužilec, školník mladoboleslavského gymnázia, u kterého bydlel J. V. Šimák v čp. 61/II v primě až tercii (1882–1885). Od školního roku 1885/1886 do konce studií J. V. Šimák bydlel v Mladé Boleslavi čp. 55/I u učitele Václava Matějce.

[15] František Hradilík (1871–1939), 1883–1890 student mladoboleslavského gymnázia, později profesor a zemský školní inspektor v Brně.

[16] Norbert Hajnovský (1828–1909), 1881–1889 ředitel mladoboleslavského gymnázia, profesor dějepisu, zeměpisu a filosofie.

[17] „Vrabčina" se nachází vedle bývalého Školního (dnes Komenského) náměstí; Georg Fichtner – architekt, projektoval novou mladoboleslavskou radnici či novou budovu gymnázia; Kohoutka – hospoda na konci „vrabčiny"; řemeslnická škola – na dnešním Komenského nám., dnes 2. základní škola; „šámalka" – dle Jana Šámala (1791-1866), šlechtitele a ovocnáře. Za poskytnutí těchto údajů děkuji řediteli Muzea Mladoboleslavska PhDr. Luďku Benešovi.

[18] Pasáž o Hajnovského poměru k rakouskému vlastenectví cituje STREJČEK, Ferdinand: *Gymnasium a český ráz města*, s. 89.

[19] Josef Podstatný (1841–1904), 1889–1904 ředitel mladoboleslavského gymnázia.

[20] P. Theodor (Bohdan) Bergmann, 1881–1897 výpomocný římskokatolický katecheta a exhortátor na mladoboleslavském gymnáziu. J. V. Šimáka vyučoval v primě.

[21] ThDr. a PhDr. Jan Procházka (1846–1889), 1871–1889 profesor římskokatolického náboženství na mladoboleslavském gymnáziu. J. V. Šimáka vyučoval od sekundy (1883/1884) do septimy (do 12. 3. 1889).

[22] Zřejmě míněna posmrtně vydaná kniha: PROCHÁZKA, Jan: *Základní nauka náboženství katolického pro pátou třídu středních škol*. Mladá Boleslav 1890.

[23] Vlast (do 1906 psáno Vlasť), měsíčník podporující národní literární tvorbu a propagující katolickou literaturu. Založil jej a 1884–1913 redigoval publicista a literární historik Tomáš Škrdle (1853–1913).

[24] Procítěným přednesem této Vrchlického epické básně J. V. Šimáka uchvátil v tercii A. Hobl. Viz ŠIMÁK J. V.: *Dvě vzpomínky o resignaci a optimismu*, s. 129.

[25] J. V. Šimák byl od mládí literárně činný, 1887–1890 redigoval studentský časopis Lípa. Viz např. KLÍMA, Jiří V.: *Jak jsme žili a rostli i jak se dívali na své profesory před 50 lety*. In: 250 let gymnasia v Mladé Boleslavi. Mladá Boleslav 1938, s. 146, 149; ŠIMÁK, J. V.: *Dvě vzpomínky o resignaci a optimismu*. Tamtéž, s. 130; KÁBOVÁ, H. – BÍLEK, K.: *Josef Pekař a Josef Vítězslav Šimák*, s. 128, 130. K Šimákově literární tvorbě nejnověji KÁBOVÁ, Hana: *Zapomenutý turnovský básník Josef Vítězslav Šimák*. In: Čas moderny. Studie a materiály. Ed. Dagmar Blümlová, Bohumil Jiroušek. České Budějovice – Pelhřimov 2006 (ed. Historia culturae IX, Studia 6), s. 257–286; *Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce*. 4/I. Praha 2008, s. 606–613 (autorem hesla Petr Čornej).

[26] Správně Antonín Šolc, 1882–1890 studoval mladoboleslavské gymnázium; později zubní technik v Mělníku.

[27] Karel Tauber, mladoboleslavské gymnázium navštěvoval 1882–1885; k popisované události došlo tedy pravděpodobně v tercii.

[28] P. Antonín Čech (1860–1929), generální vikář, senior kapituly a od 1923 světící biskup v Litoměřicích; 1889 výpomocný učitel římskokatolického náboženství na mladoboleslavském gymnáziu (za nemocného J. Procházku). J. V. Šimáka učil několik měsíců na jaře 1889.

[29] Obdobnou charakteristiku obou pedagogů náboženství nalezneme v dopise J. V. Šimáka J. Pekařovi ze 4. 4. 1889. Viz KÁBOVÁ, H. – BÍLEK, K.: *Josef Pekař a Josef Vítězslav Šimák*, s. 127–128.

[30] P. Josef Pršala (zemř. 1927), 1889–1914 a 1921/1922 profesor římskokatolického náboženství na mladoboleslavském gymnáziu. J. V. Šimáka vyučoval v oktávě.

[31] František Bareš (1851–1924), městský archivář, zakladatel muzea a vlastivědný spisovatel v Mladé Boleslavi; 1876–1908 profesor dějepisu a zeměpisu na mladoboleslavském gymnáziu. J. V. Šimáka vyučoval v primě až kvartě.

[32] František Chum, 1881–1904 profesor dějepisu a zeměpisu na mladoboleslavském gymnáziu. Byl Šimákovým vyučujícím v sextě až oktávě.

[33] BAREŠ, František: *Dějiny mladoboleslavského školství*. Mladá Boleslav 1888.

[34] Turnovské muzeum vzniklo 1886. Když jeho správce František Čepelík onemocněl, J. V. Šimák sestavoval věcný katalog sbírky. K tomu si postěžoval: *Neměl jsem bohužel od nikoho odborného návodu, a tak všelicos dělal, jak vidím dnes, nedobře. Kdyby byl náš profesor dějin na gymnáziu se k nám choval podobně jako v českém jazyce zbožňovaný náš Ant. Hobl nebo později ve filosofii obdivovaný dr. H. Konvalinka, oč mohlo být líp! A takto jsme byli samouci.* (ŠIMÁK, J. V.: *Z rodinné kroniky*, OJKT, *8*, 1929–1930, s. 216.)

[35] Viz pozn. 33.

[36] Rudolf Germář (1841–1881), 1868–1881 vyučoval latinu a řečtinu na mladoboleslavském gymnáziu.

[37] GERMÁŘ, Rudolf: *Z dějin gymnasia mladoboleslavského.* In: Program c. k. vyššího gymnasia v Mladé Boleslavi. Mladá Boleslav 1881, s. 3-21.

[38] Antonín Hobl (1852–1929), 1873–1910 vyučoval na mladoboleslavském gymnáziu, nadšený národopisný sběratel. J. V. Šimáka měl na češtinu (kromě tercie), řečtinu (prima až oktáva), latinu (prima až kvarta) a němčinu (prima). Byl jeho třídním po celá gymnaziální studia.

[39] PEKAŘ, Josef: *Hrad Valdštejn*. Jizeran, *10*, 1889, č. 32, 20. 4. – č. 40, 22. 5.; TÝŽ: *Libri klevetarum*. Jizeran, *10*, 1889, č. 54, 13. 6., [s. 3], č. 56, 20. 7., [s. 4–5]; TÝŽ: *Mladá Boleslav ve věcech minulých. Nástin historicko-topografický*. Jizeran, *10*, 1889, č. 60, 3. 8. – č. 101, 25. 12.

[40] K zapůjčení výpisků F. Barešovi viz KÁBOVÁ, H. – BÍLEK, K.: *Josef Pekař a Josef Vítězslav Šimák*, s. 130–132, korespondence J. V. Šimáka s J. Pekařem z prosince 1889. J. V. Šimák se se svými starostmi s F. Barešem svěřoval také rodičům, např. v dopise z 23. 4. 1890 domů napsal: *Rád bych věděl, jak mám s ním* [Barešem] *na konci jednat, aby přece mi nikdo nemohl vyčítat ‚porušení' úcty* (viz A AV ČR, osobní fond J. V. Šimák I, kart. 3, i. č. 37, dopisy J. V. Šimáka rodičům Marii a Josefu Šimákovým). Srv. A AV ČR, osobní fond J. V. Šimák I, kart. 5, i. č. 81, korespondence osobní – F. Bareš. Dále viz ŠIMÁK, J. V.: *Josef Pekař*, OJKT, *8*, 1929–1930, s. 171 nebo KALISTA, Zdeněk: *Středoškolská studia Josefa Pekaře*. In: 250 let gymnasia v Mladé Boleslavi. Mladá Boleslav 1938, s. 93, 96–97. K charakteristice F. Bareše srv. též TUREK, Rudof: *Vědecký a lidský profil Zdeňka Kampra*. In: Boleslavica. Sborník Okresního muzea v Mladé Boleslavi. Sv. 2. Mladá Boleslav 1985, s. 192–197, zvl. s. 192–193.

[41] Pravděpodobně se jednalo o: BAREŠ, František: *Listy, úřední korespondence města Boleslava Mladého z I. 1588, 1589, 1599*. Mladá Boleslav 1916.

[42] Srv. A AV ČR, osobní fond J. V. Šimák I, kart. 5, i. č. 82, korespondence osobní – Sofie Barešová.

[43] J. V. Šimák se později s F. Barešem polemicky střetl, když kriticky referoval o jeho pracích, viz ŠIMÁK, J. V. (ref.): [Z článků v gymnazijních programech letos uveřejněných, zejm. Fr. Bareš, K vycházkám po Boleslavsku, Gymnázium Mladá Boleslav, I. – II. část, r. 1907–1908]. Časopis společnosti přátel starožitností (dále: ČSPS), *16*, 1908, s. 213–214; TÝŽ (ref.): *K vycházkám po Boleslavsku* [Fr. Bareš, K vycházkám po Boleslavsku, Gymnázium Mladá Boleslav, I.–II. část, r. 1907–1908]. ČSPS, *17*, 1909, s. 82–83, 143–144; TÝŽ (rec.): *Bareš František, Paměti města Ml[adé] Boleslavě, I. (do r. 1620), Mladá Boleslav, vlastním nákladem 1922, 307 s., II. (1620–1918), Mladá Boleslav, nákladem L. Švíkala, 302 s.*; *týž, Listy, úřední korespondence města Boleslava Mladého z I. 1588, 1589, 1599, Mladá Boleslav, vlastním nákladem 1916, 96 s.* ČČH, *31*, 1925, s. 182–193. F. Bareš se posléze s J. V. Šimákem dostal do konfliktu při práci na soupisu mnichovohradišťských památek (viz A AV ČR, fond Česká akademie věd a umění, kart. 260, i. č. 627, Archeologická komise. Soupis památek venkovských okresů – Mnichovo Hradiště). Nakonec soupis vyšel – ŠIMÁK, J. V.: *Soupis památek historických a uměleckých v okresu mnichovohradišťském*. I. Praha, Archeologická komise při ČAVU (Soupis památek historických a uměleckých v Republice československé, sv. 46) 1930.

[44] *Dr. Ant. Gindelyho Dějepis všeobecný pro nižší třídy škol středních*. 1–3. Překlad pro české školy – Jan Řehák, Praha 1884–1890.

[45] Podobnou charakteristiku viz ŠIMÁK, J. V.: *Z rodinné kroniky*, OJKT, *8*, 1929–1930, s. 217.

[46] Otec Josef Šimák (1842 Všechov u Tábora – 1914 Turnov), od roku 1868 učil v Turnově na nově zřízené průmyslové škole a řádné hlavní škole, nakonec ředitel obecné a měšťanské školy chlapecké a průmyslové školy pokračovací.

[47] František Hoffmann (1851–1911), 1877–1887 vyučoval přírodopis, matematiku a fyziku na mladoboleslavském gymnáziu. J. V. Šimáka měl na nižším gymnáziu a kromě zmíněných předmětů jej učil též filosofickou propedeutiku v primě a němčinu v kvartě.

[48] Václav Valášek (zemř. 1908), 1882–1905 profesor matematiky a fyziky na mladoboleslavském gymnáziu. J. V. Šimáka učil od kvarty fyziku a od kvinty matematiku.

[49] František Šorejs pocházel z Bělé pod Bezdězem, v Mladé Boleslavi studoval primu, sekundu (1882–1884), sextu a oktávu (1887–1890), později byl lékařem v Mnichově Hradišti.

[50] TAFTL, Emanuel: *Algebra vyšším třídám středních škol*. Klatovy 1885 (2. opr. a dopl. vyd.), Praha 1887 (3. upr. vyd.).

[51] Vladislav Kalousek (1863–1906), 1887–1888 vyučoval latinu a češtinu na mladoboleslavském gymnáziu. J. V. Šimáka měl ve 2. pololetí kvinty a v sextě na latinu.

[52] Antonín Setunský (nar. 1859) vyučoval ve školním roce 1888/1889 na mladoboleslavském gymnáziu krátce latinu, řečtinu a němčinu. J. V. Šimáka učil němčinu. Ještě v témže školním roce si vyměnil místo s táborským profesorem Ignácem Mikendou. Nakonec byl úředníkem na ministerstvu školství a národní osvěty v Praze.

[53] Karel Havránek, 1883–1890 učil latinu, řečtinu, němčinu a těsnopis na mladoboleslavském gymnáziu, později byl ředitelem gymnázia v Rychnově nad Kněžnou. J. V. Šimáka měl v sextě a oktávě na němčinu, v septimě a oktávě na latinu.

[54] František Josef Burian (1844–1888), rodák z Božetic u Milevska, 1868–1888 profesor latiny a řečtiny na mladoboleslavském gymnáziu.

[55] Jan Weger (1841–1919), táborský rodák, 1871–1905 profesor latiny a češtiny na mladoboleslavském gymnáziu.

[56] Jan Placek (1853–1923), 1882–1887 profesor latiny a řečtiny, 1904–1918 ředitel mladoboleslavského gymnázia.

[57] Tadeáš Scheller (1847–1931), 1871–1882 vedlejší učitel na mladoboleslavském gymnáziu.

J. V. Šimáka vyučoval kreslení (prima až sexta), krasopis (prima až tercie) a tělesnou výchovu (prima až tercie).

[58] František Krátký (1860–1937), 1886–1888 pomocný učitel přírodovědy, matematiky, fyziky a tělesné výchovy na mladoboleslavském gymnáziu, později profesor reálky v Praze, botanik. J. V. Šimák k němu chodil na tělesnou výchovu v kvintě a septimě.

[59] Dr. Hynek Konvalinka (1848–1909), 1871–1903 profesor přírodovědy, matematiky a fyziky na mladoboleslavském gymnáziu. J. V. Šimáka vyučoval v kvintě a sextě přírodovědu, v septimě a oktávě filosofickou propedeutiku (zde zvl. logiku a psychologii).

[60] Text nakonec napsal, viz ŠIMÁK J. V.: *Dvě vzpomínky o resignaci a optimismu*. Srov. A AV ČR, osobní fond J. V. Šimák I, kart. 11, i. č. 646, korespondence osobní – A. Hobl.

[61] Antonín Bailony (zemř. 1888), ve školním roce 1886/1887 skutečný učitel klasické filologie na mladoboleslavském gymnáziu. J. V. Šimáka učil v kvintě latinu, gymnázium opustil v lednu 1887.

[62] Antonín Kvapil (1854–1912), ve školním roce 1883/1884 pomocný učitel latiny a řečtiny na mladoboleslavském gymnáziu.

[63] KVAPIL, Antonín: *Život antický*. I–II. Praha, 1892–1893.

[64] J. V. Šimák zde vůbec nevzpomněl na několik svých pedagogů: ředitele kůru Františka Hrušku (kterého měl od primy do septimy na zpěv), francouzštináře Tomáše Fránu (svého pedagoga v kvartě až septimě), češtináře Eduarda Štolovského (tercie), němčináře Viléma Gotha (kvinta) a Josefa Černého (kreslení v septimě).

Hana KÁBOVÁ: *Wie sich J. V. Šimák an das Gymnasialstudium in Mladá Boleslav erinnerte*

Der Beitrag bringt eine kommentierte Veröffentlichung von dem umfangreichen Brief, den am 21. April 1938 der Historiker J. V. Šimák (1870-1941) dem Gymnasialprofessor Ferdinand Strejček (1878-1963) schrieb. J. V. Šimák erwähnte darin seine meisten Mittelschulprofessoren mit Ausnahme der Professoren Antonín Hobl und Hynek Konvalinka, denen er danach eine Aufmerksamkeit in seiner veröffentlichten Erinnerung (*Dvě vzpomínky o rezignaci a optimismu* – in Übersetzung *Zwei Erinnerungen über Resignation und Optimismus.* In: 250 let gymnázia v Mladé Boleslavi – in Übersetzung: 250 Jahre des Gymnasiums in Jungbunzlau. Mladá Boleslav 1938, S. 125-132) widmete. Sein Brief ist ein wertvolles Dokument nicht nur zum Kennenlernen seiner Studien, sondern auch des Gymnasiallebens in Mladá Boleslav.

(Übersetzt von Günter Fiedler)

DROBNOSTI

Budova bývalé piaristické koleje ve Slaném – v současné době vlastivědné muzeum.

Slánská životní epizoda Václava Fortunáta Durycha v polovině 18. století a její tradice

Václav Bartůšek

Mezi nejvýznamnější rodáky a vědecké pracovníky města Turnova se v 18. století zařadil svým životem a slavistickým bádáním paulánský mnich P. Václav Fortunát Durych (* 29. 9. 1735 Turnov, † 30. 8. 1802 Turnov), filolog, slavista a orientalista, zakladatel odborného slavistického studia u nás,[1] který v tomto městě žil jako chlapec v letech 1735 – 1746 a vrátil se sem opět na sklonku života po zrušení paulánského kláštera ve Vídni v roce 1796 dožít. Proslul neobyčejnou vzdělaností. Jeho díly z oboru slavistiky jsou např. studie o slovansko-českém překladu Písma svatého *De slavo-bohemica sacri Codicis versione dissertatio* z roku 1777[2] nebo *Slovanská bibliotéka nejstaršího společenského a církevního nářečí veškerého slovanského kmene*, která měla být hlavním Durychovým dílem, z něhož však byl vydán pouze první svazek v latině ve Vídni v roce 1795.[3] Připravil ještě druhý svazek, který zůstal v rukopise, a další rozepsané dílo předal svému žáku Josefovi Dobrovskému.[4] Podle nejnovějších výzkumů byl Durych v době svého působení v řádu paulánů i výborným historikem a kronikářem – analistou.[5]

Při zamyšlení nad životem Václava Fortunáta Durycha si můžeme položit otázku, co přivedlo Durycha k zájmu o vědu a mnišský řeholní život a kde vzal budoucí vědec odvahu vykročit tímto směrem. Mohla nastat v jeho mládí nějaká zlomová situace a kdy k ní asi došlo? Na základě literatury se můžeme domnívat, že chuť do učení látky elementární školy mu nechyběla již při školní docházce do základní školy v Turnově, která nejspíše fungovala při zdejší faře, pokud neprobíhalo vyučování ve františkánském klášteře. V roce 1746 odešel na studia do latinských piaristických škol (gymnázia) v Kosmonosech. O tom, že byl na další vzdělání velmi dobře připraven, můžeme usuzovat z toho, že byl přijat hned do 2. ročníku gymnázia, tzv. principie. V Kosmonosech studoval také jeho bratr Josef, který byl tehdy studentem poetiky – páté, předposlední třídy gymnázia.[6] Starší bratr Josef ho doprovázel ještě na studia i v následujícím školním roce, kdy potom na podzim roku 1747 (před začátkem školního roku) nastoupil do piaristického noviciátu v Lipníku nad Bečvou, kde při obláčce 18. 10. 1747 obdržel řádové jméno Veremundus a jeho celé jméno mělo tedy tvar Veremundus Durych a S. Eusebio (* 10. 3. 1731 Turnov, † 3. 6. 1780 Lipník nad Bečvou). Řeholní sliby složil již 23. 1. 1749, tedy asi kvůli válečným událostem dříve.[7] Tehdy studoval mladý Václav Durych ještě v Kosmonosech látku poetiky, ale mohl znát částečně i učivo ze závěrečné třídy gymnázia rétoriky, případně získat i některé poznatky ze třídy vyšší aritmetiky, která uzavírala piaristická studia po absolvování gymnázia, přestože byla součástí základní školy řádu.[8] Ve studiu se Václavovi asi dařilo poměrně dobře a k získávání dalších studijních poznatků i úspěchů ho jistě inspiroval příklad staršího bratra Josefa. Proč se tedy najednou Václav rozhodl jít studovat do Slaného? Rozhodnutí bylo asi poměrně náhlé. Jednak možná chtěl Václav zjistit, jak vypadá studium na škole v jiném místě působení téhož řádu, jednak se asi

dozvěděl, že v piaristické koleji ve Slaném ve školním roce 1749/50 začne působit jeho bratr jako učitel v legendě – první třídě elementární školy.[9] Možná že v situaci, kdy mohlo být podezření na nemoc otce, se zdálo lepším řešením, když oba bratři mohli být na poslední rok Václavových gymnaziálních studií spolu.

V základní biografické literatuře o mládí Václava Fortunáta Durycha se o jeho studiích ve Slaném příliš nemluvilo nebo to zřejmě mnozí autoři, kteří Durychova středoškolská studia považovali ještě za jakýsi pravěk slavného vědce, nepokládali za důležité. Připomenutí těchto studií najdeme zejména ve dvou poměrně zásadních pracích. Nejnověji je to v již odkazovaném *Lexikonu české literatury*[10] a dále v poměrně drobném, ale pozoruhodném sborníčku ke 150. výročí od úmrtí Václava Fortunáta Durycha, kde jsou jeho studia na piaristických školách ve Slaném připomenuta v úvodní studii i v drobném samostatném článku.[11] Naproti tomu se o Durychově slánské epizodě nezmiňuje ani Wurtzbachův životopisný slovník, který uvádí pouze studium u piaristů v Kosmonosech, ani kratší a vlastně jediná práce o rodině a mládí od významného turnovského historika Josefa Vítězslava Šimáka (1870 – 1941).[12] To platí také o některých drobnějších připomenutích z nové a nejnovější literatury.[13]

Druhou piaristickou kolejí na území Čech se stala piaristická kolej ve Slaném, založená v roce 1658, tedy deset let po smrti zakladatele tohoto řádu Josefa Kalasanského (*1557, Petralta de la Sal, † 25. 8.1648, Řím).[14] Ten byl pak v roce 1748 prohlášen papežem Benediktem XIV. za blahoslaveného a v roce 1767 papežem Klimentem XIII. svatořečen. Zakladateli této piaristické koleje byli hrabata Ferdinand Leopold Beno z Martinic, vyšehradský (salcburský, pasovský a pražský) kanovník, a jeho bratr Bernard Ignác z Martinic, který byl později nejvyšším pražským purkrabím a královským místodržícím.[15]

Hlavním pramenem informací o studiu Václava Fortunáta Durycha na piaristickém gymnáziu je školní matrika. Její vedení bylo nařízeno a kontrolovalo se při kanonických vizitacích piaristického provinciála nebo dokonce generála. Psali ji třídní učitelé a za správné vedení záznamů odpovídal prefekt (ředitel) piaristických škol, který se staral o gymnázia i o elementární školy. Ten je často opravoval, u něho byly též uloženy. Můžeme je rozdělit na dvě skupiny. Ze starší doby (ze 17. a z 1. poloviny 18. století) zůstaly zachovány seznamy studentů podle jednotlivých tříd, kde je uvedeno nejdříve jméno a příjmení studentů, dále jejich rodiště či bydliště, což je někdy těžké zjistit, a názvy některých míst bez přívlastků, někdy i v rámci jediného regionu.[16] V dalších rubrikách býval zpravidla uváděn věk studentů a poznámky o tom, kdy v určité třídě zahájili docházku, případně z jaké třídy přišli a do jaké odešli, zda dostali vysvědčení a jaké si zvolili povolání i další důležité informace pro poznání nejdůležitějších momentů života nebo znaku osobnosti zapsaného studenta nebo žáka školy. Zobecněné souhrny informací pro jednotlivé třídy mohou pomoci k utvoření obrazu o jejich charakteru, případně i k jeho doplnění o údaje, které bychom jinde sháněli složitými a pracnými výzkumy. Mají význam pro poznání konkrétní výuky v jednotlivých třídách, kromě gymnázia jsou velmi zajímavé zápisy např. ve vyšší i v nižší aritmetické třídě. Všechny třídy jsou v seznamech přímo uváděny názvy,[17] takže je známo, jací žáci nebo stu-

denti je navštěvovali, kolik jich bylo i kdo zde učil, zda byly propojeny osobou učitele a pod.[18] Velmi zajímavé jsou např. v tomto směru údaje u studentů vyšší aritmetiky o jejich studiu na filosofických přípravkách fakult vysokých škol nebo i jim podobných samostatných ústavů.[19] Pro piaristickou kolej ve Slaném a její školy (gymnázium a elementární školu) se tento druh pramenů zachoval v období let 1667 – 1832, avšak jména studentů gymnázia uvádí do roku 1778, jinak obsahuje údaje o žácích základní nebo hlavní školy.

Druhým typem pramenů podobného charakteru jsou klasifikační seznamy podle jednotlivých tříd. Ty obsahovaly kromě jména a příjmení studenta (žáka) údaje o klasifikaci příslušného frekventanta, vyjádřené většinou jen jednou známkou pro každého žáka nebo studenta ve formě písmen od jednotlivých učitelů. Na gymnáziích udílel studentům kalkuly (sc. známky) zpravidla jejich třídní učitel, případně školní prefekt (ředitel škol) nebo i nejvyšší představený koleje – rektor. Výborní žáci i studenti dostávali známku A (accomodus), která se s klesajícími znalostmi případ od případu zmenšovala. Známka m nebo až M (malus) byla vyhrazena pro špatné studenty, podobně jako písmeno d (sc. debilis).[20]

V šedesátých letech 18. století se pak ještě studenti zapisovali do katalogů podle tří prospěchových skupin. K záznamům se přidávalo i stručné verbální hodnocení žákovy osobnosti, občas doprovázené nadsázkou či suchým pedagogickým vtipem. Všechny zápisy jsou rozděleny podle jednotlivých ročníků sestupně od nejvyšších po nejnižší. Na závěr jsou zde u soupisů studentů z jednotlivých dvojtříd podepsáni vždy i příslušní třídní učitelé. Tento pramen se týká především gymnázií, žáky základních škol ani studenty aritmetické třídy tyto seznamy neuvádějí, avšak v poznámkách o studentech, kteří končili gymnázia, jejich aritmetická studia občas připomínají.[21] Taková kniha se zachovala od roku 1749 i pro Slaný. Jako první ji vedl prefekt slánských piaristických škol P. Barnabáš Grus a S. Paulo (* Letovice 7. 1. 1699, † Příbor 20. 4. 1776). Avšak kvůli tomu, že většinou neobsahovala bydliště u jména studentů školy, což lze ovšem doplnit z paralelní celkové matriky studentů a žáků škol, zatím v poslední době nikým zkoumána nebyla.[22]

Václav Fortunát Durych byl tehdy uveden jako student nejvyšší třídy slánského piaristického gymnázia rétoriky již v obou zde popsaných druzích seznamů o studiu žáků na gymnáziu. V obou se u jeho jména můžeme dočíst zajímavé poznámky od jeho třídního profesora (titul pro učitele posledních dvou tříd gymnázia, případně i jiných vyšších forem, zejména řádového, studia), pokaždé ale z jiného pohledu, a v liber calculorum najdeme pochopitelně zapsány i známky. O školním roce 1749/1750 můžeme obecně prohlásit, že vzhledem k celkovým dějinám se jedná o jedny z nejzajímavějších zápisů, které v tomto prameni můžeme najít. O vedení a uchovávání zápisů pečoval prefekt škol. Tím byl tehdy P. Lucas Wiesner a S. Barbara (* 22. 4. Sandau, †10. 11. 1787 Mikulov). Rektorem piaristické koleje ve Slaném byl tehdy P. Zephirinus Svoboda a S. Lucia (* 4. 5. 1690 Slaný, † 30. 11. 1751 Slaný). K jeho povinnostem jako vrchního představeného koleje patřilo i vedení kolejní kroniky se záznamy o nejdůležitějších událostech. Zde věnoval stále ještě velkou pozornost událostem spojeným s beatifikací Josefa Kalasanského papežem Benediktem XIV. v roce 1748.[23]

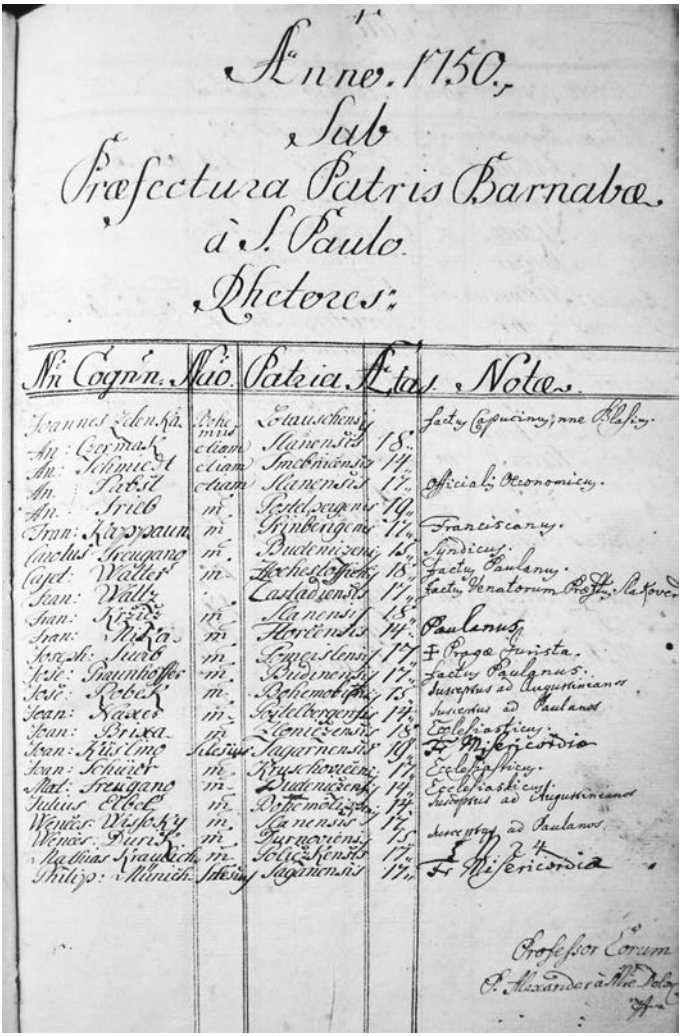
Anno. 1750.
Lab
Præfectura Patris Barnabæ.
à S. Paulo.
Rhetores:

Nri	Cognn.	Nao.	Patria	Ætas	Note.
Joannes	Zelenka	Bohe mus	Stauschensis		facty Capucinus, nunc Klasicus
An:	Germak	etiam	Slanensis	18.	
An:	Schimicek	etiam	Smichoviensis	14.	
An.	Rabst	etiam	Slanensis	17.	Officialis Oeconomicus.
An.	Srieb	m.	Seidelbergensis	19.	
Fran:	Kavsaun	m	Schönbergensis	17.	Franciscanus.
Carolus	Strengano	m.	Budenicensis	15.	Gymnasicus.
Cajet:	Waller	m.	Horschitzensis	18.	Facty Paulanus.
Jean:	Wälz	m.	Castadensis	17.	Facty Senatorum Postq. Professor.
Jean:	Krziz	m.	Slanensis	15.	
Jean:	Mika	m.	Horicensis	14.	Paulanus.
Joseph:	Suab	m.	Comicslensis	17.	† Praga Gymnasista.
Josè:	Baumhoffer	m.	Budenensis	17.	Facty Paulanus.
Josè:	Robek	m.	Bohemobrodensis	15.	Susceptus ad Augustinianos.
Jean:	Laixed	m.	Seidelbergensis	14.	Susceptus ad Paulanos.
Jean:	Brixa	m.	Comicslensis	15.	Ecclesiasticus.
Jean:	Christmo	Silesius	Slaparnensis	18.	† M. Decembris.
Jean:	Schuier	m.	Kruschowicensis	17.	Ecclesiasticus.
Mat:	Strengano	m.	Budenicensis	14.	Ecclesiasticus.
Julius	Ebel	m.	Bohemobrodensis	14.	Susceptus ad Augustinianos.
Wenzes:	Wisoky	m.	Slanensis	14.	Susceptus ad Paulanos.
Wenzes:	Puric	m.	Turnoviensis	15.	
Mathias	Kraudich	m.	Solicz Bohemus	17.	† 24 Decembris.
Philip:	Münich	Silesius	Jaginensis	17.	

Professor Eorum
P. Alexander à Mte Dolo
Ssa

Státní oblastní archiv Praha, SOkA Kladno, Piaristické humanitní gymnázium Slaný, Liber calculorum… ab anno 1749. Fortunát Durych třetí zdola.

Jakým povoláním tehdy dávali studenti přednost, ukazují zejména zápisy Durychova třídního profesora rétoriky a poetiky P. Alexandra Julische a Matre Dolorosa (* Chrudim 15. 11. 1716, † Slaný 20. 7. 1784), který vše pečlivě zapsal do matriky studentů, případně asi i později doplnil. V rétorice zaznamenal povolání celkem u 18 ze 24 studentů (75 %). Pět studentů se stalo členy řádu paulánů – Kajetán Waller,

Hochstrafensis (18 let), František Mika z Hoře (14 let), Josef Braunhoffer z Budyně (17 let), Jan Naxes z Postoloprt (14 let) a Václav Durych z Turnova (15 let). Dva slezští studenti ze Zaháně vstoupili k milosrdným bratřím – Jan Küssling (19 let) a Filip Minich (17 let). Augustiniány (nejspíše obutými) se stali dva studenti původem z České Lípy Josef Robek (15 let) a Julius Elbel (14 let). Antonín Zelenka z Lotouše se stal kapucínem a František Kapoun ze Zelené Hory (17 let, opakoval) františkánem. Tři ze studentů se stali světskými kněži – Jan Brixa ze Zlonic (18 let), Schürer z Krušovic (17 let) a Matyáš Freygang z Budyně (14 let). Antonín Pabst ze Slaného (17 let) se stal ekonomickým úředníkem, Karel Freygang z Budyně (15 let) městským syndikem, František Waltz ze Zásady (17 let) nadlesním na panství v Ostrově u Karlových Varů, Jan Swab z Nepomyšle (17 let) se věnoval studiu práv. O civilních zaměstnáních se zmínil i v další své třídě poetice, kde v tomto školním roce vyučoval současně s rétorikou. Zde uvádí ekonomického úředníka, hudebního virtuóza (Antonína Kamela z Lán – 17 let). Z církevních řádů jmenuje dva karmelitány a jednoho premonstráta v Praze na Strahově. Poznamenává i pozdější smutný osud Františka Lose z Neudorfu (14 let), který se utopil v Dunaji. Připomenutí různých druhů specializovaných řemesel a povolání u absolventů třídy najdeme ve větší míře v roce 1750 ve třídě vyšší aritmetiky, kde tehdy vyučoval klerik Marcellus Renatus Havelle a S. Joanne Nepomuceno (* 6. 11. 1723 Litomyšl, † 23. 1. 1758 Rychnov nad Kněžnou) stejně jako v nižší aritmetice a ve skribendě. Připomínají se zde např. kupec, voskář, řezník apod. Jeden ze studentů studoval práva. Mezi studenty se rovněž vyskytovali i příslušníci rodiny Loiků (někdy uvedeno též Logikové), kteří pocházeli z Itálie, jejichž členové byli ve službách hrabat Martiniců.[24]

Do knihy o prospěchu (*Liber calculorum*) zapsal P. Alexander Julisch a Matre Dolorosa Durychův prospěch i studijní výsledky jeho spolužáků. V počátečních zápisech převažovaly spíše poznámky a známka byla uváděna pouze jedna celková. Prospěch rétorů, kteří všichni obdrželi velmi vysoké ohodnocení, vyjádřené známkou jako A, byl v tomto školním roce opravdu excelentní a příkladný. Proto se většina z nich dostala na studium nebo na výhodná místa a pan profesor si mohl dovolit zapsat i mnohé kladné poznámky o svých jistě mu milých svěřencích. U Durycha, který byl zapsán do seznamu třídy rétorů jako poslední, protože se jmenoval

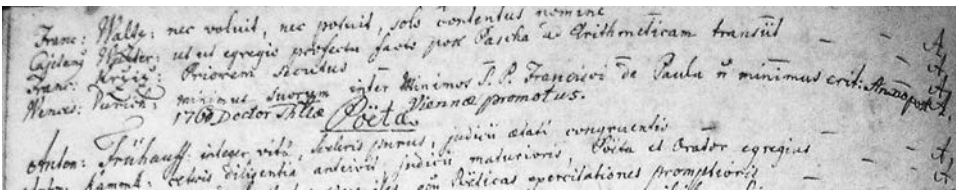

Státní oblastní archiv Praha, SOkA Kladno, Piaristické humanitní gymnázium Slaný, Matriky studujících gymnázia. Klasifikační záznam Fortunáta Durycha.

Václav, se dokonce kvůli jeho vstupu k paulánům, kteří se označovali pro přísnost své řehole na rozdíl od minoritů jako fratres minimi, odhodlal i ke slovní hříčce. K jeho jménu připsal poznámku *Minime suorum inter Minimos S. P. Francisci de Paula non minimus erit.* Vypadá to, jako by šlo málem o věštbu. To, že se splnila, dosvědčuje i další pozdější zápis, připsaný rukou některého piaristy, který byl zřejmě s Václavem Fortunátem v přátelském kontaktu. Zápis se týká Durychovy promoce na doktora teologie ve Vídni v roce 1761 a vznikl asi až po tomto roce.[25] V poznámkách uvádí P. Alexander i několik případů přechodu na studium do aritmetické třídy po Velikonocích, což bývalo běžné zejména na závěr studia u těch, kdo se rozhodli pro praktické zaměstnání, avšak Durych mezi těmito studenty nebyl.[26]

Ve sborníku ke 150. výročí úmrtí Václava Fortunáta Durycha se nachází drobnější stať někdejšího profesora dějepisu na gymnáziu ve Slaném Karla Eysselta-Klimpély, který vyučoval od svého nástupu v roce 1929 češtinu, němčinu a latinu a později byl také kronikářem školy a napsal její několikasvazkové dějiny.[27] Karel Eysselt se na základě díla svých předchůdců a studia matrik studentů, což byly prameny pouze kusé, jak se správně domníval i on, pokusil sestavit ideální idylický historický obraz dějin slánského gymnázia v polovině 18. století, kde se mohli setkat dokonce tři významné osobnosti, které v této době působily na slánském gymnáziu, ve skutečnosti ale postupně. Jednalo se o dva významné žáky, pozdější osvícenské kněze piaristu P. Adaucta Josepha Calasanctia a S. Geramano, vlastním jménem Františka Mikuláše Voigta (*14. 5. 1733 Horní Litvínov, † 18. 10. 1787 Mikulov), významného historika a numismatika, paulána a slavistu Václava Fortunáta Durycha a známého piaristického kritického historika a historiografa P. Gelasia Dobnera a S. Catharina (* 1. 6. 1719 Praha, † 24. 5. 1790 Praha). Neuvádí zde, kterou třídu měl učit, ale v podstatě přijal s určitými pochybnostmi hypotézu svého předchůdce Josefa Laciny, kterému tato situace posloužila v roce 1891 jako východisko pro historickou povídku vydanou v tehdejším časopise Květy.

Karel Eysselt ve své stati obdivuje a přibližuje čtenářům zapomenutou povídku, jejímž autorem byl prozaik, básník a dramatik, autor vlastenecky buditelských romantických povídek, dějepisec Josef Lacina (* 2. 8. 1850 Malín, místní část Kutné Hory, † 21. 6. 1908 Rožďalovice u Jičína).[28] Při vydávání svých beletristických prací, zejména povídek, které publikoval v Historickém sborníku, Koledě, Komenském, Květech, Lumíru, Lučanu, Ruchu, Studentských listech, Světozoru, Osvětě, Vesně, Zlaté Praze nebo i jinde, používal zpravidla pseudonymu Kolda Malínský podle svého rodiště.[29] Studoval na gymnáziu v Hradci Králové (1863 – 1868), na akademickém gymnáziu v Praze (1871 – 1875) a své vzdělání dovršil studiem historie na filosofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Zabýval se i pedagogikou. V roce 1875 nastoupil jako suplent na piaristickém gymnáziu ve Slaném a krátce pak působil jako profesor na učitelském ústavu v Kutné Hoře. V roce 1878 pak nastoupil znovu jako profesor gymnázia ve Slaném, kde právě piaristé ukončili svoji dlouholetou pedagogickou činnost a věnovali se již jen výuce náboženství a pastorační činnosti.[30] V letech 1895 – 1906 učil na vyšší škole reálné v Praze na Malé Straně. V roce 1895 začal také působit jako konzervátor pro okresy lounský, podbořanský, rakovnický a slánský. K vrcholům jeho tvorby patřil soubor

povídek z historie městských rodů i prostých obyvatel ve Slaném *Slánské obrázky.* V nich, stejně jako v dalších svých pracích využíval autor poměrně dovedně a sugestivně historické fikce a dodával sem i určité zaměření na výchovu k vlastenectví. V duchu poklidného idylického obrázku ze života vlasteneckých studentů a učitelů s jednoduchou zápletkou napsal Malínský i povídku o Durychovi, Voigtovi a Dobnerovi v roce 1750 ve Slaném.

Povídka *Sokové* od Koldy Malínského (Josefa Laciny) vyšla na pokračování v předním literárním časopise Květy na pokračování v 1. pololetí 1891.[31] Její děj nás zavádí do města Slaného v roce 1750, kde zdejšímu městskému duchovnímu životu vévodily dvě dominanty – vrchnostenský dvůr hrabat Martiniců ve Smečně tehdy hraběte Františka Michaela z Martinic, který rovněž prožíval za této vrchnosti velmi intenzivní kulturní rozkvět,[32] a piaristické gymnázium, tehdy rovněž s výjimkou válečných let docela dobře prosperující.[33] Soky měli být Václav Durych, Čech z Turnova z rodiny váženého měšťana, brusiče drahých kamenů, a Mikuláš Voigt, Němec z Horního Litvínova, jehož otec pracoval v manufaktuře jako dělník. Tito dva studenti rozdílných povah, mladší a skromný Durych, který podle Koldy znal ve svých 15 letech 10 jazyků včetně češtiny, a nadutý povýšenecký Voigt, který měl být v 17 letech jazykově podobně vzdělaný jako Durych, dokonce se ukázalo, že když chce, mluví stejně dobře česky jako Durych, se měli utkat v pomyslném boji o ruku dcery pana vrchního, jejíhož po duševní stránce těžkopádnějšího mladšího bratra doučovali tak, aby mohl studovat v parvě gymnázia. Hlavním předmětem sporu mezi oběma soky byla snaha být premiantem závěrečné třídy gymnázia – rétoriky. Ten měl pak přednést děkovnou řeč na konci školního roku při slavnostním předávání vysvědčení a odměn nejlepším žákům na svátek sv. Václava, před odchodem na prázdniny.[34] O tom, kdo to bude, měl rozhodnout jejich třídní učitel, za kterého zde Malínský označil P. Gelasia Dobnera. Ten se rozhodne pověřit pronesením premiantské děkovné závěrečné řeči vrchnosti Durycha, který si nenechá podstrčit podvodnou německou řeč od Voigta, ale přednese česky obhajobu národní minulosti. Řeč promluví Durych před panem vrchním, který na slavnosti zastupoval vrchnost. Získá si i větší náklonnost jeho dcery, od které však oba mládenci nakonec odejdou na další studia – Voigt k piaristům a Durych k paulánům, aby nemusil studovat s Voigtem. Tehdy Kolda citoval přibližně poznámku o nejmenších bratřích z třídního katalogu piaristického gymnázia ve Slaném, kterou vložil do úst Dobnerovi jako schválení Durychovy volby.[35] V epilogu povídky se po třiceti letech setkávají při příležitosti Dobnerových narozenin někdejší sokové, nyní významní čeští osvícenští vzdělanci, znovu. Jejich bývalý učitel je usmíří a povzbudí do další vlastenecké a vědecké práce.

Životní realita všech tří piaristických hlavních hrdinů literární fikce Koldy Malínského byla ve skutečnosti mnohem tvrdší a surovější, než ji Malínský ve své povídce zachytil. Všichni tři uvedení protagonisté se asi samozřejmě setkali, ale za jiných okolností, než do jakých si je autor povídky vmanipuloval. Piarista P. Adauct Josef Kalasanský Voigt a S. Germano v roce 1750 ve Slaném již nebyl, neboť zde studoval dříve. Po absolvování elementárního vzdělání odešel František Mikuláš do Slaného, kde studoval nižší třídy piaristického gymnázia. Zde se dochovaly v ma-

trice studentů poznámky o jeho studiu. Nižší i vyšší oddělení parvy absolvoval v roce 1741, principii v roce 1742, gramatiku ve školním roce 1742/43 a syntax ukončil na podzim roku 1744 ve svých 11 letech. O zdejším studiu zanechal paměti. Jeho učitelem v gramatice a v syntaxi byl P. Stanislaus Dürlenbach a S. Joanne Nepomuceno (* Duchcov 28. 12. 1714, † Litomyšl 2. 6. 1746). Zde se naučil kromě dobrých základů latiny též česky. Poslední dva ročníky gymnázia (poetiku a rétoriku) studoval na jezuitském gymnáziu v Chomutově. Za studií se projevilo u mladíka nadání k vědecké práci a dalšímu vyššímu studiu. Vybíral si tedy, zda bude studovat v piaristickém nebo jezuitském řádu (což chtěl prý spíše jeho otec). Nakonec přijal dne 16. 10. 1747 piaristické řádové roucho a po absolvování dvouletého noviciátu v Lipníku nad Bečvou a ve Staré Vodě se stal řádovým klerikem dne 15. 6. 1749 v Lipníku nad Bečvou. Ve školním roce 1749/1750 již vyučoval v 1. třídě elementární školy (legendě) při piaristické koleji v Kroměříži.

Významný piaristický historik a historiograf Dobner se jmenoval Job Felix. Pocházel z početné rodiny poměrně zámožného malostranského truhláře. Byl sedmým z devíti dětí této německé měšťanské rodiny.[36] V letech 1729 – 1735 studoval na některém ze tří pražských jezuitských gymnázií, pravděpodobně na malostranském, kam měl nejblíže.[37] Z počtu zde strávených let je vidět, že absolvoval všechny jejich ročníky, avšak vzhledem k tomu, že mladý nadaný hoch chtěl dále pokračovat ve studiu, rozhodl se ještě zopakovat si poslední třídu gymnázia rétoriku, což bývalo tehdy dobrým zvykem.[37a] Pod vlivem svého švagra Jana Antonína Scrinci, který než se stal profesorem medicíny na univerzitě, působil jako fyzik (tj. lékař) ve Slaném, kde působil školní řád piaristů, nenastoupil do této třídy v Praze, ale odešel na tehdy poměrně kvalitní piaristické gymnázium v Kosmonosech.[38] Zde se prý naučil česky. Piaristický řád si získal mladíkovy sympatie. Proto dne 17. 10. 1736 vstoupil do piaristického řádu, kde obdržel řádové jméno Gelasius a S. Catharina a po dvou letech (2. ročník strávil v koleji ve Staré Vodě) noviciát ukončil.[38a] Stal se řeholním klerikem, nastoupil pedagogickou dráhu vyučováním nejnižší třídy elementární školy (legendy) v koleji v Ostrově u Karlových Varů.[39] Následující dva roky studoval řádová filosofická studia v rakouské piaristické koleji v Hornu, která rovněž patřila do piaristické provincie Germania, a vyučoval zde v legendě.[40] Další dva roky pak strávil výukou v legendě v piaristické koleji v Benešově, kde se věnoval i hudbě a dozvěděl se asi více o snahách piaristického řádu usadit se v Praze.[41] V letech 1744 – 1746 studoval na řádovém piaristickém studiu v koleji v Hornu teologii a vyučoval v prvních dvou gymnaziálních třídách (v parvě a principii). Tehdy také získal nižší svěcení a používal před jménem označení P. – pater.[42] Stejnou pedagogickou funkci zastával i v Lipníku ve školním roce 1746/47, kde ještě řídil 1. oratoř.[43]

V letech 1747 a 1749 se při svém pedagogickém působení (obdobném jako dříve) věnoval ve vídeňské piaristické koleji studiu kanonického práva a navázal styky s císařským dvorem.[44] S Dobnerovým vídeňským působením a se spory mezi českými a německými piaristy v řádu souviselo také první jeho větší vystoupení jako organizátora struktury piaristického řádu. Došlo k němu zhruba v roce 1748, kdy se připravovalo rozdělení provincie Germanie na rakouskou a českou část. Rakouští

piaristé chtěli získat i některé moravské koleje. Dobnerovi se díky žádosti u císařského dvora a snad i vyrozumění generála piaristického řádu v tomto směru podařilo těmto praktikám zabránit. Dělení bylo pozastaveno, roku 1748 nově vznikla pouze zatím rakouská viceprovincie složená jen z kolejí na území Rakouska, která se o dva roky později stala provincií.[45] Dobner odešel po dělení do piaristické koleje v Mikulově, kde vyučoval ve 3. a 4. gymnaziální třídě (gramatice a syntaxi).[46] V roce 1750/51 působil jako profesor nejvyšších gymnaziálních tříd (poetiky a rétoriky) v piaristické koleji v Kroměříži.[47]

Dobnera je skutečně možné považovat za zemského vlastence a patriota. S tím souvisí i jeho aktivita na poli šíření piaristického řádu, zejména pak při jeho téměř stotřicetileté snaze o založení piaristické koleje (nebo alespoň rezidence) v Praze. Při poslední fázi tohoto boje o téměř nesplnitelné přání mnoha piaristů z Kroměříže a později z piaristické koleje ze Slaného využil své zkušenosti i známosti z vídeňského působení a nové založení se povedlo uskutečnit právě jeho zásluhou, i když v poněkud menší míře, než se původně předpokládalo. V roce 1752 byl otevřen nový piaristický dům v prostoru Manhartovského domu v Celetné ulici.[48] Později následovaly ještě další zakladatelské aktivity, zejména se jednalo o tzv. seminarium politicum, které mělo zajistit vzdělání měšťanským synům, nebo o podíl na založení piaristické koleje a gymnázia v lužickém městě Kulov (Wittichenau), které však dopadly všechny neúspěšně.[49] Náběhy na tuto zakladatelskou činnost mu umožnily vykonávat především funkce ekonoma pražské piaristické koleje a prokurátora nově vzniklé česko-moravsko-slezské piaristické provincie, případně poradce koleje.[50] V letech 1758 – 1763 zastával P. Gelaius funkci vychovatele mladého hraběte Mansfelda.[51] Dobner však toužil stát se rektorem nově založené piaristické koleje. Jeho vroucí přání bylo splněno roku 1763, kdy byl do této funkce skutečně ustanoven a setrval v ní do roku 1778, aby nastoupil vědeckou dráhu historika.[52]

Nejvíce zlomový a velmi smutný byl ovšem rok 1750 právě pro Václava Durycha. Ten odešel ze zaběhnutého stereotypu studia v Kosmonosích do nového prostředí, i když následoval alespoň částečně svého staršího bratra Josefa, novopečeného klerika řádu piaristů. Oba je asi znepokojovaly zprávy z jejich rodiště a bydliště jejich rodičů, Turnova. Hospodářská situace se postupně zhoršovala. Zhoršoval se možná i zdravotní stav Jana Josefa Durycha, otce obou bratří, kteří zatím studovali a působili ve Slaném. Nejtěžší okamžik nastal po úmrtí otce Jana Josefa 25. března 1750, kdy propukly hmotné potíže Durychovy rodiny naplno. Nemohla zaručit, že by udržela mladšího syna na studiích, např. na Karlově univerzitě nebo na filosofickém učilišti, kde mohlo studovat i několik světských mladíků laiků, jako např. v Litomyšli do roku 1754. To asi mělo vliv na rozhodování mladého Durycha o jeho budoucím životě. Kromě piaristů se mohl Durych setkat i s mnichy. Znal asi dobře činnost paulánů z Nové Paky, v Mladé Boleslavi mohl sledovat činnost minoritů a ve Slaném františkánů.[53] Snad si porovnal působení všech tří františkánských řeholí a rozhodl se pro nejpřísnější z nich. Pozoruhodné ovšem bylo, že mezi spolužáky se našli ještě, jak víme ze záznamu zde uvedeného dříve, čtyři spolužáci, kteří odešli k paulánům nejspíše společně s Durychem. Bylo to nejvíce vstupů studentů do paulánského řádu najednou během celého působení

gymnázia ve Slaném. Kdo tuto pětici ke vstupu k paulánům podnítil, zda Václav Durych nebo někdo jiný z nich, dnes zjistíme asi jen těžko.

O slánské epizodě v životě Václava Durycha v roce 1750 lze tedy říci, že byla skutečně zlomová. Teprve tehdy nastoupil, možná spíše realizoval, cestu mezi přísné paulánské řeholníky, s tím, že mu za jeho odříkání a po příslušném vzdělání (i jazykovém) může být odměnou vědecký výzkum v oborech, k nimž získal lásku v piaristických školách, kde jistě kvůli přátelství s mladými řeholními kleriky z okruhu jeho staršího bratra Josefa mohl nahlédnout poněkud dále, než bylo pro tehdejší studenty běžné.

Poznámky

1 *Lexikon české literatury*. 1. A-G. Praha 1985 (dále LČL 1), s. 626 a 627; srv. též BUBEN, Milan, M.: *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích.* III. díl, 3. svazek: Řeholní klerikové. Praha 2008, s. 332.

2 Kniha byla vydána v Praze u vdovy po Janu Pruschianovi faktorem Filipem Nickeschem.

3 *Bibliotheca Slavica antiquissimae dialecti communis et ecclesiasticae universae Slavorum gentis.* I/1.

4 ČLČ 1., s. 560-571.

5 Srv. nejnověji MIHOLA, Jiří*: K vnitřnímu životu paulánských konventů německo-české provincie v barokní době.* In: Locus pietatis vitae. Sborník příspěvků z konference konané v Hejnicích ve dnech 13. – 15. září 2007. Praha 2008, s. 92. Autor se však Durychovi nevěnuje systematicky a odkazuje v tomto směru na další literaturu, kterou i částečně hodnotí. Viz s. 87, pozn. 80.

6 VANÍČEK, Jaroslav: *Václav Fortunát Durych (Životopisný nástin)*. In: Václav Fortunát Durych. Uspoř. Jindřich Dlouhý. Turnov 1952, s. 7-16.

7 Ke zjištění základních životopisných dat piaristů používám zejména z fondů Národního archivu (dále NA), ŘPi, provincie, Seznam členů řádu (Catalogus religiosorum scholarum piarum provinciae Bohemiae) 1631–1940, č. kn. 28., s. 39. Z literatury FISCHER, Karl A. F. *Verzeichnis der Piaristen der deutschen und böhmischen Ordensprovinz. Catalogus generalis provinciae Germanicae et Bohemicae Ordinis Scholarum Piarum*. München 1985, s. 178.

8 O vzdělávání u piaristů např. nejnověji BARTŮŠEK, Václav: *Výuka přírodních věd v piaristických školách 1620 – 1778*. Paginae historiae 2008/16, s. 103-122.

9 Ke zjištění základních údajů o řádových funkcích a povinnostech piaristů používám zejména z NA, ŘPi, provincie, Seznam členů řádu (Liber provinciae Germaniae pro familiis inscribendis) 1724 – 1779, č. kn. 27, do r. 1748 se týkala kniha též rakouských kolejí, pak již jen kolejí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku.

10 Viz pozn. 1.

11 Srv. *Václav Fortunát Durych*. Uspoř. Jindřich Dlouhý. Turnov 1952, s. 8; EYSSELT–KLIMPÉLY, Karel: *„Nikoliv nejmenší"*. Ibid., s. 49 a 52.

12 WURTZBACH, Carl: *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich, enthaltend die Lebenskizzen derjenigen Personen, welche seit 1750 in den österreichischen Kronländern gelebt und gewirkt haben*. Theil 3. Wien 1858, s. 394 a 395; ŠIMÁK, Josef Vítězslav: *O rodině Fortunata Durycha*. Časopis musea království českého (ČČM) 1903, s. 174-177.

13 Např. KŘIVSKÝ, Pavel: *Literární pozůstalost Václav Fortunát Durych (1735 – 1802)*. Literární archiv Památníku národního písemnictví v Praze. Praha 1978, mluví dokonce na s. 1 o Durychově studiu v Mladé Boleslavi, čímž však míní studia v Kosmonosech.

14 *Diccionario enciclopedico escolapio II*., Biografías escolapios. Salamanca 1983 (dále DENES II.), s. 117-124. Srv. též pozn. 1.

15 O dějinách piaristických škol v tomto období nejnověji viz BARTŮŠEK, Václav: *O studen-*

tech a žácích gymnázia ve Slaném, jeho učitelích a příznivcích v prvním období školy v letech 1658 – 1778. In: Almanach Gymnázia Václava Beneše Třebízského 350 let. Uspoř. Olga Judlová, Milan Dundr. Slaný 2008, s. 50-86, kde je uvedena i další literatura (dále jen Almanach).

[16] O technických potížích při studiu matrik a seznamů studentů jednotlivých škol 17. a 18. stol., jejich zachování apod. srv. BARTŮŠEK, Václav: *Cesty studentů z Podblanicka za vzděláním v 17. století.* In: Sborník vlastivědných prací z Podblanicka (dále SVPP), *24*, 1983, s. 219-233, zejména s. 219 a 220; týž : *Cesty pelhřimovských studentů za vzděláním v 17. a 18. století*. Jihočeský sborník historický (dále JSH), *50,* 1981, s. 250-260; týž: *Cesty studentů z Tábora za vzděláním v 17. a 18. století*. JSH, *57,* 1988, s. 185-197.

[17] 1. – 6. třída gymnázia se nazývala nejen v piaristických školách parva, principie, gramatika, syntax, poetika a rétorika, elementární škola se pak skládala z legendy, skribendy a aritmetiky. Na třídy pro začátečníky (minor) a pokročilé (maior) se dělila 1. třída gymnázia parva a poslední třída základní školy aritmetika. Srv. např. BARTŮŠEK, Václav: *Dějiny a specifika piaristických gymnázií v českých zemích v 17. a 18. století (do roku 1778).* In: Z Českého ráje a Podkrkonoší – supplementum 5. Minulost, současnost a budoucnost gymnaziálního vzdělávání. Sborník referátů z konference konané ve dnech 24. – 25. června 1999 v Jičíně. Semily 2000, s. 15-22, a BARTŮŠEK, Václav: *Elementární školství církevních řádů v českých zemích v době baroka*. In: Documenta Pragensia. Barokní Praha – Barokní Čechie 1620 – 1740 (dále DPBPBČ). Sborník příspěvků z vědecké konference o fenomenu baroka v Čechách. Praha, Anežský klášter a Clam-Gallasův palác, 24. – 27. září 2001. Praha 2004, s. 601-608.

[18] Seznamy učitelů lze najít i v soupisu povinností členů piaristického řádu: NA, ŘPi, č. kn. 27.

[19] Např. při univerzitách v Praze, ve Vídni nebo v Olomouci. Samostatná filosofická přípravka byla činná u piaristů v Litomyšli v letech 1734-1754. Srv. BARTŮŠEK, Václav: *Aritmetická třída piaristů v českých zemích s přihlédnutím ke střední Evropě v 18. století*. Příspěvek z mezinárodní konference Szkolnictwo pijarskie v czasach minionych a wspólcesne problemy edukacji historycznej, která se konala v Kazimierzu Dolnym, 15. – 17. 10. 2007. Sborník příspěvků z konference by měl být v tisku.

[20] Srv. VELIKANIČ, Ján: *Skúšanie, hodnotenie a klasifikacia žiakov.* Bratislava 1973; viz též BARTŮŠEK, Václav: *Barokní školní humor 17. a 18. století v českých zemích*. Paginae historiae, *8,* 2000, s. 6-25.

[21] Též BARTŮŠEK, Václav: *Nad prvním dochovaným seznamem studentů benešovského gymnázia*. In: 300 let gymnázia Benešov. Gymnázium Benešov, 2003, s. 53-62.

[22] Státní oblastní archiv Praha, SOkA Kladno, Piaristické humanitní gymnázium Slaný, Liber calculorum… ab anno 1749. Obsahuje záznamy s charakteristikami a jednou známkou žáků gymnázia do roku 1777 a záznamy o žácích hlavní školy do roku 1808 (dále LCS).

[23] NA, Řpi, kol. Slaný, č. kn. 556, Historia domus Slanensis 1659 – 1781 (dále HDS) s. 146-152.

[24] Srv. BARTŮŠEK, Václav: *O studentech a žácích gymnázia ve Slaném,* s. 78; Státní oblastní archiv Praha, SOkA Kladno, Piaristické humanitní gymnázium Slaný, matriky studujících gymnázia (dále MSGS 3) 1738 – 1766, rok 1750.

[25] LCS, fol. 2b. Přípis zní: *Anno post 1760 Doctor Thiae [Theologiae] Viennae promotus.*

[26] MSGS 3 ve třídě vyšší aritmetiky pro školní rok 1749/50 Durych zapsán nebyl.

[27] Srv. pozn. 11; Almanach, s. 12, více o něm s. 8. Jeho dějiny zůstaly pouze v rukopise a byly vydány v roce 2000 ke 100. výročí autorova narození.

[28] LČL II/2, 1115-1117.

[29] *Slovník pseudonymů v české a slovenské literatuře*. Zprac. Jaroslav Vopravil. Praha 1973 s. 869, 870.

[30] ZEMEK, Metoděj – BOMBERA, Jan – FILIP, Aleš: *Piaristé v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Prievidza 1992, s. 93-124. Zvl. s. 50; Almanach, s. 14.

[31] *Sokové.* Památce Fortunata Durycha a Adaucta Voigta věnuje Kolda Malínský. Květy, *13,* 1. pololetí 1891, s. 430 an., 530 an. a 658 an.

[32] Srv. PŘIBYL, Vladimír: *Pohled do barokního Smečna.* Slánský obzor 2002/9, s. 13-41.

[33] BARTŮŠEK, Václav: *O studentech a žácích gymnázia ve Slaném,* s. 68-78.

[34] Školní rok začínal tehdy zpravidla 1. 11.

[35] LCS, nefol., fol. 2b.

[36] Lexikon, s. 558; HAUBELT, Josef: *České osvícenství,* s. 259, 260; WURTZBACH, C.: *Biographisches Lexikon des Kaisertum Oesterreich,* Bd. 3. Wien 1858, s. 330-333.

[37] V Praze tehdy působila tři jezuitská gymnázia – na Starém Městě v Klementinu, na Novém Městě u sv. Ignáce a na Malé Straně u sv. Mikuláše, z nichž jsou zachovány dosud nezpracované soupisy studentů velmi torzovitě.

[37a] Srv BARTŮŠEK, Václav: *Barokní školní humor*. Paginae historiae, *8,* 2000, s. 6-24.

[38] O koleji v Kosmonosech viz: BARTŮŠEK, Václav: *Působení piaristů v Českém ráji v 17. a 18. století.* In: Z Českého ráje a Podkrkonoší. Semily 1996, s. 107-112, kde je uvedena i základní literatura.

[38a] NA Praha, ŘPi, provincie, č. kn. 28, l. 34; č. kn. 27, l. 79 b a 88a.

[39] NA Praha, ŘPi, provincie, č. kn. 27, l. 94a.

[40] Ibid., l. 103a, 108b.

[41] Ibid., l. 117 a, 120a.

[42] Ibid., l. 122a, 126a.

[43] Ibid., l. 130b.

[44] Ibid., l. 139a, 148b.

[45] V roce 1748 patřily do rakouské piaristické viceprovincie koleje v Hornu, ve Vídni (kolej a fara Maria Treu) a kolej v Löwenburgu a mimo ni ještě kolej v městě Gliesdorf, zal. 1747. K definitivnímu oddělení kolejí a škol z rakouského území, které byly v zavádění nových pedagogických metod progresivnější než české (sc. na území Čech, Moravy a Slezska), došlo v roce 1751.

[46] NA Praha, ŘPi, provincie, č. kn. 27, l. 149a.

[47] Ibid., l. 156a.

[48] Srv. BARTŮŠEK, Václav: *Počátky…*

[49] HAUBELT, Josef: *Seminarium politicum a Gelasius Dobner.* ČSČH, *27*, 1979, s. 76-110; BARTŮŠEK, Václav: *Über die Versuche zur Gründung eines Piaristischen Gymnasiums in Wittichenau in der Lausitz.* Archivum Scholarum Piarum, *34,* Romae 1993, s. 155-164.

[50] NA Praha, ŘPi, kol. Praha, č. kn. 141, l. 2b.

[51] Ibid., l. 3a-5b.

[52] Srv. BARTŮŠEK, Václav: *Gelasius Dobner a jeho vztah k piaristické knihovně v Kronice pražské piaristické koleje.* In: Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska 2001. Paměti – způsob zobrazení skutečnosti. Sborník z 10. odborné konference, Olomouc 17. – 18. října 2001. Sdružení knihoven České republiky 2001, s. 117-125.

[53] VLČEK, Pavel, SOMMER Petr, FOLTÝN, D.: *Encyklopedie českých klášterů.* Praha 1997, 778 s. Minorité Mladá Boleslav, s. 371 a 372, pauláni Nová Paka, s. 388-390 a františkáni Slaný s. 638-641.

Jan Weiss: Dům o 1000 patrech

Vilém Kmuníček

Rok 2009 je rokem 80. výročí prvního vydání románu Jana Weisse *Dům o 1000 patrech*.[1] Využíváme této příležitosti k připomínce zmíněného Weissova díla.

Dar a poslání

Ne každý byl osudem obdařen takovými fantastickými tyfovými sny jako Jan Weiss. A ne každý, kdo tyto zážitky měl, z nich vytěžil to, co Jan Weiss, který si uvě-

domil, jaký je to tematický poklad, a dokázal z tohoto daru kruté sudby vyzískat maximum.

Jan Weiss, za první světové války na ruské frontě a poté mimo jiné jeden z obyvatel zajateckého tábora Tockoje, v němž onemocněl tyfem a málem zemřel v tyfových horečkách, si tu prožil tíhu lidského životního údělu až na samu dřeň a vrátil se z tyfového blouznění s touhou o vší své strašné zkušenosti podat varovné svědectví. Přitom to neučinil hypnotizujícím realistickým zobrazením válečných hrůz (Henri Barbusse, *Oheň*), nýbrž formou nanejvýš zábavnou – fantastickým vyprávěním založeným na hlubinných zdrojích tyfového snu, přičemž dosáhl jinými prostředky téhož cíle: odsouzení válečného běsnění a společenské skutečnosti, která je vyvolala.

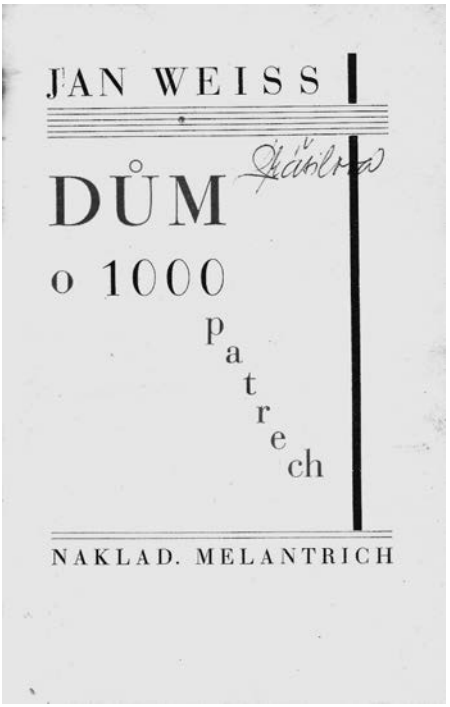

Titulní list románu Dům o 1000 patrech, 1. vydání v roce 1929.

Převrácení

Jakých prostředků využil? Rafinovaně zobrazil tyfový sen ve stylizaci za fantastický svět (a tak se mimochodem stal jedním ze zakladatelů české sci-fi), takže čtenář nevnímá sen jako sen, nýbrž jako moderní pohádku o boji dobra se zlem. Jen sem tam, na pozadí, se objevují nepochopitelné, znepokojivé motivy, které, jak se čtenář dozví až na závěr jako vyluštění příběhu s tajemstvím, celý sen ukotvují do reality tyfového lágru. Tak je sen zobrazen a čtenářem až k pointě vnímán jako fantastická realita, zatímco realita je Weissem stylizována za tíživý sen. Vzájemného převrácení snu a reality dosahuje Weiss řadou vynalézavých postupů, z nichž nejnápadnější jsou zdánlivé citace reality, jako tabulky, vývěsní štíty, reklamní cedulky, nápisy, záznamy z deníčku, přičemž podstatnou roli hraje výrazná grafická úprava (jak se s ní později setkáváme ve *Válce s mloky* Karla Čapka).

Jazyk

Ne nevýznamnou roli hraje u zeskutečnění snu plastický a tvárný Weissův jazyk, jeho větná výstavba. Všimněme si podrobněji jedné z Weissových vět:

Ústa, nenápadně široká, svůdná a vášnivá, pukala při úsměvu co zralý, krvavý lusk řadou porculánových semen.[2]

Na prvním místě ve větě ve funkci podmětu stojí popisovaný objekt, popisně charakterizovaný následujícími přívlastky (jejich postpozice zaměří pozornost na představu podmětovou, tedy na představu úst). Přísudková část slovesem metaforicky vystihuje rozevření úst a v dalším postupu

přirovnáním vyslovuje podobnost úst lusku.

Pro výstavbu tohoto celého *metaforického přirovnání* je v prvé řadě charakteristické, že zachycuje popisovaný objekt v pohybu, v ději; de facto nepopisuje ústa, nýbrž ústa rozevírající se k úsměvu (metafora *ústa pukala při úsměvu* je dále rozvinuta do přirovnání). Dějovosti přirovnání odpovídá užití metaforického slovesa; stejně jako rozložení motivů, k nimž se přirovnává. Nejprve do tématu vstupuje představa pukajícího lusku (ztotožněná s úsměvem) a poté Weiss vnáší představu semen, jež jsou v lusku už rozpuklém nyní vidět. Této chronologii přesně odpovídá chronologie zobrazovaného děje (rozvírání úst k úsměvu – zuby).

Vnitřní významová organizovanost sledované Weissovy věty je však ještě hlubší. Uvědomme si, jak rozdílná je představa úst a lusku. Předměty se zásadně rozcházejí v barvě, což si uvědomuje i Weiss, básník zraku a barvy. Weiss však dokáže vzniklou potíž obejít konstrukcí, jež ve čtenářově vědomí nevyvolá nepřiměřené asociace. Dokáže na minimum potlačit rysy, v nichž se to, k čemu přirovnává (lusk), neshoduje s tím, co přirovnává (ústa), a zachovat a zvýraznit všechny podstatné shody. Barevný nesoulad zahladí výraznými přívlastky u jmen jej vyvolávajících (krvavý lusk, porculánová semena). Druhý z těchto přívlastků navíc sám je zkráceným přirovnáním, metaforou. Těsná souvislost tématu úst a tématu lusku, pevnost jejich vzájemného vztahu předmět–obraz je podepřena zbývajícím adjektivem *zralý*, jež vzájemně tyto dva různé plány propojuje svou dvojsmyslností (lusk puká, protože je zralý x ústa dozrálé ženy).

A takto odpovědně Weiss, mistr hutné zkratky a obrazného, přiléhavého jazyka, sestavuje slovo za slovem, větu za větou, takže není divu, že text se nemíjí s účinkem.

Naopak ke zneskutečnění reality používá Weiss metaforu jiným objevným způsobem. Jak, zjistíme, věnujeme-li pozornost následujícímu dokladu:

Na špinavých prknech jsou přilepeny šedivé kukly. […] *se z nich snad za jedné noci vylíhne smutný, sametový motýl, motýl smrtihlav – –* [3]

Při prvním vnímání tohoto úryvku čtenář všechny významy řadí do téže významové roviny, teprve *klíč* na konci knihy jej upozorní na různé významové vrstvy úryvku. V prvním vnímání je popsaná skutečnost neskutečně přízračná, při druhém vnímání už čtenář ví, že úvodní příslovečné určení místa je realita, následující přísudková část metaforou opisující význam *lidé zachumlaní do houní* a zbývající celek básnickým rozvinutím této metafory, které poukazuje na to, že zobrazení lidé umírají.

Obraz tyfového snu

Přes zreálnění snu se Weissovi podařil husarský kousek: zároveň přesvědčivě zobrazil tyfový sen. Dokonale je zachycen proces deformace skutečnosti ve snu (např. motiv lampičky, která se ve snu proměňuje ve světla, světelné koule, slunce ap.), podobně jako jiné jevy pro sen charakteristické. Jsou to snové obrazy (erotika, motiv dvířek, zužující se prostory, honičky, propadání se), nelogické přesuny (prostorové, časové; namísto burzy je pojednou chrám; myšlenkové skoky – princezna tiskne tečku nad i v nápisu LIFT[4]), snová predikce, tj. předurčení dalšího rozvíjení snu (náznak rozvoje děje se vzápětí uskuteční – *Ale kdo jsou tito lidé*, táže se sám sebe Petr Brok, a vtom o *těchto lidech*

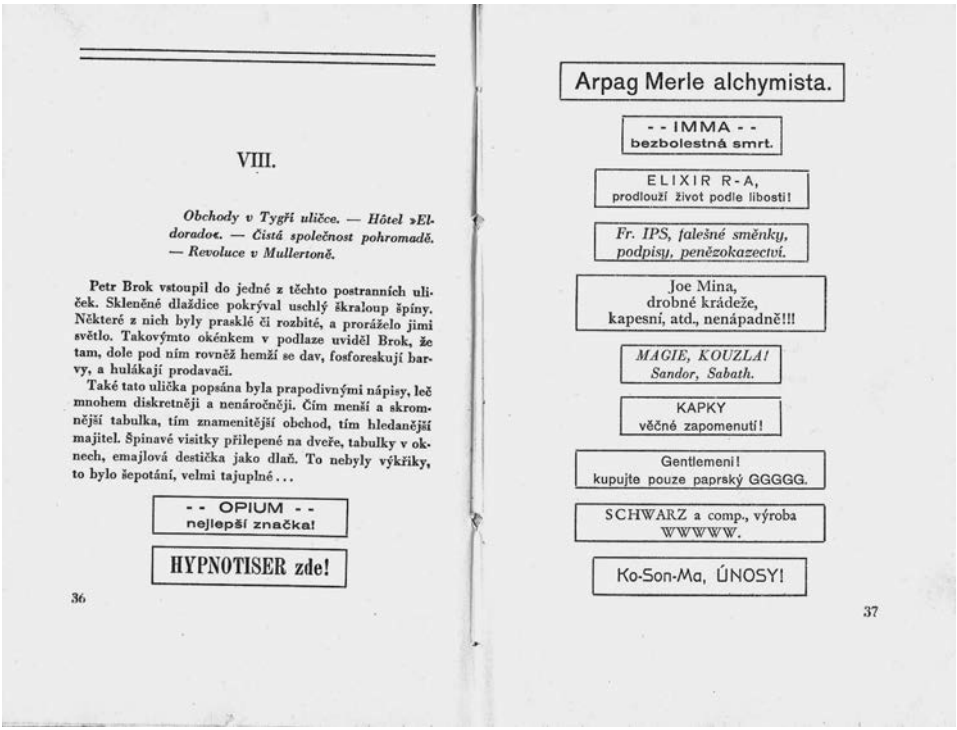

VIII.

Obchody v Tygří uličce. — Hôtel »Eldorado«. — Čistá společnost pohromadě. — Revoluce v Mullertoně.

Petr Brok vstoupil do jedné z těchto postranních uliček. Skleněné dlaždice pokrýval uschlý škraloup špíny. Některé z nich byly prasklé či rozbité, a prorážělo jimi světlo. Takovýmto okénkem v podlaze uviděl Brok, že tam, dole pod ním rovněž hemží se dav, fosforeskují barvy, a hulákají prodavači.

Také tato ulička popsána byla prapodivnými nápisy, leč mnohem diskretněji a nenáročněji. Čím menší a skromnější tabulka, tím znamenitější obchod, tím hledanější majitel. Špinavé visitky přilepené na dveře, tabulky v oknech, emajlová destička jako dlaň. To nebyly výkřiky, to bylo šepotání, velmi tajuplné...

-- OPIUM --
nejlepší značka!

HYPNOTISER zde!

36

Arpag Merle alchymista.

-- IMMA --
bezbolestná smrt.

ELIXIR R-A,
prodlouží život podle libosti!

Fr. IPS, falešné směnky, podpisy, peněžokazectví.

Joe Mina,
drobné krádeže,
kapesní, atd., nenápadně!!!

MAGIE, KOUZLA!
Sandor, Sabath.

KAPKY
věčné zapomenutí!

Gentlemeni!
kupujte pouze paprský GGGGG.

SCHWARZ a comp., výroba
WWWWW.

Ko-Son-Ma, ÚNOSY!

37

Dům o 1000 patrech, vstup 8. kapitoly, vydání 1.

začne vyprávět jedna z postav[5]). Weiss také znázornil snový úprk představ a použil toho pro záměry vyšší.

Čtenářův zájem

Jedním z možných účelů, ke kterému lze použít nepředvídatelné dějové zvraty, je vyvolání čtenářova zájmu. Toho Weiss dosahuje i kompozičně, členěním témat do kapitol a osnovami před každou kapitolou. Vznik napětí je při členění témat do kapitol umožněn celkovou nepravidelností členění (uplatňuje se tu moment nesplněného očekávání). Dále je buď uvedení tématu příští kapitoly postaveno na závěr kapitoly předchozí, nebo je jedno téma *rozsekáno* do několika kapitol (mezi kapitolou 29 a 30 je dokonce přetržena v půli věta). Vedle toho je děj třikrát zcela ukončen, ovšem jen zdánlivě, falešnou smrtí hlavní postavy, takže pokračování je překvapivé. Ani schémata osnov se neopakují. Vedle osnov *skutečných* se nepravidelně objevují osnovy jen nepřesně vystihující obsah následující kapitoly – osnova nejasná, která vzbudí subjektivní, nesprávné představy, osnova ironická nebo z vícevýznamových celků, přičemž čtenář chápe ironické doslovně a vícevýznamový celek (slovo) nesprávně, osnova neúplná, kdy se v kapitole objevují nečekané motivy, a osnova obsahující body, jež jsou v kapitole obepsány překva-

pivě krátce či překvapivě rozsáhle (náznak autorské mystifikace). Překvapení budí také častá oxymorona, spojování antonym (např. černá labuť).[6]

O tom, že Weiss chce čtenáře upoutat, překvapit a pobavit, svědčí také neustálá přítomnost hry. Weiss nebavil sebe a čtenáře jenom grafickou úpravou a hrou snových představ, Weiss si dadaisticky hraje i s jazykem. Zde je soupis některých hříček:

(1) Ale s námi je *kříž*!
Opravdu je s vámi *kříž*, se všemi misionáři je *kříž*! […][7]

(2) Mám v něm monstranci, kalichy a kříže, zaobalené do mešních *rouch*, vykládal detektivu, mohlo by se to *porouchat*…[8]

(3) […] *divotvárné* ovoce […][9]

(4) […] Sluneční *evoluce*!
Revoluce otroků […][10]

(5) […] láska mu bubnuje v krvi a *troubí útrobami*.[11]

(6) [Slovo *kříž* lze chápat dvojsmyslně: nejdříve jako *náhrobní kříž*, posléze jako *trámoví*.][12]

(7) [Slovo *kostra* lze chápat dvojsmyslně: nejdříve jako *tělesný skelet*, posléze jako *trámoví*.][13]

(8) Mořský *racek* […] *vyletěl* ze dveří […][14]

(9) *Naletěl* jsi! zavřeštělo to vztekle […] [na *letce* z Mořského *racka*][15]

(10) Řada zelených, vytřeštěných *oček* […], jako když se tisíc *koček* […][16]

V dokladech (6) a (7) přitom slovní hra nabývá funkce významotvorné, zpřízračňuje zobrazenou realitu.

Ani u těchto hříček Weissova hravost nekončí. Napadlo ho pohrát si i se jmény.

Patří sem jmenná hříčka *Van Schpiegel*, resp. vylepšená na *Van Grósss*, stejně jako samotné jméno *Muller*. Jde po mém soudu o hříčky, protože v české jazykové oblasti 20. let min. století. očekáváme spíš podobu *Spiegel*, *Gross*, resp. *Müller* a Weissem použitou podobu vnímáme jako poněkud groteskní (včetně onoho *Van*, jež je spíš holandské než očekávané německé *von*). Tyto hříčky přitom nejsou samoúčelné. Dávají Weissovu světu zvláštní, fantaskní zabarvení a svou deformující a ironickou optikou vytvářejí v čtenáři jakýsi odstup a nadhled. Uvědomuje si díky nim, že Weissův svět je dílo literární fantazie, které nám náš svět jen připomíná v karikujícím pokřivení, a přitom jím vystihuje podstatu.

Neměli bychom opominout, u Weisse jako básníka výrazného barevného vidění, ani jeho hru s barvami (např. s kontrastem bílá x černá, či červená x černá, má rád fialovou a zelenou), o hře s významem (spojování antonym) či s kompozicí jsme se již zmínili.

Snaha upoutat je tedy jedna z možných odpovědí na otázku, proč si Weiss dal takovou práci a převracel sen za realitu a naopak. Sem patří i fakt, že mu převrácení umožnilo napsat příběh s tajemstvím, který na závěr racionálně vysvětluje všechny znepokojivé záhady předchozího textu (zde je možné shledávat vliv romaneta Jakuba Arbesa a formy soudobých detektivních příběhů).

Alegorie

Další odpovědí je, že se rozhodl ze snu vytvořit alegorické putování naší společností (jako kdysi, z jiných zdrojů, Jan Ámos Komenský svým *Labyrintem světa a rájem srdce*). Zjišťujeme totiž, že sen se stává svébytným fantastickým světem, který lze chápat jako hyperbolické zobrazení naší společenské reality, zobrazení více než hrozivé, dům o 1000 patrech, jak jej zbudoval všemocný vládce tohoto světa Ohisver Muller. Tímto světem bloudí hrdina, neviditelný detektiv[17] Petr Brok, a hledá příčinu zla, aby je mohl odstranit. Přitom pod líbivým povrchem zjišťuje přetvářku a lež, nic není takové, jak to vypadá, například společnost Vesmír ve skutečnosti z lidí dělá otroky a nepoužitelné spaluje, dokonce i Ohisver Muller má stále jinou tvář a podobu, i dům o 1000 patrech je jednou Mullerton a jindy Mullerdóm. Jedno jisté však Petr Brok nachází: zlo, ať se ocitne v patrech Mullerem zedřených slepců, v Gedonii, místu rozkoší bohatých, nebo přímo v Mullerově sídle. A nad tím vším bdí všudypřítomné oko Mullerovo.[18]

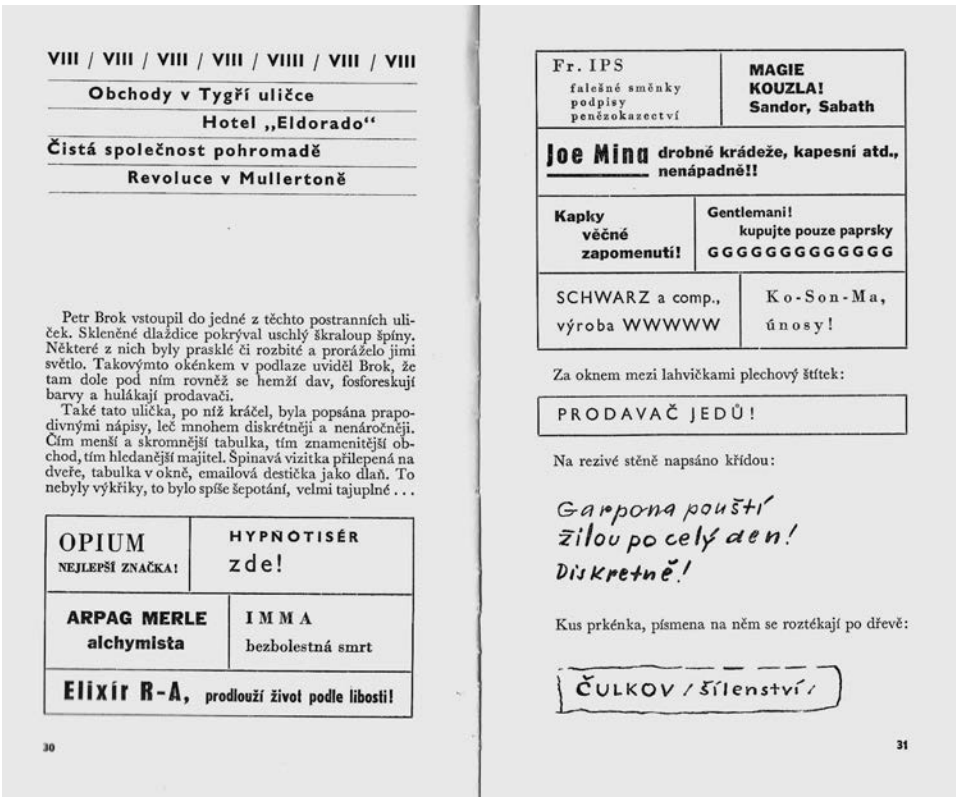

VIII / VIII / VIII / VIII / VIIII / VIII / VIII

Obchody v Tygří uličce

Hotel „Eldorado"

Čistá společnost pohromadě

Revoluce v Mullertoně

Petr Brok vstoupil do jedné z těchto postranních uliček. Skleněné dlaždice pokrýval uschlý škraloup špíny. Některé z nich byly prasklé či rozbité a proráželo jimi světlo. Takovýmto okénkem v podlaze uviděl Brok, že tam dole pod ním rovněž se hemží dav, fosforeskují barvy a hulákají prodavači.

Také tato ulička, po níž kráčel, byla popsána prapodivnými nápisy, leč mnohem diskrétnější a nenáročnější. Čím menší a skromnější tabulka, tím znamenitější obchod, tím hledanější majitel. Špinavá vizitka přilepená na dveře, tabulka v okně, emailová destička jako dlaň. To nebyly výkřiky, to bylo spíše šepotání, velmi tajuplné . . .

OPIUM NEJLEPŠÍ ZNAČKA!	HYPNOTISÉR zde!
ARPAG MERLE alchymista	IMMA bezbolestná smrt
Elixír R-A, prodlouží život podle libosti!	

30

Fr. IPS falešné směnky podpisy penězokazectví	MAGIE KOUZLA! Sandor, Sabath
Joe Mina drobné krádeže, kapesní atd., nenápadně!!	
Kapky věčné zapomenutí!	Gentlemani! kupujte pouze paprsky GGGGGGGGGGGGG
SCHWARZ a comp., výroba WWWWW	Ko-Son-Ma, únosy!

Za oknem mezi lahvičkami plechový štítek:

PRODAVAČ JEDŮ!

Na rezivé stěně napsáno křídou:

Garpona pouští
žilou po celý den!
Diskretně!

Kus prkénka, písmena na něm se roztékají po dřevě:

ČULKOV / šílenství /

31

Dům o 1000 patrech, vstup 8. kapitoly, vydání 4.

Význam celku

K jaké jiné představě světa by mohlo dojít vědomí zasažené válkou? Máme před sebou sen válečného zajatce a jsme tak přítomni psychoanalýze tohoto vědomí. Musíme se zamýšlet spolu s ním nad zdroji zla ve společnosti, nad tím, co způsobilo válečné utrpení a kam to všechno, pokud se nic nezmění, může vést. To proto Weiss svým Mullertonem dokázal předpovědět hrůzy totality fašistické a komunistické. Estetika surrealismu tu vydala nečekané realistické plody. A jaké nalézá válečný zajatec východisko? Ve vzpouře otroků, v zabití Mullera, zničení tohoto zdroje zla. Co to znamená ve skutečnosti? To bezejmenný zajatec neví. Probouzí se však do života s posláním, ke kterému ho předurčil sen.

A to může být třetí důvod pro prohození snu a reality: snaha o prohloubení sdělení.

V textu můžeme rozlišit čtyři časové a skutečnostní roviny – bloudění Petra Broka po Mullertonu, blouznění bezejmenného zajatce na pryčně, minulost Petra Broka a minulost zajatce. Skutečnost a realita se protnou v následující pasáži:[19]

[…] Sám ještě nevím, co se stane, až zabiji Ohisvera Mullera! Něco se naplní, něco pomine, nějaké strašlivé světlo zhasne! Něco se zřítí... Tento nemožný, nesmyslný kolos o tisíci šílenstvích, který stojí na mém mozku svou strašlivou tíhou! Nad celým světem se tyčí co bláznivý výmysl opilého ďábla! Jeho černý stín pokrývá i tvoje sladké, roz[pa]dávající se království na konci světa –

Nebude štěstí a pokoje na zemi, pokud žije Muller a stojí Mullerton!

Ať padne!

Sám od sebe padne v onu chvíli, až zemře On! –

Tehdy se mi rozední v mozku a přijde slunce –

Tento úryvek posléze vystoupí z celku textu jako jeho významové centrum, ke kterému všechno směřuje.

Kdo je to Muller a jeho Mullerton? Je to tyfus a blouznění v něm (*kolos na mém mozku*), je to však i *nesmyslné* zlo vládnoucí *nad celým světem*. Teprve až *padne* (A *padne!*), člověk se probere z tyfové horečky (*rozední se v mozku*), teprve až padne, nastane *štěstí a pokoj na zemi*. Je třeba zabít Ohisvera Mullera. Je třeba s ním bojovat, bojovat s tyfem a bojovat se skutečností, která člověka tyfem zabíjí. Pak Mullerton, šílená stavba nad světem, padne.

Kde se v hlavní postavě bere takové vědomí? Je možné jen ve zkřížení dvou osobností a čtyř dějových rovin:

Minulost Petra Broka předurčuje k boji.

Přítomnost Petra Broka je strašným poznáním, proč je nutno bojovat.

Minulost bezejmenného zajatce ústí do hrůzy skutečnosti, do války, tyfu, smrti.

Přítomnost bezejmenného zajatce je bojem s tyfem.

V jejich průsečíku se v mysli hlavní postavy, Petra Broka a zároveň blouznícího zajatce, soustřeďuje vědomí o špatnosti a zlu světa a nutnosti bojovat. Člověk, hlavní postava, zde vidí a může vidět jen nejasně, ale jen tady stojí blouznící člověk a zároveň Petr Brok nad vším, jen zde má odstup. Nyní stojí nad skutečnostmi, jimž podléhal, a uvědomuje si jejich šílenou nesmyslnost, jejich zlo. A uvědomění je prvním krokem k činu.

Toto strašlivé světlo, pod kterým byla skutečnost poznána ve své hrůzné podstatě, zhasne, až se člověk probudí, ale probudí se člověk obdařený poznáním a vracející se zvnějška skutečnosti zpět, aby bojoval.

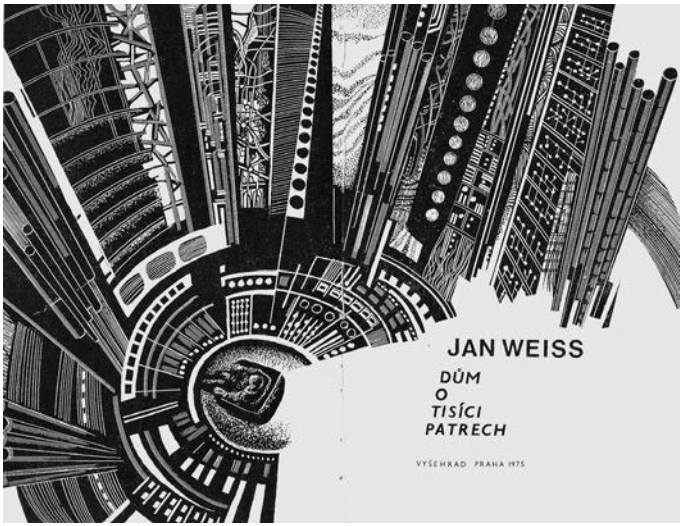

Dům o 1000 patrech, frontispice 6. vydání (Jaroslav Lukavský).

Aktuálnost

Takové významové důsledky má tedy složitá kompozice Weissova románu, která mu umožňuje vyslovit se co nejpřesněji a co nejúplněji, a přitom sdělně. Weiss tu vytvořil složitý, hluboký a zároveň čtivý román, který má co říci i dnešku, a nejen čtenářům sci-fi a fantasy, a to nejen čtenářům českým, jak dosvědčuje řada překladů.

Aktuálnost byla zřejmě příčinou, proč se před časem uvažovalo o zfilmování *Domu o 1000 patrech* pro amerického diváka a proč o něm vážně přemýšlí český režisér Miloš J. Kohout. Pro Český rozhlas román zdramatizoval Jan Kolář a dílo bylo pod názvem *Sen o tisíci patrech* natočeno v roce 1986. Pro dramatizaci scénickou se románem inspiroval Stanislav Nemrava a jeho *Dům o tisíci patrech* měl premiéru 13. 3. 2000 na Třešťském divadelním jaru. V letech 2001–2003 bylo podle Weissova románu inscenováno představení souboru Zhasnuto *Kde to jsem* pod vedením Jakuba Huláka. V režii Natálie Deákové ve školním roce 2003/2004 uvedlo pod názvem *Dům o tisíci patrech* adaptaci tohoto Weissova románu Divadelní studio DISK, Akademie múzických umění Praha.

Prameny

HARAMIJOVÁ, Petra: *Jan Weiss: Dům o tisíci patrech.* Bakalářská diplomová práce. MU Brno, 2006.
KMUNÍČEK, Vilém: *Hledání Jana Weisse.* Diplomová práce. UJEP Brno, 1972.
KMUNÍČEK, Vilém: *Jan Weiss dnes.* http://jan.weiss.sweb.cz (17. 3. 2009).

Poznámky

[1] V češtině byl román *Dům o 1000 patrech* (v [1], [2] a [8]), resp. *Dům o tisíci patrech* (v [3], [4], [5], [6], [7], [9]) zatím vydán devětkrát:

[1] 1. vyd. Praha, Melantrich, 1929.
[2] 2. vyd. Praha, Družstvo Dílo, 1948.
[3] 3. vyd. (označeno jako 1.) Praha, Československý spisovatel, 1958.
[4] 4. vyd. (označeno jako 5.) Praha, Naše vojsko, Mladá fronta, Smena, 1964.
[5] 5. vyd. Praha, Československý spisovatel, 1972.
[6] 6. vyd. Praha, Vyšehrad, 1975.
[7] 7. vyd. Praha, Československý spisovatel, 1990.
[8] 8. vyd. (v jednom svazku se sbírkou Zrcadlo, které se opožďuje) Chomutov, MILENIUM PUBLISHING s. r. o., 1998.
[9] 9. vyd. Praha, Euromedia Group a Knižní klub, 2000.

V podstatě lze zřejmě rozlišit tři textové podoby.

Pro jejich určení jsou použitelné např. tyto tři identifikační detaily – podoba jména princezny, podoba pasáže ve 34. kapitole ve 12. větě od konce kapitoly a podoba podpisu na zatykači v 37. kapitole. *První textovou variantu* reprezentuje vydání z r. 1929 (použita v [1], [8]); identifikační detaily: princezna je tu střídavě pojmenována Marie, Tamara, Máňa / pasáž zní: s černě nabarvenými ňadry / verze podpisu: doktor Van Schpiegel. *Druhá textová varianta* – vydání z r. 1948 ([2]): jméno princezny sjednoceno na Tamara / s bohatě tetovanými ňadry / doktor Van Schpiegel. *Třetí textová varianta* – vydání z r. 1958 ([3], [4], [5], [6], [7], [9]): princezna Tamara / s rudě nabarvenými bradavkami / doktor Van Grósss.

Výběr, které textové variantě dát přednost, není tak jednoznačný, jak by se mohlo zdát, čemuž nasvědčuje i fakt, že pro 8. vydání ([8]) byl vybrán text původní z roku 1929. Všechno sice hovoří pro textovou variantu vydání z r. 1958 ([3]) (jednak to, že jde zřejmě o text *poslední ruky*, a dále také to, že se stal východiskem pro vydání [4], [5], [6], [7] a [9]), ale přinejmenším hříčka s nejednoznačností princeznina jména (Marie – Tamara – Máňa) je v souladu se snovou nejednoznačností, rozporností, předstíráním a lživostí celého světa Mullertonu – Mullerdómu.

S tím pak souvisí i vzhledem k té které textové variantě v podstatě nahodilé zachování či odstranění hříčky s grafikou nápisu LIFT CENTRÁLNÍ v kapitole 32. Tato hříčka, jeli zachována, spočívá v tom, že nápis na tabulce ve 2. větě zmíněné kapitoly je celý verzálkami, zatímco písmeno *i* v tabulce ve třetí větě je minuskou. Hříčka je zachována v [1], [2], [3], [7], [8] a [9] a odstraněna (tím, že nápis v první tabulce je napsán minuskami) v [4], [5] a [6].

Podobně nahodile je provedeno i číslování kapitol. Většina vydání je má římskými číslicemi, ale v [6] a [8] najdeme číslování číslicemi arabskými.

[2] Kapitola 16, odstavec začínající slovem *Neviditelný*.
[3] Úvod kap. 18.
[4] Úvod kap. 32.
[5] Kap. 26, *Ale kdo*.
[6] Kap. 13, reklama *Lastura O-RA*.
[7] Kap. 15, *Ale s námi*.
[8] Kap. 17, *Mám*.
[9] Kap. 27, *Líně*.
[10] Kap. 27, *Pozor!*
[11] Kap. 30, *A zatím*.
[12] Kap. 33, *Skrze*.
[13] Kap. 35, *V polobdění*.
[14] Kap. 43, *Mořský racek vylíčil*.
[15] Kap. 43, *Naletěl*.
[16] Kap. 46, *Řada*.
[17] Ozvěna soudobé zábavné četby – *Neviditelný* Herberta George Wellse, detektivky.
[18] V roce 1949 se objevuje paralela v románu George Orwella *1984* (HARAMIJOVÁ, Petra, c. d., s. 42).
[19] Kap. 35, *Ubohá, smutná*.

Překlady díla:

Mullerdom ma tysiąc pięter. Warszawa 1960.
Ezeremeletes ház. Bratislava 1962.
Kuća s tisuću katova. Osijek 1964.
La Maison aux Mille Etages. Verviers 1967.
La Maison aux Mille Etages. Lausanne 1970.

Dom v tysjaču etažej. Moskva 1971.
A casa dos mil andares. Lisboa 1971.
La Maison aux Mille Etages. 1974.
Casa cu o mie de etaje. Cluj-Napoca 1976.
Das Haus mit den tausend Stockwerken. Leipzig 1977.
Dom v tysjaču etažej. Moskva 1986 (v témže svazku Karel Čapek: *Vojna s salamandrami).*
[Japonské vydání.] 1987.
Das Haus mit den tausend Stockwerken. Leipzig 1987.
Das Haus mit den tausend Stockwerken. Baden-Baden 1989.
Il Palazzo a mille piani. Treviso 2005.
V přípravě bylo anglické vydání, překlad zatím nedokončen.

Komunální heraldika na scestí?

Robert R. Novotný

Téměř po deseti letech snad nebude od věci podívat se na stránkách tohoto sborníku v několika poznámkách na stav současné komunální heraldiky.[1] Dalo by se říci, že tak činíme v době, kdy se ke svému závěru chýlí první decennium nového století a tisíciletí, současně se však zvolna naplňuje i první dvacetiletí nové etapy v dějinách této pomocné vědy historické v našich zemích. Ano, v příštím roce uplyne *kulatých* dvacet let od přijetí zákona č. 367/1990 Sb., o obcích, který mj. dikcí paragrafu 5 umožnil v historii českých zemí naprosto bezprecedentní možnost získání znaků a praporů (od roku 2004 vlajek) všemi obcemi s ustanovenou samosprávou. Předestírám, že se jedná o subjektivní názor autora, byť snad podpořený určitým stupněm dosažené erudice v heraldice, jedné z nejkrásnějších pomocných věd historických (i když která z nich není krásná), rozhodně nemá ambice stát se jakýmsi programovým prohlášením či samospasitelným návodem na zlepšení současného stavu, natož aby snad dotčenou problematiku postihla v plné šíři. Ale *v rodokmenu* tohoto příspěvku by se dala bezpochyby vysledovat významná stopa mnohaleté oborové diskuse, kterou v přátelském duchu vedeme především se Stanislavem Kasíkem, jenž se ostatně k mimořádně živému tématu komunální heraldiky vyjadřuje i na stránkách periodik.[2] Stejně tak zůstáváme v naději, že se snad tento článek opětovně dočká odezvy u obecních zastupitelstev našeho regionu a pomůže je přesvědčit, že archivy nabízená bezplatná konzultace na počátku či během schvalovacího procesu jimi uvažovaných nebo vybraných obecních symbolů bude prospěšná pro obě strany, nejvíce však pro komunální heraldiku samotnou.

Současně jsem již v úvodních řádcích povinován poděkováním kolegovi Kasíkovi za vstřícnost, které se mi od něho již léta dostává. Přestože jsme spolu o heraldice diskutovali mnohokrát, zdá se mi, že stále ještě zoufale málo. Jsem přesvědčený, že právě během těchto občas sice jiskřících, nicméně pro nás oba přínosných debat teoretika s praktikem jsme schopni dobrat se na heraldickém kolbišti určitého konsensu. A ten především mi v dnešní české, moravské a slezské komunální heraldice chybí, stejně jako jednotná metodika či pokora laické, ale občas bohužel i odborné veřejnosti vůči této historické vědě s více než osmisetletou tradicí.

Základním problémem zůstává těžko akceptovatelná nefunkčnost současného modelu, kdy vrcholný orgán – podvýbor

pro heraldiku a vexilologii, součást výboru pro vědu, vzdělání, kulturu, mládež a tělovýchovu Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky – není navzdory jistě upřímné snaze schopen zamezit případům opakovaného schválení heraldických nonsensů.[3] Přestože se poslanci z podvýboru mohou před konečným schválením příslušného návrhu nových obecních symbolů opřít o doporučení expertní skupiny, bylo v nedávné minulosti předsedou Parlamentu ČR obcím uděleno větší množství minimálně kontroverzních znaků a vlajek. K potvrzení této domněnky si stačí pročíst zdůvodnění samotných navrhovatelů, v nichž měli vysvětlit a doložit své volby těch kterých heraldických figur nebo tinktur. Vysvětlení se nabízí samo. Ani experti nejsou s to posoudit *na dálku*, tedy v případě, kdy se nejedná o obec, jejíž historický vývoj je jim blíže znám, navíc při takových počtech a současně i relativně krátké době ke kritickému zhodnocení návrhů,[4] zda předkladatel, potažmo však většinou sám tvůrce znaku či vlajky, využil alespoň běžně dostupné pramenné materie (a opravdu nemám na mysli zřejmě nejčastěji citované zápisy v kronikách, *an sich* pro tyto účely prakticky bezcenné), resp. zda byl vůbec schopen nebo ochoten na základě předchozího studia (pouze zcela výjimečně k němu stačí jedno či dvě odpoledne…) vypracovat rešerši.[5]

Nyní bychom mohli dlouze a zřejmě i planě diskutovat o etickém kodexu, který by měl být (a chci věřit, že také je) pro navrhovatele nových obecních znaků a vlajek samozřejmý a závazný. Že takový etický kodex nikdo nestanovil a legislativně neposvětil? Pravda, na druhou stranu konečně žijeme v právním státě a jako jeho občan jsem přesvědčen, že navzdory neblahému dědictví prakticky půl století trvající nepřetržité totality s jejími pokřivenými pravidly morálního jednání postupně přejde nám i rodícím se generacím *do krve*.

Pomocí tohoto *oslího můstku* se dostáváme k dalším problematickým otázkám, bezprostředně souvisejícím s naznačenou nefunkčností současného modelu. Bezpochyby totiž lze diskutovat o otázce odborného vzdělání a vzdělávání, resp. odborné způsobilosti jak tvůrců, tak posuzovatelů heraldických symbolů. Pomocné vědy historické (dále jen PVH) jsou v českých zemích vyučovány v různých formách (bakalářské i návazné magisterské studium, specializace druhého cyklu magisterského studia, resp. doktorandské studium, ale také pouze jen jako vybrané předměty v seminářích v rámci oborů zejména historických věd apod.) na mnoha univerzitách, bohužel i ve velice rozdílné kvalitě.[6] Z vlastní zkušenosti mohu potvrdit, že nejlépe na FF UK Praha, byť tamní katedru ve vztahu k tzv. *menším* PVH, konkrétně k heraldice, sfragistice a genealogii, vnímám spíše jako pověstného *jednookého krále mezi slepci*. Ani odborně školený posuzovatel nebo tvůrce nových obecních symbolů není samozřejmou zárukou bezchybnosti, stále platí, že *errare humanum est*, měli bychom však mít na paměti i druhou část této často citované sentence – *in errore perseverare stultum*. Nezbytností zůstává celoživotní vzdělávání se, které na druhou stranu nelze často upřít ani samoukům, tedy zájemcům o heraldiku z řad laické veřejnosti. Nicméně pokud by v současném řetězci navrhovatel – obecní zastupitelstvo – podvýbor[7] existoval legislativně ukotvený mezičlánek, nejlépe jistě ve formě jakéhosi *filtru* předtím, než návrh posuzují za pomoci expertní skupiny poslanci,

dalo by se snadno navázat na fungující model z nedávné minulosti. Ano, máme na mysli aktivní úlohu naší archivní sítě, kde se jak díky odbornému vzdělání, tak třeba i v souvislosti s celostátní soupisovou akcí pečetí, pečetidel a sbírkových odlitků dá předpokládat alespoň jeden pracovník, schopný posoudit vhodnost předkládaného návrhu z hlediska komunální heraldiky. Vhodnější než jakási obdoba bývalé Komise pro městské znaky při archivní správě ministerstva vnitra by zřejmě mohla být soustava konzultačních pracovišť, nejlépe při existujících státních úřadech na úrovni okresů, schopná zabývat se díky svému personálnímu obsazení nejenom heraldikou, ale i dalšími pomocnými vědami. Celkem jednoduché řešení přirozeně nabízejí právě archivy, přičemž by se dost možná dalo využít i dosavadních zkušeností s institucí archivního inspektora. V ideálním případě by mohli být obdobným způsobem určeni kurátoři se zákonem vymezenými poradními či doporučujícími pravomocemi a dbající mj. na dodržování základních heraldických pravidel. V úvahu přicházejí samozřejmě i naše univerzity, případně Akademie věd, ovšem jistý stupeň decentralizace by mohl být vnímán pozitivněji, o dostupnosti podobné služby zájemcům ani nemluvě.

Naznačené a jistě ne původní nebo převratně nové řešení sice zůstává ve fázi hypotetických úvah, je však rozhodně schůdnější, než opakované volání po vzniku způsobilejšího orgánu pro posuzování nových symbolů a s všeobecně akceptovanou rozhodčí úlohou v oblasti heraldiky vůbec, tedy novodobé heroldie. Pomineme-li pro české prostředí signifikantní řevnivost a z ní vyplývající neschopnost dohodnout se na osobách, které by mohly tyto posty zastávat (ve stylu *proč právě on a ne já*), těžko bychom zřejmě momentálně nějaké vhodné kandidáty vůbec našli. Funkci herolda či persevanta v rámci takové státní instituce by mohl vykonávat pouze člověk s přirozenou autoritou vyplývající z jeho rozsáhlých znalostí, získaných mj. dlouhodobým odborným vzděláním v zahraničí, nejlépe v zemi s kontinuální činností heroldského úřadu. Ano, jistě bychom mohli nějaké vhodné adepty vybrat a vyslat je např. do Anglie, Skotska nebo Belgie, ale… Zkusíme-li se oprostit od tíživé otázky finančního zabezpečení takového dlouhodobého studijního pobytu, zůstává stále ještě příliš otazníků. Jak nedávno navrhoval ve svém článku Stanislav Kasík, mohl by třeba po dobu studia budoucích persevantů a heroldů jejich zamýšlený úřad zastávat jakýsi sbor odborníků s obdobnými pravomocemi. Kromě chybějící legislativy, a obávám se, že i vůle speciálním zákonem pravidla pro zatím prakticky libovolné nakládání s heraldikou v České republice vymezit, narážíme znovu na problém finančního zabezpečení tohoto vrcholného orgánu. Opět argument pro využití odborníků v našich archivech, méně již v muzeích nebo knihovnách.

Vznikl-li by tento úřad státní správy, jakým způsobem by byl do stávající struktury zařazen? Možností je více. Jeho podřízení Kanceláři prezidenta republiky s odvolávkou na tradiční právo suverénů udělovat znaky navrhl Stanislav Kasík, stejně tak by mohl v duchu republikánství zůstat v podřízenosti Parlamentu České republiky, jedno zda dolní nebo horní komory. Vyloučit nelze ani začlenění heroldie do nějakého ústředního orgánu státní správy, logicky se nabízí ve vztahu k archivní síti Ministerstvo vnitra České republiky. Domnívám se, že každá i nejmenovaná volba by byla lepší, než dnešní stav.

Konečně by stranou neměla zůstat ani výchova odborně školených heraldických kreslířů, i když těžko lze reálně uvažovat o zřízení novodobého *dvorního erbovního malíře*, jakým byl třeba Ernst Krahl. Ale to by jistě byl jeden z mnoha úkolů hypotetické české heroldie – z dalších můžeme vedle přirozené správy veškerých heraldických symbolů včetně rozhodčí úlohy ve sporných záležitostech uvést zejména koordinaci základního výzkumu a návazné publikační (monografie, evidenční práce, bibliografie, příručky) činnosti.[8]

Situace je bezpochyby natolik vážná, že je opravdu nejvyšší čas zanechat rozmíšek a usilovat o smysluplné řešení současné patové situace, do které se vinou nedůslednosti zejména odborné veřejnosti za posledních téměř dvacet let heraldika v českých zemích dostala. Nedokázali jsme zužitkovat obnovené demokracie ku prospěchu této vědy. Ve srovnání s tímto konstatováním budou působit poznámky, dokreslující subjektivní pohled autora na stávající nejvíce úpadkové období v dějinách české heraldiky, jako marginálie.

Domníváme se, že shoda panuje alespoň v názoru na uplatnění jednoduchého vzorce, který musí platit pro každého navrhovatele nových obecních symbolů tak, aby mohl být následně podvýborem schválen a doporučen k udělení. Záměrně není zmíněn první stupeň schvalovacího procesu, povědomí o složitosti heraldiky a její vnímání jako dávno konstituované humanitní vědy jsou na úrovni obecních zastupitelstev až na světlé výjimky stejně mizivé, jako u řady laických navrhovatelů. Při aplikaci výše uvedeného tento vzorec zní: z hlediska dodržování základních pravidel heraldiky akceptovatelný výsledek = erudice autora návrhu + uplatnění etického kodexu při tvorbě nové symboliky + schválení předkládaného návrhu sítí konstituovaných odborných pracovišť. Právě řada minimálně problematických symbolů, udělených obcím v nedávné minulosti na doporučení podvýboru, resp. její expertní skupiny, svědčí mj. o disfunkci současného modelu.[9]

Již léta se v odborných kruzích diskutuje o zastaralosti a nejednotnosti heraldické terminologie. Samozřejmě, že i díky reedicím klasických prací Martina Koláře, Augusta Sedláčka nebo Karla Schwarzenberga si nadále udržuje v blasonech své postavení odborná mluva, která v moderní češtině působí poněkud archaicky.[10] Jinak řečeno, přestože se česká heraldická terminologie, jako ostatně i řady dalších věd, vytvářela v nacionalismem zjitřeném 19. století a vycházela z německé, nejsem zastáncem názoru měnit ji jenom z tohoto důvodu za každou cenu. Příkladem nám může být fixovaná terminologie (a s tím ruku v ruce jdoucí metodika) států s přirozeně živou heraldickou vědou. Mám na mysli zejména anglickou, potažmo však i ve Velké Británii všeobecně přijímanou francouzskou, případně stejně konzervativní německou, která je našim zemím tradičně nejbližší.[11] V těchto zemích se žádná volání po *modernizaci* neozývají, přesto mi lingvisté jistě dají za pravdu, že angličtina (britská) se stejně jako němčina přirozeně vyvíjí a modernizuje. Bohužel v našem prostředí doprovázejí problémy vyplývající z nepříliš ustálené terminologie nejednu plně konstituovanou vědu. Těžko se však v dohledné době dočkáme třeba česko-německého slovníku heraldické terminologie, nejlépe od autorského kolektivu, na němž by se shodla většina odborné veřejnosti.

Umělost dnešní české, moravské a slezské komunální heraldiky je, troufám si

tvrdit, patrná na první pohled – složité znaky hýřící tinkturami s mnoha figurami, poměrně často novotvary. A již vůbec nemluvím o současné vexilologické produkci. Jsem přesvědčený, že trend často až mechanického přenášení figur z obecního znaku na praporový list není šťastný. Touha být téměř za každou cenu originální paralyzuje tvorbu nových obecních vlajek i díky častému argumentu možného opakování se barev a jejich rozložení. Přitom obce se jí budou v budoucnu, na rozdíl od znaku, prezentovat především na *vlastním hřišti*. Totožná vexilologická symbolika na úrovni států, připomeňme Monacké knížectví a Republiku Indonésie nebo Čadskou republiku a Rumunsko, také není napadána. Třeba v polské heraldice a vexilologii, alespoň co jsem měl možnost vidět na příkladu slezských vojvodství, je výskyt figury ze znaku na praporovém listu spíše výjimečný.[12]

Určitá snad nejenom subjektivně vnímaná umělost dnešní tvorby se zřejmě odvíjí jednak od *neumětelství* některých navrhovatelů, jednak od jejich často až úporné snahy přenést do znaku vše, co by mohlo, ať již skutečně, nebo domněle, se zadavatelskou obcí souviset. Takové počínání může vést až k dojmu, že podnikatelům v oboru *tvorba heraldických symbolů* (podivně potom působí jimi samými hojně uváděný profesní titul *heraldik*, přitom se většinou na rozdíl od jiných řemeslníků, jedno zda instalatérů, pekařů či zlatníků, výučním listem nebo odborným školením pro svoji živnost prokázat nemohou…) není nesrozumitelnost a nekorektnost jejich návrhů zase tolik proti mysli, hlavně když kape, ne-li přímo prší. Jak bylo naznačeno výše, podvýbor nestíhá pramennou doložitelnost návrhů ověřovat a v zásadě se omezil na pouhé zamítání zjevných heraldických nesmyslů, což je zoufale málo.

Minimálně v regionu Českého ráje a Podkrkonoší můžeme v novodobé tvorbě sledovat zajímavý fenomén – oblíbenost zlaté tinktury, která byla tradičně vnímána (s výjimkou např. zbroje u zvířecích heraldických figur) jako nejcennější, proto spíše výjimečná či polepšující původní kov nebo barvu za zásluhy apod. V tomto smyslu se jí pyšnila především města královská, věnná, méně horní či komorní, ale poddanská častěji ve vztahu k barvám své vrchnosti. V souvislosti s nadužíváním zlaté tinktury v našem regionu těžko obstojí odvolávka na královská města, protože v poměrně širokém okolí, alespoň vnímáno optikou středověku či raného novověku, žádné nebylo. Současná obliba nejlépe vynikne při srovnání s běžně dostupným Čarkovým kompendiem,[13] tedy před přijetím zákona č. 367/1990 Sb., o obcích, kde zlatou najdeme v mnohem menší míře, než u nově přijatých znaků (v okresech Semily a Jičín prakticky 90 %).

Domnívám se, že zlatá působí jaksi nepatřičně u obce s několika stovkami obyvatel, která – bez jakéhokoli pejorativního nádechu – nemůže tvrdit, že *její sláva dotýká se hvězd*, řečeno parafrází slov děkana Kosmy, jež vložil do úst bájné kněžně Libuši. Podobně problematicky ve znaku vnímám honosnou bránu nebo mohutnou věž s poukázáním na dávno zaniklý hrádek, u něhož ani novodobý archeologický výzkum nepotvrdil rozsáhlejší fortifikační výstavbu (např. Košťálov). Snaha zaplnit štít co nejvíce figurami, složitě jej minimálně poltit, raději však čtvrtit, ještě lépe několikanásobně dělit, jenom aby se dalo využít co nejvíce tinktur, a to vše s odvolávkou na patrocinium filiálního kostela (v horším případě na sochu

světce, přičemž stranou ponechme nikoli neobvyklé navrhovatelovy mdlé znalosti křesťanské ikonografie) v katastru obce (občas i v sousedním…) nebo dávnou vrchnost (nezřídka mylně určenou), takové jsou běžné postupy při návrzích nové obecní symboliky. Přitom i odkaz na původní majitele obce (dominia) může vést až *ad absurdum* – hodí-li se, použijeme, aniž přihlédneme k významu držitele ve vztahu k dějinám samotné obce (např. zřízení farnosti, školy apod.). Je to správné? Nevím, spíše cítím, že ne. Jsem ale přesvědčený, že všechny tyto aspekty podvýbor, resp. jeho expertní skupina, dost těžko dokáže posoudit. Chybí mezičlánek.

Pilně se diskutuje také o *závadnosti* Čarkova kompendia. Souhlasím, že výsledek v mnoha ohledech nenaplnil zřejmě ani autorovy ambice, natož očekávání odborné veřejnosti.[14] Proto Čarkovy *Městské znaky v českých zemích* nevnímám jako jakýsi *závazný kodex*, ale i díky rozsáhlé soupisové akci, předcházející vydání knihy, jako svědectví o stavu československé komunální heraldiky v 60. až 80. letech 20. století. Možnou nápravou a třeba i přípravou budoucího kompendia by mohla být akce, podobná té, která se snaží od roku 1997 evidovat sfragistický materiál v českých zemích.[15] Jakási obdoba typu *Znaky* by snad během několika let rezultovala ve stejnou evidenci heraldických památek (znakové galerie všech typů, erbovní privilegia, erbovníky), založenou na jednotné metodice blasonu. K tomuto účelu bylo by lze bezpochyby využít stávajících zkušeností s databází *Pečetě*, a to při vědomí blízké příbuznosti minimálně heraldiky a sfragistiky, přirozeně však i epigrafiky, diplomatiky, genealogie nebo numismatiky.[16]

Občasné stesky na pokulhávající úroveň vizuálního (nezřídka totiž nelze mluvit o výtvarném, bohužel) ztvárnění blasonovaného znaku jsou sice pravdivé, ale svědčí více než cokoli jiného o tápání konkrétního zobrazovatele v odborné terminologii, a také samozřejmě o rozdílném vnímání výtvarného díla či *díla*, tak přirozeném pro člověka. Při vědomí právní závaznosti blasonu a z naznačeného úhlu pohledu mi připadá žehrání na nehezké kresby poněkud liché, protože mj. vychází z pozice erudicí a léty praxe zručného heraldického kreslíře vytříbeného výtvarného citu (St. Kasík). Ne vždy korektnímu zobrazení znaku se díky zájmu laické veřejnosti (dost možná daň za příbuznost heraldiky a genealogie, těšící se stoupající oblibě mezi početnými rodopisci) prostě nevyhneme.

Summa summarum, tradiční pojetí heraldiky, zejména té komunální, v českých zemích skončilo, s přivřením obou očí, přijetím zákona č. 367/1990 Sb. Posledních téměř dvacet let je v našem prostředí pregnantní ukázkou nakládání s tradicemi (nejenom) komunální heraldiky minimálně v duchu novodobého historismu, tedy přizpůsobeného, nikoli pouze ohýbaného, a poplatného společenské poptávce. Můžeme se samozřejmě donekonečna přít, zda je správné lpět na tradičním pojetí, nebo zda je lepší vycházet vstříc místnímu dobovému úzu. Bylo by to zbytečné, tak jako vždy nás rozsoudí, řečeno s nadsázkou, až *historie*.

Poznámky

[1] Následující řádky jsou zamýšleny jako volné pokračování zejména úvodních pasáží článku NOVOTNÝ, Robert R.: *Několik poznámek ke komunální heraldice*. In: Z Čes-

kého ráje a Podkrkonoší (dále jen ZČRP). Sv. 13. Semily 2000, s. 234-242.

[2] Z posledních Kasíkových prací připomeňme alespoň KASÍK, Stanislav: *Česká heroldie – ano či ne?* In: Heraldika a genealogie. Praha 2008, *41*, č. 3-4, s. 135-138; týž: *Poznámky k odborné relevantnosti heraldického kompendia „Městské znaky v českých zemích" z roku 1985*. In: Genealogické a heraldické listy. Praha 2006, *26*, č. 3, s. 6-36; týž: *In memoriam krajské znaky a prapory – podruhé…* In: Genealogické a heraldické informace. Brno 2004, *9 (24)*, s. 96-103.

[3] Strukturu nebo konkrétní jmenovité složení podvýboru lze sledovat např. na stánkách Parlamentu České republiky, srovnej třeba <http://www.psp.cz/sqw/fsnem.sqw?id=808>. V současné době pracuje ve složení: poslanci – Tomáš Hasil (Liberecký kraj, ODS), Mgr. Vítězslav Jandák (Jihočeský kraj, ČSSD), Josef Ježek (Královéhradecký kraj, ODS), Ing. Jan Kasal (Vysočina, KDU-ČSL), Mgr. Ivana Levá – místopředsedkyně podvýboru (Plzeňský kraj, KSČM), Mgr. Soňa Marková (Královéhradecký kraj, KSČM), Zbyněk Novotný – předseda podvýboru (Hlavní město Praha, ODS), PhDr. Olga Zubová (Středočeský kraj, nezařazení); expertní skupina – Ing. Petr Exner, Mgr. Pavel Fojtík, PhDr. Karel Müller, Prof. Pavel Palát, PhDr. Zbyšek Svoboda, PhDr. Ivan Štarha, Pavel Štulc.

[4] Během 5. volebního období Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR se uskutečnilo deset schůzí podvýboru (zatím v rozmezí prosinec 2006 až červen 2009 s periodicitou čtyři schůze ročně, přičemž dle plánu má každá taková schůze trvat šest hodin), na kterých bylo projednáno minimálně 478 návrhů, srovnej webové stránky podvýboru <http://www.psp.cz/sqw/hp.sqw?k=99&ido=808&td=2>.

[5] Některé takové tvůrce jsem proskriboval již ve výše zmíněném článku z roku 2000. Ne, to opravdu není osobní zaujatost. Bohužel však tito oboroví diletanti i nadále velice názorně demonstrují minimálně neznalost standardní heraldické terminologie, o křesťanské ikonografii ani nemluvě. Přesto podvýbor jejich výtvory často akceptuje. Smutná skutečnost.

[6] Bez nároku na úplnost jsou v akademickém roce 2009/2010 pomocné vědy historické ve studijních plánech následujících vysokých škol: Filosofická fakulta (dále jen FF) Univerzity Karlovy v Praze, Katedra PVH a archivního studia (bakalářský i magisterský obor, resp. specializace v rámci druhého cyklu magisterského, doktorandské studium); FF Masarykovy univerzity v Brně, Ústav PVH a archivnictví (Bc. a návazné Mgr.); FF Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, Ústav archivnictví a PVH (Bc. a návazné Mgr.); FF Univerzity Pardubice, Katedra historických věd (Bc., pouze část předmětů); FF Univerzity Palackého v Olomouci, Katedra historie (Bc., pouze část předmětů); FF Ostravské univerzity, Katedra historie (Bc., Mgr., doktorandské, ale pouze část předmětů); FF Univerzity Hradec Králové, Katedra PVH a archivnictví (Bc., pouze část předmětů); FF Univerzity J. E. Purkyně v Ústí nad Labem, Katedra historie (Bc. a návazné Mgr., pouze část předmětů); Filosoficko-přírodovědecká fakulta Slezské univerzity v Opavě, Ústav historických věd (Bc. a návazné Mgr., pouze část předmětů).

[7] Žádost o schválení obecních symbolů musí obsahovat průvodní dopis na hlavičkovém papíru, opatřený razítkem obce a podpisem pověřeného zastupitele, dále kopii usnesení zastupitelstva, kterým schválilo předložené návrhy, barevné vyobrazení návrhu ve formátu A 4 s uvedením autora, návrh slovního popisu předloženého návrhu (blason), a konečně odůvodnění použitých figur v návrhu. Srovnej informace k podání žádosti na schválení obecních symbolů na < http://www.psp.cz/cgi-bin/win/rekos/info/info.aspx>.

[8] Na tomto místě je vhodné připomenout stále platné teze prof. Ivana Hlaváčka, které zazněly na oborovém setkání *Heraldica viva* v červnu 1991 v Pardubicích, srovnej HLAVÁČEK, Ivan: *O dnešní aktuálnosti heraldiky a jejích úkolech*. In: Sborník příspěvků z kon-

ference českých, moravských a slezských heraldiků, konané ve dnech 7. – 8. června 1991 v Pardubicích. Pardubice 1992, s. 3-8.

[9] Jako příklady takových nešťastných obecních symbolů lze z našeho regionu uvést např. znaky Bělé, Košťálova, Kruhu, Levínské Olešnice, Poniklé, Syřenova nebo Všeně ze semilského, resp. Bašnic, Chomutic, Jeřic, Lužan, Milovic u Hořic, Radimě, Staré Paky, Veliše či Vrbic z jičínského okresu, abychom jmenovali alespoň ty nejkřiklavější případy. Vlajky snad raději ponechme stranou. Není jistě náhodou, že navrhovateli těchto problematických symbolů jsou stále titíž, konkrétně Miroslav Hirsch, Zdeněk Linhart, Miroslav Pavlů, Jan Tejkal nebo Zdeněk Velebný. Na pouhé dva okresy nonsensů až hanba.

[10] KOLÁŘ, Martin – SEDLÁČEK, August: *Českomoravská heraldika I. Část všeobecná*. Praha 1996[2] (první vydání 1902); SEDLÁČEK, August: *Českomoravská heraldika II. Část zvláštní*. Praha 1997[2] (poprvé 1925); SCHWARZENBERG, Karel: *Heraldika*. Praha 2007[3], Uherské Hradiště 1992[2] (první vydání 1941).

[11] Stačí porovnat třeba šestijazyčný (francouzština, angličtina, němčina, španělština, italština a holandština) malý překladový slovník z poloviny 20. století, viz STALINS, Gaston Ferdinand Laurent et alii: *Vocabulaire-atlas héraldique en six langues etc*. Paris 1952, 119 s.; s některými staršími i novějšími příručkami německými (včetně rakouských), francouzskými nebo anglickými, jako např. BERRY, William: *Encyclopaedia Heraldica, or Complete Dictionary of Heraldry.* London b. d. (1828), 860 s.; CLARK, Hugh: *An Introduction to Heraldry.* London 1866, 279 s.; GRITZNER, Maximilian: *Grundsätze der Wappenkunst verbunden mit einem Handbuch der heraldischen Terminologie.* Nürnberg 1889, 325 s.; STRÖHL, Hugo Gerhard: *Heraldischer Atlas. Eine Sammlung von heraldischen Musterblättern für Künstler, Gewerbetreibende, sowie für Freunde der Wappenkunde*. Stuttgart 1899, 23 + [95] s., 87 tabulí s kresbami; MACKINNON, Charles, of Dunakin: *The Observer´s Book of Heraldry.* London – New York 1972[2], 150 s.

[12] Z celkem 91 měst vojvodství Dolní Slezsko (s obyvatelstvem v rozmezí zhruba 2 000 – 630 000) má prapory (vlajky) s figurami pouze 26 z nich, přičemž většinou převládá tradiční německý úzus, kdy je na list položen celý znak ve štítu. Obdobná je přirozeně situace v samotném Německu, kde ze 74 samostatných městských okresů jich 42 má na vlajce štít se znakem a 17 jenom barvy bez figur, srovnej např. < http://www.flaggenkunde.de/>. Pokud jde o šestnáct spolkových zemí, pouze třetina z nich (Berlín, Braniborsko, Dolní Sasko, Hamburg, Sársko a Severní Porýní-Vestfálsko) má na vlajce (tato statistika platí pro *Landesflagge*, nikoli pro *Landesdienstflagge*) štít se znakem (Berlín pak jen figuru).

[13] ČAREK, Jiří: *Městské znaky v českých zemích*. Praha 1985, 603 s.

[14] Každopádně však na hony předčí jeho nedokonalý plagiát, který v nedávné minulosti vyšel dokonce dvakrát, srovnej AUGUSTIN, Josef: *Česká republika v symbolech, znacích a erbech*. Sokolov 1997, 392 s.; resp. týž: *Velká encyklopedie měst a obcí České republiky*. Sokolov 2001, 992 s.
Ke kritice Čarkovy práce (obšírně a s odkazy na recenze naposledy S. Kasík, viz poznámka č. 2) připomeňme třeba postesknutí si Karla Müllera na prvním setkání *Heraldica viva*; MÜLLER, Karel: *Současný stav a úkoly naší obecní (komunální) heraldiky*. In: Sborník příspěvků z konference českých, moravských a slezských heraldiků, konané ve dnech 7. – 8. června 1991 v Pardubicích. Pardubice 1992, s. 9-13.

[15] Soupis sfragistického materiálu uloženého v archivech České republiky (ale i typářů v jiných institucích) je aktualizován na stránkách Archivní správy Ministerstva vnitra ČR <http://database.aipberoun.cz/ pecete/>. Z publikovaných regionálních soupisů např. ŠIMEK, Tomáš [red.]: *Pečeti a pečetidla východočeských archivů a některých muzeí 1226–1620. Katalog.* Praha 2008, 480 s.

[16] Zmiňme alespoň pokračující soupisové akce např. epigrafického materiálu, publikované i v tomto sborníku, srovnej ŠONSKÁ, Zuzana – JAKUBEC, Pavel: *Epigrafické památky na Turnovsku do poloviny 19. století*. In: ZČRP. Sv. 21. Semily 2008, s. 210-228; JAKUBEC, Pavel: *Vývoj zvonového inventáře na Turnovsku od 15. století do současnosti*. In: ZČRP. Sv. 19. Semily–Turnov 2007, s. 37-60.
Podvýbor pro heraldiku a vexilologii při výboru pro vědu, vzdělání, kulturu, mládež a tělovýchovu Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky zajišťuje centrální evidenci informací o obecních symbolech České republiky v registru komunálních symbolů REKOS, srovnej < http://www.psp.cz/cgi-bin/win/rekos/ >.

Evropský geopark UNESCO – Český ráj

Tomáš Řídkošil a Tereza Brožová

Česká republika se honosí řadou míst zapsaných do Seznamu světového dědictví UNESCO. Jejich pestrou mozaiku tvoří historická centra měst, židovské památky, zámky obklopené zahradami, lidová i moderní architektura. Od roku 2004 se jako nová kategorie do rodiny UNESCO zařadily geoparky, mezi které patří od roku 2005 geopark Český ráj.

Evropské a globální geoparky UNESCO

Evropské geoparky představují jasně vymezené oblasti se geologickými fenomény, které mají mezinárodní vědeckou i vzdělávací hodnotu a bývají i esteticky působivé. Vedle geologických lokalit jsou důležité i ostatní zajímavosti regionu, mezi které patří např. významné archeologické, historické a kulturní památky. Geoparky spojují propagaci tohoto dědictví s regionálním rozvojem. Ten probíhá ve spolupráci s jednotlivci, spolky, podniky a místními samosprávami. Evropské geoparky UNESCO tvoří síť, která se stará o zachování jedinečných geologických oblastí. Vytvářením Globální sítě geoparků UNESCO jsou myšlenky geoparků prosazovány po celém světě. Zkušenosti ze sítí geoparků jsou velmi obohacující. Čeští odborníci tak získávají přehled o v oboru úspěšně zaběhnutých trendech, mezi které patří i princip networkingu, jehož základní filosofií je, že spolupráce na společném produktu přinese víc všem zúčastněným. Evropské geoparky UNESCO podporují ekologickou výchovu, vzdělávání a vědecký výzkum v geologických a dalších vědách a podporují udržitelný rozvoj. Hlavní metodou účasti je aktivní práce v rámci sítě. Organizace má jasně definovanou vnitřní strukturu a skládá se ze dvou koordinátorů, poradního a koordinačního výboru. Každý evropský geopark vysílá do výboru dva stálé zástupce, kteří se dvakrát ročně účastní zasedání. K naplnění cílů slouží nejrůznější nástroje, ke kterým patří webové stránky, časopisy, knihy a další produkty. K významným celoevropským akcím patří každoročně Týden evropských geoparků a pravidelné konference. Konference je tvořena diskuzemi o vývoji, účelu, spolupráci, organizaci, managementu a také výsledcích činnosti a je otevřena pro všechny zájemce. Koordinační výbor přijímá veškerá rozhodnutí sítě, včetně přijetí nových členů. UNESCO si ponechává právo veta nad veškerými rozhodnutími Koordinač-

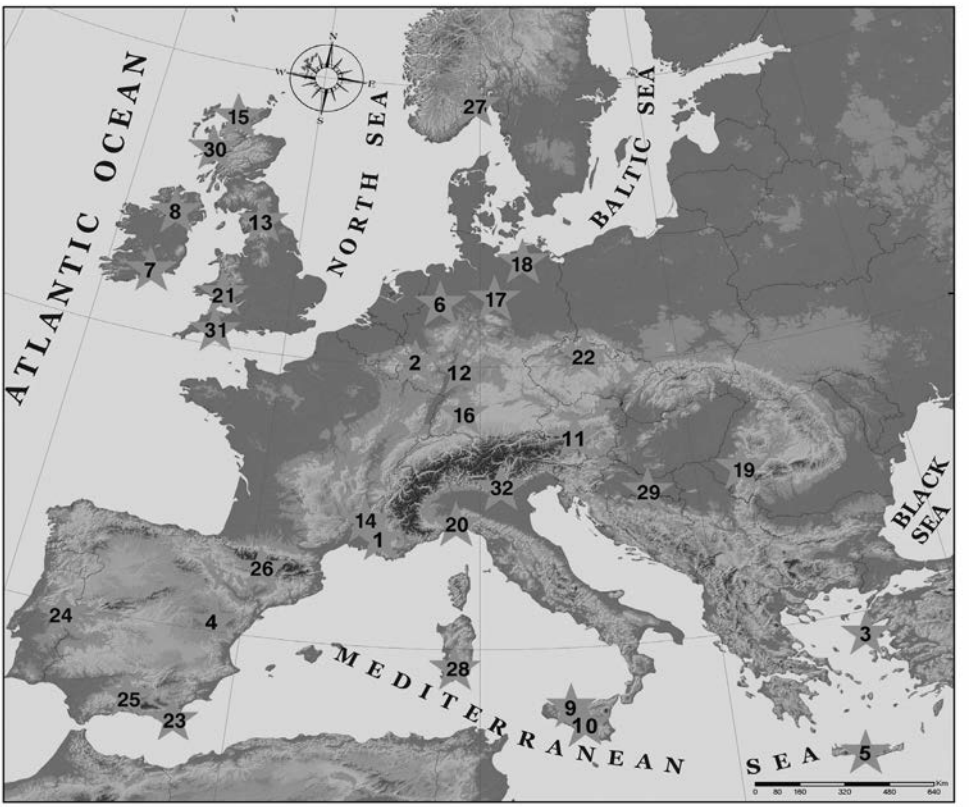

Evropské geoparky UNESCO – stav v březnu 2009.

ního výboru. K důležitým činnostem patří spolupráce a hledání nových přístupů. Pravidelně probíhá hodnocení jednotlivých členů sítě, které rozhoduje o prodloužení statutu území na další čtyři roky.

Geopark Český ráj

Geopark Český ráj se rozkládá v Libereckém, Královéhradeckém a Středočeském kraji a na území okresů Jablonec nad Nisou, Jičín, Liberec, Mladá Boleslav a Semily. Území o rozloze necelých 700 km² zahrnuje širokou škálu geologických fenoménů, paleontologické, archeologické a mineralogické lokality i historické památky. Z hlediska geodiverzity patří k mimořádným územím. V oblasti je zastoupeno devět geologických period, přes 40 definovaných typů hornin a více než 200 geotopů, které jsou kromě turistických aktivit využívány pro vzdělávání školáků a studentů. Velkoplošně vyvinutý pískovcový fenomén vytváří z geoparku krajinný celek evropského významu. Nejcennější

část leží v chráněné krajinné oblasti, která má rozlohu 181,5 km^2. Základem tzv. pískovcových skalních měst jsou právě usazeniny druhohorního moře. Vrásnění hornin proběhlo spolu se zdvihy a poklesy obrovských bloků zemské kůry. V průběhu téměř 500 miliónů let trvající geologické historie bylo toto území opakovaně dnem moří a jezer, mnohokrát v něm probíhala sopečná činnost. Působením vnějších geologických sil vznikla krajina s výraznou morfologií. Vody v podzemí vytvořily Bozkovské jeskyně s pestrými krasovými jevy. Na území geoparku se nacházejí stovky archeologických lokalit (např. Prachovské skály, Poráň, Klamorna u Chvalčovic, Mužský, Turnov – Maškovy zahrady a další). Pro činnost geoparku je významná síť muzeí a významné kulturní památky, jako např. zámky Hrubý Rohozec, Hrubá Skála, Mnichovo Hradiště, Jičín a hrady Trosky, Kost, Frýdštejn a další.

Geopark se zaměřuje na aktivity, které přibližují geologické dědictví a další pozoruhodnosti veřejnosti, na přípravu akčního plánu na další roky, na přípravu střednědobého plánu managementu do roku 2010 a přípravu strategie rozvoje do roku 2015. Geopark byl uveden do povědomí veřejnosti zejména klíčovými a regionálními médii (Česká televize, Český rozhlas, noviny MF Dnes, místní televize a různé regionální tiskoviny). Dlouhodobé činnosti a aktivity pro ochranu přírody a krajiny obsahuje Plán péče CHKO Český ráj. Patří mezi ně zejména tyto:

– zachování skalních měst Českého ráje jako nejúplnějšího a nejrozmanitějšího souboru charakteristických prvků a forem pískovcového fenoménu temperátní zóny
– zachování a postupné zvyšování biologické rozmanitosti s důrazem na zvláště chráněné druhy rostlin a živočichů

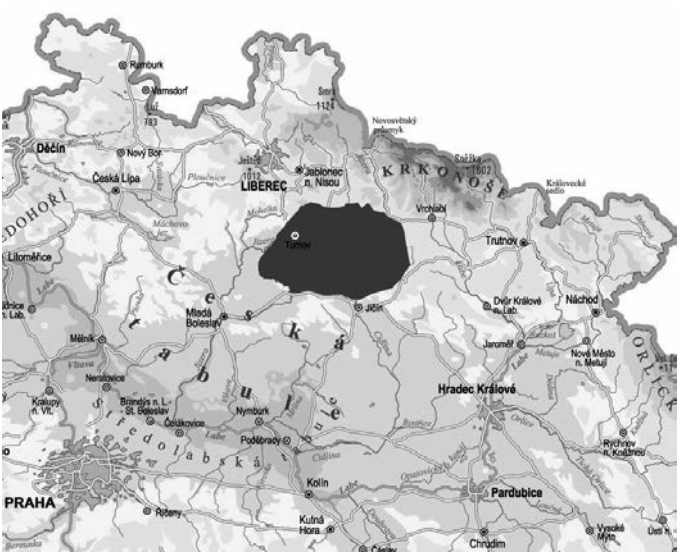

Poloha geoparku Český ráj.

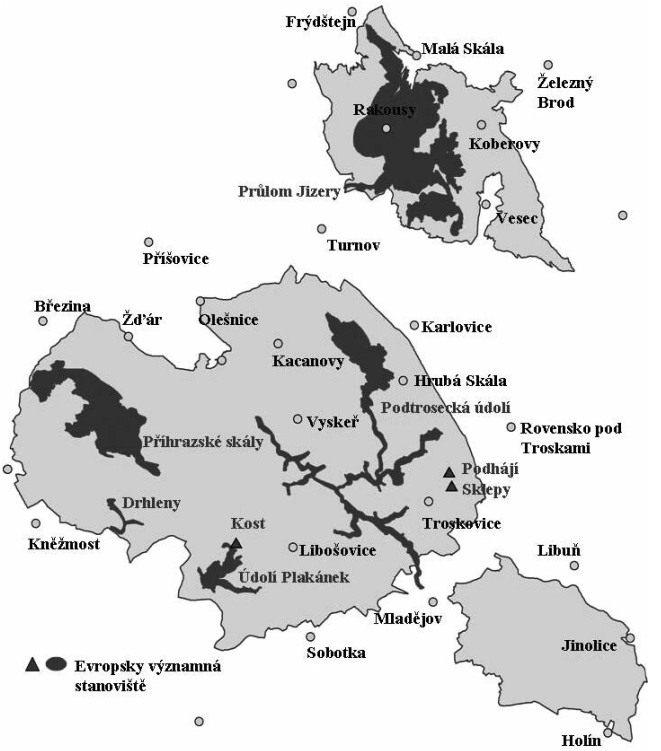

Natura 2000 na území Geoparku Český ráj.

– zachování krajinného rázu
– vytvoření soustavy Natura 2000
– ekologicky šetrné, přírodě blízké hospodaření v krajině
– uplatňování principů trvale udržitelného rozvoje
– rozvíjení citlivosti, vstřícnosti a ekologicky příznivé tvořivosti obyvatel
– ochrana přírody a krajiny

Strategie ochrany přírody je vykonávána Správou CHKO Český ráj. V rámci péče o krajinu jsou prováděny aktivity na ochranu geotopů, proti jejich poškození i přirozené degradaci. K nim patří údržba a čištění, protierozní opatření, biologický, geologický a historický výzkum, hodnocení dopadů turistů na přírodní prostředí a další. Na území geoparku se vyskytuje osm mezinárodně uznávaných a chráněných destinací soustavy Natura 2000, jejímž cílem je ochrana biologické rozmanitosti zachováním nejhodnotnějších přírodních lokalit na území Evropské unie prostřednictvím vzájemného sladění zájmů ochrany přírody se způsobem jejich obhospodařování. Zapojením geoparku

Český ráj do soustavy NATURA 2000 se cenné přírodní lokality začlenily do celoevropského přírodního dědictví. Kulturně historické, archeologické a architektonické památky představují další atraktivity.

Geoturismus

Geopark zavádí zážitkovou geoturistiku, jejímž cílem je vedle nesporných krás Českého ráje, historických a archeologických památek nabídnout netradiční zážitek spojený s poznáním vzniku jedinečné krajiny. Ať se jedná o vysvětlení sopečné činnosti, ukázky zlomů v zemské kůře, objasnění činnosti vody na povrchu nebo prohlídku podzemí Bozkovských jeskyní, pokaždé jde o zajímavé zpestření běžných turistických aktivit. Kromě akcí v terénu jsou připraveny tvůrčí dílny, kde si návštěvník vytvoří svůj krystal nebo kostru dinosaura. Tím však rozhodně aktivity geoparku v oblasti cestovního ruchu nekončí. Turistům nabízí co nejširší spektrum aktivit, aby byla jistota, že se návštěva se neomezí jen na prohlídku skalních měst, hradů a zámků podle hesla *jednou a dost*.

V geoparku Český ráj tak dochází ke zvyšování turistické poptávky po geoprůvodcovských službách, především ze strany zahraničních návštěvníků. Z evidence těchto návštěvníků vyplývá, že zájem stoupá, ačkoliv tento produkt doposud zatím nebyl oficiálně zveřejněn. Nabídku odborného výkladu a profesionálního doprovodu na území geoparku využívají jak čeští, tak zahraniční návštěvníci, převážně z Polska, Slovenska, Německa a Holandska. Průvodcovské služby jsou poskytovány nejen v oblasti přírodních a kulturních atraktivit, ale i sportovních, např. outdoorových aktivit.

Tabulka 1. Evidence návštěvníků, kteří si v geoparku Český ráj objednali průvodcovské služby

Země původu	Počet osob – 2005 (říjen - prosinec)	Počet osob – 2006 (leden - prosinec)	Počet osob – 2007 (leden - prosinec)	Počet osob – 2008 (leden - prosinec)
Argentina	0	0	0	1
Austrálie	0	0	0	1
ČR	86	234	302	487
Francie	1	1	8	2
Holandsko	10	14	16	2
Jižní Korea	0	0	1	0
Kazachstán	0	0	0	23
Německo	9	21	23	12
Nový Zéland	0	2	12	2
Polsko	11	21	32	24
Portugalsko	0	0	1	3

Země původu	Počet osob – 2005 (říjen - prosinec)	Počet osob – 2006 (leden - prosinec)	Počet osob – 2007 (leden - prosinec)	Počet osob – 2008 (leden - prosinec)
Rakousko	3	5	6	12
Slovensko	2	7	28	26
Španělsko	0	0	0	7
Švédsko	2	18	4	4
Švýcarsko	4	12	4	11
Tchajvan	10	12	1	0
USA	2	2	14	4
Velká Británie	0	0	0	8
Celkem	**121**	**336**	**439**	**627**

Geoturismus představuje nové odvětví v rámci světového turismu a má v tomto směru velký potenciál. Představuje základ pro další rozvoj regionu. Prostřednictvím spojení geologických fenoménů s rozvojem cestovního ruchu hraje velmi významnou úlohu v přilákání návštěvníků z ostatních regionů České republiky i zahraničí. Pro geopark Český ráj je proto stěžejní projekt Cíl: *SP2e6: Rozvoj a omezení škod geoturismu v chráněných oblastech 2008 až 2010*. S ním souvisí vytvoření geoinformačního systému geoparku Český ráj pro Správu CHKO, státní správu a samosprávu. Geologie je na území geoparku Český ráj doposud zobrazena pouze v geologických mapách 1 : 50.000 a to je pro potřeby geoparku nedostačující. V rámci projektu budou zpracovány další geotopy evropského významu. Proto probíhá multidisciplinární studie, na základě které bude vytvořen geoinformační systém, a která se stane podkladem pro další rozvoj regionu. Geoinformační systém bude sestaven pro území geoparku Český ráj a bude sestaven z dat, která budou získána při základním geologickém výzkumu a mapování do měřítka 1: 10.000 dle metodických pokynů ČGS. Součástí map budou vysvětlivky s kapitolami Geologie, Tektonika, Geofyzika, Geochemie, Hydrogeologie, Inženýrská geologie, Geofaktory životního prostředí a Významné lokality. Území bude zpracováno do listů geologických map 1:25.000: Turnov, Semily, Kněžmost a Rovensko pod Troskami. Geoinformační systém umožní nejen rozvoj geoturismu, ale patří k základním předpokladům pro vytyčení trvale udržitelného rozvoje regionu. Splněním vytyčeného úkolu se geopark dostane na úroveň, která je u evropských geoparků standardní a umožní tak srovnání předpokládaných výsledků projektu se stavem v zahraničí. Návštěvnost za poslední tři roky od vyhlášení geoparku UNESCO je stejná u čtyř hlavních národností – Češi, Holanďané, Němci, Poláci. U následujících pěti v pořadí se pozice mění mezi Francouzi, Slováky, Dány, Belgičany a Brity. Dále došlo ke změně na devátém řádku.

Geopark se stal pro ruské návštěvníky zajímavější než pro italské (tabulka 1). Návštěvnost informačního střediska v porovnání s návštěvností vykazovanou na celém území geoparku zůstává poměrně ve stejném složení.

Management geoparku Český ráj

Evropské geoparky UNESCO mají jasně definované hranice, jednotlivé oblasti činnosti a efektivní management, který zajišťuje chod geoparku. Charta Evropských geoparků žádný typ řízení závazně nepředepisuje. V různých evropských geoparcích existují různé modely řízení a správy území. V zakládajícím evropském geoparku Petrified Forest na ostrově Lesbos v Řecku řídí projekt muzeum, ve Vulkaneifelu v Německu spravuje geopark společnost s ručením omezeným (GmbH). V evropském geoparku AONB North Pennines stejně jako i v některých dalších geoparcích ve Velké Británii pracuje v geoparku konsorcium několika subjektů. V Norském geoparku Gea Norveigica zajišťují projekt čtyři velká města v regionu. V geoparku Český ráj byl v roce 2005 vyvinut unikátní model řízení, na kterém pracovalo devět významných partnerů. Smlouvu o spolupráci na projektu geoparku tehdy podepsaly Sdružení Český ráj, Muzeum hry a galerie v Jičíně, Muzeum a Klenotnice v Nové Pace a Muzeum Českého ráje v Turnově, agentura Outdoor Discovery s. r. o., autocamp Sedmihorky, Středisko ekologické výchovy Sedmihorky, Bozkovské jeskyně a Správa CHKO Český ráj. Do práce se zapojili i další dobrovolníci, přičemž žádný z nich nepracoval přímo pro geopark. Byl to takový typický český přístup, který vycházel z toho, že na profesionální řízení projektu nebyly žádné finanční prostředky. Tato struktura prokázala některé úspěchy, které se projevily takřka okamžitě. Každý z partnerů realizoval vlastní programy, které tvořily dohromady zajímavý celek. V geoparku Český ráj tak vznikly projekty významné hodnoty. Tato struktura neodpovídá tomu, jak fungují ostatní evropské geoparky, které jsou vybaveny až desítkami specialistů z různých oborů. Jejich management se zároveň podílí na organizaci a péči o jednotlivé památky, a tak napomáhá udržitelnému rozvoji oblasti. Volnější struktura managementu nemohla zajistit růst finančních a stabilizaci lidských zdrojů. Bylo zřejmé, že další pokrok lze učinit jedině se vznikem pevnější řídící struktury, která je schopna přistupovat efektivně k řízení geoparku.

Proto byla 13. listopadu 2006 založena obecně prospěšná společnost *Geopark Český ráj, o. p. s.*, která byla registrována Krajským soudem v Hradci Králové v březnu 2007. Zakládajícími členy byly právnické i fyzické osoby. Obecně prospěšná společnost je řízena dvanáctičlennou správní radou a má tříčlennou dozorčí radu a ředitele. V rámci geoparku Český ráj podporuje spolupráci mezi jednotlivými subjekty a koordinuje jejich činnost. Služby jsou poskytovány cílové skupině uživatelů za předem stanovených a pro všechny uživatele stejných podmínek. Strategie je programově a účelově zaměřená na spolupráci v oblasti rozvoje území při současném zachování jeho přírodních a historických hodnot, zejména na rozvoj a podporu cestovního ruchu a informačních služeb, propagaci a ochranu přírodního a kulturního dědictví.

Obecně prospěšná společnost rozvíjí různé sféry:

a) v oblasti rozvoje geoparku Český ráj vytváří podmínky pro spolupráci mezi jed-

notlivými subjekty a koordinuje jejich činnost. Iniciuje projekty, provádí konzultace k jejich přípravě, zpracovávání a podílí se na realizaci rozvojových strategií. Iniciuje zapojování veřejnosti do aktivit souvisejících s rozvojem geoparku a podporuje místní produkci. Spolupracuje s partnery v rámci geoparku Český ráj a se zahraničním a poskytuje služby, které přispívají k rozvoji dosažení cílů geoparku. Pracuje na společném přístupu k finanční podpoře z fondů EU a vlády ČR k posílení finančních zdrojů projektu.

b) v oblasti vědy a výzkumu organizuje výzkumnou činnost v oborech, které souvisejí s programy geoparku, a popularizuje jejich výsledky. Spolupracuje s univerzitami, výzkumnými ústavy a jednotlivci.

c) v oblasti vzdělávání prostřednictvím ekologické výchovy, geologických věd a dalších vědních disciplín informuje a vzdělává všechny věkové kategorie. Konzultuje a vede studijní práce na území geoparku. Vytváří regionální informační a publikační fond, který zpřístupňuje veřejnosti prostřednictvím informačních a propagačních materiálů. V rámci ediční činnosti připravuje a vydává informační, metodické materiály a školní pomůcky.

d) v oblasti cestovního ruchu propaguje geopark a vybrané geotopy a vytváří nabídku, kterou realizuje formou turismu, dopravy a ubytovacích služeb. Propojuje atraktivity geoparku s ostatními službami v cestovním ruchu a připravuje komplexní turistické balíčky a jejich marketing. Ve spolupráci s ostatními subjekty vytváří jednotný informační systém a průvodcovské služby, sloužící k podpoře cestovního ruchu, potřebám místního obyvatelstva a rozvoji informační společnosti. Prezentuje geopark jako atraktivní turistickou oblast a podporuje rozvoj šetrného cestovního ruchu. Organizuje různé aktivity k využití volného času a geoturistiky.

e) v oblasti péče o místní prostředí provádí monitoring a podílí se na opatřeních, která vedou k ochraně přírodních, geologických, technických, kulturních, archeologických, historických a jiných památek. Pomáhá při ochraně jedinečného rázu krajiny geoparku Český ráj, jako základního kapitálu pro jeho další rozvoj. Například projekt *Geopark Český ráj - šance pro náš region*.

Kromě obecně prospěšných služeb vykonává Český ráj, o. p. s., také doplňkové činnosti, jako jsou: organizace školení, propagace, zprostředkování a zajišťování služeb v cestovním ruchu, maloobchodní prodej suvenýrů, vydávání publikací určených k prodeji, reklamní činnost a marketing.

Marketing

Jako každá turistická oblast má i geopark Český ráj své marketingové cíle. Jedním z těchto cílů je snaha o co nejoptimálnější prezentaci a propagaci svých silných stránek. Důležitými produkty, které jsou nezbytnou součástí těchto cílů, jsou tištěné propagační materiály zvyšující informovanost návštěvníka o destinaci (viz tabulka 2). Proto je nezbytné, aby se tyto materiály stále obnovovaly a vznikaly nové, které svým obsahem budou postupně nahrazovat ty staré, neaktuální. Distribuce tištěných propagačních materiálů je v rámci geoparku dostatečná. Aktivně jsou nabízeny partnerským institucím, v turistických a informačních centrech, ubytovacích zařízeních a v rámci různých sezónních akcí geoparku. Jak je patrné, destinace je velmi oblíbená i pro zahraniční návštěvníky. Díky tomu je kladen stále větší důraz na produkci tištěné cizojazyčné literatury.

Většina propagačních materiálů je téměř automaticky překládána do angličtiny a němčiny a stále častěji také do dalších evropských jazyků, jako například holandštiny, polštiny, francouzštiny a také ruštiny. Z grafu vyplývá, že převažují propagační materiály s kulturní tematikou. Předpokládám, že důvodem je velké množství kulturních památek v oblasti a jejich značná návštěvnost.

Tabulka 2. Tištěné propagační materiály geoparku Český ráj

	2005 a starší		2006		2007		2008	
	české	cizo-jazyčné	české	cizo-jazyčné	české	cizo-jazyčné	české	cizo-jazyčné
Letáky	32	32	18	14	15	18	4	5
Mapy	2	3	1	0	3	0	1	0
Časopisy a katalogy	4	5	2	0	3	1	3	2
Plakáty	0	0	6	0	8	0	0	0

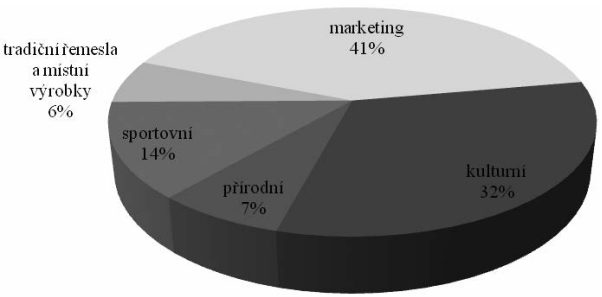

Tištěné propagační materiály geoparku (celkem 97 kusů) podle tematického zaměření (2005 – 2008).

Cílem geoparku je vytvořit skutečně účinný celek, do kterého se zapojí i malí a střední podnikatelé, kteří také mají návštěvníkům Českého ráje co nabídnout. Smyslem je docílit toho, aby se turisté vraceli s pocitem, že v geoparku mohou neustále něco nového poznávat a objevovat. A navíc, že všechno bezvadně funguje, a proto jedna návštěva rozhodně nestačí.

Statistiky přinášejí informace o stagnování i úbytku turistů. Zatímco ještě před pár lety se ze skupinek návštěvníků ozývala převážně italština, němčina, angličtina či japonština, dnes tu slýcháváme nejčastěji ruštinu. V poslední době skutečně mírně ubývá Francouzů, Britů, Nizozemců nebo Japonců, a naopak přibývá Rusů, Slováků, Poláků, ale také Španělů. Zvláště Rusové

začínají být vítanou klientelou, protože jsou schopní a hlavně ochotní dostatečně utrácet. Už dávno neplatí, že turisté jsou natolik očarovaní Českým rájem, že odpustí každou nedokonalost. Naopak, většina turistů očekává také prvotřídní servis. Od fungujícího informačního systému ve světových jazycích přes zdánlivě bezvýznamnou maličkost, jakou je například dostupnost a čistota veřejných WC. A to je jen zlomek z dlouhého seznamu věcí, které turisté mohou potřebovat. Služby v oblasti cestovního ruchu musí zahrnovat širokou škálu kvalitních nabídek. Teprve pak přitáhneme turisty zvyklé na vyšší úroveň a tudíž připravené i víc u nás utratit. Je to naprosto logický krok, který je však potřeba si uvědomit a co nejrychleji také učinit, chceme-li zvýšit příjmy právě z turistického ruchu. Do Jičína za pohádkou, do Turnova za šperky a uměním, do Železného Brodu za sklem atd... Nároky vzrůstají neuvěřitelným tempem a to, co platilo dříve, už vůbec nemusí být pravda. Turistika je všem možnostem otevřený obor a byla by škoda nevyužít možnosti, které máme. Cestovní ruch jako dynamicky se rozvíjející obor přispívá stále větší měrou k hospodářskému růstu v celosvětovém měřítku a možná, že i u nás. Zajímavé je uvědomit si měnící se charakter celého odvětví, kdy tradiční formy turismu ustupují novým formám poskytování služeb. Způsobují to změny životního stylu společnosti související s rozvojem a stále důležitějším významem informačních technologií v každodenním životě a v neposlední řadě i demografické změny světové populace. Konkurenční prostředí se v cestovním ruchu neustále zostřuje a šanci uspět má tak pouze ten, kdo je schopen včas nové trendy zachytit a pohotově na ně reagovat. Inovace v cestovním ruchu znamená objevení, vývoj, vylepšení nebo i převzetí, ale hlavně komercializaci nových produktů a služeb.

Geopark pomalu přestává být výstavním exponátem s cedulkou *nedotýkat se, určeno pouze ke koukání!* Proměna historických objektů, muzejních sbírek či technických památek na místa, která je možné si *osahat*, pohrát si s nimi, mít z jejich poznávání opravdový zážitek, nabývá na razanci.

Udržitelný rozvoj regionu geoparku Český ráj

Koncepce pro budoucnost jsou utvářeny cílenými výzkumy a se znalostí geologické minulosti. Smyslem je optimalizace využití kulturního dědictví a hodnot krajiny, její další revitalizace s aktivním zapojením obyvatel. Základem je využívání hodnot území pro udržitelný rozvoj obcí. Smyslem těchto aktivit je udržitelný rozvoj regionu,výzkum a vzdělávání v různých vědních disciplínách. Zodpovědné koncepce udržitelného rozvoje pro budoucnost mohou být vytvářeny jen mezioborově a na základě cílených výzkumů a praktických zkušeností. Vypracování dalších směrů rozvoje geoparku si vyžádá spolupráci mezi různými vědními obory, orgány správy, podnikatelskými subjekty i jednotlivci. Do procesu rozvoje musí být zahrnuta hlediska ekonomického rozvoje s důrazem na k životnímu prostředí šetrný turismus a rekreaci. Je namístě připomenout, že evropský geopark hraje aktivní roli v hospodářském rozvoji svého území prostřednictvím posilování všeobecného povědomí spojeného s geologickým dědictvím a rozvojem tzv. geoturismu. Pomocí projektů geopark přímo ovlivňuje životní podmínky a prostředí jeho obyvatel. Vyvíjí, zkouší a zdokonaluje metody pro ochranu geologického dědictví. Podporuje

vzdělávání o životním prostředí, školení a rozvoj vědeckého výzkumu v různých disciplínách věd o Zemi, péči o přírodní prostředí a opatření udržitelného rozvoje. Pracuje v rámci Sítě evropských geoparků, a tím podporuje strukturu a soudržnost této sítě. Český ráj je prvním a zatím jediným geoparkem v nových zemích Evropské unie.

RESUMÉ

VÁCLAV BARTŮŠEK: ***Die Lebensepisode von Václav Fortunát Durych in Slaný in der Mitte des 18. Jahrhunderts und ihre Tradition***

Zu den führenden Landsleuten und wissenschaftlichen Mitarbeitern der Stadt Turnov (Turnau) gehörte im 18. Jahrhunderts der Paulanermönch P. Václav Fortunát Durych (* 29.9. 1735 Turnov, † 30.8. 1802 Turnov), der in dieser Stadt als Junge in den Jahren 1735-1746 lebte und dann das Lebensende nach der Auflösung des Paulanerklosters in Wien im Jahre 1796 verbrachte. Die wichtigste Quelle von Informationen über das Studium von Václav Fortunát Durych bringt die Schulmatrikel vom Piaristengymnasium in Slaný (Schlan). Das Jahr 1750 war für Václav Durych gerade das Umbruch- und traurige Jahr. Er ging von dem stereotypen Studium in Kosmonosy (Kosmanos) in ein neues Milieu und folgte so seinem älteren Bruder Josef nach, einem neugebackenen Kleriker des Piaristenordens. Beide beunruhigten wohl die Berichte aus dem Wohnort ihrer Eltern in Turnov. Es verschlechterte sich der Gesundheitszustand von Jan Josef Durych, des Vaters von beiden Brüdern, die inzwischen in Slaný studierten und dort tätig waren. Der schwerste Augenblick kam nach dem Tode des Vaters am 25. März 1750, als die materiellen Schwierigkeiten von Durychs Familie total ausbrachen. Über die Episode von Václav Durych im Jahre 1750 in Slaný kann man sagen, dass sie einen Umbruch bedeutete. Unter dem Einfluss der schwierigen Situation realisierte er und trat den Weg unter die strengen Paulaner-Ordensbrüder an, mit der Absicht, dass ihm für seine Entsagung das Lohn wissenschaftliche Forschungen in den Bereichen sein können, wozu er Zuliebe an den Piaristenschulen gewann, wo er sicher wegen seiner Freundschaft mit jungen Ordensbrüdern und Klerikern aus dem Umkreis seines älteren Bruders Josef etwas weiter blicken konnte, als es für die damaligen Studenten üblich war.

Vilém KMUNÍČEK: ***Jan Weiss: The House of 1000 Floors***

On the occasion of the 80th anniversary of the first edition of Jan Weiss's novel *The House of 1000 Floors* this novel is being commemorated by an analysis. Within the novel, this exploration discovers several levels. First of all, the text is a depiction of a typhoid dream, whose theme is treated as a dreamy fairy tale. Furthermore, the dreamy motives are used for creation of a fantastic world, the foundation of science fiction tradition in the Czech culture, which is at the same time an allegory in the way it relates to the specific situation of the 20th century. Since the main content of the story is a dream, the reader also finds out that the novel is psychoanalysis of human conscience stricken by World War I. Moreover, the analysis focuses on Weiss's well-rounded, compact and colourful language, closely examining its Dadaistic playfulness. Finally, it is possible to conclude that Weiss's novel is timeless and has its permanent place in world literature.

(Translated by Markéta Kmuníčková)

Robert NOVOTNÝ: ***Gemeindeheraldik am Abwege?***

Die Heraldik (Wappenkunde, Wappenrecht und Wappenkunst), die als Disziplin der Geschichtswissenschaft zu den geschichtlichen (historischen) Hilfswissenschaften gehört, bildet einen untrennbaren Bestandteil unseres Kulturerbes und der geistigen Kultur. Nach der Annahme eines neuen Gemeindegesetzes im Jahr 1991 bekam die tschechische Heraldik weitere Impulse. Es ist notwendig, über den Einfluss dieses Gesetzes auf die traditionelle Auffassung der Geschichtswissenschaft zu diskutieren.

(Übersetzt von Günter Fiedler)

Tomáš ŘÍDKOŠIL – Tereza BROŽOVÁ: ***European Geopark UNESCO – Bohemian Paradise***

European Geoparks represent clearly defined areas with geological phenomena that have an international scientific and educational value and are also aesthetically impressive. In addition to the geological sites there are other important attractions of the region, such as important archaeological, historical and cultural monuments. The purpose of Geoparks activities is sustainable development of the region, research and education. Czech Republic boasts a number of sites inscribed in the UNESCO World Heritage List. Their colourful mosaic consists of historic city centers, Jewish monuments, castles surrounded by gardens, folk and modern architecture. Since 2004 joined the UNESCO family Geoparks as a new category, including the Bohemian Paradise Geopark since 2005.

KRONIKA

Ze zahájení výstavy Český šlechtic Jan Nepomuk František hrabě Harrach v Krkonošském muzeu v Jilemnici. Uprostřed portrét hraběte Jana od Františka Ženíška, vlevo stojí jeho pravnuk hrabě Karl Waldburg von Zeil. (Foto Radek Drahný.)

Státní okresní archiv Semily v roce 2008

Přehled o množství archiválií

Archiv pečuje o 4761,53 bm archiválií, z nichž 2106,68 je alespoň uspořádáno, z toho 1689,91 bm inventarizováno. Z tohoto množství je v archivu 153,93 bm archiválií uloženo na základě depozitních smluv. Přírůstků v roce 2008 bylo 96,98 bm (celkem 864 evidenčních jednotek). Po dohodě s administrátorem fary v Rokytnici nad Jizerou byla převzata tamní farní knihovna, které hrozil fyzický zánik, s tisky od konce 16. století. Z jednotlivostí stojí za pozornost pamětní kniha vysocké farní kolatury 1700-1815, kronika obce Jesenný z let 1924 – 1954, čtrnáct obecních kronik z let 1870 – 1990 ze Slané, nebo tři kroniky z let 1933 – 1993 obce Libštát. Archiv také převzal zajímavou kolekci soutěžních fotografií lomnického fotoklubu, jež byla uchovávána v garáži jeho posledního předsedy. Podařilo se převzít čtyři rozsáhlé osobní fondy významných regionálních osobností – herce a teatrologa Vojtěcha Rona, publicisty a fotografa Miroslava Kubáta, konstruktéra a podnikatele Ing. Miloše Boudy a konečně archiváře a historika Karola Bílka.

Předarchivní péče a výběr písemností

Prostřednictvím osobních návštěv i korespondenčního kontaktu bylo uskutečněno 78 skartací – u 3 městských úřadů (Jablonec nad Jizerou, Semily, Turnov), 8 obecních úřadů (Jesenný, Karlovice, Košťálov, Kruh, Peřimov, Slaná, Víchová nad Jizerou a Vítkovice v Krk.), 5 základních škol (Benecko, Jilemnice, Semily I, Studenec, Turnov III), Gymnázia Ivana Olbrachta Semily, Integrované střední školy Turnov, SŠ Lomnice nad Popelkou, finančních úřadů Jilemnice, Semily a Turnov, městských nemocnic Jilemnice a Semily, Muzea Českého ráje v Turnově, Krajské správy silnic Libereckého kraje, Úřadu práce Semily, a celé řady firem, zaniklých i dosud aktivních.

Dne 6. 5. uspořádala Ještědská pobočka ČAS v našem okresním archivu školení spisové služby, které pro 23 účastníků provedl Ing. Ivan Špatenka s Mgr. Pavlem Jakubcem. Pro Městský úřad Semily připravil P. Jakubec speciální školení dne 11. 3., kterého se zúčastnilo 19 pracovníků.

Počátkem roku byl rozdělen nález ředitele Městského muzea v Lomnici nad Popelkou Mgr. Jana Drahoňovského, jemuž byla za předání vyplacena zákonná odměna. Slavnostního předání se v Lomnici zúčastnili ředitel SOA v Litoměřicích PhDr. Marek Poloncarz a zástupci okresních archivů v Jičíně a Liberci. Šest listin z let 1641-1814 z nálezu získal SOkA Semily, větší část obdržel SOkA Jičín, neboť mezi jeho fondy je Muzejní spolek Jičín, z jehož majetku listiny dle razítek vesměs pocházely. Záslužný čin Mgr. Drahoňovského ocenila také předsedkyně České archivní společnosti doc. PhDr. Marie Ryantová.

Zpřístupňování a využívání archiválií

Archiv pokračoval ve zpřístupňování fondů živnostenských společenstev a v pořádání fondů MNV a ONV Semily 1960-1990. Se zřetelem na ochranu před nenechavými badateli byla inventarizována a podrobně popsána alba z Rodinného archivu Šlechtů ze Všehrd a zahájeno zpřístupnění korespondence učitele, archiváře

a sběratele Rudolfa Hlavy. Celkem bylo uspořádáno 168,11 bm (včetně vnitřní skartace), z toho inventarizováno 98,49 bm. Dokončeno bylo 27 archivních pomůcek: Místní národní výbor Hrubá Skála, Háje nad Jizerou, Hořensko, Bořkov, Nedvězí, Slaná, dále pak Společenstvo holičů, kadeřníků a vlásenkářů Jilemnice, Společenstvo holičů, kadeřníků a vlásenkářů Semily, Společenstvo kovářů a podkovářů Semily, Společenstvo kovářů Jilemnice, Společenstvo krejčích Jilemnice, Společenstvo krejčích Semily, Společenstvo lakýrníků Semily, Společenstvo malířů pokojů Semily, Společenstvo obuvníků Jilemnice, Společenstvo obuvníků Lomnice nad Popelkou, Společenstvo oděvních živností Jilemnice, Společenstvo oděvních živností Lomnice nad Popelkou, Společenstvo pekařů a krupařů Lomnice nad Popelkou, Společenstvo pekařů Semily, Společenstvo různých živností Lomnice nad Popelkou, Společenstvo řezníků a uzenářů Jilemnice, Společenstvo řezníků a uzenářů Semily, Společenstvo řezníků Lomnice nad Popelkou, Společenstvo tkalců Jilemnice, Společenstvo truhlářů Jilemnice, Společenstvo truhlářů, řezbářů a soustružníků dřeva Semily, Společenstvo výrobců prádla Semily. Katalogizováno bylo 737 svazků knihovny, celkem evidováno 20 270 svazků. Koupí získáno 211 svazků, darem a ze starých fondů 514 svazků.

Archiv zaznamenal 888 návštěvníků, přičemž 195 badatelů vykonalo 446 studijních návštěv. V archivu se vystřídalo 40 genealogů. Většina badatelů uskutečnila jen jednu návštěvu. Nejpilnějšími byli amatérský historik represí komunistického režimu Miroslav Havelka, genealog Rudolf Rozinek a student s diplomní prací o kolektivizaci zemědělství Jakub Feige (44 návštěv). Bylo pracováno na 10 pracích diplomových, 8 bakalářských, 16 seminárních, 4 ročníkových a jednom referátu. Zhotoveno bylo 24 rozsáhlejších úředních rešerší a 12 pro soukromé žadatele. Placených kopií bylo vyhotoveno 453. Do jiných archivů a institucím bylo zapůjčeno 170 evidenčních jednotek, vypůjčeno 20.

Odborná a kulturně výchovná činnost

Archiv spolupracoval na řadě úkolů s muzei semilského okresu, zvláště pak s Muzeem Českého ráje v Turnově, dále s Konfederací politických vězňů a Literárním archivem PNP Staré Hrady. V dubnu se podílel na odborném soupisu rozsáhlé pozůstalosti po Josefu a Janě Scheybalových a zapojil se do oslav 100. výročí turnovského gymnázia. V archivu a jeho okolí byl Českou televizí natáčen díl *Šumná Jizera* pro seriál Šumná města; kromě informací jsme poskytli dokumentaci staveb a pohlednice.

Okresní archiv ve spolupráci s Ještědskou pobočkou ČAS připravil pracovní seminář archivních inspektorů o předarchivní péči a státní kontrole, jehož se zúčastnili též ředitel archivní správy MV PhDr. Václav Babička a ředitel SOA Litoměřice PhDr. Marek Poloncarz. Pro kronikáře semilského okresu archiv připravil 28. 11. seminář s přednáškou pracovníka Úřadu pro ochranu osobních údajů Mgr. Ladislava Hejlíka na téma *Kronikáři a ochrana osobních údajů*. P. Jakubec měl dvě kampanologické přednášky – pro Okrašlovací spolek v Rovensku p. Tr. a v kostele sv. Jakuba v Přepeřích.

V archivních prostorách se konaly následující výstavy: *Výstava semilského fotoklubu; František Tomík: IV. retroPerspektiva; Oleje Evy Jandejskové; Harmonie – textilní výtvarnictví a šperk; Robot OGI –*

instalace a obrazy Leony Fejfarové; Jaroslava Solovjevová: Radostné malování; Eva Vlasáková – Cestou za polykači ohňů; Příběhy v obrazech (společná výstava Martina Vencla a Bohuslava Vágnera); *Václav Žatečka: Pars pro toto. Obrazy z let 1966-2008.*

Dále se archiv podílel na výstavě k otevření nového kulturního domu v Turnově, na výstavě k 115. výročí KČT v Turnově v Muzeu Českého ráje v Turnově. Nejvýznamnější byla výstava v jelenohorské pobočce Státního archivu Wroclaw s názvem *Inwazja na Czechosłowację w 1968 r.,* připravená z materiálu deseti archivních a muzejních institucí Ještědskou pobočkou ČAS.

Připomenout je též dlužno osm koncertů, jež se v archivu konaly.

P. Jakubec spolupracoval s Muzeem Českého ráje na fotodokumentaci lidového stavitelství na Semilsku a Jilemnicku. Koncem října navštívili I. Navrátil a P. Jakubec pobočky Státního archivu Wroclaw v Jelení Hoře a Lehnici, aby pokračovali ve výzkumu bohemik.

Personální podmínky a vybavení archivu

Počet zaměstnanců archivu se během roku nijak nezměnil, se čtyřmi dalšími osobami byla uzavřena krátkodobá dohoda o provedení práce. Dvoutýdenní odbornou praxi vykonávali v letních měsících studenti Michal L. Jakl, Jiří Dlouhý a Kateřina Matysová. 11. 10. 2008 zemřel v Horní Branné ve věku 82 let emeritní ředitel okresního archivu v Semilech Jaroslav Poláček.

V semilském sídle byla provedena dlouho plánovaná oprava střechy, klimatizace, opravy vnitřních omítek a venkovních nátěrů. Z nového inventáře možno zmínit obměnu jednoho počítače, instalaci aktuální verze databáze České národní bibliografie, svépomocí zhotoven regál na mapy.

Ivo Navrátil

Muzeum Českého ráje Turnov v roce 2008

Do roku 2008 pracovníci muzea vstupovali s představami, že nebude rokem jednoduchým, vzhledem k plánovanému stěhování sbírkových fondů do nových depozitářů, ale zároveň s nadějí, že téměř všechna oddělení muzea získají postupně adekvátní prostory pro uložení sbírek. Realita byla trochu jiná, protože hned na počátku roku bylo muzeum postaveno před velmi náročný úkol, který se dotýkal všech pracovníků muzea a to – přestěhování a sepsání sbírek z pozůstalosti po PhDr. Janě Scheybalové. Náročný úkol, který spočíval v určení a ohodnocení a sepsání téměř 47 tisíc kusů sbírkových předmětů se za spolupráce celého kolektivu pracovníků muzea, archívů (Semily, Staré Hrady) a studentů z TU Liberec podařilo splnit již v srpnu roku 2008. Pětiměsíční výpadek odborných pracovníků z běžného chodu muzea však znamenal odklad plánovaného stěhování sbírkových předmětů do nových depozitářů až na rok 2009. Důvodem byla snaha upřednostit zajištění veškerých plánovaných akcí pro veřejnost. Zároveň s tím muzeum pokračovalo v realizaci projektů zahájených v předchozích letech.

Budovy muzea

Pro zajištění potřebného zázemí pro zaměstnance muzea bylo rozhodující potvrzení rozsudku Krajského soudu v Hradci Králové Nejvyšším soudem o zamítnutí žaloby na vrácení domu čp. 70. Tím byl spor s konečnou platností uzavřen. U objektu čp. 71 byla dokončena přístavba depozitářů. Stavba byla zahájena v červenci 2007, investorem stavby byl Liberecký kraj, stavbu provedla firma Finalstav Liberec. Stavba proběhla bez komplikací a prodlev. V roce 2008 byly prostory vybaveny mobiliářem. Kompaktní regály, stacionární regály a lístkovnice byly pořízeny z grantu MKČR a z grantu SROP. Muzeum tak získalo prostory pro adekvátní uložení sbírkových předmětů. Další práce spojené s údržbou a rekonstrukcí tohoto objektu se zaměřily na drobné udržovací práce. Ve II. patře hlavní budovy byla provedena výměna podlahové krytiny, prostory byly vymalovány. V závěru roku byly zahájeny práce na reinstalaci expozice historie. V souvislosti s dalšími projektovými záměry zpracovalo a podalo MČR Turnov a Muzeum v Jaworu společný projekt *Klenotnice* do programu CIL II EU. Projekt *Kamenářský dům* – ochrana a prezentace kulturního dědictví z programu SROP EU byl průběžně realizován.

Na Dlaskově statku v Dolánkách proběhly práce spojené s běžnou údržbou. Práce byly zajištěny pracovníky úseku údržby muzea a financovány v souladu s nájemní smlouvou z objemu prostředků, které MČR Turnov převádí na účet nájemné Dlaskův statek.

Stálé expozice a výstavy

V roce 2008 byly všechny expozice muzea celoročně zpřístupněny. Expozice *Podomácká výroba* na Dlaskově statku byla otevřena od března do října. V prosinci ji doplnila výstava *Barvy a vůně Vánoc*. V průběhu roku uspořádali pracovníci muzea celkem 28 výstav. Návštěvní sezónu otevřela v galerii muzea výstava *Zkamenělá dřeva*. Vystavené exponáty doplnily makrofotografie mineralogických unikátů. K nedožitým 80. narozeninám keramičky Evy Tesařové připravilo muzeum v březnu soubornou výstavu jejích děl v galerii muzea. Výstavní sál muzea patřil na jaře výsledkům 17. ročníku fotografické soutěže *Zemský ráj*. Velmi zajímavým projektem byla výstava handicapovaných malířů *Ne ruka, to duše maluje*. V dubnu se muzeum zapojilo do projektu společnosti FOIBOS *Slavné vily*. Turnovské veřejnosti se představily významné stavební památky Libereckého kraje. K tradičním projektům muzea patří výstavy mladých začínajících výtvarníků. Tentokrát to byla Kateřina Drahoňovská, která v květnu a červnu ve výstavním sále prezentovala své monumentální kresby. Na letní sezónu připravilo MČR Turnov ve spolupráci s Národním muzeem v Praze výstavu *Evropa – kolébka evropského porodnictví*. Při příležitosti konání jubilejního 20. ročníku Mezinárodního šperkařského symposia realizovalo muzeum projekt 222 dní mezi šperkaři – retrospektivní výstavu šperků a plastik z dosavadních 19. ročníků doplněnou o kolekci prací vzniklých na 20. ročníku pod názvem *Symposion 2008*. Výstavy *Jednota bratrská 1457-2007* dokumentující 550 let historie jednoty a *120 let Klubu českých turistů* mohli návštěvníci muzea shlédnout ve výstavním sále muzea na podzim. Galerie v tomto období představila projekt *Od pazourku ke kosmickým technologiím – Geopark Český ráj, kamenářská tradice,* prezentující Český ráj jako oblast tradiční řemeslné výroby. Výstava

proběhla jako doplňující program 22. zasedání Evropských geoparků. Návštěvní sezónu uzavřely výstavy *Symboly Vánoc* o pohanských i křesťanských symbolech zimního slunovratu a výstava *J. V. Scheybal – etnograf, ilustrátor a sběratel* k nedožitým 80. narozeninám významného českého etnografa.

Menší projekty realizovalo muzeum během roku také ve výstavním kabinetu – *Sopky Českého ráje* dokumentující výsledky z aktuálního výzkumu vulkánů, *Turnovsko 1968* a *Turnovská synagoga* – unikátní nálezy z archeologického výzkumu. Ve spolupráci s dalšími subjekty připravilo muzeum několik výstav putovních – *Geopark Český ráj – šance pro region*, seznamující obyvatele Českého ráje s fenoménem a problematikou Geoparku Český ráj (Jičín, Železnice, Lomnice nad Popelkou, Pecka, Stará Paka, Lázně Bělohrad, Sedmihorky, Kozákov ...), Český granát a jeho svět (Louny), *Zeolity – zajímavosti Kozákovska* a dalších regionálních lokalit (Vysoké nad Jizerou), *Démoni – kouzla, čáry, věštby* (Vysoké Mýto). V zahraničí se muzeum podílelo na výstavě *Vom Jugendstil zum Art-Déco* – výstava šperků a objektů z turnovské odborné školy doplněná kresebnými návrhy a šperky A. Karče ze sbírky MČR. Šperky 5. Travelling sympozia ze sbírek MČR představilo MČR Turnov v Bratislavě a výstavu *Geopark Český ráj* v Osnabrücku při 1. světovém veletrhu geoparků.

Návštěvnost expozic a výstav a kulturně výchovné akce

V roce 2008 navštívilo expozice a výstavy muzea 48 724 osob, Dlaskův statek v Dolánkách 15 195 osob. Návštěvnost se oproti roku 2007 snížila. Celkovou návštěvnost výrazně posílily akce pořádané muzeem a akce pořádané s partnerskými organizacemi – Spolkem přátel MČR Turnov a Pekařovou společností Českého ráje. Ty byly podobně jako v předchozích letech finančně podpořeny granty kulturní a zahraniční komise města Turnova. Pracovníci muzea připravili v roce 2008 více jak 50 akcí, které navštívilo 12 803 návštěvníků. Obsahová skladba byla různorodá – část pořadů byla zaměřena na propagaci Geoparku Český ráj, jako *Den pro Český ráj, Týden evropských geoparků* – doprovodný program k 22. zasedání koordinačního výboru Sítě evropských geoparků. S velkým zájmem veřejnosti se setkaly akce zaměřené na tradiční lidovou kulturu a řemesla – *Masopust na Dlaskově statku, Festival folklórních souborů Pojizeří, Staročeské řemeslnické trhy, Řezbářská sobota, Kamenářské dny, Posvícení na Dlaskově statku* a *Advent v muzeu*. Součástí těchto pořadů byly tvůrčí dílny pro školy a veřejnost. V roce 2008 proběhly také zajímavé besedy – křest monografie *Jiří Korec,* večer s prof. Erazimem Kohákem, Květnové události roku 1945 na Turnovsku, beseda autorů spojená s prezentací dalšího dílu televizního seriálu *Šumná města* a *Den pro turnovskou synagogu* věnovaný historii a výsledkům archeologického výzkumu turnovské židovské synagogy. Výstavu handicapovaných malířů doplnil festival *Vzájemně*. II. ročník muzejní noci *Mámení* proběhl ve spolupráci s žáky dějepisných seminářů ZŠ s průvodci – teenagery. Ve spolupráci s Pekařovou společností byly realizovány dva poznávací zájezdy.

Sbírky, dokumentace, odborná činnost

Muzeum získalo v roce 2008 255 nových přírůstků. Jednalo se zejména o dary pro obor etnografie, minerály ze sběrů v terénu a archeologické nálezy. Ve II. stupni

evidence bylo zpracováno 1250 evidenčních čísel, inventarizováno bylo 11 350 evidenčních čísel. Mimo tento počet odborní pracovníci muzea pořídili základní evidenci sbírkových předmětů z pozůstalosti J. V. Scheybala. Zkonzervováno a restaurováno bylo 201 souborů a 36 předmětů (archeologický materiál, řemeslnické nářadí, šperky ze sympozií). Dodavatelsky bylo restaurováno Desatero pro expozici židovské synagogy. Pro odbornou knihovnu byly získány kompaktní regály (pořízeno z dotace MK ČR), kam byla přemístěna část sbírkové knihovny – fond starých tisků. Podobně jako u jiných oborů pokračovala fotografická dokumentace sbírky starých tisků a digitalizace sbírkových předmětů.

Odborní pracovníci se podíleli na řešení více jak 30 výzkumných úkolů. V oboru etnologie proběhl další celoplošný výzkum dokumentace jevů tradiční lidové kultury v Libereckém kraji, tentokrát zaměřený na výroční obyčeje. Dotazníkový výzkum byl proveden ve 216 obcích a městech Libereckého kraje, vybrané jevy byly dokumentovány. Vedle toho bylo pokračováno v dokumentaci vybraných objektů lidového stavitelství Libereckého kraje, tentokrát v okrese Semily. V oboru archeologie byla provedena aktualizace archeologických dat z celého území okresu Semily, dále zajištěno 113 záchranných a předstihových archeologických výzkumů.

V oboru historie umění byl realizován mezinárodní projekt *Udržení tradičních zlatnických technik a jejich užití v památkové péči* – pořádá Handwerkskammer Koblenz v rámci vzdělávacího programu EU Leonardo (společně se SUPŠ a VOŠ Turnov). V oboru mineralogie proběhl mimo jiné výzkum vulkanitů Českého ráje, výzkum surovin z archeologických výzkumů (mineralogický a petrografický výzkum), drahé a ozdobné kameny Českého masivu. Historické oddělení pracovalo na řešení projektů *Významné osobnosti Českého ráje, Kriminalita na Turnovsku 1918-1938, Moderní architektura na Turnovsku a Osobnost Antonína Marka* (více na www.muzeumturnov.cz). Badatelnu muzea navštívilo 146 badatelů. Největší počet badatelů se zaměřil na muzejní archiv, sbírkovou knihovnu a sbírku regionální historie. Několik badatelů využilo ke svému studiu sbírku fotoarchivu lidového stavitelství, sbírku archeologie a mineralogie. Pracovníci odborného oddělení byli konzultanty seminárních, bakalářských a diplomových prací. Všichni pak pravidelně přispívali do odborného i populárního tisku. Vedle toho muzeum vydalo vlastní publikace – Čtvrtletník muzea, č. 1 – 4/2008, Katalog k výstavě J. V. Scheybal etnograf, kreslíř a sběratel a Sborník Muzea Českého ráje – Acta musei Turnoviensis 2008, svazek 3, ve spolupráci s Geoparkem UNESCO Český ráj a ČGS.

Hospodaření

V roce 2008 hospodařilo MČR Turnov v hlavní činnosti s finančními prostředky ve výši 10 039 tis. korun. Příspěvek zřizovatele na činnost, odpisy a účelové dotace z toho činil 8870 tis. korun. Organizace vytvořila v roce 2008 vlastní výnosy v hlavní činnosti ve výši 2 305 tis. korun. Mimo tyto prostředky organizace získala účelovou investiční dotaci 549 tis. korun na nákup služebního vozidla a na povinný podíl ke grantu MKČR na vybavení depozitářů. Organizace zaměstnávala v roce 2008 celkem 19 pracovníků na hlavní pracovní poměr zajišťující hlavní činnost organizace a 2 pracovníky zajišťující provoz vedlejší doplňkové činnosti muzea (prodejna suve-

nýrů, výkopové práce pro archeologii – mzdy těchto pracovníků byly hrazeny z příjmů doplňkové činnosti). Dále bylo v organizaci zaměstnáno 17 pracovníků na dohodu o pracovní činnosti či dohodu o provedení práce na zajištění soupisu Scheybalovy sbírky, sezónních prací a výzkumných projektů. Mzdy těchto pracovníků byly hrazeny z grantů a z vlastních příjmů hlavní a vedlejší činnosti muzea. Provoz prodejny MČR Turnov probíhal v roce 2008 ve snaze navýšit vlastní příjmy muzea tak, aby z nich mohly být hrazeny plánované úkoly, jejichž finanční krytí není možné zajistit z příspěvku zřizovatele. Výsledek hospodaření vedlejší činnosti muzea skončil se ziskem 91 tis. korun. K navýšení tržeb vedlejší činnosti přispěly akce pořádané muzeem, a to jak na Dlaskově statku, tak i v atriu muzea. K dosaženému hospodářskému výsledku výrazně přispěla také činnost dokumentátora archeologického oddělení v rámci přípravných prací pro stavby, provozovaných na základě živnostenského oprávnění MČR Turnov.

Vladimíra Jakouběová

Krkonošské muzeum v Jilemnici v roce 2008

Expozice si prohlédlo přibližně 23 000 osob, ovšem spolu s doprovodnými akcemi by počet návštěvníků byl podstatně vyšší. Úbytek proti předchozímu roku činí přibližně 13 %. Vzhledem k tomu, že k pronikavému poklesu návštěvnosti hradů, zámků i muzeí došlo v celé naší republice, lze tento výsledek označit za úspěšný. Ohlasy na prohlídku muzea zůstávaly výrazně pozitivní, každoročně přibývá lidí, kteří se k nám pravidelně vracejí.

Příliv návštěvníků – jako ostatně každoročně – výrazně posílily krátkodobé výstavy:

V zámku probíhala do 2. března výstava *Pozdraveno budiž světlo*. Svíce, louče, petrolejové lampy a další svítidla i vše, co s nimi souvisí, diváky velmi zaujaly i potěšily. Výstavu jsme na sklonku roku zapůjčili do Muzea Boskovicka v Boskovicích.

Výstava *Střípky z minulosti* představila zajímavý výběr akvizic z let 2002 – 2007.

Mezi 11. dubnem a 11. květnem se konala výstava *Julie Kavanová – obrazy (výběr z díla)*. Tato znamenitá jilemnická naivní umělkyně by se v roce 2008 dožila 100 let. Její laskavé obrazy oslovily čistým citem i pozoruhodnou dávkou humoru i optimismu.

Na hlavní turistickou sezónu jsme připravili rozsáhlou výstavu *Jan Nepomuk František hrabě Harrach (ze života českého kavalíra)*. Důvodem její realizace se stalo 180. výročí Harrachova narození. První část výstavy byla umístěna ve výstavní síni v přízemí, druhá v malé výstavní síni a ve věži v prvním poschodí zámku, třetí pak ve výstavních prostorách v čp. 1. Vznikl tak rozsáhlý celek s mnoha sty exponátů a představil zatím nejhlubší sondu do života tohoto vynikajícího českého aristokrata. Výstavu lze označit jako mimořádně úspěšnou. Zásadním způsobem přispěla ke zvýšení návštěvnosti.

Dne 10. října jsme slavnostně zahájili výstavu *Bedřich Housa – grafika a známková tvorba*, připravenou ve spolupráci s Českou poštou a s Klubem filatelistů 05-041 v Jilemnici. Téhož dne od 9 do 16 hodin byla v muzejní prodejně v nové výstavní síni otevřena příležitostná poštovní

přepážka s příležitostným poštovním razítkem.

Prodávala se zde mimo jiné Housova vynikající grafika. Mistr navrhl již více jak 400 našich známek a o jeho věhlasu svědčí fakt, že na vernisáž přijeli jeho obdivovatelé z Německa. Housova volná tvorba není širší veřejnosti příliš známá, neboť skromný mistr ji téměř nevystavuje. O to víc překvapila nevšední uměleckou kvalitou i technickou dokonalostí. Zmínku si zaslouží i skutečnost, že od většiny grafických listů existuje pouze jediný exemplář.

Závěr roku patřil výstavě *Jaroslav Kodejš – šperky, Jaroslav Kodejš jun. – kresby a grafika*, zahájené 28. listopadu 2008. I tato akce přilákala řadu vděčných diváků.

Ve výstavní síni v čp. 1 jsme v samém závěru roku (od 27. prosince) zpřístupnili výstavu *Sladké pokušení*. Dominoval zde model francouzského zámku Chaumont, zhotovený studentkou Střední školy gastronomie a služeb v Nové Pace Janou Dostálovou. Cukrářský skvost o váze přibližně 40 kg, vyrobený výhradně z čokolády, karamelu a fondánu, byl oceněn na Olympiádě kuchařů v německém Erfurtu zlatou medailí. Jistě nemusíme zdůrazňovat, že zámek si našel spoustu okouzlených obdivovatelů.

Během roku jsme spolupracovali s řadou institucí: Národním muzeem v Praze, Národním technickým muzeem v Praze, Památníkem národního písemnictví, Poštovním muzeem v Praze, Muzeem východních Čech v Hradci Králové, Severočeským muzeem v Liberci, Regionálním muzeem a galerií v Jičíně, Regionálním muzeem v Náchodě, Regionálním muzeem v Teplicích, Muzeem Českého ráje v Turnově, Muzeem Boskovicka v Boskovicích, Krkonošským muzeem ve Vrchlabí, Městským muzeem ve Dvoře Králové nad Labem, Regionálním muzeem v Mělníce,

Z výstavy Sladké pokušení v Krkonošském muzeu v Jilemnici. Zámek Chaumont na Loiře, vyrobený výhradně z čokolády, fondánu a karamelu. (Foto Romana Hladíková.)

Muzeem a Pojizerskou galerií v Semilech, Městským muzeem a galerií J. W. Mezerové v Úpici, Státním zámkem Hrádek u Nechanic, Státním zámkem Sychrov, Sklárnou Novosad & syn v Harrachově, Střední školou gastronomie a služeb v Nové Pace i dalšími. Vypůjčili jsme si 229 předmětů, zatímco jiným institucím jsme zapůjčili více jak 700 předmětů a tiskovin archivní povahy.

Přednášek se uskutečnilo 17, nejžádanější byla témata z dějin města Jilemnice, Krkonoš a zejména Jan hrabě Harrach. Doprovodných akcí, jež jsme pořádali sami či na nich participovali, se konalo 38 (patřily sem vernisáže, rozšířené a noční prohlídky, koncerty atd.). Průměrná návštěvnická účast na jednotlivých akcích se pohybovala kolem 80 osob. Velmi nás těší, že po letech obnovil činnost historický kroužek. Pracuje v něm 14 studentů jilemnického gymnázia.

Počet badatelů se udržoval přibližně na úrovni předchozích let, v muzeu se během roku vystřídalo několik praktikantů ze středních škol Libereckého i Hradeckého kraje. Musíme konstatovat, že výsledky jejich činnosti se co do kvality značně lišily.

Vzrůstající tendenci si udržela spolupráce s Českou televizí, Českým rozhlasem. Velmi nás potěšil vynikající film Petra Kaňky České mechanické betlémy, v němž nemohly samozřejmě chybět ojedinělé jesličky Jáchyma Metelky. Dokument měl premiéru na ČT1 na Štědrý den a od konce roku jej v šesti jazykových mutacích na DVD úspěšně nabízíme v pokladně muzea.

Získali jsme množství mimořádně cenných akvizic. Za 122 přírůstkovými položkami se skrývá 780 předmětů. Nejvíce radosti nám přinesl vynikající obraz Františka Kavána *Na Staré hoře* (olej na plátně, 130 x 95 cm, r. 1893), skvělé secesní sklo z novosvětské sklárny, druhorokokové sofa, kolekce znamenitých krakonošovských ilustrací akademického malíře Jana Hladíka, barokní grafické listy J. E. Ridingera, záklopové prkno z Mříčné (r. 1847), módní grafické listy, mosazný lustr z konce 19. stol., lyžařské materiály a soubor textilií. Na nákup zásadním způsobem přispělo Ministerstvo kultury ČR, Liberecký kraj a Mgr. Vladimír Richter, starosta města Jilemnice.

Periodické revizi byl podroben fond národopis. Restaurátorského zásahu se dočkalo 10 sbírkových předmětů: druhorokokové židle, Kavánův obraz Na Staré hoře a dvě historické mapy. 159 předmětů prošlo konzervátorským zásahem, množství dalších pak základním ošetřením – očištěním, omytím, atd.

Rok byl tedy opět velmi bohatý a několikrát nás postavil na samé hranice našich časových možností. Přes různé problémy – a nebylo jich také málo – jsme za něj opravdu vděčni. Těšíme se na nové akce a milá setkání s návštěvníky.

Jan Luštinec

Městské muzeum a galerie Lomnice nad Popelkou v roce 2008

Potěšitelným faktem byl za uplynulý rok zvýšený počet návštěvníků. Stálé expozice a krátkodobé akce různého zaměření navštívil v historii lomnického muzea rekordní počet zájemců – 14 350 včetně zájezdů a školních výprav. Tento příznivý stav

jsme docílili především atraktivní nabídkou, která byla ve výstavní sezóně 2008 skutečně pestrá a hodnotná (téměř úplný výčet našich aktivit byl zachycen na stránkách prosincového čísla Lomnických novin v článku *Naše město v roce 2008*). Pracovníci muzea pro veřejnost připravili jedenáct tematicky různě zaměřených výstav zahájených vernisážemi s kulturním programem. Dále se uskutečnilo šest koncertů a stejný počet přednášek, některé spojené se křtem nových knih nebo CD.

Úvodní výstavou sezóny se stala prezentace makrofotografií brouků Doc. RNDr. Jiřího Zahradníka, CSc., dále následovaly kresby a obrazy Věroslava Bergra, historické obrazy s motivy Lomnice nad Popelkou, obrazy a grafika Vladimíra Komárka, ilustrace Zdeňka Milera s názvem *Krteček a jeho svět*, *Drahé kameny minerály* ze sbírek lomnických sběratelů, fotografie přírodních krás PhDr. Jana Podešvy, historické radiopřijímače sběratele Jana Drahoňovského st., skleněná plastika Jiřího Ryby, 550 let Jednoty bratrské, grafika Oldřicha Kulhánka a v pořadí již sedmá výstava betlémů doplněná o dřevořezby panovníků a jejich manželek od Jarmily Haldové.

Z koncertů se jednalo např. o *Tříkrálový* jičínského souboru Fidle, vystoupení souboru Collegium musicum Český ráj ke Dni Františka Doubravského, Gratulační kon-

Jan Drahoňovský senior se svou sbírkou rozhlasových přijímačů.

cert k životnímu jubileu prof. M. Valenty v podání téhož hudebního tělesa a pěveckého sboru Bořivoj, muzicírování rodiny Čančíků z Nové Paky a *Vánoční koncert* hudebního souboru Rosa Gallica.

Z jiných kulturních pořadů můžeme jmenovat mimo jiné prezentaci nového regionálního knižního titulu s názvem *Poudání vo poudání* s Jaroslavem Vávrou a Jaroslavem Křapkou, dále knihy lomnického vojenského letce pplk. Jana Niesnera s názvem *Nebe není ráj aneb starý pilot vypravuje*, promítání nového hraného dokumentu s názvem *Nepřítelem osudu* o lomnickém rodákovi letci plk. Františku Truhlářovi, křest monografie lomnického rodáka Věroslava Bergra, přednášku lomnického občana Libora Drahoňovského nazvanou *Putování po Rusi* a přednášku cestovatele a lovce Oldřicha Horáka *Za loveckými trofejemi,* zaměřenou na africkou Namíbii.

Z čestných hostů muzeum navštívili např. herečky Taťána Medvecká, Gabriela Vránová, Hana Kofránková nebo Iva Hüttnerová, grafik Oldřich Kulhánek a historik umění František Dvořák. 1. května jsme v muzeu přivítali, a to již po třetí, vzácného hosta, prezidenta ČR Václava Klause. Není bez zajímavosti, že se jednalo (podobně jako v roce 2003) o první návštěvu Libereckého kraje nově zvolené hlavy státu.

Zvýšený zájem o dění v lomnickém muzeu jsme zaznamenali také u médií. Kromě řady rozhlasových reportáží natáčela v prostorách muzea v průběhu loňského roku třikrát i Česká televize, které jsme z našich sbírek zapůjčili několik exponátů s legionářskou tematikou pro realizaci hraného dokumentu *Tenkrát byl Bůh příliš vysoko*.

Velký důraz byl také kladen na restaurování a záchranu ohrožených sbírkových předmětů. Původní krása byla vrácena dvěma závěsným obrazům, secesní lavici a věšáku – výrobkům lomnické firmy B. Hornycha, dvěma malovaným skříním, vykládané truhle – původně z majetku knížecí rodiny Rohanů, malé šperkovnici a pohovce ve stylu druhého rokoka, kterou muzeu věnoval šéfredaktor pořadu Snídaně s Novou Jakub Vrána z Prahy.

V rámci zvýšení bezpečnosti naší instituce došlo na zhotovení umělecky zpracované bezpečnostní mříže nad hlavním vchodem muzea. Podobně jako v minulosti jsme i v loňském roce poskytovali široké veřejnosti rozličnou škálu služeb včetně možnosti studia v muzejním archivu. V průběhu roku pracovníci muzea s pomocí studentek místní střední školy zpracovali do elektronické podoby téměř kompletní evidenci sbírkového fondu zařazeného do 33 jednotlivých skupin a čítajícího cca 3000 položek.

Po celý rok 2008 probíhaly také stavební úpravy v nově získaných prostorách v rámci Hrubého domu. Konkrétně se jednalo o byt v prvním poschodí. Došlo ke kompletní renovaci parketové podlahy, zednickým pracím, k nové elektroinstalaci a obnově původního vchodu ze současného Památníku rodu Šlechtů. Ve zmíněných prostorách bude v jarních měsících otevřena nová stálá expozice věnovaná historii a tradicím sportu na Lomnicku. Obdobné stavební úpravy proběhly i v bývalém přízemním bytě, který bude muzeem propůjčen přibližně na dva roky partnerské kulturní organizaci KIS po dobu rekonstrukce zámku. Poté zde bude zřízena expozice týkající se největšího místního fenoménu, jenž naše město proslavil daleko za jeho hranicemi – *Lomnické suchary*. V jarních měsících bude pokračovat další etapa proměny půdních prostor Hrubého

domu v expoziční prostory muzea. V této fázi dojde na zateplení části stěn, vybudování přepážky s únikovými dveřmi a osazení střešních oken. Náročná akce *půda* probíhá již více jak deset let a tyto plánované práce budou jedním z kroků k rozšíření muzea. Bez těchto prostor o ploše dvě stě čtyřicet metrů čtverečních nemůžeme uvažovat o zásadním vyřešení současné přeplněnosti stávajících expozic, které jsou oprávněným zdrojem kritiky laické veřejnosti.

Na závěr se sluší poděkovat všem příznivcům lomnického muzea a hlavně sponzorům. Především cukrárně *U Marcely* paní Turkové, panu Ladislavu Kodejškovi a firmě TM Elitex pana Sasky. Samostatné poděkování si zaslouží lomnický rodák a patriot Bořivoj Janda, dnes žijící ve Vrchlabí, který v současnosti zdarma restauruje *pokojový orloj* z pozůstalosti rodu Šlechtů. Vedle již opravených *hodin s vodotryskem* a hudebního automatu se bude jednat o další z návštěvnicky zajímavých atrakcí. Dík patří i panu Miloslavu Malému z Nové Vsi nad Popelkou, který pro nás dlouhodobě zajišťuje dokumentaci činnosti našeho muzea.

Jan Drahoňovský

Památník zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou v roce 2008

Krkonošské muzeum – Památník zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou spadá pod Správu Krkonošského národního parku ve Vrchlabí. Pracovní tým v roce 2008 tvořily na celý úvazek odpovědný pracovník Andrea Bariaková a na částečný úvazek průvodkyně Slávka Hubačíková. Na přípravě výstav se podílely kolegyně z vrchlabského muzea PhDr. Jana Sojková a Jana Skálová.

V letošním roce jsme zaznamenali pokles návštěvníků – muzeum navštívilo 5481 osob (loni 6373 osob). S žádostí o informace a studium materiálů se na muzeum obrátilo 16 badatelů. Nejvíce návštěv vykonala Barbora Kopecká, studentka Slezské univerzity v Opavě, která čerpala podklady k bakalářské práci na téma *Vývoj muzeí v bývalém jilemnickém okrese*, a paní Ludmila Kuříková pro svoji závěrečnou práci na téma *Vývoj houslařství v Podkrkonoší*. Ostatní badatelé se zajímali o historii obce, houslaře, betlémy, osobnosti a další.

Z předešlého roku přešly do roku 2008 dvě výstavy: *Z historie pasecké papírny – k 125. výročí zahájení výroby lepenky* a *Do Betléma cesta naše, aneb Jak na Pasecku k betlému přišli.*

Během roku byly realizovány tři výstavy. Ta první, s názvem *Z historie firmy DETOA Albrechtice, s. r. o.*, byla zahájena při dni otevřených dveří v sobotu 3. května. Dokumentovala cestu firmy na výrobu dřevěného zboží od jejího zakladatele paseckého rodáka Jana Schovánka až po dnešní dny. Na výstavě byla k vidění ukázka tovární produkce od 20. let 20. století po současnost, to vše doplněno dobovými fotografiemi, archivními dokumenty, nechyběly ani ukázky z firemních katalogů. Zajímavostí byla vzpomínka Víta Martince ze Staré Vsi na výrobu kabelek z dřevěných perlí. Druhá výstava, *Z historie paseckých hasičů,* nás provedla současností i historií místních dobrovolníků, která se začala psát před 120 lety. Otevřena byla 17. května a trvala do 31.

října 2008. Tou třetí je výstava *Fotografie Aloise Buluška,* ta se návštěvníkům představila 6. prosince a bude je provázet celým příštím rokem. K její realizaci nás vedla hned dvě výročí. Nedožité devadesátiny Aloise Buluška (3. ledna 1919 – 24. května 2001) a padesáté výročí otevření Památníku zapadlých vlastenců, jehož prvním správcem se stal právě Alois Bulušek.

Již po několik let přispíváme do místního zpravodaje *Pasecké listy*, kam zařazujeme příspěvky týkající se místní historie. Během roku nás oslovilo několik dalších periodik o poskytnutí různých informací o regionu. S Mgr. Bohunkou Krámskou z libereckého muzea jsme společně navštívily dcery řezbáře betlémů Karla Votočka. V polovině roku jsme byly požádány o obrazový materiál pro druhé vydání knihy *Kde na jabloních harmoniky rostou* Jaromíra Jecha.

V letošním roce bylo zapsáno do přírůstkové knihy 222 předmětů, z toho 202 zakoupených a 20 darů. Nejvíce nás potěšily dvoje lyže z 30. let 20. století místního koláře Burgeta, soubor štětců na fládrování z konce 19. století, ženský hasičský stejnokroj, citera a mnoho dalších. V dubnu převzalo naše muzeum od pana Linkeho z Jablonce nad Jizerou krabici různých sešitů, které našel vyhozené u kontejneru. Po vzájemné dohodě jsme dospěli k názoru, že budou předány příslušným muzeím. Předány byly v letních měsících.

Během července a srpna se podařilo uspořádat knihovní fond a vytvořit lokační seznam. Do přírůstkové knihy knih přibylo 21 přírůstkových čísel. Počátkem roku proběhla fyzická kontrola sbírkových předmětů, která byla provedena srovnáním evidenčních čísel exponátů vystavených v expozici s přírůstkovou knihou v počtu 55 inventárních čísel.

Několik sbírkových předmětů bylo konzervováno v muzeu ve Vrchlabí i přímo v expozici památníku. Do Vrchlabí jsme zapůjčili i některé exponáty na výstavy.

V listopadu, kdy je muzeum pro veřejnost uzavřeno, proběhla úprava expozice krkonošské houslařské školy. Stávající opotřebované dokumenty, fotografie a životopisy houslařů se vyměnily za nové a byly doplněny o další, dokumentující nejnovější vývoj krkonošské houslařské školy.

V budově celého muzea došlo k výměně čidel a rozšíření stávajícího zabezpečovacího systému firmou ALSAT z Vrchlabí.

Poděkování patří pracovníkům archivů v Jablonci nad Nisou, Liberci, Mostě a v Semilech za cenné rady a obětavou pomoc při přípravě výstavy o firmě DETOA. Za totéž děkujeme jejímu majiteli Jaroslavu Zemanovi. Dále děkujeme muzeím v Jablonci nad Nisou, v Liberci, ve Vrchlabí a Vysokému nad Jizerou za zapůjčení exponátů a archivních materiálů na výstavy. Dík patří i místním hasičům. Děkujeme také všem příznivcům památníku za spolupráci a dárcům za přírůstky do muzea. Těšíme se na setkávání v příštím roce.

Andrea Bariaková

Městské muzeum v Železném Brodě roku 2008

Městské muzeum prezentuje své stálé expozice ve dvou budovách. Sklářskou expozici v budově spořitelny na náměstí 3. května a národopisnou v roubeném domě zvaném Bělniště. Dále spravuje tři depozitáře se sbírkovými předměty, jeden v his-

torickém domě v Křížové ulici, druhý ve víceúčelovém domě Na Poříčí a třetí v budově spořitelny. V důsledku nevyhovujícího stavu depozitáře v Křížové ulici probíhala již druhým rokem postupná úprava prostor v budově spořitelny pro nové depozitáře. Tento proces byl spolu se stěhováním sbírek hlavní prioritou činnosti muzea v roce 2008.

Provoz muzea

Chod muzea zajišťovali tři stálí zaměstnanci, o víkendech a během návštěvní sezóny vypomáhali, vzhledem k nutnosti zajistit dva prohlídkové objekty, brigádníci a praktikanti. Hlavní návštěvní sezóna probíhala od května do září. K změně provozu došlo v národopisné expozici na Bělišti. Vzhledem k opakovaným krádežím byl zaveden režim časových prohlídek s průvodcem. Návštěvnost obou muzejních expozic činila 5673 osob. Na další kulturní akce (Velikonoční jarmark, Řemesla na Bělišti, Vánoční trhy a další) přišlo 2385 osob.

Práce se sbírkami a činnost v depozitářích

Od začátku roku 2008 se pracovalo v budově spořitelny na úpravě dalších prostor na depozitáře. Proběhla výmalba, nátěr oken, instalace osvětlení, bezpečnostních folií do oken a instalace EZS, poté byly do tří místností namontovány stacionární regály a kovová síť na zavěšování předmětů. Od těchto kroků se odvinulo následné stěhování sbírek z depozitáře v Křížové ulici (říjen – listopad). Předměty byly zabaleny do krabic a transportovány do karanténního prostoru, odkud byly postupně odebírány k očistě a konzervaci a následně ukládány do nových regálů. V jejich stěhování se bude pokračovat i v roce 2009. Souběžně s výše uvedenými pracemi byla od začátku roku očišťována a revidována sbírka skla a bižuterie. Při této příležitosti proběhl její restaurátorský průzkum, byl zmapován fyzický stav sbírky a vytipovány konkrétní předměty k restaurování. Nejvíce poškozeny dlouhodobě nevhodným uložením byly zejména hutní, foukané a modelované figurky. S ohledem na finanční prostředky bylo vybráno a zrestaurováno 9 ks modelovaných a 16 ks hutnických figurek.

Přírůstky do sbírky

Nejvýznamnějším přírůstkem v roce 2008 byla kolekce skla ze vzorkovny ŽBS (od společnosti Jablonex Group), čítající bezmála 260 položek. Soubor byl ještě doplněn materiálem z podnikového archivu ŽBS (fotografie, katalogy, návrhy). Tento dar významně obohatil sbírkový fond muzea o charakteristické výrobky hutního skla firmy Železnobrodské sklo, jehož výroba byla ukončena v roce 2007. Z dalších přírůstků jen namátkou: ruční tkalcovský stav, mandl, skokanské lyže, fragment roztaveného zvonu a jeho srdce po požáru železnobrodské zvonice a pamětní plakety.

Akce a výstavy

Poznej svoje okolí (leden – únor). Výstava, kterou připravili žáci 6. třídy ZŠ v Pěnčíně. Námětem jim byla prohlídka Běliště a dalších architektonických památek Železného Brodu, kterou převedli do výtvarné podoby a doplnili texty o jejich historii.

Masopustní úterý (5. 2. 2008).

Výstava přírůstků do sbírky skla v roce 2007 (1. 3. – 31. 12. 2008). Výběr z kolekce skla ze železnobrodské sklářské školy z období 50. a 60. let 20. století.

Velikonoční jarmark na Bělišti (14. – 16.

3. 2008). Tradiční jarní trhy s obvyklým sortimentem výrobků byly letos doplněny předváděním výroby paličkovaných krajek, zdobením kraslic voskovou technikou a ukázkami zpracování ovčího rouna.

Řemesla na Bělišti (21. 6. 2008). Ve spolupráci s Domem dětí a mládeže v Železném Brodě jsme připravili předvádění řemesel pod širým nebem s možností jejich vyzkoušení pro návštěvníky.

Vodní díla a technické stavby na potoce Žernovníku (1. 7. – 28. 9. 2008). Výstava mapovala výskyt technických zařízení s vodním pohonem na potoce Žernovníku na jeho toku z Loužnice do Železného Brodu. Výstavu doprovodila komentovaná exkurze po těchto stavbách a vodních dílech, která konfrontovala jejich současný stav s historickými dokumenty.

Výstava o výstavě v roce 1930 (20. 9. – 31. 10. 2008). Výstava o Jubilejní výstavě čs. skla a bijouterie a Pojizerské krajinské a průmyslové výstavě přinesla připomenutí jedné z nejvýznamnějších kulturně společenských událostí v historii Železného Brodu.

Šumná Jizera (11. 11. 2008). Městské muzeum pozvalo autory dokumentárního cyklu Šumná města, aby osobně představili další díl tohoto pořadu, který se na jaře 2008 natáčel v Železném Brodě.

Václav Kupský – Fotografie (4. 10. – 30. 11. 2008). Výstava černobílých stereofotografií a jejich zvětšenin na Bělišti.

Vánoční trhy na Bělišti (2. – 7. 12. 2008). Prodej dárkového a vánočního zboží byl doplněn výstavou betlémů žáků železnobrodských základních škol, výstavou paličkovaných krajek Dámského klubu ze Zásady a předváděním jejich výroby.

Petra Hejralová

Státní okresní archiv Jičín v roce 2008

Přehled o množství archiválií

Ke konci roku 2008 státní okresní archiv evidoval 4884,83 běžných metrů archiválií, zastoupených v 2173 archivních souborech. Z daného množství je zhruba 2295 bm uspořádáno (z toho inventarizováno 2287 bm), což i nadále představuje více jak padesátiprocentní nezpracovanost zdejších archivních souborů. Badatelé měli v loňském roce k dispozici 470 archivních pomůcek.

V průběhu roku archiv nově převzal 34 přírůstků, což představovalo 15,56 bm archiválií. Z toho 14,89 bm výběrem, kde největší zastoupení měly tradičně dokumenty škol, okresních, městských a obecních úřadů, které v loňském roce doplnily archiválie hygienické stanice, zemědělských družstev a zaniklých společností. Delimitací byly přijaty od Státních okresních archivů Havlíčkův Brod, Hradec Králové, Náchod, Nymburk, Semily a Trutnov opisy matrik, dokumenty Okresního úřadu Jičín I, Okresního národního výboru Nová Paka a cechovní a spolkové písemnosti. Náš archiv výjimečně v roce 2008 žádné archiválie nedelimitoval.

Předarchivní péče

V rámci předarchivní péče se archiv i nadále zaměřoval na metodickou pomoc zejména obcím s rozšířenou působností a s pověřeným obecním úřadem (Městský úřad Hořice, Jičín, Nová Paka, Kopidlno, Lázně Bělohrad, Sobotka), dále pak i obecním úřadům (např. Obecní úřad Boháňka, Cerekvice nad Bystřicí, Ostroměř), všem stupňům škol (např. Bělohradská mateřská škola Lázně Bělohrad, Mateřská škola Volanice, Mateřská škola Žlunice, Základní škola Kopidlno, Vyšší odborná škola a Střední průmyslová škola Jičín, Střední škola gastronomie a služeb Nová Paka, Obchodní akademie Hořice, Střední odborné učiliště Lázně Bělohrad) a jiným subjektům (např. Arciděkanskému úřadu v Jičíně, Jednotě SD Nová Paka, Krajské hygienické stanici Královéhradeckého kraje se sídlem v Hradci Králové – územní pracoviště Jičín, Domovu důchodců Mlázovice, Městskému bytovému podniku Jičín, Občanskému sdružení Centrum nezávislého života v Českém ráji a v Podkrkonoší Jičín). Zejména formou osobních jednání (konzultací) byly výše uvedené instituce opakovaně informovány o platné legislativě a s tím spojených povinnostech. V rámci státní kontroly v úseku vedení spisové služby provedli zaměstnanci archivu Mgr. Karel Chutný a Mgr. Radka Janků šetření na Úřadu práce v Jičíně, Katastrálním úřadu pro Královéhradecký kraj se sídlem v Hradci Králové – Katastrálním pracovišti Jičín, Lepařově gymnáziu Jičín, Obchodní akademii Hořice, Gymnáziu a Střední odborné škole pedagogické Nová Paka.

Archiv uskutečnil 24 výběrů archiválií ve skartačním řízení a 23 výběrů archiválií mimo skartační řízení. Na základě žádosti firmy Continental Teves Czech Republic, s. r. o., Jičín, vydal jeden trvalý skartační souhlas.

Zpřístupňování archiválií

V roce 2008 bylo v rámci schváleného harmonogramu pořádání kmenových archivních souborů pokračováno v inventarizaci archivního souboru *Berní správa Jičín (1869) 1919 – 1949 (1962),* který byl v konečné podobě zpracován v rozsahu 112,39 bm a opatřen rozsáhlou archivní

pomůckou, čítající 739 stran. Inventarizace archivního souboru *Strakův hudební archiv Kopidlno 1799 – 2003* dospěla též do konečné fáze a několikaletá práce byla završena takřka tisícistránkovým inventářem. Rozběhly se také pořádací práce na archivním souboru *Sbírka opisů matrik okresu Jičín 1799 – 1949*, kde se povedlo zpracovat zhruba polovinu druhopisů, což představuje 23 bm. Mimo plán byly zinventarizovány drobné osobní fondy *Rublič Josef 1877 – 1953, Gebauer Jan 1838 – 1907* a *Groh Jan 1868 – 1943*.

Do knihovny zdejšího archivu přibylo 476 titulů a stav ke dni 31. 12. 2008 činil 21 484 svazků, po odečtení vyřazených multiplikátů 20 146 svazků. Nové publikace archiv získal nejenom nákupy, ale i četnými dary. Knihovna je pouze prezenční, slouží potřebám pracovníků archivu a badatelů. Badatelům bylo v loňském roce zapůjčeno 230 knih a časopisů, prostřednictvím MVS bylo vypůjčeno 15 publikací. Pro elektronickou správu knihovny je nadále využíván Knihovní systém Clavius, verze 4.20.

Využívání archiválií

Studovnu okresního archivu navštívilo v loňském roce 207 badatelů (z toho jeden cizinec), kteří vykonali 442 návštěv. Jako již tradičně lze návštěvníky zdejší studovny rozdělit na skupinu požadující konkrétní dokumenty (personální záležitosti, stavební a majetková dokumentace, potvrzení o pracovním poměru či o školním studiu) a údaje spíše informačního charakteru. Ty druhé lze potom označit za badatele, kteří se věnují především studiu dějin obcí, měst, škol (např. ZŠ Jičíněves, Ostružno, Slatiny či Lepařovo gymnázium Jičín), genealogickým průzkumům a významným regionálním osobnostem (např. Antonín Kotík, Vilém Dokoupil, Josef Štemberka, Josef Dresler a Čeněk Musil). Nezanedbatelný podíl z nich tvořili studenti zdejších středních škol a vysokoškolští studenti, kteří v SOkA vyhledávali podklady pro 30 seminárních, bakalářských a diplomových prací. Za zmínku stojí alespoň následující studentské práce: *Urban Jiří : Násilná kolektivizace královéhradeckého venkova, Pardubice, diplomová práce FF Univerzity Pardubice 2008, 156 s., Peroutková Matějková Kristýna: Středověký a novověký Jičín ve světle archeologických nálezů a aspekt dobového hrnčířství, Brno, diplomová práce FF MU 2008, 127 s., Rychnová Lucie: Filip Spannbrucker, Praha, KTF UK 2008, 103 s.* a *Pluhařová Ilona: Politický, společenský a kulturní Jičín v letech 1918 – 1939, Hradec Králové, rigorózní práce Univerzity Hradec Králové 2008, 310 s.* Celkově bylo zpracováno 209 studijních témat. Archiv ve dnech 2. 10. a 6. 11. 2008 navštívili v rámci speciálního historického semináře studenti Lepařova gymnázia Jičín, kde byli Mgr. Radkou Janků seznámeni se základy pomocných věd historických.

Během roku zapůjčil archiv prostřednictvím 89 reversů celkem 132 evidenčních jednotek (34 knih, 19 kartonů, 1 mapu, 78 fasciklů resp. balíků) a 14 knih z archivní knihovny. Většinou se jednalo o zápůjčky archiválií Okresnímu soudu Jičín (spisový materiál), městským a obecním úřadům (kroniky), Historickému ústavu AV ČR, v. v. i., Regionálnímu muzeu a galerii Jičín či Archivu hlavního města Prahy (sčítací operáty z r. 1921). Archiv si půjčil prostřednictvím 11 reversů 21 evidenčních jednotek (17 knih, 2 kartony, 2 fascikly) a 24 knih od Státního oblastního archivu v Zámrsku, Státního okresního archivu Pardubice, Rychnov nad Kněžnou, Semily, Trutnov,

Ústí nad Orlicí, Regionálního muzea a galerie Jičín, Východočeského muzea v Pardubicích.

Zdejší zaměstnanci vydali 90 opisů, výpisů a potvrzení, ověřili 98 dokladů a provedli 20 rešerší pro úřední potřebu a 4 pro soukromé účely.

V roce 2008 SOkA vlastní výstavy nepořádal, ale spolupracoval s Regionálním muzeem a galerií Jičín na přípravě dvou níže uvedených výstav: *Z historie jičínské turistiky* (termín konání výstavy: 21. 2. – 30. 3. 2008) a *Valdická kartouza – uzamčený svět – historie kláštera 1627 – 1782* (termín konání výstavy: 29. 11. – 1. 3. 2009).

Ředitel archivu PhDr. Jindřich Francek uspořádal během roku odbornou přednášku na téma: *Jičín ve 13. – 15. století.* Mgr. Karel Chutný připravil 3 přednášky pro učitele a žáky na téma *Archivy a archivnictví, Kronikářství a genealogie* a *Státní okresní archiv Jičín – historie a současnost.*

Publikační činnost archivu tradičně obstarával především ředitel archivu PhDr. Jindřich Francek, který v průběhu roku vydal dvě knihy: *Já jsem se dopustila…sexuální delikty ve východních Čechách 16. – 18. století. Ústí nad Orlicí, Oftis 2008, 95 s.* a *Lovecká vášeň v proměnách staletí. Havran 2008, 235 s.* Dále pak poskytoval informace Jičínskému deníku a Novým novinám, spolupracoval s Českou televizí na pořadu *Bílá místa* a byl členem redakční rady Východočeského sborníku historického (VčM Pardubice). Tři pracovnice zdejšího archivu PhDr. Eva Bílková, Mgr. Radka Janků a Bc. Markéta Česáková se podílely na vzniku publikace *Historický atlas měst České republiky, svazek č. 18, JIČÍN. Praha 2008.*

Personální situace

V roce 2008 došlo k zásadním změnám v personálním obsazení jičínského archivu. PhDr. Jindřich Francek ukončil koncem srpna své působení ve funkci ředitele, a to z důvodu odchodu do starobního důchodu. Novým ředitelem se na základě výběrového řízení stal k 28. 8. Mgr. Karel Chutný a v době jeho nepřítomnosti ho nově zastupovala Mgr. Radka Janků. V září nastoupila na mateřskou dovolenou Mgr. Alena Jurigová. Bc. Markéta Česáková v archivu pracovala střídavě na částečný a plný úvazek od března do konce října, kdy pracovní poměr ukončila. V listopadu archiv přivítal dvě nové pracovní síly, a to PhDr. Evu Bílkovou (zástup za Mgr. Alenu Jurigovou) a Bc. Jana Čečetku. Nezměněna zůstala pozice dalších členů archivního týmu, a to hospodářky Milady Dufkové, archivářky Jaroslavy Krausové, uklízečky Evy Mazánkové a domovníka Jaroslava Březiny.

Umístění a vybavení archivu

V průběhu roku nedošlo k výraznějším změnám či úpravám interiéru archivu. Provozní záloha ve výši cca 87 000 Kč/rok byla tradičně využita na nákup publikací, kancelářských a úklidových potřeb, pohonných hmot a jiných výdajů nutných k provozu SOkA. V rámci větších provozních oprav byla v listopadu 2008 provedena rekonstrukce elektronického protipožárního systému, a to kompletní výměnou všech hlásičů. Rovněž byla vyměněna zvlhčovací jednotka v parním vyvíječi klimatizace. V prosinci bylo archivem zakoupeno nové služební auto (Fabia Combi II) a 12 kusů atypického účelového nábytku k zefektivnění a rozšíření odkládacích ploch v depozitářích a kancelářích. Z výpočetní techniky do archivu přibyly

notebook Lenovo ThinkPad SL500 a 1 PC s 19" LCD.

Radka Janků

Regionální muzeum a galerie v Jičíně v roce 2008

Muzeum je příspěvkovou organizací zřizovanou Královéhradeckým krajem. V průběhu roku navštívili prostory muzea a galerie celkem 21 244 návštěvníci.

Stálá expozice muzea

Od roku 2002 je v RMaG v Jičíně instalována stálá interaktivní expozice o sedmi částech.

V roce 2008 prošlo expozicí muzea 14 936 návštěvníků, z toho 3 116 ve školních a 2 156 v jiných hromadných výpravách.

Výstavní chodba muzea

Ve výstavní chodbě, která je součástí stálé expozice muzea, se konají menší výstavy regionálních autorů, výstavy s regionální tematikou, výstavy tvořené exponáty ze sbírek zdejšího muzea nebo sbírek soukromých sběratelů a výstavy, jejichž autory jsou odborní pracovníci muzea. V roce 2008 zde proběhly následující výstavy: *Kartouza ve Valdicích – uzamčený svět*, dokumentující historii věznice v letech 1857 – 2007 (7. 10. 2007 – 3. 2. 2008)

Z dějin jičínské turistiky, u příležitosti 120. výročí založení Klubu českých turistů (21. 2. – 30. 3.)

*Nové archeologické nálezy na Jičínsku (*3. 1. – 4. 5.)

*Živá zahrada (*6. 5. – 7. 6.)

*Čertovské putování ilustracemi Karla Franty s čerty z říše loutek (*12. 6. – 5. 10.)

*Libuše Krtičková-Schüzová – tapiserie, miniatury (*11. 10. – 9. 11.)

Kočárky našich babiček. Historické kočárky z let 1880-1970, ze soukromé sbírky M. Šormové (15. 11. 2008 – 22. 2. 2009)

Netradiční a ojedinělou akcí byl výstavní projekt nazvaný *Zpráva o stavu duše*, který se uskutečnil v prostorách muzea od 1. 9. do 6. 10. 2008. Rozmanitými formami představil artefakty, obrazy, kresby, fotografie, hudbu, tanec, divadlo a další oblasti uměleckých aktivit mentálně postižených, žijících v ústavech v Čechách a na Moravě. Součástí projektu byla i vzájemná setkání tvůrců i speciálních pedagogů a společná tvorba sochařského díla. Slavnostní vernisáž konaná v rámci festivalu *Jičín – město pohádky* byla pro všechny velkým zážitkem a odměnou.

Kromě návštěvníků celého muzea shlédl samostatně výstavy 3 231 zájemce.

Galerie

V galerii se konají rozsáhlejší výstavy regionálních umělců i umělců celorepublikového významu. Oblíbené jsou i výstavy zaměřené tematicky, tvořené vlastním fondem i předměty zapůjčenými od jiných muzeí, galerií či soukromých sběratelů.

Démoni – kouzla, čáry a věštby – etnograficky zaměřená výstava převzatá z Muzea Českého ráje v Turnově (30. 11. 2007 – 3. 2. 2008)

Miroslav Čapek – jičínský výtvarník (15. 2. – 23. 3.)

Josef Bucek – výběr z díla – průřez celoživotní tvorbou regionálního autora (30. 3. – 27. 4.)

Věra Janoušková, rozmanitá zastavení – výstava významné české umělkyně připravená ve spolupráci s Galerií moderního umění v Hradci Králové a Nadací

Věry a Vladimíra Janouškových (6. 5. – 15. 6.)

Rakousko-uherské námořnictvo 1866-1918, historie, modely, dokumenty – výstava ve spolupráci s Národním muzeem a Národním technickým muzeem v Praze (25. 6. – 14. 9.)

Marcela Vichrová, písně barev – dílo současné autorky (27. 9. – 9. 11.)

Valdická kartouza, uzamčený svět – historie kláštera 1627 – 1782 (30. 11. 2008 – 1. 3. 2009)

Výstavy v galerii shlédlo v roce 2008 celkem 6 308 návštěvníků, z toho 1 403 ve školních výpravách.

Lektorská činnost

Lektorská činnost pracovníků muzea se dělí na přednášky z daných oborů pro školy i pro veřejnost, přednášky tematicky vázané na probíhající výstavu a dále na ostatní kulturně výchovné akce. V loňském roce proběhly 3 přednášky z oboru archeologie (PhDr. E. Ulrychová), 16 přírodovědných přednášek (Mgr. P. Zíková, Ing. Z. Nikodémová, Ing. D. Bílek), 4 přednášky z historie (MUDr. Z. Petráň, Mgr. D. Foltýn), 4 přednášky z oblasti etiky (MgA. J. Lédl) a 1 výtvarná přednáška Svatopluka Krále. Dále bylo připraveno 18 výkladů pro Český rozhlas Hradec Králové.

Jako samostatný typ přednášek fungují v červenci a srpnu tzv. *Komentované prohlídky Valdštejnova paláce*, které nabízejí speciální výklad o historických událostech týkajících se jičínského zámku a o jeho architektuře a přibližují osobnost Albrechta z Valdštejna. Prohlídek se zúčastnilo 890 zájemců.

Stejně jako v předchozích letech bylo pořádáno 5 archeologických vycházek (PhDr. Ulrychová – 254 účastníci) a 4 přírodovědné exkurze (119 zájemců).

Akce, projekty

Regionální muzeum a galerie v Jičíně pořádalo (samostatně nebo ve spolupráci s dalšími subjekty) v roce 2008 kulturní akce, jejichž náplň a zaměření byly rozmanité.

Kromě každoročních tradičních muzejních aktivit, jako je vynášení Morany, Svatojánská noc, Jičínské posvícení, setkání kronikářů a Vánoční dílny pro děti, se RMaG v Jičíně podílelo na přípravě a realizaci Valdštejnských dní, otevření naučné stezky na Bradech, Vzpomínkového odpoledne k výročí srpnových událostí roku 1968, Slavnostního večera k výročí vzniku republiky a festivalu Jičín – město pohádky. Dále se také rozvíjela spolupráce s Dobrovolným svazkem obcí Mariánská zahrada a sdružením Literácy Jitčín.

Specifickou formou zpřístupňování historie veřejnosti je projekt, který v RMaG v Jičíně probíhá od roku 2006. Jedná se o strukturovaný vzdělávací program pro mateřské školy, jehož cílem je představit předškolním dětem muzeum jako zajímavé, inspirativní místo, které stojí za to navštěvovat se školou i s rodiči, ukázat nejzajímavější události regionálních dějin, podporovat vztah dětí k místu, kde vyrůstají, a seznámit je s muzejními exponáty a chováním návštěvníka muzea. V průběhu školního roku navštíví skupiny dětí každý měsíc 1 sál expozice a přístupnou formou se seznámí s určitým historickým úsekem. Každý účastník získá nebo si vyrobí předmět, který symbolizuje téma probíhající lekce a v MŠ si pak vytváří vlastní *muzejní* sbírku.

Sbírkotvorná činnost, badatelé

V roce 2008 bylo do fondu RMAG v Jičíně zapsáno 1 899 přírůstků (tj. 4 217 předmětů) získaných nákupem, dary, z po-

zůstalosti a vlastním sběrem, do II. stupně evidence bylo zpracováno 3 819 položek. Muzeím, archivům a dalším organizacím jsme zapůjčili 652 sbírkové předměty, z toho 266 je dlouhodobě zapůjčeno na zámku Humprecht. Muzeum si vypůjčilo celkem 305 předmětů především k výstavním účelům, z toho 205 předmětů ze soukromých sbírek.

Od r. 2007 probíhala revize sbírek etnografie, uměleckého průmyslu, umění a fondu Sobotka v počtu 5 500 sbírkových předmětů.

Počet konzervovaných sbírkových předmětů – archeologické nálezy 1 100, kov 29, dřevo 3. Dále pokračovala rekonstrukce *skleněné harmoniky*. V dílně RMaG byly z bukového dřeva vytvořeny formy na odlití skleněných cylindrů pro Střední uměleckoprůmyslovou školu sklářskou v Železném Brodě. Zde jsou cylindry postupně odlévány.

Regionální muzeum a galerii v Jičíně navštívili v loňském roce 134 badatelé. Největší počet tvořili studenti, dále odborní pracovníci z jiných pracovišť, kronikáři a zpracovatelé grantů. Nejčastěji je využíván fond regionální literatury, fotoarchiv, etnografické a přírodovědné sbírky.

Publikační činnost

V roce 2008 vydalo muzeum 4 neperiodické publikace:

Uzamčený svět I. Historie kartuziánského kláštera ve Valdicích (katalog k výstavě)

Rakousko-uherské námořnictvo 1866 – 1918 (katalog k výstavě)

Průvodce pro nejmenší (průvodce vlastivědnou expozicí jičínského muzea pro předškolní děti)

Varhany a varhanáři Jičínska (tato publikace, jejímž autorem je MUDr. Tomáš Horák, byla vydána za finanční podpory Kraje královéhradeckého a Ing. Vladimíra Turka).

RMaG v Jičíně vydalo rovněž videodokument nazvaný *Zpráva o stavu duše*, zaznamenávající setkání autorů stejnojmenné výstavy a průběh a výsledky tohoto projektu.

Vědeckovýzkumná činnost

Pracovníci RMaG v Jičíně zpracovávali v průběhu roku celkem 7 vědeckovýzkumných úkolů:

Mgr. Hana Macháčková: Dokumentace vybraných objektů lidové architektury v lokalitách Jičínska (Grant MK ČR v rámci dotačního programu Podpora tradiční lidové kultury); Mgr. Jaromír Gottlieb: Valdštejnská urbanizace města Jičína v letech 1621 – 1634; Mgr. Barbora Klipcová: Dějiny kartuziánského kláštera ve Valdicích a působení kartuziánů na Jičínsku; PhDr. Eva Ulrychová: Listiny a nálezy ze 13. století na Jičínsku – Novověké fortifikace na Jičínsku – Komentář k rozboru suroviny kamenných nástrojů z neolitu na Jičínsku – Archeologická památková péče na Jičínsku 1990 – 2007.

Jaromír Gottlieb

Městské muzeum v Hořicích v roce 2008

Sbírky

V roce 2008 bylo do přírůstkové knihy muzea zapsáno celkem 74 předmětů, z toho 50 kusů z odúmrtě po Karlu Maixnerovi z Hořic. V souboru předmětů z Maixnerovy pozůstalosti se nachází celkem 20 výtvarných děl převážně od autorů pocháze-

jících z regionu (Karel Vik, Miloš Vávra, Quido Roman Kocián, Karel Dlabola, Oskar Teimer, František Všetečka). Dále je v pozůstalosti rukopis pamětí Františka Maixnera, 3 alba fotografií, sklopný měchový fotografický přístroj, triedr, mikroskop a drobné předměty denní potřeby. Dále byl mj. získán cenný soubor stolního nádobí a náčiní ze 30. let 20. století z hotelu Koruna, 5 audiokazet s nahrávkami vzpomínek účastníků 2. odboje, sekeromlat z oblasti Jeřic a drobné písemnosti a fotografie. Zdenka Marie Nováková věnovala muzeu obraz ze své výstavy *Podzim ve skalách*.

V Muzeu hlavního města Prahy provedeno čištění a odborná konzervace 444 kusů mincí a medailí z Matějkovy sbírky a ze systematické sbírky muzea.

V roce 2008 bylo do knihovny muzea zapsáno celkem 220 knih, z toho 148 knih bylo získáno z pozůstalosti po Karlu Maixnerovi.

Badatelé

V muzeu bylo v roce 2008 evidováno 33 badatelů, kteří vykonali 82 návštěv. Nejpilnějším byl opět Mgr. Jaroslav Kotrbáček, který při svých 23 návštěvách pokračoval v dokumentaci motocyklových závodů. Častým návštěvníkem badatelny byl také Ing. Jaroslav Formánek, který se zajímal o významné osobnosti z Hořicka a historii 1. světové války. Ve studiu pramenů ke své magisterské práci o prvním řediteli sochařské školy Vilému Dokoupilovi pokračovala studentka pardubické univerzity Lenka Maťátková. Martin Fikar z Univerzity J. E. Purkyně v Ústí nad Labem dokončil a obhájil diplomovou práci na téma: *Historie Podkrkonošského průmyslového muzea*. Pavel Drnovský, student prehistorie Filosofické fakulty Univerzity Karlovy zkoumal archeologické nálezy z Maňovic a z třebovětické tvrze. Jana Volková, studentka filmové vědy na Masarykově univerzitě v Brně, čerpala podklady pro seminární práci o hořickém biografu.

V muzeu bádali také pracovníci Muzea východních Čech v Hradci Králové, Muzea hlavního města Prahy, Uměleckoprůmyslového muzea v Praze, Národního památkového ústavu v Josefově, Českého statistického úřadu v Liberci a dále kronikáři a další zájemci o regionální historii.

Ediční činnost a propagace

Realizována byla kniha *Hořice odedávna dodneška*, putování dějinami města slovem a obrazem, 320 stran A4, 502 reprodukcí. Publikace vzbudila velký zájem a náklad byl ještě v roce 2008 rozebrán. (Autoři V. Bukač a O. Tomíčková.)

Sto let hořické Galerie plastik. Katalog k 100. výročí založení Galerie plastik, 88 stran. Odborně připravila J. Cermanová ve spolupráci s T. Matesem.

Jilemničtí. Katalog k výstavě kreseb. 16 stran. Připravili V. Bukač a V. Borecký.

Muzeum spolupracovalo na přípravě sborníku *110 let hořického obchodního školství* a katalogu k výstavě *Sochařka Dagmar Štěpánková* (V. Bukač), zahájilo přípravu knihy *Zmizelé Hořice* pro nakladatelství Paseka (O. Tomíčková). S pomocí muzea vznikl scénář a realizace šestidílného seriálu pro Český rozhlas HK (redaktorka Vladka Matějková) o sochařích spjatých s hořickou Galerií plastik a na pořadu *Nedělní host* s vnučkou sochaře Šalouna PhDr. D. Doškovou a sochařem V. Adamcem (J. Cermanová). O. Tomíčková se redakčně podílí na přípravě *Hořického kulturního zpravodaje* a je členkou redakce vlastivědné čítanky Pod Zvičinou (vydavatel Gymnázium a SOŠ Hořice), pro niž

v roce 2008 opět připravovala příspěvky do rubriky Významná výročí, fotografické hádanky, kulturní aktuality a seriál, tentokrát o lidovém kronikáři Františku Šafránkovi. Přispívala také do Hořických novin a dalších regionálních periodik a spolupracovala s tvůrci hořických webových stránek a s redakcí Českého rozhlasu 2 a Českého rozhlasu Hradec Králové. Zajišťovala také prezentaci kulturních akcí v hořické synagoze na celostátním setkání provozovatelů židovských památek v Praze, pořádaném OS Serpens v říjnu 2008.

Evropský den židovské kultury

Muzeum se podílelo na přípravě a realizaci 6. ročníku oslav, které proběhly ve spolupráci s Městem Hořice, Církví československou husitskou, Židovským muzeem v Praze, Domem kultury Koruna, Základní uměleckou školou Hořice a Občanským sdružením PROVE a pod záštitou starosty města. V jejich rámci se v synagoze opět uskutečnila ekumenická bohoslužba, v Divadelním sále radnice byla sehrána Dismanovým rozhlasovým dětským souborem dětská opera *Brundibár*, ve Štorchově síni muzea byla instalována putovní výstava *Neztratit víru v člověka,* zapůjčená Židovským muzeem v Praze. Výstava byla zakončena prezentací knihy Věry Vlčkové: *Doufám, dokud dýchám*, při níž proběhla beseda s autorkou a dvěma pamětnicemi a vystoupení žáků ZUŠ. V rámci filmového festivalu, pořádaného OS PROVE, byly promítány dokumenty o holokaustu. Spolu s Církví československou husitskou připravilo pietní setkání *Příběhem proti zapomnění* při příležitosti 66. výročí odsunu Židů z Hořic, jež připomnělo příběh oblíbeného lékaře židovského vyznání MUDr. Jaroslava Kaufmana, který byl za války přidělen do penězokazecké dílny v Sachsenhausenu.

Odborné služby, výzkum

Muzeum provádělo rešerše pro stavebněhistorický průzkum hořické synagogy, k historii dachovského koupaliště a Feuersteinovy vily, vrchu Gothard, historii lázeňství v Hořicích, pro stavebněhistorický průzkum Erbenova rodného domku v Miletíně, pro nový plán popisných čísel města Hořice, k oslavám první písemné zmínky o Březovicích aj. Na základě zpracování počátků uměleckých sbírek v Hořicích a podkladů pro dotační řízení byla získána mimořádná dotace státu a za podpory města byl vydán katalog ke 100. výročí založení Galerie plastik, připravován byl projekt *L. J. Kofránek, sochař mezi tradicí a modernou* – katalog a výstava (Galerie VŠUP v Praze).

Výstavy

Andy Reiben – Můj boj 007. Výstava malířského cyklu vzniklého v období autorova boje s vážnou chorobou. Malá síň, březen – červen 2008.

493 Cirkus. Představení nastupující generace hořických výtvarníků z různých oborů. Štorchova síň, březen – duben 2008.

Sochařka Dagmar Štěpánková-Černá. Výstava soch, kreseb a maleb hořické autorky, profesorky sochařské školy. Štorchova síň, duben – květen 2008.

Nové obrazy Vlastislava Doležala. Pravidelná přehlídka nejnovější tvorby hořického autora. Štorchova síň, květen – červenec 2008.

Sto let Galerie plastik 1908-2008. Autoři instalace se pokusili přiblížit návštěvníkům atmosféru expozic z doby jejího vzniku a tehdejší instalační postupy. Malá síň, červenec – prosinec 2008.

Alois, Ivan, Ellen a Filomena Jilemničtí. Výstava kreseb příslušníků tří generací ho-

řické umělecké rodiny. Štorchova síň, červenec – srpen 2008.

Neztratit víru v člověka. Putovní výstava o holokaustu zapůjčená Židovským muzeem. Štorchova síň, září 2008.

Zdeňka Marie Nováková – Skály, stromy, procházky. Výstava maleb architektky a vysokoškolské pedagožky, původem z Jičína. Štorchova síň, září – listopad 2008.

František Štorek a Jaroslava Pešicová. Díla nedávno zesnulého absolventa hořické sochařské školy a účastníka hořických sympozií doprovázely obrazy jeho ženy. Galerie plastik, duben – září 2008.

Libor Hurda, umělecký kovář. Galerie plastik, říjen – listopad 2008.

Celkem bylo na výstavách a expozicích evidováno 14 351 návštěvníků, z toho výstavy v muzeu 5 306, v galerii 1 306 návštěvníků. Expozice v muzeu 2 731, ve Věži samostatnosti 3 699 a v galerii plastik 1 306 návštěvníků (včetně neplatících).

Přednášky, jiné akce a jejich návštěvníci

V. Štěpánová uskutečnila 5 besed pro základní školy Na Daliborce a Komenského pro celkem 97 žáků. O. Tomíčková besedovala při výstavě *Neztratit víru v člověka* se žáky hořických škol a se žáky 3. tříd základních škol o městě, o muzeu a o kronikách. Se žáky ZŠ Ostroměř uskutečnila vlastivědnou vycházku po židovských památkách a na Masarykovu věž samostatnosti.

Václav Bukač

Pekařova společnost Českého ráje v roce 2008

Moje letošní zpráva o činnosti Pekařovy společnosti Českého ráje pro její valnou hromadu 28. 2. 2009 bude trochu jiná než v minulých letech. V podstatě bude totožná s tou, kterou jsem o práci naší Společnosti přednesl na letošní valné hromadě Sdružení historiků – Historického klubu 21. ledna 2009 v Praze.

Jak víte ze zpráv o naší práci od obnovení Společnosti v roce 1990, hlavními body činnosti jsou publikace, konference a zájezdy.

Pokud jde o publikace, vyšel v roce 2008 již 21. ročník vlastivědného sborníku *Z Českého ráje a Podkrkonoší,* jako obvykle s hodnotným obsahem a vzornou grafickou úpravou. Čtenáři dostali rovněž 12. supplementum tohoto sborníku, v němž byly otištěny materiály z konference věnované 100. výročí narození a 30. výročí úmrtí filosofa a turnovského rodáka Jana Patočky.

V loňském roce jsme žádnou konferenci nepořádali, o to více jsme se věnovali přípravě letošní konference, která se bude konat koncem dubna v Turnově a jejím tématem budou šlechtické rody a jejich sídla v Českém ráji. Podnětem k jejímu konání bylo letošní sté výročí vydání prvního svazku slavné Pekařovy *Knihy o Kosti* a neméně výtečného Šimákova *Soupisu památek historických a uměleckých v politickém okresu turnovském.* Zájem o konferenci je značný, jejími spolupořadateli jsou Historický ústav Akademie věd České republiky a Společnost přátel starožitností.

Společně se Sdružením historiků – Historickým klubem jsme vyhlásili a vyhodnotili další ročník soutěže O cenu Josefa

Pekaře. Laureátka Martina Lustigová převezme cenu na naší letošní valné hromadě v Turnově.

Oblíbenou součástí našeho programu jsou vlastivědné zájezdy. V loňském roce první směřoval do Hořic v Podkrkonoší a okolí za poznáním jejich kamenné krásy, hostitelské role se se zaujetím ujala naše členka PhDr. Oldřiška Tomíčková z hořického muzea. Druhá výprava měla za cíl Kutnou Horu a okolí, ujal se nás kolega Kremla. Trasu jako vždy do podrobností připravil Mgr. Pavel Jakubec ze semilského okresního archivu. Zájezdy konáme ve spolupráci se Spolkem rodáků a přátel Turnova, autobus bývá vždy zcela naplněný spokojenými účastníky.

Pokud jde o organizační záležitosti, máme stále kolem stovky členů. Valnou hromadu jsme měli 15. března 2008 v Jičíně, zde jsme zvolili čestnými členkami PSČR duši naší veškeré organizační práce Jitku Petruškovou z turnovského Muzea Českého ráje a archivářku dr. Evu Bílkovou za její usilovný, i když marný boj o zachování zámku ve Starých Hradech jako sídla Literárního archivu Památníku národního písemnictví a centra hodnotného kulturního života Libáňska.

Na závěr musím sdělit naše obavy z budoucnosti, pokud se týká úrovně naší práce, zvláště našich sborníků a konferenčních supplement. V souvislosti s novým hodnocením vědeckých výsledků je pracovníkům akademických ústavů zakazováno publikování v nerecenzovaných časopisech a sbornících, dokonce jim někde za porušení tohoto zákazu hrozí sankce. To se týká i dalších ústředních pracovišť, vysokých škol, muzeí a archivů. Tedy další přehrada mezi prací odborných historiků a amatérských i profesionálních vlastivědných pracovníků z menších měst a venkova. Jako by nestačily klacky, které jsou házeny vyučování dějepisu ve školách. Bojíme se, aby na tuto situaci nedoplatily znalosti a zájem budoucích generací o naši historii, aby se zájem o minulost nedostal na úroveň zámecké pivovarské krčmy v Dětenicích...

Samozřejmě nežijeme v 19. století, kdy historie a jazykověda byly nejpřednějšími vědami a měly prvořadé zásluhy o znovuvzkříšení českého národa v době národního obrození i v následujících desetiletích. Ne nadarmo byl František Palacký oslavován jako Otec národa. Dnes je jiná doba a otcem národa by byl veřejností asi zvolen nějaký populární zpěvák nebo sportovec, případně finanční manažer. Historie se stává popelkou, zmizela většina malých muzeí a městských archivů. Chybějí páni učitelé, vlastenečtí kněží a další nadšenci, kteří zasévali úctu k vlasti a její minulosti všem: od nejmenších dětí ve škole až po babičky v kostele a sousedy v hospodě. Měli k tomu výbornou přípravu v učitelských ústavech i v seminářích, v četbě knih. Dnes jsme vzděláváni senzacemi všeho druhu v tisku, rozhlase, televizi i na internetu a hodnotné pořady sleduje mizivé procento lidí. Málo se čte, mluví se všude nespisovně, nejlépe hrubě, sprostě a s množstvím cizích slov. Dějepis je ve školách omezován na minimum. Právě proto je důležitá ta drobná každodenní práce kronikářů, knihovníků, dobrých učitelů dějepisu, prostě všech, komu slovo dějepis, historie, vlastivěda něco říká.

Ta drobná, vlastivědná práce se projevuje nejvíce v regionech. Nechci dnes hovořit o významu škol, archivů, muzeí, knihoven, přednášek – chci se soustředit na místní tisk. Nejdůležitější možností šíření zájmu o minulost jsou vedle besed a přednášek hlavně historické a vlastivědné články

v místním tisku. Ani zde nechceme zůstat jen u nekritického přejímání starých údajů našich předchůdců, kteří se samozřejmě z nejrůznějších příčin nevyvarovali mnoha romantických zkreslení a dalších chyb. Vítáme, když se objevují články o nedávné historii, vzpomínky pamětníků atp. Leckde se snažíme, aby místní noviny nebyly jen ohlašovnou schůzí, diskoték a sportovních akcí, ale aby měly trvalou hodnotu. Mluvím z vlastní zkušenosti, neboť jsem zakládal a řadu let řídil *Zpravodaj Šrámkovy Sobotky* a *Listy starohradské kroniky* a přispíval do dalších místních časopisů Sobotecka. A vím, jak významné bylo, když jsme mohli otisknout hodnotný příspěvek pana docenta Zdeňka Kalisty, doktora Rudolfa Turka, kolegy Josefa Hanzala, profesora Františka Buriánka, doktora Mojmíra Otruby a mnoha dalších významných autorů. Zvyšovali úroveň časopisu, přinášeli nové pohledy, pomáhali odstraňovat vžité legendy.

Odnedávna je však tomu jinak. Vládní Rada pro výzkum a vývoj zpracovala nové směrnice pro hodnocení výsledků vědy, následkem toho bylo mimo jiné rozdělení odborných časopisů a sborníků na – obecně řečeno kvalitní a nekvalitní. A vědcům z Akademie věd, vysokých škol apod. bylo přikázáno publikovat pouze v těch kvalitních, v opačném případě de facto poškozují svůj ústav a hrozí jim postih. Nechci zacházet do podrobností, ale jde ve svých důsledcích o částečnou likvidaci kvality většiny místních a regionálních časopisů a sborníků. Lze očekávat i ztrátu finančních podpor těchto tisků.

Samozřejmě některá periodika se brání a ubrání. I náš sborník *Z Českého ráje a Podkrkonoší* už zpracoval zásadní opatření. Musí však rozšířit redakční radu, nejlépe o zahraniční členy, musí odmítat třicet procent nabízených příspěvků údajně nízké hodnoty, stoupnou náklady na recenzní řízení, resumé aj. Všechny podobné sborníky a časopisy však takové možnosti nebudou mít, ztratí své nejlepší autory a jejich úroveň klesne. Což v konečném důsledku odnesou čtenáři. A další část mládeže ztratí o dějiny zájem. O to Radě pro výzkum a vývoj jde?

Nevím, jak této situaci čelit. Nemůžeme pouze konstatovat, že to je výsledek tlaku přírodovědných oborů. Mohu snad jen poprosit kolegy profesionální historiky, hlavně ty pražské, aby nás v regionech nenechali na holičkách, aby nerozšiřovali onu pomyslnou propast mezi špičkovými vědci a ostatními profesionálními i amatérskými pracovníky. Mohu poprosit profesionální historiky v regionech, aby pokračovali ve své práci. Mohu poprosit vás, členy a přátele Pekařovy společnosti Českého ráje, abyste dál aktivně pracovali v duchu jejích stanov. Nevím, jak tlačit na různé byrokraty, aby se méně úřadovalo a vykazovalo, ale více hledělo na výsledky zpracovávání v archivech a na kvalitu práce v muzeích. Aby se zlepšilo finanční ohodnocení pracovníků těchto zařízení a mladí nemuseli odcházet mimo obor, když chtějí založit a uživit rodinu – naposledy jsme takto přišli o kolegu Michala Babíka z turnovského muzea.

Karol Bílek

Paseky nad Jizerou mají své obecní symboly

Za hojné účasti veřejnosti slavnostně vysvětil administrátor farnosti Paseky nad Jizerou ThMgr. Krzysztof Mikuszewski

v místním kostele sv. Václava v sobotu 20. září 2008 nové obecní symboly, znak a vlajku, udělené Pasekám nad Jizerou předsedou Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky Ing. Miloslavem Vlčkem.[1] Součástí slavnosti byl mj. kulturní program v Krkonošském muzeu – Památníku zapadlých vlastenců, v jehož rámci proběhla jednak kulinářská soutěž na téma tradičních regionálních pokrmů – kysela a hubníku, ale také setkání s *poudačkami* paní Slávky Hubačíkové. Samotný akt vysvěcení nového znaku a vlajky tak završil více než dvouletou snahu obecního zastupitelstva o získání heraldických symbolů.

Máme-li se pokusit chronologicky postihnout genezi paseckého znaku a vlajky, musíme se vrátit někdy do první poloviny roku 2006, kdy se v semilském archivu uskutečnilo konzultační setkání delegace obecního zastupitelstva na čele se starostkou paní Hanou Růžičkovou na jedné, a sice neoficiálně ustanovenou, přesto však fungující a zájemci o danou problematiku opakovaně využívanou heraldickou komisí (I. Navrátil, R. R. Novotný) na straně druhé. Důkazem pro naše tvrzení, že tato legislativně nezaštítěná, a tedy dobrovolná a bezplatná konzultační pomoc potenciálním uchazečům o novou obecní symboliku přinesla své ovoce, by mohlo být v prvé řadě jednání a následné usnesení zastupitelstva obce Paseky nad Jizerou z 15. května 2007, které mj. přesvědčivou většinou hlasů (pro návrh č. 2 hlasovalo šest zastupitelů, jeden volil návrh č. 3 a jeden se volby zdržel) schválilo finální podobu budoucího znaku a vlajky.[2] Tomuto rozhodnutí ale předcházel nejenom výběr vhodného navrhovatele heraldických symbolů, kterým se stal Jaroslav Barták, nýbrž také další setkání se zájemci

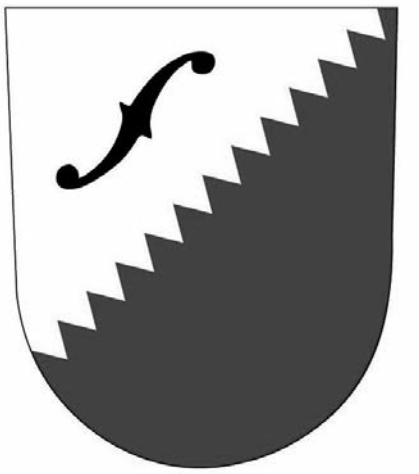

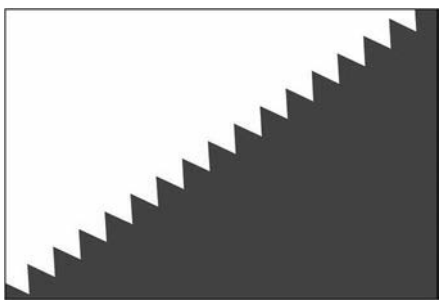

o komunální heraldiku, uspořádané přímo v Pasekách nad Jizerou v listopadu 2006. Během tohoto povídání (R. R. Novotný) o základních pravidlech, historii a tradici heraldiky, *okořeněném* živou diskusí, měli Pasečtí poprvé možnost prohlédnout si hned šest (!) návrhů na jejich budoucí obecní symboliku, pocházejících z dílny Jaroslava Bartáka. Ten byl ostatně také přítomen a ochotně zodpovídal dotazy z nikoli příliš početného, o to však pro dané téma zanícenějšího auditoria.

Události dostaly po schválení návrhu zastupitelstvem obce rychlý spád. Ziskem doporučení od zářijové třetí schůze (v rámci pátého volebního období našeho

vrcholného orgánu zákonodárné moci) podvýboru pro heraldiku a vexilologii, součásti výboru pro vědu, vzdělání, kulturu, mládež a tělovýchovu Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR, byla splněna druhá podmínka pro schválení obecních symbolů v navrhované podobě.[3] Legislativním završením geneze pasecké obecní symboliky bylo výše zmíněné udělení znaku a vlajky předsedou PS PČR v prosinci 2007, jejich slavnostní vysvěcení v září následujícího roku potom faktickým přijetím místní veřejností.[4]

Abychom navázali na v poznámce č. 1 citované přehledy nových symbolů měst a obcí okresů Semily a Jičín z pera Stanislava Kasíka, uvedeme stručnou charakteristiku znaku a vlajky Pasek nad Jizerou v obdobném schématu, tj. blasony ve shodě se zněním v udělovacích dekretech, poté ikonografický výklad dle textu navrhovatele, a nakonec kritický komentář.

PASEKY NAD JIZEROU (obec)

Znak: Ve stříbrno-zeleně pilovitě šikmo děleném štítě nahoře šikmý černý levý houslový výřez – effe.

Vlajka: Bílo-zeleně šikmo pilovitým řezem dělený list. Poměr šířky k délce listu je 2 : 3.

Autor návrhu znaku a vlajky: Jaroslav Barták.

Ikonografie: *Znak: Štít šikmo dělený pilovitým řezem. Horní pole stříbrné a v něm šikmo položený černý f-otvor, dolní pole zelené* […] *Paseky nad Jizerou jsou horskou obcí (675 m n. m.) v bývalém okrese Semily. Založeny v 16. století. Pro potřeby skláren vymýcen les a na pasekách postaveny chalupy, sloužící hlavně domácímu tkalcovství. K nejznámějším osobnostem patří pasecký houslař Věnceslav Metelka, jehož krkonošské houslařské škole je věnována stálá expozice v místním Památníku zapadlých vlastenců. Většina chalup je dnes využívána pro rekreaci, hudební tradice pokračují v tradičních Paseckých hudebních slavnostech a ve Svatováclavském sboru při místním kostele (založen 1980). Při absenci historických symbolů byly tyto skutečnosti zohledněny při návrhu znaku a vlajky. Předkládaný návrh, který vytvořil Jaroslav Barták, byl konzultován ve Státním okresním archivu v Semilech a posléze schválen obecním zastupitelstvem* (text dle přílohy k žádosti obce o schválení symbolů předsedovi podvýboru pro heraldiku a vexilologii, dopis z 20. 6. 2007).

Kritická poznámka: V oficiálním blasonu znaku se objevuje termín *effe*, tedy novotvar stejně jako jím označená heraldická figura. J. Barták ji v textu popisu nákresu nakonec vítězného návrhu č. 2 označuje jako *rezonanční otvor houslí*.[5] Pokud je autorovi tohoto příspěvku známo, objevuje se v souvislosti s tímto konstrukčním prvkem houslí spíše název *efa* či *effa*, tj. v horní desce vyřezané rezonanční otvory ve tvaru písmene f (ale stejně tak nebyl především v 18. století výjimkou otvor ve tvaru písmene c). Ostatně obdobná je terminologie také v angličtině (*f-hole*) nebo v němčině (*F-Loch*).

Pokud jde o popis historického vývoje obce, odráží navzdory své účelové zkratkovitosti celkem věrohodně skutečnost, tedy úzkou souvislost s hospodářským rozvojem oblasti ve druhé polovině 16. a na přelomu 16. a 17. století.[6]

Návrh znaku a praporu schválilo obecní zastupitelstvo na svém zasedání 15. 5. 2007. Podvýbor pro heraldiku a vexilologii jej následně projednal a doporučil ke schválení 12. 9. 2007, udělovací dekret předsedy Po-

slanecké sněmovny nese datum 18. 12. 2007.

Domníváme se, že volba zastupitelstva obce Paseky nad Jizerou byla šťastná, ať již se jedná o konečný výběr návrhu obecního znaku a vlajky, samotného navrhovatele nové symboliky Jaroslava Bartáka, ale i úzké spolupráce s okresním archivem na samotném počátku celého procesu. Znak i vlajka jsou dobře zapamatovatelné, snesou i podstatné zmenšení a využívají jednoduchých heraldických figur, díky kterým si v konečném důsledku Paseky nad Jizerou *nehrají* na něco, čím nikdy nebyly a nebudou.[7] Snad nejlepším dokladem skutečnosti, že se nová obecní symbolika dostává do povědomí pasecké veřejnosti, je nemalý zájem o trička, hrnky i čepice s nekýčovitě vyvedeným obecním znakem mezi účastníky slavnostního vysvěcení. Konečně i autor tohoto příspěvku z jednoho takového hrnku pravidelně pije čaj…

Robert R. Novotný

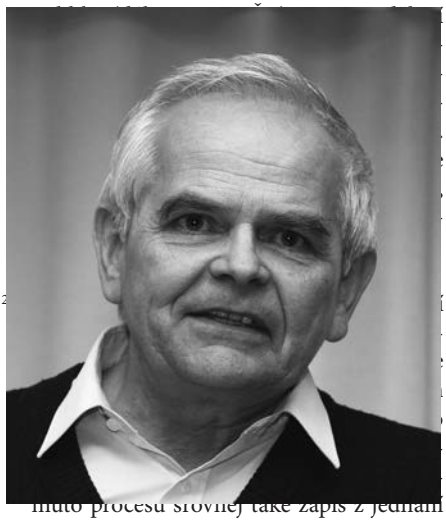

Poznámky

1 Nárok samosprávných obcí České republiky na užívání schváleného znaku a praporu, resp. vlajky, je založen na paragrafu 5 zákona č. 367/1990 Sb., o obcích, resp. jeho novelizací zákony č. 128/2000 Sb. a č. 216/2004 Sb. Naposledy přehledně k problematice nejenom legislativního ukotvení komunální heraldiky v našem regionu KASÍK, Stanislav: *Nové symboly měst a obcí okresu Semily po roce 1990*. In: Z Českého ráje a Podkrkonoší (dále jen ZČRP). Sv. 19. Semily-Turnov 2006, s. 161-190 (k legislativě konkrétně na s. 161-163); týž: *Nové symboly měst a obcí okresu Jičín po roce 1990*. In: ZČRP. Sv. 20. Semily-Turnov 2007, s. 211-243.
Schválení nového znaku a vlajky předsedou Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky tohoto procesu srovnej také zápis z jednání zastupitelstva obce Paseky nad Jizerou z 13. 2. 2007, bod č. 16 (v dokumentu je chybně uveden rok 2006, resp. v úvodním přehledu jako č. 15), viz <http://www.paseky.cz/uredni_deska.php?stav=2&lim=140>.

3 PS PČR, předseda podvýboru pro heraldiku a vexilologii, čj. 0171/5VO/07/PPHaV z 9. 10. 2007. Žádost obce o schválení symbolů předsedovi podvýboru pro heraldiku a vexilologii byla odeslána v červnu 2007, srovnej Obecní úřad Paseky nad Jizerou, sine čj., dopis z 20. 6. 2007.

4 Srovnej také Obecní úřad Paseky nad Jizerou, zápis z jednání zastupitelstva obce z 19. 6. 2007, bod č. 10 (obecní znak a vlajka); ibidem, zápis z jednání zastupitelstva obce z 11. 12. 2007, bod č. 12 (různé – pozvání na slavnostní předání dekretu o udělení znaku a vlajky obci).

5 Obecní úřad Paseky nad Jizerou, sine čj., návrhy obecního znaku č. 1-6 od Jaroslava Bartáka (2006).

6 Dosud stále nejlépe a velice srozumitelně PETRÁŇ, Josef: *Poddaný lid v Čechách na prahu třicetileté války.* Praha 1964, k Pasekám nad Jizerou zejména s. 109-145.

7 V tomto smyslu se také vyjadřuje ve svém textu *Nový znak a vlajka obce Paseky nad Jizerou* samotný Obecní úřad v Pasekách nad Jizerou.

Mladý sedmdesátník Karol Bílek

Uplynula desítka let, co jsme v našem sborníku publikovali stať Bohdana Zilynského ke Karolovým šedesátinám. Vyjádřil v ní naději, že předpokládaný jubilantův odchod na odpočinek mu otevře možnosti k tomu, aby zbaven pracovních a redaktorských povinností se mohl plně věnovat historické a literární regionalistice, kterou chápe v nezbytných širokých souvislostech s dějinami země či národa.

Karol Bílek (* 28. 3. 1939) nás ovšem opět překvapil. Vedení pobočky Literárního archivu Památníku národního písemnictví ve Starých Hradech sice v roce 2001 předal své choti Evě Bílkové a pak ještě v něm pracoval jako řadový pracovník, zároveň však v sobě objevil netušené životní síly a založil v Praze novou rodinu, která byla požehnána dítětem. Pokud to mohu posoudit, otcovské i manželské povinnosti plní vzorně. Přesto dál pracuje ve strahovském ústředí Literárního archivu PNP, aktivně se zúčastňuje odborných konferencí, vede Pekařovu společnost Českého ráje, působí v Historickém klubu, sedí v redakčních a vědeckých radách včetně té naší, chrání odkaz F. Kutnara, J. Pekaře, J. V. Šimáka a svých soboteckých rodáků – a přitom stále soustředěně a s velkou lehkostí píše historické studie i publicistické texty, jak o tom svědčí jeho přebohatá bibliografie. Jsa obdařen znamenitou pamětí i vypravěčským talentem, stává se žádaným hostem nejrůznějších vzpomínkových večerů i rozhlasových studií.

Přestože naše bibliografie není úplná, neboť nepostihuje záplavu drobných i větších novinových článků a příspěvků (mnohé jsou psány pod šiframi: EK, KB, KBí, KEB, LK, případně jsou nepodepsané), do medailonku v 59. ročníku Archivního časopisu (2009) se nevešla, a tak bylo nutno čtenáře tohoto celostátního odborného periodika odkázat na náš sborník. Vzdáváme dnes hold Karolovi a jeho životnímu dílu a voláme: *Ad multos annos!*

(in)

VÝBĚROVÁ BIBLIOGRAFIE KAROLA BÍLKA ZA LÉTA 1958 – 2009

Užívané zkratky

AČ	Archivní časopis
ASUD	Asociace učitelů dějepisu České republiky
AV ČR	Akademie věd České republiky
ČAS	Česká archivní společnost
ČSAV	Československá akademie věd
ĎaS	Dějiny a současnost
HIÚ /FF/ JU	Historický ústav /Filozofické fakulty/ Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích

KČRS	Knihovnička Českého ráje Sobotka
LA PNP	Literární archiv Památníku národního písemnictví
LSK	Listy starohradské kroniky
MÚ	městský úřad
NTP	Nová tiskárna Pelhřimov
OB	osvětová beseda
OJKT	Od Ještěda k Troskám
PNP	Památník národního písemnictví
SDH	sdružení dobrovolných hasičů
SÚA	Státní ústřední archiv
ZČRP	Z Českého ráje a Podkrkonoší
ZHK	Zpravodaj Historického klubu
ZKPP	Zpravodaj Klubu přátel Pardubicka
ZMK	Zpravodaj Místopisné komise
ZŠS	Zpravodaj Šrámkovy Sobotky

1958

(red.), *Sobotka 1958*. Sobotka, Místní národní výbor 1958, 113 s. (s Karlem Samšiňákem, Drahomírou Bílkovou-Kyzivátovou, Otakarem Martincem, Jaromírem Plchem, Václavem Truhlářem).

1960

K ustavení vlastivědného kroužku. Sobotecko, *1*, 1960, č. 1, s. 5.

1964

Výstava archivních dokumentů jičínského okresu. Muzejní a vlastivědná práce, *2*, 1964, s. 171–172 (též AČ, *14*, 1964, s. 186).

1965

P. Damián Šimůnek. ZŠS, *2*, 1965, č. 2, s. 7.
Přehled časopisů, které vycházely na Sobotecku. ZŠS, *2*, 1965, č. 9, s. 12–14.
Významné výročí [Jan Prokeš]. ZŠS, *2*, 1965, č. 11, s. 10.

1966

Je Sobotka městem? ZŠS, *3*, 1966, č. 4, s. 1–2.
Ke spolupráci muzeí, archivů a dalších institucí v regionální práci. In: Muzeologická konference v Turnově 1966. Turnov [1966], s. 66–68.
III. sjezd soboteckých rodáků. ZŠS, *3*, 1966, č. 8, s. 11.
Vzácné dokumenty. ZŠS, *3*, 1966, č. 11, s. 5.
[Za Gabrielou Mačenkovou]. ZŠS, *3*, 1966, č. 1, s. 10–11.

1967

Jak se v zimě sportovalo. [Podle vzpomínek Anny Kyzivátové]. ZŠS, *4*, 1967, č. 2, s. 7.
V Sobotce před 300 lety. ZŠS, *4*, 1967, č. 8, s. 5–6.
Z dob moru a selského povstání. ZŠS, *4*, 1967, č. 4, s. 8.

1968

(red.), *Sobotka 1968. Vlastivědný sborník*. Sobotka, OB 1968, 141 s. (s Vladimírem Rudou a Karlem Samšiňákem).

Jak se IX. rodácký sjezd nekonal. ZŠS, *5*, 1968, s. 86–87.
Náš pan regent [Josef Jelínek]. ZŠS, *5*, 1968, s. 19.
Okresní národní výbor v Sobotce v roce 1918. ZŠS, *5*, 1968, s. 102.
75 let prof. Jaroslava Mencla. ZŠS, *5*, 1968, s. 33–34.
Sobotecká samospráva do zřízení regulovaného magistrátu a počátky městského archivu. In: Sobotka 1968. Sobotka 1968, s. 23–30.
Tradice rodáckých sjezdů. ZŠS, *5*, 1968, s. 70.
30. června 1968 zemřel rolník Jaroslav Ječný z Rytířovy Lhoty. ZŠS, *5*, 1968, s. 78.
(ed.), *Zajímavý dopis F. X. Šaldy*. ZŠS, *5*, 1968, s. 8.

1969

(red.), Peča, Vilém: *Jít mne již nechte*. Ed. Václav Hejn. Sobotka, OB. Příloha ZŠS, 1969, 16 s.

Ještě o okresním archivu. Předvoj (Jičín), *10*, 1969, č. 5, 7. 2., s. 3.
Sobotecký pokřik. Skaut-junák, *31*, 1968–1969, č. 11–12, únor 1969, s. 2.
Tábory lidu před sto lety. ZŠS, *6*, 1969, s. 69.
Turistika na Sobotecku. ZŠS, *6*, 1969, s. 55.
Učitelský ústav v Jičíně. ZŠS, *6*, 1969, s. 33.

1970

Bibliografie místopisné literatury Sobotecka (s přihlédnutím k regionální produkci pro nejbližší okolí...). ZMK, *11*, 1970, s. 504–506.
Za Františkem Dolenským. ZŠS, *7*, 1970, s. 33.

1971
Dokumenty k dějinám KSČ v Sobotce. ZŠS, *8*, 1971, s. 2, 17–18, 80.
Knižní vydání díla Václava Šolce. ZŠS, *8*, 1971, s. 64.
Nejstarší sobotecká městská kniha. ZŠS, *8*, 1971, s. 112.
Nevíte o nich? [sobotecké archiválie]. ZŠS, *8*, 1971, s. 39.
Ochotnické divadlo na Sobotecku 1865–1868. ZŠS, *8*, 1971, s. 8–9.
Za JUDr. Václavem Pečou. ZŠS, *8*, 1971, s. 41.
(red.), Balcar, Matěj: *Utrpení učitelského pomocníka*. Ed. Josef Pícek. ZŠS, *8*, 1971, s. 6–7, 19–20, 35–36, 46–47, 90, 105.

1972
(red.), *Václav Kamelský učitel-umělec (30. 5. 1914 – 30. 7. 1972)*. Sobotka, OB 1972, 10 s. (Zvláštní otisk ze ZŠS, *9*, 1972, č. 8–9.)

Kdy vznikl název Český ráj? ZŠS, *9*, 1972, s. 99.
O vzniku rodáckého památníku 1906. ZŠS, *9*, 1972, s. 108.
Stoleté dopisy z vojny. ZŠS, *9*, 1972, s. 94.
Šedesát let sobotecského muzea. ZŠS, *9*, 1972, s. 36.
Začalo to před 40 lety [sobotecká kopaná]. ZŠS, *9*, 1972, s. 60–61.

1973
Jak je starý název Český ráj? ZŠS, *10*, 1973, s. 37, 82.
Jak K. V. Rais hledal podobu V. Šolce. ZŠS, *10*, 1973, s. 85–86.
Portrét Václava Šolce. ZŠS, *10*, 1973, s. 10.

1974
Jak se žilo ve Spyšové. ZŠS, *11*, 1974, s. 34–35.

1976
Mé setkání s L. Novomeským. ZŠS, [*13*], 1976, s. 31.

1977
Jarmila Glazarová Sobotce. ZŠS, [*14*], 1977, s. 13–14.
Putování po Sobotce (Malý průvodce pro návštěvníky). ZŠS, [*14*], 1977, s. 26–28.
(ed.), *Z neznámé poezie Václava Šolce*. ZŠS, [*14*], 1977, s. 52–53.

1978
Arnošt z Pardubic. LSK, *1*, 1978/1979, s. 27–29.
Cesty po Čechách Eduarda Štorcha. Krkonoše, *11*, 1978, č. 8, s. 22–23.
Eduard Štorch na českém severu. Průboj (Ústí nad Labem), 1978, 8. 4.
Ještě o Jarmile Glazarové a Karlu Novém. ZŠS, [*15*], 1978, s. 61.
Po stopách Zdeňka Nejedlého v našem kraji. ZŠS, [*15*], 1978, s. 2–3.
Pohádkový strýc [Humprecht]. ZŠS, [*15*], 1978, s. 30–31.
Sobotečtí divadelníci. ZŠS, [*15*], 1978, s. 58–59.
Starohradská strašidla, LSK, *2*, 1979, s. 20–21.
Ze staré Sobotky. ZŠS, [*15*], 1978, s. 21–22.
(ed.), *František Kaván očima Josefa Hakena*. ZŠS, [*15*], 1978, s. 6–7.

1980
Dolní Bousov 50leté trvání obce baráčníků 1930–1980. Dolní Bousov, Vlastenecko-dobročinná obec baráčníků [1980], nestr. [24 s.] (spoluautor).
[(red.)], Volf, Svatopluk: *Karel Polák*. OB Libáň-Staré Hrady 1980, 12 s. (Rozšířený zvláštní otisk z LSK, *2*, 1979.)

Neznámý dopis Bedřicha Engelse českým socialistickým dělníkům. In: Studie o rukopisech. Sv. 19. Praha 1980, s. 143–148 (se Zdeňkem Šollem).

1981
Stopy času dnešku. Neznámý dopis Bedřicha Engelse. Práce (Praha), 1981, 4. 4.
Zpráva o literární pozůstalosti Karla V. Raise. In: LA. Sv. 11–12. Praha, PNP 1976–1977 (1981), s. 328–329.
(ed.), *Korespondence Václava Šolce.* In: Tamtéž, s. 246–275 (s Evou Horáčkovou).

1982

Sto let požární ochrany v Dolním Bousově. [Dolní Bousov] 1982, nestr. [24 s.] (spoluautor).

Bohaté literární dílo. Vzpomínka na spisovatelku Leontinu Mašínovou. Pochodeň (Hradec Králové), 1982, 17. 3., s. 5.
Měsíc nad řekou našich soudobých kritiků. ZŠS, [*19*], 1982, s. 33.
Staré Hrady. ZMK, *23*, 1982, s. 636–637.
To Sedliště nebo ta Sedliště. LSK, *5*, 1982, s. 60 (s Evou Bílkovou).
Údolí devíti mlýnů [u Libáně]. Zemědělské noviny, 1982, 14. 5., příl. Náš domov.
(ed.), *Básník a nakladatel. (Korespondence Fráni Šrámka s Josefem R. Vilímkem.)* In: LA. Sv. 13–15. Praha, PNP 1978–1980 (1982), s. 355–375 (s Evou Horáčkovou-Bílkovou).
(ed.), *Šrámkův překlad povídky Arthura Schnitzlera.* In: Tamtéž, s. 441–456 (s Evou Horáčkovou-Bílkovou).

1983

Kronikář Josef Linka. ZŠS, [*20*], 1983, s. 35–36.
Létající stroj [František Šachmajer]. Zemědělské noviny, 1983, 22. 4., příl. Náš domov, s. 5.
Nekrolog se odkládá [Semtinská lípa]. Zemědělské noviny, 1983, 27. 8., příl. Náš domov, s. 7.
Sobotka a divadlo. ZŠS, [*20*], 1983, s. 20.
Za Františkem Kutnarem. Předvoj (Jičín), *24*, 1983, č. 39, 30. 9, s. 3.
Zemřel František Kutnar. Pochodeň (Hradec Králové), 1983, 27. 9., s. 4.
(ed.), Černý, Václav Jaromír: *Proslov k libáňské společnosti 11. září 1881 při zahájení sbírek na obnovu Národního divadla*. LSK, *6*, 1983, s. 57–60.
(rec.), *Putování Českým rájem s otazníky. Nový turistický průvodce z nakladatelství Orbis*. Pochodeň (Hradec Králové), 1983, 23. 2., s. 4.

1984

Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. III. Severní Čechy. Praha, Svoboda 1984, 664 s., fot. (spoluautor).
Staré Hrady. 1. vyd. Libáň-Staré Hrady, OB – PNP, Praha 1984 (zvláštní otisk z LSK, *7*, 1984, s. 1–16); 2. vyd. 1986 (s Evou Bílkovou, Vladimírem Holmanem a Evou Ulrychovou); 3. doplněné vyd. Staré Hrady, OB 2000; 4. doplněné vydání 2004; 5. doplněné vydání 2005 (s Evou Bílkovou a Evou Ulrychovou).
110 let požární ochrany v Sobotce. 1874–1984. [Sobotka 1984], nestr. [36 s.] (spoluautor).

Maloměstská idyla [Svatopluk Čech]. Zemědělské noviny, 1984, 10. 8., příl. Náš domov, s. 7.
Sedmdesátiny pana učitele [Vladimír Holman]. LSK, *7*, 1984, s. 49–50.
(ed.), *Nové doklady o Šolcových Prvosenkách*. Česká literatura, *32*, 1984, s. 72–74 (s Evou Bílkovou).

1985

Z minulosti požární ochrany v Sedlišti. In: 105 let požárního sboru Sedliště. 1880–1985. [Sedliště, 1985], nestr. [9 s.] (zvláštní otisk z LSK, *8*, 1985, s. 39–48).
(red.), *Starohradské pohádky*. 1. vyd. Libáň-Staré Hrady, OB [1985], 28 s.; 2. rozšířené vydání. Staré Hrady, OB 2000, 44 s. (s Evou Bílkovou a Irenou Škodovou).

Cechy textilních a oděvních řemesel v Sobotce. In: Z dějin textilu. Studie a materiály. Sborník příspěvků k dějinám textilní a oděvní výroby v ČSSR. Sv. 9, supplementum 4. Ústí nad Orlicí, Výzkumný ústav bavlnářský 1985, s. 191–193.
Odešel prof. Jiří Trejbal. LSK, *8*, 1985, s. 74–75.
(rec.), *Omyly jednoho sporu* [Hlinka, Bohuslav: *Spor o praotce Čecha*]. Tvorba – Kmen z 20. 2. 1985, s. XI.

1986

(red.), Palát, Jiří M.: *Starohradská setkání*. Staré Hrady, Eva a Karol Bílkovi 1986, 32 s. (soukromý tisk).

Cechy města Sobotky. In: Sborník prací východočeských archivů. Sv. 6. Hradec Králové 1986, s. 235–264.
Další květnové kulturní odpoledne [odhalení pamětní desky Karlu Polákovi]. LSK, *9*, 1986, s. 27–28.
Josef Emler. LSK, *9*, 1986, s. 5–7.

Málo viditelné zmetky [chyby ve slovníkách]. Rudé právo, 1986, 21. 2., s. 5.
Národní umělec [Václav Špála]. Zpravodaj Budovcovy župy, 1986, č. 9, s. 2–4.
Staré Hrady. Čtení pro ženy, zima 1986–1987, s. 35–39.

1987
A váš názor [rušení malých muzeí]. Rudé právo, 1987, příl. Haló sobota, č. 26, 4. 7., s. 1.
[Literární archiv Památníku národního písemnictví]. In: Soupis pramenů k životu a dílu Jana Evangelisty Purkyně uložených v československých archivech. Sestavil Jiří Beran. Praha: Ústav československých a světových dějin ČSAV 1987, s. 172–176.
Nejstarší fotografie Starých Hradů? LSK, *10*, 1987, s. 14.
Písemná pozůstalost Jana Evangelisty Purkyně a další purkyňovské písemnosti v Literárním archivu Památníku národního písemnictví v Praze. In: Acta Universitatis Carolinae – Historia Universitatis Carolinae Pragensis. Tom. 27, fasc. 1. Praha 1987, s. 161–169.
V Sobotce a okolí je vše Šrámkovo? ZŠS, [*24*], 1987, s. 27.
Viz keř, dcero má, a doufej! Mladějovský zpravodaj, 2, 1987, č. 3, s. 3.
Za Ladislavem Stehlíkem. LSK, *10*, 1987, s. 85.
(ed.), *Další neznámé dopisy Jiřího Wolkra*. Zpravodaj Muzea Prostějovska, 1987, č. 1, s. 34–35 (s Evou Bílkovou).
(ed.), *Nezvalův pokus o zfilmování Léta*. ZŠS, [*24*], 1987, s. 14–15 (s Evou Bílkovou).

1988
Prošek, Josef (fotografie). *Český ráj*. Praha, Pressfoto 1988, nestr. (autor úvodu a textů k fotografiím, pod jménem Evy Bílkové).
Jičín. Praha, Pressfoto 1988, 114 s., 45 s. fotografií (s Břetislavem Balatkou, Evou Bílkovou a Otakarem Hrdličkou).
(red.), *Sobotka ´88*. Sobotka, Městský národní výbor 1988, 40 s.

Před sedmdesáti lety [rok 1918 ve Starých Hradech a Sedlištích dle starohradské kroniky a pamětní knihy Sedlišť]. LSK, *11*, 1988, s. 73–74.
Soboteckýhřbitov. Zpravodaj Budovcovy župy, *24*, 1988, č. 11, s. 2–4.
Starý vlastenec [Josef Ladislav Turnovský]. Kmen, 1988, č. 7, 18. 2., s. 2.
Zapomenutý soboteckýspisovatel [Alois Kousal]. ZŠS, [*25*], 1988, č. 4, s. 8.
Zapomínaný starý vlastenec [Josef Ladislav Turnovský]. LSK, *11*, 1988, s. 14–16.

1989
Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. VI. Východní Čechy. Praha, Svoboda 1989, 724 s., fot. (spoluautor).

Čtvrt století ZŠS. ZŠS, [*26*], 1989, č. 4, s. 1–2.
Kronikář (K nedožitým osmdesátinám Jindřicha Slavíka). LSK, *12*, 1989, s. 37–39.
Pan profesor [Václav Hejn]. ZŠS, [*26*], 1989, č. 4, s. 8.
Purkyňovské písemnosti v LA PNP. In: LA. Sv. 23. Praha: PNP 1989, s. 291–293.
Soboteckýimpresor [Leopold Lažan]. ZŠS, [*24*], 1987, s. 4–5.
150. výročí narození Františka Dvorského. ZŠS, [*26*], 1989, č. 4, s. 4.
(ed.), *Dopisy Josefa Šíra Karlu V. Raisovi*. In: Krkonoše – Podkrkonoší. Sv. 8. Trutnov, Muzeum Podkrkonoší 1989, s. 177–189 (s Evou Bílkovou).

1990
Antonín Švehla a sedlišťští hasiči. LSK, *13*, 1990, s. 35.
Co možná nevíte o práci naší OB. LSK, *13*, 1990, s. 4–7 (s Evou Bílkovou).
Historie žádá o pomoc. Předvoj (Jičín), *31*, 1990, č. 19, 11. 5., s. 4, 6.
Hurychova hospoda v Libáni. LSK, *13*, 1990, s. 85–86 (s Miladou Zubatou).
Jak jsme zlobili. LSK, *13*, 1990, s. 2–4.
Jak to bylo s dopisem Bedřicha Engelse. LSK, *13*, 1990, s. 61–63.
Jarmila Glazarová. LSK, *13*, 1990, s. 69–71.
Josef Knap (1900–1973). ZHK, *1*, 1990, č. 1, s. 15–16.
Nebezpečný 150 let po narození [Pamětní deska Karlu Polákovi]. LSK, *13*, 1990, s. 7–8.
O jedné utajené knížce [Palát Jiří M., Starohrad-

ská setkání]. LSK, *13*, 1990, s. 9 (s Evou Bílkovou).
Obnovíme Pekařovu společnost Českého ráje? Pojizerské listy, *64*, 1990, č. 8, 26. 7., s. 2.
Pekařova společnost Českého ráje. ZŠS, [*27*], 1990, č. 4, s. 1.
Prameny myšlenkového bohatství [knihovna Mladějov]. Mladějovský zpravodaj, *5*, 1990, č. 2, s. 4–5.
Vzpomínka na Přemka Bureše. ZŠS, [*27*], 1990, č. 1, s. 8.
Z dějin Vlastenecko-dobročinné sdružené obce baráčníků pro Dolní Bousov a okolí v letech 1930–1990; Slovo na závěr. In: [publikace Župní sjezd V. župy pana Václava Budovce z Budova u příležitosti 60letého trvání obce baráčníků v Dolním Bousově]. Dolní Bousov, Vlastenecko- dobročinná obec baráčníků [1990], nestr. [8 s.]
Zemřel PhDr. Pavel Křivský. AČ, *40*, 1990, s. 170–172.
(ed.), *Z korespondence Boženy Vikové-Kunětické*. ZKPP, *25*, 1990, č. 1–2, s. 12–18.

1991
František Pískač. LSK, *14*, 1991, s. 47–48.
Historik Libáňska [František Vojtíšek]. LSK, *14*, 1991, s. 4–6.
Literární archiv ve Starých Hradech u Libáně. U nás (Červený Kostelec), 1991, č. 3, s. 80–81.
Nepřívěcká pouť. ZŠS, [*28*], 1991, č. 2, s. 3.
Rodný kraj nezapomíná [výstava ruralistů ve Starých Hradech]. Pojizerské listy, *65*, 1991, č. 29, 17. 7., s. 5.
Sobotecký samizdat. ZŠS, [*28*], 1991, č. 2, s. 4–5.
Za Vladimírem Rudou. Pojizerské listy, *65*, 1991, č. 3, 17. 1., s. 5.
Zemřel archivář V. Ruda. ZŠS, [*28*], 1991, č. 1, s. 4–5.
(rec.), *Jan Muk (1901–1980)* [Blümlová Dagmar: Jan Muk], ZHK 2, 1991, č. 1, s. 6.

1992
P. Eduard Jan Brynych. ZŠS, [*29*], 1992, č. 6, s. 7.
Z dějin požární ochrany v Horním Bousově. In: Sto let Sboru dobrovolných hasičů v Horním Bousově 1892–1992. [Horní Bousov 1992], s. 6–17.
(rec.), *Kutnar František: Generace Brázdy*. Český ráj, *3*, 1992, č. 72, 18. 11., s. 4.
(rec.), *Spolutvůrce soudobé vědecké kultury* [Marek Jaroslav: Jaroslav Goll]. Pochodeň (Hradec Králové), 1992, č. 65, s. 11.

1993
Průvodce po fondech literárního archivu PNP. LA. Sv. 26. 1–2. Praha. PNP 1993, 352 s. (spoluautor).
(red.), *Sto let budovy sobotecké školy*. Sobotka, MÚ 1993, 47 s.
(red.), *Sto let sboru dobrovolných hasičů Libošovice*. Libošovice, SDH 1993, 32 s.

28. říjen 1993. 75. výročí vzniku Československé republiky a zároveň 1. státní svátek České republiky. ZŠS, [*30*], 1993, č. 6, s. 2–3.
Jičínsku zůstal věrný. Vzpomínáme Františka Kutnara. Český ráj, *4*, 1993, č. 38, 22. 9., s. 2.
Přehled osobních fondů se vztahem k Českému ráji a Podkrkonoší v Literárním archivu Památníku národního písemnictví. In: ZČRP. Sv. 6. Bystrá n. J. 1993, s. 117–130 (s Evou Bílkovou).
Sobotecké fondy v LA PNP. ZŠS, [*30*], 1993, č. 4, s. 11.
Za JUDr. Otakarem Martincem. ZŠS, [*30*], 1993, č. 4, s. 12.
Ze vzpomínek redaktora – amatéra. In: Procházka staletími. Sborník příspěvků k padesátinám PhDr. Vladimíra Wolfa. Dissertationes historicae. Sv. 1. Hradec Králové, Gaudeamus 1993, s. 47–50.
(ed.), Kučera, Karel: *Úvaha nad dílem Karla Kazbundy (24. 1. 1888 – 7. 6. 1982)*. In: ZČRP. Sv. 6. Bystrá nad Jizerou 1994, s. 63–74 (se Zdeňkem Poustou).

1994
25 let pracoviště LA PNP Staré Hrady. LSK, *17*, 1994, s. 49–51.
Náš jubilant [František Staška]. ZŠS, [*31*], 1994, č. 4, s. 5–6.
Nejstarší časopisy v Sobotce. Muzejní noviny (Jičín), 1994, č. 5, s. 2.
OŠ [Josef Ort – Vladimír Šulc]. ZŠS, [*31*], 1994, č. 1, s. 10.
Písemnosti Josefa Pekaře v Literárním archivu

PNP. In: Josef Pekař a české dějiny 15.–18. století. ZČRP. Supplementum 1. Bystrá n. J. 1994, s. 156–157 (s Evou Bílkovou).
Za Julinkou Charvátovou. ZŠS, [*31*], 1994, č. 4, s. 7.
(rec.), *Knihovnička Českého ráje – Sobotka*. In: ZČRP. Sv. 7. Bystrá nad Jizerou 1994, s. 210–211.
(rec.), *Kubátová Marie: Poutnické povídky.* In: ZČRP. Sv. 7. Bystrá nad Jizerou 1994, s. 216–217.

1995
Kdo je kdo v dějinách Sobotecka. Sobotka, Městská knihovna F. Šrámka 1995, 143 s.

Devadesátiny paní profesorky [Marie Hejnová]. ZŠS, [*32*], 1995, č. 3, s. 6.
[Josef Fejfar]. ZŠS, [*32*], 1995, č. 2, s. 8.
Na rozloučenou [Jitka Borovičková-Mašínová]. ZŠS, [*32*], 1995, č. 2, s. 9.
Odešel přítel Šrámkovy Sobotky [František Buriánek]. ZŠS, [*32*], 1995, č. 5, s. 5.
Oldřich Turčín sedmdesátiletý. Český ráj, *6*, 1995, č. 30, 26. 7., s. 6.
Půl století od smrti Jaroslava Macouna. In: ZČRP. Sv. 8. Semily 1995, s. 276–277.
Rozhovor na rozloučenou [Jan Bečvář]. LSK, *18*, 1995, s. 46–47 (s Evou Bílkovou).
Stanley B. Winters sedmdesátníkem. ZHK, *6*, 1995, č. 1, s. 3.
(rec.), *Muzejní noviny 1994, č. 5 a 6*. In: ZČRP. Sv. 8. Bystrá nad Jizerou 1995, s. 283–284.
(rec.), *Rekatolizace v českých zemích. Sborník příspěvků z konference v Jičíně konané 10. září 1993*. In: ZČRP. Sv. 8. Bystrá nad Jizerou 1995, s. 283.

1996
Dodatky k Průvodci po fondech literárního archivu PNP (1988–1995). Praha, PNP 1996, 80 s. (spoluautor)
Jičín. Brána do Českého ráje. Ed. Země Koruny české. Praha, Orbis 1997, 47 s. (spoluautor).

Dějepisci a dějepisectví Sobotecka. (Historie – vlastivěda – kronikářství – vzpomínky.) In: ZČRP. Sv. 9. Semily 1996, s. 193–210.
Dopisy z Pardubic z let 1871–1872. ZKPP, *31*, 1996, s. 195–196.
K rusikům v LA PNP. In: Ná/Prů/Po zor na Rus. Proměny českého pohledu na Rusko. Uspoř. Martin Gaži. Tanvald, Petr Nový 1996, s. 84.
Pamatuje se ještě? [hra Poslední muž v Mladějově]. Mladějovský zpravodaj, *10*, 1996, č. 2, s. 8.
Před půlstoletím zemřel Ladislav Novák. In: ZČRP. Sv. 9. Semily 1996, s. 253–254.
Správa města Sobotky v 16. a 17. století a poměr ke kostecké vrchnosti. In: Poddanská města v systému patrimoniální správy. Ústí nad Orlicí, Státní okresní archiv 1996, s. 78–84.
Staré Hrady u Sobotky. Nová přítomnost, *2*, 1996, č. 4, s. 32 (s Evou Bílkovou).
Úvodní slovo. In: J. V. Šimák a poslání regionální historiografie v dnešní době. ZČRP. Supplementum 2. Semily 1996, s. 5–6.
Vzpomínky, vzpomínky.... In: Zázrak nového společenství (Vzpomínky a úvahy). U příležitosti 40. Šrámkovy Sobotky. Red. Marie Sekerová. Sobotka, Městské kulturní středisko 1996, s. 28–31.
Za Adamem Jistem. ZŠS, [*33*], 1996, č. 1, s. 9.
Zemřel Sergej Roule. ZŠS, [*33*], 1996, č. 4, s. 5.
(rec.), *90 let místní dráhy Skalsko – Mladá Boleslav – Sobotka*. In: ZČRP. Sv. 9. Semily 1996, s. 267.
(rec.), *Fejfar Josef: Moje paměti. Připr. Olga Bičišťová; Bičišťová Jitka: Josef Fejfar učitel – muzikant – malíř*. In: ZČRP. Sv. 9. Semily 1996, s. 269.
(rec.), *Folprecht Jaroslav: U nás v Přepeřích. Listy z naší kroniky*. In: ZČRP. Sv. 9. Semily 1996, s. 269.
(rec.), *Kdo byl Karel Sellner*. In: ZČRP. Sv. 9. Semily 1996, s. 269–270.

1997
(ed.), Kutnar, František: *Mezi Chlumy a Kamennou Hůrou (Obraz dějin Mlázovic v Podkrkonoší a okolí od počátku doby historické do 30. let 20. století).* Mlázovice, OB 1997, 184 s. (s Josefem Hanzalem a Alešem Kutnarem).
(red.), *100 let školy Libáň. 1897–1997*. Libáň, ZŠ Libáň 1997, 80 s. (s Jiřím Žďánským). (Zpr. K. Bílka, *Sto let školy v Libáni 1897–1997*. In: ZČRP. Sv. 11. Semily 1998, s. 259–260.)

K Putnově recenzi vzpomínek Josefa Knapa. Replika antiputnovská. Tvar, *8*, 1997, č. 21, 11. 12., s. 16.
Na uvítanou paní Krásnohorské a panu Jiráskovi. LSK, *20*, 1997, s. 65–66.
Památce generála Václava Kužela. ZŠS, [*34*], 1997, č. 3, s. 8.
Poslední článek Františka Kožíka? LSK, *20*, 1997, s. 52–53.
Šlikové na Jičínsku. In: Průvodce přírodní rezervací Prachovské skály. Jičín, Základní organizace Českého svazu ochránců přírody Prachovské skály1997, s. 42–43.
Zemřel František Kožík. ZŠS, [*34*], 1997, č. 2, s. 6.
(rec.), *Fikker Jaroslav – Šoltysová Lenka: Chráněná území a zámecké parky okresu Jičín*. In: ZČRP. Sv. 10. Semily 1997, s. 219–220.
(rec.), *Štěpánová Emilie: Válka 1866 na Sobotecku očima kronikářů*. In: ZČRP. Sv. 10. Semily 1997, s. 218–219.

1998

28. říjen. ZŠS, *35*, 1998, č. 5, s. 1.
Fond Josefa Knapa. In: LA. Sv. 30. Praha, PNP 1998, s. 254–256.
Jičínští studenti na výletech aneb Co prozrazují staré výroční zprávy gymnázia. LSK, *21*, 1998, s. 16–18.
K šedesátinám PhDr. Zdeňka Pousty. ZHK, *9*, 1998, č. 2, s. 38–39.
Kastránkova tiskárna v Jičíně. In: Tiskárny a tisky 19. století. Sborník příspěvků z celostátní konference pořádané při příležitosti 200. výročí založení jindřichohradecké Landfrasovy tiskárny. Jindřichův Hradec, Okresní muzeum 1998, s. 127–130.
Kulturní zajímavosti. ZŠS, *35*, 1998, č. 6, s. 19–20.
Milá paní profesorko. In: Facta probant homines. Sborník příspěvků k životnímu jubileu prof. dr. Zdeňky Hledíkové. Připr. Ivan Hlaváček, Jan Hrdina. Praha, Scriptorium 1998, s. 19–20.
Sté výročí narození prof. Václava Hejna. ZŠS, *35*, 1998, č. 5, s. 32.
Úvodní slovo. In: Podíl Františka Kutnara a agrárního dějepisectví na formování obrazu české minulosti. ZČRP. Supplementum 4. Semily 1998, s. 5–6.
Vladimíru Komárkovi je sedmdesát. LSK, *21*, 1998, s. 65–66 (s Evou Bílkovou).
Vlastenecké uvědomění Libáňských. LSK, *21*, 1998, s. 52–53.
Vzpomínka na paní Milku [Hrdličkovou-Šrámkovou]. ZŠS, *35*, 1998, č. 4, s. 49.
Z činnosti Pekařovy společnosti Českého ráje. ZHK, *9*, 1998, č. 2, s. 5–6
(ed.), Kuchař, Jaromír: *Moje masarykovská setkání*. Tvar, *9*, 1998, č. 1, 8. 1., s. 14–15.
(rec.), *České země a Československo v Evropě XIX. a XX. století*. In: ZČRP. Sv. 11. Semily 1998, s. 259.
(rec.), *Knap Josef: Bez poslední kapitoly*. In: ZČRP. Sv. 11. Semily 1998, s. 258.
(rec.), *Knihovnička Českého ráje – Sobotka*. In: ZČRP. Sv. 11. Semily 1998, s. 253.
(rec.), [Staška František:] *Legionáři ze Sobotecka*. ZŠS, *35*, 1998, č. 6, s. 11.
(rec.), *Votoček Václav: Semily – literární procházka*. In: ZČRP. Sv. 11. Semily 1998, s. 259.
(rec.), *Východočeské listy historické. Sv. 11–12, 1997*. In: ZČRP. Sv. 11. Semily 1998, s. 252–253.

1999

Album starých pohlednic Českého ráje. Liberec, Nakladatelství 555 1999, 156 s. (s Romanem Karpašem).
Osobnosti spjaté s gymnáziem v Jičíně. Jičín, Lepařovo gymnázium 1999, 49 s. (s Evou Bílkovou a Vladimírem Cardou).
(ed.), Bílková-Kyzivátová. Drahomíra: *Moje Sobotka*. Vlastním nákladem, Sobotka 1999, 24 s.

Ještě o Josefu Svobodovi. LSK, *22*, 1999, s. 71–72.
Počátky školní knihovny v Osenicích. LSK, *22*, 1999, s. 68–71. (Znovu otištěno in: Našim jubilantkám (Sborník příspěvků k poctě životního jubilea Věry Beránkové, prom. hist., PhDr. Dagmar Culkové a PhDr. Marie Liškové). Red. Alena Pazderová. Praha, SÚA 2000, s. 43–48.)
Poklady z půdy [rukopisy hřmenínského učitele Prokopa Knoblocha]. LSK, *22*, 1999, s. 65–67.
Úvodem. In: Jana Ouředníková: Historie Sokola v Sobotce. KČRS, sv. 14. Sobotka 1999, s. 5.

Vymykal se z řady [projev na vernisáži Josefa Matouše]. LSK, *22*, 1999, s. 42–43.
Zapomenutí a zapomínaní ve Starých Hradech. In: Neznámí (autoři) – neznámé (texty). Hradec Králové, Gaudeamus 1999, s. 33–36.
(ed.), *František Palacký a Sobotka*. ZŠS, 35, 1998, č. 3, s. 46–47.
(rec.), *Čechura Jaroslav – Čechurová Jana: Korespondence Josefa Pekaře a Kamila Krofty*. In: ZČRP. Sv. 12. Semily 1999, s. 255
(rec.), *Pojar Miloš: Jindřich Matyáš Thurn, muž činu*. ZŠS, *36*, 1999, č. 1, s. 28.
(rec.), *Vinař Otakar: Pět století Šliků*. LSK, *22*, 1999, s. 87–88.

2000
Dolní Bousov – moje město. MÚ Dolní Bousov 2000, 144 s. (spoluautor; kapitoly *Kdo je kdo v dějinách Dolního Bousova a okolí*, *Přehled pramenů a literatury k dějinám Dolního Bousova*). (Srv. K. Bílek, *Poznámka k recenzi knihy Dolní Bousov moje město*. ZŠS, *37*, 2000, č. 6, s. 14.)
(ed.), Macoun, Jaroslav: *Z Pamětí*. KČRS, sv. 15. Sobotka 2000, 32 s.

Co již víme o Prokopu Knoblochovi. LSK, *23*, 2000, s. 115–116.
Jak je stará Sobotka. ZŠS, *37*, *2000*, č. 1, s. 1.
Jindřich hrabě Schlik. LSK, *23*, 2000, s. 5–6.
Jiráskova pracovna ve Starých Hradech. Rodným krajem, č. 20, 2000, s. 25–27.
K výročí narození Josefa Pekaře. ZŠS, *37*, 2000, č. 2, s. 25.
Posledních deset let v regionální produkci Semilska a Jičínska. In: Východočeské listy historické. Sv. 15–16. Hradec Králové 2000, s. 369–376 (s Ivo Navrátilem).
Sobotecké náměstí. ZŠS, *37*, 2000, č. 2, s. 5–11.
Všestudentský spolek pro Libáň a okolí. LSK, *23*, 2000, s. 21–22.
Vzpomínáme na Jaroslava Mouchu. LSK, *23*, 2000, s. 34–35.
Zahájení konference. In: Zdeněk Kalista a kulturní historie. ZČRP. Supplementum 6. Semily 2000, s. 7–10.
(rec.), *Jilemnický Alois: O krajině, lidech a věcech*. In: ZČRP. Sv. 13. Semily 2000, s. 294–295.
(rec.), *Krajinou Českého ráje – Sobotecko*. In: ZČRP. Sv. 13. Semily 2000, s. 291–293.
(rec.), *Vinař Otakar: Pět století Šliků*. In: ZČRP. Sv. 13. Semily 2000, s. 297.
(zpr.), *Zdeněk Kalista a kulturní historie*. ZHK, *11*, 2000, č. 1, s. 24–25.
Rkp.: *Deset obrazů z dějin Sobotky*. Hráli žáci ZŠ Sobotka dvakrát 19. 12. 2000.

2001
Kdo je kdo v dějinách Dolního Bousova a okolí. Bousovák, 2001, č. 1, s. 6.
Literární a kulturní tradice Sobotecka a Libáňska. Noviny Jičínska, *10*, 2001, 28. 3., 5. 4., 19. 4. (s Evou Bílkovou a Magdalénou Šrůtovou).
Mirko Novák – dobrý profesor a člověk. ZŠS, *38*, 2001, č. 5, s. 11.
Z kaleidoskopu starohradské kultury. LSK, *24*, 2001, s. 66–67.
(rec.), *Lexikon současných českých historiků*. In: ZČRP. Sv. 14. Semily 2001, s. 307–308.
(rec.), *Semtinská lípa*. In: ZČRP. Sv. 14. Semily 2001, s. 317.

2002
Průvodce po fondech literárního archivu PNP (stav k 31. 12. 2000), CD-ROM, 2002 (spoluautor).
(red.), *Jarmila Glazarová 1901–2001*. Staré Hrady, OB 2002, 88 s.

Deset nejvýznamnějších historických knih 1990–2002. ZHK, *13*, 2002, č. 2, s. 66–67. (Znovu otištěno v Informačním listu ASUD, č. 22, 2003.)
Dvě šlikovská výročí. LSK, *25*, 2002, s. 5–6.
Jarmila Glazarová před a po roce 1968. In: Jarmila Glazarová 1901–2001, Staré Hrady, OB 2002, s. 79–86.
Nad hospodářským vývojem Sobotecka v letech 1850–1948. In: Historie a současnost podnikání na Jičínsku, Hořicku, Novopacku a Sobotecku, Žehušice, Městské knihy 2002, s. 69–74.
Odešel Josef Melč. ZŠS, *39*, 2002, č. 4, s. 20.
Pekařova společnost Českého ráje. In: Vladimír Wolf et Opera Corcontica. Dissertationes historicae. Sv. *7*, 2002, s. 37–42.
Písemnosti Aloise Jiráska v literárním archivu Památníku národního písemnictví. In: Dějiny

v českém krásném písemnictví, Náchod, Okresní muzeum – Hronov, MÚ – Praha, Společnost Aloise Jiráska 2002, s. 28–30.
Setkávání [† Josef Hanzal]. LSK, *25*, 2002, s. 83–84.
Starohradská cihelna (dle vyprávění Františka Klímy). LSK, *25*, 2002, s. 104–105.
Tohle jsi nám neměl dělat! [† Vladimír Komárek]. LSK, *25*, 2002, s. 79–81.
Vladimír Budil odešel. AČ, *52*, 2002, s. 115–116.
Za Ladislavem Tuláčkem. LSK, *25*, 2002, s. 21–22.
Ze starých matričních zápisů [Libáň]. LSK, *25*, 2002, s. 110–111.
Zemřel František Svoboda. LSK, *25*, 2002, s. 43–44.
Zemřel univ. prof. MUDr. Josef Procházka, CSc. LSK, *25*, 2002, s. 85–86.
(rec.), *Čermák Karel: Jičín a okolí na dobových pohlednicích*. In: ZČRP. Sv. 15. Semily 2002, s. 341–342.
(rec.), *Miller Daniel E.: Antonín Švehla*. In: ZČRP. Sv. 15. Semily 2002, s. 336–337.
(rec.), *Muzejní noviny* [Jičín] č. 7–22. In: ZČRP. Sv. 15. Semily 2002, s. 333.

2003
(red.), *Cestička k domovu. Sborník k I. sjezdu rodáků a přátel Libošovicka*. Libošovice, obecní úřad 2003, 92 s. (s Alenou Pospíšilovou).
(red.), Kábová, Hana: *Bibliografický rejstřík Listů starohradské kroniky 1, 1978/1979 – 26, 2003. Soupis výstav na zámku Staré Hrady v letech 1973–2003*. Staré Hrady, OB 2003, 84 s. (zvláštní číslo LSK 26, 2003).

Básník Jindřich Hilčr zemřel. LSK, *26*, 2003, s. 113.
Čeští cestovatelé v Jižní Americe. LSK, *26*, 2003, s. 98–99.
K. J. Erben. Milý Karle Jaromíre… U nás, *13*, 2003, č. 2, s. 38. (Znovu otištěno in: Kytice v nás. Red. Eva Bílková. Jilemnice, Gentiana – Jičín, Městská knihovna 2003, s. 7–8.)
Libáň, jíž jste se stal anjelem… In: F. L. Rieger a česká společnost 2. poloviny 19. století. ZČRP. Supplementum 8. Semily 2003, s. 263–271. (Znovu otištěno LSK, *26*, 2003, s. 57–63.)
Odešla PhDr. Marie Krulichová. AČ, *53*, 2003, s. 35–36.
Poznání pramenů k dějinám 2. odboje. In: Protinacistický odboj v Pojizeří. Sborník příspěvků ze semináře, který se konal 20. května 2003 v Mladé Boleslavi. [Mladá Boleslav 2003], rozmnoženo, nestr. /2 s./.
Pozůstalost Arne Nováka v Literárním archivu Památníku národního písemnictví. In: Sborník prací Filozofické fakulty Brněnské univerzity – Studia minora Facultatis Philosophicae Universitatis Brunensis, V 5. Brno 2002–2003, s. 189–191.
Sobotecký chrám sv. Maří Magdaleny. ZŠS, *40*, 2003, č. 4, s. 24–27, č. 5, s. 9–13.
Zahájení konference. In: F. L. Rieger a česká společnost 2. poloviny 19. století. ZČRP. Supplementum 8. Semily 2003, s. 5–6.
(rec.), *Vondráčková Daniela: Legionáři. Rodáci, občané a obyvatelé obcí okresu Semily*. In: ZČRP. Sv. 16. Semily 2003, s. 324.

2004
Albrecht z Valdštejna navštívil Staré Hrady. LSK, *27*, 2004, s. 45–46.
Jivínský Štefan 2004. LSK, *27*, 2004, s. 4–5.
Kde lze najít prameny k tematice RKZ. In: Čas pádu Rukopisů. Ed. Dagmar Blümlová – Bohumil Jiroušek. České Budějovice, HIÚ JU – Pelhřimov, NTP 2004, s. 189–192.
Kterak v archivu strašení se odbývá. In: ČAS v roce 2003. Praha, ČAS 2004, s. 76–79.
Nekrolog [ing. Jiří Havránek]. ZŠS, *41*, 2004, č. 2, s. 35–36.
Neznámý Šrámkův dopis. ZŠS, *41*, 2004, č. 1, s. 2.
Slavnost v Sedlištích. LSK, *27*, 2004, s. 99–100.
Soupis osobního fondu Josefa Škvoreckého v LA PNP a jeho dílo v jiných fondech. In: Bibliografie Josefa Škvoreckého. Sv. 1. Česky publikované dílo (k 30. 6. 2004). Literární akademie. Praha 2004, s. 259–266.
(rec.), *Biografický slovník českých zemí, seš. 1*. LSK, *27*, 2004, s. 75.; *seš. 2*. LSK, *28*, 2005, s. 75; *seš. 5*. LSK, *29*, 2006, s. 170; *seš. 6*. LSK, *30*, 2007, s. 87; *seš. 7*. LSK, *30*, 2007, s. 123–124; *seš. 8*. LSK, *31*, 2008, s. 18.
(rec.), *Koldinská Marie: Kryštof Harant z Polžic a Bezdružic*. LSK, *27*, 2004, s. 74.

(rec.), *Vlček Pavel (ed.): Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*. In: ZČRP. Sv. 17. Semily 2004, s. 285–287. (Zkráceně LSK, 27, 2004, s. 157.)

2005

Malé dějiny Libáňska. MÚ Libáň a obce mikroregionu Rozhraní, Libáň 2005, 184 s. (Zpr. K. Bílka v LSK *28*, 2005, s. 114, 155–156; *Malé dějiny Libáňska vyšly*. Libáňské noviny, č. 36, září 2005, s. 12–13.)

Sobotecko. Ed. Zmizelé Čechy. Ladislav Horáček – Paseka, Praha – Litomyšl 2005, 47 s. + 131 fotografií.

(ed.), Kutnar, František: *Malé dějiny brambor. 2. přepracované a rozšířené vydání*. Praha, Etnologický ústav AV ČR Praha – Pelhřimov, NTP – Havlíčkův Brod, Výzkumný ústav bramborářský 2005, 218 s. + přílohy (s Hanou Kábovou, Alešem a Petrem Kutnarovými).

Jak je stará Libáň? LSK, *28*, 2005, s. 154–155.

Karel Alois Vinařický a náš kraj. LSK, *28*, 2005, s. 139–142.

Národopisná výstava na Sobotecku. In: Čas výstavního ruchu. Ed. Dagmar Blümlová – Jitka Rauchová. České Budějovice, HIÚ JU – Pelhřimov, NTP 2005, s. 111–117. (Znovu otištěno ZŠS, *42*, 2005, č. 3, s. 7–10.)

(rec.), *Branald Adolf: Tichý společník*. LSK, *28*, 2005, s. 165.

(rec.), *Pekař Josef: František Palacký*. ZHK, *16*, 2005, č. 1, s. 103–104.

(zpr.), *Konference Ruralismus, jeho kořeny a dědictví*. ZHK, *16*, 2005, č. 1, s. 100–102.

2006

Český ráj v literatuře. In: 50 let Chráněné krajinné oblasti Český ráj. ZČRP. Supplementum 11, Semily 2006, s. 382–385.

Karel Herčík sedmdesátníkem. AČ, *56*, 2006, s. 153–154.

Mé setkávání s dr. Josefem Křivkou. In: Posláním zemědělsko-lesnický archivář a agrární historik. In memoriam PhDr. Josefa Křivky, CSc. Ed. Jana Pšeničková – Olga Roháčová – Jiří Šouša. Praha, Spolek zemědělského muzea ve spolupráci s Národním zemědělským muzeem 2006, s. 53–54.

Neznámý dolnobousovský spisovatel? [F. Kollátor]. Bousovák, 2006, č. 3, s. 4.

„Při soustřeďování údajů ...“ [Ludvík Aust]. Bousovák, 2006, č. 5, s. 3–4.

Vážený pane šéfredaktore. Kuděj, *8*, 2006, č. 2, s. 98–99.

Vilém Peča, básník a učitel. In: Čas moderny. Ed. Dagmar Blümlová – Bohumil Jiroušek. České Budějovice, HIÚ FF JU – Pelhřimov, NTP 2006, s. 287–291.

(rec.), *Göbl Luboš: Osobnosti Vysočiny I*. In: Vlastivědný sborník Vysočiny, oddíl věd společenských. Sv. 15, Jihlava 2006, s. 242–244.

(rec.), *Jaroslav Goll a jeho žáci*. In: ZČRP. Sv. 19, Semily – Turnov 2006, s. 259–261.

(rec.), *Jirásko Karel: 100 let železnice Skalsko/Sobotka 1905–2005*. In: ZČRP. Sv. 19, Semily – Turnov 2006, s. 269–270.

(rec.), *Keblová Marie: Písně ze Starých Hradů*. LSK, *29*, 2006, s. 127.

(rec.), *Korespondence T. G. Masaryk – Karel Kramář*. ZČRP, *19*, 2006, s. 258–259.

(rec.), *Lajdar Milan*: Tajemné stezky Český ráj. LSK, *29*, 2006, s. 35.

(rec.), *Sklenář Karel – Sklenářová Zuzana: Biografický slovník českých, moravských a slezských archeologů a jejich spolupracovníků z jiných oborů*. In: ZČRP. Sv. 19, Semily – Turnov 2006, s. 253–254. (Zkráceně LSK, *29*, 2006, s. 34–35.)

2007

(red.), *Bedřich Kocman a Nová tiskárna Pelhřimov.* Pelhřimov, vl. nákl. 2007, 32 s. (s Hanou Kábovou).

Dolnobousovská historie z lobkovického archivu. Bousovák, 2007, č. 3, s. 8.

Ing. Jan Volák, CSc., slaví 75 let. LSK, *30*, 2007, s. 9–11.

Jak jsem poznal tiskařinu a pány tiskaře. In: Bedřich Kocman a Nová tiskárna Pelhřimov, Pelhřimov 2007, s. 9–11.

Jak ten čas letí. ZŠS, *44*, 2007, květen – červen, s. 3.

Jan Čep a Dolní Bousov. Bousovák, 2007, č. 1, s. 10.

Kdo byl Josef Smolík ze Zlivi. LSK, *30*, 2007, s. 110–111.
Měli jsme ho rádi. Za Janem Šťovíčkem. In: ZČRP. Sv. 20, Semily – Turnov 2007, s. 334–335.
Několik drobností k dějinám Dolního Bousova koncem 17. století. Bousovák, 2007, č. 1, s. 10.
Sto let od narození Ladislava Lukáše. LSK, *30*, 2007, s. 109–110.
Vzpomínáme 100. výročí narození Františka Vojtíška. AČ, *57*, 2007, s. 275–276.
Z počátků fotbalu a házené v Libáni. LSK, *30*, 2007, s. 62–63.
Zdeněk Kalista a Sobotka. ZŠS, *44*, 2007, červenec – srpen, s. 1–2.
Zemřel Jan Šťovíček. LSK, *30*, 2007, s. 81.
(ed.), *Josef Pekař a Josef Vítězslav Šimák. Edice vzájemné korespondence*. In: ZČRP. Sv. 20, Semily – Turnov 2007, s. 113–210 (s Hanou Kábovou).
(ed.), *Požár Oseka před 100 lety*. ZŠS, *44*, 2007, listopad – prosinec, s. 7.
(ed.), *Zajímavý dokument* [autobiografie Čeňka Kalandry]. LSK, *30*, 2007, s. 95–96.
(rec.), *Muzejní noviny* [Jičín] č. 23–29. In: ZČRP. Sv. 20, Semily – Turnov 2007, s. 342–343.
(rec.), *Petříková Eva: Svatý Jan Nepomucký na Jičínsku*. LSK, *30*, 2007, s. 123.
(rec.), *Úlehla Vladimír: Jičín na konci 19. století*. In: ZČRP. Sv. 20, Semily – Turnov 2007, s. 345–347.

2008

Malé dějiny Sobotecka I. MÚ Sobotka a obce Sobotecka, Sobotka 2008, 192 s. (Rec.: Aleš Fetters, ZŠS *45*, č. 5, s. 4–5; zpr. K. Bílka, *Malé dějiny Sobotecka, 1. díl – do roku 1850*. Bousovák, 2008, č. 6, s. 7–8; rec. Svatavy Rakové, ČČH, *107*, 2009, s. 662–663.)
(ed.), *Mému muži, Arne Novákovi. Výběr z dopisů Jiřiny Novákové-Haaszové.* Brno, Společnost pro odbornou literaturu – Barrister & Principal 2008, 84 s. (s Olgou Jeřábkovou a Hanou Kábovou).

Končí sobotecká rodácká tradice? ZŠS, *45*, 2008, č. 5, s. 6.
Kterak technický pokrok vtrhl do poklidného města Sobotky. In: Dagmar Blümlová – Jitka Rauchová a kol. Čas rychlých kol a křídel aneb mezi Laurinem a Kašparem. České Budějovice, HIÚ FF JU České Budějovice – Pelhřimov, NTP 2008, s. 226–239. (Zkrácené otištěno ZŠS, *46*, 2009, č. 2, s. 4–5, č. 3, s. 4–6.)
Libáňský starosta PhMr. Josef Kramář. LSK, *31*, 2008, s. 10–12.
Ohlédnutí šéfredaktora za 30 ročníky LSK. LSK, *31*, 2008, s. 22–23.
Pozdrav Markvarticům. Obšťastník Markvarticka, *1*, 2008, č. 2, s. 3–4.
Sedmdesátiny Zdeňka Pousty. Výběrová bibliografie prací Zdeňka Pousty. AČ, *58*, 2008, s. 316–324 (bibl. s Hanou Kábovou).
Svatopluk Čech a Sobotka. ZŠS, *45*, 2008, č. 1, s. 10–11.
„Ve 46. čísle Libáňských novin...“ LSK, *31*, 2008, s. 9.
(ed.), *Dva neznámé dopisy Antonína Marka Václavu Krolmusovi*. In: ZČRP. Sv. 21, Semily – Turnov 2008, s. 242–245.
(ed.), Kalista, Zdeněk*: Styl Josefa Pekaře*. In: ZČRP. Sv. 21, Semily – Turnov 2008, s. 85–113 (s Hanou Kábovou).
(ed.), *Profesor Alexander Bernard* [ze Vzpomínek Emanuela Chalupného]. ZŠS, *45*, 2008, č. 2, s. 10–11.
(rec.), *Bartoň Miroslav: Pohledy do minulosti Markvartic*. In: ZČRP. Sv. 21, Semily – Turnov 2008, s. 298–299.
(rec.), *Historický atlas měst České republiky. Sv. 18 – Jičín*. In: ZČRP. Sv. 21, Semily – Turnov 2008, s. 295–296.
(rec.), *Hledíková Zdeňka: Arnošt z Pardubic. Arcibiskup, Zakladatel, Rádce*. LSK, *31*, 2008, s. 17.
(rec.), *Nová knížka o Janu Čepovi* [Jan Čep ve vzpomínkách své rodiny. Ed. Michal Bauer.]. Bousovák, 2008, č. 1, s. 4–5.
(rec.), *Pekař Josef: Valdštejn 1630–1634 (Dějiny valdštejnského spiknutí). Academia, Praha 2008*. In: ZČRP. Sv. 21, Semily – Turnov 2008, s. 296–297.
(rec.), *Přepeře 1457–2007*. In: ZČRP. Sv. 21, Semily – Turnov 2008, s. 298.
(rec.), *Sak Robert: Josef Jungmann*. In: ZČRP. Sv. 21, Semily – Turnov 2008, s. 294–295.

2009

(odborná revize textu), Kutnar, František – Marek, Jaroslav, *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví. Od počátků národní kultury až do sklonku třicátých let 20 století*. 3. doplněné vydání. Praha, Nakladatelství Lidové noviny, 2009, 1088 s.

Blahopřání panu F. Staškovi. ZŠS, *46*, 2009, č. 4, s. 15–16.

Dávné snahy o záchranu Starých Hradů. In: OJKT, *15* (32), 2009, s. 318-319.

Kdo byl Josef Folprecht, který měl kořeny v Bousově, Bousovák, 2009, č. 4, s. 5–6.

Krajanské hroby [Eleonora hraběnka Kounicová, Karel V. Rais]. ZŠS, *46*, 2009, č. 1, s. 7; [František Josef rytíř Gerstner]. ZŠS, *46*, 2009, č. 2, s. 5–6; [Antonín Marek]. ZŠS, *46*, 2009, č. 3, s. 7–8; [Jiří Adamíra, Vlastimil Fišar]. ZŠS, *46*, 2009, č. 4, s. 13; [František Dvorský]. ZŠS, *46*, 2009, č. 5, s. 10; [P. Jan Křtitel Hájek]. ZŠS, *46*, 2009, č. 6, s. 6.

O Semtinské lípě. ZŠS, *46*, 2009, č. 3, s. 8.

Osobní archivní fond Karla Aloise Vinařického. In: Slánské rozhovory 2008, Piaristé. Město Slaný 2009, s. 69-70.

Zemřel Tomek Oppelt. ZŠS, *46*, 2009, č. 2, s. 15.

Sobotecký hřbitov (Zamyšlení při 150. výročí založení). In: OJKT, *15* (32), 2009, s. 39–45.

(rec.), *Poznámky ke knize Jiří Lach, Laichterovo nakladatelství a projekt České dějiny.* Práce z dějin Akademie věd, *1,* 2009, s. 91-92.

(rec.), *Ron Vojtěch: Lidové pašijové divadlo v českých zemích.* ZŠS, *46*, 2009, č.6, s. 6.

(rec.), *Tabery Karel: Grafik Václav Ševčík.* ZŠS, *46*, 2009, č. 5, s. 9-10.

ARCHIVNÍ POMŮCKY

Městský archiv Sobotka (dnes součást Státního okresního archivu Jičín)

Cech ševcovský v Sobotce, 1627–1893. Inventář. 1959, 4 s. (s Václavem Lukášem).

Cechy oděvních řemesel v Sobotce, 1559–1873. Inventář. 1959, 4 s.

Cechy potravinářských řemesel v Sobotce, 1572–1859 (1862). Inventář. 1959, 4 s. (s Václavem Lukášem).

Cechy stavebních a podobných řemesel v Sobotce, 1650–1825. Inventář. 1959, 2 s. (s Václavem Lukášem).

Cestovní informační služba Sobotka, 1949–1952. Inventář. 1959, 3 s.

Klub turistů v Sobotce, 1907–1949. Inventář. 1959, 6 s.

Mateřská škola v Sobotce, 1919–1936. Inventář. 1959, 3 s.

Okresní zastupitelstvo Sobotka, 1865–1928. Inventář. 1967, 27 s.

Okresní úřad Sobotka – prezidiální spisy, 1855–1868. Katalog. 1970, 17 s.

Archiv města Sobotka [1450]–1945 (1951). Inventář. 1997, 221 s. (spoluautor v letech 1957–1971).

Soupisy fondů LA PNP výběrem (podle čísel v edici inventářů LA PNP)

Archiv Družstevní práce. II. Doplňky a rejstříky. 1975, s. 299–368 (ed. inv. *200*).

Eduard VALEČKA (1841–1905). 1975, 16 s., 4 k. (ed. inv. *273*).

Otto GIRGAL (1886–1958). 2. část. 1975, 21 s., 5 k. (ed. inv. *274*).

Josef Marcel SEDLÁK (1895–1964). 1975, 12 s., 3 k. (ed. inv. *283*).

Josef Ladislav TURNOVSKÝ (1838–1901). 1975, 20 s., 1 k. (ed. inv. *286*) [Včetně popisu části písemné pozůstalosti, uložené v archivu Městského muzea v Sobotce, dnes v LA PNP)].

Hugo KOSTERKA (1867–1956). 1975, 28 s., 9 k. (ed. inv. *287*).

Václav Antonín CRHA (1836–1905). 1975, 4 s., 2 k. (ed. inv. *289*).
Karel V. RAIS (1859–1926). 1976, 152 s., 74 k. (ed. inv. *292*); 2. díl. 1990, 16 s., 12 k. (ed. inv. *408*).
Marie MÍŠKOVÁ-RAISOVÁ (1883–1968). 1976, 56 s., 15 k. (ed. inv. *300*); 2. díl. 1989, 8 s., 1 k. (ed. inv. *427*).
Rudolf Richard HOFMEISTER (1868–1934). 2. rozšíř. vyd., 1975, 25 s., 11 k. (ed. inv. *305*).
Josef Miroslav HOVORKA (1848–1914). 1975, 32 s., 8 k. (ed. inv. *306*).
Vavřinec Josef DUŠEK (1858–1911). 2. rozšíř. vyd. 1975, 24 s., 5 k. (ed. inv. *309*).
František Věnceslav JEŘÁBEK (1836–1893). 1976, 20 s., 5 k. (ed. inv. *311*); 2. díl. 1992, 3 k. (ed. inv. *496*).
Jiří Václav KLÍMA (1874–1948). 1976, 42 s., 11 k. (ed. inv. *312*).
Karel KUČERA (1854–1915). 1976, 15 s., 5 k. (ed. inv. *318*).
Anna KUČEROVÁ (1896–1975). 1976, 7 s., 1 k. (ed. inv. *319*).
František Matějovič VETEŠNÍK (1784–1850). 2. rozšíř. vyd. 1975, 12 s., 1 k. (ed. inv. *325*). [Včetně soupisů dalších částí fondu, uložených v soboteckém městském archivu, na děkanském úřadu v Sobotce a v jičínském okresním archivu].
František BÍLÝ (1854–1920). 1978, 78 s., 45 k. (ed. inv. *334*); Doplněk. 1980, 22 s., 3 k. (ed. inv. *379*).
František S. PROCHÁZKA (1861–1939). 1978, 88 s., 53 k. (ed. inv. *348*, s Evou [Bílkovou-] Horáčkovou a Evou Košvancovou).
Josef ALEŠ-LYŽEC (1862–1927). 1978, 16 s., 9 k. (ed. inv. *349*).
Josef VÁCHAL (1884–1969). 1978, 36 s., 24 k. (ed. inv. *350*).
Josef ŠACH (1886–1974). 1979, 68 s., 29 k. (ed. inv. *356*).
Eduard ŠTORCH (1878–1956). 1979, 122 s., 60 k. (ed. inv. *366*).
Jindřich RAIS (1863–1916). 1980, 8 s., 2 k. (ed. inv. *368*).
Antonín RAIS (1861–1920). 1980, 8 s., 2 k. (ed. inv. *369*); 2. díl připojen k soupisu K. V. Rais. 2. 1990, s. 17–20 (ed. inv. *409*).
Petr KLES (1869–1916). 1980, 10 s., 1 k. (ed. inv. *374*).
Daniel SLUNÍČKO (1830–1914). 1980, 64 s., 13 k. (ed. inv. *377*).
Václav HÜBNER (1857–1920). 1981, 44 s., 14 k. (ed. inv. *383*).
Marie HÜBNEROVÁ (1865–1931). 1981, 56 s., 15 k. (ed. inv. *384*).
Václav ŠOLC (1838–1871) a Jindřich ŠOLC (1841–1916). 1981, 16 s., 1+1 k. (ed. inv. *392*).
Leontina MAŠÍNOVÁ (1882–1975). Literární pozůstalost. 1984, 64 s., 44 k. (ed inv. *397*).
Josef EMLER (1836–1899). 1989, 12 s., 2 k. (ed. inv. *436*).
Otakar FEISTMANTEL (1848–1891). 1989, 4 s., 1 k. (ed. inv. *437*).
Emanuel PURKYNĚ (1831–1882). 1988, 12 s., 4 k. (ed. inv. *438*, s Danou Oulehlovou).
Jan Evangelista PURKYNĚ (1787–1869). 1986, 51 s., 36 k. (ed. inv. *439*, s D. Oulehlovou).
Karel PURKYNĚ (1834–1868). 1988, 8 s., 1 k. (ed. inv. *440*, s D. Oulehlovou).
Jan Bohumil EISELT (1831–1908). 1988, 4 s., 1 k. (ed. inv. *441*).
Bohuslav RAÝMAN (1852–1910). 1989, 8 s., 1 k. (ed. inv. *444*).
Růžena POKORNÁ-PURKYŇOVÁ (1864–1951). 1986, 8 s., 2 k. (ed. inv. *450*, s D. Oulehlovou).
Karl Asmund RUDOLPHI (1771–1832). 1988, 16 s., 7 k. (ed. inv. *451*, s D. Oulehlovou).
Kamil Josef LHOTÁK (1876–1926). 1988, 12 s., 5 kart. (ed. inv. *453*, s D. Holmanovou).
Eduard BABÁK (1873–1926). 1988, 16 s., 4 k. (ed. inv. *455*, s D. Oulehlovou).
Cyril PURKYNĚ (1862–1937). 1988, 32 s., 16 k. (ed. inv. *456*, s D. Holmanovou).
Bohuslav BOUČEK (1886–1953). 1988, 12 s., 4 k. (ed. inv. *457*, s D. Holmanovou).
Zdeněk HORNOF (1910–1973). 1988, 11 s., 2 k. (ed. inv. *458*, s D. Holmanovou).
Jaroslav JEDLIČKA (1891–1974). 1988, 32 s., 17 k. (ed. inv. *459*, s D. Holmanovou).
Rudolf PELÍŠEK (1884–1964). 1988, 15 s., 5 kart. (ed. inv. *460*, s D. Holmanovou).
František Karel STUDNIČKA (1870–1955). 1988, 12 s., 9 kart. (ed. inv. *461*, s D. Holmanovou).

Bohumil VACEK (1871–1965). 1988, 8 s., 2 kart. (ed. inv. č. *462*, s D. Holmanovou).
PURKYŇOVA KOMISE (1935–1964). 1987, 32 s., 27 k. (ed. inv. *465*).
Bohumil NĚMEC (1873–1966). 1987, 4 s., 2 k.. (ed. inv. *466*),
Čeněk HOLAS (1855–1939). 1987, 4 s., 1 k. (ed. inv. *468*).
František TÁBORSKÝ (1858–1940). 2. část. 1987, 26 s., 15 k. (ed. inv. *469*, s J. Strakovou).
Antonín PFLEGER-KOPIDLANSKÝ (1811–1896). 1988, 16 s., 7 k. (ed. inv. *472*, s E. Bílkovou).
Karel SELLNER (1873–1955). 1988, 40 s., 32 k. (ed. inv. *473*, s E. Bílkovou).
Věnceslav METELKA (1807–1867). 2. díl. 1989, 12 s., 7 k. (ed. inv. *475*, s E. Bílkovou).
Alexandr Josef BERNARD (1859–1912). 1993, 1 k. (ed. inv. *480*)
Arne NOVÁK (1810–1939) [dokončeno 1995, 65 k.]. Teréza NOVÁKOVÁ (1853–1912) [dokončeno 1993, 18 k.]. Tiskem vyšlo dohromady, 1997, 79 s. (ed. inv. *488*).
Karel CUMPFE (1853–1931). 1993, 1 k. (ed. inv. *494*).
Rudolf PLAJNER (1901–1987). 1990, 12 k. (ed. inv. *498*, s E. Bílkovou)
Albína HONZÁKOVÁ (1877–1973). 2. rozšíř. vyd. 1997, 8 k. (ed. inv. *538*).
Františka PLAMÍNKOVÁ (1875–1942). 1997, 6 k. (ed. inv. *541*).
Vladimír BRAUN (1905–1984). 1995, 1 k. (ed. inv. *554*).
Václav DIVIŠ ČISTECKÝ ze ŠERLINKU (1839–1934). 1995, 1 k. (ed. inv. *564*).
Ota DUB (1909–1987). 1991 (ed. inv. *566*, s E. Bílkovou); Doplněk. 1999 (ed. inv. *984*), celkem 64 k.
Alois KAFKA (1908–1980). 1994, 1 k. (ed. inv. *596*).
Stanislav KOČÍ (1887–1948). 1995, 2 k. (ed. inv. *606*).
Pavla MATERNOVÁ (1858–1923). 1991, 4 k. (ed. inv. *628*).
Karel MATTUŠ (1836–1919). 1990, 6 k. (ed. inv. *629*).
Ferdinand MENČÍK (1853–1916). 1991, 1 k. (ed. inv. *631*).
Pavla MOUDRÁ (1861–1940). 1995, 1 k. (ed. inv. *635*)
Ladislav NOVÁK (1872–1946). 1995, 1 k. (ed. inv. *643*).
Hynek PELC (1844–1915). 1995, 1 k. (ed. inv. *651*).
Ferdinand SCHULZ (1835–1905). 1994, 1 k. (ed. inv. *667*).
Enrique Stanko VRÁZ (1860–1932). 1996, 1 k. (ed. inv. *706*).
František BÍLEK (1872–1941). 1989, 4 k. (ed. inv. *730*).
Miroslav VLACH (1896–1968). 1983, 54 k. (ed. inv. *731*).
Jaroslav MARIA (1870–1942). 1997, 1 k. (ed. inv. *756*).
Jan Bohuslav MÜLLER (1823–1885). 1997, 1 k. (ed. inv. *759*).
Josef KNAP (1900–1973). 1997, 51 k. (ed. inv. *785*)
Vladimír ŠKUTINA (1935–1995). 1997, 3 k. (ed. inv. *791*).
Spolek českých žurnalistů (1878–1907). 1998, 1 k. (ed. inv. *918*).
Karel MENSINGER (1813–1892). 1999, 1 k. (ed. inv. *933*).
Anna KLECANDOVÁ-MARTENOVÁ (1893–1974). 1999, 1 k. (ed. inv. *989*).
Rudolf REJMAN (1889–1970). 1999, 1 k. (ed. inv. *1004*).
Maryša RADOŇOVÁ-ŠÁRECKÁ (1890–1958). 2000, 2 k. (ed. inv. *1025*).
Josef PÍCEK (1874–1950). 2000, 2 k. (ed. inv. *1027*).
Josef KUCHAŘ (1847–1926). 1998, 1 k. (ed. inv. *1030*).
Antonín CHMELÍK (1924–1995). 2000, 2 k. (ed. inv. *1033*).
Jan VRZALÍK (1904–1971). 2000, 2 k. (ed. inv. *1038*).
Josef BARKMAN (1911–1980). 2000, 1 k. (ed. inv. *1048*).
Prokop KNOBLOCH (1800–1880), 2000, 1 k. (ed. inv. *1079*).
Karel JANSKÝ (1890–1959). 2001, 16 k. (ed. inv. *1107*).
Josef ŠKVORECKÝ (nar. 1924). 2003, 4 k. (ed. inv. *1168*).

Heinrich MANN (1871–1950). 2003, 19 k. (ed. inv. *1169*, s kol.)
Karel Alois VINAŘICKÝ (1803–1869). 2004, 20 k. (ed. inv. *1192*, s Helenou Mikulovou).
Eugen Miroslav RUTTE (1855–1903), 2005, 2 k. (ed. inv. *1221*).

Do r. 1992 vycházely soupisy fondů LA PNP tiskem v edici inventářů, poté až na výjimky jako rozmnoženina, u níž neuvádím počty stran.

Redigované knižnice a periodika:
Knihovnička Českého ráje Sobotka, 1993–2003.
Listy starohradské kroniky (celková koncepce, rubriky Drobné zprávy, Hledání ztraceného času, Kulturní kalendář Libáňska, Místo pozvánky, Staré Hrady v tisku), 1978–2008.
Mikroregion Rozhraní. Kulturní, společenský a sportovní čtvrtletník, 2004–2006.
Odkazy (edice nakladatelství Bor, Liberec), 2005–dosud.
Z Českého ráje a Podkrkonoší, 1999–dosud.
Zpravodaj Historického klubu, 1999–dosud.
Zpravodaj Šrámkovy Sobotky, 1964–1974 odpovědný redaktor; 1989–dosud člen redakční rady

Periodické zprávy

o literárním archivu Památníku národního písemnictví, pracoviště Staré Hrady:
LSK, *1*, 1978/1979, s. 50 (1978); LSK, *3*, 1980, s. 11 (1979); LSK, *4*, 1981, s. 13 (1980); LSK, *5*, 1982, s. 2 (1981); LSK, *6*, 1983, s. 11 (1982); LSK, *7*, 1984, s. 24 (1983); LSK, *8*, 1985, s. 30 (1984); LSK, *9*, 1986, s. 3 (1985); LSK, *10*, 1987, s. 7 (1986); LSK, *11*, 1988, s. 2 (1987); LSK, *12*, 1989, s. 5 (1988); LSK, *13*, 1990, s. 12 (1989); LSK, *14*, 1991, s. 2 (1990); LSK, *15*, 1992, s. 3 (1991); LSK, *16*, 1993, s. 2 (1992); LSK, *17*, 1994, s. 7 (1993); LSK, *18*, 1995, s. 3–4 (1995); LSK, *20*, 1997, s. 10 (1996); LSK, *21*, 1998, s. 2–3 (1997); LSK, *22*, 1999, s. 5 (1998); LSK, *23*, 2000, s. 3–4 (1999); LSK, *24*, 2001, s. 7–9 (2000).

ZČRP, *4*, 1991, s. 151–152 (1990); ZČRP, *7*, 1994, s. 186 (1993; s E. Bílkovou); ZČRP, *8*, 1995, s. 261 (1994); ZČRP, *9*, 1996, s. 240 (1995); ZČRP, *10*, 1997, s. 193–194 (1996); ZČRP, *11*, 1998, s. 232–233 (1997); ZČRP, *12*, 1999, s. 225–227 (1998); ZČRP, *13*, 2000, s. 266–267 (1999); ZČRP, *14*, 2001, s. 286–287 (2000).

o Pekařově společnosti Českého ráje:
ZHK, *2*, 1991, č. 1, s. 13 (1990; s Karlem Samšiňákem); ZHK, *7*, 1996, č. 2, s. 8–9 (1995); ZHK, *8*, 1997, č. 1, s. 2–3 (1996); ZHK, *9*, 1998, č. 1, s. 15–16 (1997); ZHK, *10*, 1999, č. 2, s. 39–40 (1999); ZHK, *11*, 2000, č. 1, s. 17–18 (2000); ZHK, *13*, 2002, č. 2, s. 53–54 (2001); ZHK, *15*, 2004, č. 1, s. 110–113 (2002); ZHK, *15*, 2004, č. 2, s. 44–45 (2003); ZHK, *18*, 2007, č. 1–2, s. 77–78 (2005–2007);
ZČRP, *19*, 2006, s. 222–225 (2005); ZČRP, *20*, 2007, s. 328–333 (2006); ZČRP, *21*, 2008, s. 279–281 (2007).

LITERATURA O K. B.

rukopisné sborníky:
Karol Bílek. Sborník příspěvků k šedesátinám. Staré Hrady 1999, nestr., obr.
Karol Bílek. Sborník k pětašedesátinám. Staré Hrady 2004, nestr., obr.
Sedmdesátiny Karola Bílka. Sborník příspěvků k 28. březnu 2009. Praha 2009, 98 s.+obr.
Karol Bílek. *Jsem obyčejný český archivář*. Red. Hana Kábová, Pavel Holát. Praha, P. Holát 2009, 44 s. (upravený přepis rozhlasového pořadu Osudy).

Fetters, Aleš: *Karol Bílek oslaví sedmdesátiny*. Jičínský deník, *18*, 2009, č. 71, 25. 3., s. 8.
Fetters, Aleš: *Skromnost a služba druhým šlechtí promovaného historika Karola Bílka*. Hradecké noviny, *8*, 1999, č. 70, 24. 3.
Fetters, Aleš: *Šedesáté narozeniny Karola Bílka*. Acta onomastica, *39*, 1998, s. 192.
Hoffmannová, Jaroslava – Pražáková, Jana: *Biografický slovník archivářů českých zemí*. Praha 2000, s. 85–86.

Vojtěch Ron byl v roce 1985 hostem Barevné středy profesora Jaromíra Horáčka.

[Charousek, Pavel], *100 Čechů Českého ráje. Karol Bílek*. ZŠS, *35*, 1998, č. 1, s. 10–12 (též Noviny Lepařova gymnázia, *3*, 1999, č. 5–6, 14. 5., s. 11–12).
Karol Bílek. In: Lexikon současných českých historiků. Praha 1999, s. 33–34 (vlastní biogram).
Krulichová, Maryna: *Karol Bílek jubilantem*. In: LA. Sv. 31, 1999, s. 212–214.
Kvaček, Robert: *Šedesátiletý Karol Bílek*. ZHK, *10*, 1999, č. 1, s. 50.
Navrátil, Ivo: Karol Bílek sedmdesátiletý. AČ, *59*, 2009, s. 182–189.
[Ouředníková, Jana]: *Věrnému Soboťáku, spolužáku a kamarádu od věrných Soboťáků, spolužáků a kamarádů*. ZŠS, *46*, 2009, č. 2, s. 13.
Pospíšilová, Alena: *Královéhradečtí Evropané – Karol Bílek, archivář*. U nás. Knihovnicko-informační zpravodaj východních Čech, *14*, 2004, č. 3, s. 37–38.
Pospíšilová, Alena – Staška František: *Karol Bílek jubilující*. ZŠS, *36*, 1999, č. 2, s. 15–17.
Sak, Robert: *Do Starých Hradů s Riegrem, ale nejen s ním*. In: Co čte a nač myslí historik. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích 2007, s. 158–161.
Vitvar, Jiří: *K šedesátinám historika Karola Bílka*. Muzejní noviny Jičín č. 15, 1999, s. 16.
Vždy jsem chtěl navázat na práci zapadlých vlastenců. Rozhovor se Zdeňkem Hojdou. ĎaS, *23*, 2001, č. 6, s. 44–48.
Zilynskyj, Bohdan: *Karol Bílek šedesátníkem*. In: ZČRP. Sv. 12, Semily, 1999, s. 239–243 (s výběrovou bibliografií).

Hana Kábová

Odešel divadelní historik Vojtěch Ron

S turnovským rodákem (* 26. 11. 1930) Mistrem Ronem jsem se setkával nejdřív jako archivář, když nás vždy velmi jemně a zdvořile, ale zároveň naléhavě prosil o pomoc při svých hlubokých ponorech do podkrkonošského lidového divadelnictví. Zároveň jsem ho obdivoval na prknech libereckého Divadla F. X. Šaldy v jeho velkých rolích, které ztvárňoval s širokou citovou škálou a strhující vitalitou. Pak začal

vycházet náš sborník, kam jsme od roku 1989 společně připravovali jeho edici *Lidové komedie o sv. Ivanu, patronu Českého království*. Měl jsem tak příležitost jej navštěvovat a obdivovat jeho skvostnou knihovnu, milé prostředí, vytvářené jeho chotí Miladou (vždy mi pak vyřizoval pozdravy od sestry skautky), jiskřivý intelekt, nekonečnou zvídavost a také hlubokou a teologicky poučenou víru – byl zakladatelem a dlouholetým předsedou pobočky České křesťanské akademie v Liberci. Přitom Bůh ho nijak nešetřil, naopak: pozbyl milovanou ženu, následkem těžkého diabetu přišel o dolní končetiny. Když už nemohl hrát divadlo, natáčel aspoň pro rozhlas, na svém vozíku jezdil jako *liberecký Fitipaldi* do kostela, do rozhlasu i do divadla, a všechny odzbrojoval nekonečným optimismem, humorem, trpělivostí a statečností. Na listopad 2007 připravoval spolu s Milenou Šajdkovou veřejné čtení jedné hry Briana Friela. Publikum se jej už nedočkalo. Jeho srdce dotlouklo 17. října ve věku 76 let, když přijal svátost umírajících.

Nepřísluší mi, abych hodnotil Mistrův herecký přínos českému divadlu, filmu a televizi (slavná role mlynáře v Moskalykově *Babičce*), to udělali k jeho šedesátinám povolanější, mezi nimi např. J. V. Scheybal v našem sborníku. Ten také velmi pěkně shrnul badatelskou práci Vojtěcha Rona na práh věku, kdy se zpravidla odchází *na odpočinek*. Jenže V. Ron mohl teprve díky *sametové revoluci* plně zúročit roky archivních a muzejních výzkumů. A tak horečně četl dosud nedostupnou literaturu, psal, publikoval, vrátil se k dramaturgii. Některé lidové hry upravil či rekonstruoval pro liberecké studio Českého rozhlasu, pro Národní divadlo napsal scénář *Pašijí aneb Theatrum passionale*, rozhlasová inscenace *Železnobrodské pašijové hry* získala v roce 1993 cenu Prix Bohemia v Poděbradech. V roce 1999 obdržel děkovné uznání České biskupské konference, mj. i za svou charitní činnost. Pekařova společnost Českého ráje jej zvolila svým čestným členem – za přínos teatrologii i práci, kterou pro tento spolek i region vykonal (kromě řady přednášek také dvě literárně historická pásma ke konferencím o Josefu Pekařovi a J. V. Šimákovi).

V. Ron byl sice jako historik amatérem v tom nejkrásnějším slova, nicméně důkladností, zodpovědností a pečlivostí, rozhledem a znalostmi byl právem považovaná za erudovaného teatrologa. Nadto ochotně a rád pomáhal mladým badatelům, jimž se stal uznávaným učitelem. Zaslouženě byla jeho odborná práce oceněna medailí vědecké rady Filosofické fakulty Karlovy univerzity. Výbor z jeho studií vydá letos nakladatelství Vyšehrad, další práce najde zájemce na internetu (*Databáze českého amatérského divadla*), případně v jeho bohaté pozůstalosti, předané synem Cyrilem do Státního okresního archivu v Semilech, včetně zálohovaných dat z otcova počítače, který se naučil bravurně ovládat a internet mu pomáhal dosáhnout tam, kam už sám dojít nemohl.

Jedním z takto dochovaných souborů je vzpomínání Vojtěcha Rona v dopise prof. Františku Černému, který se jej ptal, kde na ta historická studia bral čas. Publikujeme text v plném znění, jen s opravou překlepů.

O sousedské divadlo v Podkrkonoší jsem se zajímal už od útlého mládí, probudilo ho rozhlasové uvedení Železnobrodské pašijové hry už v r. 1940. Rodiče a učitelé ve válečné době nás vedli k lásce k rodnému kraji, přesněji k vřelé lásce, k jeho bohatství, že jsme mu nějak zavázáni.

Nic si z poslechu Pašijí nepamatuji, ale je to počátek. Jakási naivní hrdost na to, že předkové (i v Turnově) něco takového vytvářeli. V regionálním tisku se objevovaly zprávy o starém divadle v rodném kraji. Všechno to jsem si opisoval; vzpomínám, že koncem války mě zaujal článek F. Wollmana v Čsl. divadle (1925) o analogickém slovinském divadle a jeho velké postavě: Šusteru – Drabosnjakovi. Někdy v šestnácti už jsem brouzdal Blahníkovými Dějinami, zároveň s tím i Bogatyrevem a Zichem, jemuž jsem sotva rozuměl. A tak to pokračovalo s naléhavou touhou věnovat se divadlu veskrze.

Pak studia v Praze. Nové, nebo tehdejší socialistické divadlo mne zajímalo, jen pokud inscenovalo staré hry. Duchcovské viadukty jsem nenavštěvoval. Miloval jsem starého E. F. Buriana a jeho poetiku, ale byl jsem otřesen jeho Drahomírou a dalšími hrami, zdálo se mi to neuvěřitelné. Pak u divadla jsem se vždy plně podílel na životě souboru, nikdy jsem nebyl samotář, naopak, snad vždycky v uměleckých radách (ač nekomunista), ale vyhýbal jsem se klubovému a hospodskému životu a ignoroval televizi. Večery po představení (nechodil jsem do klubu a po hospodách), pokud jsem se nemusel učit obsáhlé texty (nejlépe od 23 do 2 hod.), byly věnovány starému divadlu z vypůjčených knih a časopisů. Zdejší knihovna mi je opatřovala a půjčovala domů i vzácné tisky. Zlobí mě, prý jsem svými nároky zaměstnal jednoho knihovnického pracovníka.

Všechny prázdniny jsem věnoval svému zájmu. Vzpomínám na krásný pobyt v Chocni a odtud podnikané nálety na archiv v Zámrsku (tam je archiv východních Čech). Jedny celé prázdniny jsem dojížděl do Turnova, prohlédl tam veškeré regionální noviny, které byly k dispozici. Jindy do Semil, do Vysokého, nesčetněkrát do Jablonce nad Nisou (je tam celý železnobrodský městský archiv), Litoměřic. Jen archiv bývalého krajského úřadu v Mladé Boleslavi (dluh mám i v Jičíně) jsem nezvládl a už nezvládnu, ačkoliv jsem tam byl v angažmá sedm let (1953 – 1960). Tehdy jsem se musel zcela věnovat divadlu a rodině (děti). Provoz byl v Boleslavi náročný. Tři neděle(!) na Jaga a hned vzápětí 14 dnů na velkou roli v Goldoniho Hrubiánech. Tak to šlo léta. Zkoušelo se i v neděli. Tehdy koncem padesátých let jsem o prázdninách navázal kontakt se železnobrodským učitelem – historikem, vzácným člověkem F. Sochorem, a tím s Železnobrodskou pašijovou hrou, kterou mi tenkrát půjčil v daleko přesnějším přepisu než dr. Kopeckému. Pokud jde o teatrologii, orientoval jsem se na Polsko, opatřoval jsem si polské knihy. Zejména Lewańského a Slawinskou, ale i Skwarczyńskou, Kowzana, Raszewského, Udalskou, Pamiętnik Teatralny atd., to vše jsem s chutí poznával už v 60. letech. V poznávání starého divadla byli pilnější než naše teatrologie. A pak až naše akademické Dějiny. Kdyby mě staré středoevropské divadlo něčím (konzervatismus?, bytostná nedůvěra k módnímu?) nezaujalo, jistě by to všechno nebylo. Zájem ale nevznikl z nějaké úvahy a rozhodnutí, přišlo, nebo bylo to snad už ve mně naprosto, jako habitus, je to se mnou spojeno zcela samozřejmě. Snad prastrýc, farář na Hrubé Skále († 1903), který se zabýval studiem církevního roku z bohovědného a pastoračního hlediska. Uvědomil jsem si tenhle možný genový pramen a jeho stružku do naší rodiny ze synova zájmu (také bytostného), který řeší problémy času a rotace zeměkoule v Astronomickém ústavu, já se domácně zabývám jeho ozvěnou v divadelní tvorbě.

■

VÝBĚROVÁ BIBLIOGRAFIE
(úplnou bibliografii by měl přinést sborník Lidové pašijové divadlo v českých zemích)

Knihy
Lidové pašijové divadlo v českých zemích. Praha, Vyšehrad 2009, v tisku.

Kolektivní díla
O starém divadle v Liberci. Zprávy České besedy č. 77. Liberec 1994.
Česká divadelní encyklopedie. Starší divadlo v českých zemích do konce 18. století. Praha 2007.

Dramatická tvorba
Hra na Otóna. Činohra o dvou dílech, prologu i epilogu. M. Bílek a V. Ron. Praha, Dília 1976.
Mladý muž a bílá velryba. Podle Vladimíra Párala M. Horanský a V. Ron. Praha 1975.
Generální zázrak. Ludus ze situací a výjevů o lásce i naději ze stejnojmenného románu V. Párala. M. Horanský a V. Ron. Praha 1983. 94 s.
Romeo a Julie roku 2300. Podle Vladimíra Párala M. Horanský a V. Ron. Praha 1987.
Hra vánoční. Podle krkonošských lidových her pro rozhlas upravil V. Ron. Nastudoval a vysílal ČR Ústí nad Labem o vánocích 1990, režie R. Felzmann.
Železnobrodské pašije. Dle rukopisu z roku 1792 pro rozhlas zpracoval V. Ron. Nastudoval a vysílal ČR Ústí nad Labem o velikonocích 1991, režie R. Felzmann.
Železnobrodská pašijová hra. Podle železnobrodské hry Theatrum passionale z roku 1792 pro rozhlas zpracoval V. Ron. In: Kam míří rozhlasová hra? Seminář Prix Bohemia 1992. Praha l992, s. 86-104.
Pašije aneb Theatrum passionale aneb Zrdcadlo umučení a vzkříšení Pána našeho Ježíše Krista. Na podkladě lidových her z Vlastiboře, Bozkova, Vamberka a hlavně Železného Brodu i dalších materiálů sestavili Vojtěch Ron, Miloslav Klíma a Zbyněk Srba. In: Pašije aneb Theatrum passionale aneb Zrcadlo umučení a vzkříšení Pána našeho Ježíše Krista. Národní divadlo. Praha 1998, s.105-151.

Články a studie
Staletá moudrost tvaru. [O inscenacích Komedie o umučení.] Důvěrník, časopis pracovníků ČSL, 4. 5. 1967.
Zbožné divadlo. [O liturgické hře, kterou celebrovali v pražských Emauzích beuronští benediktini na přelomu 19. a 20. stol. a její ozvěny v českém prostředí.] Via, *1*, 1968, č. 6, s.115-116.
Raná ruská dramaturgie. Katolické noviny, 13. 11. 1972.
Vrchlabský pašijový karneval. Lidová demokracie, 5. 4. 1985.
Divadlo na Vysocku v poslední čtvrtině 18. století. In: Vznik českého profesionálního divadla (red. Fr. Černý). Praha 1988, s. 95-98.
Z minulosti pašijového divadla v Uherském Hradišti. In: Program Slováckého divadla v Uherském Hradišti k 4. premiéře sezóny 1989-1990. Jan Kopecký, O umučení a slavném vzkříšení Pána a Spasitele našeho Ježíše Krista.
Václav Antonín Svoboda Navarovský a sousedské divadlo. Divadelní revue 1990, č. 2, s. 49-51.
František Vodseďálek, Mojžíš (Móžiš). Divadelní revue 1990, č. 2, s. 73-111.
Divadlo sprostných. Svět a divadlo, *3*, 1990, s.52-61.
Poznámky k vrchlabským pašijím. In: Strahovská knihovna 18-19, 1983-1984. Praha 1990, s. 177-221.
Lidová komedie o svatém Ivanu. In: Z Čes-

kého ráje a Podkrkonoší. Sv. 3. Bystrá n. J. 1990, s. 81-105.

Václav Alois Svoboda Navarovský a sousedské divadlo. Divadelní revue 1990, č. 2, s. 49-51.

K poslední inscenaci sousedského divadla. In: Z Českého ráje a Podkrkonoší. Sv. 4. Bystrá n. J. 1991, s.140-143.

Sousedské divadelnictví severních Čech v 18. století. In: Divadlo v Kotcích. Praha 1992, s. 348-360, 442-444.

Ukřižování v libereckých ulicích. Farní věstník (Farnost Sv. Antonína v Liberci), 1992, č. 15, duben, s.1.

Ad maiorem Dei gloriam. [Zastavení nad jezuitským divadlem.] Divadelní revue, 1992, č. 1. s. 27-33. Zkráceně převzato: Teologické texty, 3, 1993, č. 6, s. 231.

Václav Klement Klicpera a sousedské divadlo. In: Acta Universitatis Carolinae. Philosophica et historica 2. Theatralia IX. Praha 1993.

První poznámky k železnobrodským pašijím. In: Z Českého ráje a Podkrkonoší. Sv. 6. Bystrá n. J. 1993, s. 35-52.

Velkopáteční pašijové průvody. Český lid, 1993, č. 4, s. 293-304.

Slovo na okraj železnobrodské pašijové hry. [Otištěn i text hry.] Prix Bohemia 1992 – Sborník vítězných pořadů. Praha 1993, s. 10-38.

Na co jsem hrdý. In: Výroční zpráva 1993. Státní vědecká knihovna. Liberec 1994.

Václav Kliment Klicpera a sousedské divadlo...? In: Acta Universitatis Carolinae. Philosophica et historica 2-1993. Theatralia IX. Praha 1994, s.71-76.

Německé pašijové hry v českých zemích. Divadelní revue,1994, č.1, s. 39-43.

Skica k poctě Josefa Pekaře. In: Josef Pekař a české dějiny 15.-18. století. Z Českého ráje a Podkrkonoší – supplementum 1. Bystrá n. J. 1994, s. 163-176.

Divadlo kolem Václava Karla Holana Rovenského. In: Z Českého ráje a Podkrkonoší. Sv. 8. Semily 1995, s. 152-161.

Zakázaná edice. [Jana Kopeckého edice Neznámé hry lidového divadla na podkladě dopisů učiteli Františku Sochorovi s osobní vzpomínkou.] Divadelní revue, 1995, č. 4, s. 81-83.

Ladislav Novák – tvůrce „podobojí". Od Ještěda k Troskám (Turnov), *2,* 1995, č. 3, s. 21-26.

Několik poznámek k historii rukopisů Vodseďálkových her. Divadelní revue 1996, č. 2, s. 71-73.

František Vodseďálek, Nová komedyje o Davidoji. Přepsal a posléze k vydání připravil Vojtěch Ron. Divadelní revue, 1996, č. 2, s. 74-110.

Vím, že to nebylo marné. Jizerské a Lužické hory (Liberec), prosinec 1996, s. 1.

Vánoční divadlo. Zdislava (Litoměřice), prosinec 1996, s. 4.

Divadelní aktivity v 17. a v 18. století. In: Kniha o Liberci. Red. R. Karpaš. Liberec 1996, s. 50-52.

Pocta J. V. Šimákovi. In: J.V. Šimák a poslání regionální historiografie v dnešní době. Z Českého ráje a Podkrkonoší – supplementum 2. Semily 1996.

Pašijové hry v litoměřické diecézi. Zdislava (Litoměřice) 2, 1997, č. 4, duben.

Nejstarší železnobrodská kronika Jana Tepra. In: Z Českého ráje a Podkrkonoší. Sv. 11. Semily 1998, s. 159-175.

Theatrum passionale...aneb Zrdcadlo umučení... Rukopis, text, poslední inscenace, inventář a edice Železnobrodské hry o umučení Páně z roku 1791. Divadelní revue 1998, č. 2, s. 66-71+72-101.

Pašije aneb Theatrum passionale... Kateřina Ondroušková: Se spoluautorem nového divadelního scénáře Vojtěchem Ronem... In: Národní divadlo. Informační zpravodaj

o repertoáru a životě ND. Červen 1998, s. 10-11.
Z minulosti pašijových her v českých zemích. In: Pašije aneb Theatrum passionale aneb Zrcadlo umučení a vzkříšení Pána našeho Ježíše Krista. Praha 1998, s. 7-56.
Divadelní genius loci Liberce. In: DRAHOŇOVSKÝ, Milan – KARPAŠ, Roman: Liberec – město v klínu hor. Liberec 1998, s. 118 a 120.
Rekognoskace pašijových a velikonočních her v sudetsko-karpatském prostoru. In: Východočeská duchovní a slovesná kultura v 18. století. Sborník příspěvků ze sympozia konaného 27.-29. května v Rychnově nad Kněžnou. Boskovice 1999, s. 276-288.
Bude se nám stýskat po noblesním experimentátorovi. [Nekrolog: Ladislav Novák, básník a výtvarník.] Od Ještěda k Troskám, 6 (22), 1999, č. 5+6, s. 43.
Zákaz Železnobrodské pašijové hry v roce 1791. Divadelní revue, *11,* 2000, č. 4, s. 66-70.
Jezuitské divadlo. In: Miscellanea oddělení rukopisů a starých tisků č. 15/1998. Praha 2000, s. 477-479.
Barokní divadlo v Podkrkonoší. In: Z Českého ráje a Podkrkonoší. Sv. 16. Semily 2003, s. 60-77.
Poznámky k neuwaldské pašijové hře. In: Kalmanach, Liberec 2003, s. 47-51.
Theatrum passionale D. N. I. Ch. aneb Zrdcadlo umučení Pána našeho Ježíše Krista Spasitele. Kalmanach, sv. [1], 2003, s. 44-51.
První poznámky ke středověké velkopáteční hře. In: Miscellanea theatralia. Sborník Adolfu Scherlovi k osmdesátinám. Praha 2005, s. 73-80.
Masopuste, masopuste... Xaver, č. 1/2007, s. 20 an.

O V. Ronovi
SCHEYBAL, Josef V.: *K šedesátinám umělce a divadelního vědce Vojtěcha Rona.* In: Z Českého ráje a Podkrkonoší. Sv. 3. Bystrá n. J. 1990, s. 133-135.
Kdo je kdo v české teatrologii II. Praha 1999, s. 46-47.
HORANSKÝ, Miloš: *Malý portrét velkého herce.* Divadelní noviny 2004.
STICH, Jiří: *Vojtěch Ron, velký herec i divadelní badatel.* Mladá fronta dnes, 16, 2005, č. 48.
NUSKA, Bohumil: *Mám rád překážky, říká Vojtěch Ron.* http://mujweb.cz/www/kallb/Ronrozhovor2.htm (22. 8. 2009)

Ivo Navrátil

Odkaz Karla Samšiňáka rodnému kraji

RNDr. Karel Samšiňák, CSc., patřil k osobnostem známým nejen v Českém ráji. Čtenáři jak našeho sborníku, tak Zpravodaje Šrámkovy Sobotky nebo sborníku Od Ještěda k Troskám za řadu let četli o něm i od něho úctyhodné množství textů. K jeho 70. narozeninám (byly 2. ledna 1993) jsem zde publikoval obsáhlou stať (Z Českého ráje a Podkrkonoší, sv. 6, s. 164-167). V ní je podrobně shrnut zejména jeho vývoj odborný, to, jak se postupně stal ze studenta, který se začal zabývat mravenci, mezinárodně uznávanou kapacitou v oboru akarologie a parazitologie. K tomu můžeme dodat, že v roce 1989, již po odchodu do důchodu, popsal asi dvě desítky do té doby neznámých roztočů, z nichž některé pojmenoval po svých přátelích umělcích (Komárkovi, Mlčochovi,

RNDr. Karel Samšiňák (vlevo) s RNDr. Ivanem Šolcem při křtu knihy PhDr. Jany Scheybalové a Romana Karpaše Český ráj na starých diapozitivech v Muzeu Českého ráje v Turnově 29. 5. 2007. (Foto Pavel Charousek.)

Kábrtovi) nebo pravidelných účastnících Šrámkových Sobotek (Šimůnkovi, Kofránkové aj.) (Acarologia, t. XXX, fasc. 2, p. 85-105; anglicky). Ti, když viděli, jak ten *jejich* roztoč vypadá, nebyli si jisti, zda je to tak velká čest. V pozdějším věku už odborně nepublikoval, k vědeckému studiu už pak neměl podmínky.

Fakta tehdy uvedená tu nebudu opakovat. V roce jeho sedmdesátky (1993) vydal pan Vladimír Sainer ve svém Nejmenším nezávislém nakladatelství jako 1. svazek edice Opožděných samizdatů Samšiňákův humorný, nebo spíš satirický text *O mouchách a lidech* doprovázený reprodukcemi svých *roztočových* exlibris od Vladimíra Komárka, Stanislava Holého, Miroslava Houry a Josefa Kábrta. Poznáváme tu rozeného vypravěče, člověka se smyslem pro humor, ale i pro sžíravou kritiku. Dovedl dát najevo i nelibost, bylo-li to třeba.

Když se ho v rozhovoru pro sobotní přílohu tehdejších Hradeckých novin ptali, zda je mu koníček povoláním či naopak, odpověděl, že *spíše povolání koníčkem, ale výsledek je v obou případech stejný*. Na otázku, zda je lepší vrabec v hrsti než holub na střeše, řekl, že *kdyby se člověk nesnažil chytit holuba na střeše, zůstal by příliš přízemní*. Chtěli také vědět, kdy člověk zmoudří ? Nikdy, odpověděl, přestože sám měl k moudrosti docela blízko.

O Šolcově statku před lety napsal: *Dům patřil naší rodině až do roku 1950, kdy ho otec ‚dobrovolně' daroval státu. V roce 1971 jsem vyměnil otcův byt v Sobotce* [po otcově smrti] *za byt ve statku ... a od té doby opravuji, stavím, natírám, zařizuji. Zlikvidoval jsem úspěšně dřevomorku, která byla až v prvním patře. Hned na samém začátku jsem velkou ‚seknici' přeměnil na výstavní síň.* První výstava tam byla na začátku července 1974. V tomto roubeném stavení tehdy trávil víkendy a dovolené. Po odchodu do důchodu přesídlil do rodné a jeho srdci obzvláště milé Sobotky natrvalo.

Vedle organizování výstav měl i další aktivity. Byl členem výboru Spolku českých bibliofilů i Spolku sběratelů a přátel exlibris, v obou byl pak tuším jmenován čestným členem, pracoval v Pekařově společnosti Českého ráje, v Sobotce byl činný v baráčnické obci. Pro přátele dělával na požádání průvodce nejen po Sobotce, nejen po Českém ráji. Zasvěceně dovedl přiblížit díla výtvarná, zejména svých přátel Josefa Jíry, Jaroslava Klápště, Vladimíra Komárka nebo Josefa Kábrta. Bohatě využíval svou pečlivě vedenou kartotéku, těžil z ní a psal.

V únoru a březnu 2007 byla v jičínském muzeu uspořádána ze Samšiňákovy bohaté sbírky výstava *Ex libris – Drobná grafika našich výtvarníků*. Celou svou rozsáhlou a pečlivě uspořádanou sbírku tehdy muzeu věnoval. Tak zabezpečil její uchování jako významného celku. V létě toho roku vydali přátelé Šolcova statku (tedy samozřejmě přátelé jeho) dvacetistránkovou publikaci – medailon *Karel Samšiňák*. Předmluvu napsal prof. František Dvořák, jehož známe jako zaujatého vykladače uměleckých památek (nejen) pražských, přítel Samšiňákův, jeho život jsem se tam pokusil shrnout já. (Vyšla v pouhé stovce výtisků.)

Ke svým 85. narozeninám vydal Karel Samšiňák vzornou bibliofilskou publikaci, *Věnec veršů věnovaný od nejponíženějšího služebníka Jana Ignáce Summy z Vlastislavi, sv. teologie bakaláře, básníka věncem vavřínovým ozdobeného, děkana soboteckého, Svatý Jan Nepomucký, plný milosti*. Vedle

latinského originálu, který vyšel roku 1702, přináší knížka vskutku kvalitní český překlad přední znalkyně latiny PhDr. Markéty Koronthályové, zřejmě vůbec první český překlad tohoto dílka. Knížku (na plzeňském exudit papíru) doplnila suchou jehlou (Sv. Jan na mostě) Alena Antonová. Vydáno bylo 85 číslovaných výtisků, tedy za každý rok svého života se Karel Samšiňák odvděčil jedním výtiskem. Krásný barokní básnický text Summův by si jistě zasloužil i širšího čtenářského vydání. Vždyť barokní poezie je u nás stále popelkou oproti barokní hudbě i baroknímu umění výtvarnému.

Své 85. narozeniny oslavil dr. Samšiňák loni v lednu, začátkem léta vážně onemocněl, 52. Šrámkovu Sobotku už sledoval jen z lůžka jičínské nemocnice, 2. srpna 2008 zemřel. V pátek 8. srpna jsme se s ním v Sobotce loučili. Pochován je v rodinném hrobě na krásném soboteckém hřbitově. Čestným občanem rodné Sobotky byl jmenován až posmrtně, loni na podzim. To také vyšla s jeho vzpomínkovými texty obrazová publikace *Sobotecko minulého století* (fotografie Jaromíra Kuchaře).

Generální opravu Šolcova statku v řádce posledních let citlivě prováděl a letos dokončil jeho syn Jan. V neděli 5. července tam byla oficiálně otevřena Galerie Karla Samšiňáka (v hlavní místnosti roubeného stavení) a den na to bylo naplněno jedno z posledních přání Samšiňákových, ve vedlejším kamenném stavení (dříve snad stáji) bylo (výstavou plastik Petra Kavana) otevřeno lapidárium. Těmito dvěma činy o letošní Šrámkově Sobotce stává se odkaz RNDr. Karla Samšiňáka trvalou součástí jeho města a zároveň je dalším obohacením pro celý Český ráj.

Aleš Fetters

Fotograf minulosti Krkonoš
Za Miroslavem Kubátem

Syn zedníka ze Štěpanické Lhoty se narodil 3. října 1922. Dostalo se mu vzdělání na odborné textilní škole v Jilemnici, rozšířené speciálním obchodním ročníkem. Bystrý mládenec se zajímal o všechno, co souviselo s Krkonošemi, hodně četl a rád zapřádal dlouhé rozhovory s lidmi, kteří na horách žili. Na své toulky si vždycky brával fotoaparát, pak i magnetofon. Po roce 1945 se usadil v jednom z konfiskátů v Rokytnici nad Jizerou, kde se hned zapojil do kulturního života v místním závodním klubu. V druhé polovině 60. let si postavil domek na stráni v Horním Koutu, v jehož podkroví nezapomněl na maličkou pracovnu s přepečlivě srovnaným archivem regionální literatury, fotografií, výpisků a vlastních statí, a hned vedle měl fotokomoru, v níž trávil stovky hodin času. Sám hodně fotografoval zrcadlovkou na svitkový film 6x6 cm. Zároveň se věnoval sbírání starých fotografií, a protože si je většinou mohl půjčit jen na pár dnů, nezbylo, než je co nejrychleji přefotografovat. Zatímco své slavné diapozitivy horské květeny předváděl pražským rekreantům na besedách o Krkonoších, převzaté snímky si pečlivě ukládal, třídil, datoval a uplatňoval ve stovkách popularizačních článků v denním tisku, týdeníku Rozvoj a především v měsíčníku Krkonoše, do jehož normalizované redakční rady byl v roce 1970 přizván. V Krkonoších také v 80. letech publikoval řadu žádaných seriálů, jako byly např. *Obrázky z kroniky zimních sportů,* cyklus *Na návštěvě* nebo rozhovory s mistry zanikajících řemesel. Dějiny lyžování měl ostatně *načtené* vlastníma nohama, v mládí byl okresním dorosteneckým mistrem a později předsedou TJ Spartak v Rokytnici nad Jizerou. Kubát neměl rád fráze, ve svých textech se snažil o neotřelý pohled a zajímavý výklad, pečlivě vybíral vhodné obrázky. Na druhou stranu neváhal podle dobových požadavků zveličovat historickou úlohu proletariátu a komunistické strany, jejímž členem byl od června 1945. Víme-li, že se sám nepovažoval za historika, ale za publicistu, můžeme mu snad prominout omyly, jichž se ve zpracování osídlení a života obyvatel našich hor občas dopouštěl. O mezerách ve svém vzdělání věděl a snažil se je vyplňovat usilovnou četbou.

Jeho bibliografii nemůžeme pro velký rozsah publikovat, i když si ji Kubát průběžně vedl. Zmiňme aspoň knižní produkci. První knížku mu vydal v roce 1975 ONV Semily a jmenovala se prostě *Okres Semily. Krkonoše – Podkrkonoší – Český ráj.* Ač byl autorem textu, sám se k němu moc nehlásil a za svou opravdovou prvotinu, jíž mohl vtisknout své představy, považoval *Album ze starých Krkonoš,* vydanou hradeckým nakladatelstvím Kruh v roce 1982 (175 s.). Pečlivě vybrané snímky byly tehdy úplným zjevením a předznamenávaly vlnu obliby starých fotografií v letech devadesátých. Roku 1984 vyšla v řadě sličných okresních monografií nakladatelství Kruh kniha nazvaná prostě *Semilsko,* kolektivní dílo Miroslava Kubáta a fotografa Zdenko Feyfara (262 s.). O další dva roky později redigoval pro Kruh knížku s názvem *Divadlu vysockému na mnoho mil rovno nebylo. Sborník k dvoustému výročí ochotnického divadla v Podkrkonoší* (84 + 44 s.).

Jeho profesní dráha byla předurčena houževnatostí a pílí, schopností jednat s lidmi a naslouchat jim, nepochybně i větším rozhledem, než jakým disponovala většina členů komunistické strany na okresní, tím spíše na lokální úrovni. Za okupace pracoval jako jemný mechanik u firmy Zeiss-Jena ve Víchové nad Jizerou, pak byl technickým úředníkem u firmy Donat v Hrabačově. Z mistra v rokytnickém Elektropřístroji, kam nastoupil v roce 1945, se brzy stal vedoucím výroby (podal tu 16 zlepšovacích návrhů). Jako poslanec ONV, který zůstal věrný ideálům svého otce, zakladatele KSČ na Jilemnicku, byl v roce 1971 vybrán za místopředsedu ONV Semily pro oblast kultury, školství, sociálních věcí a zdravotnictví. Pro konflikty s ideologickou tajemnicí OV KSČ raději roku 1976 zmizel do Jilemnice, kde až do odchodu do důchodu v roce 1982 řídil závod n. p. Autobrzdy. Poslancem a předsedou kulturní komise ONV nicméně zůstal až do voleb roku 1986, platně působil také jako předseda okresní komise pro rozvoj Krkonoš. Obdržel státní vyznamenání Zasloužilý pracovník kultury a stranickou medaili Za obětavou práci pro socialismus.

Miroslav Kubát měl na sekretariátech a úřadech velký vliv a rád podpořil zajímavé a užitečné projekty. Také náš sborník mu vděčí za svou existenci – roku 1988 přijal účast v jeho redakční radě a jako tehdejší předseda komise regionálních dějin při OV KSČ Semily umožnil vydání prvních dvou svazků. I když fondy okresního archivu příliš nevyužíval, uvědomoval si dobře jeho význam a rád s ním spolupracoval. Poskytl mu mj. několik set kvalitních fotografií a naprosto nenahraditelný byl při určování snímků Rudolfa Housy z počátku 20. století, které tehdy archiv získal z odúmrti.

Je příznačné, že se své uhlířské víry nedokázal zříct po traumatech roku 1968, ale ani po politickém převratu 1989. Stáhnul se však do ústraní a snažil se dokončit započaté práce, jako knihu o krkonošských písmácích. Nepřestával shromažďovat informace o zajímavých lidech hor, pořídil si počítač, skener, tiskárnu a dokonce i digitální fotoaparát a naučil se to všechno dobře ovládat, pravidelně publikoval ve víkendové příloze Hradeckých novin a v Rokytnických novinách. S osmdesátkou přišly nemoci a operace, ruka už nedokázala udržet fotoaparát v klidu. Přesto se nevzdával a stále pracoval. V posledních letech se upnul k oslnivé vizi jisté ambiciózní manažerky, která se rozhodla v Rokytnici vybudovat muzeum Krkonoš, s využitím nejnovějších digitálních technologií. Našel

v tom nový smysl života. Pomáhal kopírovat své celoživotní fotografické sběry, psal desítky a desítky textů o přírodě i historii, připravoval scénář expozice, jež by oživila opuštěnou továrnu firmy Göldner. Bohužel, toto úsilí vyznělo do ztracena, nepochybně pro naprosto nereálné představy zmíněné iniciátorky a finanční problémy města, na jehož pomoc se spoléhalo.

Když Miroslav Kubát 30. prosince 2007 zemřel, zanechal výjimečnou sbírku, kterou se jeho děti, inženýři Miroslav, Eliška a Jiří, rozhodly uchovat v celku a předaly ji podle jeho přání do Státního okresního archivu v Semilech, aby mohla sloužit všem zájemcům o regionální historii. Její evidence a zpřístupnění si vyžádá delší čas, protože původní pořádek byl vážně narušen při rešerších pro nové Krkonošské muzeum. Vedle 17 tisíc černobílých negativů, jejichž hodnota je jistě největší, čeká na badatele zajímavá kolekce originálních archiválií především k sociálním dějinám, přepisy záznamů vzpomínek i původní magnetofonové pásky, řada již obtížně dosažitelných tisků a celá Kubátova publicistika, pečlivě srovnaná a evidovaná (asi 1400 článků). Nechybí ani korespondence s mnoha kulturními osobnostmi. K pozůstalosti jsou připojeny také některé další soubory, např. cenných fotografií Zdenko Feyfara, k jehož žákům se hlásil. Za vzácné pochopení nemůžeme být rodině Miroslava Kubáta nikdy dostatečně vděčni, vždyť kolik takových pozůstalostí skončí v kontejneru? Ve svých fotografiích a dokumentaci bude milovník a znalec hor Mirek Kubát žít po staletí, i kdyby se na většině jeho textů usadil prach zapomnění.

Ivo Navrátil

Zemřel JUDr. Václav Lukáš

V průběhu 13. celostátní konference archivářů České republiky obdrželi její účastníci smutnou zprávu, že dne 4. května 2009 zemřel ve Vysokém nad Jizerou nejstarší český archivář JUDr. Václav Lukáš (*19. června 1912 v Jilemnici). Účastníci konference uctili památku nestora českého archivnictví minutou ticha, poslední rozloučení s dr. Lukášem se pak konalo v důstojné atmosféře dne 8. května 2009 ve sboru Církve československé husitské ve Vysokém nad Jizerou. Početný zástup příbuzných, kolegů a přátel si připomněl košatou osobnost dr. Lukáše, archiváře, historika, muzejníka, vlastivědného badatele, ale i kulturního pracovníka v nejširším slova smyslu.

V rámci smutečního obřadu zazněl i následující projev:

Vážení pozůstalí,
vážené dámy a vážení pánové,

sešli jsme se dnes, abychom se naposledy rozloučili s archivářem a historikem dr.

Václavem Lukášem, nejstarším českým archivářem, čestným členem České archivní společnosti a laureátem Medaile za zásluhy o české archivnictví.

Cesta k archivnictví nebyla u dr. Lukáše přímočará, v letech 1932–1937 vystudoval právnickou fakultu, ale láska k historii jej vedla jiným směrem než do právní praxe.

V roce 1939 nalezl díky svému učiteli Václavu Vojtíškovi (stejně jako řada dalších studentů) místo v pražském městském archivu a tato skutečnost nadlouho předurčila jeho další kariéru. V letech 1941–1942 se mu podařilo absolvovat jediný válečný kurz archivní školy, kde byli jeho spolužáky později významní archiváři Václav Šolle, Josef Kollmann nebo Dagmar Culková. Dr. Lukáš tak náležel k posledním žákům prof. Gustava Friedricha, jehož školení v pomocných vědách historických zúročil ve své průkopnické práci *Počátky úřadu nejvyššího mincmistra Království českého*, která je dodnes základní prací v oboru dějin horní a mincovní správy.

Nejdůležitější úkoly však na dr. Lukáše čekaly v poválečném období, kdy stanul v čele expozitury Archivu Ministerstva vnitra v Liberci a později Krajského, resp. Státního archivu v Jablonci nad Nisou. Nově založený archiv se musel vyrovnat se dvěma základními úkoly. Prvním z nich bylo převzetí fondů bývalého Říšského archivu v Liberci a dalších písemností orgánů Říšské župy Sudety a druhým pak vybudování archivnictví na krajské a okresní úrovni v nových podmínkách Libereckého kraje.

Oboje se podařilo zejména díky schopnostem a mimořádnému osobnímu vkladu dr. Lukáše, který kromě organizačního talentu prokázal i značné odborné kvality, zejména na poli archivní terminologie, archivní metodiky a později jako historik Muzea skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou, archivář podniku Jablonecká bižuterie a historik muzea ve Vysokém nad Jizerou, též jako autor pronikavých studií k dějinám sklářství a regionální historii Českého ráje a Podkrkonoší.

A byl to právě vztah k rodnému kraji, který předurčil život Václava Lukáše. Neváhal dát přednost práci v regionu před kariérou v centrálních archivech nebo historických institucích, uvědomoval si význam regionálně-historické a vlastivědné práce, spolupráce mezi institucemi, které dnes označujeme jako *paměťové* a celoživotní činnosti vedoucí k posílení identity a paměti regionu.

V tom všem tkví odkaz dr. Lukáše, ke kterému se dnes přihlašujeme, vážíme si jej a pokoušíme se na něj navazovat. Čest jeho památce!

Výběrová bibliografie
JUDr. Václava Lukáše

Nález pražských grošů Václava IV. u dvora Slavoňova, obec Vesec, pol. okres Milevsko. Numismatický časopis 1940–1941, s. 80.

Nález pražských grošů Vladislava II. v Posekanci, obec Paseky u Skutče, Numismatický časopis 1940–1941, s. 85–87.

Nález pražských grošů Václava IV. u Božovic, obec Skály, okres Vodňany. Numismatický časopis 1942, s. 9.

Nález drobných mincí z 15. století v Žišově, okres Soběslav. Numismatický časopis 1942, s. 89–91.

Nález pražských grošů a drobných mincí z 15. století v Kostelci nad Orlicí. Numismatický časopis 1942, s. 91–92.

Nález grošů a drobných mincí ze 16. století v Oldříši u Poličky. Numismatický časopis 1942, s. 92–93.

Obecní kronikáři a archivy. In: Příručka kronikáře. Praha 1951, s. 47–58.

Základní pojmy z archivní praxe. Příspěvek k ar-

chivní terminologii. Archivní časopis, *2,* 1952, s. 40–46.
Pracovní konference Svazu českých muzeí. Archivní časopis, *5,* 1955, s. 224–225.
Státní archiv v Jablonci nad Nisou. Průvodce po archivních fondech a sbírkách, zprac. kolektiv pod vedením Václava Lukáše. Praha 1956, 196 s.
Přehled historicko-vlastivědné literatury v Libereckém kraji od r. 1945. Časopis Společnosti přátel starožitností 65, 1957, s. 28–32.
Minulost Libereckého kraje v archivních dokumentech. Katalog výstavy, Liberec 1958, s. 2–5.
Výstava „Minulost Libereckého kraje v archivních dokumentech". Archivní časopis, *8,* 1958, s. 168–170.
Výstava „Minulost Libereckého kraje v archivních dokumentech". Několik poznámek k metodice historických výstav, Časopis Společnosti přátel starožitností, *66,* 1958, s. 347–360.
Celostátní konference pracovníků muzeí a galerií v Brně 24.–25. 11. 1959. Dokumenty z konference, Praha 1960.
Počátky úřadu nejvyššího mincmistra království českého. Numismatický sborník, *6,* 1960, s. 169–205.
Instrukce Ferdinanda I. pro nejvyššího mincmistra království Českého z roku 1545. Numismatický sborník, *7,* 1962, s. 215–228.
Muzeum skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou, Jablonec nad Nisou 1963, 14 s.
Le Musée du verre et de la bižuterie Jablonec nad Nisou. Museum of Glass and Jewellery Jablonec nad Nisou, Museum 18, 1965, s. 101–107.
A Schlick Gablet from the year 1612, Glass Review, *20,* 1965, s. 33–37.
Živá tradice, in: Památník k oslavám 180. výročí vzniku ochotnického divadla ve Vysokém nad Jizerou, Vysoké nad Jizerou 1966, s. 5–11.
Štafeta lásky, Amatérská scéna 1966, č. 3, s. 1–3.
Vysoké nad Jizerou. Vysoké nad Jizerou 1969, 33 s.
Z historie Jizerských hor, Ochrana přírody 1969, s. 49–52.
Severočeské sklářství v devatenáctém století. In: Severočeské sklo 19. století. Jablonec nad Nisou 1970, s. 7–14.
Nordböhmisches Glas des 19. Jahrhunderts. In: Annales du 5e Congrès de ľAssotiation internationale pour ľhistoire du verre, Prague 6–11 juillet 1970, Liège 1972, s. 289–292.
Glasvervaardiging in Noord-Bohemen. In: Noordboheems Glas, Tongeren 1973, s. 5–15.
The North Bohemian Glassworks with the Oldest tradition. Glass Review, *29,* 1974, č. 9, s. 18–21; č. 11, s. 17–71.
Jablonec nad Nisou – metropole světově proslulého skla a bižuterie. In: Sedmdesát pět let hromadné dopravy v Jablonci nad Nisou. Jablonec nad Nisou 1975, s. 7–9.
Sklářská muzea v ČSSR. In: Historie budování moderního sklářského průmyslu v severních Čechách. Ústí nad Labem 1975, s. 39–48.
From the History of the Export of Bohemian Glass. Glass Review, *33*, 1978, s. 4–17.
G. F. Kreybich´s Journey to London in 1688 and the Beginnings of English Engraved Glass. Glass Review 35, 1980, s. 10–13.
The Exportation of Bohemian Glass. A Historical Review, Journal of Glass Studies 23, 1981, s. 56–63.
Z historie počátků jablonecké bižuterie. In: Historie sklářské techniky a technologie, Ústí nad Labem 1982.
Müllerova mapa království Českého z roku 1720 jako pramen k historii českého sklářství, Ars vitraria, *7,* 1982, s. 7–18.
Zum Harrachover Jubiläum. Glasrevue, *37,* 1982, s. 2–9.

LITERATURA

EBELOVÁ, Ivana .. et al. (ed.): *Soupis židovských familiantů v Čechách z roku 1783*. Sv. 1. Praha, Národní archiv 2008. 395 stran.

Po šesti svazcích *Soupisu židovských rodin v Čechách z roku 1793*, jednom svazku doplňkovém a tématickém etnografickém atlasu přistoupil návazně studentský tým editorů v rámci semináře ediční teorie a praxe pod osvědčeným vedením Ivany Ebelové k prvnímu svazku soupisu židovských familiantů (tj. Židů, kteří obdrželi konsens k uzavření sňatku) z roku 1783. Širší zájmové veřejnosti se tedy do rukou dostává další z výtečných, v badatelně Národního archivu velmi frekventovaných evidencí židovského obyvatelstva, a to prozatím pro berounský, boleslavský, bydžovský, čáslavský, kouřimský a litoměřický kraj.

Za vydařeným snímkem pečeti židovských starších města Nového Bydžova a přehledovou mapkou krajů v době zhotovení soupisu následuje obligátní předmluva s úvodem, ediční poznámka, zohledňující výjimky ve způsobu vedení seznamů v rámci jednotlivých krajů, jakož i seznam použitých pramenů a literatury a seznam zkratek (to vše s. 7-25).

Obsáhlá ediční část (s. 27-314) má shodné členění podle krajů, panství a konkrétních lokalit, odpovídající původním rubrikám, z nichž lze přirozeně čerpat jak genealogické, tak regionálně historické, ale rovněž hospodářské údaje, zachycující ekonomické postavení židovského obyvatelstva Čech v průběhu josefínských reforem. Na takovém příkladu Turnova a přilehlých Daliměřic vidíme, jak Židé reagovali na aktuální poptávku a zahájili obchodování s kamenářskými surovinami.

Závěr svazku pak obsahuje už jen pečlivě zpracované jmenné a místní rejstříky, členěné podle krajů (s 317-395). Zaměříme-li se na dva z krajů, zasahujících do Českého ráje a Podkrkonoší, objevíme následující skutečnosti. V rejstříku i edici samotné, obdobně jako v prvním svazku předchozí ediční řady, dochází opět k chybné identifikaci lokality *Boßin* na liblickém panství (s. 105 a 367), považované za ves Boseň. Ta ovšem leží o několik desítek kilometrů dále, v blízkosti Mnichova Hradiště, zatímco námi hledané místo je Bosyně (okr. Mělník). Rovněž v případě lokality *Gillowey* (s. 97, 367 a 368) na panství Hrubý Rohozec se nejedná o Jílové u Držkova (okr. Jablonec n. Nis.), kde o přítomnosti Židů nemáme žádných zpráv, nýbrž o statek Jílové nedaleko Hodkovic nad Mohelkou (obec Bezděčín, okr. Jablonec n. Nis.), kde se naopak Židé zdržovali. Záměna obou případů vychází ovšem z faktu, kdy české nebo německé toponymum nalézáme v jedné správní jednotce (kraj, panství, okres) dvakrát. Věříme, že zkušenosti s předchozími svazky kvalitu edic židovských rodin a familiantů již plně zocelily.

A ještě – nespoléhejme tolik na automatické opravy prostředí Microsoft Word, záměna Hrubého Rohozce za *Hrubý Rohovec* je tradičním prubířským kamenem korektorovy pozornosti (s. 369).

(pj)

JECH, Karel: *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha, Vyšehrad 2008. 331 stran. Ed. Moderní dějiny.

Významný historik Karel Jech ukazuje ve své publikaci průběh kolektivizace zemědělství a všechny její tíživé aspekty.

Jedná se o nemilosrdnou obžalobu režimu a přesnou a nesmlouvavou výpověď o naší totalitní minulosti.

Úvodní část věnuje autor popisu selské minulosti a našeho zemědělství. Na těchto momentech poté staví hlavní část popisující likvidaci zemědělského stavu. Jsou zde připomenuty jednotlivé etapy života rolníků v našich zemích. Stručně se zmiňuje o robotě, nevolnictví, ale i o období tzv. českého baroka, kde upozorňuje na lidové zvyky na vesnici a architekturu spojenou se zemědělským venkovem.

Důležité pro další vývoj byly ale především jiné momenty. Velkoryse zaměřená pozemková reforma po skončení první světové války se dotkla mnoha vesnic a významně ovlivnila i nově vznikající mocenské poměry v mladé republice. Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu si velmi rychle vytvořila početnou voličskou základnu a pod vedením schopného politika Antonína Švehly měla rozhodující vliv v předválečných vládních koalicích, ovládala státní aparát, její představitelé zasedali ve vedení zemědělských družstev a svazů, v bankách, klíčových průmyslových podnicích a nemalým vlivem strana působila na politiku prezidentů T. G. Masaryka a E. Beneše.

Mimořádně hluboký zásah do národnostního uspořádání republiky, respektive do národnostní struktury zemědělského obyvatelstva po druhé světové válce, byl hromadný odsun německého obyvatelstva, z nichž podstatnou část tvořili velcí i malí zemědělci, kterým byl veškerý majetek zkonfiskován.

V hlavní části autor zkoumá příčiny odklonu československého zemědělství od našich dlouholetých tradic a postupů. Na základě výborné práce s archivními prameny je představeno nastolení modelu zkolektivizovaného hospodaření podle radikálního sovětského vzoru po únoru 1948. Postupně nám autor předkládá jednotlivé kroky, které KSČ umožnily postupné oslabení a pozdější úplnou likvidaci soukromého zemědělství.

Vedení KSČ na podzim 1948 současně vyznačilo i počáteční způsoby a metody *omezování a zatlačování vesnických boháčů*, které se stávaly základem pro postupně rozšiřované a zostřované postupy. Ještě čerstvá Ústava ČSR z 9. května 1948 zaručovala přitom soukromé vlastnictví půdy jednotlivce, spoluvlastníků nebo společně hospodařící rodiny až do výměry 50 ha. Tato garance, právě tak jako ustanovení o ochraně drobného a středního podnikání a o nedotknutelnosti osobního majetku, začala však být již v roce 1948 hrubě porušována.

Za hlavní překážku zemědělské politiky byli označeni vesničtí boháči, jako poslední přežívající kapitalistická třída, disponující i po odnětí rozhodujících strojů a traktorů takovým vybavením (kvalitní zemědělská půda, hospodářské budovy, koňské potahy, plemenná stáda dobytka), jaké většina JZD ve svých počátcích postrádala. Vesnický boháč měl být soustavnou propagandou před rolnickou veřejností paušálně pranýřován jako úhlavní nepřítel JZD.

Důležitou částí je vylíčení postupného ovládání vesnického života, nátlaku na postoje a rozhodování zemědělců, metod represivního a donucovacího působení tam, kde nestačilo přemlouvání a přesvědčování. Podrobně jsou zdokumentovány zastrašovací a donucovací aktivity Státní bezpečnosti. Dosud nejrozsáhleji je zmapována Akce K, v jejímž průběhu byly stovky selských rodin vyhnány ze svých domovů, zbaveny polí, strojů, hospodářských budov a zvířectva, vysídleny bez

možnosti návratu do cizího prostředí, přiděleny na podřadné práce, hospodáři skandalizováni jako škůdci a nepřátelé, uvězněni a nasazováni na nejtěžší a zdraví škodlivé práce. Nespornou roli zde hrála směrnice ministra národní bezpečnosti, ministra vnitra a ministra spravedlnosti o uspořádání některých poměrů rodinných příslušníků odsouzených vesnických boháčů z 22. 10. 1951, která ukládala uvalit na úpadková hospodářství velkých rolníků národní správy, majetek zabrat a majitele vystěhovat z obce se zákazem návratu.

Orientace na likvidaci kulactva jako třídy tvořila hlavní náplň zemědělské politiky až do konce 50. let 20. století. Domy a hospodářské budovy patřící postiženým sedlákům nebo členům jejich rodin přešly při kolektivizaci do bezplatného užívání JZD, státních statků a nebyly zpravidla řádně udržovány. Řada z nich nebyla využívána vůbec a velmi rychle chátrala. Kdysi výstavné selské usedlosti se po rozkradení inventáře stávaly ruinami, varovnými výstrahami pro všechny, kdo ještě odmítli podepsat vstup do JZD, ale také neslavnými pomníky a němou výčitkou celé kolektivizace.

Mezi tragické důsledky kolektivizace patřilo rozrušení historických, sociálních a majetkových vazeb venkovského obyvatelstva – nejviditelněji se projevilo takřka úplnou likvidací selského stavu. Selský stav byl výrazně zredukován a oslaben, nikoliv však zcela zlikvidován a vykořeněn.

(faj)

BÍLEK, Karol .. et al.: *Malé dějiny Sobotecka. Příroda, osobnosti, data, události.* 1. díl. Do roku 1850. Sobotka, město 2008. 189 stran.

První díl knihy Karola Bílka mapující Sobotecko, její přírodu i dějiny do roku 1850, předkládá důkladně odborně zpracované podklady týkající se této oblasti. Kniha je členěna do několika kapitol, ve kterých se nám představují všechny rysy zpracovávané lokality.

Rozsáhlou částí publikace je zmapování sobotecké přírody a jejích specifik. Kolektiv autorů Daniel Bílek, Lukáš Bílek, Lenka Šoltysová a Petra Zíková podrobně charakterizovali krajinu, vegetaci a faunu regionu. Oblast lze rozdělit na tři části: soboteckou krajinu s dominantou Humprechtu; dále k jihovýchodu mírně ukloněné svahy, které odtud spadají k úpatí Prachovských skal a vytvářejí tu malou kotlinu s protékající Žehrovkou a Markvartickou plošinu.

Vedle typických rostlin, které se zde vyskytují, popisují autoři i invazivní rostliny, které pocházejí z Asie a Ameriky. Patří mezi ně například trnovník akát, který zarůstá Plakánek a Dubolku, a křídlatka japonská. Fragmenty původních porostů se zachovaly jen na několika lokalitách. Důležitou částí je popis rezervace Údolí Plakánek, kde se zachovaly zlomky lužního lesa. Zajímavá rostlinná společenstva se udržela i na severu Sobotecka, v lesním komplexu zvaném Hůra. Zcela jiné je území zvané Dubolka, které bylo přeměněno následkem dlouhodobého hospodaření a těžby čediče.

Krajina Sobotecka je krajinou kulturní, která je tvořena především oblastmi ovlivněnými lidskou činností. Nejedná se ale o místa živočichy zcela neobydlená. Žije zde bohatá škála různých druhů vázaná na specifické prostředí. Jedná se o pole, louky a meze; dále o intravilány obcí,

jinou osobitou částí jsou stěny neovulkanitů čediče na Dubolce. Severní okraj Sobotecka spadá již do Chráněné krajinné oblasti Český ráj. Zoologicky nejzajímavějším místem Sobotecka je údolí Plakánek. Různorodost jeho prostředí způsobuje i pestrost živočišných druhů, které se zde nacházejí.

Zvláštní částí tohoto oddílu je líčení zvláště chráněných území Sobotecka. Nejcennější přírodovědné lokality jsou chráněny jako zvláště chráněná území dle zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny. Jedná se o Chráněnou krajinnou oblast Český ráj, Přírodní rezervaci Údolí Plakánek, Přírodní rezervaci Podtrosecká údolí a Přírodní památku Dubolka. Zvláštní částí je i popis památných stromů, kde vyniká text o Semtinské lípě.

Historickou část publikace zahajuje kompletní vylíčení historických a vlastivědných prací zabývajících se Soboteckem a jeho částmi. První díla o minulosti města Sobotky vznikla až v počátcích národního obrození. Jsou to rukopisy soboteckých děkanů Františka Xavera Schauera a Františka Matějoviče Vetešníka a rovněž zápisy magistrátního úředníka Františka Steinbrennera. Karol Bílek velmi podrobně popisuje díla jednotlivých autorů, do popředí staví Antonína Vojtěcha Sakaře, Josefa Bureše, Josefa Vítězslava Šimáka a samozřejmě Josefa Pekaře, autora významné Knihy o Kosti a Českých katastrů. V této části je poznat vysoká úroveň znalostí autora, výčet jednotlivých osobností je velmi podrobný. Doplňuje ho výborná znalost pramenů týkajících se osobností pocházejících nebo působících v tomto kraji, nechybějí ani drobné tisky a diplomové práce.

Nesporná kvalita a odborné znalosti jsou výsadami i oddílu věnovanému pravěku a ranému novověku archeoložky PhDr. Evy Ulrychové o vývoji osídlení na základě archeologických nálezů. Výčet nalezišť, sídelních lokalit je velmi podrobný a mapuje stav oblasti dlouho před prvními písemnými zmínkami. První nálezy pocházejí z mladší doby kamenné, kdy je nejenom na Sobotecku doložena existence dvou kultur – s lineární keramikou a keramikou vypíchanou. Největší sídliště obou kultur bylo objeveno na severním okraji skalní ostrožny Velká Poráň. Sobotecko nebylo od závěru mladší doby kamenné osídleno, což umožnilo obnovu přírodních zdrojů a krajiny po předchozím intenzivním osídlení. Na počátku mladší doby bronzové byla severní polovina české kotliny nejméně ve dvou vlnách osídlena lidem popelnicových polí. Autorka se dále zmiňuje o nálezu evropského významu, kterými jsou bronzové růžicovité spony, objevené při těžbě písku ve střelecké pískovně v roce 1943. Toto intenzivní osídlení končí během 9. století př. n. l.

Z mladší doby železné, kdy se mírně zlepšily klimatické podmínky, pocházejí nespočetné archeologické nálezy. Autorka plynule přechází přes dobu železnou a římskou do období středověku a novověku, kde archeologické nálezy významným způsobem doplňují dochované písemné materiály. Nejstarší slovanská osada Sobotecka byla postavena v 2. polovině 6. století na ostrožně Malá Poráň západně od Vesce u Sobotky. Ostrožna byla osídlena s krátkým přerušením od 6. století do počátku 14. století. I v dnešní Sobotce byly nalezeny střepy datovatelné do 10. století. Závěrem stati se autorka zabývá vznikem jednotlivých obcí, velmi zajímavé jsou i souvislosti s tzv. klimatickým optimem.

Vlastní historická část autora Karola Bílka se opírá o výbornou znalost archivních pramenů a veškeré dostupné litera-

tury.

V úvodu se autor zabývá vznikem místních jmen, například pro město Sobotka existuje několik eventualit pro vznik názvu obce. Historické prameny zaznamenávají první existenci obcí ve 13. století. Nejprve jsou to Čálovice doložené k roku 1227, dále Nepřívěc a Domousnice. Sobotecko bylo v této době v majetku rodu Vartemberků a lze vysledovat i vzrůstající majetek církevní, obzvláště českodubských a mladoboleslavských johanitů a hradišťských cisterciáků.

Písemné potvrzení, že dnešní Sobotka existovala již koncem 13. století, chybí. Nejstarší potvrzené zprávy pocházejí až z let 1318 – 1323. Nelze bezpečně určit nejen původ pojmenování obce, ale ani její stáří a postavení. Autor se ke všem sporným otázkám vyjadřuje na základě znalosti dochovaných materiálů a vlastní brilantní odborné práce.

Důležitou součástí je vylíčení dějin hradu Kost a celého panství. Autor nezapomněl ani na nejvýraznější památky oblasti, jako například kamenný gotický kostel sv. Šimona a Judy ve Vlčím Poli. Dne 2. června 1497 získává panství Jan ze Šelmberka a již 15. července téhož roku vydal Sobotce trhové privilegium. Po udělení tohoto privilegia započal výrazný hospodářský růst města.

Do roku 1632 patřilo kostecké panství Lobkovicům, jednalo se o nejvýnosnější dominium v boleslavském kraji. Poslední držitelkou byla Polyxena z Lobkovic, rozená z Pernštejna, která celý majetek prodala Albrechtu Václavu Eusebiovi z Valdštejna. Po Valdštejnově zavraždění poznali poddaní hrůzy třicetileté války. V roce 1635 připadlo panství podle císařské rezoluce z 24. března 1635 zpět Lobkovicům. Poté zakoupil kostecké panství v říjnu 1637 za 160 tisíc kop míšeňských od roudnického vévody Václava Eusebia, knížete z Lobkobic, syna Polyxeny z Lobkovic, hrabě Heřman Černín z Chudenic. Cena byla o 10 tisíc vyšší než při prodeji v roce 1632, kdy panství bylo v dobrém stavu. Výraznou osobností rodu, ale i celé oblasti byl bezesporu Humprecht Jan Černín z Chudenic.

Autor podrobně popisuje černínské období z různých hledisek, zmiňuje stav panství po třicetileté válce a jeho postupnou obnovu, řemeslnou výrobu, církevní otázky, stavební vývoj a významné památky oblasti.

V roce 1738 zakoupil panství Václav Kazimír Netolický z Eisenberka, který patřil do okruhu nejbližších spolupracovníků Marie Terezie. Závěr celého prvního dílu patří národnímu obrození na Sobotecku. Vedle správních poměrů, hospodářské situace, stavu školství, architektury se autor zmiňuje o řadě obrozeneckých osobností, které jsou svázány s tímto místem, jako například: Antonín Marek, František Matějovič Vetešník, Damián Šimůnek a řada dalších. První díl knihy je zakončen revolučním rokem 1848 a jeho důsledky, kdy bylo mnoho revolučních výdobytků zrušeno a kdy také padá nadvláda Kosti, patrimoniálního systému a roboty nad celou oblastí.

Kniha se řadí k dalším výborným zpracováním užších regionů, projevuje se zde vysoká znalost jednotlivých témat, autoři předkládají široké veřejnosti výborně zpracované informace zařazené do širších souvislostí.

(faj)

***Kamenné kříže Čech a Moravy. Katalog dodatků – 300 nových křížů.* Sborník Společnosti pro výzkum kamenných křížů. Cheb – Aš, Muzeum Aš 2007. 201 stran.**

Společnost pro výzkum kamenných křížů při ašském muzeu netřeba představovat. Každoroční zářijová sympozia jsou od r. 2005 korunována vydáváním sborníku příspěvků z předchozího ročníku. Obsah přednášek, jakož i sborníku, se v posledních letech snaží monotematicky profilovat tak, aby byl každý svazek alespoň částečně věnován konkrétní problematice v záležitosti drobných památek (šibenice a popraviště, ad.), nikoli tedy pouze kamenným křížům.

Příslovečným Olympem práce společnosti se stala dvě vydání encyklopedie *Kamenné kříže Čech a Moravy* (1997, 2001), od jejíhož posledního vydání ovšem došlo již k mnoha změnám a doplňkům v inventáři křížů. Proto vydalo Muzeum Aš v r. 2007 za podpory unijní iniciativy INTERREG IIIA, města Aše a regionálních firem katalog dodatků, obsahující na tři stovky nových křížů.

Kniha je zhotovena ve stejné grafické úpravě jako každoroční sborníky a obálkou se hlásí ke dvěma předchozím vydáním. Novinkou je bezpochyby vložená barevná přehledová mapka rozmístění kamenných křížů v České republice, zpracovaná P. Mackovčinem podle obvyklých kritérií – kamenné kříže, křížové kameny a kruhové stély dochované a zaniklé nebo nenalezené.

Úvodní kapitoly *Smírčí kříže – současný stav poznání* a *Kamenné kříže a právo* (s. 11-21) shrnují současnou úroveň terénního i archivního výzkumu dotčených památek a kladou důraz na základní pojmy a terminologii při jejich popisu. Připojena je grafická tabulka 22 základních typů křížů. Nadbytečně naopak působí rejstřík míst s evidenčními čísly objektů (s. 23-37) zcela beze změn převzatý z druhého vydání knihy (2001), na nějž navazuje krkolomně nazvaný tabulkový přehled *Opravy zápisů v knize Kamenné kříže Čech a Moravy z roku 2001 na základě revizí provedených členy společnosti v letech 2002 – 2006* (s. 38-62). Seznam je řazen alfabeticky podle lokalit a k jeho pochopení je nutné pracovat s druhým vydáním encyklopedie, neboť opravy nezahrnují z valné většiny celé znění hesla, ale pouze tu část, která doznala změny. Redakce se měla zaměřit na jazykovou podobu rubrik *Upřesnění lokality* a *Oprava, zpřesnění nebo doplnění zápisu*, v nichž nechybí zbytečné chyby (*presbiterium*), ale které též působí spíše dojmem internetové diskuse nežli odborného posouzení stávající situace. Tak například vedle obligátního *Od roku 2002 je postaven u kapličky na návsi* narazíme na téměř soukromá sdělení jako *V poznámkách máme letopočet 1881 a v minulých letech prý obec navštívili potomci toho, koho se tragédie týkala.* Takovéto informace náleží do interní evidence spolku, publikovaný výstup by měl mít především věcný a zřejmý charakter. Zcela zbytečné je podtrhávání slov či vět v tabulce. Přesto poskytuje otištěný seznam slušný přehled o práci spolku a jeho členů v několika posledních letech a dokazuje, že aktivity kolem kamenných křížů jsou nadále velmi živé.

To ostatně potvrzuje i další z tabulek, a sice očekávané *Kamenné kříže Čech a Moravy – dodatky po roce 2001* (s. 63-174), shrnující nejnovější nálezy zařazené do ašské evidence a doplněné šestnácti stranami barevné fotopřílohy. V porovnání s předchozí tabulkou jsou dodatky zpracovány střídměji, při zachování základní in-

formační báze uvedených objektů, opatřených ve většině případů grafickým zobrazením. Následují ještě jejich rejstříky podle stanoviště a evidenčního čísla (s. 175-192), hodnotný seznam literatury a druhá obrazová příloha, dokumentující činnost společnosti v terénu.

Kdo již ve své knihovně vyčlenil místo pro předchozí encyklopedická zpracování, neměl by katalog dodatků opomenout. Již nyní je zřejmé, že budoucnost si vyžádá další doplnění, neboť kamenné kříže jsou nadále přehodnocovány, objevovány, ale též zcizovány. O potřebě neustálé aktuálnosti databáze svědčí i jeden z posledních případů, kdy byl přes dvě desítky let nezvěstný kříž z Hubenova na Plzeňsku odhalen na soukromém pozemku v Kacanovech, více jak 200 km od svého původního stanoviště.

(pj)

CATALANO, Alessandro: *Zápas o svědomí. Kardinál Arnošt Vojtěch z Harrachu (1598 – 1667)*. Praha, Nakladatelství Lidové noviny 2008. 637 stran.

Kniha italského historika a bohemisty Alessandra Catalana nám prostřednictvím osoby pražského arcibiskupa kardinála Arnošta Vojtěcha z Harrachu přibližuje období, které následovalo po bitvě na Bílé hoře. Období, které je českou historiografii, ale i laickou veřejnost spojováno především s termíny třicetiletá válka, rekatolizace apod. Alessandro Catalano nám prostřednictvím osoby kardinála a jeho nejbližších spolupracovníků přibližuje průběh rekatolizace nejen jako boj mezi katolíky a nekatolíky, ale také mezi katolickou církví a pobělohorským státem, kdy se jednalo o snahu Říma upevnit své postavení vůči rodícím se absolutistickým státům, ale i v neposlední řadě jako boj mezi světským a řeholním klérem.

Tato publikace nám také představuje odlišnosti jednotlivých koncepcí rekatolizace v českých zemích (kardinála Harracha a Tovaryšstva Ježíšova potažmo představitelů světské moci) a zároveň se zaobírá i základními problémy, které ji provázely (spor o univerzitu, potažmo arcibiskupský seminář nebo založení biskupství). V knize lze sledovat postup představitelů státu a ostatních stavů českého království proti jakémukoliv vylepšení postavení církve v českých zemích, který postupně vedl za přispění nejednoznačné podpory Říma svým hodnostářům k jejich značné závislosti na podpoře světské moci. V souvislosti se spory mezi představiteli katolické církve a světské moci v českých zemích se pak jeví jako velmi zajímavá autorova myšlenka, že katolická církev v Čechách byla jediným nositelem tradic stavovské monarchie v pobělohorském období.

Zároveň nám autor prostřednictvím osoby kardinála z Harrachu umožňuje nahlédnout do spletitých vztahů a rodových aliancí, které se utvářely na dvorech císařů Ferdinanda II. a Ferdinanda III. Především pak pro období vlády Ferdinanda III. lze hovořit o velmi přínosném pohledu z hlediska vývoje vztahu mezi Vídní a Římem, tak z hlediska vývoje podunajské absolutistické monarchie.

Jako přínosný prvek pro badatele zabývající se obdobím po bitvě na Bílé hoře nebo církevní tématikou bych ráda vyzdvihla autorovo použití archivních materiálů pocházejících především z rodinného archivu Harrachů ve Vídni, kde je uložen tzv. německo-italský deník kardinála Arnošta Vojtěcha z Harrachu, na jehož vydání

Alessandro Catalano spolupracuje s Katrin Kellerovou (www.univie.ac.at./Geschichte/Harrach/).

Životopis pražského arcibiskupa kardinála Arnošta Vojtěcha z Harrachu z pera Alessandra Catalana lze zařadit mezi několik knih, které přinášejí světlo do temného období 17. století, a lze jen doufat, že se počet podobných knih v budoucnosti zvýší.

(mb)

***Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska. 2008. Sborník z 17. odborné konference. Olomouc, 5 – 6. listopadu 2008.* Ed. Rostislav Krušinský. Olomouc, Vědecká knihovna – Brno, Sdružení knihoven České republiky 2009. 294 stran.**

Problematika historických a vzácných knižních fondů je tématem konference každoročně pořádané Vědeckou knihovnou v Olomouci a Sdružením knihoven České republiky. Konference je primárně určena pro pracovníky zabývající se starými tisky a rukopisy, nejvíce účastníků proto tvoří zástupci velkých knihoven, muzeí a archivů. Prvních 14 let pořadatelé určovali jednotné téma každého ročníku, vystřídala se například *Architektura knihy*, *Světová putování a česká knižní kultura*, *Paměti – způsob zobrazení skutečnosti* a další. V posledních letech není téma příspěvků omezeno, což zaručuje pestrost konferenčního jednání. Výstupem z každé konference bývá sborník stejného jména, zahrnující všechny konferenční příspěvky v plném, případně i rozšířeném znění.

V listopadu 2008 se konal již 17. ročník konference, která má stabilní základnu přispěvatelů i účastníků z České republiky i ze zahraničí. Sborník tradičně následoval konferenci přibližně s půlročním zpožděním, ale vzhledem k tématům, která dlouhodobě neztrácejí platnost, není toto zpoždění na škodu. Přesto vydavatelé uvažují o tom, zda by bylo reálné přijímat příspěvky k vydání před konferencí, aby si účastníci mohli sborník odvézt s sebou.

Příspěvky 17. ročníku tradičně splňovaly vysoké nároky kladené na jejich autory, kteří obvykle prezentují výsledky svých dlouhodobých projektů. Ve sborníku se nachází 27 příspěvků. Není cílem zde všechny hodnotit, proto pokračujme jen přehledově.

Častým tématem příspěvků bývají snahy o zmapování konkrétních knižních sbírek a jejich původců. V roce 2008 tomu nebylo jinak. Cyril Měsíc sledoval stopy *P. Vojtěcha Srby v kroměřížském zámeckém fondu*, Petra Kubíčková seznamuje čtenáře s ilustracemi *Tobiase Stimmera ve fondu VKOL*. Ve stejném fondu se nachází i několik knih z původně vcelku rozsáhlé knihovny uherského šlechtice *Mikuláše Pázmánye*, synovce ostřihomského arcibiskupa a kardinála Petra Pázmánye. Do pátrání po stopách tohoto evropského šlechtice se pustila Ester Kovács. Petronela Bulková ve svém příspěvku představuje knižní trh na Slovensku v 18. století na příkladu tiskaře *Antona Löweho*. Z genderového hlediska sborník lehce vyrovnává příspěvek Petera Sabova o *Osobních knihovnách slovenských žen v 19. století* jako jedinečném fenoménu (nejen) slovenského knihovnictví.

Tématům obecné knižní kultury, která přesahují i do dalších historických oborů, se věnují např. příspěvky Zdenky Bosákové – *Knižní kalendáře 19. století*, Magdalény Šustové – *Jezuitské a piaristické učebnice*

dějepisu ve sbírkách Pedagogického muzea J. A. Komenského v Praze, či Marie Tošnerové – *Kroniky českých měst z období raného novověku*. Nechybí ani příspěvky o specifických typech pramenů – Radmila Pavlíčková zkoumala *Výzdobu pohřebních kázání nad olomouckými biskupy*. Díky Matyáši Franciszkovi Bajgerovi se čtenář dozví, *Jak františkánské řády v českých zemích nakládaly s církevně zakázanými knihami*, Lubomír Novotný se věnoval *Kauze ›Abeles‹*, v níž přináší *Příklad řízení v trestní věci před apelačním soudem na sklonku 17. století*.

Kolegové z Moravské zemské knihovny Lucie Heilandová a Jiří Dufek přispěli informacemi o mapových sbírkách své instituce, příspěvek druhého ze jmenovaných se věnoval cenné *Mollově mapové sbírce* a její digitalizaci.

Ani oboru knižní kultury se ostatně moderní technologie nevyhýbají, snad bychom mohli tvrdit i opak. O nových projektech, digitalizacích a databázích se dočteme hned v několika příspěvcích a můžeme je s jistotou očekávat i v dalších ročnících.

Některé z příspěvků jsou z hlediska bádání v oblasti knižní kultury zásadní, jiné rozšiřují do té doby známá fakta. Sborník je přehledně uspořádaný a přináší i obrazové přílohy, byť v černobílé podobě, což je však pro doplnění příspěvků dostačující. Podstatné informace přinášejí všechny ročníky sborníků nejen knihovníkům a správcům historických knižních fondů, ale všem pracovníkům historických institucí.

(ak)

***Biografický slovník českých zemí.* Sešit 1–11. Praha 2004–2009. Historický ústav Akademie věd České republiky v nakladatelství Libri. 585 + 606 + 104 stran.**

Obvykle není vhodné zamýšlet se nad dosud nedokončeným dílem. Obzvláště když jde o specializovaný biografický slovník, na který jsme čekali desítky let. Navíc vše podstatné o vývoji encyklopedických slovníků u nás a o projektu tohoto Biografického slovníku řekl nedávno předseda jeho redakční rady PhDr. Josef Tomeš ve svém článku *Biografický slovník českých zemí. Tradice a výhledy české biografické encyklopedistiky* (ČČH, *106,* 2008, č. 4, s. 869-882). Přesto snad nebude na škodu rozdělit se se čtenáři o několik myšlenek nad tímto dílem a jeho směřováním.

11. sešitem bylo dokončeno písmeno Č. (Proto je vhodnější zahrnout do těchto úvah ještě tento sešit a nezastavit se u 10. sešitu, který sice končí v polovině písmene Č u hesla Čermáková-Sluková, ale jímž končí 2. svazek slovníku.)

První sešit spatřil světlo světa po několikaleté přípravě redakce, zásad vydávání a hesláře v roce 2004. Při tempu přibližně 2 sešitů ročně to znamená dokončení v roce – ani nechci počítat a domýšlet. Když navíc ještě podle dr. Tomeše má po každém desátém svazku vyjít svazek doplňků a oprav. A když stále více biogramů můžeme najít na internetu. Má tedy tento slovník vůbec naději na zdárné dokončení? Pro úplnost dodejme, že většina našich encyklopedických slovníků vycházela rychlostí cca jednoho svazku či dílu ročně (l svazek či díl = přibližně 5 sešitů tohoto slovníku); Ottův slovník naučný v rozsahu 27 svazků + 1 svazku doplňků (cca 29 000 stran) vyšel v letech 1888 – 1909. Bez pomoci internetu, mobilů, zprvu i bez psacích strojů. Jen asi finanční a občas i personální problémy byly obdobné.

Pokud jde o grafickou podobu díla, je na dobré úrovni. Jen zbytečně mnoho stránek navíc k vlastnímu slovníkovému textu (18 – 24 stran v každém sešitě) dílo prodražuje. Dr. Tomeš správně upozorňuje na zbytečnost uvádění jmen celé redakční rady na samostatné stránce každého sešitu. Zároveň připomíná, že je dosud neujasněna knižní podoba slovníku. Pět sešitů má tvořit jeden knižní svazek (odpovídá tomu i průběžné stránkování), ovšem zdá se, že se nedbá na návaznost jednotlivých sešitů a v knižním vydání vzniknou na stránkách, kterými končí jednotlivé sešity, nepěkné *díry*. Také umístění čísel stránek není jednotné – většinou u hřbetu, ale v 3. sešitu vně stránky.

Struktura a rozsah hesel jsou dány. Uživatelé od počátku vědí, že rozsahem jsou biogramy rozděleny na čtyři kategorie podle významu té které osobnosti, že slovník nezachycuje žijící osobnosti, že každé heslo kromě záhlaví obsahuje životopisnou a hodnotící část a kurzívou oddělenou bibliografickou část, která se skládá z oddílů D (Dílo), L (Literatura o osobnosti) a P (uložení písemné pozůstalosti a další prameny a zajímavosti).

Výběr hesel. Zde se redakce nikdy nemůže zavděčit všem. I já si mohu lokálpatrioticky položit otázku, proč nebyl zařazen třeba prof. Alexander Bernard (1859 – 1912), sobotecký rodák, gymnaziální profesor v Táboře a spoluzakladatel tamního muzea, čestný měšťan a hlavně autor mnoha vynikajících přírodovědeckých odborných i populárních knih, studií, učebnic a článků (Atlas minerálů, Obrázky z pravěku země české atd.), překladatel části Brehmova Života zvířat. Mohl tu být i jezuitský misionář a mučedník Matyáš Burnatius. Je dobře, že byl zařazen Václav Čep, ale postrádáme údaje o jeho zapojení do protifašistického odboje v Dolním Bousově. Nebo nelokálpatrioticky: proč není heslo básníka Stanislava Augusty, historika a spisovatele Vojtěcha Cveka či kunsthistorika Františka A. Borovského?

V mnoha záhlavích najdeme otazníky nebo neúplná data, zvláště u úmrtí nedávno zemřelých osobností, kdy je úřady odmítají podle zákona o ochraně osobních údajů poskytovat. I když tato data jsou mnohdy na hřbitovních pomnících, v regionálním tisku apod. Nestálo by za to obrátit se v těchto případech na rodinu, na kronikáře nebo jiný regionální zdroj? A nebo zkusit iniciovat výjimku ze zákona?

Obsah a kvalita hesel jsou různé – od výborných až po zcela nepovedená. Velká většina vyhovuje všem požadavkům, ovšem najdou se i taková, která snad ani neměla být v dané podobě otištěna. Platí to zejména o biogramech některých sportovců: Např. heslo Zdeněk Bíma. Na 11 řádcích biogramu se dozvíme jen o jeho závodění v kolové od poloviny 50. let do začátku 60. let 20. století. Jinak jako by nežil. Nic o rodišti, rodině, zaměstnání, činnosti po ukončení sportovní kariéry. A podobných bychom našli více – Josef Beránek a další.

Autorský tým. V každém svazku najdeme úplný seznam autorů jednotlivých hesel. Jsou mezi nimi nejpřednější osobnosti našeho vědeckého života, specialisté jednotlivých vědních oborů i nadšení amatéři. Myslím, že je to správné a odpovídá to i tradici našich starších slovníků. Jen by redakce měla ještě více hledat vhodné odborníky, schopné napsat kvalitní heslo, aby jich tolik nemuseli členové redakce psát sami. A jedna kuriozita: šest příslušníků rodu Černínů z Chudenic (nepočítaje Ottokara Czernina) představilo pět různých autorů.

Redakční práce se ukazuje jako svědomitá, málokdy narazíme na chybu, která měla být *vychytána*. Snad jen Gabriela Čechová nedostala za svou práci pro slovenské archivy Křižíkovu, nýbrž Križkovu medaili. Někdy se opakují údaje, hlavně u příbuzných: např. Antonín Jaroslav Beck a Max Vladimír Beck jich mají shodných několik. Jindy naopak podstatné údaje chybí (u Bohumíra Bradáče jeho činnost hasičská). A ta grafická podoba některých jmen! Jak je zavádějící, dokazuje např. otec Johann ČŽJŽEK, geolog (11. sešit, s. 103-104, bez odkazu na syna) a syn Johann CŽJŽEK, chemik a podnikatel (9. sešit, s. 501–502, s odkazem na otce). – S tím souvisí i otázka, proč křestní jméno upřímného Čecha hraběte Harracha se v 11. sešitě na s. 84 musí objevit v německé podobě Johann.

Drobných chyb se samozřejmě najde dost a je nejlépe sdělit je redakci, aby mohly být opraveny. Z krajových si opravte třeba, že Vladislav Bosák se nejmenoval Vladimír (sešit 6, s. 81) nebo že J. V. Šimák nenapsal Knihu československou, ale Kroniku československou (sešit 4, s. 444).

Bibliografické údaje. Zde je zatím největší rozdíl v kvalitě. Pozorný čtenář brzy zjistí, který autor psal své heslo poctivě a který ho *odflákl*. Občas není uveden některý důležitý titul z literatury, zvláště často chybí údaje o uložení osobních pozůstalostí a jejich soupisy – namátkou Bernard Bolzano, František Bílý, Albín Bráf, Karel Matěj Čapek Chod – přitom stačí nahlédnout do průvodců po fondech Literárního archivu Památníku národního písemnictví, Archivu Národního muzea aj. Zato si někteří pisatelé vypomáhají zařazením odkazu na příslušné matriky – což je přece samozřejmost. Nevadil by ani údaj o místě posledního odpočinku uvedené osobnosti, na což autoři hesel rovněž často zapomínají – z krajanů to platí o Věnceslavu Černém v Železnici.

O Biografickém slovníku by bylo možno napsat ještě mnoho chvály i připomínek. To bych však opakoval či parafrázoval slova Josefa Tomeše z uvedeného článku. A tak už jen poděkujme autorům, redakci i nakladatelství za odvedenou práci a popřejme jim do budoucna finanční zajištění projektu a jeho zrychlení – abychom se dožili uzavřeného kvalitního díla.

(blk)

***Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce.* Vydal Ústav pro českou a světovou literaturu ČSAV (resp. Ústav pro českou literaturu AV ČR) v nakladatelství Academia Praha 1985–2008. 4 díly v 7 svazcích, celkem 5914 stran. Jako vedoucí redaktoři jsou uvedeni Vladimír Forst (díl 1 a 2), Jiří Opelík (díl 3) a Luboš Merhaut (díl 4). Tiskly Severografia Most (díl 1), Tisk Brno (díl 2) a Těšínská tiskárna Český Těšín (díl 3 a 4).**

Chtělo by to úvodem zvolat: Sláva! Opět jeden velkorysý lexikografický projekt je zdárně ukončen! Po hudebnících a výtvarnících mají svůj důstojný slovník i literáti! Mnohaletá práce desítek literárních historiků vytvořila navýsost potřebné a užitečné dílo, mapující naši literaturu od nejstarších dob do roku 1945 a s navazujícím dvousvazkovým, stejným způsobem zpracovaným *Slovníkem českých spisovatelů od roku 1945* téhož ústavu (vedoucí redaktor Pavel Janoušek, Praha 1995 – 1998) až téměř do současnosti. Připomeňme, že slovník vhodně doplňuje bohužel jen na internetu

vznikající *Slovník českých nakladatelství 1849 – 1949* Aleše Zacha (http:// www.slovnik-nakladatelstvi.cz).

Není možno psát v tomto sborníku podrobnou recenzi. Lze jen v údivu pokyvovat hlavou, jak úžasné dílo se podařilo. Téměř 3500 hesel podchycuje nejen jednotlivé české spisovatele, ale i literární vědce, překladatele, nakladatele, tiskaře, anonymní díla staré české literatury, literární časopisy a sborníky, spisovatelské organizace apod. Navíc v každém díle jsou rejstříky a také (samozřejmě kromě 1. dílu) opravy a doplňky k předchozím dílům.

Každé heslo má kromě *záhlaví* výkladovou a bibliografickou část. Zatímco *výkladová část* shrnuje u jednotlivců životopisné údaje a zhodnocení literárního díla (a obdobně vývoj časopisu, skupiny, nakladatelství... u hesel tohoto typu), následující *bibliografická část* se dělí na několik oddílů: *pseudonymy a šifry* (které autor užíval a které se podařilo zjistit); *příspěvky in* (abecední soupis periodik a sborníků, kam autor přispíval); *knižně* (chronologický seznam samostatně vydaných publikací); *scénicky* (hrané, ale netištěné hry); *korespondence* (edice vydané autorovy korespondence); *redigoval, uspořádal a vydal* (autorem redakčně připravená díla); *bibliografie* (soupisy autorova díla); *literatura* (chronologický výběr publikací, studií a článků o autorovi a recenzí jeho děl). Obdobně jsou u jednotlivců jsou členěna i ostatní hesla.

Výběr a rozsah hesel je odpovídající poslání tohoto Lexikonu. Zahrnuje jak významné autory a instituce, tak i osobnosti zapomenuté. Zvláště u této druhé skupiny mohou vzniknout diskuze, proč je tu zařazen ten a ne onen – ale tomu se nevyhne žádný naučný slovník. Abychom však redakci přesvědčili, že jsme dílo pročítali svědomitě, můžeme uvést, že jsme z našeho regionu postrádali např. zařazení pedagoga Jiřího V. Klímy z Mnichova Hradiště, filmového historika a beletristy Karla Smrže ze Sobotky a obrozeneckého kněze a pedagoga Františka Aloise Vacka-Kopidlanského. Zvláště u Vacka je jeho nezařazení diskutabilní, neboť tu najdeme celou řadu osobností z období národního obrození, které se oproti němu velkou literární aktivitou nevyznačovaly.

Pokud jde o strukturu hesel, postrádáme u většiny z nich snad jen dva údaje: kde je dotyčný pohřben a kde je uložena jeho literární pozůstalost. Zvláště když často nejsou do seznamu literatury zařazeny vydané soupisy jeho literární pozůstalosti.

Co je nutno zvláště vyzvednout, je téměř bezchybná faktografie. Vždyť to jsou milióny životopisných a bibliografických údajů, které byly z největší části znovu ověřeny v pramenech, v těžko dostupných časopisech apod. Hodně jsou využity i mimopražské noviny a časopisy. Tato úmorná práce přinesla výborné výsledky – chyb je v Lexikonu minimálně. Jedna však stojí za zaznamenání, i když nejsme humoristický časopis: výkladová část hesla Fráňa Šrámek začíná větou: *Často uváděné datum úmrtí 1. 6. je chybné.* Ovšem chybné je i datum narození 9. 1. v Lexikonu – Šrámek se narodil 19. 1. Ten překlep je asi trest za to, že v textu hesla není ani zmínka o festivalu Šrámkova Sobotka...

Lexikon české literatury je tedy úspěšně hotov. Přesto by asi bylo vhodné vydat ještě jeden závěrečný svazek, který by shromáždil opravy a doplňky. Nebyly by to jen věcné opravy chybných údajů, ale mohly by být zachyceny i bibliografické doplňky (zvláště ke starším dílům Lexikonu), přidána některá hesla typu zmíněného F. A. Vacka-Kopidlanského a napraveny ně-

které ideové *úlitby* a vynechávky, zvláště u politických emigrantů. Bylo by škoda nevyužít odborného potenciálu kolektivu, který získal takovou zkušenost a praxi v náročné lexikografické práci.

Na závěr už jen poděkování všem, kdo se na konečném zdaru tohoto Lexikonu podíleli, a vzpomínku na ty jeho pracovníky, kteří se cíle nedožili – zvláště Rudolfa Havla, Emanuela Macka, Vladimíra Macuru a Mojmíra Otrubu.

(blk)

***Vladimír Komárek 1928 – 2002 – 2008.* K nedožitým osmdesátinám Vladimíra Komárka připravil Antonín Langhamer. [Nedvězí], nákladem rodiny Komárkovy v nakladatelství Studio JB 2008. 95 stran.**

***Vladimír Komárek v dopisech přátelům.* Sestavil Vratislav Ebr. Praha, Ikar 2008. 93 stran.**

BÍLÁ, Lucie: *Jen krátká návštěva potěší.* Řitka, Daranus 2007. 179 stran.

K nedožitým osmdesátinám malíře Vladimíra Komárka vyšlo v loňském roce hned několik vzpomínkových knížek, které potěší každého, kdo se s tímto vzácným člověkem nebo alespoň s jeho obrazy, grafikou a ilustracemi setkal. Iniciátorem té první a – řekl bych nejzdařilejší – nazvané jednoduše *Vladimír Komárek 1928 – 2002 – 2008*, byla Růžena Komárková, která s prosbou o její sestavení oslovila Antonína Langhamera. Ten za obdivuhodně krátkých pět týdnů dal dohromady ilustrovanou, téměř stostránkovou publikaci, kterou k tisku připravilo lomnické studio Bárta & Bárta a kvalitně vytiskla Zaplatílkova tiskárna ve Vesci. Příjemně působí jak čtvercový formát publikace vhodný k reprodukování obrazů, tak nažloutlý dřevitý papír, na němž je vytištěna textová část a reprodukce kreseb a grafiky, které tak na dotyk evokují kvalitu originálního listu. S ohledem na dvě relativně nedávno vydané komárkovské monografie se v obrazovém doprovodu již Langhamer nesnažil o průřez umělcovou celoživotní tvorbou. Spíše vybíral z umělcova archivu obrazy, kresby a grafiku od poloviny 70. let, k nimž měl jako kurátor několika Komárkových výstav osobně blízko. Výběr doplnil zasvěceným úvodním slovem, umělcovou biografií a bibliografií a také dvaadvaceti krátkými vzpomínkami sebranými od širokého okruhu Komárkových přátel. Mezi nimi najdeme známé výtvarníky, herce, české galeristy i regionální Komárkovy souputníky a spolupracovníky, jako Vladimíra Mikule nabo RNDr. Karla Samšiňáka, který se uveřejnění svého textu již nedočkal.

Další milá knížka se jmenuje *Vladimír Komárek v dopisech přátelům*. Z korespondence, která v průběhu bezmála čtyřicet let putovala z Nedvězího do Norska k rodině emigrantů Charfreitagových, vybral Vratislav Ebr množství citátů a sestavil je do tematických celků. Na stránkách znovu ožívají svérázný slovník a příměry, kterými malíř bavil posluchače, čtenáře i diváky, komentujíce nejen reálie socialismu a dobu polistopadovou, ale i svou rodinu, uměleckou kariéru i zdraví: *Vždycky jsem říkal, že já jsem z Aurory nevystřelil, že za to nemůžu, ale bydlet v tom musím*. Drobný tisk zdobí reprodukce Komárkových grafik i karikatury-autoportréty, v závěru několik citátů populárních osobností a Komárkových obdivovatelů.

Do třetice recenzentem vybraná publikace si do titulu vypůjčila populární nápis

u Komárkových domovního zvonku: *Jen krátká návštěva potěší*. Její autorka, zpěvačka Lucie Bílá (za spolupráce Jefima Fištejna) se s malířem z Nedvězího skutečně stýkala jen krátce, pouhé dva roky, po které však byla nemocnému Komárkovi Múzou a povzbuzením. Komárek, jeho ateliér a dům v Nedvězím pak zpěvačce klidným, pevným bodem v jejím hektickém životě. Za pevnou literární strukturu vděčí zřejmě spontánní projev zpěvačky, prokládaný jejími bystrými a výstižnými glosami (např. o Josefu Jírovi), zkušenému žurnalistovi Fištejnovi, jemuž se přitom podařilo zachovat charakter bezprostředního vypravování. Knížka se tak lehce čte a posouvá čtenáře v čase i prostoru, do kterého vstupují další často velmi populární osobnosti naší kultury i politiky a čím dále více také zpěvaččino soukromí. I když první část textu přináší o malíři zajímavá svědectví, stává se z jeho postavy postupně stafáž v biografii zpěvačky a knížka tak potěší především její fanoušky. Těm pak určitě nebude vadit ani sentiment strojených fotografií z jejího rodinného alba a – měřeno obvyklou úrovní komárkovské bibliografie – také slabá grafická úprava.

(mc)

JECH, Jaromír: *Krakonoš. Vyprávění o vládci Krkonošských hor od nejstarších časů až po dnešek*. Vydání 1. Praha, Plot 2008. 440 stran.

V monografii renomovaného autora J. Jecha (1918 – 1992) o nejznámější mytické postavě českých hor se dostává čtenáři podrobné pojednání o této oblíbené, avšak mnoha záhadami opředené bytosti. Kniha je vázána v tvrdých deskách, na nichž je jedna z mnoha ilustrací – přísná, ale zároveň jaksi čistá tvář starého dřevěného Krakonoše (Benecko, 19. stol.), podložená slavnou Hellwigovou mapou Slezska. V knize najdeme množství černobílých i barevných ilustrací, většinou reprodukcí z různých pohádkových knížek o Krakonošovi.

Text je rozčleněn téměř pohádkově do devatera kapitol. V úvodní se autor snaží rozluštit *nerozluštěné hádanky* ohledně vlastního jména Krakonoš, jeho původu, povahy (tropí si z lidí jen šprýmy, či hájí spravedlnost a pomáhá ubožákům?). V osmi dalších kapitolách nám pak ukazuje Krakonoše z různých úhlů pohledu a zasazuje tuto postavu i do dobových souvislostí.

Jednou z nejzajímavějších je určitě první podoba Krakonoše jako heraldického zvířete s kozlíma nohama a mohutnými parohy na Hellwigově mapě z roku 1561. Později se nám ukazuje i v dalších podobách – např. jako mnich, který zavede pocestné a pak se jim směje, či jako strážce pokladů. V souvislosti s postavou Krakonoše nelze opomenout mistra lipské univerzity Johanna Pretoria, jenž v roce 1662 vydal v Lipsku první díl své knihy o Krakonošovi a tento svazek s třinácti vyprávěnkami měl takový úspěch, že v rychlém sledu pak následovaly další díly. Za nejznámější příběh pak Pretorius považoval *historii o Krakonošovi darujícím kuželku, která se proměnila ve zlato*.

V Jechově knize je připomenut bezpočet knih o mocném vládci hor, mezi nimi například i Babička B. Němcové, v níž pan Beyer rád vypravoval dětem o Rybrcoulově zahrádce, *která je překrásná a do níž bloudě jedenkráte v hrozné vichřici a sněžné vánici po horách přišel*.

V 19. století se texty o Krakonošovi snažily získat širší čtenářskou obec a psalo se zejména pro děti a mládež. Krkonošský

vládce tu vystupoval jako obrovitá postava s dlouhým vousem a s kloboukem ozdobeným pery. Často se též přestrojoval za myslivce.

V první polovině 20. století shrnovaly knížky vyprávěnek především vše podstatné, co o krkonošském vládci přineslo 19. století. Za novinku je možné považovat třeba knížku L. Šebestové, neboť autorka nenavazovala na tradiční krakonošovské příhody, ale prosazovala vlastní fantazii, vlastní fabuli mnohdy jen s tušeným krakonošovským obrysem. Další novum pak najdeme u S. Javora, který v knížkách pro mládež užíval v dialozích krkonošské nářečí.

Ani v poválečném období zájem o Krakonoše neutuchá a zasahuje vedle tradičního německého a českého prostředí do Krkonoš nově vstoupivší polské etnikum. Vydávají se starší díla, ale vzniká i množství nových a nelze přehlédnout, že v českém prostředí nebývalé kvality dosahuje tvorba ilustrátorská.

V poslední kapitole nazvané *Krakonošovské ozvuky* si pak autor J. Jech všímá, jak i dnes vstupuje Krakonoš do našeho života. Třeba i v názvech různých specialit pro labužníky (Krakonošovo kyselo, pivo Krakonoš, sýr Krakonoš) či v zeměpisných a turistických označeních (Krakonošova cesta, Krakonošova strouha).

Kniha je vybavena pečlivě zpracovaným soupisem použité literatury, poznámkami k textu, ediční poznámkou i kapitolou o autorovi, hodnocením knihy z pera Petra Janečka a konečně anglickým, německým a polským resumé.

Graficky solidně upravená kniha o Krakonošovi jistě potěší všechny, které láká postava stále poněkud zahalená rouškou tajemství, a čtenář ji bude spolu s autorem postupně odhalovat. Je však především vynikající vědeckou prací a jejím vydáním splatilo nakladatelství Plot dluh, který jsme k odkazu Jaromíra Jecha dosud chovali. A spolu s krakonošovskými studiemi Evy Koudelkové jsme na dané cestě postoupili o pořádný kus dopředu.

(zl)

***Rocznik Jeleniogórski*. Pismo regionu Karkonoszy. Tom 40. 2008. Jelenia Góra, Towarzystwo Przyjaciół Jeleniej Góry. 350 stran.**

Opět bereme do rukou další ze svazků jelenohorského sborníku, v němž je skryto osmnáct studií. Náplň pendantu naší ročenky z druhé strany Krkonoš je v mnohém inspirativní i pro české čtenáře, a proto se ji pokusíme alespoň orientačně a ve výběru přiblížit. Celé číslo je věnováno 900. výročí legendární první zmínky o Jelení Hoře, jež bylo po celý rok 2008 poměrně okázale slaveno.

Archeologické objevy a výzkumy v letech 1971 – 2003, z hlediska zaniklých městských hradeb Jelení Hory popisuje Stanisław Firszt. Dnešní zástavbu kolem Radničního náměstí tvoří již jen převážně atrapy původních domů, které byly až do základů v 60. a 70. letech 20. století zlikvidovány, přičemž se archeologům podařilo zachytit průběh starého opevnění (s. 13-32). Wiesław Wereszczyński v první části své zásadní studie *Vznik a lokace Jelení Hory na městském právu* vyvrací dosavadní názory na osídlení Jelenohorské kotliny i okolnosti a průběh založení města samotného (s. 33-74). První písemná zmínka o Jelení Hoře je z r. 1281, o hradu ještě o deset let pozdější, přičemž samo založení města na německém právu bylo dlouhodobým procesem. Do třetice Roman Stelmach zkoumá

středověký *Archiv města Jelení Hory* jako instituci i z hlediska jeho obsahu (s. 75-100). Třebaže byl hodně poškozen za druhé světové války, jde o nejlépe dochovaný dolnoslezský městský archiv, čítající 338 středověkých listin. *Změny státní a správní příslušnosti slezské strany Jizerských hor v průběhu dějin* sleduje v hutném přehledu Ivo Łaborewicz (s. 101-106). Michał Woźniak se soustavně věnuje dějinám krkonošských map – nyní přináší druhé pokračování *Turistické kartografie Krkonoš v době 1800 – 1918* (s. 107-128), doprovázené řadou celostránkových ukázek. Z více než stovky turistických map připomíná i mapy Adolfa Řeháka, Edvarda Fastera a Josefa Bělohlava. Týž autor připravil ještě další studii, kterou nazval *Plány Jelení Hory od počátku 19. století do konce 2. světové války* (s. 149-162). *Počátky lyžování v Krkonoších a Jizerských horách* si vzal za téma Przemysław Wiater (s. 129-148). Střediskem rozvoje tohoto zimního sportu na slezské straně Krkonoš byla Szklarska Poręba. Překvapuje, že ač se Wiater věnuje i českému lyžování, vystačil si se starou německou literaturou. Mateusz J. Hartwich řeší otázku *Čí je Gerhart Hauptmann? Příspěvek k dějinám německo-polsko-německého vyrovnávání se s dědictvím krkonošského laureáta Nobelovy ceny* (s. 163-186). Z mladších příspěvků připomeneme alespoň některé. Krzystof Sawicki se zaměřil na *Politické a společenské aspekty uranových dolů v Sudetech na příkladě Kowar (2. část);* v letech 1948-1963 se tu vytěžilo 600 tun uranu, za které stát dostal téměř 283 mil. převoditelných rublů (s. 207-224). Ke sborníku je přiložena barevná geologická mapa Sudet s ruskou legendou. Julita Izabela Zaprucka v stati *Městské muzeum „Dům Gerharta Hauptmanna" v Jelení Hoře – Jagniątkkowie* (dříve Agnetendorf, Agnieszków) sleduje osudy této památky, v níž byl r. 2001 otevřeno muzeum, vybudované z prostředků fondu německo-polské spolupráce (s. 245-250). Stejné otázky, jako Magdalena Wańkowicz ve stati *Využít minulost pro budoucnost, Dědictví Jelenohorské kotliny jako základ jejího hospodářského rozvoje,* si dnes pokládáme i na české straně Krkonoš (s. 251-270). O *Svatyni Wang,* dřevěném románském kostelu, přenesené v letech 1841-1842 z Norska do Karpacze, píše Magda Dąbek (s. 271-282). Před demolicí vzácnou památku zachránil pruský král Fridrich Vilém IV. Edyta Łaborewicz se zabývá programem *Vzdělávání archivářů v Jelenohorské kotlině* (s. 299-302), které od r. 1999 zajišťuje Stowarzyszenie Archiwistów Polskich, pobočka v Lehnici. Konference a kursy se konají v různých rekreačních centrech nebo ve Státním archivu ve Vratislavi. Kolektiv autorů se zaměřil na výsledky archeologického výzkumu *Popraviště v Milkově* v uplynulém roce (s. 303-316). Následují osobní zprávy, recenze a *Jelenohorská kronika za rok 2007*.

Zajímavý a pestrý obsah, česká resumé, vzorná redakční práce – co víc si může regionální badatel z české strany Krkonoš přát?

(in)

Autoři tohoto svazku

Bariaková Andrea, Památník Zapadlých vlastenců Paseky n. Jiz.; bariakovaandrea@seznam.cz
Bartůšek Václav, PhDr., Ph.D., Národní archiv Praha, knihovna; Bartusek.Vaclav@seznam.cz
Bílek Karol, prom. hist. *(blk)*, LA PNP Praha-Strahov; KarolBilek@seznam.cz
Boháček Jan, Mgr., Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR; jan.bohacek@tiscali.cz
Bradáčová Michaela, Mgr. *(mb)*, FF Masarykovy univerzity Brno; bradacova.michaela@seznam.cz
Bukač Václav, Mgr., Městské muzeum Hořice; mag@cbox.cz
Cogan Miroslav, PhDr. *(mc)*, Muzeum Českého ráje Turnov; cogan@muzeum-turnov.cz
Drahoňovský Jan, Mgr., Městské muzeum a galerie Lomnice n. P.; muzeum.lomnice@seznam.cz
Fajstauerová Hana, PhDr. *(faj)*, Regionální muzeum a galerie Jičín; HaniFa@seznam.cz
Fetters Aleš, Mgr., Náchod; skrankova@mknachod.cz
Fiedler Günter, Ing., Středisko česko-německého porozumění Trutnov; Gunter.Fiedler@seznam.cz
Gottlieb Jaromír, Mgr. *(gb),* Regionální muzeum a galerie Jičín; gottlieb@muzeumhry.cz
Hartman Petr, Muzeum Českého ráje Turnov; hartman@muzeum-turnov.cz
Hejralová Petra, Mgr., Městské muzeum Železný Brod; petrahej@centrum.cz
Jakouběová Vladimíra, PhDr. *(jak)*, Muzeum Českého ráje Turnov; jakoubeova@muzeum-turnov.cz
Jakubec Pavel, Mgr. *(pj)*, SOA Litoměřice – SOkA Semily; jakubec@soalitomerice.cz
Janků Radka, Mgr., SOA Zámrsk – SOkA Jičín; radka.janku@soka-jc.cz
Kábová Hana, Mgr., Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR; HanaKabova@seznam.cz
Kahuda Jan, Mgr., Národní archiv Praha; J.Kahuda@seznam.cz
Kmuníček Vilém, Mgr., EXPO DATA Brno; vilemkmunicek@seznam.cz
Kulíšková Alžběta, Mgr. *(ak)*, Muzeum Českého ráje Turnov; kuliskova@muzeum-turnov.cz
Luštinec Jan, PaedDr. (*jl)*, Krkonošské muzeum Jilemnice; jan.lustinec@centrum.cz
Luštincová Zuzana, Mgr. *(zl)*, ZŠ Jilemnice; lustincova@centrum.cz
Navrátil Ivo, PhDr. *(in)*, SOA Litoměřice – SOkA Semily; navratil@soalitomerice.cz
Novotný Robert Radim *(rrn)*, Libštát; robert.r.novotny@seznam.cz
Peroutková Matějková Kristýna, Mgr., Ústav pro pravěkou a raně středověkou archeologii, FF UK Praha; matejkovakristyna@seznam.cz
Prostředník Jan, PhDr., Ph.D., Muzeum Českého ráje Turnov; prostrednik@muzeum-turnov.cz
Řídkošil Tomáš, RNDr. *(il)*, Muzeum Českého ráje Turnov; ridkosil@muzeum-turnov.cz
Šonská Zuzana, Mgr., Národní památkový ústav, ú. o. p. Liberec; sonska@liberec.npu.cz
Špráchal Přemysl, Vysoké n. Jiz.; sprachalp@seznam.cz
Úlehla Vladimír, Jičín; vladimir.ulehla@seznam.cz
Uličný Petr, Ing. arch., Amsterodam, Nizozemí; petrulicny@seznam.cz

Z ČESKÉHO RÁJE A PODKRKONOŠÍ
vlastivědný sborník
svazek 22

Vydaly Státní oblastní archiv v Litoměřicích – Státní okresní archiv Semily a Muzeum Českého ráje v Turnově v roce 2009. Redakčně připravil Ivo Navrátil. Redakční radu ve složení Michal Babík, Karol Bílek, Miroslav Cogan, Jaromír Gottlieb, Radka Janků, Vladimíra Jakouběová, Jan Luštinec, Jan Prostředník a Tomáš Řídkošil vede Jan Luštinec. Tajemník redakce Pavel Jakubec. Obálka a grafická úprava Jaroslav Barták. Jazyková spolupráce Günter Fiedler. Vytiskla Tiskárna Glos Semily, s. r. o. Náklad 600 výtisků. Stran 327.